غۇلام ئۆمەر

باباۋاندىكى گۈلخان

(2)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

باباۋاندىكى گۈلخان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

ISBN 7-228-08202-8
(民文) 总定价: 60.50元

ISBN 7-228-08202-8
9 787228 082025 >

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نادىرسى

غۇلام ئۆمەر

بايا ۋاندىكى كولخان

(تارىخىي رومان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

野火/吾拉木·吾买尔著. —乌鲁木齐:
新疆人民出版社,2003.8
ISBN 7—228—08202—8

Ⅰ.野… Ⅱ.吾… Ⅲ.长篇小说—中国—当代
—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2003)第 067330 号

责任编辑:依明江·艾木都拉
责任校对:热娜·阿不里米提
祖来哈·艾则孜
封面设计:艾克拜尔·萨力

野火(2) (维吾尔文)
(历史长篇小说)
吾拉木·吾买尔 著

新 疆 人 民 出 版 社 出 版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编:830001)
新 疆 新 华 书 店 发 行
乌鲁木齐市大金马印务有限公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 14 印张 2 插页
2003 年 8 月第 1 次印刷 2003 年 8 月第 1 版

ISBN 7—228—08202—8 总定价:60.50 元

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېڭى نادىرىسى

ئىككىنچى قىسىم

مەشئەل

بىرىنچى باب

سىلەر (ھىندىيانلا) پەقەت ئىاق تەنلىكلەرنىڭ خاتىرجەملىكىگە كاشىلا قىلماي، ئۆز ـ ئۆزۈڭلارنى قىرىپ تۈگىتىۋەتسەڭلارمۇ مەيلى. ئاق تەنلىكلەر تەبىئىي يۇقۇلۇشنىڭ نەتىجىسىنى جان دەپ كۆرىدۇ.

ــ بەي ياڭ «رەزىل جۈڭگولۇقلار»

1

مارت ئېيى كىرىش بىلەنلا يەر ـ جاھان ئىللىپ شامال بىلەن بىللە تۈپراقنىڭ ۋە يەنە ئاللىقانداق نەرسىلەرنىڭ ھىدى كېلىشكە باشلىدى. دەل ـ دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىدىكى بۇ يىل نوتا سۈرىدىغان ۋە يوپۇرماق چىقىرىدىغان بىخلار كۆرىنەرلىك دومبىيىپ چىققانىدى. قىشتا قار ئوبدان يېغىپ، باش باھاردىن باشلاپ ئېرىپ، تۈپراققا سىڭىپ كەتكەچكە، يەردە بىر خىل يامغۇردىن كېيىنكى ھالەت ــ كۆكچىلىك باردى. بۇ ھال كىشىگە ئاللىقانداق سەپەردىن كېيىن ئوبدان ھاردۇق ئېلىۋالغاندەك ھوزۇر بەخش ئېنىكلىك بېرەتتى. بۇ يىل سۇ مول بولۇشى مۆلچەرلىنەتتى. قىران دەرياسىنىڭ پەسللىك سۈيى لايقىلىنىپ كېلىشكە باشلىغانىدى.

مەمتىلى ئەپەندى چەتئەلدە ئوقۇۋاتقاندىلا كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن ئاجايىپ ئوي ـ پىلانلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئالدىرايتتى. يېڭى باھار بەخش ئەتكەن ھايات زەۋقى، ئۇنىڭ ھېسىياتقا باي قەلبىنى لەرزىگە سالماقتىدى. بۇ ھىسلار گاھى ئۆزۈن يىللىق قۇللۇق ۋە خورلۇقتىن كېيىن ھۆرلۈك ئۈچۈن قوزغالغان مىليونلىغان خەلق غازاتچىلىرىنىڭ شاۋقۇنلىرىدەك مۇزىكا بولۇپ قۇرلاغا پۈتۈلسە، بەزەن قىيا ئۈستىدە تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىنى كۆزۈتۈپ، ئولتۇرغان بۇركۇت بىردىنلا

كۆك قەھرىگە كۆتۈرۈلگەندەك ، يېنىك ۋە ئەركىن قانات قېقىپ تاغلار بېشىدا ئايلىنىپ يۈرگەندەك شائىرانە قۇرلارنى تەۋەللۇق قىلاتتى. ئۇ يەنە بىردىنلا رومانتىك ئالەمدىن ھارغىن ھالدا رىئاللىق ئالىمىگە قايتىپ كېلەتتى ـ دە، كونكېرىت پىلانلارنى تۈزۈشكە باشلايتتى.

«نامرات دېھقانلارنى قانداق باي قىلىش كېرەك؟ ئۇ نېمىشقا ھاياتقا بۇنداق سالقىن قارايدۇ؟ نېمىشقا ھايات مۇساپىسىدىكى توسالغۇلارنى ئەقىل ـ پاراستى بىلەن يېڭىشنى بىلمەيدۇ؟ نېمىشقا ھاياتنىڭ مەۋج ئۇرۇپ تۇرىدىغان دولقۇنىدا بىر تال خەستەك دولقۇن قايان تاشلىسا شۇيان بولۇپ، تەقدىرنىڭ مەيلىنى كۈتۈپ تۇرىدۇ؟ ... ــ ئۇ شۇلارنى ئويلايتتى ــ ئۇلارنى تەشكىللەش، يېتەكلەش، ئائىلە ئىگىلىكىنى، ياشاش شارائىتىنى ياخشىلاپ تەرتىپكە سېلىۋېلىشى ئۈچۈن پىلان ـ تەدبىرلەرنى ئۈگۈتۈش كېرەك! سەن پەقەت بىر نەچچە ئادەمنى ئوقۇتۇش بىلەنلا ۋىجدانىڭنى ئالداشقا، ئۆز ـ ئۆزۈڭگە تەسەللىي بېرىشكە ھەقلىق ئەمەسسەن! ئويلا، سېنىڭ مىللىتىڭ نەدە قالغان؟ باشقىلارچۇ؟ ئالدىراش كېرەك! ساقلاپ تۇرساڭ ھايات قىيانلىرى سېنى قىياغا ئاپىرىپ ئۇرىدۇ، كۈكۈم تالقان بولۇسەن!.... ئەمىسە ئوقۇش ـ ئوقۇتۇش بىلەن دېھقانلارغا يارەدەم بېرىشنى بىرلەشتۈرگىلى، بىر ـ بىرىگە پۈتلاشتۇرماي ئېلىپ، بارغىلى بولماسمۇ؟... ھازىر دەل باھار، دېھقانلار ئۈچۈنمۇ، باشقا جانلىقلار ئۈچۈنمۇ يىلنىڭ بېشى، ھاياتنىڭ باشلىنىشى، بۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇش كېرەك!... »

ئۇ يېڭى باھارنى ئالدىراشلىق ئىچىدە كۈتۈۋالماقتىدى. بۇ يېڭى مەكتەپنىڭ ھويلىلىرىنى گويا باغ ـ ھويلا ئىنژىنىرلىرىدەك پىلانلاپ، كۆكەرتىش لاھىيىسى ئىشلەپ چىقتى. ئۇ ئەۋلادلار بىلىم ئالىدىغان جاينىڭ بوستانلىق بىلەن چۆمكۈلۈپ تۇرۇشىنى، ئەقلىي ئەمگەكچىلەر چارچىغاندا ئىشكىتىن چىقسىلا يېشىللىق دۇنياسىنىڭ ساپ ۋە نەمخۇش ھاۋاسى ئۇلارنىڭ تالغان نېرۋىلىرىغا ئارام بېرىشنى ئىستەيتتى. بۇندىن باشقا يەنە دېھقانلارغا تەۋە يەرلەرگە، يول بويلىرىغا، بازار، مەسجىد قاتارلىق ئاممىۋى سورۇنلارغىمۇ كۆچەت قويۇپ، گۈزەللەشتۈرۈپ چىقىشىم كېرەك دەپ ئالدىرايتتى. شۇڭا ئۇ ئوقۇغۇچى، ئوقۇتقۇچىلارنى نۆۋەتتىكى زۆرۈر

ئىشقا تەشكىللەش، كۆچەت ھەل قىلىش، شۇنداقلا دېھقانلارنىمۇ كۆچەت قويغىلى بولۇدۇغانلىكى بوش يەرلەرگە كۆچەت قويۇشقا تەشكىللەش قاتارلىق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەتتى.

نامرات دېھقانلارنى دەرەخلىرىنى چاتاپ، كەسلەپ، كۆچەت قىلىپ سېتىشقا رىغبەتلەندۇردى. بايلارنى ئەمگەك كۈچى يوق ئائىلىلەر ئۈچۈن كۆچەت ئىئانە قىلىشقا سەپەرۋەر قىلدى. ئەمگەك كۈچى يوقلارغا بولسا ئوقۇغۇچىلارنى باشلاپ بېرىپ كۆچەت قويۇپ بېرىشنى ئۆزى ئۈستىگە ئالدى. شۇنداق قىلىپ ھەم كۆچەت ھەل قىلىندى، ھەم كەمبىغەللەر ئاز-تولا پۇلغا ئىگە بولدى. ئوقۇغۇچىلار ئالدى بىلەن مەشھەد قۇمباغدا يېڭىدىن پۈتكەن رۇشتى مەكتەپ ۋە قىزلار مەكتىپى، ھەم مەشھەد ئىپتىدائى مەكتەپتە ئەمگەككە قاتنىشىپ ئەتراپتىكى دېھقانلارنىڭ خالىسانە يارداملىقىغا سەۋەب بولدى. شۇنداق قىلىپ پۈتۈن ئاتۇشتا بىر خىل قاينام- تاشقىنلىق مەنزىرە بارلىققا كەلدى.

ھازىر ئاتۇش بازىرىدا (مەشھەدتە) بۇرۇنقىدەك ئەپسانە تىللاشلار، يولسىز جىدەللەر، پەدىشەپسىز مۇناسىۋەت ۋە گەپ سۆزلەر قۇلاققا كىرمەيتى؛ ھەممە يەر گويا ئۆز ئۆيۈڭدەك ئىشەنچلىك، ھەممە كىشى تۇققىنىڭدەك يېقىن بىلىنىدىغان بىر خىل ۋەزىيەت بارلىققا كەلگەندى.

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، بۇ خىل يېڭى ئىجتىمائىي كەيپىياتنىڭ كىندىك ئانىسى بولغان يېڭى مەكتەپلەرنىڭ ئىناۋەتتى تىكلەنگەن، ئوقۇشقا بولغان تەلەپ ئېشىپ، ھەر قايسى يېزىلاردىكى ئىككى- ئۈچ سىنىپلىق مەكتەپلەر يېتىشمەي قالغاچقا يەنە مەكتەپلەر سېلىنماقتىدى. بۇ يىل مۇشۇ باھاردىن باشلاپ مەكتەپلەر كېڭەيتىلەتتى. تېجەننىڭ يۇقىرى مەھەللىسىگە يەنە بىر مەكتەپ، ئوڭۇرۇققا ئىلگىرىكى مەدرىسىنىڭ غەربىي- شىمال تەرىپىگە يۈز مېتىر كېلىدىغان جايغا بىر قىزلار مەكتىپى سېلىنماقچى. شۇرۇق مەكتەپكىمۇ بىر نەچچە سىنىپ كۆپەيتىش قارار قىلىندى. يېڭىدىن سېلىنغان مەكتەپلەرنىڭ ئىچى سىرتىغىمۇ كۆچەت قويۇش، قۇرۇلۇشنىڭ پۈتۈشىنى كۈتۈپ پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىك كېرەكىدى.

www.uyghurkitap.com

يېڭى مەكتەپلەرگە ئوقۇتقۇچىلارمۇ كەملەيتتى. بۇ ھال يانۋار ئىيىدا دارىلمۇئەللىمىنى پۈتتۈرۈپ چىققانلار تەقسىم قىلىنىپ، ئارقىدىن ئوقۇشنى تەلەپ قىلغۇچىلار كۆپەيگەندىلا سېزىلگەندى. شۇڭا تەۋپىق تاشاخۇنۇمنىڭكىدە ئازغىنە ئوقۇغۇچى بىلەن زايە بولۇۋاتقان سالاھىددىن ئەپەندىنى بىر قارار ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەپ بېرىشكە ئۇندەپ، سۇنتاغدىكى يۈسۈپ ھاجىنىڭ كەڭ تاشا ئۆيلىرىدىن دارىلمۇئەللىمىن ئۈچۈن سىنىپ ھەل قىلىپ كەلدى. مۇشىپقە خانىم بولسا سۇنتاغدىكى «چاتاقچى قارىم»نىڭ ھويلىسىدا قىزلار مەكتىپى ئاچتى.

دېمەك، ھازىر مەكتەپ ــ ئوقۇش ــ مەكتەپ، ئاتۇشتىكى ئەڭ قىزىق ئىش، ئەڭ مۇھىم ئىش بولۇپ قالغاندى. چۈنكى بۇ مەكتەپ ھازىر جىمى ئىنسانى خىسلەتلەرنىڭ مەنبىئىي بولۇپ كىشىلەرگە تونۇلماقتىدى. ئوقۇتقۇچىلار كىچىك ئوقۇغۇچىلارنىڭ تىرنىقىنى ئېلىپ قوياتتى. يۈز-كۆزىنى يۇيۇپ قوياتتى. ھەتتا ئاغرىپ قالغانلارنى يۈدۈپ ئەپكېلىپ، يۈدۈپ ئاپىرىپ قوياتتى. مەمتىلى ئەپەندى ھەپتىدە بىر قېتىم نازاپەت تەكشۈرۈش ئورۇنلاشتۇرغان بولۇپ، ئۇ تويۇقسىزلا خالىغان بىر مەكتەپكە بېرىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ پاكىزلىقىنى تەكشۈرەتتى. ئۇلارنىڭ تىرنىقى ئۆسۈك، يۈز-كۆزى توپا بولماسلىقى، بوينى، قوللىرىنىڭ دۈمبىسى توڭرا بولماسلىقى كېرەكىدى. ئۇنداق بولمايدىكەن شۇ مەكتەپ مۇدىرى، ئوقۇتقۇچىلىرى تەنقىتلىنەتتى. مەمتىلى ئەپەندى شەكىلۋازلىق ئادەتلىرى پەيدا بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن بىرىنچىدىن كېلىدىغان كۈننى ئالدىن بەلگىلىمەيتتى. ئىككىنچىدىن، مەكتەپكە كېلىدىغان شۇ كۈنى خېلى يىراق جايدىلا ئاتتىن چۈشۈپ، ئېتىنى شۇ يەرگە باغلاپ قويۇپ، يول بىلەن ماڭماي تامنىڭ ئارقىسى، ئېتىز قىرلىرى بىلەن يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ، دەرىسكە كىرىشكە قوڭغۇراق چېلىنغاندىن كېيىن ئاندىن قوزغىلاتتى. ۋە ئاۋۋال ئىشىك تۈۋىدە، دەرىزە تۈۋىدە دەرس تىڭشاتتى. ئاندىن سىنىپقا كىرەتتى. ئوقۇغۇچى چاقماقتەك تېز، روھلۇق ۋە توغرا جاۋاب بېرەلمىسە ئوقۇتقۇچىنى تەنقىد قىلاتتى. ئوقۇغۇچىلارنىمۇ سەممىي ئەيىپلەيتتى. (ئۇنىڭ سەممىي ئەيىپلەشلىرى تەسۋىرلىگۈسىز قۇدرەتكە ئىگە ئىدىكى،

كىشىلەردە تۇغما بولۇدۇغان ئەڭ ھۆرمەت قىلىدىغان كىشى ئالدىدا ئاجىزلىقىنىڭ بىلىنىپ قېلىشىدىن قۇرۇنۇش تۈيغۇسى ئۇلارغا چەكسىز كۈچ بېرەتتى). شۇڭا ھېچكىم ئەپلەپ- سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋېتىشكە جۈرئەت قىلالمايتتى.

مەمتىلى ئەپەندى ھەممە ئىشقا، ھەتتا كۆچەت قويۇشقىمۇ ئەنە شۇنداق قاتتىق تەلەپ قويىاتتى. ئۇ رۇشتى مەكتەپتىكى كۆچەت قويۇشقا قاتنىشىش بىلەنلا قالماي، يەنە ھەممە يېزا مەكتەپلىرىگە بېرىپ كۆچەت قويۇش ئەھۋالىنى تەكشۈردى ۋە ئۆزىمۇ ئەمگەككە قاتناشتى.

ئۇ تېجەننىڭ يۇقىرى مەھەللىسىدىكى يېڭى مەكتەپكە ئەتراپتىكى دېھقانلار بىلەن قولمۇ- قول كۆچەت قويۇپ تۇگەتكەندىن كېيىن، ئۆزلىرىگە يارىدەم بەرگەن دېھقانلارغا يارىدەملەشتى. نىمىتۇللا، مەڭلىكاخۇنلار بىلەن ئۇچى دېھقانلارنىڭ ئىشىك ئالدى، بېغىنىڭ ئارقىسى قاتارلىق كۆچەت قويۇدۇغان جايلاردا دېھقانلار بىلەن خۇشال چاقچاقلاشقاچ بىللە ئىشلىدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغانلار ھارغىنىنى سەزمەي قالاتتى.

ــ بۇ يىل ئەنجۇر تىكىدىغانلار يوقمۇ؟- دەپ سوريدى ئۇ دېھقانلاردىن،ــ ئەنجۇر قويىساڭلار مېنى مەدەتكارلىققا ئېلىڭلار، مەن ئىشلىگەچ ئەنجۇرنى قانداق تىكىدىغانلىقىنى ئۇگۇنۇۋالاي، كېيىن بىز ھەر بىر مەكتەپكە باغ قىلىمىز.

ــ سىز دېگەن ئەپەندى تۇرسىڭىز، دېھقانچىلىقنى ئۇگۇنۇپ نېمە قىلىسىز،ــ دېدى ياش بىر دېھقان. ئۇنىڭ ساددا چىرايىدىن ھەيرانلىق، قىزىقىش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

ــ ھەي، گېپىڭىزنى قارىڭا، بىزدە «ئوشۇق دۆلەت باشنى يارماپتۇ»دېگەن تەمسىل بارغۇ؟ «قىرىق ھۈنەر ھۈنەر ئەمەس، ئەسلى ھۈنەر چويلىچىلىق»دەپ، بىر كۈن ئەسقېتىپ قالامدىكىن دەيمەنغۇ، قانداق؟ ــ دېدى ئۇ يىگىت بىلەن چېقىشىپ، ئاندىن، ــ بىلىم دېگەنمۇ بىر خىل بايلىق، يەنە كېلىپ بايلىقنىڭ ئەڭ ياخشىسى، ئۇنداقكەن، ئوشۇقراق بىر نەرسە بىلىپ قويغانىڭ نېمە زىيىنى بار؟

دېھقانلاردا تەۋپىققە نىسبەتەن قايىللىق، يەنىمۇ چوڭقۇر مۇھەببەت ئويغۇنۇپ باراتتى.

ئۇلار بىر تەنها ياشايدىغان بوۋاينىڭ بېغىدا ئىشلەۋاتاتتى.

ــ ئەپكىلىكە كەتمەننى، نېمە مەن كەچكىچە كۆچەت تۈتۈپ بېرىشنىلا ھۆددە ئالغانمۇ؟ــ دەپ كۈلدى مەمتىلى ئەپەندى ھېلىقى ياش دېھقاننىڭ قولىدىن كەتمەننى تارتىپ، ــئىشلەيمەن دەپ كەلگەندىن كېيىن راۋۇرۇس ئىشلەي- دە، پۈتۈنسۇرۇك ئەر كىشى كۈن بويى كۆچەت تۈتۈپ بەرسىمۇ بولماس.

ياش دېھقان ئۇنىڭغا كەتمەننى بېرىپ، كۆچەت تۈتۈپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇ مەمتىلى ئەپەندىنىڭ كەتمەن چېپىشىغا قاراپ تۇراتتى.

ــ مەسخىرە قىلىۋاتامسىز قانداق؟ سىز بەلكىم كەتمەن چېپىشنىڭمۇ بىر خىل ھۈنەر ئىكەنلىكىنى ئويلاپ كۆرمىگەن بولغىدىكىز؟ ماڭا قاراڭ، مەن سىزدەك ئەپلەشتۈرەلمەيمەن، ئۇنداق بولغاندىكىن كۆپرەك چېپىپ، ئۈگۈنۈۋېلىشىم ئۈچۈن پۇرسەت بېرىڭ، قانداق؟ــ دېدى ئۇ.

ــ كىم سىزنى مەسخىرە قىپتۇ؟ بۇنىمۇ بىزدىن ياخشىراق ئەپلەشتۈردىكەنسىز،ــ دېدى يىگىت چىن كۆڭلىدىن. ئۇمۇ مەمتىلى ئەپەندىگە چوڭقۇر ئىخلاس قىلغۇچىلاردىنىدى. شۇڭا ئۇ كەچكۈرۈسقا قاتنىشىپ ساۋادىنىمۇ چىقىرىۋالغانىدى.

ئۇلار يۇمشاپ كېلىۋاتقان تۇپراقتا- ئېرىقنىڭ قىرىدا دەم ئېلىپ ئولتۇرۇشقاندا تەۋپىق دېھقانلار بىلەن قىزغىن پاراڭغا چۈشتى. ئۇ شۇ چاغدا ھېلىقى بوۋاينىڭ ئۆسۈپ قالغان چاچ ساقىلىغا قاراپ، نىمىتۇللاغا:

ــ سومكامنى ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇپ قالغىنىم يامان بوپتۇ ئەمەسمۇ، ئەمدى ماڭا ئۇستىرا لازىم بولۇۋاتىدۇ،ــ دېدى.

ــ ئۇستىرا دەمسىز؟ ــ دېدى يىگىت،ــ مېنىڭ بىرسى بارەدىكىدى...ــ ئۇ ئەپەندىنىڭ بۇ يەردە ئۇستۇرنى نېمە قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ يېتەلمەي گۇدۇڭشىدى.

ــ بۇلسا مالال كۆرمەي ئېلىپ چىقمامسىز، مەن بۇ ئاتىمىزنىڭ چاچ-

ساقلىنى ياساپ قويايى،ــ دېدى ئو.

بوۋاي بۇ گەپنى ئاڭلاپ هودۇقۇپ كەتتى. ئۇ هەم خىجىل بولغان، هەم تەسىرلەنگەن هالدا دۇدۇقلاپ:

ــ بۇ، ئۆزى...؟ ــ دېدى.

ــ باهار هەممە نەرسىنى ياشىنىتىدۇ، سىزنىمۇ باهاردەك ياساندۇرۇپ قويىاي، ــ دېدى ئۇ خوش كۈلۈمسىرەپ،ــ ياكى سىز ماڭا ئىشەنچ قىلالمايۋاتامسىز؟ خاتىرجەم بولۇڭ، ئاغرىتمايمەن.

ياش يىگىت ئۈستۈرىنى ئېلىپ چىققاندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى ئۈستۈرىنى دىققەت بىلەن كۆرۈپ چىقىپ، خۇددى كەسىپ ئەھلىدەك باهالىدى:

ــ ئەسلىدە كېسىدىغان ئۈستۈرىكەن، ئۈستىنىڭ قولىغا چۈشمەي، نائۈستا ئىشلىتىپتىكەن، تىكرەك بىلەپ قويۇپتۇ.

ــ راست ئېيتىسىز، مەن گېرىنىڭ قىلغان ئىشى بولمامدۇ، ــ دېدى يىگىت.

مەمتىلى ئەپەندى ئېرىقتىن چاڭگىلىدا سۇ ئېلىپ بوۋاينىڭ بېشىنى ئۈگىلىغاچ:

ــ سىلىق بىلەي بولسا ئوبدان بىلەپ بېرەتتىم، ــ دېدى.

كېيىن پاراڭ تېمىسى ئۆزگۈرۈپ كەتتى. باشقا دېهقانلارنىڭ ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرى هەققىدە قىلىشۋاتقان پارىڭى سورۇننى ئىگىلىدى. بىرسى قايسى بىر مەهەللىدە سۇ تالىشىپ بىر- بىرىگە كەتمەن كۆتۈرۈشكەنلەر هەققىدە، قايسى بىرىنىڭ بېشى يېرىلىپ سەكراتتا ياتقانلىقى هەققىدە پاراڭ باشلىغانىدى، كىمدۇر بىرى:

ــ سۇنىڭ دەستىدىن ئادەم ئۆلىدۇ، تېخى،ــ دەپ خۇرسىنىپ قويدى.

ــ ئۆلمىدى دەمسەن، هېلىقى بىر يىلى...ــ يەنە بىرەيلەن ئىلگىرىكى ئەسلىمىلەرنى ۋاراقلاپ، قانلىق جىدەللەردە بىر-بىرىنى هالاڭ قىلىشقان هىكايىلەرنى يېقىن- يىراق يېزىلاردا بولۇپ ئۆتكەنلەرنى سۆزلەپ كەتتى.

ــ بۇ سۇمۇ چۇ، باشقا بالا بىر نېمە، مەنمۇ بۇ توغرىدىن دەقەت بولۇپ يۈرىمەن، قوشنام، يەر قوشنام دېگەن خۇمسى بىلەن خېلى يەرگە يېتىشىپ

كېتىمەن. قاراپ تۇر تېخى، بۇدو ئۇنىڭ ئانا- مانىسىنى...ــ ئۇ مەمتىلى ئەپەندىدىن هايا قىلىپ ئەپسانە گەپلەرنى دېمەي توختىتالىدى ۋە ئۆزگەرتىپ،ــ كۆرگۈلۈكنى كۆرسۈتىمەن،ــ دېدى.

ــ نېمىشقا ئۇنداق قىلىسىز؟ــ دەپ سوريدى مەمتىلى ئەپەندى بوۋاينىڭ بېشىغا ئۇستۇرا سېلىۋېتىپ.

ــ مېنىڭ ئۇچ پۇللۇق سۈيۇم بار، ئۇنىڭ ئىككى پۇللۇق، يەنە مەندىن جىق سۇ تۇتىمەن دەپ كاشىلا قىلدۇ،... ــ دەپ قاينىدى ئۇ.

مەمتىلى ئەپەندى ئېچىنىش تۇيغۇسى بىلەن چىرايىنى پۇرۇپ، كېيىن بىر پىكىرگە كەلگەندەك چېھرى ئېچىلىپ:

ــ شۇنداقمۇ؟... قاراڭ، يۇرتداش، مۇنداق بىر ئىش بولسۇن، يوغان بىر ئۆيدە بىر ئاز ئادەم بولسۇن، بىردىنلا ئۆگزە گۆمۈرلۈپ چۈشۈدۈغاندەك ئالامەت كۆرۈلسۇن، شۇ چاغدا قانداق بولۇدۇ دېمەمسىز؟ هەممە ئادەم ئۆزىنىلا ئويلايدۇ- دە، ئۆزىلا بۇ بالا- قازادىن قۇتۇلۇپ كەتمەكچى بولۇپ ئىشىككە ئۆزىنى ئۇرىدۇ. جان جەهلى بىلەن قىستۇرىلىدۇ. هېچكىم- هېچكىمگە يول بەرمەيدۇ. نەتىجىدە خەتەرلىك يېتىپ كەلگۈچە بولغان ئارىلىقتا هېچكىم قېچىپ چىقالماي، ئىشىككە قاپلىشىپ تۇرۇۋېرىپ، ئۆرۈلگەن ئۆگزىنىڭ ئاستىدا قالىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئادەمگە خاس ئەقلىنى ئىشلىتىپ، بىر- بىرىگە يول قويۇپ رەتلىك هالدا بىردىن- بىردىن يۈگرەپ چىقسا هەممىسى قېچىپ چىقىشقا ئۈلگۈرەتتى،ــ مەمتىلى ئەپەندى ئىككى ئەسكەرگە ۋە باشقا دېهقانلارغا بىرمۇ بىر قاراپ قويۇپ، قولىدىكى ئۇستۇرىنى ئەپچىللىك بىلەن ئىشلىتىپ تۇرۇپ داۋام قىلدى،

ــ خۇددى شۇنىڭدەك بىزدە ئۆز ئارا يول قويۇش، ئۆز ئارا پايدا يەتكۈزۈش كەم. خەلقىمىز تەرتىپسىز پادىدەك، نۇرغۇن ئىشلاردىن كىشى خىجىل بولۇدۇ. مەن شۇنداق ئەھۋاللارنى كۆردۈم. ئىككى كىشى سۇ تالىشىپ بىر- بىرى بىلەن بوغۇشۇدۇ. هېچكىم- هېچكىمگە يول قويمايدۇ، سۇ بولسا هېچقايسىسىنىڭ ئېتىزىغا كىرمەي بىكار ئېقىۋېرىدۇ. نەتىجىدە هەر ئىككىسىنىڭ ئېتىزى توشقىدەك ۋاقىت تالاش- تارتىش بىلەن ئۆتۈپ كېتىپ، بىرسىنىڭمۇ ئېرىقى نەم بولمايدۇ. بىلەمسىز، نادانلىق،

ساۋاتسىزلىق، ئادەمنى نەزەر دائىرىسى تار، كۆزى كىچىك قىلىۋېتىدۇ. ھە، دېگەندە كۆز ئالدىكى كىچىككىنە مەنپەئەتنى بولۇدۇ، كېينكى چوڭ مەنپەئەتتىن قۇرۇق قالىدۇ. مەن سىزگە قوشنىڭىزنىڭ«كۆرگىلىكىنى» كۆرسەتمەسلىكنى مەسلىھەت بېرىمەن. سىز نۆۋەتنى ئۆتىۋىۋاڭ، ئۇ بولدى، دېگەندە سىز ئېچىڭ. «ئادەم دېگەن ياخشىلىقنىڭ قۇلى» دەيدىغان گەپ بار، ياخشىلىقتىن تەسىرلەنمەيدىغان ئادەم يوق. ئەگەر ئۇ ئىككى پۇتلۇق ھايۋان بولمىسلا سىز ئۇنىڭغا ئۆتىۋىسىڭىز ۋە ئۇنىڭ ئىشلىرىغا قارىشىپ بەرسىڭىز، ئۇ سىزگە ئۆتىۋىدىغان، قارىشىپ بېرىدىغان بولۇدۇ. ئىككى ئادەمنىڭ ئىشى بىرسىنىڭكىدىن، ئۇچ ئادەمنىڭ ئىككىسىنىڭكىدىن ياخشىراق بولۇدۇ. ئەلۋەتتە، مانا قاراڭ، بۇگۈن بىز جەمئىي بەش ئائىلىنىڭ كۆچىتىنى بىرلىشىپ قويۇۋەتتۇق، كۆپچۈلۈك بولغىنىمىز ئۈچۈن ئىش توشىمىدى، ھەم كۆڭۈللۈك بولدى. مانا مۇشۇنداق ھەمكارلىشىپ ئىشلىسەكمۇ بولۇدۇكەنغۇ؟ كۆڭۈلنى غەش قىلىپ، ھاياتنىڭ ئېشىغا زەھەر قوشۇپ نېمە قىلىمىز؟ نېمىشقا بىز يۈرتلارغا، ئاندىن مەھەللىلەرگە، ئاندىن ئائىلىلەرگە بۆلۈنۈپ، بىر- بىرىمىز بىلەن دۇشمەنلىشىمىز؟

ــ ئون ئالتە سەر گەپ قىلدىڭىز- دە، ئەپەندى، ــ دېدى ساقال- بۇرۇتلىرى چىرايلىق قىلىپ ياسالغان بوۋاي ھەدەپ ساقلىنى سىلاپ،ــ دەسلەپ سىلىنى يامان ئاتلىق قىلىپ، ئاندىقچى ئەسكى، مۇنداقچى دىنسىز دەپ گەپ تارقىتىپ ژۇرگەن ئۇقۇمۇشلۇقلىرىمىزمۇ بۇگۈنگىچە مۇشۇنچىلىك گەپ قىلمىغان. ياكى مەن ئاڭلىماي قالدىممۇ قانداق، ئىشقىلىپ ئۇلاردىن مەسلىھەت سورىسىمۇ ئۇلار يۈزىگە قاراپ بىر نېمە دەپ قوياتتى، يا بولمىسا دەي- دەيگە سېلىشتىن يانمايتتى. ئەپەندى ئۇ خەقتەك نەچچىسىنىڭ قولىدىن كەلمىگەن ئىشلارنى قىلىشقا يارايدىكەن.

مەمتىلى ئەپەندى بوۋاينىڭ ماختىشىدىن ئوڭايسىزلىنىپ، چاخچاققا ئايلاندۇرۇپ:

ــچاچ- ساقلىڭىزنى ياساپ قويغۇنۇم ئۈچۈن شۇنداق دەۋاتىسىزغۇ،

ئاتا؟ــ دېدى ۋە دېھقانلارغا يەنە ئىناقلىق ھەققىدە جانلىق تەمىسىل، ھىكايىلەر بىلەن چۈشەندۈرۈپ سۆزلىدى. ئۇ دېھقانلارنىڭ پاراڭلىرىدىن يۈرىگىدىكى ئاللىقانداق ئۈنتۈلۈشقا باشلىغان جاراھەت قايتا قوزغالغانىدەك بىر خىل ئارامسىزلىق ھىسىياتىغا كېلىپ قالغاچقا بەكمۇ قاينىاپ تەسىرلىك سۆزلەپ، ئاخىرىدا يەنىلا دەردى چىقمىغانىدەك خۇرسىنىپ، ئېغىر تىنىپ ياش يىگىتكە بۇرۇلۇپ، ــ يىگىت، بىزنىڭ ئاتلىرىمىزنى ئېلىپ چىقىڭ، ئەمدى باشقا يۇرتلارغا بېرىپ كۆرۈپ كېلەيلى، ــ دېدى.

ئۇ يولدا كېتىۋاتقانچە ئۇزاق جىم- جىت ماڭدى . قېشىدىكى يىگىتلەرگە سۆزلەپ بېرىدىغان تۈگىمەس لەتىپىلىرىنىمۇ باشلىمىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا ئىللەتكە پاتقان بۇ بەختسىز مىللەتنىڭ پەقەت دۈشمەننىڭ تاماشا كۆرۈشى ئۈچۈنلا ياخشى بولغان ناچار تەرەپلىرى بىر- بىرلەپ ئۆتەتتى. بىرلىك روھنى يوقاتقان، مەزھەپچىلىك تورىغا چىرمىلىپ قالغان بۇ مىللەتنى داۋالايدىغان دورا بارمىدۇ؟ ئىلگىرىكى ھېكىملەر ھامان دىئاگنوز قويۇپ كەلدى، دىئاگنوز توغرا قويۇلدىيۇ، دورا بېرىلمىدى. بۇ پىكىر ئۇنىڭدا دائىم دېگۈدەك باش كۆتۈرۈپ يۈرىكنى تاتىلاپ ئۆتۈشكە باشلاپ، «مەن بۇ كېسەلنى داۋالاشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالارمەنمۇ؟ يالغۇزلۇق قىلارمەنمۇ؟ ئاۋۋال بىر توپ ئادەمنى داۋالاپ، ئۇلارنى‹ھەكىم› قىلىش كېرەك، ئاندىن بۇ بىر توپ ‹ھەكىم› تېخىمۇ كۆپ ئادەمنى داۋالاپ كېتەلەيدۇ... » دېگەنلەرنى ئويلىدى.

ئۇ يىراقتىن ئوچۇق يېشىل رەڭ ئېلىشقا باشلىغان كۈزگى بۇغداي ئېتىزىغا ۋە سۆگەت گوستاڭلىرىغا قاراپ، بىردىنلا دەل بۇلتۇر مۇشۇ چاغدا ۋەتەن تۈپرىقىغا قەدەم قويغانلىقىنى، ئۇ يۇرتقا يېڭى كەلگەندىكى ئىجتىمائىي كەيپىياتنىڭ نەقەدەر چىدىغۇسىزلىقىنى ئويلاپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن كەچمىش دەپتىرىنى ۋاراقلاپ، بىر يىل ئىچىدىلا مەدەنىي مۇھىتنىڭ بارلىققا كېلىشكە باشلىغانلىقىنى، شۇنچە كۆپ مەكتەپلەرنىڭ سېلىنغانلىقىنى بىر- بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزۈش بىلەن ئۆز - ئۆزىگە تەسەللىي تاپتى. ئۇنىڭدا تەۋرەنمەس ئۈمىد تۇغۇلدى. بۇ ئۈمىد بولسا ئۇنى سۆيۈندۈردى. ئاۋۇندۇردى، تېتىكلەشتۈرىۋەتتى.

ــ یىگىتلەر، سىلەرگە بىر لەتىپە سۆزلەپ بەرسەم ئاڭلامسىلەر؟ــ دېدى ئۇ دائىمى خۇشخۇيلىقىغا قايتىپ.

2

مەكتەپلەرگە ئورمان قويۇش ۋە دېھقانلارنىڭ ئورمان قويۇشىغا قارىشىپ بېرىش جەريانىدا مەمتىلى ئەپەندى نەدە كەچ بولسا شۇ يەردە قونۇپ ئىشلەپ بىر ھەپتىچە ئۆيگە بارمىغانىدى. بۇ ئالدىراش ئىشلارنىڭ ھەممىسى تۈگۈگەندە ئاندىن ئۆيگە قايتىپ كەلدى.

نىزامىدىنلارنىڭ ھويلىسىمۇ باھارنىڭ ئۆزىگە خاس رېڭى بىلەن بېزىلىپ، ئۆزىگە خاس ھىدى بىلەن تولغانىدى. ئەتراپتىن يېڭى چىقىرىلغان قىغنىڭ ھىدى كېلەتتى.

ــ سىزگە قارىشىپ بېرەلمىدىم، ئاكا، مانا مۇشۇنداق، ئىش تۈگۈگەندە كەلدىم،ــ دېدى ئۇ ئۆيگە كىرىپلا. نىزامىددىنىڭ بالىلىرى ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنى ئېتىشتى.

ــ ھېچقىسى يوق، يۇرتنىڭ ئىشى مېنىڭ ئىشىم ئەمەسمۇ، ــ دېدى نىزامىددىن ئىنىسىنىڭ كەلگىنىدىن ئىنتايىن خوشال بولۇپ ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كىرىپ كېلىۋاتقان ئىككى ئەسكەر بىلەن قول ئېلىشىپ، ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ.

ــ لېكىن، شۇنداق بولسىمۇ سىزنىڭ تەۋەلىكىڭىزگە بىرەر تۈپ كۆچەت تىكىپ قويمىسام بولمايدۇ،ــ دېدى ئۇ.

ــ مەيلىڭ، ئەتە ئەتتىگەندە ئىشىك ئالدىغا بىر نەچچە تۈپ ئۇۋۇمە قويۇپ قويارمىز. بۇگۈن كەچ بولۇپ قالدى، ھارغانسىلەر، دەم ئېلىڭلار.

ئۇلار تېخى پىشايۋانغا كۆچۈپ چىقمىغانىدى. مەمتىلى ئەپەندى ھاۋارايىنى بىلىپ باقماقچى بولغاندەك كۆككە بېقىپ:

ــ ئەمدى پىشايۋانغا كۆچىسەڭلارمۇ بولۇدىكەن. كۆپ-كۆك سۇزۇك ئاسمانغا قاراپ يېتىش قانداق راھەت. قاچانغىچە قىشلىق ئۆيدە قامىلىپ ئولتۇرۇۋېرىمىز،ــ دېدى ئۇ،ــ يەڭگە، پىشايۋانغا كىگىز سېلىڭ، مۇشۇ

يەردىلا ئولتۇرايلى.

زورىخان ھايال بولمايلا پىشايۋان سۈپىسىغا كىگىز سالدى. ھەممەيلەن جايلىشىپ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، تەۋپىق غېنىغا:

ــ قېنى ئەمىسە، تەمبۇرنى ئېلىپ چىققىن، بىر پەيزى قىلايلى،ــ دېدى. ئۇنىڭ چېھرىسىدە ئىنتايىن مۇھىم ۋە قىيىن ئىشنى تۇگەتكەندىن كېيىن بولۇدۇغان مەمنۇنىيەت جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. غېنى تەمبۇرنى ئېلىپ چىقتى. مەمتىلى ئەپەندى تەمبۇرنى قولىغا ئېلىپ سازلىدى- دە، خەلق سەنەملىرىنى چېلىشقا باشلىدى. ئۇ سەنەملەرنى نوتىغا ئېلىشنى، رەتلەشنى زۆرۈر ئىشلار ئالدىراشچىلىقىدا ئورۇنداپ بولالمىغانىدى. گەرچە دارىلمۇئەللىمىن ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئالدىراشچىلىقى قىسمەن ئازايغان بولسىمۇ، ئۇ يەنە ھەر قايسى مەكتەپلەر ئۈچۈن دەرسلىك ماتېرىيالى تەييارلاش، مەكتەپلەرنى كېڭەيتىپ قۇرۇش ھەققىدە ئاتىلار ھەيئىتى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، مەكتەپ تەكشۈرۈپ، كەچلىرى «دىۋان» نى تەرجىمە قىلىش ئىشى بىلەن بەند ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ مۇشۇ بىر مەزگىل ئىچىدە ئىككى سەنەمنى نوتىغا ئالغانىدى. ئەمما تېخىچە تەكشۈرۈپ كۆرمىگەنىدى. ئۇ بۇگۈنكى كۈننى مۇشۇ ئىشنى قىلىشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ ھېسابلىدى ھەمدە كەچتە ھەممەيلەن ئۇخلىغاندىن كېيىن چوقۇم بىر سەنەمنىڭ نوتىسىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈش، تۈزۈتۈپ توغرىلاشقا نىيەت قىلىپ قويدى.

مەمتىلى ئەپەندى خىيالپەرەسلەردىن بولمىسىمۇ گاھىدا ئىككى تۈرلۈك رومانتىك، ھەتتا بىر ئاز ئەپسانىۋي خىيالدىن خالي بولالمايتتى. بۇنىڭ بىرى، ئۆزى بىر نەچچە ئادەمگە ئايلىنىش خىيالىدى: يەنە بىرى قايتا دۇنياغا كېلىش خىيالىدى. ھەر ئىككىلا خىيالى ئىشلارغا يېتىشەلمەي ئالدىراپ قالغان چاغدا بولاتتى. دېمەك، ئۇنىڭ بۇنداق خىياللىرىمۇ «خىزمەتنىڭ ئېھتىياجى»دىن تۇغۇلاتتى. قايتا ھايات كەچۈرۈش ھەققىدە ئۇ ھامان يۈز قېتىم قايتا تىرىلسىمۇ ئۆزىنى يۈمشاق دىۋان، ھەشەمەتلىك سارايدا ئەيش- ئىشرەت ئىچىدە تەسەۋۋۇر قىلىشنى ئويلاپمۇ قويمايتتى.

بەلكىم، ئۇ «ھەمىمە» قېتىمقى ھاياتىدا ئۆزىنى ئالدىراش خىزمەتلەر ئىچىدە كۆرەتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ھاياتنىڭ مەنىسىمۇ، ئەھمىيىتىمۇ مانا شۇ. بولۇپمۇ، ھاياتنىڭ مەقسىدى سۈپىتىدە ئۇنىڭدا باشقا خىيال ۋە تەسەۋۋۇر بولمايتتى.

ئۇنىڭ ھازىرقىدەك «ئارىسال» ۋاقتى يېقىندا ئاخىرلىشاتتى. ئەمدى ئۇ يېقىندا نوروز بايرىمى پائالىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ 24 كەنتتىكى 24 مەكتەپتىن بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىلارنى تاللاپ، رۇشتى مەكتەپكە ئېلىپ كېلىشى كېرەك ئىدى. يەنە ھەممە ئىشتا چاقماقتەك ياشلاردىن قىرىقنى تاللاپ، «ئىزچى» قىلىپ ئايرىم تەربىيىلەپ، جەمئىيەتنىڭ تەرتىپىنى قوغداش ئىشىغا قويماقچىدى. خەلق ئىچىدىكى نىزاھ-جاڭجال، نەشە چېكىش، ھاراق ئىچىش، قىمار ئوينىاش، زىنا قىلىشقا ئوخشاش رەسۋا ئىشلارنىڭ داۋاملىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا يول قويۇۋېرىشكە بولمايتتى. گەرچە بۇ ئىشلاردىكى ياخشىلىنىش كۆرۈنەرلىك بولسىمۇ، ئايرىم بۇلۇڭ- پۇچقاقلاردا مەينەتچىلىكنىڭ يىلتىزى تازىلانمىغاچقا يەنە قايتا كۆكلەش ئىھتىمالى، ھەرقاچان ئۈستۈنلۈككە چىقىۋېلىش ئۇرۇنۇشى مەۋجۇت ئىدى.

مىللەت ئۆز غېمىنى ئۆزى يەپ، ئىللەتلىرىنى ئۆزى تۈزەتمىسە، ھۆكۈمرانلار ھېچقاچان ئىللەتلەرنى تۈزۈتۈش ھەققىدە پايدىلىق ئىش قىلمايدىغانلىقى، ئەكسىچە ئۇلار قۇللۇق ئورۇندىكى خەلقنىڭ ئىللەتلەرگە پاتقان بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقى، قۇللارنىڭ بىر-بىرىنى ۋەھشىيلەرچە قىرىپ، چېپىشى ئۇلار ئۈچۈن تېپىلغۇسىز ئەمەك بولۇدۇغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. شۇڭا مىللەتنىڭ جىسمانىي سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن تاز ۋە قارا يەل (سىفلىس) دىن بولۇدۇغان ھەر خىل ئاپەت خاراكتېرلىق كېسەل ئاقىۋەتلىرىنىڭ ئالدىنى ئالغانغا ئوخشاشلا، ئۇلارنى تەرتىپلىك، دوستانە، مەدەنىيەتلىك ھالەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن تەربىيە ۋە مەجبۇرىي چارىلار بىلەن ھەرىكەت قىلىشقا تۇغرا كېلەتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە بۇ ھەقتە كونكرت سان- پىلان بارىدى. گەرچە بۇ بىر ئادەم ئۈچۈن تولىمۇ ئېغىر ئىش بولسىمۇ، پىلان بەك چوڭ بولسىمۇ

بۇنىڭ ئەھدىسىدىن چىقىشقا ئۇنىڭدا ئىشەنچىمۇ يېتەرلىك ئىدى.

ئۇ كەچلىك تاماق ئۈچۈن داستىخان سېلىنغىچە خەلق سەنەملىرىنى ئارقا- ئارقىدىن چالدى. ئاندىن تەمبۇرنى پىشايۋاننىڭ تېمىدىكى مىخقا ئىلىپ قويدى. ئۇ تەمبۇرنى قويىشى بىلەنلا نىزامىددىننىڭ بالىلىرى ئۇنىڭغا يامىشىشقا باشلىدى. ھەر بىرى تاغىسىغا يېقىنراق ئولتۇرۇشقا تىرىشاتتى. پاتىمەم ئۆزىنىڭ «ئانا»لىق ئورنىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ قۇچىقىغا چىقىۋالغاندى. تەۋپىق بالىلارنىڭ «ھوجۇملىرى» ئىچىدە كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرۇپ، بىردىنلا جىددىي تۈسكە كىرىپ ئاكىسىغا:

ــ ئاكا، يېقىندا رۇشتى مەكتەپتە ئوقۇش باشلايمىز. سىز تارىخ بىلەن رۇس تىلىدىن دەرس بەرسىڭىز قانداق؟ كەلگۈسىدە بىز چەتكە ئوقۇغۇچى چىقارماقچى بولساق ئاساسەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىرىشقا تىۋغرا كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. بىزنىڭ باشقا تاللاش ئىمكانىمىزمۇ يوق، شۇڭا روس تىلىدىن ئاساس بولمىسا بولمايدۇ،ــ دېدى ئۇ. ئاندىن ئاۋازىنى سەل پەسەيتىپ قوشۇپ قويدى.

ــ ئۆتكەندە قەشقەرگە بارغىنىمدا سىجاڭنىڭ مۇشاۋۇرى ربىالكو ئەپەندى شۇنداق مەسلىھەت بەرگەندى. دېمىسىمۇ ھازىر شىڭ دوبەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا تىۋنىپ قالدى ئەمەسمۇ.

ــ باشقا دەرسلەرنى كىم بېرىدۇ؟ ــ دەپ سوردى نىزامىدىن.

ــ لىۋاھىددىننى ئېلىپ كېلىمەن، ئۇ جۇغراپىيە بىلەن تەبىئەت دەرسىنى ئۆتىدۇ. ھېزى سىھھەت بىلەن دىن دەرسىنى ئەمەت مەخسۇم ئۆتسە، باشقا دەرسلەرنى ئۆزۈم بېرەرمەن. يەنە تېخى قەشقەردە ھۆكۈمەت ئەرباپلىرىدىن بەزىلەر دۆلەت تىلىنى دەرس تەركىبىگە كىرگۈزۈشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. بۇنى كىمگە تاپشۇرغۇلۇقكىن تاڭ.

ــ مەيلى، شۇ ئىشقا مېنى لايىق كۆرگەن بولساڭ، مەن ئۇستۇمگە ئالاي،ــ دېدى نىزامىددىن.

ــ دېھقانچىلىق ئالدىراش مەزگىللەردە قوشنا- خۇلۇملار ھە- ھو قىلىشىدۇ، يا بولمىسا ئادەم يالىلاپ سېلىپ قويساقمۇ بولۇدۇ.

ــ ئەگەر بەگكە ئېغىر كەلمىسە، ئىلگىرى توڭچى بولغاندىكىن،

خىتايچىنى شۇ كىشى ئەپلەشتۇرەتتى. بىراق، ئەمەلدارغا بۇ ئىش خوپ كەلسە...

ــ بۇنى يەنە ئويلىشارمىز، ئاكا، ھەممىگە ئامال تېپىلىدۇ،ــ دېدى تەۋپىق خاتىرجەملىك بىلەن

مەمتىلى ئەپەندى بۇ ئىشنى ياخشى ھەل قىلىۋالغاندىن كېيىن ئۆزىنى خېلى يېنىكلىشىپ قالغاندەك ھېس قىلدى. تاماقتىن كېيىن يەنە بىر ھازا ئۆيدىكىلەر بىلەن ئەسرالىشىپ ئولتۇردى. بۇ ئاردا قوشنىلاردىن بىرى قورسىقى ئاغرىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ كىرىپ كەلدى. تەۋپىق ئۇنىڭغا دورا بەردى. ئارقىدىن يەنە بىر ئايال كىچىك بالىسىنى يېتىلەپ كىرىپ كەلدى. ئۇ بالىسىنىڭ بېشىنى داۋالىتىۋاتقانلاردىن بىرىدى. ئۇنىڭغا قەرەللىك دورا چېپىپ تۇراتتى. تەۋپىق بالىنىڭ بېشىغا دورا چېپىپ قويغاندىن كېيىن ئۆزىنى تېخىمۇ روھلۇق ھېس قىلدى، چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە بۇگۈنكى بىر كۈنلۈك ئۆمرىنىڭ مەزمۇنى كۆپەيگەن، ئەھمىيىتى ئاشقاندى.

جەڭچىلەرنىڭ ھارغىن چىرايىغا بىردەم قارىۋالغاندىن كېيىن تەۋپىق ئۇلارنىڭ پاتراق ئارام ئېلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، يەڭگىسىگە ئىما قىلدى. نىمتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇن پىشايۋاندا نىزامىددىن بىلەن قاتار ياتتى. ئۇلارنىڭ يېنىدا بالىلاردىن غېنى، رەجەپ، نەبىلار ئورۇن ئالدى. ئۇلار ئورۇنغا كىرىپ ياتقاندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى يالغۇز ئۆينىڭ ئېچكىرى خانىسىغا كىرىپ، پىياننونىڭ ئالدىغا جايلاشتى. ئاندىن قەشقەر سەنىمنىڭ نوتىسىنى ئالدىغا قويۇپ، پىياننونى ئاستا چېكىشكە باشلىدى. ئۇ ئاشۇ تەقلىتتە مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ، بىر تەرەپتىن چېلىپ، بىر تەرەپتىن نوتىنى تۈزۈتۈپ ماڭاتتى. ھەتتا بەزىدە بىر چېكىتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ياكى ئورنىدا قالدۇرۇش مەسىلىسىدە توغرا پىكىرگە كېلىش ئۈچۈن پۈتۈن سەنەمنى باشتىن- ئاخىر نەچچە قېتىم قايتا- قايتا چېلىشتىن ئېرىنمەيتتى.

ئۇ نوتىغا قاراپ جىم ئولتۇرۇپ ئويغا كەتكەن چېغىدا يېڭىلا ئۇچەكتىن چىققان چېكەتكە ئۆينىڭ قايسىدۇر بىر بۇلۇڭىدا چىرىلداپ

سایرىدى. بۇ ئاۋاز تەۋپىققا ھايات زەۋقى ئېلىپ كەلگەندەك بولدى. ئۇنىڭ روشەن تەسەۋۋۇرىدا جىمى ھاشارەتلەر نەغمە قىلىۋاتقان يېڭى ئېتىزلىق پەيدا بولدى. دېمەك، ئەمدى ياز كەلدى. ھايات قاينايدۇ. ياشاشقا ئالدىراش كېرەك! ئۇچەكتىن چىقىپ، قايتا ھاياتلىققا ئېرىشكەندىن شاتلىنىپ تۇننى ئويغاق ئۆتكۈزمەكچى بولغان چېبكەتكە تەۋپىققە تىرىشچان ئوقۇغۇچى قىياپىتىدە تۈيۈلدى. ئۇ مەيدە يانچۇقىدىن سائىتىنى چىقىرىپ قارىۋىدى، ۋاقىت بىر بولغانىدى، بۇ دېمەك ئىككىنچى كۈننىڭ بىرىنچى سائىتى ئىدى. تەۋپىق شۇندىلا ئورنىدىن تۇردى. ئۇ خىيالپەرەسلەردەك بىر كۈلكىلىك «پال»نى بۇ ئىشقا تەدبىق قىلىپ، «دېمەك، نۆۋەتتىكى كۈنۈمنىڭ بىرىنچى سائىتى تېنچ ـ ئامان، شۇنداقلا ئۈنۈملۈك مېھنەت بىلەن ئۆتتى. بۇ كۈننىڭ داۋامىمۇ ئەنە شۇنداق ھايات قىزغىنلىقىغا تولغان ھالدا ئۆتكۈدەك» دەپ ئويلاپ، ئۆزى بىلەن ئۆزى پاراڭلىشىپ، كۈلۈپ قويدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، راھەتلىنىپ كېرىلدى. ئۇ ئەمدى دەم ئېلىش قارارىغا كەلگەندى.

ئىككىنچى باب

كىشىلىك دۇنياسىدىكى مۇھەببەت
بولمىغان بولسا قۇياشمۇ ئۆچكەن بولاتتى.
ــ ۋىكتور ھىيوگو «خارلانغانلار» 4ـ كىتاب.

1

مەمتىلى ئەپەندى قەشقەرگە كېلىپلا ئىككى جەڭچىسىنى دېۋزىيە ئىشتابىغا قايتىپ بۇرادەرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرۇشقا قويۇۋەتتى. ئۇلار ياۋاغدا ــ «ھىلال ئەھمەر» ئالدىدا خوشلاشتى. تەۋپىق ئاۋۋال مەجىددىن ئەپەندى بىلەن كۆرۈشتى. دوختۇرنىڭ توختىماي قىلىۋاتقان ھەرخىل چاقچاقلىرىغا قۇلاق سالماي، ئۇنىڭ مېھماندارچىلىقىنى تېخىمۇ قىزىق سۆزلەر بىلەن رەت قىلىپ، ئۇنى ئۆزى بىلەن بىللە نوۋېشىغا بېرىشقا كۆندۈردى.

ــ ئىبادەتخان يەڭگىمىزنىڭ لەغمىنىنى يېمەي كەتمەيدىغانلىقىمغا ئىشىنىڭ، ئەمما ئاۋۋال باشقا دوستلار بىلەن دىدارلىشىش كېرەك، ــ دەيتى تەۋپىق. مەجىددىن يېقىندا شامالباغدىن ئۆيلەنگەندى.

ــ ئەمسە نېمىشقا شۇ تەرەپكىلا كېتىۋەرمەي بوسۇغامدا دوقۇرۇپ يۈرۈيسىز؟ سېغىنىپ قالدۇ دەمسىز؟

ــ سىز سېغىنمىغان بىلەن مەن سېغىنىمەن. دە، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ سىزدىن ئايرىلغىم كەلمەي بىللە بېرىڭ دەپ ئولتۇرىمەن.

ــ ئوهـۇ، ئـادەم ئالداشـنى بىلىسـىز- دە، ئۇيغۇرلارنـىڭ قەيسـەرلىكى[1]،
ــ دېدى بوۋاي.

بـوۋاي ئەگـرى سـاپلىق هاسـسـنى ئىككـى ئـالقىنى ئارىسـىدا بىـر پىرقىرىتىپ «يىپ ئېشىپ» قويۇپ ئىتتىك مېڭىپ كەتتى. ئـۇلار نوۋېشـى مەكـتەپ دەرۋازىسـىنىڭ ئالـدىغا كەلگەنـدە دەرۋازىـدىكى قـاراۋۇللار مەمتىلـى ئەپەنـدىنى كـۆرۈپلا ئۇنىڭغـا يەكەنـدىن بىرسـىنىڭ ئىـزدەپ كەلگەنلىكىنـى خەۋەر قىلدى.

تەۋپىـق شـۇئانلا ئـۆزىنى ئىـزدىگۈچىنـىڭ هېلىقـى قېيىقچـى تۇرداخـۇن ئىكەنلىكىنى بىلدى. بۇ چاغـدا ۋاقتـمۇ چۈشـكە يېقىـنلاپ قالغانـدى. ئـۇلار ئـانچە كـۆپ كـۈتمەيلا ئوقۇغـۇچىلار چۈشـلۈك دەم ئېلىشـقا چىقتـى. يۈسـۈپ ئەپەندىمۇ سىنىپتىن چىقىپ تەۋپىقنى كـۆرۈپلا ئۇلارنـىڭ ئالـدىغا كەلـدى. سـالامدىن كېـيىن ئۇمـۇ تۇرداخـۇن دېـگەن بىـر بوۋاينـىڭ كەلگەنلىكىنـى ئېيتتى.

ــ ئـۇ بوۋايمـۇ ئەمەس، بىـزدىن ئـانچە چـوڭ چىقمىسـا كېـرەك، ئەمـما هاياتنـىڭ جاپاسـىدىن بوۋايـدەك كۆرۈنـۈدۇ، ــ دەپ تـۈزەتتى تەۋپىـق يـۈرىكى «ۋىـژ» قىلىـپ كۆيگەندەك بولـۇپ.

ــ ئـۇ سـىلىنى ئىـزلەپ ئاتۇشـقا بارمـاقچى بولغانـدى. مەن بارغۇزمىـدىم،ــ دېـدى يۈسـۈپ ئەپەنـدى،ــ ئـاتۇش دېـگەن شـەگە ئوخشـىمايدۇ. ئۇنىڭغـا ساراي، دەڭ يـوق، ئـۇ بارسـا ئـۇنى كۈتۈشـتىن تارتىـپ هەمـمە ئىشـنى ئـۆزلىرى قىلمىسـىلا بولمايـدۇ. سـىلىنىڭ ئالدىراشـچىلىقلىرى ماڭـا ئايـان بولغاچقـا، ئـۇنى ئەۋەتمىـدىم، مېنىـڭ مۇلچىرىمـمۇ سـىلىنى كـۆچەت قويىـدىغان ئىشـلىرى تۈگۈسـىلا كېلىـدىغۇ دېگەنىدىم، شۇڭا تۇرداخۇنكامنى بارغۇزمىغان.

ــ ئۇ نېمىشقا كەپتۇ؟ قانچىلىك بوپتۇ؟

ــ ئۇزىنىـڭ سـودا- سـېتىق ئىشـلىرى بىـلەن كەپـتىكەن، كۆرۈشـۈپ

---

[1] قەيسەرى ــ تـۈركىيەدىكى بىـر ۋىلايەتنىـڭ ۋە شـۇ ۋىـلايەت مەركىزىنىـڭ نـامى. بـۇ يەرلىكلەر دىپلومـاتلارچە مۇئـامىلىگە پىششـىقلىقى، چېچەنلىكـى، سـودىغا چاققـان، «تۇگمەنىنـىڭ كويلىسىدىن پۈتۈن چىقىدىغان»لىقى بىلەن مەشهۇرــ ئا.

كېتەي دەپتۇ. بىر ھەپتىچە بولدى. بىچارە سىلىنى تاپىمەن دەپ كۆپ مۇشەققەت چەكىكەن ئوخشايدۇ. ئاخىرى ئاتىقى چىققان بايىنى تونىمايدىغان ئادەم ئازغۇ دەپ قىزىل دۆۋىگە چىقىپ تۈرداخۇنباينىڭ توختاجىنى ئىزدەيمەن دەپ يۈرۈپ، ئۇ كىشىگە يولۇقالماي، توختاجىنىڭ ئىنىسى ئابدۇكېرىماخۇننىڭ كۆرسۈتۈشى بىلەن دارىلمۇئەللىمنىگە كېلىپ ئەخمەد ئەپەندىنى تېپىپتۇ. كېيىن مەمتىلى ئەپەندى كەلسە ئەڭ ئەۋۋەل نەگە كېلىدۇ، كىم بىلەن كۆرۈشىدۇ دەپ سۈرۈشتۈرۈپ نوۋېشىنى تاپقانىكەن.

ــ ھازىر ئۇ قەيەردە؟

ــ ئەخمەد ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە بىر قونۇپلا ئۇنىڭ ئالدىراشچىلىقىنى كۆرۈپ ئاۋارە قىلىپ قويماي دەپ سارايغا بېرىۋاپتىكەن، مەنمۇ ئۆيىدە تۇرسىلا دەپ ئاڭلىتالمىدىم. ئەمما ھەر كۈنى ئۇچ ۋاخ مۇشۇ يەرگە كېلىپ سىلىنى كەلدىمۇ دەپ سوراپ تۇرىدۇ.

ــ ئاپلا، بىچارە، كۆپ ئاۋارە بوپتۇ- دە...

ــ يۈرۈڭلار، مۇئەللىملەرنىڭ ياتىقىغا بېرىپ ئارام ئالغاچ كۈتۈپ باقايلى.

ئۇلار ياتاققا كېتىۋېتىپ تۇرغۇن ئەپەندى، ساۋۇت ئەپەندىلەر بىلەن كۆرۈشتى.

ــ كەچتە بىزگە مېھمان بولالاملا ياكى باشقا زۆرۈر ئىشلىرى بارمۇ؟ــ دەپ سوريدى تۇرغۇن ئەپەندى.

ــ كەچتە شەۋقى ھەزرەتنىڭ ھوزۇرىدا بولىمەن، بەلكى ئەتە كەچتە ھەر قايسىڭلارنىڭ ئىلتىپاتىنى قوبۇل قىلارمەن،ــ دېدى تەۋپىق.

ــ ئەمسە، شۇنداق بولسۇن، ــدېدى ساۋۇت ئەپەندى، ــ بىز سىلىنى ئەتە كەچتە كۈتىمىز، بىزنىڭ ئۆيىدە بولارمىز، يۈسۈپ ئەپەندى سىلىنى باشلاپ بارىدۇ. سىلىدىن سورايدىغان بىرمۇنچە مەسىلىھەت بار، مېھماندارچىلىق دېيەلمەيمىز، شۇڭا. قىسقىسى ئىش، يەنە ئىش، ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ.

تۇرغۇن ئەپەندى بىلەن ساۋۇت ئەپەندىلەر خوشلۇشۇپ ئۆتۈپ

كەتكەندىن كېيىن ئۇلار مۇئەللىملەرنىڭ ياتىقىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى.

مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بېقىنىدا چاپلىشىپ دېگۈدەك ئولتۇرۇۋالغان دوختۇر ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالغىنىچە:

ــ پات- پات كېلىپ تۇرۇڭ، دوستۇم، بىزنى تاشلىۋېتىپ بارىسىز،ــ دېدى ئامراقلىق بىلەن.

ــ تويىڭىزدا بولمىغىنىم ئۈچۈن، دەۋاتىسىزغۇ، دەيمەن؟ــ دەپ چېقىشتى تەۋپىق. ئاندىن يەنە جىددىيلىك بىلەن،ــ كېلىشكە تىرىشىمەن، ماڭا دورىلىرىڭىزدىن ئازراق بېرىسىز، بارمۇ- قانداق؟ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ــ سىز ئۈچۈن ئەلۋەتتە بار. يېقىندا توختاجى سوۋېتتىن ئالغاچ كەلدى.

يۈسۈپ ئەپەندى داستىخان راستلاپ، مەكتەپ ئاشخانىسىدىن ئېلىپ كىرگەن تاماقنى قويدى. تاماقنىڭ ئۈستىگىلا تۇرداخۇن كىرىپ كەلدى.

ــ مانا، مانا، دېمىدىممۇ،ــ دېدى ئۇ بوسۇغىدا تۇرۇپلا، مەمتىلى ئەپەندىنى قۇچاقلىماقچى بولۇۋاتقاندەك قوللىرىنى يېيىپ، تۇرداخۇن بۇلتۇرقىدىن سەل قېرىغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇچىسىدىكى ماتادىن بويىاپ تىكىلگەن كىيىملىرىنىڭ رەڭگى ئۆچكەن، ئۆزىنى «بازارغا لايىق» ياساشقا تىرشقان، ھەر ھالدا كىيىملىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى كىيىپ كەلگەن بولسىمۇ، پۇتۇن تۇرىقىدىن سەھرا پۇرىقى چىقىپ تۇراتتى. پۇتىدا قىشنىڭ تەۋەرۈكى بولغان، يۇقىرى تەرىپى نېپىزلەپ ھەم يىرتىلغان پىيما ئۇنى سەل بىچارە كۆرسۈتۈپ تۇراتتى. بولۇپمۇ كالتە چاپانلىق ئەپەندىلەر ئالدىدا ئۆڭۈپ كەتكەن ماتا يەكتىكى، ئىچىدىكى تېرە جىلىتكە ۋە يەنە ئاللىقانداق قىشلىق قېلىن كىيىملەرنىڭ تۇرتكىسىدە غەلىتە ئېسىلىپ، ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى،ــ زادى ئالدى يارىشملىق ئادەم يا، سىلى، ــ مەمتىلى ئەپەندى كارۋاتتىن چۈشۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، تۇرداخۇن ئۇنىڭ قولىنى قوش قوللاپ سىقىپ نېمىشكىدۇر كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا، ئەپەندىنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەي تۇرۇپ، ــ ئۆتكەن يىلى يۇرتتا پەيدا بولۇۋېدىلە، خاسىيەتلىرىدىن ھالى-

كۆنـۇم ياخشـىلىنىپ، قويۇممـۇ قوشـماق توغـۇپ بەرگەنـدى. بۇگـۈن نەخ بىزنىڭ چىمدۇ[1] غـىلا كېتىـدىغان بىـر هارۋىكەشكە يولۇقـۇپتىم، ئـۇ بىللـە كېتىلـى دەپ ئـۆزىلا ئېغىـز ئېچىـپ قالـدى. توختىغنـا، مېنىـڭ زۆرۈر كۆرۈشـۈدىغان بىـر كىشـىم بارىـدى، بۇگـۈن كېلىـپ قالغـان بولسـا، كۆرۈشەلىسـەم سـەن بىـلەن كەتـتىم، بولمىسـا مەن يەنە قـالىمەن، خـۇدا دىلىمغـا سـېلىپ تۇرىـدۇ. ئـۇ كىشـىنىڭ خاسـىيىتى بولمىسـا قۇلۇقـۇمنى ساپالدا كېسـەي، دېـدىم- دە، بۇيـان كېلىشـىمتى، مانـا، دېمىـدىممۇ، ئەمـدى ياخشـى بولمىـدىمۇ، سـىلى بىلەنمـۇ كۆرۈشـتۇق، ئەمـدى تەييـار هارۋىـدا كېتىۋالىـدىغان بولـدۇم، كىـرا پۇلىغـا پايـدا بولـدى ئەمەسـمۇ، ــ دېـدى تۇرداخۇن گېپىنىڭ ئاخىرىنى كۇلكە بىلەن تاماملاپ.

ــ خوش، ئەمدى ماڭا نۆۋەت كەلگەنـدۇر؟ ــ دېـدى تەۋپىـق ئېچىلىـپ كۇلـۇپ، چاقچـاق بىـلەن، ــ يەڭگەمنىـڭ تېنـى ساقمۇ؟ سـۇلايمان نـېمىش قىلىۋاتىدۇ؟ هەمراجاننىـڭ كېسـىلى قانـداق بولـدى؟ تەلەيقىـز چـوڭ بولـۇپ قالغاندۇ؟

تۇرداخۇن مەمتىلى ئەپەندىنىڭ خاتىرىسـىگە هەقىقەتەن قايىـل بولـدى. ئـۇ هېچكىمنىـڭ ئىسـمىنى ئۇنتـۇپ قالمىغانـدى. بـۇ هـال تۇرداخۇننىـڭ سـاددا، ئۇيغـۇر دېهقىنىغـا خـاس قەلبىـدە شـۇنچىلىك كۇچلـۇك هـارارەت ئويغاتتىكى، ئۇنىـڭ تىلـى تۇتۇلـۇپ، دىمىقـى ئېچىشـىپ، كـۆز چانـاقلىرىمۇ ۋىژىلـداپ، گويـا قـايغۇلۇق بىـر خەۋەرنـى ئېيتقانـدەك ئۇمچۇيـۇپ، بۇغۇلغـان هالدا:

ــ ئوبـدان، ئەپەنـدىم، خۇداغـا شـۈكرى، ئەپەنـدىم، ــ دەپ كەتتـى، ــ سـۇلايماننى مەكـتەپكە بەردۇق. كـۈزدە بەرگەن. ئۆزىمـۇ ئـارام تاپقۇزمـاي مەكـتەپكە بـارىمەن، ئوقـۇپ ئەپەنـدى دادامـدەك ئـادەم بولـۇمەن، دەپ غەلـۋە قىلىـۋەردى. ئانىسـىمۇ «تىـلەپ يېسـەكمۇ چىـداپ، ئـۇنى مۇرادىغـا يەتكـۈدەك ئوقۇتـايلى» دەپ...بېشـىمنى ئوچـاق قىلىـۋەتتى، مەنغـۇ سـىلىنىڭ قوللىرىغا ئەكىلىپ بېرەي دېگەنتىم، ئانىسـى قويمىـدى. ئـاخىر ئىككىمـز

[1] يەكەن دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىدىكى بىر يېزا ـ كاچۇڭنىڭ قارشىسىدا، ــ ئا.

مەسلىھەتلىشىپ ئاۋۋال يەكەن بازىرىدىكى تاغىسىنىڭ ئۆيىگە ئايرىپ قويۇدىغان، بالا شۇ يەردە تۇرۇپ، بازاردىكى ئىمىن بەگنىڭ ھويلىسىدا ئېچىلغان مەكتەپتە[1] ئوقۇپ خەت- ساۋادى چىقسۇن، كۆزى ئېچىلسۇن، يېشىمۇ سەل چوڭىيىپ، ھېچ بولمىسا 15ياشقا چىسۇن، ئۇنىڭىغا ئەپەندىنىڭ قولىغا بېرىپ تازا مۇرادىغا يەتكۈچە ئوقىتىلى دېيىشىپ قالدۇق،... تۇرداخۇن سۆزلىرىدىن ئېزىپ، گاھ تاغدىن، گاھ باغدىن قىلىپ ئاساسەن شۇ مەزمۇنلاردا بىر نېمىلەرنى دېدى، ــ ھەمراجانىنىڭ بېشى سەللىمازا ساقىيىپ كەتتى، ئانىسى ھەمىشە ئۇنىڭغا سىلىنىڭ ئىسمىلىرىنى يادلىتىپ تۇرىدۇ. بالىمىزدىن- بالىمىزغا، ئىگەكىم با،... ھە، نىمىمۇ؟ تەلەيقىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدى. ئۇ سىلىنى ئانچە ئەسلىيەلمەي قالسا كېرەك؟ كىچىك ئەمەسمۇ، ئىككى ئاكىسى ئۇنى شۇنداق ئەيىپلەپ كېتىشىدۇ،... ئىككىنچى ئېسىدىن چىقماس بولۇدۇغۇ دەيمەن، يا بولمىسا ئاكىلىرىنىڭ ئالدىدا شۇنداق دەۋالامدۇ، ئىشقىلىپ ھەممىدىن بەك گەپلىرىنى قىلىپ ئولتۇرىدۇ... ھەممىز ئوبدان،... ــ ئۇ كارۋاتقا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىنمۇ، تاماققا قول ئوزارتماي ھەدەپ قوللىرىنى ئىشقىلاپ، تارتىنچاق بالىدەك، دېيىشكە ئوبدانراق سۆز تاپالمايۋاتقاندەك قىلاتتى.

ــ ئاۋۋال تاماققا بېقىڭ، ئاندىن يەنە سۆزلۈشىمىز، ــ دېدى تەۋپىق.

ــ ئانىسى سىلىگە ئاتاپ بىر نەرسە ئەۋەتكەنىدى...

ــ ھەممىگە ئۈلگۈرىمىز. قېنى داستىخانغا قاراڭ، ــ دېدى تەۋپىق يەنە.

ئەزەلدىن چېقىشىشنى ياخشى كۆرىدىغان مەجدىدىن ئەپەندى تۇداخۇننىڭ يۈرىكى ئېرىپ تۇرغان روھى ھالىتىدىن تەسىرلىنىپ چاخچاق ئارىلاشتۇرمىدى، مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بىز بىلمەيدىغان مۇنداقمۇ دوستلىرى بارىكەن دەپ ئويلىغان دوختۇر ئاخىرىدا سۆز قىستۇردى:

---

[1] «مەتلە ئېل ئىرپان» («ئىلىم تۇغۇلىدىغان جاي ـ بىلىم بۆشۈكى») ناملىق مەكتەپنى دىمەكچى (يەكەن بازىرىدا ئېچىلغان) ــ ئا.

ــ تۇرداخۇن، سىز بۇ ئەپەندى بىلەن بىر نەچچە يىل بىللە بولغان ئىكەنسىز ـ دە؟ قەيەردە بولغانىدىڭلار؟

ــ بۇ، ھېلىقى، نېمە،... ئەپەندىم سەپەر ئۈستىدە يېرىم كۈنچە غېرىپخانىمىزدا بولغانىدى، خالاس،...

ــ پاھ، ــ دېدى مەجىددىن يۈرىكىدە نېمىدۇر شۇررىدە تېنىگە تارىغاندەك بولۇپ، ــ شۇنىڭ دوستلىقىمۇ مۇشۇنىڭ ھەممىسى؟ ياق، ھېچ ئوخشىمايدۇ، يوشۇرۇدىغان بىر يېرىڭىز بار ئوخشىمامدۇ؟

ــ ياق، شۇنداق، ئىشەنمىسلە ئەپەندىنىڭ ئۆزىدىن سوراپ باقسىلا، توختاجى، ئەخمەد ئەپەندىلەرمۇ بىللىدى،.... ــ دېدى تۇرداخۇن سادىلىق بىلەن مەجىددىنىڭ چاقچىقىنى چۈشەنمەي. دوختۇر ئەمدى ھاياجاندىن يېنىۋاتقان قەلبىنى، دوستىغا بولغان سۆيگۈ ۋە قايىللىقىنى چاخچاق بىلەن پەردىلەشكە ئۇرۇنغاندەك:

ــ شۇنداقمۇ دەيلى، يېرىم كۈنلۈك بىللە بولغانىنىڭ ھىكمىتى مېنىڭ تارلىقىمنى كەلتۈرۈپ قويدى. بىز بۇ ئەپەندى بىلەن نەچچە يىللىق تونۇش بولساقمۇ يەنىلا ئوخشاش، كۆرگۈمۈز كەپ قالمايدۇ، بىراق، سىز دوستلۇقنى قەدىرلەيدىغان ئادەمدەك تۇرىسىز، ئۇنداقمىكەن دەيلى دېسە، يەنە ئەمەس، نېمىشقا دېگەندە، قەشقەرگە كەلگەندىن بېرى بىز بىلەن نەچچە قېتىم ئۇچراشتىڭىز، بىللە بولدۇق، بىراق بىز بىلەن ئەجەپ كارىڭىز بولماي كەتتى؟ ياكى سىزنى بۇ ئەپەندى سېھىرلەپ قالدىمۇ؟ ئاگاھ بولۇڭ، بۇ ئادەم سىزنى ئالداپ كەتمىسۇن. بىزنىڭغۇ كۆڭلىمىزگە كەلمەيدۇ، كىمنى ياخشى كۆرۈش ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى، ئەمما سىزنى ھۆل قىشقا دەسسىتىپ قويارمىكەن دەپ ئەنسىرەيمىز، ــ مەجىددىن ئىستانبۇل شۇنىسى بىلەنراق سۆزلىگەچكە، بىر چەتئەللىكنىڭ بۇنداق چاقچىقى تېخىمۇ قىزىقارلىق تۇيۇلاتتى.

بۇ گەپ بىلەن ئۇنىسىڭىزمۇ قورۇنۇپ ئاران ئولتۇرغان تۇرداخۇن تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى. باشقىلارمۇ كۈلۈپ كېتىشتى. پەقەت مەجىددىن ئەپەندىلا خۇددى راست دەۋاتقاندەك، كۈلمەستىن جىددى قاراپ تۇراتتى. بايىاتىن بېرى پاراڭغا ئارىلاشماي جىمغۇر ئولتۇرغان يۈسۈپ ئەپەندى

تۇرداخۇنغا ئىچ ئاغرىتىپ، ئۇنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن:

ــ مېنىڭ كۆڭلۈمگە كەلمەيدۇ، پەقەت سىللىلام ئىچىدە تاللىق قىلمىسلا بولغىنى، ــ دېدى ۋە ــ سىلەرگە بولغان يېقىنلىقىمنى نەچچە كۈندىن بېرى بىلدۈرۈپ بولمىدىممۇ دىمەمدىلا، ــ دېدى دىھقانغا بولۇشۇپ.

ــ شۇنداق بولماي يا، ــ دېدى تۇرداخۇن ئەمدىلا ئېسىنى تاپقاندەك، ئۇ مەجبۇرىدىن ئەپەندىنىڭ يەنە پۇتاق تېپىشىدىن قورققاندەك باشقا گەپ قىلمىدى.

تاماقتىن كېيىن تۇرداخۇن مەمتىلى ئەپەندىگە بالىلارنىڭ ئانىسى ئەۋەتكەن ئامانەتنى تاپشۇرۇپ بېرىشكە ۋە ئاندىن تەييار ھارۋىدىن قالماي كېتىشكە ئالدىرىدى. ئۇنىڭ نەرسە-كېرەكلىرى سارايدا ئىدى. تەۋپىق ئۇنى تۇتۇپ قېلىش نىيىتىدە بولمىدى. تۇرداخۇننىڭ شەھەردە تۇرۇۋېرىشى ئۇنىڭ ئۈچۈن زىيان ئىدى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ كەلگەن تەييار ھارۋىدا كېتىۋالمىسا، بىرمۇنچە كىرا پۇلى چىقىم بولاتتى. شۇڭا ئۇ ئۇنى يەنە ئاۋارە قىلماسلىق ئۈچۈن، سارايغا بىللە بېرىپ، ئۇنىڭ سوغىتىنى قوبۇل قىلغاچ، ئۇزۇتۇپ قويۇش قارارىغا كەلدى.

تەۋپىق يۈسۈپ ئەپەندىدىن بىر پارچە ئېلىپبە كىتاۋى، بىر پارچە ئوقۇش كىتابى، ئالتە دانە تىترات[1] سورۇۋېلىپ سومكىسىغا سالدى ۋە يۈسۈپ ئەپەندى بىلەن مەجىددىنگە ئەيىپكارلارچە كۈلۈمسىرەپ قاراپ:

ــ ئەتە كۆرۈشەيلى، سىز مېنى باشلاپ ساۋۇت ئەپەندىنىڭ ئۆيىگە بارىسىزغۇ؟ ئەتە كەچتە. ئەمما ئەتە كۈندۈزدە يەنە بىز بىللە بولىمىز، ــ دېدى، ــ رەنجىمەڭ دوختۇر، سىزنى ئاۋارە قىلدىم.

ــ ئەلۋەتتە ئاۋارە قىلدىڭىز! ئۆيۈمدىن سۆرەپ چىقىپ بۇ يەرگە ئەكىلىپ تاشلاپ قويۇپ، نەگە قاچماقچىسىز؟

ــ باشلاپ ئاچىققان بولسام نېمە زىيان بولدى سىزگە؟ چۈشلۈك تامىقىڭىزنى بىكارغا توختاتتىڭىز، يولنى بىكارغا ماڭمىدىڭىز، ــ دېدى

---

[1] Тетра́ьд (رۇسچە) ــ مەشق دەپتىرى، ــ ئا.

تەۋپىقمۇ چېقىشىپ جاۋاب بېرىپ، ــ بۇ تاسادىپى ئۇچرۇشۇشنىڭ نەتىجىسى، ئەپۇ قىلىڭلار. شۇ يەردىن شەۋقىنىڭكىگە كېتىمەن، ھازىرغا خوش.

ئۇ تۈرداخۇن بىلەن سارايغا كەلدى. سارايغا كەلگىچە تۈرداخۇن ئېچىلىپ- يېيىلىپ ئۆزىنىڭ ئىگىلىكى ھەققىدە، بالىلىرى ھەققىدە، يۈرتىدىكى يېڭىلىقلار ھەققىدە قىزغىن سۆزلەپ بەردى. بەزى- بەزىدە تەۋپىقنىڭ ھال- ئەھۋالىنى، مەكتەپ ئەھۋالىنى سوريسىمۇ، ئۇنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا يەنە ئۆزىنىڭ يېڭىلىقلىرى ھەققىدىكى ھىكايىلەر بىلەن بولۇپ كېتەتتى.

سارايغا بارغاندىن كېيىن تۈرداخۇن ئايالى ئەۋەتكەن سوۋغاتنى تەۋپىقنىڭ قولىغا تۇتقۇزغاچ، يەنە بۇ سوۋغاتنى تەييارلاش جەريانى، ئايالى بىلەن ئىككىسىنىڭ نېمە سوۋغات قىلىش ھەققىدىكى تالاشلىرى ھەققىدە قىزغىن سۆزلەپ تۇردى. مەمتىلى ئەپەندى قولىدىكى خوتەن شايىسىدىن تىكىلگەن كانۋاي كۆينەكنى كۆرگۈنىدە يۈرىكىنىڭ قېتىدا نېمىدۇر بىر نەرسىنىڭ كۈچلۈك دولقۇنلاپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ كۆينەكنىڭ ئىپەك يىپ بىلەن كەشتە تىكىلگەن ياقىسى ۋە يەڭ گىرۋەكلىرىگە قاراپ بىردەم خىيالچان تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ قولىدا ئەنئەنىۋى ئۇيغۇر كۆينىكى تۇراتتى. ئۇنىڭغا تىكلىگەن كەشتىلەر شۇنچىلىك نەپىس، چىرايلىق ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكىدىن شائىرانە ھېسلار ئۇرغۇپ، ناھايىتى نۇرغۇن گەپلەرنى قىلغاندەك ھېس قىلدى. بىراق ئۇ ئاخىرقى ھېساپتا دېمەكچى بولغانلىرىنىڭ دېھقان دوستى چۈشەنمەيدىغان، ئىچكى ھاياجانىنى ئىپادە قىلغۇچى سۆزلەر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، پەقەت:

ــ سوۋغىتىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلارغا رەھمەت! بۇنىڭ لايىقىدا سوۋغات قىلالمىدىم. بالىلارغا ئالغاچ بېرىشىڭىز ئۈچۈن مۇشۇلارنى يوللۇق تۈتۈدۇغان بولدۇم، ــ دېدى ئۇ دەپتەر ۋە كىتابلارنى تۈرداخۇنغا بېرىپ، ئۇنىڭ يەنە بىر كىچىك بولىقى ناۋات ئىدى.

ــ ھەشقاللا، ئەپەندىم، يوللۇق دېگەن بۇنىڭدىن ئوشۇق بولامتى،

سىلىنىڭ ئىشلىرى ئالدىراش- يا، مەن ئەمدى سىلىنى چىق ئاۋاره قىلماي، كۆردۈم ئەمەسما ئەخمەد ئەپەندىمۇ، نوۋېشىدىكى ئەپەندىلەرمۇ ئالدىراپلا تۇرىدىكەن. ئىشلىرى بولسا قىلسىلا، مۇشۇ يەرگىچە كەلگەنلىرىگە رەھمەت، ــ دېدى تۇرداخۇن يەنە چىرايىنى ئۆمچەيتىپ، كەمدىن- كەم هاياجانلىنىدىغان بۇ دېهقانغا بۇگۈنكى ئارقا- ئارقىدىن هۇجۇم قىلغان هاياجان پەيدا قىلغۇچى كەچمىشلەر ئېغىر كېلىپ، دېگەندەك ئۆزىنى تۇتالماي قالغاندى.

ــ مەن قەشقەرگە دوستلار بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدىم. ئالدىراش ئىشىم يوق، ئەنسىرىمەڭ. سىزنى يولغا سېلىۋېتىپ ئاندىن كەتسەممۇ بولۇدۇ، ــ دېدى تەۋپىق تۇرداخۇننىڭ كۆڭلىنى ئاياش تۇيغۇسى بىلەن يالغاندىن. ئەمەلىيەتتە ئۇ ئىشلار ئۈچۈن ۋاقىت يېتىشتۇرەلمەيلا ئاۋاريدى. ئەممىا بىر يىلدا بىر قېتىم كۆرۈشكەن، ئەمدى يەنە نەچچە يىل كۆرۈشەلمەيدىغان كىشىنى ئالدىراپ- تېنەپ خوشلۇشۇپلا تاشلاپ كېتىشكە قىيمايتتى.

تۇرداخۇن ئەڭ ئاخىرقى قىممەتلىك دەملەرنى نىملەرگە سەرپ قىلىشنى بىلمەي بىردەم ئۇنى، بىردەم بۇنى دەيتتى:

ــ سۇلايماننىڭ يېشى 15كە توشقان كۈننىڭ ئەتىسى سىلىگە تاپشۇرىمەن، ئۆزلىرى تازا قالتىس بىر ئادەم قىلىۋەتسىلە، خۇدايىم ئىلىمدىن ئېيتقان بولسا، ئادەم بولۇپ قالار.

ــ كۆڭۈل تىندۇرالىسىڭىز هازىر ئەكىلىپ بەرسىڭىزمۇ بولۇۋېرىدۇ.

ــ كىچىك بالىغا مۇساپىرچىلىق يەتكىنى يامان، دەپ قويمىدى، - يا...

ــ بوپتۇ، ئانا دېگەن شۇنداق بولۇدۇ، بالىغا چىدىيالمايدۇ. كېيىن ئەكەلسىڭىزمۇ بولۇدۇ، ئىشقىلىپ، ئۆزۈمنىڭ بالىسى ئورنىدا تەربىيىلەيمەن. هەمراجانىنىمۇ مەكتەپكە بېرىڭ.

ــ ۋايەي، ئاشۇ كىچىك، ماڭقىسىنى ئېرىتالمايدىغان شۇمتەكنىما؟

ــ دېدى تۇداخۇن بۇنى كۈلكىلىك بىر گەپ ئورنىدا كۆرۈپ.

ــ ئەسلىدىغۇ بالىنى كىچىكىدىن ئوقۇتۇش كېرەكىدى. كۆپ

دۆلەتلەردە ئالتە- یەتتە یاشتا بالىنى مەكتەپكە بېرىدىغان قائىدە بار، ئەمما بىزدە بۇندىن بۇرۇن بۇنداق ئادەت بولمىغاچقا تاڭ كۆرۈنۈدۇ، كىچىك ۋاقىتتىن باشلاپ ئوقۇتسا تېخىمۇ ياخشى بولۇدۇ.

ــ مەيلى، بولمىسا، ئاكىسى بىلەن بېرىپ-كېلىپ ژۇرە،... ئەنە قالىسىلا، مەن گېپىنى قىلغان بىزنىڭ يۇرتلۇق ھارۋىكەش كېلىۋاتىدۇ. مەن ئۇنىڭغا ئېيتىپ باقاي، ئانچە ئالدىرىمايدىغان بولسا كەچتىرەك قوزغۇلۇپ كەتسەكمۇ بولۇدۇ، ــ تۇرداخۇننى مۇشۇ ھارۋىدىن قۇرۇق قېلىش بىلەن بولۇدۇغان زىيان ــ كىرا پۇلى، ساراي پۇلى، ۋە باشقا بازارلىق چىقىملار ئەنسىرىتىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا بىر تەرەپتىن تەۋپىق بىلەن كۆپرەك بىلىلە بولغۇسى كېلىپ تۇرغاچقا ئارسالدىلىق ئىچىدە شۇ گەپلەرنى قىلدى. ئەمما شۇئان زىيان كۆز ئالدىغا كېلىپ، يۈرىكىنى بىر نېمە تاتىلاپ ئۆتكەندەك بولدى.

ــ بولدى، ئۇنداق دىمەيلا قويۇڭ، ئۇ سىزنىڭ گېپىڭىزنى يىراي دېسە تېخى، ماقۇل دەي دېسە تېخى، ئىچىدە بىلىپ قالمىسۇن. بالىلار يولىڭىزغا قارايدۇ. مېڭىپ كېتىڭ، ــ دېدى ئۇ دېھقاننىڭ كۆڭلىنى چۈشۈنۈپ، ئۇ ئۆزىنىڭمۇ، ئۇنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ، كۆڭۈل كۆتۈرۈش ئۈچۈن چاقچاق ئارىلاش قوشۇپ قويدى. ــ «تۇرمىغان مېھماننىڭ كەتكىنى ياخشى» دېگەن گەپ بارغۇ.

ــ بالىلار مەندىن سىلىنىڭ گەپلىرىنى سورايدۇ، ھەقچان، جىقراق بىللە بولغان بولساق، مەنمۇ ئۇلارغا جىقراق سۆزلەپ بەرسەم دەيمەن... مېڭىشقا بەك ئالدىرىمايدىغانسەن، ئاغىنە؟ ــ دېدى ئۇ ئۇلاغ قوراسى تەرەپكە كېتىپ، كەلگەن ھارۋىكەشكە.

مەمتىلى ئەپەندى تۇرداخۇن بىلەن تەڭ قوراملىق كەلگەن ئۇزۇن يولنىڭ جاپاسى، دەشت- بایاۋانلارنىڭ بوران چاپقۇنلىرىدىن ئىزنا بىلىنىپ تۇرغان، تېرىلىرى يىرىكلەشكەن بۇ كىشى بىلەن خۇددى كونا قەدىنىسىنى تېپىۋالغاندەك خۇشال، ئىللىق سالاملىشىپ، قول سىقىشتى ھارۋىكەن سالامدىن كېيىن:

ــ قانداق دەيسەن؟ ــ دەپ سوردى.

ــ مەن كۆرۈشىلمەي قاخشاپ يۈرگەن ئادەمنى بۇگۈن خۇدا ئالدىمغا ئەۋەتىپتۇ. مۇشۇ كىشى شۇ. سەن بىلەن كۆرۈشكەندىلا دىمىدىمما، بۇگۈن ئىشىمدا بىر ئوڭ بېقىش بار، بۇ چوقۇم ئەپەندىنىڭ خاسىيىتى، دەپ ئېسىگدە باما، بۇلتۇر مۇشۇ كەملەردە پوسكام تەرەپتىن كېلىپ بىزنىڭ ئۆيگە چۈشكەن، يۈرتتا خېلى ئۇزۇنغىچە گېپى بولغان ئەپەندىلەرنىڭ بىرسى، مەمتىلى ئەپەندى دېگەن كىشى شۇ.

ــ ھە، ئېسىمگە كەلدى، بەك ئالدىراش كېتىپ قېلىشتىلا،... كېيىن ھەقاسلىرىنى ئەمچىكەن[1] دەپ ئاڭلاپ قالدۇق. بۇ ئاغىنىمىزنىڭ بالىسىنىڭ بېشى ساقىيىپ قالغانىكەنلىكى يىدۇق، بالدۇرراق بىلگەن بولساق بىر نەچچە كۈن تۇتۇپ قالاركەنمىز دېدۇق، ــ ھارۇنكەشمۇ ئۇزاق سەپەرلەردىكى ئەڭ ياخشى ئەمەك بولغان سۆھبەتداشلىق بىلەن پاراڭچى بولۇپ قالغان كىشى ئىدى.

ــ بۇيان بىلەن تېخى بايىراق كۆرۈشتۇق، لېكىن- زە، تېخى گېپىمىز تۈگىمىگەن...

ھارۇنكەش خىجالەت بولۇپ، نېمە دەرىنى بىلمەي قالدى. تۇرداخۇننىڭ كېچىكىشى گەرچە ئاقكۆڭۈللۈكنىڭ مەھسۇلى بولسىمۇ، ئۇچەيلەننىڭ ھەممىسىگە پايدىسىزدى. شۇڭا تەۋپىق ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ:

ــ بۇ يۈرتدېشىڭىزنىمۇ خىجىل قىلماڭ، سىزنى دەپ يولدىن قالمىسۇن، بىز مۇشۇ يەردە خوشلىشايلى، ــ دېدى.

ــ راست، دېدىلە، ساق- سالامەت دىدارلاشقاندىكىن بولدى ئەمەسما، گەپ دېگەن مىڭ بىر كېچىدىمۇ تۈگىمەيدۇ...، ــ دېدى ھارۇنكەش.

تۇرداخۇنمۇ شۇندىلا مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بەك ئالدىراش بولۇدۇغانلىقىنى، ئەخمەد، يۈسۈپ ئەپەندىلەردەكلا بولۇدۇغان بولسا، ئۇنى ئاۋارە قىلماسلىق كېرەكلىكىنى ئويلاپ قالدى- دە، يەنە خىجىل بولۇپ كەتتى.

ــ ماقۇل ئەمىسە، ئەپەندىم، سۇلايماننى جەزمەن ئېلىپ كېلىمەن،

---

[1] ئەمچى ــ دوختۇر مەنىسىدە، ــ ئا.

ئىككى يىل ئۆتسە، ئۇمۇ خېلى ئادەم بولۇپ قالىدۇ،... قېنى ئەمىسە، ئاغىنە، ھارۋاڭنى قوشۇپ چىقمامسەن، تۇرغۇڭ كەلمىگەندىكىن كەتسەك كېتىلى... شۇنداق قىلىمەن، ئەپەندى، سىلىنىڭ قوللىرىدىن چىقسۇن....

ــ ماقۇل، چوقۇم شۇنداق قىلىڭ. تەلەيقىزنى مەن ئۈچۈنمۇ سۆيۈپ قويۇڭ. ھەمراجاننى مەكتەپكە بېرىڭ، خەير، ــ ئۇ تۇرداخۇنغا قولىنى سۇندى.

ــ بىزمۇ تونۇش بولۇپ قالدۇق، ئەپەندىم، شۇغۇنىسى تونۇشۇپلا خوشلاشتۇق، ــ دېدى قورا تەرەپتىن ھارۋىنى قوشۇپ چىققان ھارۋىكەش تەۋپىقنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرۇپ.

تۇرداخۇن سۇلايماننى ئېلىپ كېلىش ھەققىدە يەنە بىر قېتىم ئەسكەرتتى. تەۋپىقمۇ خەيرىلىشىش سۆزلىرىنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن بىر كوچا دوقمۇشقىچە مېڭىپ قول پولاڭشىتتى. ئۇلار تار كوچىلاردا، ئادەملەر توپى ئىچىدە غايىپ بولۇپ ئورنى بوشاپ قالغاندەك، مەيۈسلۈك روھى ھالەت كېلىپ باستى. لېكىن ئۇ دەرھال دوتەي يامۇل ئالدى كوچىسىدىكى شەۋقىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

2

تەۋپىق ئۆيىگە كىرىپ كەلگەندە قوتلۇقھاجىم «يېڭى ھايات» نىڭ ماقالىلىرىنى تەھرىرلەپ ئولتۇراتتى. سەللىسى شىرەنىڭ بىر چېتىگە ئېلىپ قويۇلغان. ئۇزۇن توننىمۇ سېلىۋەتكەندى. تەۋپىنىڭ كىرىپ كېلىشى شائىرنى تولىمۇ شادلاندۇرۋەتتى. ئۇ ئۇزۇن يىل قەلەم بىلەنلا بولۇپ، پۈتۈن ئىچكى ھېس- تۇيغۇسىنى قەلەم بىلەنلا ئىپادىلەشكە ئادەتلىنىپ قالغاچقا، دېيىشكە تېگىشلىك سۆزلەرنى دەرمەھەل تاپالماي تەمتىرەپ قالاتتى. ئۇ ھېلىمۇ شۇنداق بولدى:

ـــ هۇي، مانا! كەلسىلە، ئىنىم، ـــ دېدى ئۇ تۇتۇلۇپ، ئاندىن بىر ئاز ئېسىنى يىغىپ، ـــ نېمانداق ئىنتىزار قىلىلا تەۋپىق ئەپەندى؟ مۇنچىۋالامۇ سېغىندۇرغان بارمۇ؟ بىز ئەسلىرىدە بارمۇ ئۆزى؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەيىپكە بۇيرىماڭ، ئۇستاز، مەنمۇ سىزنى كۆپ سېغىندىم، بىراق، نېمە ئامال؟ بىر- بىرىمىز بىلەن مېھماندارچىلىق ئوينىپلا ئۆتەلەيمىز - دە.

ـــ شۇنداق، شۇنداق، نەخ گەپنى قىلدىلا، ئەمدى يەنە بىر ئېغىز چىن سۆزلىرىنى ئېيتسىلا، بىزگە قانچە زامان مېھمان بولىلا؟

ـــ مەن سىزگە ئەتە تاڭ سەھەرگىچە مېھمان بولىمەن.

ـــ نېمانداق؟ كېچىچە مەن سىلىنى جۇۋازغا قاتامتىم؟ كۈندۈزلىرىنى بەرسىلە بولمامدۇ؟

ـــ ئىككىمىزگە بىر ئاخشام، خالىساق پۈتۈن بىر كېچە يېتەر، مەيلى جۇۋازغا قاتسىڭىزمۇ، ئىشقىلىپ ماڭا تاپىلايدىغانلىرىڭىزنى ئەتىگىچە تۈگۈتۈپ بولۇڭ، شۇنداقلا مېنىڭمۇ سۆزلىرىمنى تۈگۈتۈشۈم ئۈچۈن ئىمكان بېرىڭ.

ـــ ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟

ـــ ئەتە سىزدىن ئۇزاپ چىقىپ سىجاڭنىڭ هوزۇرىغا كىرىمەن. ئۇ كىشى بىلەن سالاملىشىپ چىققاندىن كېيىن قىزىل دۆۋىگە بارىمەن. بىركۈندۈزى شۇ ئىشلار بىلەن ئۆتۈدۇ، كەچتە ساۋۇت ئەپەندىنىڭ ئۆيىگە بېرىشقا ۋەدە بېرىپ قويدۇق. بۇرادەرلەرنىڭ هەممىسى شۇ يەردە بولۇدۇ. ئۇگۇنلۇككە ئەتتىگەندە كېتىمەن.

ـــ خۇداغا شۈكرى، ـــ دېدى شەۋقى ئۇچلۇق ساقلىنى سىپاپ قويۇپ، كۈلۈمسىرىگىنىچە، ـــ هەر هالدا مەن سىجاڭ بىلەن توختاجىغا قارىغاندا بەختلىكراق ئىكەنمەن. سىلىنىڭ ۋاقىتلىرى نېمە دېگەن زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلغان! مەيلى، مەن زازى، بىراق، ئەگەر كۈندۈزدىكى سەپەرلىرىگە هەمرا بولۇشنى خالىسام رەت قىمايدىغانلا؟

ـــ ياق، ئەكسىچە ئىنتايىن خۇشال بولۇمەن. ئەسلىدە مەن ئۆزۈم تەكلىپ قىلىشنى ئويلىغاندىمۇ، جۈرئەت قىلالماي تۇراتتىم.

ـــ ئۇنداقتا كەچتە ساۋۇت ئەپەندىنىڭ ئۆيىدىكى سۆهبىتىڭلارغا

داخىل بولسامچۇ؟

ــ شــــاگىرتلىرىڭىزنىڭ ھەممىســـــى ســـــىزنى چىلـــــلاپ ئاپىرالماســـلىقىندىنلا ئەنســـىرەيدۇ. بارســـىڭىز نېمىشـــقا خۇشـــال بولمايدىكەن؟ سىز بىلەن بىللە بولسام ئۆزۈمنى ئىككى ھەسسە كۈچلۈك ھېس قىلىمەن.

ــ ئەمىسە پۈتۈشتۈق. ھە؟ رەسمىي گەپنى باشلاشقا ئالدىرىمىسلا، داســـتىخان سالســـۇن. داســـتىخان ئۈســـتىدە ئۆزلىرىنىـــڭ كەچمىـــش. ئەتمىشلىرنى سۆزلەپ بەرسىلە. بۇ ھەم دەم ئالغىنىمىز بولسۇن، ئاندىن ئۆزلىرىدەكلا جاپاكەش خىرۇم سومكىلىرىنى ئاچسىلىمۇ بولۇدۇ.

ــ بولۇدۇ، سىزگە بويسۇنىمەن.

ئۇلار ھەم كۆڭۈللۈك، ھەم گەپنى چورت كېسىپ پاراڭلاشقىنى ئۈچۈن سۆيۈنۈپ كۈلۈشتى. ئۆز ئارا چۈشۈنۈشىدىغان كىشىلەر ئارىسىدا ئەنە شۇنداق رەسمىي گەپلەر بولۇشى كېرەك ئىدى.

داستىخان ئۈستىدە مەمتىلى ئەپەندى ئۆزىنىڭ سېنتەبىردە كېلىپ كەتكەندىن كېيىن قىلغان ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەردى. 24كەنتتىكى 24 مەكتەپنىڭ پۈتۈشى، ئىككى يېرىم مىڭ چامىسىدا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىپ، ساۋادى چىقىپ بولغانلىقى، بۇندىن باشقا يەنە ئىككى مىڭچە چوڭ ياشلىقلارنىڭ كەچ كۈرۈسىقا تەشكىللىنىپ ساۋاتلىق بولۇپ بولغانلىقىنى، ئەمدى ئاپىرلىدىن باشلاپ مەكتەپلەردە سىنىپلار كۆپەيتىلمەكچى ئىكەنلىكى، رۇشتى مەكتەپتە ئوقۇش باشلايدىغانلىقى، مائارىپ ئويۇشمىسىنى رەسمى قۇرۇپ، ئويۇشما ئۈچۈنمۇ قۇرۇلۇش سالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ناھايىتى قىزىقارلىق سۆزلەپ بەردى. ئەزەلدىن تەۋپىقنىڭ ناتىقلىقىغا زوقلىنىدىغان پىشقەدەم شائىر، بۇ قېتىم يەنىمۇ قايىل بولۇپ:

ــ ھەر قانداق ئەرزىمىگەن سۆزلەرنىمۇ سىلىنىڭ ئېغىزلىرىدىن ئاڭلىسا كەم تېپىلىدىغان قىزىق ھىكايىگە ئايلىنىدۇ. دە، بايىاتىن بېرى مەن سىلىنىڭ جىمىكى پائالىيەتلىرىدە بىللە بولغاندەكلا بولدۇم. مەن بولسام مانا، گېپىمنى تېپىش ئۈچۈن ھەپتە ئويلىنىۋاتىمەن.

ـــ سـز دېـگەن قـلـچ ـ تە، ـــ دېـدى تەۋپـق شـائـىرنـىڭ شـېـئـىرىنى يادىغـا ئېلـىـپ، ـــ قـلـچ دېگەننـىڭ بـىـر تەرىپـىدە ئـىتتـىـك بىس بولـۇدۇ، يەنە بىـر تەرىپى ئـىشلـىتىلمەيدۇ.

ـــ ئانـداقتا سـىلى شەمشـەر بولـىلىغـۇ؟ ـــ دېـدى شـەۋقى «سـۇرناي» تاماكـىسـىنى چىقـىرىپ سۆھبەتدېشىغا بىـر تال سۇنۇپ.

ـــ مېنـىڭ بىـر تەرەپتىكى بىسـىم ئـانچە ئۆتكـۇر ئەمەس. ئەمـدى كـۇن تەرتـىـپ بـويىچە خـىـروم سـومكامنى ئاچسـام بـولار؟ ـــ دېـدى تەۋپـىـق تاماكـىسـىنى تۇتاشتۇرىۋېلىپ.

ـــ بولۇدۇ، باشلىسىلا.

تەۋپـىـق سومكـىسـىدىن «دىـۋان»نـىڭ تەرجـىمە قـىلىنغـان بـۆلـىكىنى ئالدى:

ـــ مانـا، ئالـدى بىـلەن بـۇنى تاپشـۇرۇپ ئېلىـڭ. بـۇنى سـىز تەپسـىلى كـۆرۈپ چىققانـدىن كېـيـىن پىكـرلىشـىمىز. مەن دۇچ كېلىۋاتقـان قىيىنچىلىقلارمـۇ ئـاز ئەمەس، شـۇلارنى بىـر تەرەپ قىلىـۋېتەيلى. يەنە شـۇنى ئېيتىـپ قويايي، خوجـايىن، تەرجـمە ئىشـى يەنە بىـر مەزگـىل توختايـدۇ. يەنە بىـر مەھەل ئالدىراش بولۇپ كېتىدىغان بولدۇم.

شەۋقى تەرجىمىنى كۆزدىن كەچـۈرگىچە تەۋپـىـق «يېڭـى هايـات» ئۈچـۈن تەييارلانغـان ماقـالىلارنى ۋە ئـۆزى تېخـى كـۆرمـىگەن ئەڭ يېڭـى سـاننى كۆرۈشكە باشلىدى...

شـەۋقى تەرجىمىنى كـۆرۈپ بولغانـدىن كېـيـىن، ئىككىسـى يولۇققـان مەسـىلىلەرنى ھەل قىلىـش ئۈچـۈن مـۇزاكىرە قىلىشـتى. تەرجىمىگە قارىتـا شـەۋقى پىكـىر بەردى. تەۋپـىـق ئـۇ ئېيتقـان دىقـقەت قىلىشـقا تېگىشـلىك نـۇقتىلارنى تەپسـىلى خاتىرلىۋالـدى. ئـۇلار «دىـۋان» ھەققىدىكى ئىلمـي مۇھاكىمىسىنى تۈگەتكەندە سائەت نۆل بولغانىدى.

شـۇندىن كېـيـىن شـەۋقى «يېڭـى هايـات» ھەققىـدە يـاش دوسـتىدىن پىكىر سوريدى. تەۋپـىـق قىلچە تارتىنىـپ ئولتۇرماسـتىن ئويلىغانلىرىنىڭ ھەممىسـىنى ئېيتتـى. شـەۋقى بـۇ پىكىرلەرنـى پايـدىلىق دەپ ھېسـاپلاپ قوبـۇل قىلىـدىغانلىقىنى بىلـدۇردى. ئارقـىدىن تەۋپـىـق ئۇنىڭـدىن تارىخقـا

ئائىت پايدىلىنىش ماتىريالى بولسا بېرىشنى سوردى.

ــ رۇشتى مەكتەپتە ۋەتەن تارىخى بەرمەكچىمىز. ئەڭ ياخشىسى ئۆزىڭىزنىڭ ئەمگەكلىرىدىن بولسا ياخشى بولاتتى، ــ دېدى ئۇ.

ــ مەندە سىز دېگەندەك بىر دەپتەر بار، شۇنى بېرەي، ــ دېدى شەۋقى. لامپا يۇرىقىدا ئۇنىڭ ئىلمىي ئەمگەك، جاپالىق ئىزدىنىش بىلەن ئۆتكەن ئۆمرىنىڭ بەلگىسى بولغان چوڭقۇر ئورا كۆزلىرى شۇ ئاندا ئىككى دۆگىلەك قارا سايە بولۇپ كۆرىنەتتى. پەقەت چىراق نۇرى تەرەپكە بۇرالغاندىلا ياش يىگىتلەردە بولۇدۇغان قىزغىنلىق، جۇشقۇنلۇق چىقىپ تۇرىدىغان كۆزلىرى چاقناپ كېتەتتى.

ــ ئەمىسە، سىزنىڭ باشقا دەيدىغىنىڭىز بولمىسا دەم ئالايلى، مېنىڭ گېپىم تۈگىدى، ــ دېدى تەۋپىق. ئۇ شەۋقىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىنى نەزەردە تۇرۇپ، دەم ئېلىشنى تەشەببۇس قىلغانىدى. شەۋقى دەرھال قوشۇلدى. چۈنكى ئۇ ياش دوستىنى ئۇزۇن يولدىن ھېرىپ كەلدى، چارچاپ ئۇزۇلۇپ قالارمۇ دەپ ئەنسىرەپ تۇراتتى.

شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار ئورۇنغا كىرىپ ياتقاندىن كېيىنمۇ يەنە خېلى ئۇزاق پاراڭلاشتى.

3

تاڭ سەھەردىلا مەمتىلى ئەپەندى بىلەن شەۋقى دېۋىزىيە ئىشتابىغا مەھمۇد مۇھىتى بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن مېڭىشتى. ئادەت بويىچە شەۋقى تالاغا چىقىشتىن بۇرۇن، بولۇپمۇ «گۈلۋاغ»قا بېرىشتىن بۇرۇن بەك ئەستايىدىل ياسىناتتى. ھەتتا ئۆزىگە دىققەت قىلىشتا داڭلىق بولغان تەۋپىقنىمۇ تالدۇرىۋەتكىدەك تۈجۈپىلەپ جابدۇندى.

قەشقەر كوچىلىرى بامداتتىن يانغان كىشىلەر بىلەن جانلىنىپ

كەتـكەن، ناۋايخـانـلار، سـاماۋارخانـلار، ئاشـخانـلارنـاڭ مورىلىرىدىن توتـۇن كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغانىدى. بىلىنەر- بىلىنمەس نەمخۇش ھـاۋا توتـۇنلەردىن چۈمبەل ياساپ بىر- بىرىگە يۆلەپ سىلىنغان چۈشىنىكسىز، قـاتمۇ- قـات ئـۆي- ئـۆگزىلەر ئۈستـىنى ئـوراپ قويغانـدەك، بىـر قەۋەت ھـاۋارەڭ پەردە ئـۆگزىلەر ئۈسـتىدە يېيىلىـپ تـۇراتتى. مەڭگـۈ جۇشـقۇن ھالىتىـدە قالغـان قەشقەر رەڭگى- روھى سولغۇن، ئۇچىسى جـۇل- جـۇل بولسـىمۇ خۇشـچاقچاق كەمـبىغەل يىگىتـتەك، سانسـىز قـانلار ئاققـان تـۇپرىقى ئۈسـتىدە جۇشـقۇن ھايـاتنى داۋام قىلـدۇرۇش ئۈچـۈن يېڭـى بىـر كـۈننى كۈتۈۋالماقتىـدى. باھارنـاڭ تۇمـان ئـارىلاش سـالقىن ھاۋاسـى كۆڭـۈللەرگە تېتىكلىـك بەخـش ئېتەتتى.

كوچىنـاڭ ئـۇ يەر بـۇ يېرىـدە ئولۇشـۇالغان ئادەملەرنـاڭ غۇلغۇلىسـى چۈشۈنۈكسـىز بىـر ئىشـتىن بىشـارەت بېرەتتى. بەزى تـوپلار تـاملار ئالـدىغا ئولۇشـۇالغان ئىدى. دىۋىزىيە ئىشـتابى تەرەپتىـن كەلـگەن بىـر تـوپ ئـاتلىق توپلىشـۇالغانلارغا ھەيـۋە قىلىـپ، تـارقىتىۋەتتى، ئارقىـدىن يەنە بىـر توپقـا قاراپ ئات سىلىپ كەتتى.

بـۇلاردىن بىـر نىمىنـى غـۇۋا سـەزگەن تەۋپىـق شـەۋقىگە ئىـزاھ تەلەپ قىلغاندەك قارىۋىدى، شەۋقى بوش ئاۋازدا:

ــ بەزى كېچىلىـرى كومۇنىزىمغـا قارشـى تەشـۋىق ۋاراقلىـرى تارقايـدۇ، تـاملارغىمۇ چاپلىنىـدۇ. بايىقىسـى سـجاڭنـاڭ ئەسـكەرلىرى، بـۇ ئىشـنى قىلغـانلارنى سۈرۈشتۈرۈشـكە چىققـانلار، ــ دەپ جـاۋاپ بەردى، ئانـدىن ئەسـلىتىپ، ــ بۇلتـۇر كـۈزدە نوۋىشـى مەكتەپـتە بـولغىنىمىزدا سـانايى نەپىسـەنـاڭ مـۇدىرى ئوبۇلقاسـىم مۇشـۇ ھەقـتە گەپ تەشـمەكچى بولغـان، ئەسلىرىدە بارمۇ؟ شۇ مۇشۇ ئىش ئىدى.

ــ توغرا، سىز شۇ چاغدا گەپنـاڭ بىلىگە تېپىـپ، بـۇ ھەقتىكـى گەپنـى ئـۈزۈپ تاشـلىغان، مەن كېيىـن ئـايرىم سـورايمەن دەپ ئـويلاپ ئولتـۇراتتىم، كېيىـن تامامەن ئېسىمدىـن چىقىرىپ قويۇپتىمەن. نېمە گەپ بۇ ئۆزى؟

ــ ئوبۇلقاسـىم دېگەنـدەك، بـۇ ئىشـنى بەزىـلەر سـجاڭدىن كۆرىـدۇ. بولۇپمـۇ ئورۇسـلار، يېڭىشـەدىكىلەر شـۇنداق قارايـدىكەن. ئەگەر بـۇ راسـتىنلا

سىجاڭغا چېتىشلىق ئىش بولسا، ئارىمىزدا بۇنى بىلىدىغانلار بولسا ئاغزىنى تۇتالماي ياشلىق قىلىپ دەپ سالمىسۇن دەپ، بۇ ھەقتىكى گەپنى ئۇزۇۋۇتكەن ئىدىم. خەۋەلىرى با، ئىنسانىنىڭ ئالىسى ئىچىدە، كىم بىلىدۇ ئارىمىزدا قانداق ئادەملەر با...

ــ ئەمىسە سىجاڭ ئەسكەر چىقىرىپ ئىزدىگىنى نېمىسى؟ بۇنى ئۇلار نېمە دەپ چۈشەندۈرىدىكەن؟

ــ بۇنى بىر كۆز بويىش ھىلىسى، دەپلا قارايدۇ.

ــ سىز ئوبۇلقاسىم ھەققىدە ياخشى پىكىردە ئەمەستەك قىلامسىز- نېمە؟ ئۇنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلەمسىز؟

ــ ئۇ لەنجۇ ياقۇپھاجىم دېگەننىڭ ئوغلى، ــ دېدى شەۋقى چۈشەندۈرۈپ، ــ ئۇنىڭ دادىسى ئىچكىرىگە قاتناپ سودىگەرچىلىك قىلغاچقا «لەنجۇ» دېگەن لەقەم سىڭىپ قالغان بولسا كېرەك. بىر ئاڭلاشلاردا ئۇنىڭ لەنجۇ دېگەن يەردە ئۆيۈ- جاھانلىرى بارمىش، بۇ ئوبۇلقاسىممۇ ئىچكىردە چوڭ بولغانمۇ، ئەيتاۋۇر خىتاي تىلىغا كامىل...

ــ ھە،....

ئۇلار دېۋىزىيە ئىشتابىغا يېتىپ كەلگەندە دەرۋازىدا تۇرغان پوست بۇ يەرنىڭ دائىمى مېھمىنى بولغان شەۋقىنى تونۇپ سالام قىلدى.

ــ دېسەم- دېمىسەم سىجاڭ سېپىل ئۈستىدە ھاۋالىنىپ يۈرىدىغۇ،

ــ دېدى شەۋقى.

ــ ھەئە، ھەر كۈنى شۇنداق، ــ دېدى قاراۋۇل.

دېگەندەك مەھمۇد مۇھىتى گازارما ئەتراپىدىكى سېپىل ئۈستىدە ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا تولۇق قوراللانغان تۆرت ئەسكەر ئون قەدەم ئىلگىرى توغرا سەپ بولۇپ ئاستا قەدەم تاشلاپ ماڭاتتى. ئارقىدىن ئون قەدەم كېيىن يەنە تۆرت ئەسكەر كېلەتتى. مەھمۇد مۇھىتى تولۇق قوراللانغان ھالدا ھەربىي فورمىسىنى راۋۇرۇس كېيىپ ئەتراپقا نەزەر تاشلاپ ئاستا يۈرەتتى. ئۇ ئىشتاپ ھويلىسىغا چىققان شەۋقى بىلەن مەمتىلى ئەپەندىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىمۇ سېپىلگە چىقىشقا ئىشارەت قىلدى.

ئۇلار سېپىلگە چىققاندىن كېيىن مەھمۇد مۇھىتى ئۇلار بىلەن

دوستانه كۆرۈشتى. ئۇ سېغىنىشنى ئىپادە قىلغۇچى كۆز نۇرى بىلەن مەمتىلى ئەپەندىگە خېلى ئۇزاق بېقىپ:

ــ نېمىشقا پات- پات كەلمەيسىز؟ ئۆزلەدىن بەك ئەنسىرىدىم. ئاغرىپ- تارتىپ قالمىغانسىز؟ ــ دېدى ئۇ مېھرىبانلىق بىلەن.

تەۋپىق ئەقىل نۇرى بىلەن پارلىغان كۆزلىرىنىڭ قۇيرىقىنى بىر ئاز قىسىپ كۈلۈمسىرىدى. ئۇ سجاڭنىڭ كۆڭلىگە يارىشا:

ــ مەن ساپ- ساق يۈردۈم. پەقەت ئىش ئالدىراشچىلىقىدا كېلەلمەي قالدىم. مەن ھەم سىزدىن ئەنسىرەپلا تۇرىمەن، ــ دېدى.

ــ چۈشۈنىمەن، چۈشۈنىمەن، يۈرۈڭلار، شەھەرنى تاماشا قىلىڭلار. سەيلى قىلغاچ پاراڭلىشىمىز، ــ دېدى سجاڭ ئاتىلارچە كۈلۈمسىرەپ، ــ ماڭا مېھمان بولغىلى كەلگىنىڭلارغا رەھمەت. بالىلار ئوقۇۋاتامدۇ؟ مەكتەپكە كىرگۈچىلەر كۆپمۇ؟

تەۋپىق ئۆز پائالىيەتلىرىنى ناتىقلىق سەنئىتى بىلەن قىسقا ئەمما ئېنىق قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

ــ خۇدا سىزنى ئامان قىلغاي، بەختسىز ئەلنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئامان قىلغاي، بەختسىز ئەلنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئامان بولۇڭلار، ئىلاھىم،ــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى تەسىرلىنىپ.

ــ خۇدا سىزنىمۇ ئامان قىلسۇن، تۇۋرىكىمىزدىن ئايرىلساق نى ھالدا بىز؟...

مەھمۇد مۇھىتى ئالقىشلىمىغاندەك قولىنى شىلتىپ قويدى. ئۇلار مەھمۇد مۇھىتىنى ئارىسىغا ئېلىپ سېپىل ئۈستى بىلەن مېڭىپ، شەھەر سېپىلىغا ئۆتۈشتى. ئۇلار قۇم دەرۋازىسى تەرەپ بىلەن مېڭىپ شەھەرنىڭ جەنۇبىغا ئۆتكەندە قەدەمنى ئاستىلىتىشتى. ئالدى تەرەپتە قىزىل دەريارسىنىڭ لايقا سۈيى قىزغۇچ رەڭدە ئۆركەشلەپ، باھار قوياشىنىڭ نۇرلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ ئاقاتتى. سەل غەربىي جەنۇپ تەرەپتىكى پاختەكلى يېزىسى دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدە تۇمانغا پۈركۈنۈپ ياتاتتى. دەريانىڭ بۇ تەرىپىدە شامالباغ، قىزىل دۆڭە يېزىلىرى تېخىمۇ ئېنىقراق كۆرۈنەتتى. ھەتتا بۇ يەردىن توختاجىنىڭ مەكتىپى، تۇداخۇنباينىڭ قورا-

جايلىرىنىمۇ ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. دەريانىڭ شىمال قىرغىقى بويلاپ سول تەرەپتە ئەسكىسار (ئەسكى ھىسار) سازلىقى بىر پارچە سۈس يېشىل گىلەمدەك تاڭ نۇرىدا جۇلالىنىپ كۆرۈنەتتى. سىجاڭ دۇربۇننى كۆزىگە تۇتۇپ جەنۇپ تەرەپكە بىر ھازا قاردى. ئۇ ھەمىشە مۇشۇ يەرگە كېلىپ يېڭىشەر تەرەپكە ئۇزاق قارايتى ۋە ئارقىغا قايتاتتى.

ــ ئاپاڭنى!... لومودىلار!ـ دېدى ئۇ تىللاپ، ــ شۇملۇق قېلىشتىن تىنمايدۇ ـ دە، قاراپ باقسۇنا،ــ ئۇ قولىدىكى دۇرۇبۇننى مەمتىلى ئەپەندىگە سۇندى. ئۇ دۇرۇبۇننى ئېلىپ جەنۇپ تەرەپكە قارىۋىدى، ئۇ يەردە نامەلۇم قوراللىق ئادەملەر مانۇىر قىلىۋاتقاندەك ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش مەشىق قىلىۋاتقاندەك يېپقىن ئەتراپتىكى يېزىلاردا ــ ئېتىزلىقلاردا، ئۆڭزىلەردە مىغلدىشىپ يۈرۈشەتتى. تەۋىق دۇرۇبۇننى شەۋقىگە بەرگەندىن كېيىن، مەھمۇد مۇھىتى چۈشەندۈرۈپ:

ــ بۇ ھېلىقى لىيۇ سىلىڭ دېگەن لومودىنىڭ ئەسكەرلىرى، زادى ئارام تاپمايدۇ، بۇ ئاناڭنى...ىلا! ــ دېدى.

بۇ ئىشلارنىڭ تېگىدىكى نازۇك ھالقىلارنى مەمتىلى ئەپەندىگە قارىغاندا شەۋقى كۆپرەك چۈشىنەتتى. شۇڭا ئۇ، دورۇبۇننى مەھمۇد سىجاڭغا قايتۇرۇپ بېرىۋېتىپ ئېغىر خۇرسىنىپ قويدى. بۇ چاغدا مەھمۇد مۇھىتىنىڭ كەڭ يۈزىدە ئويچانلىق، يوغان كۆزلىرىدە غەمكىنلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ساغۇچ ساقاللىق ئېڭىكىنى ئۇۋۇلاپ قويۇپ، جىددىي ھالدا:

ــ مەن قايتىمەن، سىلەر سەيلى قىلىمىز دېسەڭلار ئىككى ئەسكەر سىلەر بىلەن قالسۇن، بولمىسا ماڭا مېھمان بولۇڭلار، ــ دېدى.

شەۋقى نېمە دەرىنى بىلمەي دۇدۇقلاپ قالدى ۋە تەۋپىققە قاراپ قويدى. ئۆزى كىشىلەر ئارىسىدا ئەزەلدىن تارتىنماي كۆڭلىدىكىنى دەيدىغان تەۋپىق:

ــ بىزمۇ قايتىمىز، بىراق، سىجاڭ ئاتىمىزنىڭ مېماندوستلىقىغا رەھمەت ئېيتىشقا مەجبۇرمىز. ئەگەر سىزنىڭ تاپىلايدىغانلىرىڭىز بولمىسا بىزگە رۇخسەت قىلسىڭىز، قىزىل دۆۋىگە چىقىپ بۇرادەرلەر

بىلەن كۆرۈشۈپ يانساق، ــ دېدى. ئاخىرىدا يەنە كۆلۈمسىرەپ قوشۇپ قويدى،ــ ئەگەر سىزنىڭمۇ ۋاقتىڭىز بولسا بىللە چىقسىڭىز تېخىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك ئىش بولاتتى.

ــ رەخمەت، ئىنىم، مەن ئەسكەرلەرنى مەشىققە ئورۇنلاشتۇراي، بايىقى كارامەتنى كۆردۈڭلارغۇ، ئەھۋال شۇنداق، ئەگەر قىزىل دۆۋىدىن يانغاندا ۋاقتىڭلار يەتسە مېنى ھەر قاچان خوشال قىلىسىلەر،ــ دېدى ئۇ.

سەلدىن كېيىن مەھمۇد مۇھىتى تەۋپىققە قاراپ بىر ئېغىز تەنبىھ قوشۇپ قويدى.

ــ نېمەت بىلەن مەڭلىكنى ئازات قويۇۋېتىپ يامان قىپسىز، ئۇلارنى مەن ئۆزلەنىڭ ئامانلىقىنى دەپ بەرسەم، نېمىشقا ئايرىلىپ يۈرىسىز؟

ــ ئۇزۇن بولدى بۇ يەردىكى يولداشلىرى بىلەن كۆرۈشەلمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن بىللە يۈرۈپ زېرىكىپمۇ قالغاندۇر، مەن كەتكىچە ئوينىۋالسۇن دېگەنتىم.

ــ يامان قىپسىز، مەن ئۇلارنى ئارقىڭىزدىن ئەۋەتىمەن، ئەمدى ئۇلارنى يېنىڭىزدىن ئاجراتماڭ.

ــ بولۇدۇ. شۇنداق قىلاي.

تەۋپىق بىلەن شەۋقى مەھمۇد مۇھىتى بىلەن خوشلۇشۇپ قىزىل دۆۋىگە كەلدى.

ئۇلار توختاجىنىڭ ئۆيىگە بارماي، مەكتەپكىلا كىردى. بۇ يەردە مەكتەپ مۇدىرى مەھەممەت ئىمىناخۇن، ئوقۇتقۇچىلاردىن مەھەممەت ئوسمان قارىم، ئابدىقىيۇمھاجىم، ئابدىروسۇلاخۇن، ئەمەت قارىم، ياسىن قارىم قاتارلىقلار ئىككەيلەننى قىزغىن كۈتۈۋالدى.

ساھىپخانلار مېھمانلارنى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ياتىقىغا باشلاپ، توختاجىنىڭ ئۆيىگە ئادەم ئەۋەتتى. كۆپ ئۆتمەي توختاجى ئاكىسى ئىمىنھاجى ۋە ئىنىسى ئابدىكىرىماخۇنلار بىلەن يېتىپ كەلدى. قەدىناسلار سېغىنچلىرىنى ئىزھار قىلىپ سالام- سائەت، ھال- ئەھۋال سوراشلاردىن كېيىن توختاجى چاخچاق قىلىپ:

ــ مۇشۇ يەرگە كېلىپ ھېرىپ قېلىشلىمۇ نېمە، ئۆيىگە بارماي تازا

ئـش قـلـشـپـلـغۇ؟ ئـۇزاق سـەپەردىـن كەلـگەن ئـادەم دېگەنـدىـن هـاردۇق سـوربغـلـمۇ ئالـدىغا بارىـدىغان رەسـمـمـىز بارىـدى، يەنە تېخـى مېنـى ئالدىڭلارغا چاقىرتىپسىلەر،ــ دېدى.

ـ سىزنىڭ هاردۇقىڭىز كونىراپ قالدى، شۇڭا يېڭى هاردۇقنى سورىسۇن دەپ چـاقىرتتۇق، ــ دېـدى تەۋپىـق كۇلـۇپ،ــ خـوش، دوسـتۇم، هارمـاي- ئاچماي كەلگەنسىز؟ نېمە يېڭىلىقلار بار؟ بىزگە نېمە ئالغاچ كەلدىڭىز؟ كىتاپلار، دەپتەر ـ قەلەم يېتەرلىكمۇ؟ دورا- دەرمەك...

ــ بەللى، سىلى شۇنىڭ ئۈچۈنلا كەپتىكەنلا- دە؟ شىرىسى بولمىسا هەرىمۇ قونمايدۇ، دېسىلە.

ــ ياق، شۇنىڭ ئۈچۈنلا ئەمەس، بۇ قېتىم يەنە سىزگە ئالۋاڭ بار،...

ــ نېمە ئۇ يېڭى ئالۋاڭ؟

ــ روس تىلى ئوقۇشلۇقى.

باشـقا مـۇئەللىملەر بـۇ ئاغىنىلەرنىـڭ چاخچاقلىرىغـا قـۇلاق سـېلىپ، كۈلۈمسىرەپ تۇرىشاتتى.

ــ خوش، ماڭا ئەتىگىچە مېهمانمۇ سىلى؟

ــياق، بۇگۈن پېشىنگىچە.

ــ ئاندىن؟

ــ سىزنىمۇ بىللە ئېلىپ مېهماندارچىلىققا ئاپىرىمەن.

ــ مانا بۇنىسى خوشامەت. بوپتۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن باشقا گۈناهلىرىنى تەگمەيمەن. ۋاقىتلىرى قىسكەن، شۇڭا هازىرلا ئۆيگە كېتەيلى. سىلەرــ قىزىل دۆۋىنىڭ ئەپەندىلىرىــ چۈشلۈككە يانغاندىلا بېرىڭلار،ــ دېدى ئۇ باشقا مۇئەللىملەرگە. ئاندىن يەنە تەۋپىققە قاراپ،ــ يېڭىلىقلار كۆپ، ئۆيدە سۆزلۈشىمىز. شەۋقى ئاكىمزنى بىللە ئېلىپ چىقمىغان بولسىلا سىلىگە قىلىدىغان ئىلتىپاتىممۇ يوقىدى، خەير، ــ دېدى كۈلۈپ.

ئۇلار قىزىل دۆۋىنىڭ مۇئەللىملىرى بىلەن خوشلۇشۇپ، توختاجىنىڭ ئۆيىگە كەتتى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ئۈچىنچى باب

1

هىجرىيە 1353-يىلى زۇلھەججىنىڭ 10-كۈنى — مىلادىيە 1935-يىلى 17- مارت مۈسۈلمانلارنىڭ كاتتا بايرىمى بولغان قۇربان ھېيىت بولدى. تەۋپىق ئۆزىنىڭ بارلىق شاگىردلىرى بىلەن ھەزرەت سۇلتان جامەسىنىڭ ھويلىسىغا نامازغا كىرگەندە نامازخانلار ئۇلارغا يول بېرىپ ھۆرمەتتە تۇرۇشتى. ئۇلارنى سۈپىغا تەكلىپ قىلىپ تۇرىۋېلىشتى. يېرىم يىل ئىلگىرىلا ئۇلارنى دىنسىزلار دەپ ئەيىپلەپ، جىمى ئەسكىلىكنىڭ مەنبەئەسى قىلىپ كۆرسەتكەن مۇتىئەسىپلەر، ئەمدى ئۇلارنىڭ ئەل ئالدىدىكى ئېشىپ بېرىۋاتقان نوپۇزىنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر بولۇشقاچقا خوشامەتكە ئۆتۈشكەندى. مەمتىلى ئەپەندىنىڭ يېنىدا يەنىلا ئىككى مۇھاپىزەتچىسى بىللە ئىدى. ئۇلار نامازغا كەلگىنى ئۈچۈن ملىتىقلىرىنى ئالمىغان بولسىمۇ، يېلىڭ پەشمىتىنىڭ بېقىنىنى كۆتۈرۈپ تۇرغىنى تاپانچا ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىش تەس ئەمەس ئىدى.

ئۇلار سۈپىغا چىققان ھامان «سوۋىياڭ» قىچقىرىۋاتقان بىر قارى ئۆزىچىلا ھودۇقۇپ توختاپ قېلىۋېدى، مەمتىلى ئەپەندى باش لىڭشىتىپ سالام قىلغاندىن كېيىن سەل رەڭگىگە قان يۈگۈرۈپ، ئاندىن يەنە «سوۋىياڭ» قىچقىرىشقا باشلىدى. مىڭلىغان ئۇزۇن تونلۇق چوڭ-كىچىكلەر ئارىسىدا كالتە چاپان كەيگەن ئەپەندىلەر ئۆزگىچە بىلىنىپ تۇراتتى...

تەۋپىق ھېيىت نامىزىدىن كېيىن:

— كۆچىچۈلۈكنىڭ ئايىمى مۇبارەك بولسۇن! — دېدى ۋە يەنە قىسقىچە نوتۇق سۆزلەپ، قۇربانلىق قىلىندىغان ماللارنىڭ تېرىسىنى ئاتىلار

هەيئەتتىگە تاپشۇرۇشنى مۇراجەت قىلدى. ئۇ بىرىنچىدىن بۇنداق ئاممىۋىي سورۇنلاردا يېڭى مەدەنىيەت تەشۋىقاتى قىلىشنى قولدىن بەرمەسلىكنى نەزەردە تۇتسا، يەنە بىر تەرەپتىن مۇتىئەسسىپ موللىلارنىڭ دىننى بۇرمىلاپ چۈشەندۈرۈشى ئۈچۈن پۇرسەت بەرمەسلىك مەقسىتىدە مۇنبەرنى ئىگىلەشنى مەقسەد قىلاتتى. ئۇنىڭ ناتىقلىق تالانتى ھەر سۇرۇندا ئاڭلىغۇچىلارنىڭ ئاڭ ـ سەۋىيىسىگە لايىق سۆز ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ سۆزلۈشى دۇشمەنلەرنىڭمۇ ئېتىراپ قىلىشىغا مۇشەررەپ بولغاندى. ئۇ قۇرئان ۋە ھەدىسلەردىن نەقىل كەلتۈرۈپ ئۆز قاراشلىرىنى شۇنچىلىك روشەن، چۈشۈنۈشلۈك، كۈچلۈك قىلىپ ئىسپاتلايتتىكى، دۇشمەنلىرى زەھەر يۇتقاندەك بولۇپ كېتەتتى.

ــ ئاخىرىدا جامائەتكە خوشخەۋەر،ــ دېدى ئۇ جىددى قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ ئۆزىگە خاس كۈلۈمسىرىشى بىلەن،ــ زۇلھەججىنىڭ 15ـ كۈنى[1] ھەر قايسى مەكتەپلەردە تەلەبىلەر ئويۇن كۆرسۈتۈدۇ. بىز ھەرخىل تەنھەركەت نومۇرلىرىمىز بىلەن ئەجداتلىرىمىزدىن قالغان نورۇز بايرىمىمىزنى قۇتلۇقلىماقچىمىز. ئويۇنلىرىمىزنىڭ تۈرى كۆپ، خالىغانلار مەرھەمەت قىلسا بولۇدۇ،ــ دېدى.

ئۇ سۆپىدىن چۈشكەندىن كېيىنمۇ جايىدىن قوزغالمىغان جامائەت ئۇلارغا يول ئېچىپ، ئۆز ئاراكۆرۈشۈپ، ھېيتلىرىنى مۇبارەكلەشتى. ھەممە كىشى دېگۈدەك ئۇنى ھېيىت پاتىھەسىگە، قۇربانلىق مالىلىرى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلشاتتى. ئۇ بەزىلەرگە چىن كۆڭلىدىن ۋەدىلەر بەرسە، بەزىلەردىن تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆزر سوراپ، جامائەتنىڭ ھەممىسى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ھېيتىنى مۇبارەكلدى.

ئۇچ كۈنلۈك ھېيىت ئىچىدە نۇقتىلىق ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسىگە پاتىھەگە كىردى، قۇربانلىققا ئېغىز تەگدى. ئۇ بۇنداق ئۇسۇللار ئارقىلىق نۇرغۇن ئارىلقىتىكىلەرنى قولغا كەلتۈردى، قاتمال مۇناسىۋەتتىكىلەر

---

[1] 22ـ مارت ــ ئا.

بـلـەن دىپلوماتلارچە ماھىرلىق بىلەن مۇناسىۋەتنى يۈمشاتتى. ھەتتا ھابۇلھاجىمنىڭ ئۆيىگىمۇ پاتىھە قىلدى.

ھىيتتىن كېيىن ئۇ تىنىم تاپماستىن مەكتەپلەرگە قاتناپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ نوروز بايرىمى پائالىيىتى ئۈچۈن تەقدىم قىلىدىغان ئويۇنلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، پىكىر بېرىپ، ئۆزى ھەرىكەت ئورۇنلاپ ئۇلگە كۆرسۈتۈپ چىقتى.

مىلادىيە 22- مارت سەھەردە ھەممە مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئۆز مەكتەپلىرىدە سەپكە تىزىلىپ پائالىيەتكە تەييارلىنىشقا باشلىدى. كىشىلەر كوچا-كوچىلاردا توپ- توپ بولۇشۇپ مەكتەپلەرگە قاراپ كېلىشمەكتىدى.

مەشھەد قۇمباغدا يېڭىدىن قەد كۆتەرگەن ئىككى مەكتەپنىڭ بىرى ئابدۇراھمانھاجىنىڭ ئۆيىگە يۆلەپ سېلىنغانىدى. يۈز مېتىرچە نېرىسىدا ئوغۇللار مەكتىۋى جايلاشقان، بۇ ئىككى مەكتەپنى قۇمباغ مەسچىتى ئايرىپ تۇراتتى. رۇشتى مەكتەپ تېخىمۇ كۆركەم، كەڭ-كۇشادە ياسالغان بولۇپ مەشھەدكە نوروز بايرىمى پائالىيىتىنى كۆرۈشكە كەلگەنلەر كۆپرەك بولغاچقا ئىھاتە تاملارنىڭ ئۈستىدە، ئۆگزىلەردە ۋە مەكتەپ مەيدانىنىڭ چۆرىسىدە زىچچىدە تۇرۇپ كېتىشكەنىدى.

تەبىئەت بۇ خاسىيەتلىك كۈننى بىلگەندەك ئىللىق، ئوچۇق ھاۋا ئاتا قىلغانىدەك قىلاتتى. قىشلىق چۈرۈقلىرىنى تاشلاپ يېنىكلىشىپ كەتكەن بالىلار پۇتلىرى يالاڭياق ھالدا ئادەملەر ئارىسىدا چېپىشىپ يۈرۈشەتتى. كەيپىيات كىشىنىڭ كۆڭلىنى كۆتىرەتتى.

ئوقۇغۇچىلار ھەرخىل تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى، قوشاق ئوقۇش، نوروز ناخشىلىرىنى ئېيتىشقا ئوخشاش پائالىيەتلەر بىلەن ئاممىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالدى. ئەسىرلەر مابەينىدە ئىشلەش، دەم ئېلىش، ئىشلەش، تاماق يېيىش بىلەنلا ھايات ياشاۋاتىمىز دەپ ئويلاپ كەلگەن بۇ ئادەملەرگە يېڭى مائارىپنىڭ تەسىرىدىن ھاياتنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتقان ئوقۇغۇچىلار گويا سىرلىق ئادەملەردەك تويۇلۇپ، ئۇلارنىڭ جۇشقۇن ھاياتىغا ھەۋىسى

كېلەتتى. شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ هاياتىنىڭ خوۋلىقىنى كۆرمەي ئۆتكەن ئۆمرىگە قارىتا ئېچىنىشقا ئوخشاش بىر هېس قەلبىنى هەم ئاغرىتىپ، هەم پەپىلەپ ئۆتكەندەك بولاتتى. يەنە ئاز ساندىكى بەزى ئادەملەر بولسا بۇنداق جەدىتلىككە تېخىچە گۇمان بىلەن قارايتتى.

مەمتىلى ئەپەندى هەممە مەكتەپلەردىكى پائالىيەلەرگە تەڭ قاتنىشىپ، هەر بىر مەكتەپتە بىر ئازدىن تۇرۇپ، هەر بىر جايدا توپلانغان جامائەتكە نوتۇق سۆزلەپ، ئايلىنىپلا يۈردى.

ئۇ سەھەردىلا مەشھەدتىكى رۇشتى مەكتەپ ۋە ئوغۇللار مەكتىۋى پائالىيەتلىرىنى ئىزىغا سېلىپ قويغاندىن كېيىن، ئاستىلا توپتىن ئايرىلىپ سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، سۇنتاغ مەكتەپكە كەلدى. بۇ يەردە پائالىيەت باشلىنىپ كەتكەنىدى.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر قىسمى تەنتەربىيە مەشغۇلاتى قىلۋاتاتتى. گاھلىرى مەيدانىنى ئايلىنىپ يۈگرەيتتى، گاھلىرى سەكرەيتتى، يەنە بەزىلەر چېلىشاتتى؛ بىر قىسمى شېئىر دىكلىماتسىيە قىلۋاتاتتى. يەنە بەزىلەر سەھنە سۆزلىرىنى يادلاپ، «نوتۇق سۆزلەش»كە هازىرلىنىۋاتاتتى...

«نوتۇق سۆزلەش» تەۋپىق ئويلاپ تاپقان بىر خىل تەشۋىقات چارىسى بولۇپ، يېڭى مەدەنىيەت تەشۋىقاتىنى كىچىك بالىلارنىڭ مەكتەپكە ئەمدىلا كىرگەن ياكى مەكتەپ يېشىغا يەتمىگەن بالىلارنىڭ تىلى بىلەن قىلغاندا دىلى يۈمشاق، سادىدا ئۇيغۇر خەلقىگە بەكرەك تەسىر قىلىدىغانلىقىنى، بۇنىڭ پىسخولوگىيىلىك ئۇنۇمى تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە بولۇدۇغانلىقىنى هېس قىلغانىدى. بۇ تىلى چۈچۈك «كىچىك ناتىقلار» غا يېرىم بەتمۇ كەلمەيدىغان سۆز تېكىستى ئۇگۇتلەتتى. بۇ سۆزلەرنىڭ ئۇلارنىڭ دېھقان پەرزەنتلىرىنىڭ تىلىدىن ئېيتىلىشى ئاتا بولغۇچىلارنى ئوڭايلا تەسىرلەندۈرەتتى.

تەۋپىق كۆپچۈلۈكنى ئارىلاپ ئۆتۈپ ئوقۇغۇچىلار توپىغا يېقىنلاشتى، ئۇ ئادەتتى بويىچە چاندۇرماستىن هەربىكەت ئۈستىدىن چۈشۈپ، تەكشۈرۈشتىن ئەمەلىي ئۇنۇم هاسىل قىلاتتى. ئۇ ئاۋۋال تەنتەربىيە

هەرىكەتلىرىنى تاماشا قىلىپ تۇرغان بىر توپ كىچىك بالىنىڭ ئارىسىدىكى مەكتەپ يېشىغا يېتىپ قالغان بىرسىگە دىققەت قىلدى.

ــ سالام، ئوغلۇم، ــ دېدى ئۇ بالىنىڭ يېنىغا زوڭزۇيۇپ، ئۇنىڭ كىچىك بۇدۇرۇق قوللىرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ــ سەن مەكتەپكە كىرمىگەنمىدىڭ؟

ــ مەنمۇ خەتلەنگەن، كېيىن دادام چىقىرىۋالدى. مەنمۇ خەت بىلىمەن، بولمىسا، ئەپەندى دادا، سىز دادامغا دەپ باقسىڭىز، مەنمۇ ئوقۇسام بولمامدۇ؟

ــ بولۇدۇ، نېمىشقا بولمايدىكەن؟ مەن داداڭغا دەي، بىراق، داداڭ بۇ يەرگە كەلدىمۇ قانداق؟

ــ كەلگەن، مەن سىزگە كۆرسۈتۈپ قويايمۇ؟ سىز ئۇنى كۆرۈۋېلىپلا، ئۇنىڭغا دەڭ.

ــ داداڭ كىم؟

ــ سەمەد، سەمەد كىگىزچى دېسە ھەممە ئادەم بىلىدۇ.

ــ ھە، سەن سەمەدنىڭ ئوغلىمۇ؟ مەن داداڭنى بىلىمەن، ئۆيۈڭلارغىمۇ كىرگەنمەن. بولۇدۇ، مەن داداڭ بىلەن سۆزلىشەي.

ــ ماقۇل، مەنمۇ ئوقۇپ قالىدىغان بولسام جەزمەن ئوبدان ئوقۇپ ئەپەندى بولاي دېگەنتىم. مەن دېگەن جىق ناخشا بىلىمەن. مەكتەپتە ئۇۋگەنگەن، كېيىن دادام مېنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىنمۇ ئوقۇيدىغانلار ناخشا ئۇۋگۇتۇۋاتقاندا يېقىن كېلىۋېلىپ ئۇۋگۇنۇۋەردىم. ئىتتىكلا بىلىۋالىمەن، مەن دېگەن.

ــ ئەمىسە بۇگۈن سەنمۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشامسەن؟ ئاۋازىڭ ياخشىدەك تۇرىدۇ، سەن «نۇتۇق» سۆزلە. ئاندىن ناخشا ئوقۇپ بەر، سېنى شۇ ھالدا كۆرسە داداڭنىڭ ھەۋىسى كېلىپ ئوقۇشۇڭغا جەزمەن رۇخسەت قىلىدۇ.

ــ بولۇدۇ. ماڭا ئېيتىپ بېرىڭ، بىردەمدىلا بىلىۋالىمەن.

ــ «ئىزچىلار... » نى بىلەمسەن؟

ــ نېمىشقا بىلمەيتتىم، ئۇنى كىچىك بالىلارمۇ بىلىدۇ.
ــ ئاۋۋال شۇنى ئوقۇغىن، ئاندىن.... ئىسمىڭ نېمىدى؟
ــ نۇرۇللا.
ــ هە ، نۇرۇللا! ــ تەۋپىق بىردەم ئويلۇنۇپ تۇرۇۋېلىپ، ئاندىن، ــ ناخشىنى ئوقۇپ بولۇپ مۇنداق دەيسەن.... ــ ئۇ بالىغا دانىمۇ- دانە ئۇگۇتۇشكە باشلىدى، ــ بۇنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئۆزەڭ ياخشى ئوقۇيالايدىغان ناخشىدىن يەنە بىرنى ئوقۇپ بەرسەڭ بولۇدۇ. قانداق؟
ــ بولۇدۇ، ئەپەندى دادا، يەنە بىر قېتىم دەپ بەرسىڭىزلا توتۇۋالالايمەن.
تەۋپىق يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ بەردى. نۇرۇللا ئارقىدىنلا يادلاپ بەردى. تەۋپىق ئۇنىڭ هەقىقەتەنمۇ چېچەنلىكىنى كۆرۈپ:
ــ ئاپىرىن، ئوغلۇم، ــ دېدى ۋە ئۇنى باغرىغا تارتىپ، چالا-پۇچۇق يۇيۇلۇپ، ئالا، چىپار بولۇپ قالغان پىشانىسىگە سۆيۈپ قويدى، ــ بۇگۈنچە سېنىڭ نۇتقۇڭ شۇ بولسۇن، سەن چوڭ بولغاندا يەنە جىق گەپلەرنى قوشۇپ سۆزلەيسەن، بولامدۇ؟
نۇرۇللا خۇشاللىقىدىن كۆزى ياشلىنىپ، گەپ- سۆز قىلالماي، ياش بىلەن پارقىراپ كەتكەن يوغان ئەقىللىق قوي كۆزلىرىنى بۇ مېهرىبان كىشىگە تىكىپ باش لىڭشىتىپ قويدى.
«نۇتۇق سۆزلەش»نى تەنتەربىيە پائالىيىتى دېسىمۇ بولاتتى. بۇ پائالىيەتتە چوڭ ياشتىكى ئوقۇغۇچىلاردىن بىر توپى يەنە بىر توپنىڭ مۇرىسىگە چىقىپ، ئىگىز «مۇنبەر» هاسىل قىلاتتى. «ناتىق» ئاشۇ مۇنبەر ئۈستىدە تۇرۇپ سۆلەيتتى. «نۇتۇق»تىنمۇ ئۇلارنىڭ «مۇنبەر» هاسىل قىلىش هەركىتى كىشىنىڭ هەۋىسىنى كەلتۈرگۈدەك تېز ۋە پۇختا بولاتتى.
ــ ئەمىسە، ئوغلۇم، سەن ئاۋۋۇ ئاكىلىرىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ مۇرىسىگە چىقىشنى مەشىق قىل، مېنى ئەپەندى دادام ئەۋەتتى، دېگىن.
نۇرۇللا خۇشال قىيغىتىپ، مەيدانغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن،

تەۋپىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ يېنىغا كەتتى. ئوقۇتقۇچىلار بىلەن كۆرۈشۈپ، بۇگۈنكى پائالىيەتتىن پايدىلىنىپ تۇرلەر بويىچە ماھىرلارنى تاللاشنى تاپىلاپ قويدى.

تەۋپىق دېھقانلار توپىنى ئارىلاپ، بەزىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ تېنىچلىق سورۇشۇپ، بەزىلەرگە چاقچاق قىلىپ، سەمەد كىگىزچىنى تېپىپ، ئۇنىڭ قېشىدا تۇرۇپ قالدى. ئۇ سەمەدنىڭ بالىسىنى مەكتەپكە بېرىش ھەققىدىكى ۋەدىسىنى ئەسلەپ، ئۇنىڭ يەنە نېمە ئۈچۈن چاپسانلا يېنىۋالغانلىقىغا ھەيران قالدى. بۇ ھال ئۇنىڭدا ھۇشيارلىق سەزگۈسىنى قوزغىدى. «دېمەك، دۈشمەن تېخى بولدى قىلماپتۇ. يەنە ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقى ئېنىق» دەپ ئويلىدى ئۇ. بىراق ئۇ سەمەدكە تەنبىھ بەرمىدى. نېمىشقا ئاينىۋالغانلىقىنى سوراپمۇ باقمىدى. ئۇ ئالدى بىلەن نۇرۇللانىڭ «نۇتقى» بۇ ئاتىدا قانداق ئىنكاس قوزغايدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقماقچى ئىدى.

بىر چەتتە ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر قىسمى داۋاملىق مەشىق قىلىۋاتاتتى. بەزى تۈپلار سەپ بولۇپ، مەش دەسسەيتتى، نورۇز ناخشىلىرىنى ئوقۇش قاتارلىق ئومۇمىي نومۇرلار ئاخىرلاشقان، يالغۇز كىشىلىك ۋە بىر نەچچىدىن بولۇپ ماھارەت كۆرسۈتۈش داۋام قىلىۋاتاتتى. يەككە يۈگرەش باشلانغاندا كىمدۇر بىرى:

ــ تومۇزدىكى ئىتتەك تىلىنى ساڭگىلىتىپ يۈگرەپ يۈرگەننىڭ نېمە پايدىسىدۇ؟ ــ دېدى. ئۇنىڭ يا دۈشمەنلىك غەرىزىدە، يا چۈشەنمىگەنلىكتىن دېگەنلىكىنى بىلىپ بولمايتتى.

تەۋپىق گەپ قىلغۇچى تەرەپكە بۇرۇلۇپ، گەرچە ئۇنى كۆرەلمىگەن بولسىمۇ:

ــ چېلىشنىڭ قانداق پايدىسى بار؟ دارۋازىنىڭچۇ؟ بۇمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش ئىش، ــ دېدى كۈلۈپ.

يۈگرەشتىن كېيىن چېلىش باشلاندى. چېلىشىدىغانلارنىڭ سانى ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى. شۇڭا بۇ ئىشمۇ چاپسانلا ئاخىرلاشتى. ئارقىدىن

چامباشـچىلىق، ئانـدىن ئادەمـدىن مـۇنبەر ھاسـىل قىلىـپ،«نۇتـۇق سۆزلەش» ئۈيۈنى باشلاندى. بۇ دېھقانلار ئۈچۈن يەنە بىر يېڭىلىق ئىدى. ماھىرلار مەيدانغا چىقتى ۋە كۆپچۈلۈككە تازىم بەجا كەلتۈردى. ئۇلارنىڭ ئالدىنقى ئالتىسى ئەڭ چوڭ ئوقۇغۇچىلار بولۇپ، بويلىرى بىر تەكشى ئىدى. كېيىنكى تۆرتى ئۇلاردىن كىچىكرەك، بۇلارنىڭمۇ بويلىرى تەكشى، ئۇلاردىن كېيىن يەنە ئىككىسى بارىدى. ئەڭ ئاخىرىدىكىسى نۇرۇللا بولۇپ، ئالدىنقىلاردىن جىقلا كىچىك ئىدى.

تازىم قىلىۋاتقان سەپتە نۇرۇللانى كۆرۈپ قالغان سەمەد:

ــ نېمە قىلىپ يۈرىدىغاندۇ ئاۋۇ ماڭقا! ــ دېدى غۇدۇراپ.

ــ نېمە قىلىشىنى كۆرۈپ تۇرمامسىز، ــ دېدى تەۋۈپىق ئۇ تەرەپكە بېشىنى سىڭايان قىلىپ پەس ئاۋازدا.

كېيىنكى تۆرت ئوقۇغۇچى تازىمدىن كېيىن تېزلا بىر- بىرىگە روبىرو بولۇشتى - دە، نۇرۇللانى دەسلا قىلىپ كۆتۈرۈپ مۇرىسىگە دەسسەتتى ۋە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ پاچىقىنى تۇتۇشتى. ئالدىنقى ئالتە ئوقۇغۇچى بىر-بىرىگە روبىرو بولۇپ. بىر تىزىنى ئالدىغا چىقىرىپ، بىر پۇتىنى كەينىگە تېرەپ تۇرۇشتى. نۇرۇللانى كۆرگەن تۆرتەيلەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا سۇنغان تىزىغا، ئاندىن پەلەمپەي قىلىپ سۇنغان بىلىكىگە دەسسىگەندىن كېيىن، ئاستىدىكىلەر ئۇلارنىڭ پاچىقىنى مەھكەم تۇتۇپ تەڭلا «مەركەزگە ئىنتىلىش» بىلەن ئالغا سۇنۇپ ئىگىپ تۇرغان تىزلىرىنى رۇسلاپ ئۆرە بولۇشتى. قاتار بولۇپ چىقىشقان بۇ ئون بىر بالىنىڭ ھەركىتى شۇنچىلىك تېز ئورۇنلاندىكى، كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇرغان دېھقانلارمۇ بىر ئۇزۇن سەپنىڭ قانداق قىلىپ بىردىنلا «مۇنار»غا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى ئاڭقىرالمىدى. سەمەد بىردىنلا «ھاۋايى مۇئەللەق»قە چىقىپ قالغان ئوغلىنى كۆرۈپ ھەم ھاڭ- تاڭ قالدى، ھەم تەشۋىشلەندى. ئۇ دەككە-دۈككە بولغان ھالدا:

ــ ھەسسىنە! ئاشەدىن ئۇچۇپ چۈشۈپ، پوكىنىڭ يېرىلمىسىلا مەيلىغۇ! ــ دېدى.

ئۇنىڭ ۋارقىرىشىنى ئاڭلىمىغان نۇرۇللا هاياجانلانغان هالدا »ئىزچىلار مارشى»نى باشلىۋەتتى. ئۇ ناخشىغا ماس كەلتۈرۈپ قول پۈتلىرىنى مىدىرلىتىپمۇ قويدى. بۇنى كۆرۈپ، ئۇنى يىقىلىپ چۈشەرمىكىن دەپ ئەنسىرىگەن خالايىق چۈقۇرۇشۇپ كەتتى. ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ هەممىسى بۇ كىچىككىنە بالىنىڭ قالتىس ماهارىتىدىن زوقلىنىپ ماختاشقا باشلىغاندا بۇ شان شەرەپنىڭ هەقىقى ماختانغۇچىسى ــ هەقداسى بولغان ئاتا، بۇرنى ئېچىشىپ، كۆزى تورلاشقاندەك بولدى. يېڭىلىققا ئىككىلىنىش ئىچىدە، گۇماني قارايدىغان بۇ كىشى ئەمدى هەر قانداق ئاتىغا ئوخشاش ئۆز بالىسىنىڭ مۇۋەپپىقىيىتىدىن زوقلانماقتىدى. بۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنى ماختىنىش تۈيغۇسىغا چۆمدۈرۈۋاتقان بۇ ئىشنىڭ، دەل ئۆزى ئالقىشلىمىغان، ئاۋاز قوشمىغان ئىش ئىكەنلىكىنى خىيالىدىن چىقىرىۋەتكەندى. ئۇنى پەقەت «ئوغلۇم ئىگىزدىن يىقىلىپ چۈشمىسىدى» دېگەن تەشۋىشلا بىئارام قىلاتتى. هەم سۆيۈنۈش، هەم تەشۋىش ئارىلاش تۈيغۇ ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئۇنتۇلدۇرۇۋەتكەندى.

نۇرۇللا ناخشىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، شائىرانە هېسىيات بىلەن دېكلىماتسىيە قىلدى:

ئىشنىڭ بېشى بىسمىللاهـ
مېنىڭ ئىسمىم نۇرۇللا.
مىللەت دەڭلار، ئەي باللا،
قايناپ تۇرسۇن ۋىجدانلار.
ئويغىنىڭلار ئوقۇڭلار،
رەهمەت قىلار بىر ئاللاهـ

.....

ئارقىدىن يەنە بىر ناخشا ئوقىدى. بۇ چاغدا دېهقانلار ئىچىدە غۇلغۇلا باشلىنىپ كەتكەندى.

ــ هوي، كۆزۈم قۇرۇسۇن، بۇ بىزنىڭ سەمەد كىگىزچىنىڭ نۇرۇللا

ئىكەنغۇ، ئاتاڭغا رەھمەت!
ــ ياخشى ئاتىناڭ بالىسى ـ دە!
ــ توۋا، مۆمىن قوزىدىن يولۋاس تۆرەلگەنمۇ ئۆزى؟....
ــ شۇنى دەيمەن، بۆلەكچىلا چېچەن بالىغۇ، بۇ!
بۇ ماختاشلارنى ئاڭلاپ تۇرغان ئاتىناڭ لەۋلىرى تۇتقاقلىقتەپ مىدىرلاپ، كۆزلىرىنى توختىماي چىمچىقلىتىپ، يىغلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئارانلا چىداپ تۇردى. بايىاتىن بېرى ئۇنىڭ ھېسىياتىغا بالىسىنىڭ يىقىلىپ چۈشىشىدىن ئەنسىرەش تۈيغۇسى ئارىلاشقان بولسا، ئەمدى ئۇ ھەممە ئەندىشە ۋە باشقا ھېسىياتلاردىن خالاس بولۇپ، ماختىنىش تويغۇسىغا چۆمگەن، بۇنى يار ـ بۇرادەرلىرىگە ھىكايە قىلىپ بېرىش نىيىتى بىلەن، ھەدەپ كۆڭلىدە قايتىدىن قۇراشتۇرۇپ چىقىشقا ئورۇناتتى. نۇرۇللا ناخشىنى ئوقۇپ بولۇپ ناھايىتى چاپسانلا يەرگە چۈشتى. ئون بىر بالا ئاۋۋالقىدەك ئۇزۇن قاتار بولۇپ، ئاتا ـ ئانىلارغا تازىم قىلغاندىن كېيىن ئۇقۇغۇچىلار توپى تەرەپكە كەتتى.
ئوغلىنىڭ «ئىگىز ئاسمان» دىن قانداق قىلىپ شۇنچە چاققانلىق بىلەن يەرگە چۈشۈپ سەپكە تىزىلىپ بولغىنىغا كۆزى يەتمىگەن ئاتا يەنە بىر قېتىم بېسىپ كېلىۋاتقان كۆز يېشى دولقۇنىنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ، ئېسەدەپلا قالدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى ھېس ـ تۇيغۇنى ئېنىق سېزىپ، پىسخولوگلارغا خاس سەزگۈرلۈك بىلەن باھا بېرىپ تۇرغان تەۋپىق بۇ بەختلىك ئاتىغا بېشىنى يېقىنراق ئەپكېلىپ:
ــ بالىنى مەكتەپكە بېرىپ ياخشى قىپتىكەنسىز، كارغا يارايدىغان ئادەم بولۇپ چىقىدىغاندەك تۇرىدۇ، ــ دېدى خۇپسەنلىك بىلەن.
ــ يوقسۇ ئەپەندىم، مەن بەغەرەز ئۇنى يەنە چىقىرىۋاپتىكەنمەن، ئەمدى سەل تە بولۇپ قالدىم... ــ دەپ دودۇقلىدى سەمەد.
تەۋپىق ئەمدى ئۇنىڭغا تەربىيە بېرىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى چۈشەندى. سەمەد بولسا گويا نۇرۇللانىڭ ئانىسى ئىشىنىڭ نەتىجىسىنى ئاڭلاشقا بىتاقەت بولۇپ كۈتۈۋاتقاندەك، ئۇنىڭغا

چاپسانراق بالىسى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگۈسى كېلىپ كەتتى. ئۇ ئەمدى بۇ سورۇندا تۇرۇۋەرگۈسى كەلمەي قالدى. ئىسسىق بىر تۈيغۇ ئۇنى ئۆيگە ئالدىرىتاتتى.

ــ ئەپەندىم، يۈرۈك، بىزنىڭ ئۆيگە، بىر پىياله چاي قۇيىاي، ــ دېدى ئۇ بالىسىنىڭ جىمى شان- شەرىپىنى تەقدىم قىلغۇچى ئادەمنى راسا بىر مېھمان قىلغۇسى كېلىپ.

تەۋپىق ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى روھى- ھالىتىنى چۈشىنەتتى. شۇڭا ئۇ كۆزىنىڭ قۇيرىقىنى سەل قىسىپ مىيقىدا كۈلۈپ:

ــ ئالدىرماڭ، بالىلارنى تاشلاپ نەگە بارىمىز، ــ دېدى.

ــ راست، راست ئېيتىسىز، بالىلارنى تاشلاپ كەتكىلى بولامدۇ، ــ دېدى سەمەد. ئۇ شۇندىلا ئۆيدە كۈتۈپ تۇرغان ئايالى يوقلىقىنى يادىغا ئېلىپ، بالىنىڭ شان- شەرىپىدىن ھوزۇرلىنالمايدىغان مەرھۇم ئايالىغا ئېچىنىپ قالدى. پائالىيەت ئاخىرلاشقاندا تەۋپىق سىنىپقا كىرىشتىكى پەلەمپەي ئۈستىگە چىقتى. ئۇ پەلەمپەيدە پەيدا بولغان ھامانلا ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلار، دېھقانلار جىم بولۇشۇپ ئۇنىڭغا تىكىلدى. تەۋپىقنىڭ ئوتتۇرا بويلۇق قامىتى، ئۆزىگە ياراشقان كىيىم- كېچىكى، بېشىدىكى بېرىسى[1] ئۇنى ھەم سۆيۈملۈك، ھەم سۈرلۈك كۆرسۈتۈپ تۇراتتى.

ــ ئەي، ۋەتەنداشلار، ــ دېدى ئۇ ئادەتتى بويىچە سۆز باشلاپ، بايا ئۆز پەرزەنتىگىلارنىڭ ماھارەتلىرىنى كۆردۈڭلار، ھەيران بولدۇڭلار، سۆيۈندۈڭلار. تېخى يېقىندىلا كوچىلاردا لاغايلاپ يۈرگەن، قولدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان، بىۋاش بالىلارنىڭ بىردىنلا بۇنداق ئۆزگۈرۈپ قالغىنى سىلەرگە مۇجىزىدەك تۇيۇلدى. بەزىلەر بۇنى مەندىنمۇ كۆردى. مەن دەيمەن، بۇ دەۋىر ئېلىپ كەلگەن يېڭىلىق، تارىخنىڭ مۇقەررەر مەنزىلى. بىراق، باشقىلار بۇ مەنزىلنى ئاللىقاچان بېسىپ ئۆتكەن بولسىمۇ

---

[1] بېرې ــ bere ــ تۈركچە باش كىيىمى، ــ ئا.

بىزنىڭ زۇلمەتلىك مۇھىتىمىز بۇنى كۆرۈشكە ئىمكان بەرمىگەنىدى. مەن پەقەت شۇنى كۆرۈۋېلىشىڭلار ئۈچۈن چىراق يېقتىم خالاس، ــ ئۇنىڭ چىرايى ھامان ئوچۇق، لېكىن جىددىي ئەستايىدىل ئىدى،ــ كۆرگىنىڭلارنى قالتىس مۆجىزە دېگىلى بولمايدۇ، ئەمما بۇنى يۇرتىمىز ئۈچۈن يېڭىلىق دەپ ئېيتالايمىز. بىزدە «يېڭىنىڭ ھەممىسى ياخشى، دوستىنىڭ كونىسى» دېگەن گەپ بار، دېمەك بۇ بىر يېڭىلىق ئىكەن، كونىلىقتىن ياخشى، ئەلۋەتتە! لېكىن كارامەتنىڭ ھەممىسى مۇشۇلا ئەمەس. بالىلارنى ئوقۇتساق، كۆپرەك ئوقۇتساق بۇنىڭ خاسىيىتىنى يەنە كۆرۈمىز، ئۇخلىساق چۈشىمىزگىمۇ كىرمەيدىغان مۆجىزىلەرنى كۆرىمىز. مەن سىلەردىن بالىلارنى مەكتەپكە بېرىشنى، ئوقۇۋاتقان پەرزەنتىڭلارنى قوللاشنى، ئوقۇمايۋاتقانلارنىڭ ئوقۇشقا كىرىشنى ئۈمىد قىلىمەن. بالىلىرىمىز بىزدىن بەختلىكرەك بولسۇن دېسەك ئوقۇتايلى.

مەمتىلى ئەپەندى قىسقا نۇتقىدىن كېيىن مۇشۇ ئاينىڭ ئاخىرىدا پۈتۈن ئاتۇشتىكى مەكتەپلەرنىڭ ھەممە ئوقۇغۇچىلىرى بوغۇز سېيىغا يىغىلىپ، تاللانغانلار ئارا مۇسابىقە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى، خاھىلىغۇچىلارنىڭ كۆرۈپ بېقىشنى تەكلىپ قىلدى.

ئوقۇغۇچىلار مەشق مەشغۇلاتلىرىنى داۋام قىلىۋېرىشتى. دېھقانلار تارقاشقا باشلىدى. تەۋپىق بۇگۇن تاللانغان ماھىرلارنىڭ تىزىمىنى ئېلىپ قايتماقچى بولدى. بۇ چاغدا نۇرۇللانىڭ دادىسى مەكتەپ ئالدىدا ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى.

ــ مەن سىزنى ساقلاپ تۇرغان،ــ دېدى سەمەت ئاقكۆڭۈللۈك بىلەن.

ــ ئەپسۇس،ــ دېدى تەۋپىق گويا ئەيىپكاردەك كۈلۈمسىرەپ،ــ تەكلىپىڭىزنى قوبۇل قىلالمايدىغان بولغۇنۇم ئۈچۈن خىجالەتمەن. مەن تېخى بىر نەچچە مەكتەپكە بېرىشىم كېرەك، ئەپۇ قىلغايسىز.

دېھقان بىر نېمە دېيەلمەي ئۇنىڭغا قاراپ، ئىلتىجا قىلغۇچىنىڭ كۆز نۇرى بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى. تەۋپىق ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ كۆڭۈل ياسىدى:

ـــ بىز تېخى يەنە كۆرۈشىمىز، سىزگە مېھمانمۇ بولغانمەن، مەن سىزگە جەزمەن يەنە مېھمان بولىمەن، خەيىر!ـ دېدى ۋە ئېگىشىپ نۇرۇللانى سۆيۈپ قويۇپ ئېتىغا مىندى.

ئۇ بۇگۈن نىمىتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇننى «جىددىي ۋەزىپە» بىلەن ئاغۇغا ئەۋەتمەكچىدى. هازىر سەلبي كۈچلەر ئاجىز ئورۇنغا چۈشۈرۈلگەچكە مەمتىلى ئەپەندى ئۆزى يالغۇز كېچىچىمۇ ئەركىن هەرىكەت قىلالايتتى.

2

ئەمدى مائارىپ هەيتىئىنى رەسمىي تەشكىللەپ، ئۇيۇشمىنى قۇرۇپ چىقىشىنىڭ شەرتى پىشىپ قالغاندى. ئۇ ئاتىلار هەيئىتىگە، يىغىن ۋاقتىنى، ئورنىنى ئۇقتۇرۇش قىلىش ئۈچۈن ئىككى جەڭچىنى بۇيرىۋېدى، نىمىتۇللا ئۇنىڭدىن رەنجىپ:

ـــ بىز سىزدىن بىرقەدەممۇ سىلجىمايمىز. نۇرۇز كۈنى بىزنى ئەمەس ئىش بىلەن گولداپ ماڭدۇرۇۋېتىپ، باش توخۇغىچە نەلەردە يۈردىڭىز؟ ـــ دېدى.

ـــ خۇدا ساقلاپ هېچ ئىش بولماپتۇ، قازارا بىرەر پىشكەلگە ئۇچراپ قالغان بولسىڭىز، سىجاڭ بىزنى تەخىرسىز ئۆلۈمگە بۇيرىمامتى؟ ئەگەر بىزدىن زېرىككەن بولسىڭىز، سىجاڭغا ئىلتىماس قىلىڭ، ئۇ بىزنى قايتۇرۇپ كەتسۇن، شۇنىڭدا سىزمۇ ئەركىنلىككە چىقىسىز، بىزمۇ خاپىلىققا قالمايمىز،ـــ دېدى. ئۇلارنىڭ روهى ـ هالىتىدىن قارىغاندا هەقىقەتەنمۇ رەنجىگىلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

ـــ سىلەردىن قانداقمۇ زېرىكەي؟ هە دېسە «جەننەت قىلىچىنىڭ سايىسىدا» دېيىلگەن، شۇ قىلىچ سىلەر تۇرساڭلار، مەن جەننەتتىن نېمە دەپ كېچەي؟ مېنىڭ باردىغان يېرىم كۆپ، قىلىدىغان ئىشىم تېخى گىجىڭ، سىلەرنى هارغۇزۇپ، زېرىكتۈرۈپ قويماي دەپ شۇنداق

قىلغانىدىم، ئەگەر سىلەر ئىچىڭلاردا مېنى تىللاپ قالمىساڭلار، سىزلەرنى سوكۇلدۇتۇپ يۈرۈشكە مەن تەييار، قېنى ئەمسە پۇتۇن ئاتۇشنى بىر ئايلىنىپ چىقىشقا تەييارلىنىڭلار، مەجلىسنىڭ باغىقىنى بىللە تارقىتايلى،ــ دېدى تەۋپىق كۈلۈپ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇچەيلەن بىرلىكتە ئاتلىنىپ كېتىشتى.

پەيشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن ھەر قايسى يېزىلاردىكى ئاتلار ھەيئەتلىرى مەشھەد قۇمباغقا يېتىپ كەلدى. تېجەندىن ئەمەتھاجىم، قۇناجىم، مولا ئېزىز داموللام؛ ۋاقۋاقتىن ئاخۇن، قۇۋۋان شەيخ (قۇربان ئەزىزى)، ھەسەنچوڭ، سۈنتاغدىن ئەمەتقۇلھاجىم، ئىمىنھاجى، مولا ئەمىتاجى، مەھەممەد خەلىپەت، مولا قادىر، زاكىر ھاجى، سەلەيھاجىم، ماپۇرۇچ ئىمىتاجىم؛ شورۇقتىن تاھىر خەلىپەت، مولا قادىر، ياقۇۋاجى، ئابدىرىيىماخۇن؛ تۆكۈلدىن ئىسلام ئاخۇن خەلىپىتىم؛ بۆگەندىن نۇرۇللا خەلىپىتىم؛ مەشھەتتىن قۇتلۇقاخۇن خەلىپىتىم، تەختىھوندىن ھەيئەتلەر يېتىپ كەلدى. ھەتتا كاتتايلاقتىن مەھەممەت داموللاممۇ مەجلىسكە ئۇلگۇرۇپ يېتىپ كەلدى.

ئۇلار يېڭى سېلىنغان رۇشتى مەكتەپكە يىغىلىشتى. تەۋپىق ھەممەيلەن بىلەن بىر- بىرلەپ كۆرۈشۈپ، بەزىلەرنىڭ ئەھۋالىنى سوريسا، بەزىلەرنىڭ لەقمىنى ئاتاپ چاخچاق قىلىپ قويايتتى.

ــ بولقىدەكلا مەزمۇت تۇرۇپسىز،ــ دەپ چاخچاق قىلدى ئۇ ئىسلىماخۇن خەلىپىتىمگە قاراپ. ئىسلىماخۇن 40 ياشلار چامىسىدىكى گۈمپە ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ تۇرقى ھەقىقەتەنمۇ بولقىغا ئوخشايتتى.

ــ سىز قانداقراق نارۇللا[1]، ــ دېدى ئۇ نۇرۇللا خەلىپىتىمگە چاخچاق قىلىپ.

تەۋپىق ھەممەيلەن بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ئۇلارنى پارتىلارغا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، چاپسانلا يىغىننى باشلىۋەتتى.

---

[1] نارۇللا ــ دوزاق ئوتى، ــ ئا.

ـــ ۋەتەنداشلار، ـــ دېدى ئۇ كۆچىۋاتقان خەلىپە، ـــ بىز ھەممىز مىللەتنى ئاقارتىش ئىشىغا ئۆزىمىزنى بېغىشلىغانلارمىز. لېكىن، بىرقانچە شەخسىنىڭ ئۆزىنى بېغىشلىشى بىلەنلا ئىش پۈتمەيدۇ. يەنە تەشكىلىي قۇرۇلما، باشقۇرۇش سىستېمىسى، ئېنىق بەلگىلىمىلەر بولۇشى كېرەك، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ھەر بىر يېزىدىكى مەكتەپلەر شۇ يۇرتتىكى چوڭلارنىڭ يارىدىمى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان. يەنىلا بىر تۇتاش باشقۇرۇش سىستېمىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مۇشۇنداق كېتىۋېرىشى ئىشەنچىلىك دېگىلى بولمايدۇ. ئىقتىسادى مەنبە ئوخشاش ئەمەس، بەزى يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ياخشى، بۇنداق يېزىلارنىڭ مەكتەپلىرى ئوبدان راۋاجلىنىشى مۇمكىن، ئەمما نامرات يېزىلارچۇ؟ ئۇلارنى «نامرات بولساڭ ئۆزۈڭ بولدۇڭ، بىزگە نېمە؟... » دەپ تاشلىۋەتسەك بولامدۇ؟ ياق، ۋەتەنداشلار، ئۇلارمۇ بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىز، بىر دەريانىڭ سۈيىنى ئىچىۋاتقان يۇرتدىشىمىز، بىر تۇپراقنىڭ بەندىسى بولغان ۋەتەنداشىمىز، كەمبەغەللەرگە بېرىلگەن ياردەم (سەدىقە، خەيىر- ئېھسان) تاڭلا مەشھەردە بېشىڭلاردا سايىۋەن بولۇر، دېگەننى نېمە دەپ چۈشەندىڭلار؟ـــ ئۇ كۆچىۋاتقان قاراپ سەل تۇرۇۋېلىپ داۋام قىلدى (بۇ چاغدا ئۇنىڭ تۇرىقى بەكمۇ ۋەزمىن تۇس ئالغان بولۇپ، رەڭگى- رەڭگى- رەھىدىن ئاللىقانداق سېھىرلىك دولقۇنلار ـــ كىشى ئەسىر قىلغۇچى دولقۇنلار تارقىلىۋاتقاندەك ھەممە ئادەم دەملىرىنى ئىچىگە يۇتقان ھالدا ئۇنىڭغا تىكىلىپلا قالغاندى)ـــ «ھەق دوست!» دەپ قول تەڭلىگەنلەرگە بىر نەچچە تىيىن بېرىش، كونا- يېڭى كىيىم-كېچىكنى بېرىش دەپلا چۈشەنسەك توغرا بولمايدۇ، ئەلۋەتتە كەمبەغەللەرگە بېرىشنىڭ يولى تۇرلۇك، دېمەكچىمەنكى، بەزى مەكتەپلەرنى ئىقتىسادىي بوھراندىن ساقلاپ قېلىش، تەڭ تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، بىر تۇتاش باشقۇرۇش ئورگىنى بولىشى تولىمۇ زۆرۈردۇر،ـــ ئۇ ھەيئەتلەرنى نېمە دەيدىكىن دېگەندەك بىردەم ئۇلارغا تىكىلىپ قاراپ تۇردى، ئاندىن، ـــ سىلەرنى بۇ يەرگە چاقىرىشتىكى مەخسەت بىز بىرلىكتە خەلق مەدەنىي ئاقارتىش

ئۇيۇشمىسىنى قۇرۇپ چىقايلى. ھەر يۇرتتىكى ئاتىلار ھەيئىتى بولسا بىزنىڭ بۇ ئۇيۇشمىمىزنىڭ بىر ئەزا ئورگىنى بولۇدۇ. ئولتۇرغانلارنىڭ ئىچىدىن مۇدىر، بوغالتىر، لاۋازىماتچى قاتارلىق ھەيئەتلەرنى سايلاپ چىقايلى. ھەيئەتلەر سايلاپ چىقىلغاندىن كېيىن مەن بۇلتۇر مەھمۇد سىجاڭدىن ئالغان ئىئانە پۇلىنىڭ ئاشقان قىسمىنى ئۇيۇشمىغا تاپشۇرۇرىمەن. ئېتىمىنمۇ ئۇيۇشمىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن. مەھمۇد سىجاڭ بەرگەن پۇلنىڭ چىقىم قىلىنىش ئەھۋالىدىن ئۇيۇشمىغا ھېساب بېرىمەن.

ــ ھېساب بېرىمەن دەمسىز، ئەپەندى؟ــ دېدى تاھىر خەلىپەت غەلىتىلىك ھېس قىلىپ.

ــ ئاتىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىمەن دېگىنىڭىز نېمىسى؟ پىيادە يۈرەمسىز؟ــ دەپ سوردى ئابدۇراھمانھاجى.

ــ ئەپەندى بىزنى تاشلاپ كېتەي دەۋاتامدۇ نېمە؟ ــ دېدى قۇتلۇقاخۇن خەلپىتىم ئەجەپلىنىپ.

ــ شۇنى دەيمەن، چۈشەنمەيلا قالدىمغۇ؟ــ دېدى ئەمەتھاجىم.

ۋەكىللەر قىزغىن غۇلغۇلا قىلىشىپ كەتتى. تەۋپىق كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرۇپ، ۋەكىللەرنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى. ئاندىن چىرايىغا جىددىي تۇس بېرىپ، قولىنى پۇلاڭلاتتى (ۋەكىللەر جىم بولدى):

ــ ۋەتەنداشلار، سىجاڭ پۇلنى مەمتىلى ئۇچۇن بەرگەن ئەمەس، مەدەنىي ئاقارتىش ئىشلىرى ئۇچۇن بەرگەن. شۇڭا كۆپچۈلۈكنىڭ پۇلىنى مەمتىلىنىڭ كۆتۈرۈپ يۈرۈشى دۇرۇس ئەمەس، ئۇ ئىلگىرى ماڭا ئامانەت ئىدى. ئەمدى ئۇيۇشما قۇرۇلسا ئۇنىڭ ئىگىسى تېپىلدى، دېگەن سۆز. مالنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشنىڭ نېمە ئەجەپلەنگۈچىلىكى بار؟ ئاللاھ نېمە دېگەن؟ ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇڭلار، دېمىگەنمۇ؟ ــ ئۇ ۋەكىللەرگە بىر- بىرلەپ كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن، داۋام قىلدى،ــ ئومۇمنىڭ مال- مۈلكى ــ ئەنئەنىۋي ئەقىدىمىز بويىچە «كىشىنىڭ ھەققى»، بىز ئۇنى ۋاكالىتەن باشقۇرغۇچىلارمىز.

www.uyghurkitap.com
كتاب توپلىنى

هېچكىمنىڭ ئۇنىڭ بىر تىينىنغا خىيانەت قىلىش ھەققى يوق!ــ ئۇ چىرايىغا يەنە كۈلكە يۈگۈرۈتۈپ، ئاندىن،ــ بۇ گەپلەرنى ئاخىرىدا يەنە دېيىشىمىز، ئالدى بىلەن ھەيئەتلەرنى سايلاپ چىقايلى،ــ دېدى.

ــ كۆپچۈلۈك بىر ھازاغىچە «خۇسۇسى يىغىن»لارنى ئېچىپ، «بۇ ئۈيۈشما دېگىنى ئەپەندىنىڭمۇ پۈللىرىنى ئېلىۋالىدىغان، ئېتىنىمۇ ئېلىۋالىدىغان بولسا، تازىمۇ ئادەمنى خىجىل قىلىدىغان بىر نېمىكەنغۇ» دېگەندەك غۇلغۇلىلارنى قىلىشىپ، تەۋپىقنىڭ يەنە چۈشەندۈرۈشىگە توغرا كەلدى. شۇندىن كېيىنمۇ ئۇلار يەنىلا تازا كاللىسىدىن ئۆتمىگەن ھالدا ھەيئەتلەرنى غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى. غۇلغۇلىلار خامان چۈگىلىگەندەك چۆگىلەپ، ئاخىرى موما تۈۋىگە چۈشتى.

ئاۋۋال ئىسلىماخۇن خەلپىتىم سەككىز كىشىلىك ئۈيۈشما ھەيئىتىنىڭ مۇدىرلىقىغا سايلاندى. ئاندىن بىر نەچچە ھەيئەتلەر كۆرسۈتۈلدى. بۇلاردىن نۇرۇللا خەلپىتىم لاۋزىمات خىزمىتىگە (ئىيسائاخۇن خەلپىتىم قوشۇمچە)، مۇھەممەد قارى زەكى بوغالتىرلىققا كۆرسۈتۈلدى. شۇ ئەتراپتىكى كەمبىغەللەردىن ئېلاخۇن ئۈيۈشمىنىڭ مۇلازىملىقىغا بېكىتىلدى. بۇنى تەۋپىقنىڭ كۆرسۈتۈشى بىلەن بېكىشتى. تەۋپىق بەزى كەمبەغەللەرنى مۇۋاپىق ئىش ئورنى بىلەن تەمىنلەش ئارقىلىق تۈرمۇشىغا ياردەم بېرىشنى ھەر ۋاقىت ئويلاپ كېلىۋاتاتتى. بۇلاردىن باشقا ھەر بىر يۇرتلارنىڭ ئابرويلۇق بايلىرىدىن ھەيئەتلەر سايلاندى.

مەھەممەت قارى زەكى ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدىلا تەۋپىقنىڭ نەزىرىگە چۈشكەن بولۇپ ئۇنى ھىساپ- كىتاپ ئىشلىرىغا يارايدىغان بالىكەن دەپ ئويلاپ يۈرەتتى. ئۇ دارىلمۇئەللىمىننى پۈتتۈرگەندىن كېيىن سۈنتاغ بەستامىدىكى[1] مەكتەپكە تەقسىم قىلىنغانىدى. ئەمدى خىزمەتنىڭ

---

[1] بەستامى ــ سۈلتان سۈتۈق دەۋرىدە ئەرەبىستاندىن كەلگەن دىن تارقاتقۇچىمىش. بۇ يەردە شۇ كىشىنىڭ قەۋرىسى جايلاشقان ئورۇن كۆزدە تۇتۇلغان ــ ئا.

ئېھتىياجى بىلەن ئۆيۈشمىغا قايتىپ كېلىدىغان بولدى.

مەمتىلى ئەپەندى ھەيئەتلەر كۆرسۈتۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، يەنە ئورنىدىن تۇردى.

ــ ھازىر ئاتىلار ھەيئىتى قولىدا بار بولغان ئومۇمغا تەئەللۇق ئىقتىسادنى پۇل ھېساۋى بويىچە زەكى تىزىمغا ئالىدۇ. ئەمەلىي مۇلۇكنى نۇرۇللا خەلپىتىم ۋە ئىساراخۇن خەلپىتىم ئۆتكۈزۈۋالىدۇ. مەندىكى نەخپۇلنى زەكى، ئاتىنى نۇرۇللا ئۆتكۈزۈۋالسۇن. شۇنداقلا ئاتىلار ھەيئەتلىرىمۇ ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە تېگىشلىك مال- مۇلۇكنى ئۆتكۈزۈپ بەرسۇن. بارلىق مەكتەپلەر، مەكتەپلەردىكى قارا تاختىدىن تارتىپ سىراغىچە ھەممىسى ئۈيۈشما ئىگىدارچىلىقىدا بولۇدۇ. ئۇلار تەلەبىلەر سانىنى قەرەرلىك تىزىملاپ، كۆپەيگەن، كېمەيگەن سانغا ئاساسەن مۇلۇكلەرنى كۆپەيتىدۇ ياكى كېمەيتىدۇ. ھېچقانداق ئادەم ئىسلىماخۇن خەلپىتىمنىڭ تەستىقسىز ئۈيۈشما مۇلىكنى يۆتكىمەيدۇ، پۇلنىمۇ تەستىقسىز خىراجەت قىلمايدۇ.

ۋەكىللەر بۇ يېڭىلىقنى ھەم تېڭىرقاش، ھەم ھەيران بولۇش ئىچىدە، شۇنداقلا بۇ ئىدىتلىق ئىشنى زور خوشاللىق بىلەن قارشى ئالدى. تەۋپىق تېخى بۇ ھەقتىكى چۈشەندۈرۈشنى تاماملىمىغاندى:

ــ خوش، ئۇنداق بولسا ماۋارپىنىڭ بۇندىن كېيىنكى ئىقتىسادىي مەنبەسى قانداق بولۇدۇ؟ مېنىڭچە ئەڭ ئىشەنچىلىك ئىقتىسادىي مەنبە بۇنداق: ۋەخپە يەرلەرنىڭ ھوسۇلى، قۇربانلىق ماللارنىڭ تېرىلىرى، بايلارنىڭ ئىئانىلىرى ئۈيۈشما ئىختىيارىغا ئۆتكۈزۈۋېلىنىدۇ. ھازىر ئۈيۈشما قۇرۇلغان جايلارنىڭ ھەممىسىدىكى ئىقتىسادىي مەنبە شۇنداق. بىزمۇ شۇنداق قىلىمىز. سىلەرنىڭ پىكىرىڭلار قانداق؟

ــ مېنىڭچە، ــ دېدى نۇرۇللا خەلپىتىم،ــ ۋەخپە يەرلەرنىڭ ھوسۇلى ئەسلىدە شۇ مازارنىڭ شەيخى، شۇ مەسچىتنىڭ ئىمامى، مۆتىۋەللىسى ۋە باشقا چوڭلارنىڭ رىسقى ئىدى. ئەمدى بىردىنلا بۇنى بىز ئۆتكۈزىۋالىمىز دېسەك خەلق نېمە دەر؟ مولىلار نېمە دەر؟

ــ ئۇلار ئەلـۋەتتە قارشـى چىقىـدۇ،ــ دېـدى تەۋپـىق خاتىرجەملىـك بىلەن. ئۇ بۇلارنى ئاللىقاچان ھېساپقا ئېلىـپ قويغانـدەك قىلاتتى،ــ بىـز ئۇلارغـا ۋە خەلقـقە تەشـۋىق قىلىمـىز. چۈشـەندۈرىمىز. ساۋابلىق ئۇچـۇن ئاتالغـــان نەرســـىلەرنىڭ ھەقىقـــي ســـاۋابلىق ئىشـــلار ئۈچـــۈن ئىشلىتىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرىمىز. بۇلارنىڭ بىر نەچچە شەخسنىڭ نەپسىگە كىرىپ كەتكىنى ئەۋزەلمۇ ياكى ئومۇمي خەلقنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلگىنى ئەۋزەلمۇ؟ بۇلارنى مەسچىتلەردە خەلققە تەشۋىق قىلىش كېرەك. بۇندىن باشقا مازارلارنىڭ ۋەخپىسى دېگەنمۇ سۆزمۇ؟ تىرىكلەرنىڭ ئېھتىياجى تۇرغاندا بۇ قانداق زۇرۇرىيەت؟ بۇ دىنىمىزغا مۇخالىپ، مۇشىرىكلىققا ئېلىپ بارىدىغان بىدئەت قىلىقتۇر! پاناھ ئاللاھتىن تىلىنىدۇ، مازاردا نېمە بار؟ رەسۇلۇللاھ ھەدىسلىرىدە قەبرىگە تۇنىش ھەققىدە نېمىلەر بار؟ رەسۇلۇللاھ نەھيى قىلغانمۇ يوق؟ بۇنى دامۇللىلاردىن سوراپ كۆرۈڭلار، ئاللاھتىن باشقا ھەرقانداق نەرسىدىن مەدەت تىلەش مۇشىرىكلىكتۇر! شۇڭا بىز بۇنداق بىدئەتلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ئاساسىنىمۇ يېمىرىپ تاشلىغان بولىمىز، بۇ جەھەتتىنمۇ ساۋاپقا ئېرىشىمىز! دىنىي تەرغىبات توغرا ئېلىپ بېرىلىشى، كېيىن پەيدا بولغان، ئۆرپ ـ ئادەتلەر بىلەن ئارىلىشىپ، چېگىشلىشىپ كەتكەن بىدئەتلەردىن چەك ـ چېگرا ئېنىق ئايرىلىشى كېرەك! دىن توغرا تەشۋىق قىلىنسا، بىدئەتلەر كۆرسۈتۈپ بېرىلسە، تەبىئىي ھالدا خەلقنىڭ ئېڭى كۆتۈرۈلۈدۇ. چۈنكى، دىنىمىز خۇراپىي ئەمەس، ئىلغاردۇر.

ــ يەنە شۇنداقتىمۇ ئاسان ئەمەس جۇما،... ــ نۇرۇللا خەلپىتىم يەنە.

ــ يەنە قارشىلىق قىلسا دوزاق ئوتى بىلەن كۆيدۈرىۋېتىسىز! ــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئۇلاردا ئىشەنچ پەيدا قىلىش ئۈچۈن چاخچاق قىلىش ئارقىلىق، بۇ ئىشنىڭ ئانچە قورقۇنچۇلۇق ئەمەسلىكىنى بىلدۈرۈپ، ئۇ دوزاق ئوتى دېگىنىدە نۇرۇللاھنىڭ «نارۇللا» دېگەن لەقىمىگە ئىشارە قىلماقتىدى. ئارقىدىن جىددىيلىك بىلەن،ــ ياخشى گەپكە قۇلاق سالغىسى كەلمىگەنلەرنى باغلاپ قەشقەرگە ئەۋەتىپ

بېرىمىز. سجاڭ ئۆزى بىر تەرەپ قىلىدۇ. بۇنىڭدا ئىككىلىنىشكە ئورۇن يوق!

ــ ھەيئەت نېمە ئىشلارنى قىلىدۇ؟ــ دەپ سوريدى قۇتلۇقاخۇن خەلپىتىم.

ــ مائارىپ ھەيتىنىڭ ۋەزىپىسى ئاتۇشتىكى ھەممە مەكتەپلەرنى قەرەللىك تەكشۈرۈپ تۇرىدۇ، ئوقۇ- ئوقۇتۇش ئەھۋالىنى خۇلاسە قىلىپ تۇرىدۇ. ھەر بىر مەكتەپكە كېتىدىغان راسخودلارنى تەقسىم قىلىدۇ. تەلەبىلەرنى دەپتەر- قەلەمى، كەمبەغەل تەلەبىلەرنىڭ كىيىم- كېچىكى، مۇئەللىملەرنىڭ مائاشى، مەكتەپلەرنى كېڭەيتىپ قۇرۇش، يېڭىلاش قاتارلىق ئىشلارنىڭ جىمىسى ھەيئەتلەر قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار. ئالدىمىزدا ئۇيۇشما ئۇچۇن خىزمەت ئورنى ھازىرلاش زۆرۈر، يەنە ئۇلارغا ئىشخانا، ئامبار، ئاتخانا قاتارلىق قۇرۇلۇشلارنى سېلىش كېرەك. بۇ ئىش تومۇزغىچە ئورۇنلۇنۇپ بولۇشى كېرەك.

ــ خوش،... ئابدۇراھمانھاجى سەل ئويلۇنۇپ تۇرۇپ كېتىپ دېدى،ــ سىزنىڭ ئېتىكىزنىمۇ ئويۇشما ئېلىۋالسا بۇنىسى تازا...

ــ مۇنداق، ئات ئۇيۇشمىنىڭ مۇلكى بولۇپ سانىلىدۇ، ئەگەر ئۇيۇشما خىزمەت ئۇچۇن ئات ئىشلىتىشكە توغرا كەلسە بېرىپ تۇرۇدۇ. ئۇيۇشمىدا بىر قانچە ئات بولۇشى كېرەك. يىراق- يېقىنغا بارغۇچىلار ئارىيەت ئېلىپ ئىشلەتسە بولىدۇ. يەنە مۇلۇك ئۇيۇشمىنىڭ، خىزمەت ئىھتىياجى ئات ئىشلىتىشنى تەقەززا قىلسا ئارىيەتكە ئېلىپ ئىشلىتىش يولغا قويۇلىدۇ، دېگەن سۆز.

ــ ھە...

ــ ئەپەندىم، مۇشۇ ئىشقا ئۆزىڭىز باش بولسىڭىز بوپتىكەن،ــ دېدى ئىسلىماخۇن خەلپىتىم دەككە- دۇككە بولۇپ،ــ مەن بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي چوڭ ئىشقا تەسىر يەتكۈزۈپ قويماي دەيمەن.

ــ خاترجەم بولۇڭ، مەن بار، يولداشلار بار، مەن ماۋۇ ياش يىگىتلەرنى بۇ يەرگە ئەنە شۇ مەقسەتتە چاقىرتتىم. ئۇلار چوڭلار بىلەن ئارىلىشىپ

بەزى نەرسىلەرنى ئۇگۇنۇۋالسۇن دەيمەن. ئالدىنقىلارنىڭ ياشاشتىن نىشانى كېيىنكىلەرگە ئۇدۇم قالدۇرۇشقۇ؟ بىز ئەۋلادلارغا ياخشى ئۇدۇم قالدۇرايلى. «بىلمەن، بىلمەيمەن» ئەمەس، تويۇق يەردىن يېرىپ يول ئاچايلى، ئۇلار بىزدىن ياخشى خىسلەتنى، جۇرئەتنى، غەيرەتنى ئۇگەنسۇن!

ــ مەن ھەمىشە سىزنى ئاۋارە قىلىپ، نېمە ئىش كەلسە سوراپ ئولتۇرمەنمۇ؟ــ دېدى ئىسلىماخۇن خەلپىتىم.

ــ ئۇنداق قىلمايسىز،ــ دېدى تەۋپىق يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ، ئۇنىڭ بۇ خىل كۈلۈمسىرىشىدە ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ بىلىنىپ تۇراتتى،ــ بىر قانچە قېتىم سىز مەندىن سوريغاندىن كېيىن، مەن سىزدىن سورايدىغان بولىمەن، تېخى، دېمەكچى بولغۇنۇم پىشىپ كېتىسىز. بەزى ئىشلار ئۇنداق- مۇنداق بولۇپ قالسا ھېچكىم سىزنى ئەيىپكە بۇيرىمايدۇ. چۈنكى بۇ سىز ئۈچۈن يېڭى ئىش. ئەمما بىلمەي تۇرۇپ، بىلىدىغاندەك ئىش بېجىرىپ، يامان قىلىشىڭىز ئەلۋەتتە بۇنىڭغا جاۋابكار بولۇسىز.

ــ سىزنىڭ بولغىنىڭىز ماڭا خاتىرجەملىك ئاتا قىلىدۇ...

ــ ھەببەللى، مۇنداقراق دەپ تۇرۇڭ. مەنسىزمۇ يۈرەكلىك ئىشلەۋەرسىڭىز تېخىمۇ ساز ئىش قىلغان بولاتتىڭىز. خوش، ئوغۇللۇرۇم، سىلەرنىڭ ئۆزەڭلاردەك ساز، جۇشقۇن پىكرىڭلار يوقمۇ؟

ــ ياق، يوق،ــ ياشلار ئۈچۈن ئابدۇراھمان شائىرلا جاۋاب بەردى.

ــ ئۇنداق بولسا ئۇيۇشمىنىڭ بىناكارلىق قۇرۇلۇشىنى دەرھال تۈتۈپ پۈتكۈزۈۋېتىش ئۈچۈن، ھەيئەتلەردىن مەخسۇس كىشى ئاجىرىتىلسۇن. مەھەممەت قارى، مەندىكى ئامانەتنى تاپشۇرۇۋال، ئوغلۇم. باشقا گەپ بولمىسا مەجلىسنى تاماملىساقمۇ بولۇدۇ. قالغان مەسىلىلەرنى ئۇيۇشمىنىڭ ئىككىنچى يىغىندا مۇزاكىرە قىلساق بولۇدۇ.

ــ ھەممىڭىزلەرگە بىزنىڭ ئۆيدە بىر پىيالىدىن چاي ئىچىشنى تەكلىپ قىلىمەن،ــ دېدى ئابدۇراھمانھاجى ئەڭ ئاۋۋال ئورنىدىن تۇرۇپ،ــ چالا قالغان گەپ سۆزلەر بولسا چاي ئۈستىدە دېيىشىۋەكمۇ

بولۇدۇ.

سىنىپتىن چىقىۋېتىپ تەۋپىق مەھەممەد داموللىدىن كاتتايلاقتىكى ئەھۋالنى، مەكتەپ قۇرۇلۇشى ئىشلىرىنى سۈرۈشتۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان شاگىرتلىرىغا قاراپ:

ــ سىلەر بۇنىڭدىن كېيىنمۇ يىغىنلارغا قاتنىشىپ تۇرۇڭلار، كۆزۈڭلار پىشسۇن. بۇنىڭدىن كېيىن بىزگە نۇرغۇن تەشكىلاتچىلار كېرەك،ــ دەپ قويدى. ئۇلار ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، مەھەممەت داموللار بىلەن قېلىشىۋاتقان پارىڭنى داۋام قىلدى. ئارقىدىن ئىسلىماخۇن خەلپىتىم يېتىپ كېلىپ:

ــ ئۇيۇشما بىناسى قۇرۇلۇشىغا كىمنى مەسئۇل قىلىشنى مەسلىھەت بېرىسىز؟ــ دەپ سوردى.

ــ مېنىڭچە ئابدۇراھمانھاجى بىلەن قۇتلۇقاخۇن خەلپىتىم ئىش ئۈستىدە نازارەت قىلسۇن، ئىيساراخۇن خەلپىتىم ياكى نۇرۇللا خەلپىتىم ئىقتىساد جەھەتتىن مەسئۇل بولسۇن.

ــ بولۇدۇ، يەنە مەسلىھەتلىشەرمىز.

ئۇلار مەكتەپتىن چىقىپ ئابدۇراھمانھاجىنىڭ تەكلىپى بويىچە ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىشتى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى تاردىسى

تۆرتىنچى باب

كىشىلەر چايانىدىن سوراپتۇ:
ــ نېمىشقا قىشتا تاشقىرى
چىقمايسەن؟ ئو دەپتۇ:
ــ يازدا تۇزۇك ھۆرمىتىم بولمىسا،
قىشتا چىقىپ نېمە قىلاي؟!

ــ سەئىدى، «گۈلىستان»

1

يېڭىلا باراڭغا ئارتىلغان تال ئاستىدىكى كونىچە چاسا كارۋاتتا ھابۇلھاجىم بىلەن مەمتىمىن روبىرو ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشكەندى. ھابۇلھاجىم كارۋاتنىڭ رىشاتكا شەكلىلىك نەقشىلىك شادىسىغا ياستۇق قويۇپ يۆلۈنۈۋالغان بولۇپ، يوغان بەستىنىڭ مىدىرلىشى بىلەن كارىۋاتمۇ غىچىرلاپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ھەييار كۆزلىرى سۆھبەتدىشىغا قارىتىلغان، قولى بولسا تەسۋى سېرىشتىن توختىمايتتى.

ئۇلارنى ئورتاق نىشان، ئورتاق غەزەپ بىرلەشتۈرگەن بولۇپ، يانۋاردا ھەزرەت سۇلتاندا ئۆتكۈزۈلگەن پائالىيەت كۈنىدە بىر- بىرىنىڭ قەلبىنى چۈشۈنۈشكەندىن كېيىن ھەمتاۋاقلاردىن بولۇپ قېلىشقاندى.

ھابۇلھاجىمنىڭ گەرچە «شەيتان» دېگەن لەقمى بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئەسلىدە قانداق ئادەملىكىنى سېزىلمىدى، توختى زۇنۇننىڭ مۇددىئاسىدىكىدەك ئۇنى پەقەت ئادەتتىكى كۆرەلمەسلەردىن، تۆرمۇشتا ئۇچراپ تۇرۇدىغان، ئۆزىگە ئوخشاش پىتىنخور، قىتىغور قىساسچىلاردىن دەپ چۈشەندى. شۇڭا ئۇ مەمتىمىننى بېقىپ سەمرىتىپ قاراملارچە دۈشمەنلىك ھەرىكەتلىرىگە ئىت قىلىپ سېلىشنى خىيال قىلىپ

كېلەتتى. هابۇلھاجىم ئۆزىچە دانالىق قىلىپ، مەتىمىندىن پايدىلىنىۋاتىمەن دەپ ئويلىغىنى بىلەن، ئۆزىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن قانداق ئۇستۇلۇق بىلەن مۇشۇنداق بىر دۇشمەنلىك نىيىتىگە كەلتۈرۈلگىنىنى بىلمەيتى. ئەمەلىيەتتە توختى زۇنۇننىڭ ئايغاقچىلىرى مەخسۇم ۋە مۇسا قېچىلار مۇتىئەسسىپ كۇچلەر ئاربىدا سامانىنىڭ ئاستىدىن سۇ يوگۈرتۈش تاكتىكىسى ئىشلىتىپ، ئۇلارنىڭ دۇشمەنلىك ھەركىتىگە يۆن بەلگىلەپ، ئۇلارنى تۈيدۈرماستىن مەخسەتكە ئۈيغۇن چىغىرغا باشلاپ قويغاندى.

لېكىن، توختى زۇنۇن مەتىمىنىڭ زورلۇق ھەربىكەتلەر بىلەن شۇغۇللۇنىشقا رۇخسەت قىلمايتتى. چۈنكى ھازىر ئۇلار تەۋە بولغان ئىشپىيونلۇق تەشكىلاتى سوۋېتلەرنىڭ يارديمى بىلەن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا مۇكەممەللىشىپ قالغاندى. ئۇلار ھازىر ھەر بىر ئادەمگە مەخپى بەلگە ۋە سىفىر قويۇپ ئارخىپ تۈرغۇزۇشقا باشلىغاندى. بۇلار ئاساسەن: ئىلغار زىيالىلار بىر تۈر، يېڭى مەدەنىيەت ھەربىكىتىگە ئىقتىسادىي يارديم بەرگۈچى ئىلغار بايلار بىر تۈر، چەتئەل بىلەن ئالاقىسى بار دەپ قارالغانلار بىر تۈر، ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇشقا ئورۇنۇدۇغان سىياسىي تەشكىلاتلارغا قاتناشقۇچىلار بىر تۈر... بولۇپ، ھەر بىر تۈرلەرنى كونكېرىت ئادەم بويىچە مەخسۇس بەلگە، مەخسۇس رەقەم بىلەن ئىپادىلەپ مېڭىشاتتى. بۇ ماتېرىياللار ئوتتۇرلۇق قەشقەرگە يوللىناتتى. ئۇ يەردە بۇ ماتېرىياللار تەھلىل قىلىنىپ، خەتەرلىك، خەتەرسىز دېگەن تۈرلەر بويىچە داۋاملىق بەلگە قويۇلۇپ تۇراتتى. خەتەرلىك ۋە خەتەرسىز بەلگىلىرىنىڭ ئاز-كۆپلىكى بويىچە يوقۇتۇش ئوبيېكتلىرى تاللاپ چىقىلاتتى. مانا مۇشۇنداق سىستېمىلىق، شۇنداقلا مۇھىم ئىش تۇرغاندا زورلۇق ھەربىكەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويۇشقا بولمايتتى، ئەلۋەتتە. چۈنكى ھازىر تېخى «تورنى يىغىدىغان مەزگىل» يېتىپ كەلمىگەندى.

ھۆكۈمەتنىڭ مۇشۇنداق ئىنچىكە ھېساب بىلەن ئىش تۇتۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزى باش قاتۇرمىسىمۇ ھامان ھۆكۈمەتنىڭ «يۇرت بۇزار ئوغرى»لارنى بوش قويۇۋەتمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرمىگەن قازى رەئىس،

هابۇل شەيتان، كەنجى قازاخۇنۇم قاتارلىق كونا دۇنيانىڭ مالايلىرى ئۆزىچە «يۇرت غېمى»نى قىلىپ، «يامانلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش» ئىشىغا سېلىش ئۈچۈن مەمتىمىننى ئىندەككە كەلتۈرۈشكە كۈچەيتتى.

ــ ئۆزۈڭمىغۇ جىگىرىڭ بار ئەزىمەت،ــ دەپ ماختىدى ئۇ باققان ئىتتەك كۈشكۈرتكەنگە ھۆرپىيىدىغان مەمتىمىننى شىلاپ،ــ ساڭا ئوخشاش ئوغۇلبالىدىن ئونلا بولسا ئەپەندى دېگىنىڭنىڭ كەشنى ئوڭدا قىلىۋەتكىلى بولاتتى. سېنىڭ ئىشەنچىلىك دوستلۇرۇڭ بولسا، خۇدا يولىدا ساۋابلىق ئۈچۈن بىر ئىش قىلساڭلار بولاتتى،ــ ھابۇلھاجىم ئۇنىڭغا سىناش نەزىرىدە تىكلدى.

ــ نېمە دەيدىغانسىز، مۇشۇ كۈن مۇشۇ ئايلاردا مەمتىلىگە گىدى-پىدىك قىلغىلى بولامدۇ. بۇنداق ئىش يەنە كېلىپ مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ،ــ دەيتى مەمتىمىن كىرپىگىنى قېقىپ.

ــ ھوي، نىمانداق خوتۇن كىشى مىجەز گەپ قىلىسەن؟ ــ ھابۇلھاجىم ئىززىتىگە تەككەن قىياپەتتە قېشىنى ئېتىپ چىراينى تۇردى،ــ نەلىكسەن ئۆزى؟ مانداغ نالايىق گەپلەرنى قىلمىغىنا، ئادەمنىڭ كەيپىنى ئۈچۈرۈپ، مانى يەنە مېنىڭ ئۆزەمنىڭ بىر ئاچچىغىمدىن دەپ بىلمە، يۇرت كاتتىلىرىنىڭ ھەممىسى مۇشۇ خىيالدا جۇما.

ــ ماڭا نېمە؟ ئارپامنى خام ئورۇپمىدى؟ سىزغۇ داۋاچىلارنىڭ ھەممىسنى ئالدىمغا كەلمەي، ئەپەندى تاتىۋالدى، ماڭا تېگىدىغان نەپكە زىيان قىلدى، دەپ ئاچچىقلىناسىز، ماڭا نېمە ئالاقىسى؟ مېنى ئارىلاشتۇماي بىر ئىش قىلساڭلا قىلمامسىلە.

ــ ھەي، ھەي، ... دېدى ھابۇلھاجىم ئاگاھلاندۇرغاندەك ئاھاڭدا،ــ ھېلىقى كۈنى سېنىڭ چالما ئېتىپ، ئەپەندىنىڭ سورۇننى بۇزغىنىڭنى كىم بىلمەيدۇ؟ مەندىن يوشۇرۇمەن دەمسەن؟

مەمتىمىننىڭ رەڭگى ئۆڭۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى ئاقلاشقا سۆز تاپالمىدى. ھابۇلھاجىم ئۇنى ئوڭايسىزلىقتىن قوتۇلدۇرماقچى بولغاندەك، دەرھال سۆزىنى داۋام قىلىپ:

ــ قارا، مەمتىلى ئەپەندى يېقىندا مەشھەدكە كۆچۈپ كېلىدۇ. ھېلىقى ئابدۇراھمانھاجى دېگەن كىسىپۇرۇچ سالغان مەكتەپكە، نىمىدى؟ رۇشتى

مەكتەپ دەمدا؟ هە، شۇ يەردە بولۇدۇ. مەشھەدكە مەكتەپ ئاچىمەن دېگىنى راسا بىزنىڭ ئېزىقىمىزنىڭ ئۈستىدە تۇرغىنى ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى شەيتانلىق بىلەن سۆھبەتدېشىغا يەل بېرىپ.

ــ نېمە، ئۇنى نېمە قىلغىلى بولۇدۇ دەيسىز؟ ــ دېدى مەمتىمىن تاماكا خۇمارى تۇتۇپ بولماي، باراڭنىڭ پەسراق جايىدىن بىر تال قۇرۇق شاخنى ئۈشتۈپلىپ ئاغزىغا سېلىپ چىشلەپ سۈندۈرغاچ.

ــ نېمە بولۇدۇ، دەمسەن؟ مەشھەدلىك بولۇپ قالغىنىڭغا ئېسىت سېنىڭ! ھەي، بەغەرەز، مەشھەد دېگەن پۈتۈن ئاتۇشنىڭ نوچىسى يىغىلغان يۇرت تۇرسا، ئۇ قانداق ئارام تاپالايتى؟ ھەر نېمە قىلىپ زېرىكتۇرگىلى بولمامدۇ.

مەمتىمىننىڭ ئىرسىي يەڭگىللىكى ۋە جىدەلخورلىقى ھابۇلھاجىمنىڭ سۆزلىرى بىلەن قوزغۇلۇپ، ئۆچ ئېلىش، نوچىلىقىنى كۆرسۇتۇپ قويۇش ئىستىكى ئۇلغۇيۇپ كەتكەندى. بىراق، توختى زۇنۇننىڭ پەرۋاسىز، شۇنداقلا رەھىمسىز قىياپىتى يادىغا كېلىش بىلەنلا يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ:

ــ ئاچچىقىمىزغۇ بار، ئەما لېكىن، تەس جۇما، ئاران، تۇرغاندا...

ھابۇلھاجىم دەرھال مۇنداق بىر ئېقىلغا كەلدى:

ــ مەمتىلى شۇ يېشىغچە ئۆيلەنمەپتۇ. ئاڭلىسام ناھايىتى پوخۇر نېمە دەيدۇ. بىز ئۇنى پايلاپ تۇرۇپ تۇتۇۋېلىپ رەسۋايى جاھان قىلىۋەتسەك، ئاندىن راسا دۇمبالىساق بولۇدۇغۇ؟ــ دېدى ھەييارلىق بىلەن قېشىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ قويۇپ.

ــ مەنغۇ ئۇنى ئاختىمىش دەپ ئاڭلىغانتىم،ــ ھىجايدى مەمتىمىن زەھەرخەندىلىك بىلەن.

ــ ھوي، نېمە دەپ يۈرىسەن؟ ئۇنىڭ ھېلىقى زۆھرەگۈل دېگەن بۇزۇق بىلەن چاتىقى بار دېگەن گەپ قانداق ئەمىسە؟ ئۇنىڭ ئۇيان ئۆتسە، بۇيان ئۆتسە زوھراگۈلنىڭ ئۆيىگە دوقۇرۇپ ماڭىدىغانلىقىنى كۆرگەن ئادەمدىن ئوتتۇزنى ئالدىڭغا قاتار قىلىپ قويسام نېمە دەيسەن؟! ــ ھابۇلھاجىم مەمتىمىننىڭ ئۆڭۈشكە باشلىنىنى كۆرۈپ گېپىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى،ــ ئەپەندىم ئۇنىڭغا كىتاپ بېرىدىكەن، ئۇ ئوقۇپ بولغاندا باشقىنى

ئېپكېلىپ ببېرىدىكەن، ھىم! قارا ئەپچىللىكىنى! ساڭا ئوخشاش كېچىسى تام- تۇرۇس، سۈڭگۈچ- شورىلاردا يۈرمەيدۇ، خەق، ئاشۇنداق ئەپچىل چارە ئويلاپ تاپىدۇ. ئەخمەق نادانلارنىڭ ھېچ ئىش خىيالىغا كەلمەيدۇ، مانا... ــ قوناقلىقتا ھابۇلھاجىمنىڭ زۆھرەگۈلگە ئېسىلىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قالغانلار بىر ئارا گەپ تارقىتىپ، مەمتىمىننىڭ راسا رەشقىنى كەلتۈرۈپ يۈرگەندى. ئۇنىڭ بۇ ئاچچىقى ھابۇل زىناىورغىمۇ سىر ئەمەسىدى. مانا ئەمدى بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقۇپ، مەمتىمىننىڭ غەزىپىنىڭ يۆنىنى (يۆنۈلۈشىنى) يەڭگۈشلەپ قويغىلى بولۇدۇغان بولدى.

مەمتىمىننىڭ قېنى قايناشقا باشلاندى. كۆرەلمەسلىك، كۈندەشلىك بىلەن قوشۇلۇپ، راسا بىر يالقۇنغا ئايلاندى. بايىتىن بېرى خۇمارى تۈتۈپ ئارانلا ئولتۇرغان مەمتىمىن ئەمدى كۆزىگە ھېچنىمە كۆرۈنمەستىن دەرھال نەشە ئارىلاشتۇرۇلغان تاماكىسىنى ئېلىپ يوغان قىلىپ ئوراشقا باشلىدى. ئۇ ئالدىراپ تاماكا ئورىغاچ زۆھرەگۈلنىڭ ئەپەندىدىن «كىتاپ ئېلىپ» «ئوقۇپ تۈرىۋاتقانلىقى» ھەققىدىكى سۆزلەرنى ئەسلىدى. بۇنىڭغا ئۇ شەكسىز ئىشەندى. چۈنكى ئۇ بۇ ھەقتە تۈنجى قېتىم ئاڭلاپ ئولتۇرغىنى يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەپەندىنىڭ تەرەپدارلىرىمۇ ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلغان سۆزلىرىدە ئۇنىڭ ھەممە ئادەم بىلەن لايىقىدا مۇئامىلە قىلىدىغانلىقى ھەققىدە سۆزلەۋاتقاندا بۇ ئىشنى تىلغا ئالغاندى. ئۇنىڭ كۆزىگە، بۇ ئىشلار چالا- پۇچۇق كۆرۈنۈپمۇ قالغاندى. ئەمدى ئۇنىڭ خىيالىدا بۇ ئىش مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان دەرىجىدە ئىسپاتلانغان بولۇپ، راسا ئوغىسى قاينىدى. ئۇ بۇلتۇر بىر كېچىسى مەمتىلى ئەپەندى تېجەن سېيىدا كېتىۋاتقاندا ئۆلتۈرۈۋەتمىگىنىگە پۇشايمان قىلىپ كەتتى. ئۇ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇۋېلىپ ئاچكۆزلۈك بىلەن ئارقا- ئارقىدىن تۆرت- بەش قېتىم شورىۋىدى. شۇئان ئەتراپنى كۆيگەن كەندىر پۇرىقى بىر ئالدى. مەمتىمىن خۇرسىنىغاندەك ئېغىر تىنىپ، ئاغزى- بۇرنىدىن تۈتۈن چىقىرىپ شۇكلەپ كېتىۋېدى، ھابۇلھاجىم كۆزىگە ئالىيىپ قاراپ قويۇشى بىلەن، مەمتىمىن چېكىۋاتقان نەشىسىگە قاراپ قويۇپ، «قانداق قىلىمىز ئەمدى» دېگەندەك ھېجىيىپ قويدى.

ــ شۇڭا يۈرىكىڭ يوق نېمىكەنسەن- دە، ساراڭ بەڭگى!ــ دېدى

هابۇلهاجىم. ئەمما ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن ئەيىپلەش سېزىلمەيتتى. بۇ ھالنى سەزگەن مەمتىمىن ئۆزىنى ئازاده ھېس قىلىشقا باشلىدى،ــ زۆھرەگۈل تازا ياخشى كوزىر ئەمەسمۇ. ئەخمەق، پاشاخان ئۆتكەنده ئەپەندىنىڭ كاساپىتىدىن زىيان تارتقان، شۇڭا ئۇمۇ ئۇنىڭغا قارشى، ئىشقا سالسا بولۇدۇغان خوتۇن، مەن دەيمەن، بۇ ئىشقا ئوتتۇرا قولدەك ئەزىمەتتىن تۆرت- بەشى بولسا ئۆيىنىڭ ئەپ چۆرىسىگە بۆكتۈرۈپ قويۇپ ئىشنى شۇ پەددىده توغرىلىساق، ئىلگىرىكىن باپلايتۇق - تە!

ئادەملەرگە قارشى ئىچى زەھەر بىلەن تولغان مەمتىمىن دەي- دەيگە سېلىش ۋە شلاش ئارقىسىدا راسا قۇشلىنىپ، غەزىۋى ئەقىلنىڭ ئۇستىگە مىندى. بۇنىڭ ئۇستىگە كەيپچىلىك قوشۇلۇپ هابۇلهاجىمنىڭ دېپىغا ئۇسۇلغا چۈشتى.

ــ مەيلى، ئۆزۈملا ئۇنىڭ ئەدىبىنى بېرىپ قويماي. تېۋى بار ئاغىنىلەردىن بىر نەچچىسىنى هايت دېسەملا... ــ دېدى ئۇ كۆزلىرى ئەلەڭ- سەلەڭ بولۇپ.

ــ مانا، مانا، بىزنىڭ مەشھەدتىن مانا مۇنداق ئوغۇلبالا چىقمامدۇ، ئىشىنىڭ يولىمۇ شۇ- ده، ــ هابۇلهاجىمنىڭ قېشى رازىلىق بىلەن لىكىلداپ كەتتى.

ــ سەندىغۇ يۇرەك بار، جىگەر بار، ئەمما لېكىن ئاغىنىلىرىڭدىن خاتىرجەم بولالمايمەن. هازىر بىزنىڭ مەشھەتىنىڭ ئوغۇلبالىرى نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىكى، بىزنىڭ ۋاقتىمىز دېگەنده...ــ هابۇلهاجىم ئۆز دەۋرىدىكى «نوچىلىق»لىرىنى لاپ بىلەن بېيىتىپ سۆزلەپ، ئاخىرىدا، ــ هازىر مەشھەدلىكنىڭ نوچىلىقى ئىشتاچىغا ئۆتۈپ كەتتىمۇ قانداق؟ ئەگەر هېلىقى ئاغىنەم دېگەنلىرىڭ ئىشەنچىلىك بولمىسا راست گەپنى قىل، مەن ئىشتاچىدىن شۇدى بار ئەكەكتىن تۆرتنى ساڭا تونۇشتۇرۇپ قويماي، يا بولمىسا كەنجى قازاخۇنۇم ئۆزى باپلايدۇ، شورۇقتىمۇ بار سەندەك ئوننىڭ ئىشنى قىلىدىغان باللا. ــ هابۇلهاجىم ئۇنىڭ يۇرتۋازلىق تۇيغۇلىرىنى قوزغاش ئارقىلىق تېخىمۇ ئەزۋەيلەتمەكچى بولاتتى.

ــ نېمەن دەيدىغانسىز، بىر- بىردىن خىل باللا،ــ دېدى مەمتىمىن ماختىنىپ،ــ بىزنىڭ مەشھەد دېگەن مەشھەد - تە! ئۆزىڭىز بىلمەمسىز؟

ــ ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن ئىشتاچىنىڭ يېگىتلىرىمۇ خىل جۈملە، ــ دېدى هابۇل شەيتان.

بۇ تىلغا ئېلىۋاتقان «نوچى ئەزىمەتلەر» بولسا ئۆزىنىڭ «نوچىلىقى» (ئەمەلىيەتتە جىدەلخورلىقى) بىلەن ماختىناتتى. ئۇلار ئۆزىگە ئوخشاش هوقۇقسىز، مەهكۇم ئادەملەرگە، ئۆزىنىڭ ۋەتەندىشىغا، مىللىي قېرىندىشىغا نوچىلىق قىلىشىنىڭ ئەمەلىيەتتە ئۇچىغا چىققان هاماقەتلىك ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيتتى. ئەكسىچە ئۇلار ئىنتايىن قالتىس ئىش قىلىۋاتىمىز، دەپ ئىشىنەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇلارغا كىمنى ئۇرۇش مۇهىم ئەمەس، پەقەت نوچىلىقنى كۆرسەتسىلا بولاتتى. ئەرزىمىگەن ئىشلار ئۈچۈن يۇرت بىلەن يۇرت، مەهەللە بىلەن مەهەللە ئارىسىدا بولۇپ تۇرىدىغان جىدەللەردە پىداكارلىق كۆرسۈتۈپ، ئۆزىنىڭ يۇرتى ياكى مەهەللىسى ئۈچۈن «شان- شەرەپ» كەلتۈرۈشنى ئۆزلىرىنىڭ «ئوغۇلبالا» لىقى (قەهرىمانلىقى) هېسابلايتتى. بۇ نادان «نوچىلار»نىڭ نەزىرىدە، دۇنيادا ئۆزىدەك قالتىس ئادەم يوقىدى. ئۆز قېرىنداشلىرىنى ئۇرۇشتا قالتىس قەهرىمانلىق قىلالىغان بۇ «نوچىلار» هەقىقىي خەلق دۈشمەنلىرىگە سىڭا قاراشقا پېتىنالمايتتى. ئەكسىچە ئۇلارنى ئۆزلىرىگە هامى قىلىپ، تېخىمۇ «نوچىلىق» قىلىش ئۈچۈن ئۇلارغا ئاشكارە قۇلچىلىق قىلاتتى ياكى ئاڭسىز هالدا ئۇلارغا ياللىنىپ، ئىشلەيتى. ئۇلار پۈتۈن مىللەتنىڭ مەهكۇم هالەتتە (يېڭىلگۈچى ئورۇندا) تۇرۇۋاتقىنىدىن نومۇس قىلىشنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمايتتى- يۇ، قوشنا كەنتىكىلەردىن چېلىشتا، ئىت تالاشتۇرۇشتا ياكى مۇشتلىشىشتا يېڭىلىپ قالسا «ۋىجدانى» قوزغىلىپ، زادىلا چىداپ تۇرالمايلا قالاتتى، جېنىنى يۈز قېتىم دۇغا تىكىشتىن يانمايتتى. مۇشۇنداق مۇهىتتىن نەپەسلىنىپ، شۇ خىل روھ بىلەن سۇغۇرۇلۇپ چوڭ بولغان مەمتىمىن نېمىشقا ئۆزىنىڭ «مەشهەتلىك»لىكىنى كۆرسۈتۈپ قويۇشنى ئويلىمىسۇن؟

ــ نېمىنى!؟ ئىشتاچىلىق بىلەن تەڭ بولالمىساق، مەشهەتلىك ئېتىمىزنى ئۆچۈرۈۋېتىمىز! ــ دېدى مەمتىمىننىڭ يۇرتۇاۋازلىق «غورۇرى» قوزغۇلۇپ.

ــ شۇنداق بولسۇن، ئىلاھىم،ــ دېدى ھابۇلھاجىم ئىشىنىڭ رويابقا چىقىۋاتقىنىدىن سۆيۈنۈپ، لېكىن ئىچكى ھاياجىنىنى ھېلىگەرلىك بىلەن يوشۇرۇپ.

ــ چاتاق يوق! تېخى ھېلىقى ئاياللارنىڭ ئىشىنىمۇ ئۆزۈم توغرىلىۋېتەمدىم...

ــ ياق، ياق! بۇ ئىشقا ئارىلاشقۇچى بولما، ئاياللارنى توغرىلايدىغان ئادەم بار، نېمە سەن دەللالمىتىڭ؟ــ دېدى ھابۇلھاجىم مەمتىمىنىڭ ئىشىنى بۇزىۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ ھەمدە ئىچكىي خۇشاللىقنىڭ تۇرتكىسى بىلەن قويۇن يانچۇقىنى كوچىلاپ، بىر نەچچە كۈمۈش تەڭگە چىقىرىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزدى.

ــ مەن سېنى مۇشۇنچىلىك ئەركەك دەپ بىلەتتىم، كۆزۈم مال تونۇيدىكەن جۇما،ــ دېدى ئو تىزىنىڭ تۈۋىگە سېرىلىپ چۈشكەن تەسۋىنى يېڭىباشتىن قولىغا ئېلىپ.

ئاخىرىقى ھېسابتا ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى مۇما تۈۋىگە چۈشۈپ، ھەر ئىككى تەرەپ كۆڭۈللىرى كۆتۈرۈلگەن ھالدا خۇشلاشتى. ھابۇلھاجىم مەمتىمىنى ئۇزۇتۇپ قويغاندىن كېيىنلا، بەرگەن تەڭگىلىرىگە ئېچى ئاغرىپ، ئەلەم بىلەن قېشىنى لىكىلداتتى. چۈنكى ھېچقاچان بېرىپ باقمىغاچقا بېرىش بەك ئېغىر كەلگەندى.

2

ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇش يىغىنى ئېچىلغان كۈنى كەچتىلا توختى زۇنۇنمۇ ئايغاقچىلىرى بىلەن ئايرىم- ئايرىم كۆرۈشتى.

ھازىر ئۇ مۇسا قېچى بىلەن مەخسۇمدىن خېلى رازى ئىدى. ئۇلار ناھايىتى ئۇستۇلۇق بىلەن بەزى پىلانلارنى كۆڭۈلدىكىدەك ئورۇندىغان، ھەتتا بۇ ئىشنى مۇتىئەسسىپلەرگە ئۆز ئىشىدەك ھىس قىلدۇرۇۋەتكەن ئىدى. مۇتىئەسسىپلەر گورۇھىدىكى قازى، ئەئلەمىلەر، مۇللا، ئاخۇنلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ يۇنۇلۇشىنى بەلگىلىشىدە ئىجابىي رول ئوينايدىغان بىر ئىش

قەشقەر مىللىي كېڭەشنىڭ رەئىسى ئابدىغوپۇر داموللىنىڭ ئەتىيازدا شىڭ دۇبەن كۆرسىدا ئوقۇپ كەلگەندىن كېيىن ئالتە بۇيۇك سىياسەتنى هەدىسلەر بىلەن شەرهلىشى، شىڭ شىسەينى ماختاپ جايـ جايلاردا نۇتۇق سۆزلۈشى دېيىشكە بولاتتى. ئابدىغوپۇر داموللا ئۇلارنىڭ نەزىرىدىكى بۇيۇك ئادەم، كاتتا ئۆلىما، مەرتىۋىسى يوقۇرى ئەرباپ بولغاچقا ئۇنىڭ تۇتۇمى ئۆلار ئۈچۈن يۆن بەلگىلەشتە بارومېتىرلىق رول ئوينىشى تەبىئىي ئىدى.

مەمتىمىنگە بىرەر يېڭى ۋەزىپە تاپشۇرۇلمىدى. بۇنىڭ سەۋەبى توختى زۇنۇننىڭ مەمتىمىندىن قورقۇشى بولۇپ، مەمتىمىن ئازاراقلا خىزمەت كۆرسۈتۈدۈغان بولسا ئۇلارنىڭ ئورنى ئالمىشىپ قېلىش ئېهتىمالى باردى. توختى زۇنۇننىڭ قارىشىچە مەمتىمىن سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرغان، بۇ جەهەتتە قادىر هاجىنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە ئىدى. بۇگۈنكى كۈندە شىڭ دۇبەن سوۋېت بىلەن دوستلىشىۋاتقاچقا، سوۋېتتە تۇرۇپ كەلگەنلەر، سوۋېتتە ئوقۇغانلار ئالاهىدە ئورۇنغا ئىگە ئىدى. شۇ سەۋەپتىنمۇ توختى زۇنۇن مەمتىمىننى ئازراق چەكلەپ تۇرۇشنى زۆرۇر دەپ قارايتتى. يەنە بىر تەرەپتىن ئو مەمتىمىننىڭ جاللات مىجەزىدىن خاتىرجەم ئەمەسىدى. ئۇنىڭ ئىشنى بۇزۇشى بىلەن توردىكى بېلىقلارنىڭ هەممىسىنى قاچۇرۇپ قويۇشتىن ئەندىشە قىلاتتى.

مەمتىمىنمۇ توختى زۇنۇننىڭ ئۆزىگە ئانچە ئىشەنمەيۋاتقانلىقىنى بىلەتتى. بولۇپمۇ خېلىل راخمان ئاشكارلىنىپ قالغان ئىشتىن كېيىن ئۆزىنى بارا- بارا چاقىرمايدىغان بولۇپ قالغىنىدىن كۆڭلىدە ئۆچمەنلىك ئويغۇنۇشقا باشلىغانىدى. ئۇ توختى زۇنۇننى پايلايتى، ئۆزىدىن يوشۇرۇۋاتقان ئىشلارنى بىلىۋېلىشقا ئۇرۇناتتى. بۇ ئۇنىڭ كەسپىي قىزىقىشى ئىدى. ئەپەندىلەرنىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈش ئۈچۈن تەييارلانغان ياش بالىنىمۇ بىلىپ قالدى. بۇنچىلىك ئىشلارنى بىلمەي بۇ ناننى قانداق يەيتۇق،... دەپ ئويلايتى ئۇ ئۆز ئۆزىدىن مەمنۇن بولۇپ.

ئۇ ئۆز ئالدىغا هەرىكەت قىلماقچى، شۇنداق قىلىپ توختى زۇنۇننى داغدا قويماقچى بولۇپ، ئارقىدىنلا ئۆزىنىڭ كارامەت كەلگۈسىنى خىيال قىلىپ كەتتى. ئۇ توختى زۇنۇننىڭ قەشقەرگە ماڭغىنىنى كۆرۈپ، ئۇ قايتىپ چىققاندىن كېيىن يېڭى بۇيرۇقلارنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن چاقىرىش-

چاقىرماسلىقىغا قاراپ باقماقچى بولدى.

توختى زۇنۇن قادىرھاجىغا خىزمەتلەردىن مەلۇمات قىلىشقا بارغانىدى. ئۇ ئىگىسىگە سادىق ئىتتەك، ھىچياققا قارىماستىن دەرھال قادىرھاجى بىلەن ئۇچرۇشۇپ، ئۇنىڭغا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى توپلىغان شەخسىلەر ھەققىدىكى ئارخىپلارنى تاپشۇردى.

ــ ئاتۇشتا ئۇيۇشما قۇرۇلدى،ــ دېدى ئۇ بۇ ئىشتىن خوشال بولغانىدەك كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

ــ ھەيئەتلەر ئىچىدە بىزنىڭ ئادەملىرىمىز يوقمۇ؟ــ دېدى قادىرھاجى بۇرۇتىنىڭ ئۇچىنى بۇراپ تۇرۇپ.

ــ ھازىرچە...يوق، بىراق،...

ــ بولدى، بۇلدى! بىراق كېيىن ئامال قىلىمەن، دېمەكچىمۇ سەن؟ ئۇلار كۈندە بىر سايلام قىلىپ تۇرمايدۇ. ئەمدى تەس. بىز ئۇيۇشما ئىچىدىن كېرەكلىك نەرسىلەرگە ئىگە بولاتتۇق، بىلەمسەن؟!

ــ ئەگەر سەل بۇرۇن خەۋەر تاپالىغان بولساق بىزنىڭ گېپىمىزنى ئاڭلايدىغان بايلاردىن بىرەرىنى جىقراق پۇل چىقارغۇزۇپ، ئارىغا قوشۇۋەتكىلى بولاتتى...

ــ بالدۇرراق ساڭا خەۋەر قىلىپ قويسا بوپتىكەن! سەن نىمىش قىلىسەن؟ شۇنداق ئىشلارنى بالدۇراق بىلىۋالىدۇ دەپ بېقىۋاتقان ئىتلار سەن!

ــ لېكىن، ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە بۇ ئىشنى قىلدۇق. ئەمدىكى گەپ، ئۇ كارامەت كۆرسۈتۈپ، ئىچكىرىلەپ كىرىدۇ. بىرىنچى نىشانغا ئىسىق كۆرۈنەلىسىلا، ئۇ ھەيئەتلەرنىڭ يىغىنىغا، ھەم باشقا يىغىلىشلارغا قاتنىشالايدۇ،ــ دېدى توختى زۇنۇن قادىرھاجىنىڭ ھاقارىتىنى پىسەنتىگە ئالماي.

ــ بۇ خېلى ئۇزۇن يىللىق پىلانىكەن،ــ دېدى قادىرھاجى مەسخىرە قىلغانىدەك ئاغزىنى قىشايتىپ، ئۇنىڭ ئاغزى كالپوكلىرىنىڭ ھەرىكىتى بىلەن بىر تەرىپى تۆۋەنگە، بىر تەرىپى يۇقىرىغا قارىدى.

ــ ھەر ھالدا...

ــ پاتراق ئەسقاتىدىغان بىر نېمەڭ يوقمۇ؟

ـــ مېنىڭچە ھەيئەتلەرنى پارچىلاشقا بولۇدۇ...

ـــ بۇ نەزىريە جەھەتتىن ئەلۋەتتە شۇنداق. پارچىلانمايدىغان نىشان بولمايدۇ! ئەمما قانداق قىلىپ؟

ـــ ئۇنىڭ مۇدىرى تۆركۈللۈك، بۇنىڭ بىلەن مەشھەدلىكنىڭ مىجەزىدىن پايدىلىنىپ، قوساق كۆپىكى پەيدا قىلغىلى بولۇدۇ.

ـــ شۇلما؟

ـــ يەنە، ھەممە يۇرتنىڭ بايلىرى بەرگەن پۇلنى ئويۇشما ئېلىۋېلىپ، ھەممە يۇرتقا تەڭ تەقسىم قىلىدىكەن، بۇ بىر كوزىر. نىمىشقا دېسىڭىز بايراق يۇرتلاردىن يىغىلىدىغان پۇل كۆپەرەك، نامرات يۇرتلاردىن ئازراق. پۇلنى تەڭ تەقسىم قىلغاندا ئاۋۋۇلار زىيان تارتىدۇ. بۇنىڭدىن پايدىلىنىش ھەر ھالدا ئەپلىك.

ـــ ھە، بۇنىڭ ھېچ ھەيران قالغۇچىلىكى يوق. ئەمما، ھەيئەتلەرنى كاللا سوقۇشتۇرۇرمەن دېگىنىڭ ئىشەنچىلىك ئەمەس! ئېيتىپ قويايلى، مەمتىلى دېگەن كەم ئۇچرايدىغان تەشكىلاتچى (چەتئەللىكلەر ئۇنى شۇنداق باھالاۋاتىدۇ) سەندەك سولتەكلەرنىڭ «پارچىلاش»لىرى بۇندىن ئىلگىرى ئۇنىڭغا قانچىلىك كار قىلغان بولسا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنچىلىك پايدا كۆرسۈتۈدۇ. ئۇنداق ھىلە خەلقنىڭ ئۇيۇشماسلىقىدىكى ھەقىقىي ۋە ئاساسىي سەۋەبلەرنى چۈشەنمەيدىغانلار ئالدىدا ئەسقاتىدۇ. بۇ ئادەم بولسا بۇ پادىدەك خەلقنىڭ تېرىقتەك چېچىلىپ تۇرۇشى، يۇرتۋازلىق ۋە نادانلىقتىن بولۇدۇغانلىقىنى ھازىرقى زاماندا بەك ئوبدان چۈشۈنۈدۇغان كىشى. ئۇ سېنىڭ ھىلەڭنى چاپسانلا تېرە- پېرەڭ قىلىۋېتىدۇ.

ـــ سىز قانداق مەسلىھەت بېرىسىز؟

ـــ ھەر ھالدا بۇنىمۇ ئېھتىيات بىلەن سىناپ باق. لېكىن بۇنىڭدىن، كېيىنكى كوزىرىڭ ياخشىراقتەك تۇرىدۇ، مەن ساڭا ئېيتىپ قويايلى، ئاخبارات دېگەن ئالدىن بېرىلسە، ۋاقتىدا بېرىلسە قىممىتى يوقۇرى بولۇدۇ، مەسىلەن، سەن بۇ ئىشلاردىن ئالدىن خەۋەر تاپقان بولساڭ، باشتىلا بىزنىڭ تىزگىنىمىز ئىچىگە كىرەتتى، بارا - بارا تەرەپدارلىرىمىز كۆپۈيۈپ، ئاخىرىدا ئۇ مەمتىلىنىڭ باشقۇرىشىدا بولۇشتىن چىقىپ، بىزنىڭ دېگىنىمىز بويىچە ئىش قىلىدىغان بىر ئورۇنغا ئايلىناتتى، سەن نېمىلەر ئاخباراتچى

بولۇشامسەن، كالىنىڭ ئورندا جۇۋازغا قوشسا بولۇدۇ، ھەقاسىڭنى! ــ قادىر ھاجى سائىتىگە قاراپ قويدى. ئۇ باشقا خادىملىرىنى قوبۇل قىلىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغاندى. ئاندىن مەخسۇمنىڭ ئېلىپ كەلگەن يولىۋۇرۇقىنى ئاڭلايتتى. شۇڭا ئۇ ئۆزى ئانچە ياراتمايدىغان بۇ ئاخماققا، ــ ئەمىسە سەن بىلەن شۇنچىلىك سۆزلۈشەيلى، ــ دېدى.

توختى زۇنۇن قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، بىلىنەر-بىلىنمەس بېشىنى ئېگىپ تازىم قىلغاندىن كېيىن پېتىنمىغاندەك ئارقىسىغا بۇرالدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى تاۋىسى

بەشىنچى باب

ئىدىيەلەر ئۆلمەيدۇ، ئىدىيەلەر مەلۇم بىر مەزگىل ئويقۇغا كېتىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇلار ئويغانغاندا ئۇخلاشتىن بۇرۇنقىدىنمۇ كۈچلۈكرەك بولۇپ باش كۆتۈرۈپ چىقىدۇ.

ــ ئالىكساندىر دىۋما

1

نورۇز بايرىمىدىن كېيىن ــ ئاپرېلنىڭ باشلىرىدا ــ ئاتۇشتىكى 24 كەنت مەكتىپىنىڭ بارلىق ئوقۇغۇچىسى قىران دەريا سىنىڭ بوغۇزى ئالدىدىكى سايغا (قۇرۇق ئېقىنغا) توپلاندى. بۇ چاغ قىش بوۋاي بىلەن ئېلىشىپ ئاخىرى غالىپ كەلگەن باھار تەبىئەتنى ئۆز رېڭىدە قايتىدىن تولۇق ۋە قېنىق بويىپ بولغان، يېشىللىق ئارىسىدا ئاق شايىدىن پەرەنچە ئارتقانىدەك گۈللىگەن ئۇرۇكلۇك باغلار چېچەك پۇرىقى تارقىتىشقا باشلىغانىدى. دەريا بۇغۇزىنىڭ ئىككى تەرىپىدە چوقچىيىپ تۇرغان قۇرۇق تاغمۇ باھارنىڭ غەيرىتىدىن تەسىرلەنگەندەك شاپ، زاغزاق قاتارلىق ئۆزىنىڭ چامىسى يېتىدىغان كۆكتاتلارنى ئومۇمىي باھار مەنزىرىسىگە ئۆز ھەسسىسى قىلىپ قوشقانىدى.

باھارنىڭ يېڭىلىقلىرى قانداق يېقىملىق بولسا تەۋپىق قىلماقچى بولۇۋاتقان ۋە قىلغان يېڭىلىقلارمۇ شۇنچىلىك ھەۋەسنى قوزغايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ باھار يېڭىلىقلىرىدىن زوقلۇنۇش خىيالىغا كەلمىگەن دېھقانلار ئۇنىڭ يېڭىلىقلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن قىران بۇغۇزى ئالدىغا

يېتىپ كېلىشكەنىدى. تەۋپىق تەييارلىقىنى پۈتتۈرەلمىگىنى (ماھىرلارنى تاللاپ چىقىپ تەربىيلەشكە ئۈلگۈرەلمىگىنى) ئۈچۈن بۇ نۆۋەتتىكى 12- ئاپرېل ئۇلارنىڭ قاتنىشىشىز ئۆتۈپ كەتتى. شۇڭا ئۇ نۆۋەتتىكى مۇسابىقىلەردىن باشلاپ نەتىجىنى قولدىن بەرمەسلىك ئۈچۈن ھازىردىن باشلاپ تەييارلىققا كىرىشمەكچىدى. نوروز بايرىمى پائالىيىتىدە ئۆز ئارا مۇسابىقىگە سېلىپ، ئاتۇشنىڭ ماھىرلىرى تاللانغان بولۇپ، ئەمدى ئاشۇلارنى تاللاپ مەخسۇس تەربىيلەشنى باشلىماقچى. بۇ ئىشمۇ باھاردەكلا خاسىيەتلىك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ باھارنىڭ ئەلگە تەقدىم قىلغان زەۋقىدىن، ھايات يېڭىلىقلىرىنىڭ ھەقدارلىرى بولغان ياشلارنىڭ روھىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان ئاللىقانداق نېمە تېخىمۇ تەسىرلىك تۈيۈلاتتى. ۋاھالەنكى تەسىرلەنگۈچىلەر سانىنىڭ 4-5 مىڭغا يەتكىنىدىن ئەجەپلەنگىنى بولمايتتى.

ئاتۇشنىڭ يەر تۈزۈلىشى غەربىي شىمال تەرىپى ئىگىز، شەرقى جەنۇبىي پەس بولغان ناھايىتى چوڭ ۋە ئالاھىدە ئوكلۇنلۇق يانتۇلۇق بولغان بولسا، مۇسابىقە ئۈچۈن تاللانغان جاي ــ بوغۇز ئالدى دەل غەرب تەرەپتە بولغىنى ئۈچۈن، ئورنى ئىگىز، پۈتۈن ئاتۇش تۆۋەندە كۆرۈنەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ يېشىل كىمخاپ كىيگەن يېزىلار، بېشىغا گويا ئاق پەرەتچە ئارتقانىدەك ئۇرۇك چېچىكى توزغۇتۇپ تۇرغان باغلار سۈرەتلەردەك چىرايلىق كۆرۈنەتتى... دەريا بوغۇزىنىڭ ئىچكىرىسىدىن غەربىي شىمال شامىلى باشلىناي- باشلىناي دەپ دەمبەس قىلىۋاتقانىدەك راھەتلىك سالقىن ئۇرۇپ تۇراتتى. قۇرۇق ئېقىنىنىڭ ئىككى تەرىپىدە پارچە تاغ باغرىنى ۋە تىك قىيا تاغ باغرىنى يانداپ ئىككى ئېرىق سۇ ئېقىپ تۇراتتى. مانا شۇ ئىككى ئېرىق (سولئېرىق ۋە ئوڭ ئېرىق) پۈتۈن ئاتۇشنىڭ ھاياتلىق قېنى بولغان بىردىن- بىر مەنبە ئىدى. بۇ قاغجىرغان تۇپراق شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ياز كۈنلىرى تومۇز تەپتى، قىش كۈنلىرى قەھرىتانىنىڭ زەھرىنى چېچىپ تۇراتتى. بىراق كەڭ قوساق باھار بۇ ئەيىپنى كەچۈرگەندەك ئۆزىنىڭ يېشىل يۈپۈقىنى ئايىمغانىدى.

بۇ يېشىل يوپۇق ئارىسىدا كەلكۈن سۈيى دائىم يالاپ تۇرىدىغان قۇرۇق ئېقىن ئۈستى كۆكۈش ئاق رەڭدە سوزۇلۇپ، ئاخىرى نەيزىدەك ئۇچلىنىپ يېشىللىق باغرىغا كىرىپ كەتكەنىدى. بۇ تۈزلەك ساي ئۈستى مۇسابىقىگە بابىدى.

ھەربىر مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئايرىم- ئايرىم سەپ بولۇپ، ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ باشلامچىلىقىدا سايغا يېتىپ كەلگەندە بۇ يەردە ئاللىقاچان خەلقنىڭ زور بىر توپى چۆرىدىشىپ بولۇشقانىدى. ئۇلار مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بالىلىرى ئويۇن ئوينايدىكەن دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا بۇ يەرگە ھازىر بولۇشقانىدى. سەپ بولۇپ مەيدانغا كىرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالدىدا ھەر قاچانقىدەك خۇشخۇي ھەم جىددى، مېھرىبان ھەم سۈرلۈك، چاققان ھەم سالماق تەۋىق ھازىرىدى. ئۇ ئاۋۋال ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇغۇچىنىڭ ئومۇمىي سىپىگە ئۆزى كوماندا بېرىپ مەيدان ئىچىدە مەش دەسەتتى. قۇربان ئىبراھىم سۈناي چالاتتى. قۇربان چاپپارنىڭ لەپىزى ساز بولغاچقا ناخشا باشلاپ بېرىشنى ئۈستىگە ئالدى. بۇلار مەشھەد ئىپتىدائى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدى، مەھەممەت قارى (مەشرەپ) بارابان چالدى، ناسىراخۇن دۇمباق چالدى. شۇنداق قىلىپ بىرلەشمە ئوركىستىر ھاسىل بولدى. تەۋىق ئۆزىمۇ بىر بارابانىنى ئالدىغا ئېسىۋېلىپ كوماندا بەرگەچ چېلىپ ماڭاتتى. بۇ ئىنتايىن كەڭرى مەيداندا شىمالدا تۇرغانلارغا جەنۇپ تەرەپتە بولۇۋاتقان ھەر بىر ھەركەت روشەن كۆرۈنەتتى ۋە مۇزىكا ساداسى كۈچلۈك ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بوغۇزنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى تىك چۈشكەن تاغ تەرەپتىن ۋاراڭلاپ ئەكىس سادا قايتاتتى. ئۇنىڭ ئاۋازى چىقىراق ئەمەسىدى. بىراق، بويۇن تومۇرلىرىنى كۆپتۈرمەستىنلا بەرگەن كوماندا ئاۋازى ئىككى يېرىم مىڭچە ئوقۇغۇچىغا تەكشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئوقۇغۇچىلار كۈچلۈك قەدەملىرى بىلەن سايلىقنىڭ شېغىلىنى شاراقشىتىپ ماڭغىنىدا مىڭلارچە ئاياقتىن چىققان سادا بىرلىشىپ، كۈچلۈك شاۋقۇنغا ئايلانغانىدى. تاغ تەرەپتىن ياڭرىغان ئەكىس سادا

تېخىمۇ زور سۈر پەيدا قىلاتتى. ئارقىدىن قۇربان جاپپار ناخشا باشلىغاندى، بۇ زور قوشۇننىڭ ئومۇمىي ئاۋازدىن تاغلارمۇ تىترەتۋاتقاندەك بىلىندى. ھېچقانداق ھايات مەزمۇنلىرىنىڭ چەكسىزلىكىنى ئويلاپ باقمىغان، مەيۋس دىل كىشىلەرنىڭ بىر مۇنچىسى بۇ ئاجايىپ شاۋقۇن، ھەيۋەتلىك سادا، قانلارنى قاينىتىش قۇدرىتىگە ئىگە مارشلاردىن تەسىرلىنىپ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈشكە باشلىغاندى.

تەۋپىق رەسمى مۇسابىقىدىن ئاۋۋال مەش دەسىتىش ئارقىلىق، ئوقۇغۇچىلارنىڭ جاسارىتىنى ئۇرغۇتۇپ قويدى. ئاندىن مۇسابىقىنىڭ باشلانغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ــ مۇسابىقىگە تاللانغانلارمۇ، تاللانمىغانلارمۇ ئۇزۇن سەپ بولۇپ مەيداننى چۆرىدەپ تۇرۇشتى. تەۋپىق ھەر قايسى مەكتەپلەردىن يوللانغان تىزمىنى قولىغا ئېلىپ، مۇسابىقىگە چوشۇدىغانلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئوقىدى. ئىسمى ئاتالغانلار تۈرلەر بويىچە مۇسابىقىگە چوشۇش ئۈچۈن مەيدانغا كىرىشتى.

تەۋپىق ئۇزۇپ چىققان ماھىرلارنىڭ ئىسمىنى، بايا مەش ماھارىتى كۆرسەتكەندە ئۆزىگە يارىغان ئوقۇغۇچىلىرىنى مەيدانغا چوشىمىگەن ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا ئولتۇرۇپ خاتىرلىدى. ئۇ ھەم دەرستە ياخشى، ھەم تەنتەربىيىدە ياخشى، ھەم مەلۇم بىر ئارتۇنچىلىققا ئىگە ئوقۇغۇچىلارنى رۇشتى مەكتەپكە ئېلىپ، بىر قىسمىنى ئىزچى قىلىپ تەربىيلەش، ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئۆز ئالاھىدىلىكى بويىچە مەخسۇس تەنتەربىيە ۋە ھەربىي مەشقلەر بىلەن يېتىلدۇرۇش ئويىدا ئىدى. ئۇ مۇشۇ پىلان بويىچە ئوقۇغۇچى تاللىماقتىدى.

بۇ چاغدا مۇسابىقە راسا قىزىپ كەتكەن، ئەتراپتا تاماشا كۆرۈپ تۇرغان دېھقانلار، ئوقۇغۇچى، ئوقۇتقۇچىلار ئۆزلىرىنى تۇتالمىغان ھالدا ھۇشقۇيتۇپ، مۇسابىقىلەشكۈچىلەرگە مەدەپ بېرەتتى. ئۇلار گويا مەيدانىدا ماھارەت كۆرسۈتۈۋاتقان كىشى ئۆزىدەك قىزىپ كەتكەن، ئۇلار بىلەن تەڭ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نامىسى

كۈچەپ، تەڭ تەرلەپ، تەڭ جىددىيلەشتى.

2

ــ ئەكبەر، كۈچە! يەنە كۈچە، ئاز قالدى، غەيرەت قىل!

ــ ھەي، ناسراخۇن، بولمىدى!

ئون مىڭ مېتىرغا يۈگرەش باشلىنىپ كىشىلەر چوقان سېلىشقا باشلىدى. ھەر كىم ئۆزى قوللايدىغان تەرەپنى ئىلھاملاندۇرۇپ ۋارقىرايتتى. ھەتتا يېنىدا تۇرغان كىشىلەرنىڭ مۇرىسىدىن قامالالاپ تۇتۇۋېلىپ سىلكىشەتتى. بەزىلەر ئاشكارە يۇرتۋازلىق قىلىشىپ ئۆز يۇرتلۇقلىرى بىلەن مۇسابىقىلەشكۈچىلەرنىڭ يۇرتلىرىنى پەسلەشتۈرۈدۈغان ھاقارەتلىك سۆزلەرنى قىلىپ، ئۆز يۇرتلۇقلىرىغا مەدەت بېرەتتى.

ــ كاللىچى بىلەن تەڭ بولالمامسەن، غەيرەت قىل!

ــ ھوي، قاسىم، گازىرچى تۇتىقۇشۇقلارنىڭ كەينىدە قالساڭ سەت بولۇدۇ! ــ ...

ھەر بىر ئادەم ئۆزى بىلگەننى دەپ ۋارقىرايتتى. مەيداننى ئايلىنىپ يۈگرەۋاتقانلار تاماشا كۆرگۈچىلەر ئالدىدىن ئۆتكىچە ئۆز« مەدەت»لىرىنى بېرىشكە ئالدىرايتتى.

ــ ئاپلا! چامغۇرچىلارنىڭ كەينىدە قالىدىغان بولدۇڭ ـ دە!

ــ ھوي، مۇسۇلمان، قورسۇقۇمغا سانجىق تۇرۇپ كەتتى. نېمانچە جالداقلىتىسىز مېنى؟! ژۇگرەۋاتقان مەن ئەمەس،... ــ دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ھاياجانلاندۇرغۇچىلار ئېسىگە كېلىپ، خىجىل بولۇپ قالاتتى. بىراق، شۇئانلا يەنە ئۆزىنى ئۇنۇتقان ھالدا ئويۇنغا بېرىلىپ ۋارقىرايتتى.

تەۋپىقنىڭ دىققىتى ئەڭ ئالدىدا قۇشتەك ئۇچۇپ كېتىۋاتقان، يېنىك ھەرىكەت بىلەن ئالغا قەدەم تاشلاۋاتقان ۋىجىك بالىغا چۈشتى. ئۇ شورۇق

مەكتەپتىن كەلگەن ئەكبەر ھۇدۇكھاجى ئىدى. تەۋپىق ئۇنى شورۇق مەكتەپ قۇرۇلۇشى پۈتۈپ، ئوقۇغۇچىلارنى تەرتىپكە ئوگۇتۇپ يۈرگەندىن باشلاپلا بىلەتتى. بۇگۈنكى مۇسابىقىدە بولسا يىنىك ئاتلىتكىنىڭ بىر قانچە تۈرىدە تەۋپىقنىڭ دەپتىرىگە غالىپلار قاتاردا ئىسمى تىركەلدى.

كىشىلەر چوقان سالاتتى، مۇئەللىملەر چوقان سالاتتى. ئوقۇتقۇچىلار ئۆز ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ ۋارقىرايتتى. دېھقانلار ئۆزى تونۇيدىغان بالىلارنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ ۋارقىرايتتى.

ــ ئەكبەر غەيرەت قىل، بوش كەلمە!

1300مېتىرلىق دائىرىنى 7- قېتىم ئايلىنىپ بولۇپ، يەنىلا ئەڭ ئالدىدا يۈگرەپ كېلىۋاتقان ئەكبەرگە ئالقىشلار ياڭرايتتى. ئۇنىڭ ئىسمى مەيدان بويلاپ ئېغىزدىن- ئېغىزغا كۆچەتتى. ئەمدى يۈگرەۋاتقانلار ئازراق كەم بىر دائىرە ئايلانسىلا مۇسابىقە ئاخىرلىشاتتى.

تەۋپىقمۇ جىددىيلىشىشكە باشلىدى، ئۇنىڭ ئۇچۇن ھېچقانداق تەرەپ مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. كىمنىڭ ئۇزۇپ چىقىشى بەربىر بولسىمۇ (ئۇنىڭ كۆڭلىدە ھەممىسى ئۆزىنىڭ ئوغۇللىرىدەك ئىدى)، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئەكبەرنىڭ ئاخىرقى يېرىم ئايلىنىشىتا ئارقىدا قېلىپ، شۇنچە ئۇزۇن مۇسابىدە بىرىنچى بولۇپ كەلگەن شەرىپىدىن قۇرۇق قېلىشىغا كۆڭلى قىيمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىمۇ ئەكبەرنىڭ ئۇزۇپ چىقىشىغا بولغان كۈچلۈك بىر تىلەك بارغانسېرى كۈچەيمەكتىدى. كىشىلەر قاتارى ئۇمۇ سكونتسېرى جىددىيلەشمەكتىدى. ئەنە ئەكبەر ئاخىرقى پەللىگە يۈز مېتىر قالدى. ئۇنىڭ باشتىكىدىن كۆرۈنەرلىك ئېغىرلاشقان قەدەملىرى ناھايىتى ئۇزاق بىر مەزگىلدىن كېيىن يەنە ئەللىك مېتىرنى بېسىپ بولدى. بۇ ئەللىك مېتىرنى باسقان ۋاقىت ئەكبەر ئۈچۈنمۇ مۇسابىقىنى كۆرۈۋاتقانلار ئۈچۈنمۇ ناھايىتى ئۇزۇن، جاپالىق بىلىندى. چۈنكى بۇ چاغدا ئەكبەرنىڭ ئارقىسىدىن يۈگرەپ كېلىۋاتقان ناسراخۇن بۇ ئەللىك مېتىر ئارىلىقتا ئەكبەر بىلەن تەڭلىشىپ دېگۈدەك ماڭغانىدى. ئۇلارنىڭ ئىلگىرى-كېيىنكى ئەللىك مېتىردا ئەكبەر يەنە ئاخىرقى كۈچ-

قـۇۋۇتـىنى يىغـــىپ شـــېرىكىنى يەنە ئىككـــى قەدەم ئارقـــىدا قالـــدۇردى. ئىككى قەدەم تۈرمۈشتا ئارىلىق ھېسابلانمايدۇ. بـــراق مۇسابىقىدە يېرىم قەدەم، ھەتتـــا كـــۆز بـــىلەن كـــۆرۈپ پەرق ئەتكىلـــى بولمايـــدىغان، پەقەت سـائەتنىڭ دەقىقىســى ئـارقىلىقلا بىلگىلـى بولۇدۇغـان ئـارقىلىقلارنـىمۇ ھېسابقا ئالـدىغان سـناق مەيدانـدا بولسـا بۇنـداق ئىككـى قەدەم تولـىمۇ ئۇزۇن مۇساپە ئەلبەتتە. ئەكبەر ئالغـا ئىككـى قەدەم ئـۇزۇپ كەتكەنـدە بايـاتىن بېـرى جىددىيلىشـشـتىن نەپەس ئېلىشـقىمۇ پېتىنمـاي دېمىنـى ئىچـىگە يۇتـۇپ قـاراپ تۇرۇشـقان كىشـىلەر، يـۇرىكى جايىغـا چۈشـكەندەك يېنىـك تىنـدى. بـۇ چاغـدا كۆپچۈلـۈك «تەرەپ تۈيغۇسـى»نـى ئۇنتـۇپ ھەممىسـى كۆزىگە كۆرۈنۈپلا قالغان غالىپ تەرەپكە مايىل بولۇپ كېتىشكەنىدى.

تەۋپىقىمـۇ سـائەتنىڭ قـۇلىقىنى ئەكبەرنـىڭ ئەڭ ئـاخىرقى قەدىمىنىڭ چۈشۈشـى ھامـان بېسـىپ، ئۆزىمـۇ يېنىكلەشـكەندەك بولـۇپ قالـدى. ئـۇ ئەكبەر يۈگرەشتىن توختىغاندا ئۇنى قولتۇلاپ ئالدى:

ــ دەرھال ئولتۇرىۋالما، ئوغلۇم، ئاستا مېڭىپ بەرگىن، ئاندىن ئولتۇر.

شۇ ھامان يېتىپ كەلگەن ئەكبەرنىڭ مـۇئەللىمى سابىت ئەكبەرنىڭ يەنە بىـر تەرىپىـدىن قولتـۇقلاپ ئالـدى. ئىككىسـى بـۇ غـالىپنى بىـردەم ماڭدۇرغاندىن كېيىن، تەۋپىـق ئەكبەرنـىڭ زىلـۋا، ئىگىـز بەسـتىنى باغرىغـا بېسىپ، پىشانىسىدىن سۆيدى.

ــ ئاپىرىن، ئوغلۇم، ــ دېدى ئۇ، ــ ئەمدى دەم ئالغىن، ــ ئـۇ قويـۇن دەپتىـرىگە يەنە بىـر قېتىم ئەكبەرنـىڭ ئىسـمىنى تىركـىدى. ئانـدىن ئەكبەرنـىڭ ئارقىسـىدىنلا ئـۇزۇپ چىققـان ناسـىراخۇننىمۇ قۇچـاقلاپ، ئۇنىڭغىمۇ ئىلھام بەخش سۆزلەرنى قىلدى. ئۇنى ھەم دەپتىـرىگە خاتىرلەپ قويـدى. بـراق مەشـھەدلىكلەر ناسـىراخۇننىڭ بىرىنچـى بـولالمىغىنىنى ئۇنىڭدىن كۆرمەي، تەتۇرلۇك قىلىشـىپ، يـۇرت ئـارا جىـدەل قوزغاشـقا تاسـلا قالدى.

مۇسـابىقە ئاخىرلاشـقاندا مەدەنـي ئاقـارتىش ئويۇشمىسـى ھېسـابىدا ئـۇزۇپ چىققـان ئوقۇغـۇچىلارنى مۇكاپـاتلاش باشـلاندى. تەۋپىـق تىزىمنـى

ئوقۇپ بەردى. ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم مۇكاپات بويۇملىرىنى تارقاتتى. تەۋپىق مۇكاپاتلانغان ھەر بىر ئوقۇغۇچى مۇكاپات بويۇمىنى تاپشۇرۇۋېلىپ قايتىدىغان چاغدا مېھرىبان ئاتا ئۆز ئوغلىنى ئەركىلەتكەندەك، ئەركىلىتىپ قويىاتتى. ئۆزلىرى بەك چوڭ بىلىدىغان كىشىنىڭ ماختىشىغا ئېرىشىش بالىلارنى بەخت تۇيغۇسىغا غەرق قىلىۋېتەتتى.

ئەكبەر ھۇدۇكھاجىغا 4 گەز جىپەرقۇت، بىر كۆينەكلىك خەسە ۋە دەپتەر قەلەم قاتارلىق نەرسىلەر مۇكاپات بېرىلدى. ئۇنى ساۋاقداشلىرى، ئۇرۇق-تۇققانلىرى، باش ئۇستىدە كۆرۈپ ئېلىپ كەتتى.

مۇكاپات تارقىتىۋاتقاندا مەشھەدنىڭ «نوچىلىرى» سورۇننى پاراكەندە قىلىش ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم ھو توۋلاشتى. بايىاتىن بېرى يۇرتۋازلىققا ياتىدىغان نۇرغۇن سۆزلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان تەۋپىق بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمىدى. ئۇ «ئىزچىلار» قوشۇنى ئارقىلىق جەمئىيەت تەرتىپىنى ساقلاش ھەققىدىكى پىلانىنىڭ مۇھىملىقىنى، بۇنداق ئىچكى نىزاھلارنى تۈپتىن تۈگەتمەي، بەزى مەخسەتلەرگە يەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇڭا ئۇ كۆپچۈلۈكنى دىققەتكە چاقىرىپ، مۇشۇ ھەقتە بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلىشنى زۆرۈر تاپتى.

ــ ۋەتەنداشلار! ــ ئۇنىڭ دائىمقىدەك ئوچۇق تەلەپپۇز بىلەن قىلغان جاراڭلىق خىتاۋى ئاڭلىنىش بىلەنلا مەيدان جىم- جىت ھالەتكە كەلدى، ــ بۇگۈن بىز پەرزەتلىرىمىزنىڭ ماھارەتلىرىنى كۆردۇق. بۇنىڭدىن ھەممىڭلار سۆيۈندۈڭلار. چۈنكى بۇ ماھارەتلەرنى كۆرسۈتۈۋاتقانلار مەيلى كېچىكىزلىك، مەيلى ئاغۇلۇق ۋە ياكى كاتتايلاقلىق بولسۇن، بىزنىڭ ۋەتەندىشىمىز، بىزنىڭ مىللىي قېرىندىشىمىز، ھەممىسى رەسۇلۇللاھنىڭ ئۈممىتى. ئۇنداقكەن، ئۆز ئارا ھەسەت قىلىشنىڭ نېمە كېرىكى؟ مەيلى ئۇ نەلىك بولسۇن، ئەڭ ئاۋۋال مۇشۇ مىللەتنىڭ ئوغۇللىرى، ھەممىز بۇنىڭ ھەقدارلىرىمىز. ھېچقايسىسى بىزگە يات ئەمەس، ــ ئۇ بايىاتىن بولۇپ ئۆتكەن گەپ- سۆزلەرنى ناھايىتى سىلىقلاشتۇرۇپ، ناتىقلارغا خاس ماھىرلىق،

سیاسىئونلارچە ئۈستۈلۈق بىلەن ئەسلىتىپ ئۆتكەچ، كۆچۈلۈكنى سەممىي ئەيىپلىدى. ئەمما ھېچقايسى يۈرتقا يان باسمىدى. ھېچقايسى يۈرتقا ھاقارەت كەلتۈرمىدى. ئۇنىڭ نۇتقى ئاساسىي سالماقنى تەشكىل قىلغۇچى كۆچۈلۈكنى قايىل قىلدى. خىجىل قىلدى. بىر قىسىم مۇتەھەملىكنى نوچىلىق دەپ ئويلايدىغانلار يەنىلا ئۆز تەبىئىتىدىن يانمىغان بولسىمۇ، لېكىن يەنە غەۋغا كۆتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

قاينام- تاشقىن مۇراسىم ئاخىرلىشىپ كىشىلەر تارقاشقا باشلىغاندا چارچاپ كەتكەن تەۋپىق مەمنۇنىيەت بىلەن كۈلۈمسىرەپ، ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىمگە:

ــ بۇگۈن مەن «ئىزچىلار»نى تاللاپ بولدۇم. ئۇلار ھەم رۇشتى مەكتەپتە ئوقۇيدۇ. ھەم تەرتىپ ساقلايدۇ. ئەمدى سىز ھەيئەتلەر بىلەن ماڭا يارەملىشىپ مەكتەپلەردىن رۇشتى مەكتەپكە تەلەبە تاللىشىپ بەرسىڭىز، مەشھەدنى قاينىتىۋېتەتتۇق، ــ دېدى خۇشال كۈلۈمسىرەپ، ئارقىدىن ئېغىر تىنىپ قوشۇپ قويدى، ــ بۇگۈنكى تېشىپ چىقالمىغان بىر خىل كەيپىياتنى ھېس قىلغانسىز؟ «ئىزچىلار» شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مۇھىم.

ــ مەشھەدلىك دېگەن بىر بالا، خۇدا ئۆزى جاجىسىنى بەرمىسە، بىر تاۋاق قاننى كۆتۈرۈپ يۈرگىنى- يۈرگەن! ــ دېدى ئىسلامئاخۇن خەلپىتىم.

ــ ئەنە، خالاس! سىزمۇ يۈرتۋازلىق مەيدانىدا تۇرۇپ سۆزلەۋاتىسىز. ئەگەر سىز بۇ كېسەلدىن پارىغ بولمايدىكەنسىز، كۆپنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا لايىق ئەمەسسىز! ــ تەۋپىق رەسمىي ئاچچىقلانغاندى.

ئىككىيلەن بىر ھازا گەپ- سۆز قىلماي جىم مېڭىشتى. ئاخىر ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم گۇناھىنى تونۇغان كىشىدەك بىرىنچى بولۇپ جىملىقنى بۇزدى:

ــ ئەپۇ قىلىڭ ئەپەندىم، قېنىمىزدا بولغاندىكىن، تۇزەلمىكىمىز تەس ئوخشايدۇ، ــ دېدى ۋە ئارقىدىنلا دەرھال تېمىنى يۆتكەپ، ــ

تەلەبىلەرنى تاللاشقا دەرھال كىرىشەمدۇق ياكى سەل ۋاقتى بارمۇ؟
ــ باشقا ئىشىڭىز بولمىسا ئەتىلا ئىمتىھان ئېلىشنى باشلايلى.
تەلەبىلەرنى تاللاپ بولۇپلا، رۇشتى مەكتەپنى ئاۋات قىلىۋېتەيلى.
ــ مەيلى، مېنىڭ بۇنىڭدىن زۆرۈررەك ئىشىمۇ يوق، ــ دېدى ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم تەۋپىق بىلەن يارىشىپ قالغىنىغا خوش بولۇپ.

3

رۇشتى مەكتەپ ئۈچۈن ئوقۇغۇچى تاللاش ئىمتىھانى ئاياقلاشتى. 24 كەنتىدىن 80 نەپەر ئوقۇغۇچى تاللاندى. ئىزچىلار ھەر خىل ماھارەتلىك يىگىتلەردىن تەشكىللەندى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ساز چالالايدىغانلار، تەنتەربىيە ماھىرلىرى، يۇقىرى ئاۋازلىق ناخشىچىلار، چاققان، كۈچلۈك، چامباشچىلار، ئەقىل- پاراسىتى ئالاھىدە بولغانلار باردى. رۇشتى مەكتەپتە ئىككى سىنىپ ئېچىلدى. نىزامىددىن ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلىنغاندىن باشقا، تەختىھون مەكتەپتىن ئەمەت مەخسۇم يۆتكەپ كېلىندى. ئۇنىڭ ئورنىغا ئىشتاجى مەكتەپتىن مېھمان بېرىلدى. سالاھىدىن ئەپەندى ئوقۇتۇۋاتقان لىۋاھىددىنمۇ رۇشتى مەكتەپكە ئېلىپ كېلىندى.
پەيشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن 24 كەنت مەكتىپىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەممىسى رۇشتى مەكتەپكە چاقىرتىلىپ، كېيىنكى خىزمەتلەر ھەققىدە مۇزاكىرە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى.
تەۋپىق مۇزاكىرە تېمىلىرىنى ئېلان قىلدى:
ــ 24 كەنتتە ئوقۇتۇلۇدىغان دەرسلىكلەرنى قانداق ھەل قىلىش مەسىلىسى. مائارىپ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، شەكىلۋازلىق، ياغلىمىچىلىقنىڭ يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن نىمىلەر قىلىش مەسىلىسى؛ مەدەنىي مائارىپ جەمئىيەتكە قانداق تەسىر كۆرسۈتۈش كېرەك؟ جەمئىيەت تەرتىپىنى ياخشىلاش، ياخشى جەمئىيەت ئىستىلى پەيدا

قىلىش ئۈچۈن نىمىلەرنى قىلىش مەسىلىسى؛ يۇقۇرقىلارنى كۆچۈلۈك مۇزاكىرە قىلىپ، ئاقىلانە پىكىرلىرىنى بەرسە، بىز ئەقىلگە مۇۋاپىقراقلىرىنى تاللاپ قارار قىلساق قانداق؟

كۆچۈلۈك ئۆزلىرى ئويلىغان چارە- تەدبىرلەرنى قىزغىن ئوتتۇرىغا قويدى. جەمئىيەتتىكى ناچار ئادەتلەر، بازار كۈندىكى ئۇرۇش- جېدەللەر، دېھقانلارنى بوزەك ئېتىپ نەرسىلىرىنى مەجبۇرىي ئەرزان ئېلىۋېلىش خاھىشلىرى،... قاتارلىقلار ھەققىدە تولىمۇ قىزغىن پىكىرلەر بېرىلدى. بولۇپمۇ بازار تەرتىۋى ھەققىدە مەشھەدلىك ھەيئەتلەردىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى جەزمەن تۈزىمىسىگە بولمايدىغان جىددىي مەسىلە دەپ قاريدى. پەقەت قۇتلۇق ئاخۇن خەلپىتىم سەل تىل چاينىدى:

ــ بىز بازاردىن تارتىپ مازارغىچە ھەممىگە ئارىلىشىپ كەتسەكمۇ بولماس، بۇنىڭدا تۈگىمەس جاڭگالغا كىرىپ قالمايلى،... مەكتەپ، ھە، شۇنىڭدەك ئىشلارنىڭ گېپىنى قىلىپ تۈرساقمۇ يېتەر....

تەۋپىق بۇ چاغدا جىم- جىت قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ، خاتىرىسىگە نىمىلەرنىدۇر يازاتتى. كۆچۈلۈك پىكىرلىرىنى ئاساسەن ئوتتۇرىغا قويۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇ يەنە ئورنىدىن تۇردى.

ــ ۋەتەنداشلار، مەن كۆچۈلۈك يۇقۇرىدا ئوتتۇرغا قويغان پىكىرلەرنىڭ جەۋھىرىنى تاللاپ باقتىم. شۇڭا ئۆزۈمنىڭ ئويلىغانلىرىنى قوشۇپ سۆزلەپ باقاي، كۆچۈلۈك ئاڭلاپ بېقىپ يەنە تولۇقلىسا بولۇدۇ، ــ ئۇ شۇ سۆزلەردىن كېيىن خاتىرسىنى قولىغا ئېلىپ داۋام قىلدى، ــ دەرسلىك يېتىشمەسلىك مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن مۇنداق قىلساق، رۇشتى مەكتەپ تەلەبىلىرى دەرسلەردىن خاتىرە يازغاندا ھەر بىرسى ئىككى نۇسقىدىن يازسا، بۇنىڭ بىر نۇسقىسى يېزا مەكتەپلىرىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پايدىلىنىش قوللانمىسى قىلىنسا، مائارىپ سۈپىتىنى ناچارلاشتۇرىۋەتمەسلىك، بەلكى تەدرىجى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ھەر پەيشەمبە كۈنى دەرستىن چۈشكەندە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەممىسى رۇشتى مەكتەپكە

يىغىلىپ تۇپلانتى[1] ئۆتكۈزۈپ بىر ھەپتىلىك ئوقۇ- ئوقۇتۇش ئىشلىرىدىكى تەجرىبە ساۋاقلارنى خۇلاسە قىلىش، شەكىلۋازلىق، كۆز بويامچىلىق ئىشلىرى بار- يوقلىقىنى قاتتىق تەكشۈرۈپ، تەكشۈرۈش نەتىجىسىنى توپلانتىغا سۇنۇش، مەدەنىي ئاقارتىش ھەركىتىنىڭ تەسىرىنى جەمئىيەتكە سىڭدۈرۈش ئۈچۈن، مۇئەللىم، تەلەبىلەرنىڭ ئەخلاق، ئىستىلىغا قاتتىق تەلەپ قويۇپ، خەلققە ئۈلگە بولۇش، نازاپەت جەھەتتە مۇئەللىم ئۆز تەلەبىسىنىڭ پاكىزلىقىغا مەسئۇل بولۇش، ئاتا - ئانىسى كارى بولمايۋاتقان بالىنى مەن قانداق قىلاي، دەپ تاشلۇۋېتىشكە قەتئىي بولمايدۇ. بىز بالىلارغا كۆيۈنۈش جەھەتتە بالا تېشىپىلا بىلىدىغان، تەربىيلەشنى بىلمەيدىغان ئاتا - ئانىلارغىمۇ ئۈلگە بولۇشىمىز كېرەك. جەمئىيەت تەرتىۋىنى ياخشىلاش جەھەتتە بىز، ئۈلگە بولۇش، تەشۋىق-تەرغىبات قىلىش بىلەنلا قالماي، يەنە مەجبۇرى چارىلارنى قوللۇنىشىمىز لازىم. مەسىلەن، ئىزچىلار دەرس ئارىلىقىدا، بازار كۈنلىرىدە تەرتىپ ساقلاش، نەشىكەش، قىماۋازلارنى تۈتۈپ سوتلاش، ئوغرىلارنى جازالاش، لۈكچەكلەرگە چارە كۆرۈش، سازايى قىلىش لازىم.

ــ بىزنىڭ دېمەكچى بولغىنىمىزمۇ شۇلار، ــ دېدى ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم بىرىنچى بولۇپ، ــ بۇ تازا كۆڭلىمىزدىكى گەپ بولدى.

باشقا ئاممىۋى سورۇنلاردا ھەمىشە ئۇيۇشما مۇدىرىنىڭ تۆركۈللۈكتىن بولۇپ قالغىنىغا نارازى غوتۇلداشلار بولۇپ تۇراتتى. مەشھەدلىكلەر قۇتلۇقئاخۇن خەلپىتىمگە تاپا- تەنە قىلىپ، ئۇنى ئېچىتاتتى. بۇ گەپ- سۆزلەر بۇ ساددا ئادەمنىڭ كۆڭلىدە شەكسىز داغ پەيدا قىلىپ قويغاندى. شۇڭا ئۇ بىرەر ئىتتىپاقچىغا ئىگە بولۇش ئارقىلىق بىر ھەربىكەت قىلماقچى بولدىمۇ، قېشىدىكى ئابدۇراھمانھاجىنى نوقۇپ، پىچىرلايتتى:

ــ قاراڭلار، بۇ تۆركۈللۈكنىڭ خوشامەتچىلىكىنى! ئەپەندىم نېمە

---

[1] تۇپلانتى (toplantı) ــ («تۇپلىنىش» پېئىلىدىن) يىغىن، مەجلىس، كەچكى كۆڭۈل ئېچىش ئولتۇرىشى (تۈركچە) ــ ئا.

دېسه شۇنى راست دەيدىكەن!

ــ خەپ- شۇك!

ــ باشــقلارنىڭ يەنە قانــداق تەكلىپلــرى بــار؟ ــ دەپ ســوريدى. تەۋپــق جــددىلىك بــلەن. ئــۇ پىچىرلىشــۋاتقانلار تەرەپــكە نەزىرىنــى تىكىپ، چىراينى تۇرگەنىدى.

ــ ئــەم، هە.... ئــۆزى ــ دېــدى مەڭــدەپ قۇتلۇقئــاخۇن خەلىپــتىم گېلىنى ياساپ، ــ ئىسلام ئاخۇنمۇ دېدى، مېنىڭچە بولغانــدا مــۇدىر بولــدۇم دەپ، بــز ئۇچۇنمــۇ جــاۋاب بېرىۋېتــدىغان ئىشــنى قىلمىســا، دېمەكچــى بــولغىنىم، ــ قۇتلۇقئــاخۇن خەلىپــتىم گەرچە مەمتىلــى ئەپەنــدىنىڭ سۆزلىرىنى تــوغرا دەپ بىلگەن، ئۆزىمــۇ ئۇنى ئىنتايىن ياخشــى تەدبىرلەر ئىــكەن، دەپ ئېتىــراپ قىلــدىغان بولســمۇ، ئەتــلا بــازارنى تەرتــىپكە سېلىشــقا باشــلىغاندا مەشــهەدلىك مــۇتەهەملەر زىيــان تارتــاتتى. شــۇنىڭ بىلەن مەشهەد جامائىتى ئۇنى تاپا- تەنە ئاســتىغا ئالاتتى. بىــر تۆركۈللــۈككە يۈگىنىڭلارنى تۇتقــۇزۇپ قويغانــدىكىن بىزنىــڭ هــالىمىز شــۇ بولمــاي نېمە بــولاتتى؟ دەپ پىتــنە تارقىتــاتتى. شــۇڭا ئۇنىــڭ روهــى- هالىتىــدە هەم توغرىلــىق ئالدىــدا بــاش ئىگــىش، هەم جامائەتنىــڭ (بىــر ئۇچۇملارنىــڭ) هۇجۇمــدىن قورقــۇش، هەم ئــۆز - ئۆزىــدىن يىــركىنىش بىــلەن ئوتقۇيرۇقلارنىــڭ دېپىغــا ئۇســۇل ئوينــاش بىــر خىــل مــۇرەككەپ كــۆرەش هــالىتىگە كىرگەنىدى. ئويۇشــما مــۇدىرنى كــۆزگە ئىلمايــدىغانلىقىنى بىلــدۈرۈپ قويمــاقچى، بــۇ ئــارقىلىق بازارلىقنىــڭ يەنىــلا «بــازارلىق» ئىكەنلىكىنى كۆرسۈتۈپ قويماقچىمۇ بولاتتى، بىراق، بۇ نارازىلىقنىڭ تىغ ئــۇچى مەمتىلــى ئەپەنــدىگە توغرۇلۇنــۇپ قېلىۋاتقانلىقىــدىن كــۆڭلى يەنە ئــالا- كــۆتىلەڭ بولــۇپ، ســۆز چالغىتىــپ يــۈرەتتى. چــۈنكى ئــۇ مەمتىلــى ئەپەنــدىگە قارشــى چىقىشــنى زادىــلا خىيــال قىلمــايتتى. ئەمــما مەشــهەدلىكلەرنىڭ ئــۆزلىرىنى قــالتىس چــاغلاپ باشــقا يۇرۇتلۇقلارنــىڭ چوڭ- كىچىكىگە ئوخشاشلا تەكەللۇپسىز مۇئامىلە قىلىــش ئــادىتى ئۇنــىڭ ۋۇجۇدىدىــمۇ بارىدى، ئەلۋەتتە.

ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭغا بۇ سۆز قاتتىق ھار كەلگەندى. ئۇ مەدەت تىلىگەندەك مەمتىلى ئەپەندىگە قارىدى. خىزمەتكە ئەستايىدىل قاراپ ئۆزىنى، ئائىلىسىنىڭ ئىشلىرىنى ئۇنۇتقان ھالدا ئىشلەيدىغان بۇ ئادەم ئاخىرىدا بۇنداق «مۇكاپات» ئالىدىغانلىقىنى ئويلاپ باقمىغاچقا كۆڭلىدە غەزەپ ۋە ئۆچمەنلىك پەيدا بولدى. بارلىق ئۈيغۇرلاغا ئوخشاشلا ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئۆچمەنلىكمۇ شەكسىزكى يۇرتۋازلىق شەكلى بىلەن ئىپادىلەندى. «مەشھەدلىك دېگەننىڭ مۆتىۋىرىمۇ، لۇكچىكىمۇ ئوخشاشلا بىر قان - دە!... » دەپ ئويلىدى ئۇ.

ــ سىز زادى نېمە دېمەكچى خەلپىتىم؟ ــ دەپ سوردى. تەۋپىق قۇتلۇقئاخۇنغا مىقتەك قادىلىپ، ــ گىڭلدايسىز، گېپىڭىزنىڭ تاينى يوق، ئوچۇقراق ئېيتمامسىز.

ــ ياق، دەيمىنا....

ــ نېمىنى دەيسىز؟

ــ ياق، ئىسلام ئاخۇنمۇ شۇ، تۆركۈللۈك بولغىنى بىلەن خېلى ... ھالى باركەن، گەپ يورغۇلۇتۇپ كەتتى... بۇ يەردە ئۇنىڭدىن باشقىمۇ ئادەم بارغۇ....

ــ سىزنىڭ بارلىقىڭىزنى ھەممىز كۆرۈپ ئولتۇرۇپتىمىز، تۆركۈللۈك، مەشھەدلىكىڭىزنى قويۇپ، پىكىرىڭىزنى بەرمەمسىز!؟ كىم سىزنى سۆز قىلىشتىن توسۇپتۇ؟ ــ دېدى تەۋپىق ئاقىيەردىنلا ئىش بۇزۇلۇۋاتقىنىغا ئاچچىقى كېلىپ.

ــ مېنىڭغۇ باشقا گېپىم يوق...، ــ قۇتلۇق ئاخۇن خەلپىتىم ئۆزىگە ئۆزى ھەيران قالدى. بايىاتىن بېرى ئوخشىمايدىغان پىكىرلىرى، غۇمى باردەك تۇراتتى- يۇ، ئەمدى سۆزلەشكە توغرا كەلگەندە ھېچنىمە تاپالمىدى. ئەكسىچە قارشى چىققۇدەك نېمە بار؟ دېگەن سوئالنى قويۇپ، ئۆزىگە ئاچچىقى كېلىپ قالدى.

ئابدۇراھمانھاجى ئۇنى نوقۇپ ئاستا پىچىرلىدى:

ــ نېمە سىز ئالجىۋاتامسىز خەلپىتىم؟ دوستقا تاپا، دۇشمەنگە كۈلكە بولۇدۇغان قىلىققۇ بۇ!؟ بىرسى سىزنى ئازدۇردىمىكىن دېسەم كىچىك بالا ئەمەسسىز...

ــ باشقا گېپىڭىز بولمىسا، دېمەك، سىزنىڭ غۇمىڭىز مۇزاكىرە هەققىدە ئەمەسكەن، بۇ ئىشلار شۇنداق هەل بولغان بولسۇن. ئەمدى، هازىرنىڭ ئۆزىدە، زاغىرا تىلىمىز بىلەن ئېيتقانىدا قىزىقىدا دېمەي بولمايدىغان بىر گەپ، هېلى سىز تۆركۈل پالان- پوكۇن دېگەن گەپلەرنى قىلىدىڭىز، بۇنىڭدىن مۇددىئا نىمىدى؟ هەدىستە مۆمىنلەرنىڭ هەممىسى قېرىنداشتۇر، دېيىلگەن. بىز بولساق بىر ئاتۇشنىڭ ئىچىدە تۇرۇۋېمۇ پالان يەرلىك، پوكۇن يەرلىك دېيىشىمىز، بۇ گەپ توغرا گەپمۇ؟ دۇشمەن ئۇچۇن هوجۇم نىشاننى كۆرسۈتۈپ بېرىشتىن باشقا پايدىسىمۇ بارمۇ؟

قۇتلۇقئاخۇن كۆپچۈلۈك ئالدىدا قاتتىق ئىزاغا قالغىنىدىن كۆڭلىدە ئاساسىز غەزەپ پەيدا بولدى. ئۇنىڭ غەزىۋىمۇ تومۇرلىرىدىكى ئۇيغۇر قېنىغا مۇناسىپ هالدا يۇرتۋازلىق بولۇپ ئېپادىلەندى. ئۇ كۆڭلىدە ئۆزىنىڭ مەشھەتتىن باشقا جىمى يۇرتنى ۋە شۇ يۇرت كىشىلىرىنى تىللىدى... «تېگىدىن هېچنىمە كۆرمەي چوڭ بولغان كۆزى كىچىك يېزىلىقلار!» دەپ ئويلىدى ئۇ.

تەۋپىق مەسىلىنى يېتىلتىزىدىن هەل قىلىش ۋە نەق مەيدانىدا زىيانلىق ئىدىيىلەرنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىش ۋە ياش مۇئەللىمەلەرگە تەربىيە بېرىش نىيىتىدە دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق هەققىدە تەمسىل، هىكايە ۋە ئەمەلىي مىساللار ئارقىلىق تەسىرلىك سۆزلىدى...

تەۋپىق يۈكسەك دەرىجىدىكى تەشكىلاتچىلىق تالانتى بىلەنلا نەچچە مىڭ يىل ئۆچەكىشىپ كەلگەن «ئۇ يۇرت، بۇ يۇرت»لۇقلارنى بىرلەشتۈرۈپ تۇرۇۋاتاتتى. ئىلگىرى مۇشۇنچىلىك بىر ئىشنىڭ ئۆزىلا ئىككى يۇرتنىڭ كالتەك- چوماق كۆتۈرۈپ سايغا ــ مەيدانغا چىقىشقا يېتەرلىك سەۋەب بولاتتى. هېلىمۇ تەۋپىقنىڭ نوپۇزى ئۇلارنىڭ يەنە گەپ كوچىلاپ ئاداۋەتنى

چوڭقۇرلاشتۇرىشىغا يول بەرمىگەنىدى.

يىغىن ئوڭۇشلۇق ھالدا قارار ماقۇللىغاندىن كېيىن، بۇ قارارنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كونكېرىت نېمىلەر قىلىش، ئاۋۋال قايسى ئىشنى قىلىش توغرىسىدا مۇزاكىرە قىلىنىپ، ئاخىرىدا يېقىن كەلگۈسىنىڭ خىزمەت پىلانىنى تۈزۈپ چىقىشتى. مۇزاكىرىگە چۈشكەن جىمى پىكىرنى خاتىرىلەۋاتقان ئابدۇراھمان شائىر، ماقۇللانغان پىلاننى رەتلەپ يېزىپ چىققاندىن كېيىن قايتىدىن كۆچۈلۈككە ئوقۇپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن يىغىن تارقىدى.

مەمتىلى ئەپەندى بايا يىغىندا يۈز بەرگەن «سىلىققىنە داۋالغۇش»نى كۆڭلىدە قايتا- قايتا مۇلاھىزە قىلىپ، بۇنىڭ ئارقىسىدا جەزمەن بىر يىلتىز بارلىقىغا جەزم قىلىدى ۋە بۇ يامان ئۆسۈملۈك (بەلكى شۇم بۇيا) نىڭ شاخلاپ كەتمەستە يىلتىزىنى قىرىقىپ تاشلاپ، باغنى قوغداپ قېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئۇ ئىشكىتىن چىقىپ ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىمگە يېتىشۈېلىش ئۈچۈن ئالدىراپ كېتىۋېتىپ، دەرىزە تۈۋىدە تۈرغان بىرسىگە كۆزى چۈشتى. قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغاچقا ئۇنى پەرق ئېتەلمىگەن بولسىمۇ، قىياپىتى يىغىن قاتناشقۇچىلىرىغا ئوخشىمايتتى. ئۇ يېقىن بېرىپ قارىۋىدى، ئۇمۇ تەۋپىق تەرەپكە بۇرۇلۇپ:

ــ ئەپەندىم، مەن ... ــ دېدى دۇدۇقلاپ.

ــ ھوي، ناسىراخۇن، بۇ يەرگە كەپتىكەنسەن؟

ــ سىلىنىڭ پاراڭىڭلانى ئاڭلىغىم كېلىپ كەلگەنتىم، چىرىشتىن تارتىنىپ... تۇرۇپ قالدىم.

ــ شۇنداقمۇ، ــ تەۋپىقنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى سەزگۈلىرى ئاللىقانداق بىر بىشارەت بىلەن ئۇنى شۇركەندۇرىۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بالىلار ۋە ياشلارغا بولغان ئالاھىدە مۇھەببىتى بىلەن، دەرھال ئۆزىگە كېلىپ، ــ بىللە بولۇشنى خالىغان بولساڭ بىللە بولساڭ بولۇدۇ. ئوغلۇم، ھازىر نەگە بارماقچىسەن؟

ــ ئۆيگە كېتەمەن...

ـــ بوپتۇ، يەنە كۆرىشەرمىز، ياخشى چۈش كۆر ئوغلۇم.

تەۋپىق ناسىراخۇن بىلەن خوشلۇشۇپ، ئىسلىماخۇن خەلپىتىمگە يېتىۋېلىش ئۈچۈن ئالدىرىدى. ئىككىسى بىردەم چەررەندىلەرنىڭ كەچكى نەغمىسىگە قۇلاق سېلىپ جىم مېڭىشتى. ئاندىن تەۋپىق ھەمرىيىدىن سورىدى:

ـــ خەلپىتىم، ئىككىڭلارنىڭ ئارىسىدا بۇرۇن بىرەر ئىش بولغانمۇ ياكى كېيىنكى كۈنلۈكتە ئازارلىشىپ قالغانمىدىڭلار؟

ـــ ياق، ھېچ ئىش بولغىنى يوق. ئىلگىرى بىز يىراقتىن تونۇشاتتۇق. مۇشۇ ئىش تۈپەيلى تولاراق بىر يەردە بولۇپ قېلىۋاتىمىز. مەنمۇ شۇنى ئويلايمەن، ئۇ نېمىشقا شۇنداق قىلىدىكەن تاڭ. ھازىرغىچە ئوبدان كېلىپ، ئەمدى...

ـــ شۇنداقمۇ؟ سىزنىڭچە بۇ نېمە ئۈچۈن؟

ـــ ھېچ بىلىدىم، ئۆزىڭىزگە مەلۇم، بۇ مەشھەدلىكنىڭ چوڭىدىن - كىچىگىگە جېدەلنى پۈلغا سېتىۋالىدىغان خەق.

مەمتىلى ئەپەندىنىڭ سەزگۈر مېڭىسى مۇشۇ گەپ بىلەنلا بۇنىڭ يىلتىزىنى تاپتى. بۇ يىلتىز يۈرتۇازلىق ئىدى. ئۇ ئېچىنغان ھالدا خەلپىتىمگە:

ـــ خەلپىتىم، مەن بۇ ئىشنىڭ بىز خەقنىڭ قېنىغا سىڭىپ كەتكەن يۈرتۇازلىق ئىكەنلىكىنى پەملەپ قالدىم. سىزدىمۇ بۇ كېسەل بار، ئەلۋەتتە.

ـــ شۇنداق بولسىمۇ شۇنداقتۇ،ـــ دېدى ئىسلام ئاخۇن، ئۇنىڭ ئويلىغانسىرى غەزىۋى قاينىماقتىدى ـــ بۇ مەشھەدلىكلەرنى بىلمەمسىز، ئۆزىچە ھېچكىمنى ياراتمايدۇ. بولمىسا جىمى ناچار ئىش مۇشۇ خەقتىن چىقىدۇ، ھۆكۈمەت ئۈچۈن جاسۇسلۇق قىلىدىغانمۇ مۇشۇ خەق، نەشكەش، قىماۋازلارنىڭ ئۇۋىسىمۇ مۇشۇ، بىر مەشھەدلىك بار يەردە جىدەل بولماي قالمايدۇ. يەنە تېخى بۇ ئۇرۇشقاق دوغچى- گازىرچىلار خەقنى ياراتمايدۇ!

ــ خەلپىتىم! نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ سىزگە ئوخشاش ئاڭلىق بىر ئادەممۇ مۇشۇنداق يۇرتۋازلىق قىلىۋاتقان يەردە، ئومۇمىي مەنپەئەتتىن خۇسۇسىي ئۆچمەنلىكنى ئارتۇق بىلىدىغان، نادانلىق پاتقىقىغا پاتقان ئاۋامدىن نېمە دەپ ئاغرىنغۇلۇق؟ سىز كىچىككىنە يۇرتۋازلىق رامىسكىسىغا كىرىۋالسىڭىز، يەنە بىرسى دۇشمەننى قويۇپ، سىزگە بولغان ئۆچمەنلىك بىلەن بولۇپلا كەتسە، باشلىغان ئىشىمىز شۇ يەردە ئاخىرلاشسا، كېيىنكى ئەۋلادلار بىز توغرۇلۇق نېمە دەر؟ بىز مۇشۇنداق ئۇششاق گورۇھلارغا پارچىلىنىپ، بىر- بىرىمىزگە غەزەپ ياغدۇرۇپ يۈرسەك، بۇ بەختسىز مىللەتنىڭ غېمىنى كىم قىلىدۇ؟!

ــ...تامايى بولسا مۇدىرلىقنى شۇ خەقتىن بىرىگە ئېلىپ بېرىپلا بولدى قىلمامسىز، شۇنىڭ بىلەن مۇرادىغا يېتىپ تىنچىيدىغان ئىش بولسا... مەشھەدلىك بىلەن كېلىشكىلى بولامتى ھەقچان...

ــ قارىغاندا سىز بىلەنمۇ كېلىشكىلى بولمىغۇدەك،ــ دېدى تەۋپىق ئاغرىنغان ھالدا،ــ بوغۇزدىكى مۇسابىقە كۈنى سىزنى نېمە دەپ ئاگاھلاندۇرغانتىم؟! يامانلىقنى يامانلىق بىلەن تۈزەتكىلى، ئوتنى ئوت بىلەن ئۆچۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى نېمىشقا چۈشەنمەيسىز؟ «سەن ئوت بولساڭ، مەنمۇ ئوت بولىمەن، سەن بېشىمنى يارساڭ، مەن كۆزۈڭنى ئويىمەن» دەپ تۇرۇۋالغاندا ئاقىۋەت نېمە بولۇدۇ؟ لوقمان ھېكىم: «ئىككى يەردىكى ئوت بىر بىرىنى ئۆچۈرمەيدۇ»، دەپتىكەن. بۇنداق ئۆچمەنلىك دۇشمەنگە قارىتىلسا ياخشى! خەلپىتىم، مىللەتنىڭ بەختى ئۈچۈن، ئۆزىڭىزنىڭ بۇنداق مەزگىلسىز قوزغۇلۇدۇغان «غورۇرى»ڭىزدىن كېچىڭ، سىز «سۇ» بولۇڭ، ئاندىن ئوتمۇ ئۆچىدۇ. ھېچكىم ئاۋۋال غەزەپتىن يېنىشنى خالىمىسا بىز دۇشمەننىڭ قولىدا ئەمەس، ئۆزىمىزنىڭ قولىدا ئۆزىمىز زاۋال تاپىمىز!

ئىسلام ئاخۇن قاتتىق ئىزا تارتتى. بايا ئۇ غەزىپى ئەقلى ئۈستىگە مىنىۋېلىپ كۆرەلمەي قالغان ئاددىي ئەمما روشەن ھەقىقەتنى تونۇپ يەتكەندە ۋىجدانى ئازاپلاندى.

ــ مەن... ئەپەندىم، دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن، خەق مېنى ئۇرۇپ كەتسىمۇ قول يانداۋرمايمەن...

ــ شۇنداق بولسۇن، مەن ئىككىنچى سىزنىڭ ئاغزىڭىزدىن ھېلىقىدەك گەپلەرنى ئاڭلىمايدىغان بولاي. نېمە ئۇ، «قانجىق، جىدەلخور،...» دېگەن؟! ئۆز ـ ئۆزىمىزگە ھاقارەت! سىلەرنىڭ بۇ ئارازىڭلاردىن دۇشمەن خەۋەر تاپسا، يارىنى كوچىلاپ چوڭايتىدۇ. بۇ زىددىيەتتىن پايدىلىنىپ ئىشنى بۇزۇشقا ئۇرۇنىدۇ. مەن سىزدىن ئۆتۈنەي، ئەگەر قۇتلۇقئاخۇن بىرنېمە دەپ كەتسىمۇ سىز ئېغىرلىق قىلىپ، كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ ياخشى گەپ قىلىڭ، ئادەم بالىسى تەسىرلەنمەي قالمايدۇ، شۇ چاغدا بۇنىڭ نەتىجىسىنى كۆرۈپ بېقىڭ...

ئىسلام ئاخۇننىڭ ئۇزاق تىنىشتىن ئۈنىڭ قەلبىنى چۈشەنگەن تەۋپىق ئارتۇق گەپ قىلماي ئۈنىڭ بىلەن خوشلاشتى. ئۇنى ئانچە يىراق بولمىغان جايدا سابىت كۈتۈپ تۇراتتى. تەۋپىق بۇ جىمخور يىگىتنىڭ چوقۇم بىر گېپى بار، بۇگۈن ئۈنىڭ كەيپىمۇ تازا جايدا ئەمەستەك قىلغان، دەپ ئويلاپ ئۈنىڭ يېنىغا قاراپ ماڭدى.

4

كۈتۈلمىگەندە سابىتنىڭ بېشىغا يەنە بىر پاجىئەنىڭ سايىسى چۈشتى. شۇڭا توپلانتىدا كەيپسىز ئولتۇرغاندى. بۇ ھال تەۋپىقنىڭ دىققىتىدىن چەتتە قالمىدى. ئۈنىڭ بېشىغا كەلگەن پاجىئەنى تاسادىپىلىك دېيىشكىمۇ، مۇقەررەرلىك دېيىشكىمۇ بولاتتى. بۇنداق دېيىشىمىزنىڭ سەۋىپى، بۇ خىيالچان، ساددا يىگىت مەسىلىلەرگە كۆپ ھاللاردا ئاددىي قارايتى، يەنە ھەممە نەرسىگە ئاقكۆڭۈل ئادەملەرگە خاس كۆڭۈلچەكلىك بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. بەزىدە بولسا گۇمانخورلۇق بىلەن تولا ئويلاپ ھالى كېتەتتى. گۈلزادىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىمۇ ئەنە

شۇنداق بولدى. گۈلزادىنى تالالىق قىلىۋېتىش ھەلەكچىلىكىدە ئالدىراپ يۈرگەن ئۆگەي ئانىنىڭ ئىچى تارلىق بىلەن بىرەر شۇملۇقنى تېرىيدىغانلىقى ئايان بولسىمۇ، سابىت بۇنى ئويلاپ يېتەلمىگەندى.

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كېيىنكى قېتىم گۈلزادە بىلەن ئۇچراشقاندا بۇ ھەقتە ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى.

گۈلزادىنىڭ ئۆگەي ئانىسى كۆپ شاپاشلاپ، دەللالارنى ئىشقا سېلىپ، خوتۇنى ئۆلۈپ كەتكەن تۆرت بالىلىق بىر كىشىنى تاپقانىكەن. ئۇ گۈلزادىنىڭ دادىسىنى قايىل قىلىش ئۈچۈن ئۇ كىشىنىڭ تەرىپىنى كۆپ قىلدى. ئۇنى ھال-كۈنى ياخشى، قولى ئوچۇق، ئۆزى مۇلايىم دەپ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىدى.

ــ تەقدىرنىڭ بۇيرۇقىغا شۈكرى-سانا ئېيتماي بولامدۇ، مانا مەنمۇ سىزگە ئون گۈلۈمنىڭ بىرسى ئېچىلماي تۇرۇپ تەككەندىم، ئۆلۈپ قالدىممۇ؟ ئايال خەق دېگەن ھاجىز، تەقدىرگە ناشۈكۈرلۈك قىلسا بولمايدۇ، ــ دېدى ئۇ.

ــ ئۆزىگە دېدىڭمۇ؟ ئۆزى نېمە دەيدۇ؟

ــ ئۆزىنىڭ كاككۇك- زەينەپ بولۇپ يۈرگەن چۈجە خورازلىرى بار، چۈجە خورازلىرى تۇرغاندا ماقۇل دەمتى؟ مەنمۇ سىزگە دېگەندە ماقۇل بولمىغان، كېيىن تەقدىرگە تەن بەردىم. مانا ئەمدى بالا- چاقىلىقىمۇ بولدۇق. ئۆزىگە مەسلىھەت سېلىپ ئولتۇرىدىغان ئىشمۇ بۇ!؟

ــ شۇنداق بولسىمۇ، يېتىم ئەمەسمۇ، دىلى سۈنۈق، شۇڭا...ــ دېدى دادا نېمە دەرىنى بىلمەي. ئادەتتە ئۇ بۇ ھازارۇل خوتۇنىنىڭ ھە دېسە ياقىسىغا ئېسىلىشىدىن زېرىكىپ كەتكەچكە بەكمۇ ئېھتىيات قىلاتتى.

ــ يېتىم ئەمەسمۇ!؟ بۇ گەپچە مەن ئۆگەيلىك قىلىپ، ئۇنىڭ بېشىدا مىس تاۋاقتا ئوت قالاۋېتىپتىمەن- دە!؟ قىلىۋاتقان گېپىنى! قىزىڭىز باغنىڭ ئارقىسىدا يات ئەركەك بىلەن تېپىشىپ يۈرۈپ بىر ئاھانەتنى قىلىپ بەرسىدى، ئىلاھىم! مەن تېخى پاتراق بېشىنى ئوڭلاپ، بىر پالاكەتتىن قۇتۇلىلى دەپ پالاقلاپ يۈرۈپتىمەن. كەشىمنىڭ سوڭىمۇ

ئۇپراپ كەتتى. ئەمدى كېلىپ مەن ئۇنى ئۆگەيلەۋېتىپتىمەن- دە!

بۇ زەھەرخەندە خوتۇن گۈلزادىنىڭ ئىنى- سىڭىللىرىنى خورلاپ، قىيناپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. دېسىمۇ بولاتتى. پەقەت گۈلزادىلا ئۇنىڭ ھەرخىل ئازار- كۈلپەتلىرىگە چىداپ، تىكەنلەر ئىچىدىكى گۈلدەك ئۆسۈپ چوڭ بولغانىدى. دادىسى بۇ تەۋەرۈك بالىسىنى ھەر قانچە ياخشى كۆرسىمۇ، لېكىن ئايالى ئالدىدا ھۆكۈم سۈرۈشتىن ئاجىز ئىدى. شۇڭا ئامالسىز مۇجمەل جاۋاب بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتمەكچى بولۇپ:

— قېنى، بۇيرۇق- نېسىپ بولسا...

— سىز جاۋاب بەرسىڭىزلا بۇيرۇق- نېسىپ دېگەن شۇ. ھەممە ئىش پۈتۈپ، سىزنىڭ بىر ئېغىز گېپىڭىزلا قالدى!

— مېنىڭ گېپىم قالغان بولسا، مەن نېمە دەيدىتتىم، قىزىمنىڭ بەختى ئېچىلسىلا...

— بەختى ئېچىلىش- ئېچىلماسلىقى، مۇشۇنىڭ ئۆزىگە باغلىق ئىش. بىر بولسا ئاللانىڭ ئىلكىدىكى ئىش، كېيىنكى ئىشنى ھازىرلا كېستۈالدىغان خۇدادىن چوڭمۇسىز؟

ئەر ئاستا ھويلا تەرەپكە ماڭدى. ئۇ ئوچۇق جاۋاب بېرىشتىن مۇمكىنقەدەر قېچىش كويىدا ئىدى. بىراق، ئۇنىڭ ئاستا، بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ ھويلا تەرەپكە چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىغان خوتۇن، غۇتۇلداپ تىللاشقا، لىڭتاسما، لامزەللە دەپ ھاقارەت قىلىشقا باشلىغانىدى، ئەز:

— بۇ دېگەن ئۆمۈر سودىسى، ئانىسى، ئويلۇنۇپ ئەتە- ئۆگۈنگىچە بىرنېمە دەي،— دەپلا كەتمەنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

گۈلزادە بۇ سۆھبەت بولۇۋاتقاندا ئىچكىرىكى ئۆيدە ئىشىككە يېقىن تۇرۇپ ئۇلارنىڭ گېپىنى تىڭشىغانىدى. دادىنىڭ قىلغان ئەزمىلىكى ئۇچۇن قىزدىن قىساس ئېلىشنى ئويلىغان ئۆگەي ئانا، غەزەپلىك ۋارقىرىدى:

— گۈلزەك! ھەي، گۈلزەك!

ــ مانا مەن، ئاچا... ــ گۈلزادە ئىچكەركى ئۆيدىن چىقىپ كەلدى. بۇنى كۆرۈپ ئۆگەي ئاننىڭ تېخىمۇ ئەرۋايى ئۇچتى:

ــ ھۇ، ئە (ئەر) سارىكى! ئالدىراپ كېتىپ، گەپ تىڭشاپ تۇرغانمۇ، ھە؟ ھۇ جۇۋاينىمەك! مەن تېخى سېنى تالادا ئىش بىلەن دەپتىمەن، ئەسلىدە بۇ يەردە تۇرۇپ ئەرگە تېگىشكە ئالدىراپ ئولتۇرۇپسەن- دە!...

ئۇنىڭ ئاغزىدىن يۈزى ئېچىلمىغان قىزلارغا ئەمەس، ئەڭ قەبىھ پاھىشە ئايالارغىمۇ دېگىلى بولمايدىغان ئەپسانە گەپلەر چىقاتتى. گۈلزادە ئۆزىنىڭ نېمىشقا ئۆلمەي ياشاپ قېلىۋاتقىنىغا ئاغرىنىپ يىغلايتتى...

بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ دادىسى بىلەن ئۆگەي ئانىسى ئارىسىدا بولغان يەنە بىر سۆھبەتنى ئاڭلاپ قالدى.

ــ ئەتىياز كۈندە تۇي قىلمىغاندىكىن، ئالدىراپ نېمە قىلىسەن؟

ــ بۇ دادىسىنىڭ زەئىپ ئاۋازىدى. بۇ گەپنىڭ ئورنىدىن قارىغاندا ئۇمۇ بۇ تۇي ئىشىغا رازىلىق بېرىپ بولغاندەك قىلاتتى.

ــ ئالدىرىغانىنىڭ يامىنى يوق، ــ دېدى ئۆگەي ئانىسى،ــ قىز بالا دېگەن خام گوشقا ئوخشايدۇ، ئۇنى ئۆيدە ساقلاۋەرگەن بىلەن پۇراپ قالىدۇ، ھېلىمۇ بۇ بىر نېمىگىز پۇراپ بولدى، ئەمدى يەنە تۇرسا قۇرۇتلايدۇ!

ــ تۇي بولسىمۇ كۈزدە بولغاندىكىن، كۈزگىچە بىر نېمە قىلارمىز، كۈز ياخشى... كۈزگىمۇ مەڭ يىل بولمىغاندىكىن،... ناھايىتى كەتسە يەنە بەش ئاي...

ــ ھە، يىتىم ئوغلاق بىلەن تۇل يىگىتكە چوڭ تۇي قىلىپ بەرمەكچىمىدىگىز؟ تۇي دېگەنمۇ ئۆزىگە چۈشلۈق بولۇدۇ. قېرى تويىدەك، جىم- جىتلا، ئالتە خوتۇن كىشى بىلەن تۆت ئە كىشىنى قىچقىرىپلا پاتىھە قىلدۇرساق بولدى!... چوڭ تۇي قىلىپ كەلسە قالغان تازلىرىگىزغا نېمە قالىدۇ؟

دادىسىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمىدى. بۇ دېمەك، ئۇ رازى بولدى دېگەن سۆزىدى.

.....

بۇ ئەھۋاللارنى ئاڭلاپ تۇرغان سابىت قىزغا نېمە دەپ تەسەللى ئېيتىشنى بىلمەي قوللىرىنى ئىشقىلاپ، تەمتىرەپ قالدى. ئۇ كۆز يېشى ئالدىدا، بولۇپمۇ خوتۇن- قىزلارنىڭ كۆز يېشى ئالدىدا ھەر قاچان ئەنە شۇنداق ئۆزىنى يوقۇتۇپ قويىاتتى. ئۇ خىيالىدا گۈلزادە بىلەن ئۇچرۇشۇش ھەققىدە شىرىن تەسەۋۋۇرلارنى قىلىغىنىدا ھامان مۇھەببەت داستانلىرىدىكى كۆرۈنۈشلەر، شائىرانە ھېسقا تولغان سۆيگۈ بايانلىرىنى قايتا- قايتا ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ باقاتتى. سۆيگۈنى كۆز يېشى قىلغاندا ئۇنى باغرىغا بېسىپ تۇرۇپ، ئەڭ شېرىن سۆزلەر بىلەن تەسەللى ئېيتىشنى، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاشنى، سويۇشنى، ئاخىرىدا ئۇنى قىچقىلاپ كۈلدۈرۈۋېتىشنى ئويلايتتى، لېكىن، ئۇ بۇنداق شوخلۇقلارنى خىيالىدا قىلىش بىلەنلا چەكلىنەتتى. سۆيگۈنىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئەنە شۇنداق ئۆزىنى يوقۇتۇپ قويىاتتى، ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ، ئۇنىڭ دەسلەپ قانداق قىلىپ مۇھەببەت باغلىيالىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايتى. لېكىن ئۇ چاغلاردا ھەممە ئىش ئاددىي ۋە چۈشۈنۈشلۈك ئىدى. ئىككىسى سازلىققا مال بېقىشقا، ئوت ئېلىش، تېزەك تېرىشكە چىققاندا جىگدىلىكلەردە ئۇچرۇشۇپ تۇراتتى. گاھىدا ئۇرۇشۇپ قالسا، گاھىدا ئامراقلىشىپ، قوغلۇشۇپ چاخچاقلىشاتتى، شۇڭا، ئۇ:

«چوڭ بولغاندا چوقۇم سېنى ئالىمەن» دېگەن سەھراچىسىغىلا گەپنى قىينالمايلا ئېيتالىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆز ئارا ۋەدىلىشىش، مۇھەببەت ئەھدىنامىسى تۈزۈش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسى بولمىغانىدى. ئۇلارنىڭ يېشى ئۇلغۇيۇپ، كۆڭلىدە ئىلگىرى كۆرۈلۈپ باقمىغان ھېس تۇيغۇلار ئويغانغانسېرى، مۇناسىۋەت ئاللىقانداق سىرلىق تۈس ئالدى. سابىت نۇرغۇن كىتاپلاردىكى مۇقەددەس، سىرلىق مۇھەببەت بىلەن ئۆزىنىڭ رىئال مۇھەببىتىنى ئارىلاشتۇرىۋەتكەندەك، مۇناسىۋەتنى سىرلىقلارشتۇرۇۋۇتۇالغاندى. گۈلزادە كىتابلاردىكى مۇھەببەتنىڭ ئاجايىپ- غارايىپ سېھرىگە ئۇچرىمىغاچقا

هامان ئىلگىرىكىدەك ساددا، تۆز ۋە سەھرا قىزلىرىغا خاس قوپالراق ئىدى. جۇرئەتلىكرەك دېيىشكىمۇ بولاتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئىلگىرىكىدىن سەل سىپايىلىشىپ، هودۇقۇش قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

سابىت ئۆزاق تەمتىرەشتىن كېيىن:

ــ قايغۇرما، بەپتە[1] توپلانتى بولۇدۇ، بۇ ئىشنى مەمتىلى ئەپەندىگە ئېيتىمەن. ئۇ چوقۇم بىزگە يارىدەم قىلىدۇ،ــ دېدى.

ــ ئۇ كىشىنىڭ چولىسى تېگىپ، بۇ ئىشقا باش قاتۇرغىچە، هېلىقى جادۇگەر مېنى پوققا تىقىپ بولارمۇ؟... يا بولمىسا پەيزىۋاتقا قېچىپ كېتەيمىكىن؟ ئۇ يەردە ئانامنىڭ سىڭلىسى بار...

ــ ئەپەندى ئۆزىمۇ يەتكۈچە ئالدىراش، شۇنداق تۇرسا، نېمە دەپ دەرمەن. ئىشقىلىپ سەن خاتىرجەم بولغىن، ــ سابىت ئىچىدە ئۇنى ئەركىلىتەتتى: «خاتىرجەم بول، جېنىم، جېنىم تېنىمدىلا بولۇدۇكەن، سەن گۈلۈمنى باشقا كىشىگە ئۈزدۈرمەيمەن... »

ئۇلارنىڭ گېپىنى تۈگىگەندى. گۈلزادە يوغان ۋە نۇرلۇق كۆزلىرىنى سابىتقا بىر پەس تىكىپ، ئۆي تەرەپكە ماڭدى. كېتىۋېتىپ توختىدى- دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ:

ــ ئەمدى كۆرۈشەلمەيمىز، ئەپەندى ئارىلىشىپ، يولىمىزنى قىلمىسا كۆرۈشەلمەيمىز. مېنى قېچىپ كېتىدۇ دەپ تالاغىمۇ چىقارمايدۇ،ــ دېدى ۋە يۈرۈپ كەتتى.

سابىت جاۋابەن هېچنەرسە دېمەستىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مەززە قىلىۋاتقاندەك زوقلۇنۇپ قاراپ قالدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە مانا ئەمدى هېچكىمنىڭ يادىغا كەلمىگەن، غېرىپمۇ، پەرهادمۇ ئۆز مەشۇقلىرىغا ئېيتىپ باقمىغان گۈزەل ئىبارىلەر تىزىلىپ كېلىپ، شېئىرغا ئايلانماقتىدى. ئۇ ئىچىدە كۈلدى، «توۋا، خۇدايىم ماڭا بەستىمگە يارىشا مىجەز ئاتا قىلسا نېمە بولغاي؟» قىزنىڭ قارىسى يۈتكەندىلا سابىت

[1] بەپتە ــ ئاتۇش شىۋىسىدە «بۇ هەپتە» نىڭ قىسقارتىپ ئېيتىلىشى ــ ئا.

جايىدىن قوزغالدى.

....

ئۇ مۇشۇ دەرتلىرىنى ئېيتىش ئۈچۈن توپلانتىدىن چىقىپ ئۈستازىنى كۈتۈپ تۇرغاندى.

ــ بۇ ئىش خېلى جىددىي ئىش ئىكەن،...ــ دېدى تەۋپىق سابىتنىڭ ھەۋەسنى تارتقۇدەك بەستىگە ئېچىنىش نەزىرىدە قاراپ،ــ خاتىرجەم بول ئوغلۇم، سېنىڭ شىرىنىڭ پەقەت ساڭا ــ پەرھادقىلا مەنسۇپ بولۇدۇ! مەن ۋاقت چىقىرىپ يولىنى قىلاي.

ــ ئاڭغىچە، ...ئۇلار،... ــ دەپ دۇدۇقلاپ قالدى سابىت.

ــ ياق، مەنمۇ كۆپ كېچىكتۈرمەيمەن، خاتىرجەم بول، ــ دېدى ۋە ناراقتا تېخىچە كەتمەي تۇرغان ناسىراخۇنغا كۆزى چۈشتى. ئۆزى بولسا قۇتلۇقئاخۇن خەلپىتىم بىلەن تەپلىسى سۆزلۈشۈش ئۈچۈن ئالدىراپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇ سابىتقا ناسىراخۇننى تونۇشتۇرۇپ، ئىككىسىنى سۆھبەتداش قىلىپ قويۇپ، ئاندىن كەتكۈسى كېلىپ، ناسىراخۇننى بۇياققا كېلىشكە ئىشارە قىلدى،ــ بۇ يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قوي سابىت، ئۆزى تەلەبە بولسىمۇ، يېشىڭلار تەڭ كېلىپ قالدۇ. ئىسمى ناسىراخۇن، يادىڭدا بارمۇ، بوغۇزدىكى مۇسابىقىدە كۆڭلۈمگە ياراپ قالدى. بايا بىز بىلەن سۆھبەتتە بىللە بولغۇسى كېلىپ كەپتىكەن، بىراق تارتىنىپ كىرەلمەپتۇ. مىجەزىڭلار تۇپتىن قارىمۇ-قارشى: بىرىڭلار تارتىنچاق، بىرىڭلار تاشقىن. قارىمۇ قارشى مىجەزدىكى ئىككى كىشى دوست بولسا قانداق بولۇدۇغانلىقىنى بىر كۆرۈپ باقايلى، قېنى. ئىككىڭلار بىردەم پاراڭلىشىلار، ــ ئۇ پائالىيەتچان ئادملەرگە خاس چاققانلىق بىلەن ئۇلارنى تونۇشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن خوشلاشتى،ــ خەير، دوستلۇقۇڭلار مەڭگۈلۈك بولسۇن، ياخشى چۈش كۆرۈڭلار.

ئالتىنچى باب

كۈلكە ــ كۈچلۈكلۈك ئالامىتى بولۇپلا قالماي، بەلكى كۈچلۈكلۈكنىڭ ئۆزىدۇر.

ــ ئا. لۇناچارسكى.

1

رۇشتى مەكتەپتە دەرس باشلانغاندىن كېيىن ئۇيۇشما رەھبەرلىكى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ خىزمەت ۋە دەم ئېلىش شارائىتى ھەققىدە باش قاتۇرۇپ، ئۇنىڭ مەشھەدكە كۆچۈپ كېلىشىنى لايىق تېپىشتى، بۇنداق بولغاندا ھېچ بولمىسا بويامەت بىلەن مەشھەد ئارىلىقىدىكى مۇساپىنى بېسىپ بولۇشقا كېتىدىغان ۋاقتىنى قولغا كەلتۈرۈش مۇمكىن ئىدى. ئۇيۇشما تەۋپىقنىڭ ماقۇللىقىنى ئالغاندىن كېيىن، مەشھەدتىن ئۆي ئوقۇشتى. قۇمباغدا نىزاخۇن (نىياز ئاخۇن) قوتۇر دېگەن بىر كىشىنىڭ ئۆيى بوش ئىدى. نىزاخۇننىڭ ۋارىسلىق قىلىدىغان ئوغلى بولمىغاچقا بۇ ئۆي قاراقسىز دېگۈدەك ئىدى، نىزاخۇن ئەر- ئايال يالغۇز قالغانىدى. ئۇينىڭ ئىگىلىرى چۆلدەرەپ ھوھۇلداپ قېلىۋاتقان ھويلىسىغا مەمتىلى ئەپەندىنىڭ كۆچۈپ كىرىشىنى ئويلىغاندا خوشاللانماي تۇرالمايتى، شۇڭا مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا جان دەپ رازى بولدى. ئۇيۇشما ئۆينى ھەل قىلغاندىن كېيىن تەۋپىقنى كۆرۈپ بېقىشقا تەكلىپ قىلدى.

تەۋپىق ئىسلام ئاخۇن، ئابدۇراھمانھاجى، نۇرۇللا خەلىپىتىم قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا يېڭى تۇرالغۇسىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن كەلدى. ئۇ ئۆيىنىڭ كەڭ- تاشالىقىدىن رازى بولدى. كىتاب ۋە دورا-

دەرمەكلەرنى قويۇش ئۈچۈن دەرىزىنىڭ قارىشىدىكى تامغا ئۇيۇق چىقىرىپ، تام ئىشكاۋى قىلىشنى زۆرۈر تاپتى...

ئۇنىڭ مەسلىھەتلىرى بويىچە ئۇيۇشما ئۆينى قايتىدىن رەمونتلاپ، تەۋپىقنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن لايىقلاشتۇرۇپ بەردى. ئىككى ئۆيدىكى سۇپا ئېلىپ تاشلىنىپ، يەرگە خىش ياتقۇزۇلدى. تەۋپىقنىڭ ياتاقخانىسىغا بىر كارىۋات قويۇلدى.

تەۋپىق بۇ ئۆيلەرنىڭ ئازادە ۋە يورۇقراق بىرىنى خىزمەت ئۈچۈن تاللاپ، كۈتۈپخانا، دورىخانا، مېھمان قوبۇل قىلىش ئۆيى قىلدى. دەرىزىنىڭ قارىشىدىكى تامغا يېڭىدىن ياسالغان تام ئىشكاۋىنىڭ بىرىگە كىتابلىرىنى تىزدى. يەنە بىرىنى دورا ئىشكاۋى قىلدى. دارىلمۇئەللىمىدە ئىشلەتكەن يېزىق شىرەسى ۋە باشقا نەرسىلەرنى، نىزامىدىنىڭ ئۆيىدىكى نەرسىلىرىنى كۆچۈرۈپ كەلدى. شىرەنى دەرىزە ئالدىغا، ئۇنىڭ قېشىغا پىيانىنونى جايلاشتۇردى. تەمبۇرنى تام ئىشكاۋى بار يورۇق تامغا ئاستى. بۇ يەرگە يەنە كېسەللەرنىڭ ئولتۇرۇشى ئۈچۈن بىر دانە ئۇزۇن ئۇستەلمۇ قويۇپ قويدى.

ئويۇشمىدىكىلەر، نىزامىددىن، زورىخان ۋە نىمىتۇللا بىلەن مەكتىكاخۇنلار ئۇنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئۆينى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بېرىشتى. ئاخىرىدا ئۇ جاھازىلارنىڭ جايلىشىش ئەھۋالىنى ئوبدان كۆزدىن كەچۈرۈپ چىققاندىن كېيىن ئۇستى- بېشىنى قاتتى.

ــ ئىككىگىلارغا بۇ يېڭى تۇرالغۇگىلار ياقتىمۇ؟ ــ دەپ سوردى ئۇ ئەسكەرلەردىن.

ــ ياخشى بولدى، بىزگە ياقتى.

ــ بولمىسا كۆڭلۈڭلاردىكىدەك سەرەمجانلاشتۇرۇپ بېرىمىز،ــ دېدى ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم.

ــ خىزمىتىڭلار يەتتى، رەخمەت،ــ دېدى نىمىتۇللا كۈلۈپ.

تەۋپىقنىڭ تۇرمۇش ئادىتىنى بىلىدىغان زورىخان، ئۇنىڭ يۇيۇنۇۋېلىشى ئۈچۈن سۇ ئىستىپ بەردى. تەۋپىق يەڭگىسىگە

مۇلايىملىق بىلەن رەخمەت ئېيتىپ، ياتاقخانىسىغا كىرىپ يۈيۈندى. ئىسىق سۇ بىلەن پاكىزلەنگەن بەدىنىنى ئادىتى بويىچە مۈزدەك سوغۇق سۇ بىلەن (يازدا كۆپىنچە كۈپىناك سۈيى بىلەن چايقايتى) چايقاپ، ئۆزىنى تېتىكلەشتۈرگەندىن كېيىن، كېيىم ئالماشتۇرۇپ، تېخىمۇ روھلۇق، جۈشقۇن ھالدا چىقتى.

ــ يەڭگە، مېنىڭ بۇ يەرگە كۆچكەنلىكىمنى بىلمەيدىغان كېسەللەر ئىزدەپ بارسا ئۇلارغا ئېيتىپ قويۇڭ. مەن ھەر كۈنى ئەتتىگەندە ــ بامداتتىن يېنىپ كېسەل كۆرىمەن،ــ دېدى.

ــ تۈۋا، شۇنداق قىلىپ، بىزدىن بۆلەك بولغىنىڭىز راست بولدىمۇ؟ بىزنىڭ ئۆي نىمىگە ئوخشاپ قالا ئەمدى؟... ــ زورىخان كۆزىگە ياش ئالدى،ــ بالىلا...

ــ مەنمۇ شۇنى دەيمەن، ــ دېدى تەۋپىق غەمكىن كۈلۈمسىرەپ، ــ بالىلارسىز مەنمۇ تازا بۇرۇختۇم بولۇدۇغان بولدۇم.

ــ ھەممىگە كۆنۈپ كېتىمىز، يەڭگە، ئەمدى ئۆيگە بېرىڭ. بالىلار يولىڭىزغا قارايدۇ.

جەڭچىلەر بىلەن پاراڭلىشىپ تاشقارقى ئۆيدە ئولتۇرغان نىزامىددىن، زورىخاننى ئېلىپ قايتىش ئۈچۈن ئىنىسى بىلەن خوشلاشتى.

ئۇلارسىز ئۆتۈۋاتقان بىرىنچى مىنوت تەۋپىقنىڭ يۈرىكىنى سىقتى. شۇڭا ئۇ خىزمەت بىلەن روھى ئازاپنى ئۇنتۇش ئۈچۈن دەرھال، ئۆزىنى تېتىكلەشتۈرۈپ:

ــ نىمتۇللا، چىقىپ ئېلاخۇنغا ئېيتىڭ، ئاتنى توقۇپ تەييار قىلسۇن، ــ دېدى تەۋپىق. ھازىر ئومۇم ئىشلىتىدىغان ئاتنىڭ ھەممىسى ئۈيۈشما ئىختىياردا بولۇپ، ئاتلارغا ئېلاخۇن قارايتتى.

ــ قەيەرگە، ئەپەندىم؟ ــ دېدى مەڭلىكاخۇن، تەۋپىقنىڭ چاققان ھەرىكەتلەر بىلەن ماتېرىيال سومكىسىغا بىر نېمىلەرنى سېلىۋاتقىنىغا، دورا سومكىسىنى ئېلىپ چىقىپ ئۇنىڭدىكى دورىلارنى بىر- بىرلەپ تەكشۈرۈپ، كەملىرىنى تولۇقلاپ سېلىۋاتقىنىغا قاراپ تۇرۇپ.

ــ مەن ئاغۇغا چىقىپ كىرەي، سىلەر دەم ئېلىۋېلىڭلار، پۈتۈنلا قايتىمەن، ــ ئۇ ئىشتىن باش كۆتۈرمەي شۇنداق دېدى.

ــ كۆرىدىغان كېسەل بارمىدى؟

ــ ياق، مەكتەپ ئىشى بىلەن، دورىلارنى ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئېلىۋالاي دەيمەن. كېسەللەر ئۇچراپ قالسا ئاپىلا دەپ قالماي...

ــ خەير، ئىنىم، ــ ئۇ سومكىلارنى ئېلىپ، مەڭلىكاخۇننىڭ ئۆز مەسئۇلىيىتى ھەققىدە بىر نېمە دېيىشىگە پۇرسەت بەرمەي چاپسانلا چىقىپ كەتتى. ئۇيۇشما (بىنا پۈتكىدەك بولغانىدى)غا بارغاندا ئېلاخۇن ئاتنى توقۇپ، يوگىدىن تۇتۇپ تۇرغانىدى. بۇ يەردە نىمتۇللامۇ ئۆزىنىڭ ئېتىنى تۇقۇپ، بىللە بېرىشقا جابدۇنغانىكەن. تەۋپىق ئۇنى رەت قىلىشنىڭ پايدىسىزلىقىغا كۆزى يېتىپ گەپ قىلمىدى ۋە يېنىك ھەرىكەت بىلەن ئىرغىپ مىندى ـ دە، يورۇتۇپ يۇرۇپ كەتتى.

كەچقۇرۇن ئۇ ھېرىپ ـ ئېچىپ قايتىپ كەلگەندە، نىزاخۇن قوتۇرنىڭ ھويلىسى كېسەل كۆرسەتكىلى كەلگەنلەر بىلەن ئاۋاتلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇلار تەۋپىقنى كۆرۈپلا ھەممىسى ئەھۋال سوراپ، چۇقۇرۇشۇپ كەتتى. تەۋپىقنىڭ ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان چىرايىغا نۆۋەتتىكى ھارغىنلىققا تەييارلىنىۋاتقان چاغدا بولۇدۇغان بىر خىل ئىپادە ئۇرغۇپ چىقىپ، ئارقىدىنلا نۇرلۇق كۆزلىرىدە مېھرىبانلىق ئىپادىلەندى. چىرايىغىمۇ كۈلكە يۈگۈردى.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، خوش كېلىشىپلا، ــ دېدى ئۇ ئاۋۋال سالام قىلىپ.

ــ سىزنى ئاۋارە قىلغىلى كەلدۇق، يەنە نېمىگە كېلەتتۇق، ــ دېدى بىرەيلەن.

ــ سىلەرنى ساقلىتىپ قويغىنىم ئۈچۈن خىجىلمەن، ــ دېدى ئۇ ئۆيگە كىرىپ كېتىۋېتىپ، ئىلگىرى ئۇ دەم ئېلىش كۈنلىرى كېسەل كۆرەتتى. كۆرىنىدىغانلارمۇ شۇ كۈنى كەچقۇرۇن كېلىشكە ئادەتلەنگەنىدى. ئۇنىڭ مەشھەدكە كۆچۈپ كېلىشى بىلەن يېڭى

چوپقەتلەرنىڭ كۆپۈيىشى تەبىئىي ئىدى.

ئاتىلار، ئانىلار، بالىلار ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، يېڭى سەرەمجانلانغان «قوبۇلخانا» ھەم «ئىشخانا» غا كىرىپ كېلىشتى. ئۇ مېھمانلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. كېسەللەر ئولتۇرۇشقا ئۈستەل يېتىشمىگەچكە، ئېشىپ قالغانلىرى ئۆرە تۇرۇشتى. بۇ ھالنى كۆرگەندە تەۋپىق كۆڭلىدە: «يەنە بىر ئۈستەل ياساتمىسام بولمايدىكەن- دە» دەپ ئويلىدى.

ئۇ ئاۋۋال بالا كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايالدىن ئىلگىرىكى دورىلارنى قانداق ئىشلەتكەنلىكىنى، قانداق ئۆزگۈرۈش بولغانلىقىنى سوراپ، ئاندىن ئۆزى ئانا قۇچىقىدىكى بالىنىڭ كۆزىگە قاراپ، تىلىنى چىقارغۇزۇپ تەكشۈرۈپ كۆرۈپ يەنە دورا بەردى ۋە قانداق ئىچۈرۈش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ بەردى[1]. يەنە بىر ئاننىڭ ئالدىدا تۇرغان ئۆسمۈرنى قولىدىن تارتىپ كېلىپ، ئاۋۋال ئۇنى ئۆز بالىسىدەك ئەركىلەتتى. ئاندىن ئۇنىڭ باش كىيىمىنى ئېلىپ، دەرىزە ئالدىدا تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، ئاندىن ئىسسىق سۇ بىلەن يۇيۇشقا باشلىدى.

ــ بولدى، قويۇڭ، ئەپەندىم، ــ دېدى خىجىل بولغان ئانا مەڭدەپ، ــ ئۆزۈم يۇيۇپ بېرەي، ئاندىن...

ــ سالا پىشىقچىلىكمۇ نى ئىشلار تۇگەيدۇ، ھەرگىز خىجىل بولماڭ، ــ دېدى تەۋپىق كۈلۈمسىرەپ، ــ بالا كەلگۈسىنىڭ، مىللەتنىڭ بالىسى.

بالىنىڭ بېشىنى يۇيۇپ بولۇپ، ئاق مەلھەمنى چاپتى. ئانا بولغۇچىغا

---

[1] تەۋپىقنىڭ ئۆيىدە كېسەل كۆرۈشى ۋە تام ئىشكاۋى (ئەمەلىيەتتە بىر نەچچە بۆلۈنگەن تاكچە) غا تىزىلغان دورىلار ھەققىدە قەشقەر قىزىل دۆۋىدىكى توختاجىنىڭ مەكتۇبىدە ئوقۇغان ۋە شۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، ئاخىرىدا قەشقەر كۈتۈپخانىدا ئىشلەپ دەم ئېلىشقا چىققان مەھەممەد ئوسمان ئاكا سۆزلەپ بەرگەندى. ئۇنىڭ ئېيتىشچە تەۋپىق ئۇنىڭ ئاتىسى بىلەن ياخشى ئۆتۈشىدىكەن، شۇڭا مەھەممەد ئوسمان ئاكا تەۋپىقنىڭ ئۆيىدە بىر مەزگىل تۇرغانىكەن، ــ ئا.

www.uyghurkitap.com

يەنە بەزى گەپلەرنى تاپىلاپ، ئۇنى ئىززەت- ئىكرام بىلەن ئۇزۇتۇپ قويىدى. شۇنداقلا خوشلاشقۇچىلارغا بۇندىن كېيىن سەھەردە، بامداد نامىزىدىن كېيىن كېسەل كۆرسۈتۈش ۋاقتى بولۇدۇغانلىقىنى، كېسەل كۆرسەتكۈچىلەرنىڭ بۇندىن كېيىن بامداتتىن كېيىن كېلىشنى تاپىلىدى. ئۇ كېسەللەرنى نۆۋەتتى بىلەن تەكشۈرۈپ، دورا بېرىپ، دورا چېپىپ، تېڭىپ دېگەندەك، ھەممىسىنى ئۇزاتقاندىن كېيىن بۇگۈن قىلغان ئىشلىرىدىن قىسقىچە خاتىرە يېزىش مەخسىتىدە يېزىق شىرەسى ئالدىدا ئولتۇردى.

ئۇ يېزىق شىرەسى ئالدىدا خاتىرە يېزىپ ئولتۇرۇپ، ھارغىنلىقىنى ھەقىقىي تۇردە ھېس قىلىشقا باشلىدى. ئۇگە- ئۇگىلىرى سىقىرايتتى.

ئۇ شۇ تاپ، بىر مەزگىل دەم ئېلىشقا، بۇ جەريانىدا خىزمەتكە دائىر ھېچنەرسىنى ئويلىماسلىققا مۇھتاج ئىدى. مانا بۇ ئېھتىياج ئۇنىڭدا شىرىن خىياللارنى تۇغدۇردى. بەلكىم بۇگۈن ئادەتلەنگەن تۇرالغۇ، تۇرمۇش شارائىتىدىن تۈنجى قېتىم ئايرىلغىنى ئۈچۈنمىكىن ئويچان بولۇپ كەتتى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئىستامبول، مەرمەرە دېڭىز ساھىلى، ئەدىبە پەيدا بولدى. نېمىشكىدۇر ئۇنىڭ خىيالىدا پەيدا بولغان قىزنىڭ يوغان بۇلاق كۆزلىرىدە سۈزۈك ياش دۇردانىسى لىغىرلاپ تۇراتتى. بۇ ھال تەۋپىقنىڭ ۋۇجۇدىنى مۇزلىتىۋەتتى. قىز ئەسلىدىمۇ خىيالچان، مۇڭلۇق ئىدى، ئەمدى بولسا زادىلا سۆزلىيەلمەيتتى. پەقەت غەمكىن قاراپ تۇراتتى. ئاپپاق چىشلىرى قىزىل لەۋلىرىنى چىشلىگەن ھالدا قېتىپ قالدى. مەمتىلى ئەپەندىنىڭ خىيالىدا «ئۇ ھەيكەلمۇ، ئادەممۇ» دېگەن غەلىتە خىياللار پەيدا بولدى. قىزنىڭ قولىدا قاتتىق قەغەزگە يېزىلغان ۋەسىيەت تۇراتتى. بۇ ئۇنىڭ دادىسى قازا تاپقانلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى. نۇرغۇن مال - مۇلۈك، قورو - جايلار ئەدىبەگە قالدۇرىلغاندى.

قىز يەنىلا سۆز قىلمايتتى. ياش بىلەن پارقىراپ كەتكەن كۆزىنى مىتمۇ قىلماستىن قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايىدا نارازىلىق، يالۋۇرۇش،

ئاچچىقلىنىش ۋە سېغىنىش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. بۇلاردىن مەمتىلى ئەپەندى: «ھەي، مەمتىلى ئەپەندى، مېنىڭ جىگىرىم، مانا ئەمدى بۇ دۇنيادا يەككە- يىگانە قالدىم، ماڭا بۇ بايلىق شادلىق بېرەلمەيدۇ، سىز نېمىشقا تەييار راھەتتىن كېچىپ، شۇنچە جاپادا ياشايسىز؟ ئەجەبا ھېچكىم ئويلىمىغان مىللەت تەقدىرىگە سىزلا مەسئۇل بولىسىڭىز؟ شۇنداق قىلىپ مىڭ يىل ياشارمىدىڭىز؟... » دېگەنلەرنى چۈشەندى. «ئۇنى كۆپ ئويلىغان، نېمىشقا ئويلىمايدىكەن... » ئۇنىڭ كۆڭلىدىن شۇ ئوي كەچتى. بىراق ئەدىبەنىڭ مىت قىلىپمۇ قويماستىن تىكىلگەن كۆزلىرى، لىۋىنى چىشلىگەن ھالدا قېتىپ قالغان چىشلىرى ئۇنىڭدا ھېلىقى غەلىتە سوئالنى قايتىدىن تۇرغۇزدى: «ئۇ راستىنلا ئادەممۇ ياكى قاشتېشى ھەيكەلمۇ؟». ئۇ شۇ سوئال بىلەن ھەلەك بولۇپ، گۈمانىنى يېشىش ئۈچۈن ئاشۇ ھەيكەلنىڭ ياكى ئەدىبەنىڭ جەينىكىگە تۇرتىۋىدى، قىز بىردىنلا ئۆزىنى ئېتىپ ئۇنى چۆچۈتىۋەتتى.

تەۋپىق ئۆزىنىڭ مۇگدەپ قالغانلىقىنى بىلگىنىدە قەلبىنى ھەقىقەتەنمۇ ئېغىر ھەسرەت چولغىۋالغانىدى. «ئاھ، ئەگەر ئوڭۇم بولۇپ قالغان بولسىچۇ، مەن ئۇنىڭغا يۈرىكىمنىڭ بارلىق سىرىنى تۆكەتتىم.... » دەپ ئويلىدى ئۇ. ئاندىن ئۇنىڭ كۆڭلىدە چۈشىدىكى مەنزىرىلەر قايتا نامايەن بولۇپ، ئويلاشقا باشلىدى.

ئەگەر ئۇ رازى بولسىلا مىليونېرغا ئايلىناتتى. ئۇنىڭدەك ئەقىللىق ئادەمنىڭ قولىدا بۇ مىليونلار كۈنسېرى كۆپىيەتتى. تېز ئاردا ئۇنىڭ پۇلى مىلياردقا يېتەر. ئەنە شۇ چاغدا ئۇ بۇ پۇل بىلەن ئالىي مەكتەپلەرنى ئېچىپ مىللىتىنى تەربىيلىسە پايدىسى تېخىمۇ كۆپ بولماسمىدى؟ توغرا، نېمىشقا شۇنداق قىلماي، بۇنداق ئىپتىدائىي ئۇسۇلدا ئاقارتىش ئېلىپ بارىمەن دەپ جاپا چېكىش كېرەككەن؟ يا تۇرمۇش مەئىشىتىنى كۆرمەي، يا نورمال دەم ئېلىشقىمۇ مۇيەسسەر بولالماي ئىشلەشنىڭ نېمە پايدىسى؟ ئەسلىدە مۇشۇ ئىشنىڭ تەۋپىق ئۈچۈن قانچىلىك پايدىسى بار؟ ئۇ پۈتۈن مىللەتنىڭ ئاتىسى ئەمەسقۇ؟ نېمە ئۈچۈن ئۆزىگە ئۆزى جاپا

تىپىۋىلىشى كېرەككەن؟ ئەپلەپ- سەپلەپ ئۆز كۈنىنى ئۆزى ئېلىپ ئۆتۈپ كەتسىلا ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭدا ھېچقانداق غەم- تەشۋىش قالمايدىغۇ؟ خۇددى بىرسى ئۇنىڭغا مىللەتنى ئاقارتىشنى ۋەزىپە قىلغاندەك نېمە بۇنچە جاپانى بېشىغا كىيىۋالدى؟ ئەگەر شۇنداق قىلماي بولمايدۇ دېسە، پۇلغا ئېرىشكەندىن كېيىن قولى ئۇزارغاندا نېمە قىلىمەن دېسە قىلالايدىغۇ؟

مەمتىلى ئەپەندى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقان بېشىنى سىلكىپ كۆتەرگىنىدە روھىمۇ رىياللىققا قايتىپ كەلدى. ئۇ شۇندىلا ئۆزىنىڭ باياتىن بېرى كۆڭلىدىن كەچكەن خىياللىرى ئۈچۈن خجىللىق ھېس قىلدى. ئۇ ئارقىدىنلا يەنە پۇلغا ئېرىشكەندىن كېيىن شۇ پۇلنى خەلق يولىدا ئىشلىتىش پىكرىنى توغرىدەك ھېس قىلدى- يۇ، لېكىن شۇئانلا رەد قىلدى. «كىم بىلىدۇ، پۇل دېگەن بىرىنچى دەرىجىلىك ئېزىتقۇ، ئۇ كىشىنى نېمە ئويلارغا سالىدۇ؟!... »

بۇ چاغدا ۋاقتىنىڭ قانچە بولغىنى نامەلۇم، ئەمما تۇن پەردىسى ئالەمنى ياپقان، ئىككى ئەسكەر ئاللىقاچان ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. تەۋپىق مەيدە يانچۇقىدىن سائىتىنى چىقىرىپ قاراپ قويدى. ئاخىر ئۇ بولمىغۇر خىياللارنىڭ ئادەمنى كاردىن چىقىرىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ھەممە ئېزىتقۇ ئويلىرىنى بىر يولى قوغلىۋېتىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپ قولىغا تەمبۇرنى ئالدى ۋە ئۆچۈپ قالاي دېگەن شام ئورنىغا يېڭىسىنى يېقىپ، سەنەملەرنى بوش ئاۋازدا، تىرىڭشىتىپ چېلىشقا باشلىدى. مۇزىكا ئۇنىڭ قانلىرىنى ئۇرغۇتتى. ئۇ يەنە قىزغىن، ھەرىكەتچان، ئوت يۈرەك مەمتىلىگە ئايلانغاندى...

ــ كىرسەك بولامدۇ، ئەپەندىم؟ ــ دېدى نىمىتۇللا بوسۇغىدا تۇرۇپ تۇيۇقسىزلا.

ــ ھە...؟ كەچۈرۈڭلار، يىگىتلەر، مەن ئۆزۈمنى دەپ سىلەرنىڭ ئۇيقۇڭلارنى ھارام قىلغان ئوخشايمەن.

ــ يوقسۇ، ئەپەندىم، ئۇزۇن بولغاندى مۇنداق چالغىنىڭىزنى

ئـاڭلـمـغـلـى، ئـاڭلـغـمـز كېلـپ قالـدى، ئەمـدى بەربىـر ئـۇزاققىچە ئۇخلىيالمايمىز.

ــ خاھلىغـان بولسـاڭلار كـىرىڭلار، خىزمىتىڭلارغـا تەييـارمەن، ــ دېدى تەۋپىق ئەسنەشتىن كېيىن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

كـۆپ ئـۆتمەي مەشـھەدنىڭ كـىچە ئاسـمىنىدا تەمبۇرنـاڭ تىتـرەك ساداسى لەرزان ئۈزۈشكە باشلىدى.

2

پەيشـەمبە كـۈنى كەچقـۇرۇن «تـوپلانتى» ۋاقتـىدا مۇئەللىملەرنـاڭ ھەممىسـى ئاۋۋالقـىدەكلا رۇشـتى مەكـتەپكە يىغىلـدى. ئۇيۇشـمىناڭ ھەيئەتلىرىمۇ كەلدى. پەقەت قۇتلۇقئـاخۇن خەلپىتـىملا كەلمىدى. بـۇ ھـال كـۆزگە ئالاھـىدە تاشـلىنىپ تـۇراتتى. تەۋپىـق ھەممەيلەننـى كـۆزدىن كەچۈرگەنـدىن كېـيىن قۇتلۇقئاخۇننـاڭ كەلمىگەنلىكىنـى كـۆرۈپ، رەڭگىـدە قېنـى قـاچتى. خەلپىـتىم خېلىـدىن بېـرى مانـا مۇشـۇنداق بولۇۋالغانـدى. گاھـدا يىغىنغـا كېلەتتـى، كەلگىنـى بىـلەن بېشـىنى سـېلىپ جىـم ئولتـۇرۇپ، گويـا بـۇ يەردە ئەمەسـتەك بىـر خىـل كەيپىياتتـا كىشىناڭ ئىچىنـى سـقىپ، شـۇ پېتـى قايتـاتتى. كـۆپ چاغلاردا ئىشـلارغا ئارىلاشماي كـارى يـوق يـۈرەتتى. بـۇ ئىشـتا مەسـلىنىڭ سـالمىقى ئىسـلام ئـاخۇن خەلپـىتىم تەرەپـتە دەپ قـاراپ، ئۇنىڭغـا تـولاراق چۈشـەنچە بېرىـپ، قۇتلۇقئاخۇنغـا ئـانچە كـۆپ خىـزمەت ئىشـلىمىگەنىدى. ئۇنىـاڭ ئۈسـتىگە باشـقا ئىشـلار بىـلەن ھەمىشـە ئالـدىراش يـۈرگىنى ئۈچـۈن، ھە دېگەنـدە پۈرسەتمۇ بولمىغانىدى. ئەمدى كـۆردىكى، ئىسـلام ئـاخۇن ھـېچ بىـر ئـاداۋەت سـاقلىغاندەكمۇ ئەمەس، كـۆڭلىگە ئالغانـدەكمۇ ئەمەس، ئىلگـىرى قانـداق بولغان بولسـا، ھـازىرمۇ شـۇنداق خىـزمەتكە بېرىلىـپ، كەچ يېتىـپ، سـەھەر قوپۇپ ئىشلەپ، كەلمەكـتە. قۇتلۇقئـاخۇن بولسـا ھېلىقىـدەك... تەۋپىقنـاڭ

سەل ئاچچىقى كەلدى:

ــ قۇتلۇقئاخۇن خەلپىتىم كەلمەيدىغۇ؟ ــ دەپ سوردى ئۇ ئۇيۇشما هەيئەتلىرىگە قاراپ.

ــ ئۇ ئادەم سەل تاۋۇم يوق تۇرىدۇ، دېگەندەك قىلغان،... ــ دېدى ئابدۇراهمانهاجى ئەندىشە ئارىلاش.

ــ تاۋى يوقمىكەن؟ نىمىتۇللا! ــ تەۋپىق ئىشىك تەرەپكە قاراپ ۋارقىرىدى.

شۇئان ئىشىك ئالدىدىكى پەلەمپەيدە تۇرغان ئىككى ئەسكەر ئۇنىڭ ئالدىدا هازىر بولۇپ دىققەتتە تۇردى.

ــ ئىككىڭلار هازىرنىڭ ئۆزىدىلا قۇتلۇقئاخۇن خەلپىتىمنىڭ ئۆيىگە بېرىڭلار، ئۇ كىشىنىڭ تاۋى يوقمىش، راست بولسا كۆتۈرۈپ كېلىڭلار.

ــ خوپ!

ئادەتتە ئۇچۇق- يۇرۇقلۇق بىلەن بولۇدۇغان يىغىن بۇگۈن هە دېگەندە سۈرلۈك تۈسكە كىردى. هەيئەتلەرمۇ، مۇئەللىملەرمۇ چىش يېرىپ بىر نېمە دېمەي، ئېغىر سۈكۈتكە چۆمدى. ئۇلار تەۋپىقنى رەنجىتىپ قويغانلىقىنى ئويلاپ قاتتىق خىجىل بولاتتى.

ــ نېمىشقا گەپ قىلمايسىلەر؟ ــ دېدى تەۋپىق هەممەيلەنگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ، ــ نېمە، بىز هازىدارلاردەك ئولتۇرىمىزمۇ؟

بۇ گەپ بىلەن كەيپىيات بىر ئاز جانلاندى. لېكىن، يەنىلا ئارىدىن ئۇڭايسىزلىنىشتەك بىر خىل كەيپىيات پۈتۈنلەي كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەندى. شۇڭا تەۋپىق كەيپىياتنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن چاقچاق باشلىدى:

ــ نارۇللا، سىزنىڭمۇ ئوتىڭىز ئۆچۈپ قالدىمۇ، نېمە؟

ئۇنىڭ چاقچىقىغا جاۋابەن نۇرۇللا خەلپىتىم چاقچاق قايتۇردى. شۇنىڭ بىلەن مەجلىس ئەهلى هېچ ئىش بولمىغاندەك كۆڭۈللۈك بولۇپ قالدى.

شۇ چاغدا نىمىتۇللا ئىشىكنى ئاچتى ۋە ئۆزى يانغا ئۆتۈپ، ئۇزۇن

چەكمەن تونغا ئۇرۇنۇۋالغان قۇتلۇقئاخۇنغا يول بەردى. خەلپىتىم كىرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ يەنە سىرتتا تۇرۇپ ئىشىكنى ھىم يېپىۋەتتى.

قۇتلۇقئاخۇننىڭ كىرىپ كېلىشى بىلەن كەيپىيات يەنە جىددىيلىشىپ كەتتى. ھەممەيلەن بۇ ئىشنى قانداق ئاخىرلىشىدىكىن، دېگەن ئويدا كۆڭۈللىرى پاراكەندە بولۇپ، ئىشنىڭ ئاخىرىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئۆزىنى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئورنىغا قويۇپ، بۇ ئىشنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە باش قاتۇرغاندا، ھەل قىلىش چارىسىغا ئەقلى يەتمەي بېشى قېتىپ كېتەتتى.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، خەلپىتىم، ــ دېدى. تەۋپىق تەمكىن، روھلۇق ۋە ئوچۇق- يۇرۇقلۇق بىلەن.

بۇنىڭ بىلەن يىغىن ئەھلى چوڭ بىر تىنىق چىقىرىشقا مۇيەسسەر بولغان بولسا، قۇتلۇقئاخۇن ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە دۇشمەنلىك كەيپىيات بىلەن كېلىپ، ھەتتا «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېيىشكىمۇ رايى بولمىغىنى، تەۋپىق ئۇنى گويا سالام قىلغۇچىنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىۋاتقاندەك كەيپىياتتا بېرىلمىگەن سالامنى ئىلىك ئالغىنىنى كۆرۈپ، خجالەت پاتقىقىغا پاتتى. ئۇنىڭ ئوڭايسىزلىنىشى شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، ئۇ بۇ سورۇندا كىم-كىملەرنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى، ھەتتا بۇ يەرنىڭ قەيەر ئىكەنلىكىنى بىلىشكىمۇ ئەقلى ئىشلىمەي قالدى. تەۋپىق ئۇنى بۇ خىل خجىللىقتىن تېزراق قۇتقۇزۇش ئۈچۈن يەنە:

ــ ئولتۇرۇڭ، خەلپىتىم، ئىسلام ئاخۇننىڭ قېشىدا ئورۇن بار؟ شۇ يەردە ئولتۇرۇڭ، ــ دېدى.

بۇ گەپ بىلەن قۇتلۇقئاخۇن ئوتتۇرىدا مەڭدەپ تۇرۇش مۇشەققىتىدىن قۇتۇلغان بولسىمۇ، ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم بىلەن يانمۇ-يان ئولتۇرغىنى ئۈچۈن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى. ئۇ نېمىشكىدۇر ئۆزىنى گۇناھكاردەك ھېس قىلىپ خېلىدىن بېرىلا مۇشۇ خىل ھېسىيات بىلەن ئەلدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى. يېنىدىكىلەر بىلەن تېچلىق سورىشىشقىمۇ ئەقلى ئىشلىمىدى. باشقىلار ئۇزۇك- ئۇزۇك تىنغان ھالدا

ئىشنىڭ نەتىجىسىنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى.

ــ خەلپىتىم، تاۋىڭىز يوق دەپ ئاڭلىغانىدىم، سەل ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ، قانداق؟ ــ تەۋپىق ئىنتايىن مېھرىبانلىق بىلەن، سىلىق قىلىپ سورىدى. ئۇنىڭ ئاھاڭىدا مەسخىرە ياكى تەئەددى ئالامىتى يوقىدى.

ــ ئوبدان، تېنىم ساق... خەلپىتىم جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكتىن شۇ سۆزلەرنى ئىككى قېتىمدىن تەكرارلىۋەتكىنىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى.

ــ كېيىن مېنىڭ قېشىمغا كىرىڭ، مەن ئوبدان بىر تەكشۈرۈپ كۆرەي، كېسەل دېگەننى داۋالىمىسا ساقىيامدۇ.

ــ ياق، ياق، ھازىر ئوبدانلا بولۇپ قالدى...

ــ ئالدىڭىزدا ئۆزىرلىكمەن، تاۋىڭىز يوق ئەھۋالدا چاقىرتىپ كەلدىم.

ــ يوقسۇ، ئەپەندىم، ئۆزۈمۇ زادى، كېلەي دەپ تۇرغان...

ــ ئۇنداق بولسا ياخشى بوپتۇ، بىز مۇزاكىرىمىزنى باشلايلى، قېنى ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم، تەكشۈرشىڭىزنى مۇئەللىملەر ئالدىدا بايان قىلىپ بېرىڭ ئۇلار ئاڭلاپ ئويلۇنۇپ باقسۇن.

كۆپچۈلۈك كۆكرەكلىرىنى تولدۇرۇپ بىر نەپەس ئېلىشتى. شۇندىلا كۆڭلى سەل جايىغا چۈشكەن قۇتلۇقئاخۇن ئىككى تەرىپىدىكىلەرگە خجىللىق بىلەن قاراشقا باشلىدى.

ــ سورىغىلى بارالمىدىم،... تېخى بۇگۈن توپلانتىدىن چىقىپ يوقلاپ ئۆتەرمەن دەپ ئويلىغانىدىم، ــ دېدى ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم، قۇتلۇقئاخۇننىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرۇشۇپ قېلىپ.

ئۇ گەپ «كېسەل» بولغۇچىنى تېخىمۇ خجىل قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ كۆز جىيەكلىرى ئېچىشقاندەك بىر خىل سېزىمغا كەلدى. ئۇ ئىسلام ئاخۇندىن ئەپۇ سوراشنى ئويلىغان بولسىمۇ، نىمىدۇر بىر نەرسە، بىر خىل چالاكۆرەك خۇي يول قويمىدى. شۇڭا كۆڭلىدە بۇنداق سەتچىلىكنى ئىككىنچى سادىر قىلماسلىققا ۋەدە قىلدى.

هەممە ئادەمنىڭ بېشى قاتقان ئىشنىڭ شۇنچىلىك ئاددى ھالدا ھەل بولغىنىنى كۆرۈپ، كۆپچۈلۈك ھەيران بولۇشتى. بۇ ئىش ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئوقۇ- ئۇقۇتۇش خىزمىتى ھەققىدىكى مۇزاكىرىلەر باشلىنىپ كەتتى. ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم مەكتەپلەرنى تەكشۈرۈش ئەھۋالىنى ئوتتۇرغا قويۇپ بەزى مەكتەپلەرنىڭ ئايرىم سىنىپلىرىدا نەچچە ئوقۇغۇچىنىڭ چېچى ئۆسۈپ كەتكەنلىكى، باشقا بىر مەكتەپنىڭ يەنە بىرسىنىپىدا قانچىسىنىڭ قولىنىڭ دۈمبىسى توڭرا تۇرغىنى، ئۇچىنچى بىرسىدە قانچە ئوقۇغۇچىنىڭ تىرنىقى ئېلىپ قويۇلمىغانلىقىنى ئېيىپلاش تەلەپپۇزىدا قاتتىق- قاتتىق سۆزلەپ ئۆتتى.

خاتىرىسىنى ۋاراقلاپ ئولتۇرغان تەۋپىق نازاپەت تەكشۈرۈشتە تۆۋەن نومۇر ئالغان يۇقارقى مەكتەپلەرنىڭ مۇدىرلىرىنى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقا بۇيرىدى. ئۇ بىر- بىرلەپ ئىسمىنى يېزىۋالغاچ ئۇلارغا:

ــ بۇ نېمە بولغىنى، يىگىتلەر؟ ــ دەپ سوردى ئۇ نارازى ئاھاڭدا، ــ ئۇلارنىڭ چېچىنى ياساپ قويۇشقا چولۇڭلار تەگمىدىمۇ، ياكى ئاقسۆڭەڭلەرچە ئېسىللىك بىلەن، بۇ ئىشنى سالاھىيىتىڭلارغا توغرا كەلمەيدىغان پەس ئىش دەپ قارىدىڭلارمۇ؟ ــ ياش ئەپەندىلەر باشلىرىنى يەرگە سېلىپ جىم تۇرۇشتى، ــ سىلەر ئويلايسىلەر، «بىز مۇدىر، شۇ تەلەبىلەرنىڭ مۇئەللىملىرى شۇنداق قىلماپتۇ... »، شۇنداقمۇ؟ ياق، ئەركەك بولساڭلار مەسئۇلىيەتنى ئۆزەڭلاردىن قاچۇرۇشقا تىرىشماڭلار. چۈنكى مۇئەللىملەرگە كۆز- قۇلاق بولۇش، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى تەكشۈرۈش، نازارەت قىلىش، پىكىر بېرىش سىلەرنىڭ مەسئۇلىيىتىڭلار ئەمەسمۇ؟ مۇئەللىملەر قىلمىغان بولسا سىلەر قىلساڭلار يامان بولاتتىمۇ؟ سىلەرنىڭ نۇمۇسۇڭلار كەلگەن بولسا ئېيتىڭلار، مەن قىلاي، بالىلارنىڭ ئوماق قوللىرىنى يۇيۇپ قويۇش، تىرنىقىنى ئېلىپ قويۇش قۇسقۇڭلارنى كەلتۈرىۋېتەمدىكەن؟ كۆرۈپ تۇرۇپسىلەركى، يىگىتلەر، ئىنسانىنىڭ ئۆسۈپ ـ يېتىلمىكى ئەنە شۇنداق مۇشكۈل ئىش. ئاتا ـ ئانا

بولغۇچى بالىنىڭ قايسى مەينىتىنى كۆرمەيدۇ؟ تۇتمايدۇ؟ مۇئەللىم ھەم ئىنسانىيەتنىڭ ئىككىنچى ئاتا ـ ئانىسى! كىمكى بۇنداق مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىشقا يارىمسا، دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل نام، ئەڭ يۈكسەك شان-شەرەپ ــ«مۇئەللىم» ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئەمەس!

ــ ئەپەندىم، ئەگەر ئىشەنسىڭىز، مەن بىر ئېغىز گەپ قىلسام... ــ ياش مۇدىردىن بىرى كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا ئۇنىڭغا تىكىلدى.

ــ خوش...

ــ بىزدىن ئىككىنچى مۇشۇنداق ئېۋەن كۆرۈلۈپ قالسا ئىككى ئالەم قارا يۈز بولايلى!

ــ بۇ ھەممىڭلارنىڭ ئورتاق گېپىمۇ؟

ــ شۇنداق، ئەپەندىم، بۇ قېتىمقى خىجىللىقتىن ئۆلمىدۇق، ئۇنىڭ بىرىسى بولدۇق،

ــ بولۇدۇ، مەن سىلەرگە ئىشىنىمەن، خوش خەلپىتىم، ئوقۇش ئەھۋالىدىن نىمىلەرنى كۆردىڭىز؟ سەزدىڭىز؟

ئالدىنقى مەسىلە ئېلىپ كەلگەن خىجىللىق تۈپەيلى، ئىككىنچى مەسىلىدە ئىسلام ئاخۇن ئېغىز ئاچقىچلا، ئوقۇش نەتىجىسىدە مەسىلە كۆرۈلگەن مەكتەپلەرنىڭ مۇئەللىملىرى ئۆزلىرى سەھۋەنلىكىنى بوينىغا ئېلىپ سۆزلىدى.

ــ سىلەرنىڭ سەۋەنلىكىڭلارنى تونۇغىنىڭلار بىزنى خاتىرجەم قىلىدۇ، ــ دېدى تەۋپىق ئەستايىدىللىق بىلەن، ــ لېكىن، پەقەت سەۋەنلىكنى تونۇشلا تۈزەتكەنلىك ئەمەس، بۇنى بىز كېلەر قېتىملىق توپلانتىدا كۆرىمىز. ھەر قېتىم «تونۇش» بىلەنلا ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋالىمىز دەپ ئويلىغان بولساڭلار خاتا قىلغان بولىسىلەر. مەن بىر مۇئەللىمنىڭ يارامسىز بولۇشى كېيىنكى ئەۋلادنىڭ ئىستىقبالىغا، مىللەتنىڭ تەقدىرىگە بېرىپ تاقىلىدۇ، ھەر قانداق بىر ئاقنانچىنى، ھەتتا يۈزلەپ ئاقنانچىنى ئۆيىدە ئولتۇرغۇزۇپ بىكاردىن پۇل بېرىپ بېقىشقا بولۇدۇكى، لېكىن ئۇنى مەكتەپتە قالدۇرۇپ بېقىش مىللەتنىڭ كېلىچىكى بىلەن

ئوينۇشۇش دەپ قارايمەن. بۇ كۆڭۈلچەكلىك قىلىدىغان ئىش ئەمەس.

ئەمدى بۇندىن كېيىنكى بىر ھەپتىدە نىملەر قىلىش ھەققىدە مۇزاكىرە باشلىنىپ كەتتى.

قۇتلۇقئاخۇن تەۋپىقنىڭ كۆپچۈلۈك ئالدىدا قاتتىق گەپ قىلمىغىنىدىن ھەم خۇشال بولدى، ھەم خىجىل بولدى. ئەگەر ئۇ ئاشكارە تەنقىد قىلىنغان بولسا ئوڭايسىزلىنىڭ تۈمانى تېزلا كۆتۈرۈلۈپ كېتىپ ھەممە نەرسە ئوچۇق ـ يورۇق بولغان بولاتتى. شۇڭا ئۇ تەۋپىقنىڭ ئۆزى بىلەن سۆزلۈشۈشىنى، ئارىدىكى بۇرۇختۇملۇقنى كۆتۈرۈۋېتىشنى ئارزۇ قىلدى.

ئۇنىڭ بۇ خىل كۆڭۈل خاھىشىنى سەزگەندەك، مەجلىستىن كېيىن تەۋپىق ئۇنىڭغا ياندىشىپ ماڭدى. خەلپىتىم ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىشنى كۈتۈپ، ھە دەپ نەپىسىنى راستلايتتى. ئۇلار خەيرىلىشىدىغان يەرگە كەلگەندە تەۋپىق توختىدى. قۇتلۇقئاخۇنمۇ توختىدى. يىراقتا خۇپتەنگە ئېيتىلغان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا ئۇلارنىڭ يېنىدىلا قۇمباغ مەسچىتىدىنمۇ بىرسىنىڭ سالماق لەپىزى ئىشتىلدى.

ــ خەلپىتىم، سىز ئىسلام ئاخۇن تەرىپىدىن بىرەر سەۋەنلىكنى سەزدىڭىزمۇ قانداق؟

ــ يوقسۇ، سەزگىنىم يوق، ئۇ كىشى ھالال ئىشلەيدۇ...

ــ شۇنداق، ئۇ كىشى ھالال ئىشلەيدۇ، سىزمۇ ھالال ئىشلەيسىز. سىزنىڭ نارازى بولىشىڭىز ھەرگىزمۇ ئۇ كىشىنىڭ ياخشى ئىشلىمەيۋاتقانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى، تۆركۈللۈكنىڭ مۇدىر بولۇپ قالغانلىقى، شۇنداقمۇ؟ ياق، دېمەك جاۋاب بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق، ــ تەۋپىق يېقىنلا بىر جايدا كۆرۈلداۋاتقان پاقىنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سېلىۋاتقاندەك ئۇزاق جىمىپ كەتتى. ئاندىن، ــ بۇ سىزنىڭ نارازىلىقىڭىزمۇ؟ ناتايىن. سىز ئۇ يەر ـ بۇ يەردە بولىۋاتۇقان قۇتراتقۇ سۆزلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدىڭىز. بىز ھەممىز مىللەت ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان تۇرۇپ، نېمىشقا ئۇ يەر ـ بۇ يەر، ئۇ يۇرت ـ بۇ يۇرت دەيمىز؟ ئۇ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

يۇرت بولسا كىمنىڭ يۇرتى؟ ئۇيغۇرلارنىڭ! دېمەك، مەسىلە ھەل! ئەگەر بىر كىشى مىللەتكە زىيانلىق بولسا ئۇنىڭ كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇنى مۇھىم ئورۇندا داۋاملىق قالدۇرغىلى بولمايدۇ. شەخسىي چوڭچىلىق دەۋاسى بىلەن مىللەتكە پايدىلىق بىر ئادەمنى يوقۇتۇۋېتىشكە ھەقلىق ئەمەسمىز. ئەمىسە سىز مۇدىر بولۇڭ، بۇنىڭغا ئىسلام ئاخۇن تامامەن رازى.

ــ ياق، ياق، بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ ــ سەۋەنلىك مەندىن ئۆتتى. ئۆزۈممۇ ئارىنى ئوچۇق قىلىپ، گۇمان ئەندىشىلەرنى ئاردىدىن كۆتۈرۈۋەتسەك دەپ ئارزۇ قىلىپ تۇراتتىم. مانا ئەمدى ئوبدان بولدى. مەنمۇ كېيىن ئويلاپ قالدىم، ئۆزۈمگە «مەن زادى نېمىنى كۆتىمەن؟ نېمىنى تالىشىمەن؟» دېگەندەك سوئاللارنى قويۇپ كۆرگەندىم، ھەقىقەتەنمۇ تالاشقىدەك ھېچ ئىش يوقكەن. ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن نېمە ـ دە!...

ــ بىز ھەممە «ئۇچۇن»لەرنى ھازىرقى ۋاقىتتا، «مىللەت ئۈچۈن» گە بويسۇندۇرمايدىكەنمىز، ياخشى كۈن كۆرمەيمىز. دۈشمەن بىزنىڭ دەل ئاشۇ ئاجىزلىقىمىزدىن پايدىلىنىپ ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ كەلدى. بۇنى بىز قاچانغىچە چۈشەنمەيمىز؟ توغرا، قانغا سىڭگەن ئادەتنى ئۆزگەرتىش تەس، بىز ئىختىيارسىز ھالدا يەنە يۇرتۋازلىققا ياتىدىغان سۆز ۋە ھەرىكەتلەرنى قىلىپ سالىمىز. لېكىن، خاتالىق ئىكەنلىكىنى سەزگەن ھامان يۇزىمىزنىڭ چۈشۈپ كېتىشىدىن قەتئىي نەزەر بوينىمىزغا ئالايلى. شەخسىي ئابرويىمىزنى ئەمەس، پۈتۈن مىللەتنىڭ ئابرويىنى ئويلايلى.

ــ سىز بۇ ئىشتا قۇتراتقۇلۇق قىلغاننى ئېيتىپ بېرەلىگەن بولسىڭىزغۇ ئىشنى تېخىمۇ يىلتىزىدىن تۈزىتەتتۇق. ئەمما دېسەم- دېمىسەم، كىمنىڭ دېپىغا ئۈسۈل ئوينىپ قالغىنىڭىزنى ئېيتىپ بېرەلمەيسىز. قۇتراتقۇلۇق ئەنە شۇنداق بولۇدۇ، ئوتتۇرىغا بىر يامان گەپ تېرىلىدۇ، ئۇ بىرنى دەپ، بۇ بىرنى دەپ، گەپ ئاۋۇيدۇ، ئاخىرىدا بۇ گەپ زادى قەيەردىن باشلاندى دەپ ئويلىساق، يىلتىزىنى تاپالمايمىز. غەيۋەت دېگەن ئەنە شۇنداق، نەقلا شەيتانىنىڭ ئۆزى. توغرىمۇ قانداق؟

قۇتلۇقاخۇن هەيران قالدى. هەقىقەتەنمۇ شۇنداق ئىدى: ئۇ شۇئانكى خىجللىقىدا بۇ دۇشمەننى ئېيتىپ بېرىشكە تەييار ئىدى. ئەممە ئۇ سايىدەك كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ قولغا چىقمايتى؛ بۇ قۇتراتقۇ سۆزلەرنى كىملەر ئۇنىڭ كاللىسىغا قۇيۇپ ئېلىشتۇرۇپ قويىۋىدىكىن؟

قۇتلۇقئاخۇن خەلپىتىم گەپ- سۆزسىز سۈكۈتتە تۇراتتى. ئۇ خۇپتەننىڭ قازا بولۇشىدىن ئەندىشىگە چۈشكەندەك قىلدى. دېگەندەكلا قۇمباغ مەسچىتىدىن بايا ئەزان ئېيتقان ئاۋاز ئاچچىق ئارىلاش ۋارقىرىدى:

ــ قاۋمەت![1] .

تەۋپىق قۇتلۇقئاخۇننىڭ كەيپىياتىدىن سۆزىنىڭ يېتەرلىك بولغانلىقىنى سەزگەچ، گەپنى قويۇپ، ئۇنىڭ بىلىكىدىن تارتتى، - دە، مەسچىد تەرەپكە ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ خەلپىتىمنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋېلىپ، تېز- تېز مېڭىشلىرىدا بىر خىل دوستانە مۇئامىلە، ئالىجاناپلىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلارغا يولدا كۈتۈپ تۇرغان بىرسى ئۇچراشتى. تەۋپىق كۈتۈپ تۇرغۇچىنىڭ سابىت ئىكەنلىكىنى دەرھال تونۇپ، قۇتلۇقئاخۇننىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ سابىتقا يېقىنلاشتى.

ــ گېپىڭ بارمىدى ئوغلۇم؟ بولمىسا نامازنى مۇشۇ يەردە ئوقۇپ ماڭ، مەسچىدكە كىرگىچە گېپىڭنىمۇ قىلىپ بولۇسەن، ــ دېدى ئۇ مېھرىبانلىق بىلەن.

سابىت گەپ- سۆز قىلماستىن ئۇنىڭغا يانداشىپ ماڭدى. ئۇنىڭ مىجەزىنى بىلىدىغان تەۋپىق، ئۆزى گەپ تەشتى:

ــ يەنە ھېلىقى ئىشمۇ؟ قىزنىڭ ئۆيىدىكى ئىشمۇ؟

ــ ھەئە....

تەۋپىق سابىتقا تەسەللىي بەردى. ئاندىن گۈلزادىنىڭ ئۆيى قەيەردىلىكىنى، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئىسمىنى سورىۋالغاندىن كېيىن:

ــ ئەمدى پۈتۈنلەي خاتىرجەم بولساڭ بولۇدۇ. تېزراق بېرىپ

---

[1] نامازنىڭ ۋاقتى ئۆتتى، تېز بولۇڭلار، ــ دېگەن مەنىدە ــ ئا.

مەشۇقىڭغا خۇشخەۋەر قىل...
ــ ئۇنىڭ بىلەن كۆرشەلمەيۋاتىمىز... توينىڭ ۋاقتى يېقىن... بۇگۈن ـ ئەتىلىكلا قالدى...
ــ ياق، بىز مۇشۇ دەۋىردىمۇ لەيلى ـ مەجنۇنلارنىڭ پاجىئەلىك ھالدا ھىجران ئازابى تارتىپ تۇگىشىپ كېتىشكە يول قويمايمىز، ــ دېدى تەۋپىق كەسكىن ھالدا. ئۇنىڭ ئىشەنچىكە تولغان ئاۋازى سابىتنى خاتىرجەم قىلدى. ئۇلار نامارخانلارنىڭ سىپىگە كېلىپ يانمۇ ـ يان تۇرۇشتى.

3

مەمتىلى ئەپەندى رۇشتى مەكتەپتىكى دەرس، ئىزچىلارنى ئالاھىدە تەربىيلەش، كەنت مەكتەپلىرىنى ئارىلاشتەك جىددى ئالدىراشچىلىق ئىچىدە ۋاقىت تېپىپ سابىت بىلەن گۈلزادىنىڭ ئىشى ئۈچۈن شورۇققا بارىدىغان بولدى. ئۇ بۇنداق ئىشلار ئۈچۈن چىققاندا مۇھاپىزەتچىلەرنى ئېلىپ بارمايتتى.
باش تارتىشقا باشلىغان بۇغدايلارنىڭ پۇرىقى تىنجىق ھاۋانى بىر ئالغان كەچقۇرۇندا ئۇ ئېلاخۇنغا ئاتنى توقۇتۇپ، ئۆزى يالغۇز مەشھەدتىن چىقتى. پاشىلار گىزىلداپ تۇرغان نامىز شام مەزگىلىدە ئۇ يەنىلا يول ئۈستىدە تۇرغان ئەۋرىشىم بوينى تونىدى. ئۇ بۇ يەردە بىكار تۇرمىغان بەلكى مەخسىتىلىك كۈتۈپ تۇرغان ئىدى. تەۋپىق ئاشۇ بىر تۈپ جىگدىنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان گەۋدىنى كۆرۈپلا ئىشىنىڭ نىمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى سەل قىياس قىلغانىدى. شۇڭا ئۇ ئېتىنى ئىتتىكلىتىپ، ئۇنى كۆرمەسكە سېلىپ ئۇتۇپ كېتىش قارارىغا كەلدى. جىگدە ئارقىسىدا تۇرغىچىمۇ بوش كەلمىدى. ئۇمۇ ئاتنىڭ كېلىۋاتقىنىدىن بىخەۋەر كىشىدەك ئىتتىكلا يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلدى ۋە ئۈستىگىلا كېلىپ

قالغان ئاتتىن چۆچۈپ كەتكەندەك ئىچىگە تارتىپ:

ــ ۋىيەي! ــ دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

تەۋپىق ئۇنىڭ نازلىق ئاۋازىدىن ئۆز گۈمانىنىڭ توغرلىقىنى پۈتۈنلەي ھېس قىلدى. بۇ سابىتنىڭ ئۆگەي ئانىسى پاشاخاندى.

ــ ئوھ، ۋاييەي، مەمتىلى ئەپەندىغۇ؟ ئەجەپ قورقۇپ كەتتىما، ئاتتىن چۈشمەمسىز، نېمانداق،...

ــ مەن ئالدىرايمەن، خانىم،ــ تەۋپىقنىڭ كۆڭلىگە ھەر خىل گۈمانلار كېلىپ تېنى ئەيمىنىشكە باشلىدى. «بۇ سۈيقەستنىڭ باشلىنىشىمۇ قانداق؟ ئارقىسىدا ئادەم بارمىدۇ؟... »

ــ سىزنىڭ ئالدىراشلىقىڭىزنىغۇ بىلىمەن، شۇڭىمۇ نەچچە ئايدىن بېرى پۈرسەت بولمايلا كەلدى. ئالدىڭىزغا ئەپۇغا بارىدىغان قەرزىم بارىدى. خۇدا نېسىپ قىلمىدىمۇ، بىلمىدىم، نەچچە تەمشەلدىم. گەپ قىلمىدىم. بۇگۈن سۈنتاغدىن يېنىپ خۇدا بۇيرىغانىدەكلا ئۆچرۇشۇپ قالدۇق،ــ پاشاخان سۆزلەپلا كەتتى،ــ ھەقچان مېنى يېتىم ھەققىنى يەيدىغان ئاچكۆز دەپ يامان كۆرۈپ يۈرگەنسىز، مەنمۇ كېيىن ئويلاپ باقسام تازا سەت ئىش بولغانىكەن. ھېلىمۇ سىزنىڭ بولغىنىڭىز، بولمىسا مەن قۇرۇق قول قالمامتىم،... سابىتنىمۇ، سىزنىمۇ رەنجىتىپ قويۇپتىمەن. سابىت ماڭا تەتۇر قاراپ يۈرۈيدۇ. مېنى ئەپۇ قىلسا،... نېمىلىكى بولمىسۇم مەن ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئەمرىدە قالغان ئايىلى، گەپلىشىپ قالغىنىمىز ياخشى... مەن ئۇ چاغدا كۆزى كىچىكلىك قىپىتىكەنمەن، ئايال خەق دېگەن شۇنداق بولۇدۇكەنمىز،... ھازىر ئەپەندىلەر بازار تېپىپ كەتتى، ئەپەندىلەر يامان كۆرگەنگە ھەممە خەق تۈكۈرىدىغان بولدى... مەنمۇ غەلىتىلا بولۇپ قالدىم...

ــ بولۇدۇ، مەن سابىتقا ئېيتاي، ھېلىمۇ بولسا ئاچا- ئىنى بولۇپ ئۆتۈڭلار، بۇنى ياخشى ئويلاپسىز، مېنى دېسىڭىز، مەن سىزنى چۈشۈنىمەن.

ــ دېگىنىڭىز بىلەن، ئايال كىشى دېگەن ئاجىز نېمىكەن، مانا

ئەمدى مېنىڭ ھالىم، ئۆمۈر بويى تۈل ئۆتۈپ كېتىش پىشانىمگە پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ... تۈل خوتۇن دېگەن شۇ، تۇۋرۇكى يوق ئۆيدەك...

ــ نېمىشقا نائۇمىد بولىسىز، سىزگىمۇ خۇدانىڭ بۇيرىقى بار دۇر، سەۋرى قىلىڭ.

ــ سەۋرەم چەككە يەتتى،...

ئۇلار خوشلاشقاندىن كېيىن تەۋپىق ئويلۇنۇپ قالدى: «ئۇ قانداق زۆرۈرىيەتتىن مەن بىلەن ياخشى خوپ بولماقنى لازىم تاپتى؟ ئۇنىڭسىز كۈنى ئۆتۈۋېرەتتىغۇ؟ گەپلىرى بىردە زەھەرلىك، بىردە ئوڭدەك... توۋا، ئۇنىڭ يولۇمدا پەيدا بولۇپ قېلىشى تاسادىپىمۇ ياكى بىر پۈتۈن ئاخبارات سىستېمىسى تەمىنلىگەن ئاخبارات بىلەن بۇ يەردە تۇردىمۇ؟...»

تەۋپىق مەشھەدتىنىڭ ئىنتايىن مۇرەككەپ ئىكەنلىكىنى ئىلگىرىمۇ ھېس قىلاتتى. ئەمدى ئۆز ئۆزىنى يەنە بىر قېتىم ئاگاھلاندۇردى. ئۇ جاھىل كۈچلەرنىڭ دىنىي قورال بىلەن قارشى چىقىپ مەغلۇپ بولغانلىدىن كېيىن، ئۇسۇلنى ئۆزگەرتىشكە باشلىغانمىكىن دېگەن گۇمانغا كەلدى.

ئۇ شورۇققا كېلىپ گۈلزادىنىڭ ئۆيىنى ئىزدەپ تاپتى.

تەۋپىقنىڭ ھويلىغا كىرىپ كەلگىنىنى ئەڭ ئەۋۋەل گۈلزادە ئۆزى كۆردى. ئۇ ئۆگزىگە تېزەك يايغىلى چىقىپ شەرق تەرەپتىكى چەكسىز كەتكەن، كەچكى گۈگۈمدا قاريىپ كۆرۈنۈۋاتقان يېشىل دالاغا قاراپ تۇرۇپ قالغانىدى. ئۇ مەمتىلى ئەپەندىنى كۆرگەندە ھەم خوشاللاندى، ھەم قورقتى. مانا شۇ تۇيغۇنىڭ ئەسىرلىكىدە ئۆگزىدىن چۈشىلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇ مەمتىلى ئەپەندى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر ھازادىن كېيىن شوتا قېشىغا كەلدى. يۇ، يەنە پىكرىدىن يېنىپ، موربغا كېلىپ قۇلاق سالدى. موربدىن تېزەك ئوتنىڭ ئىسى كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. تۇتۇندىن كۆيگەن تېزەكنىڭ پۇرىقى كېلەتتى. گۈلزادە مورا تۇۋىدە ئولتۇرۇپ، ئۇي ئىچىدە بولۇۋاتقان سۆزلەرگە قۇلاق سالدى. ئۇنىڭ ئاشۇنداق ئولتۇرغان ھالىتىدىن ھەم بالىلىق خۇسۇسىيەت، ھەم پەۋقۇلئادە بىچارىلىك چىقىپ

تۇراتتى. گۈلزادە بۇ ھالنى ئۆزىمۇ ھېس قىلدى. شۇڭا بىردىنلا ئۆز ـ ئۆزىگە ئىچى ئاغرىش تۈيغۇسى بىلەن كۆڭلى بۇزۇلۇپ مىشىلداپ يىغلىۋەتتى. ئۇ مۇرىلىرىنى سىلكىتىپ، ئېسىدەپ يىغلاش بىلەن، ئۆي ئىچىدىكى پاراڭغا قۇلاق سېلىشنىمۇ يادىدىن چىقىرىپ قويدى. ئۇ ئەنە شۇنداق ئېچىنىشلىق ھالەتتە مورىغا يۆلۈنۈپ، مىشىلداپ ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بەختسىزلىككە تولغان ئۆمرىنى باشتىن ۋاراقلاشقا باشلىدى. ئۇ ئۆمۈر دەپتىرىنى ۋاراقلىنىغىدا ئۆزىنىڭ سابىت بىلەن ئۈچرۇشىدىغان قىسقا ۋاقتلىرىدىن باشقىسى ئازاپ ـ كۈلپەت ئىكەنلىكىنى، ئەگەر بۇ ئاخىرىقى تەسەللىدىن، بىردىن ـ بىر كۆڭۈل خوشى، بىردىن ـ بىر بەختىدىن مەھرۇم قالسا، ئۆزىنى ھاياتقا باغلاپ تۇرۇۋاتقان ئەڭ ئاخىرىقى رىشتىنىڭمۇ ئۈزۈلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان زور ئىشقا ــ ھازىر ئۆي ئىچىدە بولۇۋاتقان سۆھبەتكە دېققىتىنى ئاغدۇردى. ئەنە شۇ چاغدىلا ئۆگزىگە چىقىپ بەك ئۈزاق تۇرۇپ قالغانلىقىنى ئويلاپ، ئالدىراپ شوتىغا كەلدى ۋە شوتىدىن چوشۇۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ئۆگزىدە مېڭىپ يۈرگىنى ئۆيدىكىلەرگە ئېنىق بىلىنىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىردىنلا ھېس قىلدى ـ دە، بۇ ئاخماقلىقتىن ھەم كۈلگىسى كەلدى، ھەم قورقتى.

ئۇ ئۆگزىدىن چوشۇۋېتىپ، ئۆگەي ئانىسىنىڭ زالىملىقىنى، رەھىمسىزلىكىنى، بۇنداق يامان خوتۇن مەمتىلى ئەپەندىگە بويسۇنۇش، بويسۇنماسلىقىنى، مەمتىلى ئەپەندىمۇ ئۇنىڭدىن قورقامدىغانلىقىنى، دېگەنلەرنى ئويلاپ ئەندىشە قىلىپ قالدى. چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە ئۇنىڭ ئۆگەي ئانىسىدىن ھەممە ئادەم، ھەتتا ئىتلارمۇ قورقاتتى.

گۈلزادە ئاشخانا ئۆينىڭ ھويلا تەرەپتىكى ئوچۇق ئىشىكىدىن كىرىشكە جۈرئەت قىلالماي، دالانغا كىردى. دالاندىن ئاشخانا ئۆيگە كىرىشتىكى ئىشىكتە تۇرۇپ، مېھمان بىلەن ساھىپخانىلار ئارىسىدىكى سۆھبەتكە قۇلاق سالدى.

ــ...بىزغۇ مەيلى دېسەكمۇ دەرمىز، ئەمما لېكىن، تويلۇشۇپ بولغاندا

يېنىشۋالساق ئوغۇل تەرەپ نېمە دەر؟ــ بۇ ئۆزگەي ئاننىڭ ئاۋازىدى. گۈلزادە ئىشنىڭ چېگىشلىشىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، بۇنى ئەمدى مەمتىلى ئەپەندىمۇ ھەل قىلالمىسا قانداق قىلارمەن دەپ ئەنسىرىدى.

ــ بۇ يەردىن چىقىپ، ئۇ كىشى تەرەپكە بارىمەن، ئۇ ياقتىن ئەندىشە قىلماڭ،ــ دېدى تەۋپىق خاتىرجەم ئاۋازدا.

ــ يۇرت. كېچەك ئالدىدا سەت بولۇدۇغان بولدى. دە! ــ تەن بەرگىسى كەلمەيۋاتقان ئۆزگەي ئانا يەنە غۇدۇڭشىدى.

ــ نېمە سەت تۇرۇدۇ؟ گۈلى. گۈلگە، خىلى. خىلىغا كەلگەن ئىشمۇ سەت تۇرامدىكەن؟

ــ قېنى ئۇ قىز، مەن ئۇنىڭغا سىلەرنىڭ رازى بولغانلىقىڭلارنى يەتكۈزەي. ئۇنىڭ ناتاۋان قەلبى يايراپ كەتسۇن.

گۈلزادە ئالدىراپ. تېنەپ دالاندىن ھويلىغا چىقتى ۋە ئاشخانىنىڭ ھويلا تەرەپتىكى ئىشىكىگە يېقىن كېلىپ «ھە!» دېدى. ئاندىن تارتىنغان ھالدا ئۆيگە كىردى.

ــ كېلىڭ قىزىم، خوشخەۋەرمىنى قوبۇل قىلىڭ، ــ دېدى تەۋپىق.

گۈلزادە ئۇنىڭغا يېقىنراق كەلگەندە چىراق يورۇقىدا بۇ نازۇك بەدەنلىك كىچىككىنە قىزنى ئېنىقراق كۆرۈپ، شۇركۈنۈپ كەتتى. غەزىپى غۇرۇرىدە ئۆرلىدى:

ــ مۇشۇ قىز شۇمۇ؟ ئاشۇ سىز بىلەن تەڭ دېمەتلىك ئادەمگە ياتلىق قىلماقچى بولغىنىڭلار مۇشۇ غۇنچىمۇ؟ــ دېدى ئۇ ئەرگە ئاندىن ئايالغا قاراپ، ــ خۇدايا توۋا، نېمانچە باغرى قاتتىقلىق بۇ؟! يۇرىكىڭلار قانداق چىدىدى؟ سىز قانداق ئاتا. ھە؟!

بىچارە ئاتا بېشىنى تۆۋەن سالدى. گۈلزادە بولسا بۇلاق كۆزلىرىدىن سۈلغۇن مەڭزىگە دۇردانىلەرنى تامدۇرۇپ تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇراتتى. تەۋپىق ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ گۈلزادىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە پاكىز قولياغلىقىنى ئېلىپ، قىزنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتتى. قىز تەۋپىقنىڭ

هەرىكىتىدىن ئەسلا كۆرۈپ باقمىغان ئاتىلىق مېھرىنى ھېس قىلىپ، ئۆزىنى زادىلا تۇتالماي قالدى.

ــ يىغلىماڭ، قىزىم، مەن سىزگە ئاتا، مەن سىزنى قوغدايمەن. دىنىمىزدا قىزنىڭ رازىلىقى نىكاھنىڭ ئالدىنقى شەرتى دېيىلىدۇ، ئاياللارنىڭ ئىنسانىي ئورنىغا ھۆرمەت قىلىش تەكىتلىنىدۇ. لېكىن ھازىر پەتىۋا ھەر كىمنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ ئويلاپ تېپىلىۋاتىدۇ،... ــ دېدى غەزەپ بىلەن، ــ قېنى كۆرىمىز بۇنداق پەتىۋاچىلارنىڭ گۇمپىسىنى!

بايىاتىن بېرى تارتىنىپ، ئاۋازىنى چىقىرىشقا جۈرئەت قىلالماي، مىشىلداپ يىغلاۋاتقان گۈلزادە تۇنجى قېتىم كۆرۈپ تۇرغان مېھرىۋانلىقتىن بارغانسېرى كۆڭلى يۇمشاپ، ئۆتمۈشى ۋە كەلگۈسى كۆز ئالدىدىن ئۆتۈپ، ئۆزىنى تۇتۇپ تۇرۇش ئىقتىدارىنى پۈتۈنلەي يوقۇتۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئەپەندىنىڭ ياغلىق تۇتقان قولىنى تۇتتى- دە يەنە بىر قولىدا ئۇنىڭ مۈرىسىگە ئېسىلىپ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى. بۇ ھال ئەسلىدىمۇ ياش- ئۆسمۈرلەرنىڭ بەخت- سائادىتى ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلۈپ تۇرۇدۇغان تەۋپىقنى قاتتىق ئېزىۋەتتى، ئۇمۇ يېشىنى تۇتالماي قالدى.

گۈلزادىنىڭ دادىسىمۇ بۇ ھالدا چىداپ تۇرالماي، كۆز يېشى قىلدى. چۈنكى ئىنسان ئۈچۈن بىرىنچى مۇھەببەت قانچىلىك قىممەتلىك بولسا، شۇ مۇھەببەتنىڭ مەھسۇلى بولغان پەرزەنتىمۇ شۇنداق تاتلىق بولۇدۇ. گۈلزادىمۇ ئۇنىڭ دەسلەپكى ئايالىدىن بىر تال تەۋەرۈك بولغاچقا، ئۇنىڭغا بولغان ئامراقلىقى ھېچقايسىغا ئوخشىمايتتى.

ــ سېنى شۇنچىۋالا لەختە قىلىشىمنى بىلمەپتىمەن، بالام! ھەممىسى مەن كالۋانىڭ كالۋالىقى! ــ دېدى مىشىلداپ، ئۆزىنى ئەيىپلەپ.

ــ شۇنداق، ــ دېدى تەۋپىق. ئۇنىڭ ئاھاڭىدا تەئەددىدىن ئەسەر يوقىدى، بەلكى بىر خىل سەممىيلىك چىقىپ تۇراتتى، ــ بىز خوتۇن- قىزلاردىمۇ قەلب بولۇدۇغانلىقىنى، ھېس- تۇيغۇ بولۇدۇغانلىقىنى، ئۇلارنىڭمۇ ئىنسان ئىكەنلىكىنى خىيالىمىزغا كەلتۈرمەيمىز. ھامان

ئۆزىمىزنىڭلا خاھىشى بويىچە ئۇلارنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە خۇلاسە چىقىرىمىز. مۇشۇ ھالدا ئۆزىمىزنى مۇسۇلمان دەپ يۈرىمىز، ئاللاھنى ئالداپ ئوقۇپ يۈرگەن نامازلىرىمىزغا ۋاي! رەسۇلۇللاھ ئائىشە ئانىمىزنى قانداق ھۆرمەت قىلاتتى؟... لېكىن بىز ئىنسانىيەتنىڭ ئانىسى بولغان ئاياللارنىڭ تېخىمۇ ھېسياتچان بولۇدۇغانلىقىنى ئويلىمىساق بولمايدۇ.

ــ گەپ قىلمىسا، ...ئاچىسى رازى بولۇدۇ دېسە راست دەپتىمەن، بۇنچىلا قان- زەرداپ بولۇشنى بىلسەم بۇنداق پوقنى يەمتىم... ھېلىمۇ ياخشى كەينىگە تاتىپ بۇگۇنگىچە كەلگەنىدىم، بولمىسا نىۋاق، ئەتىيازنىڭ بېشىدىلا بېشىڭغا چىقىدىكەنمەن ... خۇداغا شۈكرى، خۇدانىڭ قۇدرىتىدىن پاختا ئىچىدە ئوت ساقلايدۇ دېگەن شۇ- دە!...

ــ سىز، ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ ئۆز ئاتىسىغا كۆڭلىدىكىنى ئاشكارا ئېيتالمايدىغانلىقىنى بىلمەمسىز؟

تەۋپىق ئاتا بولغۇچىنى يەنىمۇ خىجىل قىلغۇسى كەلمەي، گۈلزادىگە يەنە بىر ئاز تەسەللىي ئېيتىپ، قايتماقچى بولۇپ، ماڭدى. بۇ چاغدا مات بولغىنىغا ھەم غەزىۋى كەلگەن ھەم ئىزا تاتقان ئۆگەي ئانا، باشقا ئۆيگە چىقىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ يەردە ئېرىنىڭ لىكتاسىملىقىنى سۆكۈپ:«مىس- مىس ئەر كىشى دېگەن خوتۇن كىشچىلىكمۇ ئەمەس- تە، نىۋاق پۈتكەن ئىشنى بىكاردىنلا ئاغا تاتىپ، مانا!... » دەپ كوتۇلداۋاتاتتى. ئەمدىلا تۈيغۇلىرى ئويغانغان ئاتا، قايتماقچى بولغان تەۋپىقنى تەكەللۇپ بىلەن توتۇپ قېلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، تەۋپىق يەنە ھېلىقى «يىگىت»نىڭ ئۆيىگە باردىغانلىقىنى ئېيتىپ خوشلاشتى.

ئۇ قايتقان ھامانلا ئايالدىن تۈگمەس تىل- ئاھانەت ئاڭلايدىغانلىقىنى بىلگەن ئاتا، تەۋپىقنىڭ ئارقىسىدىن قىيماستىن قاراپ قالدى.

يەتتىنچى باب

كۆڭۈل كىمنىڭ بولسا قالى قوي چىغاي،
قىلسا كۆچۈن بولماس ئانى توق باي.
(كىمنىڭ كۆڭلى ئەگەر كەمبەغەل بولسا
ئۇنى كۆچ بىلەن باي قىلىپ بولماس)

ــ «تۈركى تىللار دىۋانى» دا بېرىلگەن خەلق ماقاللىرىدىن.

1

تەۋپىق 1935ـيىلى 12ـ ئاپرىلدىكى تەنتەربىيە مۇسابىقىسىگە ئوقۇغۇچىلارنى تەييارلاشقا ئۇلگۈرەلمىگەندى. شۇڭا ئۇ سىنتەبىرگىچە جىددىي تەييارلىق قىلىپ، 18ـ سىنتەبىردە بولۇدۇغان مۇسابىقىدە ئۆتۈپ چىقىش ئۈچۈن تولۇپ ـ تاشقان ئىشەنچ بىلەن كىرىشىپ كەتتى. ئىزچىلار ۋە ھەر قايسى مەكتەپتىكى تەنتەربىيە ماھىرلىرىدىن باشقا تاللانغان 500 ئوقۇغۇچىنى بۇيامەتتە مەخسۇس تەربىيىلەشكە باشلىدى.

مەكتەپلەرنىڭ قۇرۇلۇشى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانىنىڭ كۆپۈيىشى بىلەن ئۇنىڭ پائالىيەت مەزمۇنلىرى بېيىپلا قالماي، پائالىيەت دائىرىسىمۇ پەۋقۇلئاددە كېڭىيىپ كەتكەندى. بۇ ئاڭلىماققا بىر ئادەم ئۈچۈن زادىلا مۇمكىن بولمايدىغان ئىشتەك تويۇلسىمۇ، لېكىن بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە بىر ئادەم ـ ئاشۇ ئوتتۇز ياشلاردىن ئاشقان، ئاق سېرىق يۈزىگە قىزىللىق تەپچىپ تۇرىدىغان، كىچىك بۇرۇتلۇق، ئوتتۇرا بوي كىشى ھەقىقەتەنمۇ يېتىشىپ كېتىۋاتاتتى. بەلكىم ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك روھ، مىللەتكە ئۆزىنى بېغىشلاش تۇيغۇسى كۈچ ـ

قۇۋۇت ئاتا قىلىۋاتقاندۇر. ئۇ سۈنتاغدىن سالاھىددىن ئەپەندى ئىچىۋاتقان دارىلمۇئەللىمىنگە ھەر ۋاقىت بېرىپ تەكشۈرۈپ تۇراتتى، دەرس ئاڭلايىتتى، ئوقۇغۇچىلاردىن ئۆزى ئېغىزچە ئىمتىھان ئالاتتى. (ئۇ ئۆزى ئاتىق بولغاچقىمۇ ئوقۇغۇچىلاردىن تېكىستكە قارىماي چاققان سۆزلەشنى تەلەپ قىلاتتى). دارىلمۇئەللىمىنىڭ تەنتەربىيە، ناخشا دەرسلىرىنى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالغانىدى. بۇنىڭدىن باشقا مۇشىپىقە خانىمنىڭ قىزلار مەكتىپىگىمۇ شۇنداق قىلاتتى. ھەتتا كاتتايايلاق مەكتەپكە بېرىپمۇ ناخشا ئۈگۈتۈپ كېلەتتى.

مۇسابىقە ئۈچۈن تەييارلاۋاتقان تەنتەربىيە تۈرلىرىنىڭ كۆپلىكىمۇ كىشىنى تاڭ قالدۇراتتى. يېنىك ئاتلىتىكىدا بۇگۈنگىچە خەق ئاڭلىمىغان تۈرلەرمۇ باردى. ياغاچ ئاياق ئويۇنى، چاقپىلەكتىن ئاتلاش، تاغارغا كىرىپ يۈگرەش، بالا ھاپاچ قىلىپ يۈگرەش، خادىغا تايىنىپ ئىگىز سەكرەش،...

«ياغاچ ئاياغ ئويۇنى»دا تەنھەركەتچى پۇتىغا بىر مېتىر ئۇزۇنلىقتىكى كالتەكنى باغلاپ، يەردىن 70ـ80 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە كۆتۈرۈلۈپ ماڭاتتى، يۈگرەيتتى ياكى ھەرخىل فىگورىلارنى چىقىراتتى.

«چاقپىلەكتىن ئاتلاش» ئويۇنىدا ئىككى تال ئۇزۇن ياغاچ بىر مېتىر ئارىلىقتا، يەردىن 70 سانتىمېتىرگىچە ئىگىزلىكتە پاراللىل قويۇلغان بولاتتى. پاراللىك قويۇلغان ئىككى ياغاچقا ھەر بىر يېرىم مېتىر ئارىلىققا بىردىن چاقپىلەك توغرىسىغا قويۇلاتتى. چاقچىلەكنىڭ دىئامېتىرى 60 سانتىمېتىرچە كېلەتتى. چاقپىلەك ئىنتايىن يېنىك بولۇپ سەل- پەل تېگىپ كەتسىلا پىرقىراپ كېتەتتى. تەنھەركەتچى ئۇدۇلدىن يۈگرەپ كېلىپ پاراللىل قويۇلغان ئىككى چاقپىلەكتىن ئاتلاپ ئۆتەتتى. تەلەپ ھەم تېز بولۇش، ھەم چاقپىلەكنى مىدىرلىتىۋەتمەسلىك.

«تاغارغا كىرىپ يۈگرەش»تە تەنھەركەتچى قولتۇقىغىچە تاغارغا كىرەتتى. ئاندىن تاغارنىڭ ئاغزىنى قولتۇقىدىن بوغۇپ قويۇپ، ئىككى پۇتى بىلەن تاغارنىڭ ئىككى بۇلىڭغا چىڭ تېرەپ تۇرۇپ، تاغارنىڭ كەڭلىكى يول قويغان ئارىلىقتا قەدەم ئېلىپ يۈگرەيتتى. مەشقلەردىن

كېيىن قەدەمنى ئۇششاق ئېلىپ تېز يۈگرەشكە بولاتتى. ئەگەر تاغارنىڭ كەڭلىكى بىلەن چەكلەنگەن قەدەم ئارىلىقى بۇزۇۋېتىلسە ياكى ھەركەت تېز بولمىسا ئاسانلا يىقىلىپ چۈشەتتى.

«بالا ھاپاچ قىلىپ يۈگرەش»تە تەنھەركەتچىنىڭ كۆزى تېڭىپ قويۇلاتتى ھەمدە ئۇنىڭ يۈگرەش لېنىيىسىگىمۇ ھاك سېپىپ چەكلىنەتتى. بىر مېتىر كەڭلىكتە پاراللىل ھاك سېپىلگەن ئارىلىقتىن يۈگرەيتتى. كۆزى تېڭىقلىق بولغاچقا ئۇنىڭ سىزىقتىن چىقىپ كەتمەسلىكىگە، بۇرۇلۇشتا بۇرىلىشى، ۋە ئاخىرقى پەللىگە بارغاندا توختىشى قاتارلىق ھەرىكىتىگە ئۇ ھاپاچ قىلىۋالقان 7 ـ 8 ياشلاردىكى بالا ئۇنىڭ ئىككى قولىقىدىن تۇتۇۋېلىپ «قوماندانلىق» قىلاتتى.

يۇقىرىقى ھەرىكەتلەر بۇ دىياردا شۇ كەمگىچە كۆرۈلمىگەن مۆجىزە ئىدى. شۇڭا بىكارچى كىشىلەر ئۇلارنىڭ مەشىقلىرىنى كۆرۈپ، بۇ مەيداندىن كېتەلمەي قالاتتى.

بۇنىڭدىن باشقا ئىزچىلارغا ھەربىي مەشىق، ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە بېرىلەتتى. ئۇلار 8 ـ 9 قەۋەت پەخشى تاملاردىن شوتىسىزلا ئۆتۈش، تىك قىيالارغا يامىشىش، چېلىشىش،«دۈشمەن» بىلەن ئېلىشىش ــ قوراللىق «دۈشمەن»گە قورالسىز تاقابىل تۇرۇش، قورالنى تارتىۋېلىش ــ قاتارلىق ماھارەتلەرنى مەشىق قىلاتتى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر سەنئەت ئەترىتىمۇ تەشكىل قىلغانىدى.

بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە يېتەكچىلىك قىلغۇچى تېرىنېر، رىژىسسور، كومپوزىتور، مۇئەللىم ـ بىرلا تەۋپىق ئىدى. ئۇنىڭ ھاياتى ئەنە شۇنداق زېچ پائالىيەت بىلەن تولغاچقا، شەخسىي تۇرمۇشى ھەققىدە ئويلاشقا چولىسى تەگمەيتتى. ھەتتا خىيال سۈرۈشكىمۇ پەقەت كەچتە، ئۇخلاش ئالدىدىلا ئېشىناتتى. لېكىن، ئۇنىڭ خىيالى يەنىلا خىزمەت ئۈستىدە، ئىجادىيەت ئۈستىدە بولاتتى. ئۇ كەچتە خاتىرىسىنى ھامان بېشىدا قويۇپ ياتاتتى. چىراق ۋە سەرەڭگىمۇ ياستۇقنىڭ قېشىدىلا بولاتتى. مۇزىكا، شېئىر، سەھنە ئەسىرى ياكى خىزمەت پىلانى ھەققىدە

بىرەر ئىجادىي پىكىرگە كەلگەن ھامان چىراقنى ياقاتتى- دە، يېرىۋالاتتى. چاقماق چاققاندەك پەيدا بولۇپ، يەنە چاپسانلا غايىپ بولۇدۇغان ئۇچقۇر ئىلھاملار قېچىپ كېتەلمەي، ئۇنىڭ ھەممە نەرسە تېپىلىدىغان خاتىرىسىگە بەند بولاتتى. ئۇ شۇنچە كۆپ پائالىيەتلەر ئىچىدە ئۇخلاشقا بەكلا ئاز ۋاقىت ئاجرىتاتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئەتىگىنى روھلۇق ھالدا ئورنىدىن تۇراتتى. ئۇ ئۆزىنى كۆتۈپ تۇرغان ئۇلۇغ ئىشلار ھەققىدە ئويلاپ، مەمنۇنلۇق بىلەن يېڭى بىر كۈننى كۈتۈۋالاتتى. ئاغزىنى چايقاپ بولۇپ بىر بۇردا قاتتىق نان يەيتتى، ئاندىن ھويلىدا گىمناستىكا ئوينايتتى. بامدات نامىزىغا چىقىپ كىرگەندىن كېيىن كېسەل كۆرسۈتىدىغانلارنى قوبۇل قىلاتتى. ئاندىن ناشتا قىلاتتى- دە، مەكتەپكە كېتەتتى.

رۇشتى مەكتەپتىكى دەرسىنى تۈگۈتۈپ سۈنتاغقا دارىلمۇئەللىمىنگە، قىزلار مەكتىپىگە، ئۇ يەردىن بۇيامەتتىكى بەشىۋز تەنھەركەتچىنىڭ ئالدىغا كېتەتتى. چۈشلۈك، كەچلىك تاماقلىرىنى قەيەردە تۇغرا كەلسە شۇ يەردە يەيتتى. بەزىدە ئالدىراشلىقتا ئېسىدىن چىقىرىپ قويىاتتى- دە، يېزىلارنى ئايلىنىشقا ئاتلىناتتى. بۇ جاپاغا ھەتتا جەڭلەرنى باشتىن كەچۈرگەن مۇھاپىزەتچىلىرىمۇ چىدالماي قالاتتى. شۇڭا ئۇ ئۇلارنى تولاراق ئالمايلا كېتەتتى.

ئۇ مانا شۇ ئالدىراش ھايات پائالىيىتى ئىچىدە جەمئىيەت تەرتىپىنى ياخشىلاش ئىشىغا ھەم ۋاقىت تاپتى. ئوغرى، قىماۋاز، نەشكەش قاتارلىق يامان ئىش، يامان ھەربكەتلەرىگە ئادەتلەنگەن كىشىلەرنى ئۆزگەرتىش، يامان ئادەتلەرنى چەكلەش مەخسەت قىلىنغان كومىدىيىسىنى پۈتتۈرۈپ، ئۇنى سەھنىلەشتۈردى. بۇ كومىدىيە قويۇلىدىغان كۈنى ھەزرەت سۇلتاندا ئاممىۋي يىغىلىش ئۆتكۈزۈلدى.

خانىقا ھوجىلىرىنىڭ ئالدىدىكى چوڭ مەيدان ، دەرەخ شاخلىرى، دائىرە تاملار، ئۆگزىلەرگىمۇ ئادەملەر لىق تولدى. كىچىككىنە سەھنىدە ئارتىسلار پەيدا بولدى. تەۋپىقنىڭ چاققان قولىدا بارابان گۈمبۈرلىدى. قۇربان ئىبراھىم سۇنايىنى چالدى. مەھەممەد قارى مەشرەپ نەي چالدى،

زەكى تەمبۇر چالدى. زىل ئاۋازلىق قۇربان جاپپارنىڭ ئېلانى ئاڭلاندى.

ئارتىسلارنىڭ بىرى مەستنىڭ رولىنى ئالغان بولۇپ، دەلدەڭشىپ مېڭىپ سەھنىگە چىقتى. ئۇ مەستلەرچە مېڭىشنى، مەستلەردەك قاراشنى ۋە قول پۇلاڭلىتىشنى شۇنچىلىك قاملاشتۇردىكى، ھە، دېگەندە تاماشابىنلار گۈلدۈراس ئالقىش ياڭراتتى. ئارقىدىن«مەست» يەنە مەستلەرگە خاس ئاخمىقانە سۆز ۋە تېتىقسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىپ، كىشىلەردە مەستلەرگە نىسبەتەن يىرگىنىش پەيدا قىلدى. ئۇ ھەتتا ياخشى- ياماننىمۇ پەرق قىلالمايتتى. «ئېشەك سۈيدىكى دەريا كۆرۈنۈپ» ئۇ يەردىن ئۆتۈشكە جۈرئەت قىلالماي، چېكىسىنى تۇتاتتى. ساق كىشىلەر (باشقا ئارتىسلار) ئۇنى مەسخىرە قىلاتتى. بۇ مەسخىرىلەرنى «مەست» ئۆزىگە بىلدۈرۈلۈۋاتقان ئالقىش دەپ قاراپ، تېخىمۇ ئەزۋەللەپ لاۋزىلىشاتتى. تۇرمۇشتا بۇنداق ئادەملەرگە ئانچە يىركىنىپ كەتمەيدىغان، بەلكى ئادەتتىكى ئىشتەك ئۇگۇنۇپ قالغان خەلق، سەنئەتنىڭ كۈچى بىلەن ئىچىش ۋە چېكىنىشنىڭ يىركىنىشلىكىلىكى، زىيىنى، ئابروينى تۆكۈدىغانلىقىنى ئاسانلا كۆرۈۋالدى. «مەست»نىڭ قېرى دادىسى چىقىپ ئۇنىڭدىن پۇل سوريدى ھەممە پۇلنى ئېچىپ، قىمار ئوينىپ تۈگۈتۈپ بولغاچقا «پۇل يوق!» دەپ ۋارقىرىدى. شۇنداقلا خەلق ئۇنىڭ كۆينەكچان ئىكەنلىكىگە دىققەت قىلدى. كېيىن ئۇ يەنە بىر كىشىدىن «نەشە بارمۇ؟» دەپ سوريدى ۋە بېشىدىكى دوپپىسىغا تېگىشمەكچى بولدى... نەشىنى كانايچە قىلىپ ئوراپ ھوزۇرلۇنۇپ چېكىشكە باشلىدى ۋە: «جاھاننىڭ راھىتى مۇشۇكەنغۇ، مانا ھازىر ئەرشىنى كۆرىۋاتىمەن» دەپ ھىجايدى. ئۇ تېخىمۇ ئېلىشمان بولۇپ كەتتى. ئارقىدىن كۆكرىكىنى تۇتۇپ ئازاپلانغان ھالدا قۇرۇق قەي قىلدى. ئۇنىڭ ئىنتايىن قىيلىنىۋاتقانلىقىنى چىرايىدىن ۋە ئېلىشىپ كەتكەن كۆزلىرىدىن بىلىشكە بولاتتى. ئۇ يەنە بىر قېتىم قۇرۇق قەي قىلىپ تولغۇشۇپ كەتتى. ئارقىدىن شاقىرتىپ قۇسۇۋەتتى. ئاندىن بېشى قېيىپ، دەلدەڭشىپ، قۇسۇق ئۈستىگىلا يېقىلىپ چۈشتى.

ئارتىسىنىڭ ئويۇن كۆرسۈتۈۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغان خەلىق، ئۇنىڭغا لەنەت، قارغىش ياغدۇرۇپ كېتىشتى... «مەست» كىرىپ كېتىش ئالدىدا خەلقە ئىگىلىپ تازىم قىلىۋەتتى، خەلق شۇندىلا ئۆزلىرىنىڭ ئويۇن كۆرۈپ تۇرغانلىقىنى بىلدى. ئىككىنچى كۆرۈنۈشتە مەستىنىڭ ئائىلىسى، خوتۇن- بالىلىرىنىڭ يامان ئەھۋالى، كۆز ياشلىرى ئېچىنىشلىق تەرزدە تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى يامان قىلمىشنىڭ ئاچچىق ئاقىۋىتى ئىدى...

ئويۇن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن تەۋپىق ئوتتۇرىغا چىقىپ، خەلقنى تىنچلىنىشقا ئۈندىدى:

ــ ئەي، ۋەتەنداشلار، ــ دەپ سۆز باشلىدى ئۇ، ــ نەشە چېكىش، قىمار ئوينىاش، ھاراق ئىچىش قاتارلىق يامان ئىشلارغا ئىسلام دىنى يول قويمايدۇ. ئىلىم- پەنمۇ بۇ ئىشلارنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. ئەمما شۇ كەمگىچە توغرا تەلىم- تەربىيە، توغرا تەشۋىق- تەرغىبات بولمىدى. كونا دۇنيانىڭ ھامىلىرى بۇ ئىشلارغا سۈكۈت قىلىپ تۇرىدۇ. ھازىرغىچە بۇ ئىش ئەنە شۇنداق داۋام قىلىپ كەلدى. بۇ جەھەتتە يېڭىچە مەكتەپتە ئوقۇغانلارنىڭ ئاۋالقىلارغا قارىغاندا خەلقچىل، ئومۇمىيەت روھىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولۇدۇ. قۇرۇق گەپنى قويۇپ، ئەمەلىي گەپكە كەلسەك، ئىلگىرى بۇنداق يامان ئىشلارنى چەكلەش ئۈچۈن ھېچقانداق ئەمەلىي بىر ئىش قىلىنمىغان، ھېچكىم بۇنداق بىر ئىشنىمۇ ئويلاپ كۆرمىگەن. ھەركىم چەكسە ئۆزىنىڭ پۇلى، بۇزسا ئۆزىنىڭ پۇلى،... دەيدىغان ئۆزىنىلا بىلىشتەك شەخسىيەتچىلىك بىلەن، يامان ئىشلارغا سۈكۈت قىلىنغان. ئېنەكنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن موزاينىڭ بېشىغىمۇ كېلەر، دېگەندەك، ئەگەر جەمىيەتتە بۇنداق يامان ئىش مەۋجۇت ئىكەن، ئۆزىنىڭ پۇلىغا قىلىۋاتقاندەك قىلسىمۇ بىر كۈن ئۇنىڭ زىيىنى باشقىلارغا تېگىشىنى، بىزنىڭ بالىلىرىمىزغىمۇ مەرىزى يۇقىشىنى تەسەۋۋۇر قىلمىغانمىز. ئەمدى بۇنداق ئىشلارغا ھېچ يول قويۇلمايدۇ! ئەمەلىي تەدبىر قوللىنىمىز،ــ تەۋپىق ئاڭلىغۇچىلارغا

قاراپ بىردەم سۈكۈت قىلدى. ئاندىن،ـــ ھەربىر ئازنا مەسچىد، مەھەللە مەسچىتلەرنىڭ ئىمامىلىرى، شۇ مەسچىتلەرنىڭ نامازخانلىرى ئۆز دائىرىسىدىكى پۇخرالار ئىچىدە مۇشۇنداق يامان ئادەتنى بارلار بولسا شۇلارغا تەربىيە بېرىشنى ئۆزلىرىگە پەرز دەپ بىلىشلىرى كېرەك. بىزمۇ تىياتىر قويۇش، ناخشا- قوشاق ئارقىلىق تەشۋىق، تەربىيىنى ئېلىپ بارىمىز. مانا بۇ بىزنىڭ ئاگاھلاندۇرىشىمىز؛ ئىشىنىڭ بېشىدىكى سىگنالىمىز، چىرايلىق ئېيتقىنىمىز بولۇدۇ. بۇنىڭغا كۆنمىگۈچىلەر بولسا بىز ئۇنداق بوينى قاتتىقلارنى جازالاشقا ھەقلىقمىز، ئىزچىلارغا ئاتۇشنىڭ جەمئىيەت تەرتىبىنى ساقلاش، يامان ئىشلارنى توسۇش، يامان ئادەملەرنى تۇتۇش ھوقۇقى بېرىلدى. ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، يامانلار، يامان يولدىن قايتىپ كۆپچۈلۈكنىڭ قاتارىغا قايتىڭلار، بولمىسا قاتتىق قوللۇق قىلىشقا مەجبۇر بولىمىز!...

تۆۋەندە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى. مۇيىسىپتىلەر بۇ ھەركەتنى ئىنتايىن توغرا بولدى دەپ ھېسابلاشتى. ھەمدە مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بالا ئوقۇتۇش بىلەنلا بولۇپ قالماي، يەنە جەمئىيەتنىڭ تەرتىپىگە كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى، شەرىئەتكە ئۇيغۇن تۇرۇملىرىنى ئاغزى- ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كېتىشتى.

ـــ خۇدا يولىدا مۇشۇنچىلىك خىزمەت قىلىدىغان بىر بەندە چىقماي ھازىرغا كەلدى، بولمىسا بۇنچىۋالامۇ زەبۇنلۇققا چۈشۈپ قالماستۇق...

ـــ شۇنداق، تاس قاپتىمىز، مۇشۇنداق بىر خۇدا ئەۋەتكەن ئادەمنى دۈشمەننىڭ كەينىگە چىرىپ جەدىت دەپ قوغلىۋەتكىلى...

ـــ ھېلىمۇ ياخشى خۇدا ئۇنىڭ قولى بىلەن مۆجىزىلەر كۆرسۈتۈپ كۆزىمىزنى ئاچتى...

ھەر بىر سۆز- ھەركەتتە خەلق رايىنى ئۇتۇپ، نوپۇزى ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقى يەنە بىر مۇنچىلارنىڭ ئىچىنى ئاداتماي قالمىدى. ھابۇلھاجىم بىلەن كەنجى قازاخۇنۇم بىر- بىرىگە ئەلەملىك قارىشىۋالدى. توختى زۇنۇن مەمنۇن بولۇۋاتقاندەك چىشلىرىنى چىقىرىپ ئىككى

تەرىپىگە باقتى. مەمتىمىن بولسا ھېچ ئامال قىلىپ ئىچى قارىلىقنى يوشۇرۇپ قالالماي، يىغىنىنى بۇزۇۋېتىش غەرىزىدە ئىسقىرتىپ جامە ھويلىسىدىن سىرتقا قاراپ ماڭدى. بىراق ئۇ تەرتىپنى بۇزالمىدى. پەقەت ئۇنىڭغا يېقىن جايدا تۇرغانلاردىن بىر قانچىسى بۇرۇلۇپ قارىغان بولسىمۇ،مەمتىمىننى تونۇپ،ئۇنىڭ ئارقىسىدىن غەزەپلىك پىچىرلاشتى.

ــ مۇشۇنىڭ ئۆزىمۇ شۇ خىلدىكىسىدىن ـ دە!

ــ شۇ، شۇڭا قوڭغا تۇز قۇيغان توخۇدەك تۇرالماي قالدى.

ــ قىماڑازنىڭ پادىشاسى.....

ــ زىناخورلۇقتا يوق دەمسەن؟ نەشىنى خام يىمەمدۇ تېخى؟!

ــ مۇشۇنى بىر يىغىشتۇرىۋىتىدىغان ئىش بولسىدى...

ــ نىمە دەۋاتسەنۇي؟ ئۇ دىگەن سوۋۇتتە تۇرۇپ كەلگەن نىمە، قىزىل پاچاق، پالشۇنك دىگەن گەپلەر بار. شىڭ دۇبەن پالشۇنكلار بىلەن دوست ئىمىش، ئۇنداق بولغاندا ئۇنى كىم جايلىيالايدۇ؟

ــ مەمتىلى ئەپەندى جايلىيالماسما؟

ــ تۆت ئېغىز گەپ بىلەنلا يېلىنى چىقىرىۋەتمەمدۇ. مەمتىلى ئەپەندى دىگەن خۇدايىم رەخمەت قىلغان ئادەم ـ دە.

ــ مەمتىلى ئەپەندى كۆپچۈلۈككە قاراپ خىتاپ قىلىۋىدى ئارقىدىكىلەرمۇ دىققىتىنى ئاغدۇرۇشتى.

ــ ۋەتەنداشلار، ئاللا بىزنى ئادەم دەپ جىمى مەخلۇقاتتىن ئېزىز قىلىپ ياراتقان ئىكەن، بىز خۇدانىڭ ئىرادىسىگە ئۇيغۇنراق ياشايلى، ئادەمدەك ياشايلى. ھايۋانلارلا پەقەت يىيىشنىلا بىلىدۇ. ئادەمنىڭ تاماق يىيىشى تىرىكلىك ئۈچۈن، لېكىن تىرىكلىكتىن مەخسەت تاماق يىيىش ئۈچۈن ئەمەس، ئادەمگە خاس ئىشلارنى قىلىش ئۈچۈندۇر.

ــ ۋەتەنداشلار،بىز ئادەم ئىكەنمىز، قۇرۇق سۆڭەكنى ياكى ھېچبىر سەۋەبسىز بىر- بىرىنى تالايدىغان ئىتلارنى دورىماسلىقىمىز لازىم، ــ ئۇ ئالدىنقى قاتاردىكىلەردىن پىكىر سورىغاندەك ئۈلارغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ، داۋام قىلدى،ــ بىز نېمىشقا ئىناق ئۆتەيمىز؟ نېمىشقا كۆپ

ئۇرۇشـمىز؟ كـۆپ تالىشـمىز؟ ئۇنىڭسـىز چىداپ تـۇرغىلى بولمىغـۇدەك نـىمە ئىـش بـار؟ ئـۆز ئـارا ئەپـۇ سورىشـىپ، ئـۆز ئـارا كەچۈرۈشـۈپ ئۆتسـەك بولمامدۇ؟ ئەگەر بازار كۈندىكى قىستاڭچىلىقتا بىـر- بىرىمىـزگە سـوقۇلۇپ كەتسـەكمۇ شـۇنچىلىك ئىـش جىـدەلگە سـەۋەب بولالايـدۇ، ھەر ئىككـى تەرەپنىڭ گەپ بەرگىسى كەلمەيدۇ. شۇنداق چاغـدا نىمىشـقا «ئەپـۇ قىلىـڭ، تىگىـپ كېتىـپ قالـدىم» دېيەلمەيمىـز؟ نىمىشـقا: «بـازار ئەمەسـمۇ ، ھىچقىسـى يـوق» دېيەلمەيمىـز؟ ئـادەمگە خـاس ئەدەپ- ئەخلاقنـى ئۇگىنەيلى، ۋەتەنداشلار، ئادەم بولۇش ئۈچـۈن ئـادەمگە خـاس سـۈپەت بولۇشـى كېرەك، يىرتقۇچىلارچە تالىشـىپ تـۇرۇپ، ئـۆزىنى ئـادەم دېگـۈچىلەر ئىككـى پۈتلـۈق بـۆرە، خـالاس. ھەممەڭـلار بۇنـداق ئەيـپلەرگە رەددىـيە بېـرىڭلار، تەربىـيە بېـرىڭلار، لەنەتلەڭـلار، ئـۇلار تۈزەلسـۇن، تۈزەلمىسـە يوقالسـۇن،ـــ تەۋپىق سۆزىنىڭ ئاخىرىنى شېئىر بىلەن چۈشەندۈردى.

سىلەردە بار ئەجەپ بىر خىل ئەيىپلەر،
نەشە، ھاراق، ئەپىيۇندەك كەيىپلەر.
ئوينايسىلەر كاغەز، قىمار دېگەننى،
ئىت يىمەيدۇ سىلەر نان دەپ يېگەننى.
نەشە تارتىپ رەڭگىڭىزدە ھېچ قان يوق،
شۇڭا سىزدە ئادەمگە خاس ۋىجدان يوق.
تەنقىد قىلدۇق ئەخلاقىڭىز تۈزىلۈر،
تۈزەلمىسە سىزدىن ئۈمىد ئۈزىلۈر.
بىزار بولدى، تويدى خەلق سىزلەردىن،
توغرا مېڭىڭ، ئۇلگە ئېلىڭ بىزلەردىن.
....

خەلق توپى يەنە بىر نۆۋەت گۈلداراس ئالقىش ياڭراتتى. ئالقىشلارنىڭ ئارقىسىدىنلا قۇربان جاپپارنىڭ زىل ئاۋازى كۆتۈرۈلۈپ، ناخشا باشلىدى...

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىدىن

2

ئىزچىلار دەرھاللا جەمئىيەت تەرتىپىنى تەرتىپكە سېلىشتىن تارتىپ ئوغرى، قىمارۋاز، بەڭگى، لۇكچەكلەرنى تۇتۇشقىچە ھەممە ئىشلارنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. مەكتەپ يېشىدىكى بالىلارنىڭ بازار كۈندىن باشقا كۈنلەردە بازارادا قاتراپ يۈرىشىگە يول قويۇلمايدىغان بولدى. جامە ھويلىسىدىكى كۆل بويىدا- رېدە سايىسىدا چېكىشىپ ئولتۇرىدىغانلار تۈگۈل، خالى بۇلۇڭلاردا چېكىدىغان قىماۋازلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەس بولدى. بازار كۈنلىرى ئادەم كۆپ بولۇدۇغان بولۇشىغا قارىماي، بازار ئىنتايىن تەرتىپكە چۈشكەنلىكىنى بىر قاراشتىلا كۆرۈۋېلىشقا بولاتتى. ئىزچىلار گۈرۈپپىلارغا بۆلۈنۈپ ئايلىنىپ يۈرەتتى. جىدەل- ماجرا قىلغۇچىلار، ئوغرىلار، ئالدامچىلار، قىماۋازلار، شۇنىڭدەك بازارنى مونۇپۇل قىلىۋېلىشقا ئۇرۇنۇپ، دېھقانلارنىڭ بازارغا ئەكەلگەن نەرسىلىرىنى ئەرزان ئېلىۋېلىش ئۈچۈن بوزەك قىلىدىغان مۇشتۇمزور، مۇتەھەملەرنى تۇتۇۋالسا ئۇلارنى باغلاپ ئۈيۈشمىغا (يېڭىلا پۈتكەن بولۇپ، ئۇ يەردە تەۋپىقنىڭ ئىشخانىسى باردى) ئېلىپ باراتتى. بازار كۈنلىرى ئادەتتە ئۇ شۇ ئىشخاندا يېزىقچىلىق قىلغاچ مېھمان كۈتەتتى. ئۇنىڭ مېھمانلىرى داۋاگەرلەر، ئىزچىلار تۇتۇپ كەلگەن ئەيىپكارلار بولۇپ، «"قازىلىق» قىلىشقىمۇ توغرا كېلەتتى.

داۋانىڭ ئادىل سورىلىشى، «مۇھۇر ھەققى» ئېلىنمايدىغانلىقى ناھايىتى چاپسانلا خەلقنىڭ دېققىتىنى قوزغاپ، ھەممە ئادەم چوڭ- كىچىك دەۋالار بىلەن مەمتىلى ئەپەندىنى ئىزدەيدىغان بولدى. ھەتتا يىراق كەنتىلەردىنمۇ كېلىشەتتى. بۇنىڭ بىلەن قازى ئەلەملەر تەبىئى ھالدا «بازار»دىن ئايرىلىپ، خېرىدارسىز قالدى.

** **

ماي ئېيىنىڭ ئاخىرلىرىدى. قوياشنىڭ ئوتتەك ھارارىتى يەر-زىمىننى قىزىتىپ، ھەممە جاندارلارنى سايىلارغا قوغلىۋەتكەنىدى. بولۇپمۇ قاقاس تاغلار بىلەن قورشالغان، تاش تۈپراقلىق ئاتۇش يېز كۈنلىرى چىدىغۇسىز قۇرغاق ئىسسىق دەستىدىن ھوھۇلداپ كېتەتتى.

تەۋپىق ئادىتى بويىچە جۈمە كۈنى ئەتىگەندە بۇيامەتكە بېرىپ، ئاكىسىنىڭ ئۆيىدىكىلەر بىلەن ھاللىشىپ قايتىپ كېلىپلا، ئۇيۇشمىدىكى ئىشخانىسىدا «دىۋان» نى تەرجىمە قىلىشقا كىرىشتى.

يېزىشتىن چارچىسا ياكى پىكىر يۈرۈگۈزۈشكە توغرا كەلسە ھويلىغا چىقىپ ئاستا قەدەم تاشلاپ ئۇياقتىن-بۇياققا ماڭغاچ دەم ئالاتتى ۋە ئويلىناتتى. بەزىدە ئىختىيارسىز ھالدا ئاتخانا ئالدىغا بېرىپ تۇرۇۋېقالاتتى. بەزىدە دەرۋازا تەرەپكە كېتەتتى. ئۇنى بەك چوڭ بىلىدىغان ئېلاخۇن ئۇنىڭ ھەربىكەتلىرىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئەمما بىمەنە سۇئال بىلەن پىكىرنى بۆلمەيتتى. پەقەت ناگان-ناگاندا ئاتخانا ئالدىغا بېرىپ تۇرۇۋېقالغاندىلا ئۇنىڭ قېشىغا يۈگرەپ كېلىپ:

ــ ئاتنى توقامدىم، ئەپەندىم؟... ــ دەپ سورايتتى.

تەۋپىق كۈلۈمسىرەپ باش چايقاپ ئاستا باشقا تەرەپكە كېتىپ قالاتتى. ئۇنىڭ پىكىرنى تاشقى دۇنيا بۇزالمايتتى. ئىشىك ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقانلارنىڭ سالىمى، ۋاراڭ-چۇرىكى ئويلىرىنى قالايمىقان قىلىۋېتەلمەيتتى. ئۇ بۇنداق چوڭقۇر ئويلار بىلەن مېڭىپ يۈرگەندە، سالام قىلغۇچىلارغا كۈلۈمسىرەپ باش لىڭشىتىپلا قويىاتتى. پاراڭچى ئەپەندىنىڭ بىردىنلا بۇنداق بولۇۋېلىشى كىشىلەرگە سىر ئەمەس بولغاچقا، ئۇلار ئەپەندىنىڭ خىيالى بىر يەردە ئەمەس، چوڭ ئىشلار بىلەن بەند بولسا كېرەك دەپ توغرا چۈشۈنەتتى.

ئۇ خەلق سەنەملىرىنى نوتىغا ئېلىپ سىستېمىلاشتۇرۇش ئىشىنى تېخى تۈگىتەلمىدى. ئۇندىن باشقا خەلق ناخشىلىرى، خەلق قوشاقلىرى، خەلق داستانلىرى، چۆچەكلىرىنىمۇ توپلاش، رەتلەش، نەشىر قىلدۇرۇشنى

خیال قىلىپ يۈرەتتى. ئۇ ۋەتەنگە قايتىش ئالدىدىلا بۇ ئىشنى كۆڭلىگە پۈككەندى. بىراق ھازىرغىچە بۇ ئىشقا قول سالمىدى. بۇ ھال ئۇنىڭ ۋىجدانىنى ئازابلىماقتىدى... ئويلا- ئويلا ئاخىر ئۇ مۇنداق ئەقىل تاپتى: يازلىق تەتىلىدە ئوقۇغۇچىلارغا تەتىل تاپشۇرىقى سۈپىتىدە فولكلور توپلاشنى تاپشۇرۇش ئارقىلىق خەلق ئىچىدىكى بايلىقنى بىراق يىغىۋېلىش، ئاندىن يىغىلغان ماتېرىيالنى ئابدۇراھمان شائىر، سابىت، سەيپىدىن، لىۋاھىدىن ئەمەت مەخسۇم قاتارلىق شاگىرتلىرىنى تەشكىللەش ئارقىلىق تۇرگە ئايرىش ۋە رەتلەش كېرەك. بۇنداق بولغاندا ۋاقىت تېجىلىپ، ئۇنۇم ئاشاتتى. «بۇ ئىشنى قەشقەردىكى سەبداشلىرىغىمۇ ئېيتىش كېرەك، فولكلور توپلاشنى ئۇلارمۇ تەلەبىلەرگە تاپشۇرسۇن» كېيىن بىز بۇلارنى بىرلەشتۈرۈپ نەشر قىلدۇرىمىز...

ئۇ دەرھال يانچۇق دەپتىرىنى چىقىرىپ ئويلىغانلىرىنى تىزىدا قويۇپلا يېزىۋالدى.

ــ شىرەسى بار ئەپەندىم، ئىشخانىسى بار ئەپەندىم، يول بويىدا تىزلىنار، تىزىدا قويۇپ خەت يازار!...

خاتىرە يېزىۋاتقان تەۋپىق ئىتتىك بېشىنى كۆتەردى ۋە يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان راخمان ساراڭنى كۆردى، شۇندىلا ئۆزىنىڭ دەرۋازا ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغىنىنى ھىس قىلدى.

ــ خوش، دوستۇم، نەگە؟ــ تەۋپىق راخمانغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ سورىدى.

ــ خۇدا بۇيرىغان، رىسقىم سۆرىگەن يەرگە، ــ راخمان ساق ئادەمدەكلا جاۋاب بەردى، ئارقىدىن مالىماتاڭ سۆزلەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ يولنى داۋام قىلىپ كەتتى.

تەۋپىق ئويلىغانلىرىنى يېزىۋالغاندىن كېيىن خېلى يېنىكلەشكەندەك بولۇپ، يەنە بىر ئاز ئىشلەش ئۈچۈن ئىشخانىغا مېڭىۋىدى. ۋاڭ- چۈڭ قىلىپ بىر توپ ئادەم ئارقىسىدىنلا ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئىزچىلاردىن ئىككىسى ئىككى ئادەمنى ئالدىغا سېلىپ

هەيدەپ كىرىۋاتىتاتتى. ئۇلارغا شۇ يەرلىك بىكارچىلاردىن بىر نەچچىسى ئەگىشىۋالغاندى. ئەگىشىپ كىرىۋاتقان بىكارچىلار ھەدەپ دەي- دەيگە سېلىپ:

ــ ئۇرۇشقىنى ئۈچۈن پالاقتا تارتسا بولۇدۇ!

ــ ياق، ھەر ئىككىسىدىن ئەللىك تەڭگىدىن جەرىمانە ئالغان ياخشى!

ــ... ــ دېيىشەتتى.

ئەيىپكارلار مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ، پالاق ياكى جەرىمانە جازاسىنىڭ قايسىسى ئېلان قىلىنىدىكىن دېگەندەك، دېمىنى چىقارماي تۇرىشاتتى. پەقەت «سېنىڭ كاساپىتىڭ» دېگەندەك بىر- بىرىگە قارىشىپ قويۇشاتتى.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، تۇغقانلار ــ دەپ ئالدى بىلەن سالام قىلدى تەۋپىق، ــ نېمە بولدۇڭلار؟

ھودۇقۇپ كەتكەن ئەيىپكارلار بۇنداق سالامنى ئەمەس، پەلەقنى كۈتۈپ تۇرغىنى ئۈچۈن تېخىمۇ ئۆزىنى يوقۇتۇپ قويدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى ئوتتۇرا ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بوز يىگىتلەردى. ئۇلار جاۋابقا ئېغىز ئۆمەللەپ بولغىچە ئىزچىلاردىن بىرى مەلۇم قىلدى.

ــ بازاردا جېدەل چىقارغانتى، ئېلىپ كەلدۇق.

ــ يۈرۈڭلار، ئىشخانىغا كىرەيلى، ــ دەپ باشلىدى تەۋپىق.

جىدەل قىلغانلار سولاپ قويامىكىن دەپ ئويلاپ، تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى.

ئىشخانىغا كىرىشكەندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى ئۇلارغا ئورۇن كۆرسەتتى. ئاندىن مۇلايىملىق بىلەن سوراشقا باشلىدى:

ــ نېمىشقا ئۇرۇشتۇڭلار؟ نېمە تالاشتىڭلار؟

ــ بازاردىغۇ بىر نېمە تالاشمىغان، بۇنىڭ ئالدىدا يۈرتتا سۇ تالىشىپ ئۇرۇشۇپ قالغانتۇق... بۇگۈن شۇنىڭ غۇمى بىلەنمىكىن، ئىشقىلىپ، بۇ مېنى جەينەكلىدى...

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلىرىنىڭ بىرىنچى تورى

ــ شۇنداقمۇ؟ جەينەكلىگىنى ئۇچۇنلا، هە... كونا ئاداۋەتنى كولاۋاتقان گەپمىدى؟ ئۇ چاغدا نېمە دەپ سۇ تالاشقان؟

ــ نۆۋەت تالىشىپ قالغان گەپ بولمامدۇ؟

ــ نۆۋەت تالىشىپ نېمە قىلاتىتىڭلار؟ نۆۋەت سۇ بېشىدىن كەلسە بولۇدۇغۇ؟

ــ ئۇغۇ شۇنداق...

ــ خوش، شۇ چاغدا نېمە پايدا ئالغانتىڭلار؟

ــ نەدىكى پايدا، هەر ئىككىمىز داغدا قالدۇق. «تالاشقانغا... » دېگەندەك بولدى. سۇ بىكارلا ئاقتى...

ــ شۇنداقمۇ؟ ئەمسە بۇگۈن نېمىشقا جىدەل قوزغايسىلەر؟

ــ مەن مۇشۇنىڭ كاساپىتىدىن بۇغدىيىمغا بىر نۆۋەت سۇ سالالمىدىم... شۇ ئاچچىغىمدا...

ــ بىر- بىرىڭلارغا يول قويماي تالىشۇبرىپتىكەنسىلەر، هەر ئىككىڭلار زىيان تاتىپسىلەر، ئەمدى جىدەل قىلساڭلار ئورنىغا كېلەمدۇ؟ بۇنىڭدىن كىمگە پايدا، كىمگە زىيان؟ ياكى ئۆتكەندە سۇ كىرمەي قالغان يېرىڭلارغا سۇ كىرىپ قالامدۇ؟

ــ...

ــ ئىنىم، بىز ئادەمىز! خۇدا بىزنى جىمى مەخلۇقاتتىن ئېزىز قىلىپ ياراتقاندا بىزگە نېمىنى ئارتۇق بەردى؟ نېمىمىز بىلەن پەرقلىق ياراتتى؟ تىلنى، ئەقلنى ئارتۇق بەردى. بىز مۇشۇ ئارتۇقچىلىقىمىزدىن نېمىشقا پايدىلانمايمىز؟ هايۋانلارنىڭغۇ ئىككى چىشى (يىرتقۇچ چىشى) ئارتۇق بولغانلىرى بىر- بىرىنى تالاپ، دەۋالىرىنى بىر تەرەپ قىلىدۇ. بىزمۇ هايۋانلاردەك ئىش قىلىمىزمۇ؟ ياق، يىگىتلەر، بىز سۆز بىلەن هەل قىلىمىز. ئەقىل بىلەن ئۆلچەپ كۆرىمىز. ئەقىل بىلەن نېمىنى ئۆلچەيمىز؟ مەسىلەن: ئىككىڭلار مۇنداق ئۆلچەيسىلەر، ئۆتكەندە جىدەل قىلىپ، هېچنىمە چىقمىدى، دېمەك، جىدەلنىڭ پايدىسى يوق ئىكەن، دېگەن تەجرىبە- ساۋاقنى يەكۈنلەپ چىقىدىغان گەپ. مانا بۇ بىزنىڭ

يىرتقــۇچ هــايۋان ئەمەســلىكىمىزنىڭ بەلگىســى، ئەگەر ســۇ پەقەت بىرسىگلارغا يەتكىدەك بولغان تەقدىردىمۇ بىرسىگلارغا ئۆتۈنسەگلار، ھەر ئىككىگلار قۇرۇق قالغاندىن ياخشىراق ئەمەسمۇ؟ بىرىگلارنىڭ ھوسۇلى ئوبدان بولۇپ، يەنە بىرىگلارنىڭ كەم بولسا ئۆتنە ئېلىشقا، ئۆز ئارا يارەدم قىلىشقا بولۇدۇغۇ؟ ھەر ئىككىگلارنىڭ بولمىسىچۇ؟ ئىككى ئادەم سەپەرداش بولسۇن، ئۇلارنىڭ بىرى قارىغۇ بولسا يەنە بىرى ئۇنى يېتىلەپ ماڭار، ئەگەر قارىغۇ ئىچى يامانلىق قىلىپ «مېنىڭ كۆزۈم قارىغۇ بولغانىكەن، سەنمۇ كۇن كۆرمە» دەپ يولدىشىنىڭ كۆزىنى ئويۋالسا، ئۇلار سەپەرنىڭ ئاخىرىنى قانداق ماڭىدۇ؟ ھەر ئىككىسى ھاڭغا چۈشۈپ ئۆلىدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

—...

— ئىككىگلار قوشنىمۇ؟

— يەر قوشنا، ئۆيلىرىمىزمۇ ئانچە يىراق ئەمەس.

— شۇنداقمۇ؟ ئەنە خالاس. بىر مەھەللىدە ئۇرۇشساگلار، چىرايلىق ئىشمۇ؟ تويۇگلار بىر، نەزرە ـ چىرىقىگلارمۇ بىر، مۇشۇ پېتى مەگگۇ تەتۇر قاراپ ئۆتۈپ كېتەمسىلەر؟

— خېلى تەرلەتتىگىز، ئەپەندىم. مەن ئەمدى ئىككىنچى...

— مەنمۇ زادى.... — ئەيىپكارلارنىڭ ھەر ئىككىسى ئىنتايىن خجىل بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

— ئۇنداق بولسا مەن سىلەرنىڭ ۋەدەگلارغا ئىشىنىمەن. ئۆيۇگلار قەيەردە؟

— ئاغۇ ئاچچىقتا.

— ئارىلىقىمۇ خېلى بارىكەن، بازاردىكى ئىشىگلارنى تۈگۈتۈپ پاتراق يۇلۇگلارغا مېڭىگلار خۇداغا ئامانەت.

ئىككىيلەن بۇنداق ئاسان قۇتۇلۇشنى ئويلاپ باقمىغاچقا بەك خۇشال بولدى. ھەم خجىل بولدى. ئىشىنىڭ شۇ قەدەر ئاددىي بولۇپ چىقىشى، كۆگۈللىرىدە بىر ـ بىرىنى بەكرەك ئەيىپلىك قىلىپ كۆرسۈتۈدۇغان

«پاكىت»لارنى سۆزلەشكىمۇ ئورۇن قالمىغىنى، ھەتتا بىرۇ پاكىتلارنىڭ ئەمەلىيەتتە تۈترۈقسىز بىر نىيمە بولۇپ چىققانلىقىنى ئۇلارنى كۈتكىنىدىنمۇ ئارتۇق ئوسال قىلدى. شۇڭا ئۇلار دەرمەھەل چىقىپ كېتىشنى ياكى مەمتىلى ئەپەندىگە بىرەر ئېغىز ھەشقاللا ئېيتىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى. مەمتىلى ئەپەندى ئۇلارنىڭ روھى ھالىتىنى چۈشەنگەچكە ئۆزى ئاۋۋال ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ يۇرۇڭلار، مەنمۇ سىرتقا چىقىمەن،ــ دېدى ۋە ئۆزىگە يېقىنراق بىرىنىڭ مۇرىسىگە قېقىپــ چۈشۈنىمەن، يىگىتلەر، خجىللىق ئەيىبنى تۇزۇتۇشنىڭ بەلگىسى، ئۆزەڭلارنى خجىللىققا قويۇدىغان ئىشنى ئىككىنچى قىلماڭلار، ــ دېدى، ئۇلارنى تاكى دەرۋازا ئالدىغىچە ئۇزۇتۇپ چىقىپ ئاندىن قايتىپ كىردى.

ئۇ ئاۋۋالقى ئورنىغا قايتىپ كېلىپ يەنە چېگىش خىياللارغا چىرمىلىپ ئولتۇردى. ئۇ ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ جىمكى ئىللەتلىرىنىڭ، شۇنداقلا جىمكى بەختسىزلىكلىرىنىڭ يىلتىزى نادانلىق، خۇراپاتلىق ئىكەنلىكىنى چۈشۈنەتتى، بۇنى دېمەكچۇ ئاسان، ئازراقلا بىر نىيمە بىلىۋالغان مەمەدانلارنىڭ ھەممىسى بۇنداق دىئاگنوز قويۇش بىلەن ئۆزلىرىنى قالتىس چاغلىشىدۇ. ھەتتا بۇنىڭ دورىسى نادانلىقتىن قۇتۇلۇش، دەپمۇ ئېيتالايدۇ. گەپ ئەنە شۇ دورا بىلەن پۈتۈن مىللەتنى داۋالاپ چىقىشنى قانداق قىلىپ ئەڭ قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ئىدى. گەپ بىلەرمەنلىك بىلەن لاپ ئېتىپ قويۇشتا ئەمەس، ھەر كىم«مەن نىيمە قىلىپ بېرەلەيمەن؟» دېگەن سوئالنى قويۇپ، چامىسىنىڭ يېتىشىچە خىزمەت قىلىشتا ئىدى. چۈنكى كېسەل ھېسابسىز، دوختۇرلار ئىنتايىن ئاز... شۇلارنى ئويلىغىنىدا تەۋىپىق ئىختىيارسىز ھالدا ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىدى. «يەنمۇ تىرىشىش كېرەك! ئىشلەش كېرەك! خىزمەت بىزدىن نىيمىنى تەلەپ قىلسا ھەممىنى قۇربان قىلىشتىن ئايانماسلىق كېرەك!.... »

ئۇنىڭ خىيالى ئۇزاققا بارمىدى. باشقا ئىككى ئىزچى يەنە بىر

نەچچەيلەننى ئالدىغا سىلىپ كىرىپ كەلدى. تەۋپىق ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرىنى تونۇيتتى. ئۇ تتەختىھوندىكى مۇھەممەت جاڭجال دېگەن كونا قىمارۋاز ۋە بەڭگى ئىدى. شۇڭا تەۋپىق كەلگۈچىلەرنىڭ قانداق ئادەملەر ئىكەنلىكىنى دەرھال بىلدى.

ــ سالام! ــ دېدى تەۋپىق تەئەددى بىلەن كۈلۈمسىرەپ مۇھەممەت جاڭجالنىڭ بەڭگىلەرگە خاس مومچىرايىغا تىكىلىپ تۇرۇپ، ــ يەنە كۆرۈشۈپ قالارمىز دەپ ئويلىمىغانىكەنمەن. ئەسلىدە مەن سېنىڭ ۋىجدانىڭغا ئىشىگەندىم. ئەسلىدە سەن سۆزلىيەلەيدىغان ھايۋان ئىكەنسەن! يەنە شۇ كونا ئادەت بىلەنمۇ؟

ــ شۇنداق، ئەپەندىم، بۇ تۆتى تاۋۇكا تۇزۇپ ئولتۇرۇپتىكەن، ھەم تېخى نەشە چېكىۋېتىپتىكەن، ــ دېدى ئىزچى ئەكىبەر ھەربىيلەر راپور بەرگەندەك چاقماقتەك سۆزلەپ.

تەۋپىق قىمارۋازلاردىن بىرىگە قاراپ:

ــ سەن مېنىڭ ئۆيۈمگە ــ نىزاخۇننىڭ ئۆيىنى بىلەمسەن؟ ھە، شۇ ئۆيگە بېرىپ، نىمىتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇننى چاقىرىپ كەل، تېز بول!

ــ دېدى بۇيرۇق قىلىپ.

ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن قالغانلارنى ئېلىپ ئىشخانىغا كىردى. ئۇ ئاۋۋال مەھەممەت جاڭجالغا، ئاندىن ئۇنىڭ شېرىكلىرىگە قاراپ:

ــ سىلەرنىڭ تەشۋىقاتتىن خەۋىرىڭلار بارمۇ- يوق؟ ــ دەپ سوردى.

ــ ئاڭلىغان، ... ــ دېدى ئۇلارنىڭ بىرسى بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ئەمما مۇھەممەت جاڭجال يۈزى قېلىنلىق بىلەن پىچىرلىدى:

ــ ئۇقماي قاپتۇق...

ــ ئاڭلىغان، ئۇقماي قاپتۇق، شۇنداقمۇ؟ بۇ ئىشنىڭ زىيانلىق ئىش ئىكەنلىكىنى، خەلق ئالەم ئالدىدا نامى ياخشى ئەمەسلىكىنىغۇ بىلىدىغانسىلەر؟

ــ ئېزىپتۇق،... ئازماس ئاللاھ...

ــ شۇنداقمۇ؟ ئىككىڭلارغۇ ئېزىپسىلەر، ئىلگىرى بىز سىلەرنىڭ

بۇنداق يارماس ئىش قىلىدىغانلىقىڭلارنى ئاڭلىمىغانىدۇق، بەلكىم بۇندىن كېيىن ئىككىنچى قىلماسسىلەر، سەنچۇ؟ سەنمۇ ئازدىڭمۇ؟ — سوردى ئۇ مەھەممەت جاڭجالدىن.

— مەنمۇ ئېزىپتىمەن، يەنە بىر نۆۋەت...

— سەن ئەمدى ئازمايدىغان بولۇسەن، مەن سېنىڭ ئېسىڭدىن چىقمايدىغان قىلىپ ئېسىڭگە سالىمەن! — دېدى تەۋپىق غەزەپ ۋە مەسخىرە بىلەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇرغان ئۇچ قىمارۋاز تەڭلا چۆچۈپ باشلىرىنى كۆتەردى. گەپنىڭ تەلەپپۇزىدىن باشقىچە بىر مەنانى چۈشەنگەچكە، دەككە- دۈككە بولۇشقا باشلىدى.

— ئەپەندىم، بىز ۋەدە بېرەيلى، قۇرئان تۇتۇپ بەر دېسىڭىزمۇ مەيلى، — دەپ يېلىندى يېڭى قىمارۋاز، — ئىككىنچى قېتىم تۇتۇلۇپ قالماق تۇگۇل ئاڭلاپ قالسىڭىزمۇ ئىگەكىم....

— ماڭىمۇ يەنە بىر قېتىم رەھىمە قىلغان بولسىڭىز... — دېدى مۇھەممەت جاڭجالمۇ.

— بۇ سېنىڭ نەچچىنچى قېتىم ئېزىشىڭ؟ بىزنىڭ قولىمىزغا چۈشكىنىڭىلا ھېساب قىلغاندا ؟ — دېدى تەۋپىق مەسخىرە قىلىپ.

— تۆت....

— شۇنداقمۇ؟ ئەمىسە «مەرتەم- مەرتەم ئۇچ مەرتەم» مۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئەمدى ساڭا ئالدىنىۋېرىدىغان كىچىك بالا يوق! ئىنسان دېگەندە تەبىئەت بولۇشى كېرەك. بىر ئادەمگە باشقىلار ھەمىشە كۆز قۇلاق بولۇپلا تۇرالمايدۇ. ئۇ ئەگەر ئۆز ۋىجدانىنىڭ نازارىتىنى قوبۇل قىلىپ تۇرمىسا ئۇنىڭغا ئامال يوق!

بۇ چاغدا مەڭلىكاخۇن بىلەن نىمىتۇللا يېتىپ كەلدى.

— چاقىرىشىڭىز بويىچە كەلدۇق. خىزمىتىڭىزگە تەييارمىز! — دېدى ئۇلار.

— بۇ بەڭگىنى باغلاڭلار! — دەپ بۇيرىدى تەۋپىق.

مەھەممەت جاڭجال ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمىدى. چۈنكى ئۇ گەپكە ئىزا بولۇدۇغانلاردىن ئەمەس. ئۇ ئىلگىرى تەۋپىقنىڭ تەن جازاسى بەرگىنىنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. شۇڭا بۇ بۇيرۇق ئۇنىڭغا ئانچە تەسىر قىلمىدى.

ــ ئەپەندىم، مەنچۇ؟

ــ مەنچۇ؟ ــ دەپ مۆلدۈرلىدى يېڭى قىمارۋازلار.

ــ سېنىمۇ باغلايدۇ!

ــ مەنچۇ ئەپەندى؟ كەتسەم بولامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى بايا جەڭچىلەرنى چاقىرىپ كەلگەن بىرى.

ــ نەگە كېتىسەن؟ سەنمۇ مۇشۇلاردىن ئايرىلما!

جەڭچىلەر هايال بولمايلا قىمارۋازلارنىڭ قوللىرىنى ئۆزىنىڭ بەلۋاغلىرى بىلەن باغلاپ، بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشتى.

ــ جامائەتكە خەۋەر قىل، جۈمە نامىزىغا هەزرەت سۇلتانغا كەلسۇن، جۈمەدىن كېيىن مەجلىس ئاچىمىز.

ئەكبەر چىقىپ كەتتى. تەۋپىق قاتتىق غەزەپكە كەلگەندەك جايىدا ئولتۇرالماي ئۇياقتىن-بۇياققا ماڭدى. بۇلارنى قاتتىق جازالاپ، باشقىلارغا ئىبرەت قىلىش قاراربغا كەلدى. جۈمە نامىزىغا ئەزەن ئېتىلدى. تەۋپىق بىردەم جىم تۇرۇپ قۇلاق سالدى. كېيىن يېنىدا قالغان ئىزچىنى باشلاپ هەزرەت سۇلتان جامەسىگە قاراپ ماڭدى...

نامازدىن كېيىن، ئۇ جامەئەتنى ئالدىرماسلىققا دەۋەت قىلدى.

ــ ۋەتەنداشلار، ــ دېدى ئۇ جىددى تۇردە كۆپچۈلۈككە قاراپ، ــ مەيلى كىشىلىك ئەخلاقى بولسۇن، مەيلى شەرىئەت بولسۇن ئوغۇرلۇق، زىنا، نەشە چېكىش، قىمار ئويناشنى توغرا تاپمايدۇ. شۇ ۋەجىدىن بىز بۇ ئىشلارنى چەكلەشكە بەل باغلىغانىدۇق. بىزنىڭ هەرىكىتىمىز خېلى ئۇنۇملۇك بولدى، كۆپچۈلۈك ئىزچىلاردىن ــ ئۆز پەرزەتلىرىدىن سۆيۈندى. بىراق، يەنە بەزىلەر هازىرغىچە يۇقارقىدەك يامان ئىشلاردىن قول ئۈزمەي كېلىۋاتىدۇ. تەربىيە بەرسىمۇ ئۆزگەرمىگەنلەرنى قانداق قىلىش كېرەك؟

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ــ زىندانغا تاشلاش كېرەك...
ــ ھەپسىگە، پەيزىۋاتقا ئەۋەتىپ بەرسە بولۇدۇ...
ــ ئېسىپ ئۆرۈش كېرەك!
تەۋپىق ئىزچىلارغا ئىشارەت قىلىۋىدى، قولى باغلانغا قىمارۋازلارنى خالايىقنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ چىقتى. ئىككى جەڭچى ئىزچىلارغا ھەمدەمدە بولۇپ، ئۇلارنى يالاپ چىقتى.
ــ مانا بۇلار، ــ دېدى تەۋپىق ئۇلارنى كۆرسۈتۈپ، ــ قىمارۋازلار ھەم بەڭگىلەر. مانا ماۋۇسى ھەممە ئادەم بىلىدىغان كەسپىي قىمارۋاز، كونا بەڭگى.
ــ بىرەر قېتىم ئازغانلارنى قويۇپ بېرىپ،تۇزەلمىگىننى ئوبدان يۇمشىتىپ قويسا بولۇدۇ.
ــ ھەممىسنى دېگىنە! ئېزىپ ئۇ كىچىك بالىمۇ؟
ــ ۋەتەنداشلار، بۇ ئىشنىڭ يىرگىنچلىك، يامان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئىكەنمىز، ھەممىمىز ئورتاق تىرشىپ تۇزۇتەيلى. مانا مۇشۇنداق ئوتتۇرىغا چىقىپ كۆچۈلۈككە تۇغرا تۇرماقنىڭ ئېغىرلىقىنى بىلگەنلەر،«ھازىرغىچە تۇتۇلمىدىم، يەنە تۇتۇلماسمەن» دەپ ئويلىمىسۇن. ھامان بىر كۈنى تۇتىلىسىلەر! ھەمىشە سىلىق نەسىھەت بولۇۋەرمەيدۇ، قاتتىق جازامۇ بار! ــ تەۋپىق ئەيىپكارلارغا بۇرۇلدى، ــ سىلەر، ئۇزەڭلارنى توغرا ئىش قىلدىم، بۇنىڭ ئەيىبلىك نېمىسى بار دېسەڭلار كۆچۈلۈككە باش كۆتۈرۈپ قاراپ بېقىڭلار، قېنى! ــ دېدى. قىمارۋازلارنىڭ ھەممىسى تۆۋەن سالغان باشلىرىنى كۆتۈرەلمىدى.
ــ نېمىشقا قارىمايسىلەر؟ نومۇسلۇق ئىش قىلمىغان تۇرۇقلۇق نېمىشقا قارىيالمايسىلەر؟ توغرا ئىش قىلغان، ياخشى ۋە شەرەپلىك ئىش قىلغان بولساڭلار نېمىدىن خىجىل بولۇسىلەر؟
ئەيىپكارلار يەنىلا باش كۆتەرمىدى؟
ــ قىلغان ئىشىڭلارنىڭ ياخشى ئىش ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىدىڭلارمۇ؟ ــ ئۇ يەنە كۆچۈلۈككە بۇرالدى، ــ مانا شۇنداق گەپ،

ۋەتەنداشلار، بۇ ياخشى ئىش ئەمەس، بۇلارغا قاتتىق جازا بېرىشكە نېمە دەيسىلەر؟

ــ جازالاڭ!

ــ ئېسىڭ! تازا كۆرگىلىكنى كۆرسۇن!

ــ نىمىتۇللا، مەڭلىكاخۇن! ماۋۇ تۇزەلمەس ھايۋاننى ئاپىرىپ قۇلىقىدىن تۇۋۇرۇككە مىقلاڭ! شۇ يەردە ئەتىگىچە تۇرسۇن! ــ دېدى تەۋىق. بۇ گەپنى ئاڭلىغان قىمارۋازلارنىڭ جان- پېنى چىققۇدەك بولۇپ كەتتى. رەڭگىنىڭ قېنى ئۆچتى.

ــ قىمار دېگەننىڭ بوۋىسى قىلىپ، بىزگە جازا كېلەمدىكەن! ــ ۋارقىرىدى مۇھەممەد جاڭجال.

ــ كىم ئۇ بوۋىسى؟

ــ مەمتىمىنچۇ؟! مەمتىمىن ئاق كىرپىك! ھەر كۈنى كېچىسى ئۆيىدە تاۋكا...

ئۇنىڭ ۋايساشلىرىغا ھېچكىم پەرۋا قىلمىدى. ئۇنى قۇلىقىدىن پىشايۋان تۇۋۇرىكىگە مىخلۇۋەتتى. ئۇ جان ئاچچىقىدا ۋارقىرايتتى، لېكىن قۇلىقىنىڭ ئۇزۇلۇپ كېتىشىدىن قورقۇپ، يۇلقۇنالمايتتى. ھېلىلا ئۇنى قاتتىق جازالاش، ھەتتا ئۆلتۈرۈۋېتىش ھەققىدە تەكلىپ بەرگەن دېھقانلار ئۇنىڭ نالىسىنى ئاڭلاپ، قۇلىقىدىن ئاققان قانىنىڭ مۇرىسىگە ۋە تۇۋۇرۇك بويلاپ تۆۋەنگە ئېقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يەنە ئىچ ئاغرىتىشىپ، چۇقانلىرىنى توختۇتۇپ شۇكلەپ قېلىشتى.

تەۋىق قالغان قىمارۋازلارغا قارىدى:

ــ بىز، ئۆزىمىز يامان دەپ تونىغانلارغا، دۇشمەنلەرگە رەھىمسىزلىك قىلىشنىمۇ بىلىمىز. مەن سىلەرنى قويۇۋېتەي، دۇشمەنگە ئايلىنىپ كېتىشنى ياكى ياخشى ئادەملەر قاتارىغا قايتىپ كېلىشنى ئۆزۈڭلار ئويلاڭلار، ــ ئۇ شۇنداق دەپ، ئىزچىلارغا ئۇلارنى يېشىۋېتىشنى بۇيرىدى.

مەھەممەت جاڭجال بىردەم ۋايجانلايتتى. بىردەم تەۋىققە يېلىناتتى. يەنە بىردەم ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقانلار ئىچىدىن بىرەر تونۇشنى كۆرۈپ قالسا

ئۇنىڭ سالا قىلىپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلاتتى. بوشۇنۇلغان قىمارۋازلار ھېچنىمىگە قارىماي چىقىپ كۆزدىن غايىپ بولدى[1].

*****

ئەتىسى مەھەممەت جاڭجالنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى. شۇنداقلا تۇزەلمەس دەرىجىگە يەتكەن، ئادەتكە ئايلاندۇرىۋالغان ئىككى پۇتلۇق ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى ئاتۇشنىڭ جەمئىيەت سەھنىسىدە كۆرۈنمىدى. بەزىلىرى بىر ئۆمۈر قىلغان ۋە تېخى تاشلىۋېتىشكە قىيمايدىغان ئىشلىرىنى توسالغۇ يوق ماكاندا خاتىرجەم داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن بۇ يۇرتتىن كېتىشكەن، بەزىلىرى ھويلىسىدىن چىقماس بولۇشقاندى. ئازراق بولسىمۇ ئىنسانغا خاس نومۇسنى ئۇنتۇپ قالمىغان ۋە ھەقىقەتەنمۇ ئازغانلار بولسا ئىككىنچىلەپ بۇ ئىشنى تەكرارلىمىدى. نەتىجىدە ئاتۇش ئىچى كۆرىنەرلىك دەرىجىدە تەرتىپكە چۈشتى. بازارلىقلار بىزەپ ئاغزى، دادىلىرى بىلەن بىر تاۋۇكدا ئورتاق ئۇينايدىغان، بىللە چىلىم چېكىدىغان قىلىقسىزلىقى، ھە دېسىلا ئاغزىدىن پاسكىنىچىلىقنى تۆكۈپلا تۇرىشى نەتىجىسىدە ئەسلى مەنىسىنى يوقۇتۇپ، خۇددى تاماققا قوشۇلغان تۇزدەك سۆزگە تەم كىرگۈزىدىغان ئادەتتىكى گەپكە ئايلىنىپ كەتكەن يامان سۆزلەر خۇددى قاتتىق يامغۇر بىلەن چاڭ توزاڭدىن بىراقلا خالاس تاپقان كائىناتتەك كۆڭۈللۈك، دوستانە بىر ۋەزىيەت تولۇق ھاكىم بولغاندى. بازاردىلا ئەمەس يىراق كەنتلەردىمۇ كىشىلەر جىدەل- ماجرا قىلىشتىن ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالىدىغان بولۇشتى. چۈنكى تەۋپىقنىڭ قاتتىق تەلپىي بويىچە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەبلىغلەر نەتىجىسىدە ھېچكىم يامان ئىشقا چاپان

---

[1] بۇ تۇزەلمەس ئادەم كومۇنىست ھۆكۈمەتنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە ــ 1950 ـ يىلى ــ قاتىللىق جىنايىتى بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان، ــ ئا.

يېپىپ ئۇنى يوشۇرمايدىغان ۋەزىيەت يارىتىلغاچقا، ھەرقانداق بۇلۇڭ - پۇچقاقتا بولۇنغان يامان ئىش، يامان سۆز ئىزچىلارغا يېتەتتى. بۇ قۇرئاندىكى : «سىلەرنىڭ ئىچىگىلاردا ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسىدىغان بىر جامائە بولسۇن» دېگەن ئايەتكە ئۇيغۇن ئىدى ۋە تەۋپىق كىشىلەرگە ئاللاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇشنى چاقىرىق قىلغاچقا، بۇنىڭ كۆچلۈك ئۇنىمى بولغانىدى. ھەرقانداق ئەيىپلىك ئىشلارغا ئەلدە ئومۇمىي نەپرەت پەيدا بولغان بولۇپ، كىشىلەر ئۆز ئارا نەسىھەت قىلىش، ئۆز ئارامەسئۇل بولۇش تويغۇسى بىلەن جەمىيەت تەرتىۋىگە ئورتاق كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەندى.

3

قىمارۋازلارنى جازالاش مەيدانىدا مەھەممەت جاڭجالنىڭ مەمتىمىن ھەققىدە قىلغان سۆزى كۆپچۈلۈكنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن بولسىمۇ، تەۋپىقنىڭ ئېسىدە بارىدى. ئۇ ھېلىھەم بۇ ھەقتە ئويلاپ كېلىۋاتاتتى. بۇ تاسادىپى ئاخبارات يەنە بەزىلەرنىڭ ئىنتايىن يوشۇرۇن ھالدا مەلۇم ئۆيلەردە يامان ئىشلارنىڭ تېخىچە داۋاملىشىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. ئۇ ئاپەتنى يىلتىزىدىن قۇرۇتۇشقا نىيەت قىلىپ، كېچىلىرى ۋاقىت چىقىرىپ بازار ئەتراپىنى مەخپى چارلاش قارارىغا كەلدى.

ئىزچىلارنىڭ كېچىلىك چارلاشلىرىدىن مەمتىمىننىڭ ئۆيىدە ھېلىمۇ داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان بىر تاۋكانىڭ بارلىقى مەلۇم بولدى. تەۋپىق ئىزچىلارنى ئۆزى باشلاپ بۇ ئاخىرىقى «جاھىل قورغان»نى پاچاقلاش نىيىتىگە كەلدى.

بۇ كۈنى كەچتە قارا بۇلۇتلار قويۇقلىشىپ، يامغۇردىن شەپە بولۇۋاتاتتى. نەم ۋە خۇشبۇي ھاۋا دىماققا ئۇرىلاتتى. بۇنداق ھاۋا كىشىنى

ئالاهـــده تېتىكلەشـــتۇرەتتى. ســـاي تەرەپـــتىن شـــېغىلىنى شـــارقىلىتىپ كـىملەنـگـدۇر ئايـاق تـۆشـى كېلەتتـى. ئارقـىـدىن تۆيغـۇن ئـىـتلار قاۋاشـقا باشـــلايتتى. ئايقاراڭغۇســـى بولۇدۇغـــان كـــېچىلەردە ئىتلارنـــاڭ تۇشـــمۇ-تۇشتىن قاۋاشلىرى كىشىگە سۇر بېغىشلايتتى.

تەۋپـــىق ئىـزچىلارنـــى گۇرۇپپىلارغـــا بۆلـــۈپ ھەر قايســـى كوچىلارغـــا ماڭدۇردى. نىمىتۇللا ئۇنىڭدىن ئايرىلماسلىققا كۆپ تىرىشقان بولسىمۇ تەۋپىق ئۇلارنىمۇ بىر گۇرۇپپىغا قوشۇپ باشقا ياققا ئەۋەتىۋەتتى. ئۆزى پەقەت ئىككى ئىزچىنى ئېلىپ، مەشھەدنى ئارىلاپ يۇرەتتى. ئۇنىڭ تاللىۋالغىنى يۈگرەش تەنھەركەتچىسى ئەكبەر بىلەن ناسراخۇن ئىدى.

ئۇلار ھەممە گۇمانلىق ئادەملەرنىڭ ئۆيلىرىنى سىرتتىن تەكشۈرۈپ، ئاخىرى مەمتىمىننىڭ ئۆيىگە كېلىپ قالدى. ئۇ ئەكبەرنى پەنجىرىدىن قاراپ بېقىشقا بۇيىردى. ئۆزى يول بويىدا ــ بىر تۈپ قارا ياغاچنىڭ دالدىسىدا تۇراتتى. ئىزچى قايتىپ كېلىپ:

ــ ئۆينىڭ ئىچىدىن نۇرغۇن ئادەمنىڭ ۋاراڭ- چۇرۇڭى ئاڭلىنىۋاتىدۇ، ئاۋازىدىن قارىغاندا ساق ئادەملەرنىڭ ئاۋازى ئەمەس،ــ دېدى.

ــ يۇرۇڭلار، كىرىپ باقايلى! ــ دېدى تەۋپىق جىددىي ئاھاڭدا ۋە ئۆزى بىرىنچى بولۇپ ھويلىغا چۈشتى.

ئىـــزچىلار بۇزۇقلارنـــاڭ كـــۆپلىكىنى، بىـــرەر يامـــان ئـــاقىۋەت كېلىـــپ چىقىش ئېھتىمالىنى ئويلاپ تەشۋىشلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بىر نىمە دەپ ئۇستازىنى توسۇشقا پېتىنالمىدى ھەم ئۇلگۇرەلمىدى. ئۇلار ئۆزلىرىمۇ ھويلىغا چۈشتى.

ئـــۇلار ئىشـــىك تۈۋۈنـــدە بىـــردەم تىڭشـــاپ تـــۇرۇپ، ئىچـــىدىكىلەرنىڭ ھەقىقەتەنمـــۇ قىمـــار ئويناۋاتقانلىقىغـــا جەزم قىلغانـــدىن كېـــيىن تەۋپـــىق كۈچلۈك ۋە ئىشەنچىگە تولغان ھەركەت بىلەن ئۆي ئىشىكىنى قاقتى.

ــ ئىشىكنى ئېچىڭلار!

چىمۇ؟ ــ ئۆي ئىچىدىن غەرەپلىك سوراق ئاڭلاندى.

ــ مەن، مەمتىلى!

ــ هە، نېمە ئىشىڭ بار؟ بۇنداق كېچىدە خەقنىڭ ئۆيىدە نېمە بار ساڭا؟

ــ ئىشكنى ئاچ!

ــ ئەپەندىم، كېتەيلى، ھېچ بولمىسا نېمىتۇللاكاملا بىلەن كەلگەن بولساق مەيلىتى،... ــ دەپ يېلىندى ئەكبەر.

ــ مەس بەڭگىلەر پىچاق كۆتۈرۈپ قوپسا ئىش چاتاق!... ئاگاھلاندۇردى ناسراخۇن، ئۇ شۇ تاپ جېنىدىن قورقۇۋاتقاندەك قىلاتتى.

ــ مېنىڭ سىلەرگە بەرگەن تەربىيەم شۇمۇ؟ «قورققان مىڭ ئۆلەر، قورقمىغان بىر ئۆلەر» دېگەن تەمسىل ئېسىڭلاردا يوقمۇ؟ــ دېدى تەۋپىق ئۇلارنى ئەيىبلەپ.

بۇ چاغدا ئۆي ئىچىدىن ھودۇققان، ئالدىرىغان ھەركەتلەر، قورقۇمسىراپ پىچىرلاشقان ئاۋازلار ئاڭلاندى. ئارقىدىن مەمتىمىننىڭ ئىنتايىن ئەپسانە تىللىغىنى ئاڭلاندى. بىردەم پىچىرلاشلاردىن كېيىن بىرسى:

ــ ئىشكنى ئاچايمۇ؟ــ دېدى بىچارە ئاۋازدا. بۇ ئاۋازدا ھەم تەۋپىقنىڭ قولىغا چۈشۈشتىن ھەم ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇشتىن قورقۇش، شۇنداقلا كۆز ئالدىدىكى ئاغزى بىزەپ، بۇرۇق خوجايىنىدىن قورقۇش ئالامىتى باربدى.

ــ ئاچساڭ، ئاچە، قولىدىن كەلگىنىنى قىلىپ باقسۇن! ــ بۇ مەمتىمىننىڭ ئاۋازى ئىدى.

ئىشىك داغدام ئېچىلدى. ئىزچىلار مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئىشكتىن كىرمەي ئۇدۇلدىكى سۇپا ئۈستىدە ھۆرپىيىپ تۇرغان مەمتىمىنگە قاراپ تۇرۇشتى.

ــ خىيالىڭدا مېنى مەھەممەد جاڭجال چاغلاپ قىلىۋاتىسەن، ــ دېدى مەمتىمىن ئاللىقانداق ئىشەنچىلىك ئاۋاز بىلەن مەسخىرىلىك كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ،ــ ئاكاڭ قارىغاينى تەختىيۇنلۇككە ئوخشۇتۇپ قالما، جۇما!

ــ شۇنداقمۇ؟ــ دېدى تەۋپىقمۇ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، ئەمما قىلچە

قورقماستىن،ــ قەيەرلىك بولۇشۇڭنىڭ نىمە پەرقى؟ بۇ سىپىنىڭ شەرىپىگۈمۇ؟ ياكى ئۇلۇغلۇقۇڭمۇ؟ بىرىڭ ئەنە، ئادەم قىلىپىدىن چىققان بۇزۇقسەن!

ــ ۋې! ۋې! ھېلى بىكا!

ــ نىمىگە شۇنچە يوغان سۆزلەيسەن؟ نىمەڭگە ئىشىنىۋاتسەن؟

ــ مانا بۇنىڭغا!ــ مەمتىمىننىڭ قولىدا غالتەكلىك تاپانچا پارقىراپ كەتتى! ئۇنىڭ ئەجەل پۇرىقى تارقاتقۇچى ئاغزى ئىشىك تەرەپكە قاراپ تۇراتتى. بۇ ھال ئىزچىلارنىمۇ، تەۋپىقنىمۇ گاڭگىرىتىپ قويدى.

تەۋپىق بىردەملىك ھەيرانلىقتىن كېيىن دەرھال مەمتىمىننىڭ ھۆكۈمەت غالچىسى ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. ئۇنداق بولمىغاندا مەمتىمىننىڭ بۇنچىلىك ئىشەنچ بىلەن گەپ قىلىشى ۋە تاپانچا چىقىرىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

بۇ نۇقتىنى ياش بولۇشىغا قارىماي قاقۋاش بولۇپ كەتكەن ناسىراخۇنمۇ دەرھال ھېس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن كۆڭلى پاللىدە يورۇپ، مەمتىلى ئەپەندى ئالدىدا ئۆزىنى بىر كۆرسۈتۈپ قويۇش ئۈچۈن جاسۇسنىڭ ئالدىغا قەھرىمانلارچە بېرىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇنىڭدىمۇ قانداقتۇر بىر ئىشەنچ باردەك قىلاتتى.

ــ سەن نەلىك بولساڭ مانا مەنمۇ شۇيەلىك، نوچى بولساڭ ئاتە، مانا!

ــ دېدى ئۇ كۆكرىگىنى ئېچىپ بۇسۇغدىن بىر قەدەم ئاتلاپ.

ــ كەيىنىگگە يان! بولمىسا ئاتىمەن! ــ مەمتىمىننىڭ چۆچۈگەندەك ئىپادە بىلەن ئىككىلىنىپ قالغانلىقىنى ۋە كۆرىنەرلىك بوشاپ كەتكەنلىكىنى ھىس قىلغان تەۋپىق، بۇنى «يۇرتداشلىق»تىنمۇ ياكى تۇققانچىلىقى بارمىدى، بەلكىم راستلا ئۇ قۇرۇق ھەيۋە قىلغان بولۇشى كېرەك...» دېگەندەك ئويلارنى كۆڭلىدىن كەچۈردى.

ــ ئاتالمايسەن، مېنى ئېتىپ ئۆزۈڭ نىمە كۈن كۆرۈشۈڭنى ئويلاپ قوي! ــ ئەكبەر بىلەن تەۋپىق ئارقىسىدا بولغاچقا ناسىراخۇننىڭ چىراي ئىپادىلىرىنى كۆرەلمەيتى.

ــ ئاتالمايسەن،ــ دېدى تەۋپىقمۇ ئىشەنچ بىلەن سۆزلەپ، ئىزچىسىنىڭ جەسۇر روھىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭغا ھەمدەم بولغان ھالدا بوسۇغىدىن ئاتلاپ تۇرۇپ،ــ ئوق ئاۋازى ئاڭلانغان ھامان مېنىڭ جەڭچىلىرىم يېتىپ كېلىدۇ. بۇنى ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن. شۇڭا بۇنداق قارامليقنى قىلالمايسەن!

ناسىراخۇننىڭ ئارىغا قىستۇرىلىشىدىن بولدىمۇ ياكى تەۋپىقنىڭ ئەمەلىيەتلىك تەھدىدى رول ئوينىدىمۇ، ئىشقىلىپ مەمتىمىن كۆرۈنەلىك بوشاپ قالدى. بىراق ئۇ بىردىنلا بەل قويۇۋەتكىسى كەلمەي، قۇرۇق تېرە تاراقشىتىپ:

ــ ئاتىمەن دېدىم، ئاتىمەن! كەينىڭگە يان! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئەكبەرنىڭ رەڭگىدە قان قالمىدى. ئۇ يا ئەسكەر ئاكىلىرىنى چاقىرىپ كېلىشنى ياكى تۇرۇۋېرىشنى قارار قىلالماي قىينىلاتتى. ناسىراخۇنمۇ مەمتىمىن كەيپىلىكتە ساراڭلىق قىلىپ ئېتىپ سالارمۇ دەپ ئويلاپ، تاتىرىپ كەتتى. پۇتلىرىمۇ تىترەشكە باشلىدى. ئەكبەرمۇ ئىچ- ئىچىدىن تىترەۋاتقىنىغا قارماي، خاتىرجەم كۆرۈنۈشتە ئۆلۈمنى كۈتۈۋېلىشقا ئۆز- ئۆزىگە سۆز بېرەتتى ھەم ئۇستازىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ پۈتۈن دېققىتى بىر- بىرىگە مەركەزلىشىپ قالغان مۇشۇ پۇرسەتتە مەمتىمىننىڭ شېرىكلىرى غىپىدە تىكۈۋېتىشتى.

ئۇلارنىڭ ھودۇققان ھالدا قېچىشى ئاخىرقى ھېسابتا قىيىن ئەھۋالدا قالغان تەۋپىق ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپ چىقتى. قاچقۇنلار تولىمۇ چاندۇرغان ھالدا ئۆله- تىرىلىشىگە باقماي قېچىۋاتقاچقا كوچا چارلاپ يۈرگەن ئىزچىلارغا يولۇققانىدى، ئىزچىلار ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ، سوراق قىلىشتى ۋە خەتەرلىك ئەھۋالدىن خەۋەر تاپتى.

كېچە جىملىقىدىكى سۈرەن- چوقاننى ئاڭلىغان باشقا گورۇپپىلارمۇ، قوراللىق جەڭچىلەرمۇ ئۇلارنىڭ ئۈستىگىلا يېتىپ كەلدى.

ــ مىڭىشە، بىز بىلەن! ئەگەر بىز بارغىچە بىرەر چاتاق چىقىرىپ قالىدىغان بولسا ئۆيۋاقاڭنى قوشۇپ يىلىكلىرىڭنى چېقىپ ئىچىمەن!

ــ دېدى جىددىيلىشىپ نىمىتۇللا.

مەڭلىكاخۇن قولىدىكى مىلتىقنىڭ قوندىقى بىلەن قىمارۋازلارنىڭ گەجگىسىگە سالدى. ئۇلار مەمتىمىننىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلگەندە تەۋپىق سۈپىننىڭ تۆۋۈنىدە پەگادا، ئىزچىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. مەمتىمىن بولسا سۈپا ئۈستىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، ئۇلارغا تاپانچىسىنى بەتلىۋالغانىدى. يانىدىكى يەنە بىر ئۆيدە ياتقان مەمتىمىننىڭ ئايالى خېلىدىن بېرى غەۋغانى ئاڭلاپ يېتىپ ئاخىر چىدىيالماي بۇ ئۆيگە چىققان ھەم ئېرىنىڭ قولىغا ئېسىلىپ يېلىنىۋاتاتتى. مەمتىمىن بولسا ئۇنىڭغا ھاقارەتلەرنى ياغدۇرۇپ، ئىتتىرىۋېتەتتى. ئۇ كەيپىلىكتە تاپانچا چىقىرىپ ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويغىنىنى، ئەمدى يولۋاسقا مىنىپ قېلىپ چۈشەلمەي قالغىنىنى ئۆزىمۇ ئېتىراپ قىلىشقا باشلىدى.

ئۇ ھۆكۈمەتنىڭ ھامىيلىق قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنسىمۇ، لېكىن ھازىرقى شارائىتتا يەنىلا مەھمۇد مۇھتىنىڭ نوپۇزى، ھەربىي كۈچى ئۈستۈنرەك تۇرغان ئەھۋالدا ئىھتىيات قىلماي تۇرالمايتتى. چۈنكى ھۆكۈمەت مەھمۇد مۇھتى بىلەن تەڭپۇڭلۇق ساقلاش ئېھتىياجى ئۈچۈن مەمتىمىندەك بىر پىچكىدىن ۋاز كەچمەي قالمايتتى. شۇڭا ئۇ قىلىپ سالغان ئىشنى قانداق يىغىشتۇرۇشنى بىلمەي گاڭگىراپ قالغانىدى. مۇشۇ پەيتتە يېتىپ كەلگەن يىگىتلەر مەمتىمىننىڭ ئېسىنى يېغىۋېلىشقا پۇرسەت ۋە ئىمكانىيەت بەرمەيلا ئۇنى قورالسىزلاندۇردى. مەڭلىكاخۇن ئۇنى بىر نەچچىنى بېقىنلىۋېتىشكىمۇ ئۇلگۈردى. بۇ ئىش شۇنچىلىك تېز، كۆز يۇمۇپ، ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا بولىدىكى، تەۋپىقمۇ نېمە بولۇپ كەتكىنىنى ئاڭقىرىشىغا ئۇلگۈرمەي مەمتىمىن سوپا ئۈستىدە ئۆمۈلەپ قالدى.

ــ ھوي، يىگىتلەر، توختاڭلار، ئۇرماڭلار! ــ دېدى ئۇ شۇندىلا، ــ قويۇۋېتىڭلار!

ــ بىز ئۇنى سىجاڭغا تاپشۇرۇپ بېرىمىز، بۇ ئىتنىڭ بالىسىنى ئېتىپ تاشلىماي بولمايدۇ!ـ دېدى مەڭلىكاخۇن.

مەمتىمىن لاغىلداپ تىترەيتتى. ئۇ تەۋپىقنىڭ قويۇۋېتىش توغرىسىدا يەنە گەپ قىلىشنى تاما قىلىپ، بىچارىلىك بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ قوياتتى. ھېلىلا شىردەك ھۆكىرىگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كېلىشىلمەيدىغان رەقىبى ئالدىدا تۇرغان مەمتىمىن شۇنچە تېز ئارىدىلا، ئۆزى ئىتىۋەتمەكچى بولغان رەقىبىدىن ئىلتىپات تىلەشكە مەجبۇر بولۇۋاتقانلىقىنى ئويلاپمۇ قويمىدى. ھەتتا بۇ ئىشنىڭ تولىمۇ نومۇسسىزلىق ئىكەنلىگىنىمۇ خىيالىغا كەلتۈرمىدى. ئۇ پەقەت: «خۇدا، مۇشۇ نۆۋەت قۇتۇلۇپلا كەتسەم... » دېگەننىلا خىيال قىلاتتى. ئۇنىڭغا كىم تەرىپىدىن قۇتۇلدۇرۇلۇشى بەرىبىرىدى.

تەۋپىق بۇ چاغدا ئۆزىنى ئاشكارىلىغان جاسۇسنى قانداق قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە قايتىدىن پىكىر يۈرگۈزۈۋاتاتتى. ئۇ ئۆزلىرىنىڭ ھەركىتىگە ئاشكارە سىياسى تۈس بېرىپ قويۇش بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ تازىلاش ئوبىكتىغا ئايلىنىپ قېلىشنى خاھلىمايتتى. ھۆكۈمەت ھازىر ئىلغارلىق تونىغا ئورۇنۇۋالغان بىلەن ھامان بۇنداق تازىلاشقا چول تەگدۈرەتتى. مەھمۇد مۇھىتىنىڭ مۇداپىئە كۈنلۈكى ئىشەنچىلىك ئەمەس، ۋاقىتلىق ئىدى. بۇنداق ئەھۋالدا ئۇ ئۆزىنى سىياسەت بىلەن كارى يوق، پەقەت مائارىپ بىلەنلا شۇغۇللانغۇچى قىلىپ كۆرسۈتۈپ، كىشىلەردە شۇنداق تەسىر قالدۇرمايدىغان بولسا قالغان ئىشنىڭ ئۆمرى چەكلىك بولۇپ قالاتتى. ئۇ يەتمەكچى بولغان غايە تېخى ناھايىتى يىراق. شۇڭا «شاھنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن پىچكىنى يېيىش پۇرسىتىدىن كېچىش» قارارىغا كەلدى. ئۇنىڭ بۇ قارارى قايتا-قايتا ئويلۇنۇپ، «قايتا تەكشۈرۈشلەر»دىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۆزىمۇ يېنىك تىنىق ئالدى. «دېگەن بىلەن جاسۇس ئاشكارىلانغانكەن، ئۇ ئۆلگەن بىلەن ئوخشاش!» دەپ تەسەللىي تاپتى ئۇ.

ــ قويۇۋېتىڭلار! ــ ئاخىرقى قارارنى ئېلان قىلغاندا ئۇنىڭ تەلەپپۇزى دىپلوماتلارچە تۈس ئالدى، ــ بىز ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى بىلدۇق، خەلقمۇ بىلىدىغان بولۇدۇ. شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ئەمەسمۇ؟

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابنىڭ يېڭى نادىرىسى

هۆكـۈمەت خـادىمى بـىلەن ئېيتىشـقانىنىڭ پايدىسـى يـوق، ــ دېـدى ۋە مەمتىمىندەك بەڭگىلەر چۈشەنمەيدىغان تىل بىلەن مەسخىرىنى ئېلان قىلىشىنىمۇ ئۇنۇتمىدى، ــ«كۆڭۈل كىمنىڭ بولسا قالى يوق چىغاي، قىلسا كۈچۈن بولماس ئانى توق باي».

ــ ئەپەندىم، بىزگە رەھىم قىلىڭ، ــ دېدى بايىاتىن قېچىپ يەنە تۈتـۈپ كېلىنگەن قىمـارۋازلار، ــ بىز بىلمەپتۇق، مەمتىمىننىڭ «قۇلاق»لىقىنى ئەمدى بىلدۇق... يا خۇدايا!...

ــ بىلگەن بولساڭلار بويتۇ، كېتىڭلار، بۇندىن كېيىن يامان ئىش ئۈستىدە تۈتۈلۈپ قالمىساڭلارلا بىز سىلەرنى دوستىمىز دەپ بىلىمىز، مېڭىڭلار.

ــ رەھمەت، ئەپەندى، خۇدايىم، مىڭ ياشقا كىرەرسىز... ــ ئۇچەيلەن چىقىپ كېتىۋېتىپ شۇنداق گۇڭگۇڭلىدى.

ئىككى جەڭچى بۇيرۇققا بىنائەن مەمتىمىننى قويۇۋەتتى ۋە ئانچە رازى بولمىغان ھالدا پەگاغا چۈشتى.

ــ ئۇنىڭ قورالىنىمۇ بېرىڭلار، ــ دېدى تەۋپىق خاتىرجەملىك بىلەن.

ــ نېمىشقا؟ ــ مەڭلىكاخۇن نارازىلىق بىلەن سورىدى ۋە نىمىتۇللانىڭ قورال ئېلىۋاتقان قولىنى ئىتتىرىۋەتتى. بىراق نىمىتۇللا يەنىلا تاپانچىنى مەمتىمىنگە تاشلاپ بەردى. بۇ ھالنى كۆرۈپ ناسراخۇن مەغرۇر كۈلدى.

ــ مەن «نېمىشقا»گە كېيىن جاۋاب بېرەي، بولامدۇ؟ قىسقىچە ئېيتسام بىز مەدەنى ئاقارتقۇچىلار، بۇنداق ئىشلارغا ئارىلاشمايمىز.

ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، مەمتىمىن ئاشۇ ھالىتىدە خېلى ئۇزاق ئولتۇردى. ئالدىدىكى تاپانچىغا قول ئۇزىتىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى، ئۇ كۆڭلىدە «مەمتىلى مېنى سىناۋاتىدۇ، ھېلىقى قايتىپ كېلىپ سۆرەپ ئېلىپ ماڭىدۇ، ئاندىن سايغا ئېلىپ چىقىپ ئىتنى ئاتقاندەك ئېتىپ تاشلايدۇ... » دەپ ئويلاپ قورقاتتى. ئايالى بولسا ئۇنى

ئەمدى ئارام ئېلىشقا ئۇندەيتتى. مەمتىمىن ئايالىنىڭ بىزەڭلىك بىلەن كۆزىگە كىرىۋېلىشقا قارشى بىرەر يامان گەپ قىلىشتىنمۇ قورقاتتى. چۈنكى ئۇ ئاشۇ دەمدىكى- راسىملىك كەيپىياتتا ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە دۈشمەندەك، ئايالىمۇ ئۆزىنىڭ يوقۇلىشىنى تىلەيدىغاندەك ھېس قىلاتتى.

ئۇ خېلى ئۇزۇن ۋاقت ئۆتكەندىن كېيىنلا سەل ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا، بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى سوغۇققانلىق بىلەن ئويلاپ كۆرۈشكە مۇۋەپپەق بولدى. ئۇ شۇندىلا ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك رەقىبى ئالدىدا ئاجىزلىقىنى ئىپادىلەپ، قول قوشتۇرۇپ تۇرغىنىدىن، ئۆزىنى ئاشكارلاپ قويۇش بىلەن قادىرھاجى ئالدىدىكى ئىشەنچتىن مەھرۇم بولغىنىغا قاتتىق ئاچچىقى كەلدى. «جەڭدىن كېيىن باتۇر تولا» دېگەندەك ئىش ئۆتۈپ كەتكەندە ئۇنىڭ خىيالىغا نۇرغۇن باتۇرانە ھەرىكەتلەر كەچتى. تاپانچىنى غەزەپ بىلەن قولىغا ئالدى ۋە تورۇسقا قارىتىپ تەپكىسىنى باستى. بىراق تاپانچا ئېتىلمىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا بايىقىلار ئۇنىڭ ئوقىنى ئېلىۋەتكەن بولسا كېرەك. ئۇ يەنە لەسسىدە بولۇپ قالدى. لېكىن كۆپ ئۆتمەي ئۇنىڭ قانلىرى يەنە قايناشقا، رەقىبىنى چاياپ پۈركۈۋەتكۈدەك دەرىجىدە چىش غۇچۇرلۇتۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى غەزەپ ۋە نەپرەتكە تولدى. ئۆچ ئېلىش تۇيغۇسىمۇ چىڭىپ كەتتى. قەشقەرگە بېرىپ قادىرھاجىنىڭ ئۆزىدىن يولىيورۇق ئېلىپ كېلىش قارارىغا كەلدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

سەككىزىنچى باب

شور پىشانە تەشنالىقتا قىلارمىش ئارزۇ:
«بەختلىكلەر دۆلىتىگە يەتسە ــ دەپ ــ زاۋال».
شەپىرەڭنىڭ كۈندۈز كۈنى كۆزى كۆرمىسە،
نېمە گۈناھ، نۇرلۇق ئاپتاپ كۆرسەتسە جامال؟

گەرچە يامغۇر ياخشىلىقتا ھەممىگە ئوخشاش،
بىراق،
باغدا لالە ئۆسىدۇ، شورلۇقتا يانتاق.

ــ سەئدى. «گۈلىستان».

1

مەمتىمىن ھايال بولمايلا قەشقەرگە ئاتلاندى. ئۇ توختى زۇنۇنغا ئۇچراپ قېلىشتىن مۇمكىن قەدەر ئۆزىنى قاچۇردى. ئۇنىڭدا بىر خىل ۋەھىمە پەيدا بولغان بولۇپ، ھۆكۈمەت ئەمدى مېنى كېرەك قىلمايدۇ. ئۇجۇقتۇرۇۋېتىدۇ، دېگەن خىيال نېرى كەتمەيتتى. چۆچەكلەردىكى ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان پالۋانلارنىڭ جادۇ ئالدىدا ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بىر كەلىمە سۆز قىلىشقا ئىجازەت سوراپ مەلۇم بىرسىنى ئاشكارىلىشى بىلەن، ئۇ ــ پادىشانىڭ ئوغلى، ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرۇۋاتقان پادىشاھ ــ ئۇنىڭ ئۆز دادىسى بولۇپ چىققان ئاجايىپلاردەك، «كىملىكىمنى مەلۇم قىلىۋالغىچە، غەرەز ئۇقمايدىغان يالاقچىلاردىن بىرەرسى ئۆلتۈرىۋېتەرمۇ؟»دېگەندەك ئالدىراپ قالغاندى.

شۇ ۋەھىمە ئىچىدە سايىۋەنلىك پوچتا كىرا قىلىپ بېرىشتىنمۇ

خەۋەپسىرەپ، ئىشىكىگە مىندى. دە، يۇرۇپ كەتتى. ئاچياردىن ئۆتكەندىلا ھاۋا. جاھان قىزىشقا باشلىدى. يىراقتا قۇمالتاغ تىترەۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. كۆك يانتاقلىقلار ئۈستىدە ئۈششاق ھاشارەتلەرنىڭ گىژىلدىغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئەتراپ جىم. جىت ئىدى. ئادەتتە ياز كۈندۈزلىرىدە يولۇچىلاردىن باشقا كىشىلەر سايىدىن قوزغىلىشمايتتى. ئۇ قورققاندەك ئارقىغا قارىغاندى، قىران دەريا بوغىزىنىڭ غەربىي جەنۇپ تەرىپىدىكى گويا ئوتتۇرىسىدىن پىچاق بىلەن كەسكەن زاغرا ناندەك، كەسكەن تەرىپى تىك، قارشى تەرىپى يانتۇ چۈشكەن تاغ ئىسىق دەستىدىن تىترەۋاتقاندەك بىلىندى. بۇ ئىسىقنىڭ ئالامىتىمۇ؟ ياكى مەمتىمىنگە شۇنداق تۇيۇلۇۋاتامدۇ، ئېنىق ئەمەسدى.

ئەتراپتا ئىسسىققا دال بولغۇدەك بىر نەرسە يوق. مەمتىمىن ماڭغان يولمۇ ئادەم ئانچە چېلىقمايدىغان جاڭگال يولى بولغاچقا، يول بويىدا دەرەخ كۆلەڭگۈسى بولۇنىشىدىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى. ئۇ قۇمالتاغنى قاق ئىككىگە يېرىپ تۇرىدىغان «ئىت يولى»غا بېرىۋېلىشقا ئالدىرايتتى. ئىت يولى تار، ئىككى تەرەپ «بۇلۇتقچە» تىك چىقىپ كەتكەن قىيا بولغاچقا ئۇ يەر سايە ھەم سالقىن بولاتتى. ئىت يولىدىن چىقىۋالسىلا بەشكېرەمگە ئۇلۇشاتتى. بەشكېرەمگە بېرىۋالسا ھەر ھالدا دەرەخلەر كۆلەڭگە تاشلاپ تۇرغان يول بىلەن مېڭىشقا بولاتتى.

ئۇ قىممەتلىك نەرسىنى يۈتتۈرۈپ قويغان كىشىدەك ئالاقىزادىلىك بىلەن كېتىپ بېرىپ قويۇن يانچۇقىنى تۇتۇپ باقتى ۋە يەنە يامان چۈشتىن ئويغۇنۇپ، قورقۇنچتىن قۇتۇلغان كىشىدەك يېنىك تىن ئالاتتى. ئۇنىڭ يانچۇقىدا ئۆزىنىڭ ئەگرى يوللىرى بىلەن كەلگەن بىر سىقىم تىللا جىرىڭلاپ تۇراتتى. ئۇ بۇ تىللانىڭ ھەر بىرى ئۈچۈن ئادەملىك ئار. نومۇسنى نەچچە مىڭ قېتىملاپ ساتقان، شۇ ئارقىلىق مىڭبىر مۇشەققەتتە توپلانغان بولسىمۇ، شۇ تاپ ئۇنى قادىرھاجىمغا بېرىش ئۈچۈن ئېلىپ كېتىۋاتاتتى. چۈنكى، يەنە مىڭلاپ قېتىم نومۇسنى سېتىپ بۇنداق تىللالارنى توپلايدىغان جان ئامەت بولۇپ قېلىۋاتقاچقا،

شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتاتتى. دېمەك، پۇلدىن يەنىلا جان تاتلىق ئىدى.

ئۇ جېنىنى سېتىۋالىدىغان بۇ تىللالارنى قانداق يول بىلەن قادىرھاجىنىڭ قولىغا تۇتقۇزسا ئوڭ بولۇدۇكىن دېگەنلەرنى ئويلاپ بېشى قاتاتتى. ئاۋۋال ئەھۋالنى ئېيتىش كېرەكمۇ؟ ياكى پۇلنى تۇتقۇزۇۋېتىش كېرەكمۇ؟ ئۆيدىن چىققاندىن تارتىپلا بۇ ھەقتە ئويلاۋاتقان بولسىمۇ، ئېسى جايىدا بولماي ئوي- پىكرى قالايمىقان بولدى، شۇڭا بىرەر ئوڭلۇقراق يەكۇنگە كېلەلمىدى.

ئۇ ئىت يولىغا كىرگەندىن كېيىن سايىدا بىردەم ئولتۇرۇپ، بىر ئورام چېكىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن بۇلۇتلار ئۈستىدە لەرزان ئۇچۇۋاتقان، چەكسىز چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك بولۇپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ، كەيپى سەل تارقىغاندا، «ئىشنىڭ يولى»نى رەسمىي ئويلاشقا كىرىشتى.

«ئۆيىگە كىرىش كېرەكمۇ، ئىشخانىسىغىمۇ؟ بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، بارغاندا بىر گەپ بولۇدۇ. دەمگە چۈشكەن ۋاقتىدا بارسام، ئۆيىگە، بولمىسا ئىشخانىسىغا كىرسەملا بولمىدىمۇ، ئالدى بىلەن دەيدىغان گېپىم... ئالدى بىلەن نېمە دېيىش كېرەك؟... ‹ھاجىكا، ئۆزلىرى بىلەن ئەھۋاللاشقاچ... › ياق، بۇنداق دېسەم بولمىغۇدەك، ئۇمۇ ھەقچان خىتايلادەك مەنسىپىنى ئاتىسا خۇش بولامدىكىن دەيمەن. ھە، ئۇنداق بولغاندا: ‹سالام، جۇجاڭ ئاتا، ئۆزلىرىنىڭ ئاستانىلىرىگە باش قويغاچ،... › نېمىگە كەلدىم دېسەم بولار؟ باشقا بىر ئىش بىلەن كېلىپ، مۇنداقلا كىرىپتۇ، دەپ قالمىسۇن، ئاتايىن شۇنىلا يوقلىغىلى كەلگەن بولاي. ھە، توغرا شۇنداق بولغىنى ياخشىدەك تۇرىدۇ. ئۇنداقتا، ئۇ سېمىز توڭگۇزنىڭ بالا تەككۇر نەپسىگە تىقىدىغاننى ئاۋۋال بېرەمدىم. يا بولمىسا گەپ- سۆزدىن كېيىنمۇ؟ ئاۋۋال، ئاۋال!... »

ئەمدى ئۇ ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىكىگە مىندى.

ئەمدى ئۇنىڭ خىياللىرى قاناتلىنىپ، پارلاق كەلگۈسىنى كۆرگەندەك

بولدی. خیال ئىكرانىدىكى ئۇ ئېگىز ۋە يوغان ئاتقا مىنگەن، قولىدا بىر سىم قامچا، سۈر ھەيۋەتلىك بولۇپ، قەدىمى يەتكەنلىكى يەردىكى خەلق ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ قۇللۇق بىلدۈرەتتى... ئۇ شېرىن خىيالىردىن لەززەتلەنگەچ، قانچىلىك يول بېسىلغىنىغىمۇ دىققەت قىلماي كېتىۋەردى. شۇڭا ئۇ تۆشۈك دەرۋازىسىغا يېتىپ كەلگەندە قانداقلارچە تېز كېلىپ قالغىنىغا ھەيران قالدى.

«دېگىنىمدەك، ئۇ ئۆيىدىكى ۋاختا كەپتىمەن، ئۆيىگىلا كىرەي، ھېلىقىنى بەرگەندىن كېيىن ھال- ئەھۋاللاشقان بولۇپ قايتىپ چىقسام، قالغان گەپنى ئىشخانىسىدا دەي، بولمىسا بۇگۈننى بىر ئۆتكۈزۈۋېتىپ، ئەتە دەرمەن. ئاڭغىچە تىللانىڭ ئىسىقى ئۆتكەچ تۈرسۇن، گېپىم ئوبدان تو يەيدىغان بولۇدۇ».

ئۇ شۇ خىيال بىلەن قادىر ھاجىنىڭ ئۆيى ئالدىغا كەلدى. ھەيۋەتلىك يوغان دەرۋازا، ئىككى قاناتتىكى تۆمۈردىن ئىشلەنگەن ھالقا ئۇنىڭغا كويزا- كىشەندەك تويۇلۇپ سۈر بېسىپ كەتتى. بىلىنەر- بىلىنمەس لىڭشىپ تۇرغان ھالقا دەرۋازىغا كۆرۈنمەس روھلار تەرىپىدىن مەمتىمىن ئۈچۈن ئېچىپ بېرىلمەكچى بولغاندەك قىلاتتى. «قانداق قىلسام بولار؟ كىرەيمۇ- كېتەيمۇ؟ ئىشخانىسىغىلا بارايمۇ؟ يەنە سەل ساقلاپ تۇرسام ئىش ۋاختى بولۇدۇ... » دەپ ئويلاپ ئىككىلىنىپ قالدى. ئەگەر بۇ چوڭ دەرۋازا ئالدىدا ئىككىلىنىپ قانچە ئۇزۇن تۇرسا ئۆزىگە شۇنچە پايدىسىز بولۇشىمۇ يوق گەپ ئەمەسىدى، يوشۇرۇن پايلاقچىلار ئۇنى گۇمانلىق ئادەم دەپ قارىشى چوقۇم. بۇنداق كەسپىي گۇمانخورلۇق ئاخىر ئۇنى دەرۋازىدىن مەجبۇر دېگۈدەك كىرىشكە قىستىدى. ئۇ ھېلىقى سۈرلۈك، يوغان ھالقىلارنى شاراقلاتتى...

دەرۋازىنىڭ ئېغىر قاناتلىرى بايلارنىڭ ھۆكۈرەشلىرىدەك بوم سادا بېرىپ قىيا ئېچىلدى. شۇ يەردىن قېيىسىق كۆزلۈك، تاتىراڭغۇ چىراي بىرسىنىڭ بېشى كۆرۈندى. ئۇنىڭ قىيىسىق كۆزى سۈرلۈك ئالايغان ھالدا ئۇنىڭغا تىكىلدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

ــ ؟

مەمتىمىننىڭ يۈرىكى ئاغزىغا قاپلاشقاندەك بولدى. «يا پاناھ، خىزمەتكارلارنىڭ سۈرى شۇنچە، خوجايىن ماڭا نېمە كۈن كۆرسىتەر؟...» ئۇ ھېلىقى ھوقۇشنىڭكىدەك غەلىتە چاقنايدىغان كۆزلەرگە تىكىلىپ قاراشقا قۇربىتى يەتمەي، كۆزىنى يۇقىرىغا ئېلىپ قاچتى. قىيا ئېچىلغان جايدىن، «ئەگەر كىرەلمەي قالسام، كۆزگۈنۈم شۇ بولۇپ قالار» دېگەندە، ھويلا ئىچىگە تىكىلدى. تال بارىڭى قويۇق سايە تاشلىغان پىشايۋاننىڭ بىر تەرىپى كۆرۈنۈۋىدى. ئاپتاپ تەپتىدىن توپا ئۆرلەپ تۇرغان كوچىدا تۇرغان مەمتىمىنگە جەننەتتىكى راھەت شۇ يەردىكىدەك بىلىنىپ كەتتى. بىر پارچە گۈلزارلىقمۇ كۆزگە چېلىقاتتى. ئۇ يەردە قىزىل، سېرىق ئەتىرگۈل ئېچىلىپ كەتكەن، ئېچىلىپ تۈگۈگەن قىزىل گۈلنىڭ قويۇق غولىمۇ مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كۈنگىرە تاملار، ئىككىنچى قەۋەتكە چىقىدىغان پەلەمپەي ئازراق كۆرۈندى. گۈلزارلىقنى ئىھاتە قىلىپ ئۆزگىچە تەقلىتتە ياساپ، گۈل چىقىرىپ ئىشلەنگەن پاكار تام ئۈستىگە قاتار گۈل تەشتەكلىرى تىزىۋېتىلگەندى، «خۇدا بۇ ھويلىنى بىر كۆرۈپ قويغۇلۇقكەندۇق، ئەگەر نېسىپ بولسا... » دەپ ئويلىدى.

خىزمەتكارنىڭ سوئال نەزىرىدە قارىشىغا ئەنە شۇلارنى كۈزەتكەچ ۋە ئويلىغاچ ھودۇقۇپ جاۋاب بەردى.

ــ جۇجاڭ ئاتىمىز بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنتىم...

ــ ئۆزلىرى چىم؟ ھاجىم سىلىنى چاقىرتقانما؟

ــ ياق، مېنى قىچقىمغان، لېكىن، كۆرۈشمىسەك بوممايتتى... مەن ئاتۇشتىن كەلدىم

ــ ئىسمىلىرى نېمە؟

ــ ئىسمىم... ھە، مېنى جۇجاڭ ئۆزى بىلىدۇ، ئاتۇشتىن كەلگەن ئادەمكەن دېسىڭىزلا بىلىدۇ.

ــ ئاتۇشتا بىرلا سىلى باردەك گەپ قىللىغۇ،ــ دېدى ھوقۇش كۆز ئۈنى مەسخىرە قىلىپ، ئاندىن،ــ ماقۇل، مەن ئۇ كىشىگە ئېيتىپ باقاي،

سىلى سەل تۇرۇپ تۇرسىلا.

دەرۋازىنىڭ ئېغىر قانىتى بوم سادا چىقىرىپ يېپىلدى. بۇ سادادا مەسخىرىگە ئوخشاش ئاھاڭ بارىدى. مەمتىمىن ئۆزىنى ئاپتاپتىن ھوھۇلداپ كەتكەن كوچىدا قويۇپ كىرىپ كەتكىنى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئىچىدە تىللىدى، ھېچ بولمىسا باراڭنىڭ سايىسىدا كۈتۈپ تۇر دېسىمۇ بولاتتى، دەپ ئاغرىندى. ئۇ تىك چۈشۈپ تۇرغان قۇياش نۇرىنىڭ دەستىدىن كۆزىنى ئاچالمايتتى، قاچقۇدەك سايىمۇ يوقىدى. ئېگىز- ئېگىز سىرەج تاملارنىڭ سايىسىمۇ بىر قەدەملا يەرگە چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇنى بىر تەرەپتىن ئۇسسۇلۇق قىينايتى. مۇزدەك دوغ سۈيىنى ئىچىپ، دوغچىنىڭ سايىۋىنىدە بىردەم ئولتۇرۇپ ئاندىن كەلمىگىنىگە ئاچچىقى كەلدى.

خېلىدىن كېيىن دەرۋازىنىڭ ئېغىر قانىتى يەنە ئاستا غارتىلداپ ئېچىلدى.

ــ قېنى چىسىلە، ئۆيدە مېھمان با، چوڭ دارىنلا، ئاۋايلاپراق مېڭىپ ئاۋۇ نېرىسىدىكى ئۆيگە چىرىپ ساقلاپ تۇسىلا، مەن ھاجىمغا خەۋەر قىلاي، گەپلىرىنى چاپسانراق تۈگۈتۈپ يوللىرىغا مېڭىشىنىڭ كويىدا بولسىلا، ــ مەمتىمىننى ئىچكىرى تاشقىرى ھويلىلاردىن باشلاپ كىرىۋاتقان خىزمەتكار ئۇنىڭغا ئەقىل ئۈگۈتۈشكە باشلىدى.

ــ ھاجىم سىلىنىڭ ئاغىنىلىرى ئەمەس، تەڭتۇشلىرى ئەمەس،...

ــ مەنمۇ بىزەڭدىن ئەمەس... ئۇ كىشىنىڭ زەنىگە تېگىدىغان بىرەر ئىش بولغانمۇ ـ يا؟

ــ قازىرىققا بىر مەكتەپ سالدۇرىمەن دەپ چىقىم تاتىپ قالدى. ئۇنداق مەكتەپ پەتتەپ دېگەننى ئۆزى ئانچە ياقتۇرمايتتى، شۇ جاھانغا بېقىپ قاپتىكەن، شۇنىڭغا- زە، سەل ئاچچىقى بار،... بولدى، مېنىڭ ئاغزىمنى تاتىلماي شۇ ئۆيگە چىسىلە... ــ خىزمەتكار ئۆزى باشقا ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئۆينىڭ تېمى كۆك سېغىز بىلەن سۇۋالغان بولۇپ، تاكچا، مورا،

دەرىزىلەرنىڭ گىرۋەكلىرى، ئۈستى ھەرخىل نەقىشلەر بىلەن بولغان، تاملاردىمۇ مېھراپ شەكىللىك رامكىلار ئىچىدە تولىمۇ ئۈستىلىق بىلەن ئويۇلغان مۇرەككەپ گۈل نۇسقىلىرى باردى. ئۆينىڭ تۈرۈسى گەرخا، ۋاسا جۇپ قىلىپ يېپىلغان بولۇپ، ھەر بىر ياغاچتىكى ئويما ۋە قاپارتما نەقىشلەر بىر- بىرىگە ئوخشىمايتى، ھاراق ۋە پاراماندىكى نەقىشلەر تېخىمۇ مۇرەككەپ بولۇپ، بۇ مۇرەككەپ ئويما نەقىشلەر ۋە قاپارتما نەقىشلەر قانداق ئىنچىكىلىك بىلەن ئويۇلغان بولسا، خۇددى شۇنداق ئۈستۈلۈق بىلەن سىرلانغان بولۇپ، بۇ نازۇك سىزىقلاردىكى رەڭلەر بىر- بىرىدىن روشەن ئايرىلىپ تۇرۇشى، بۇ مۇرەككەپ جاڭگالدا سىرچىنىڭ ئېزىپ كەتمىگىنى كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى.

مەمتىمىن ئاچىكۆزلۈك بىلەن ئۆينى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئولتۇرۇشنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. ئۇ ئەمدى مانا شۇنداق ئۆيلەرنى شىرىن چۈشلىرىدە كۆرۈدىغان بولدى. ئەمدى ئۆي جاھازىلىرى ۋە بىساتلارغا نەزىرىنى ئاغدۇرۇپ تۇراتتى. ئارقىسىدىن ئىشىك قاتتىق تاراقلاپ ئېچىلدى. مەمتىمىن ئارقىسىغا ئۆرۈلىشى بىلەنلا بودەك ئاق يۈزلۈك، شاپبۇرتلۇق ئادەمنىڭ رەھىمسىز كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

ــ سەنمىدىڭ، ئەبگا! ــ دەپ ۋارقىرىدى قادىرھاجى نارازىلىق بىلەن،ــ توختىمكىن دەپتىمەن، سېنى كىم بۇ يەرگە چىللىغان؟ مېھمانلار بار چاغدا مېنى ئاۋارە قىلغۇدەك قانداق مۇھىم ئىشىڭ باردى؟

مەمتىمىننىڭ تىلى كالۋالىشىپ بايىاتىن كۆڭلىگە تىزىپ تۇرغان سۆزلىرى ئاللىقاياققا غايىپ بولۇپ كەتتى.

ــ گەپ قىلمامسەم، نېمە بىزىرىپ تۇرىسەن؟

ــ مەن،... ھېلىقى، نېمىنى ئاڭلاپ،... ئاڭلىسام سىزنى مەكتەپ سالدۇردى دەمدۇ، سالدۇرماقچى دېدىمۇ،... ئىشقىلىپ، چىقىم بولۇدۇغان ئىشكەن،ــ مەمتىمىن ئەمدى قىلدىغان گېپىنى تېپىۋالغىنى ئۈچۈن خوشال بولۇپ، خېلى روھلۇنۇپ قالدى ھەم تەبىئىيراق كۆرۈنۈشتە سۆزلىرىنى تىزىپ چىقىرىشقا باشلىدى،ــ ئەلۋەتتە بىزمۇ سىزنىڭ

قولىڭىزدىن نان يەيدىغان ئادەملەر بولغاندىكىن ھال- ئەھۋالىمىزغا يېتىشىدىغان قەرزىمىز بارىدى، سىز باشتىراق دېگەن بولسىڭىز قولىمىز قىسقا بولسىمۇ قاراپ تۇرماستۇق، ھېلىھەم بولسا بىر يوقلاپ چىقاي دېگەنتىم،ــ ئۇ يەنە باشلىققا ھاقارەت كەلتۈرۈدىغان سۆزنى قىلىپ قالدىممىكىن دەپ، ئالدىراپ تېنەپ سۆزىگە پەداز بەردى، ــ سىلىدەك چوڭ ئادەملەرنىڭغۇ ھالى ئۆزىگە چۈشلۈق، بىزدەك سولتەكلەرنىڭ قولىغا قاراشلىقمۇ ئەمەس، مۇشۇ بىر ئۆينىلا ئالدىغان بولساق، بىزنىڭ مۇشۇنچىلىكمۇ ۋەسلىمىز يوق، شۇنداق بولسىمۇ، كۆڭۈل دېگەن باشقا گەپ - تە...

ــ دېمەكچى بولغۇنۇڭ نېمە؟ نېمىلەرنى دەپ چالۋاقايسەن؟

ــ دېمەكچى بولغۇنۇم،ــ ئۇ يەنە ھودۇقۇپ كەتتى،ــ چىقىمدار بولۇدۇغان ئىشقا تۇتۇش قىپسىز، ئاز بولسىمۇ كۆڭلۈمنى بىلدۈرەي دەپ،ــ ئۇ قويۇن يانچۇقىنى كوچىلاپ، ئېلىپ كەلگەن تىللالىرىنى سىقىمغا ئېلىپ ھېلىقى سۈرلۈك گۈپچەك ئادەمگە تەڭلدى،ــ ئاز بولسىمۇ...

قادىر ھاجى مىسلىسىز كىبىر بىلەن ئىگىزدىن تۆۋەنگە قارىغاندەك ياكى پاسكىنا بىر نەرسىگە قارىغاندەك قولىنىمۇ ئۇزاتماستىن ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى. مەمتىمىن «بالاغا قالدىممۇ ئەمدى؟ سوۋېت ئەۋەتكەن ئادەملەر پارا ئالمايدۇ، دەپ تەشۋىق قىلىشاتتى، چاتاققا قالامدىم نېمە؟...»ــ دەپ قورقۇشقا باشلىدى. بىر ھازادىن كېيىن قادىرھاجى ئاق سېمىز گۆشلۈك قولىنى ئېرەڭسىزلىك بىلەن مەمتىمىنگە سۇندى. مەمتىمىن ئۇنىڭ يۈمشاق ئالقىنىغا جىمى بايلىقنى سالدى. قادىرھاجى ساناپمۇ باقماي، ھەتتا قاراپمۇ باقماي يېنىدىكى نەقىشلىك تەكچىگە شاراقشىتىپ تۆكۈپ قويدى.

ــشۇ ئىشمىدى؟ــ دېدى ئۇ گۈكرەپ.

ــ ھە،...شۇ...

ــ باشقا ئىش بولمىسا يولۇڭدىن قالما! ــ دېدى ئۇ

ئىلتىپاتسىزلىق بىلەن، ئارقىدىن سەل رەھىمسىز كېلىپ قالغاندەك، ــ تاماق يىمىگەن بولساڭ ئولتۇرۇپ تۇر، تاماق ئەكىرىپ بەرسۇن، ئاندىن كەت.

ــ رەخمەت، مەن ھېلىلا بازاردا...

ــ ئەمسە، خوش!

مەمتىمىن تىپىك يىگەن ئىتتەك بوينىنى ئىچىگە تىقىپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى ۋە ئاران ئاڭلانغۇدەك قىلىپ:

ــ خوش... ــ دېدى.

ئۇ تاكى ھېلىقى يوغان سۇرلۇك دەرۋازىدىن چىققىچە بوينىنى رۇسلىيالمىدى. ئۇ كەينىمدە جۇجاڭ ئاتام بار دەپ ئويلىغانىدى، ئارقىسىدىن يوغان دەرۋازا بوغۇق سادا بېرىپ يېپىلغاندىلا ئۆزىنىڭ شۇنچىلىك ئىلتىپاتقىمۇ ئېرىشەلمىگەنلىكىنى بىلدى.

ئەمدى ئۇنىڭ يۈرىكى ئېچىشقىلى تۇردى. ئاللىقانداق نەرسىدىن قۇرۇق قالغاندەك ھەممە دەسمايىسىنى ئۇتتۇرۇۋەتكەندەك بوشاپ كەتتى. قولىنى قويۇن يانچۇقىغا تىقىپ باقتى. ھېچنەرسە يوق. «تۇفي، ھۇ ئاناڭنى! پارا ئالمايمىش! پاراخورنىڭ پادىشاسى مۇشۇ پالشۇنىك دېگەنلەر ئىكەنغۇ؟.. خاملا يەيدىكەندە! ۋاي تارتىنىپ كەتكەنلىرىم... رەخمەتمۇ دېمەي ئالدىغىنىكەندە بۇلار... بەربىر سانىمايدىكەن، بىر تال قالدۇرۇپ قويسامچۇ، ھېچ بولمىسا مېھمانلار بار ئۆيگە تەكلىپ قىلىپمۇ قويمىدى، ساختىپەز!... » دېگەنلەرنى ئويلاپ، غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولدى. «بىر سىقىم تىللانىڭ يۈزىنىمۇ قىلمىدى، ئاناڭنى! نەپسى بالا، يىمەيدۇ، يىمەيدۇ، دېگىنى قېنى، مېنىمۇ قوشۇپ يىسە بولامتى ئەمسە!... »

ئۇ ئۆستەڭ بويى كوچىسىغا چىقىپ ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك؟ دېگەنلەرنى ئويلىدى. «بىرەر سەتەڭ ئۇچراپ قالسا راسا پەيزى قىلىپ ئاچچىقىمنى باسمايمۇ، شەگە كېلىپ قۇرۇق چىكەتسەممۇ ئەكەكچىلىك بولماس» دەپ ئۇيلاپ، پەرەنجىلىك ئايالىلارنى ئۆزىچە ئۆلچىگەچ، كوچا ئايلىنىشقا باشلىدى.

*****

ئۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن مەتىمىننىڭ تىرەكلىك جۈزىگە (ساقچى ئىدارىسىگە) بېرىشقا چولىسى تەگمەي، قەشقەردە قونۇپ قالدى. (ئۇ قەشقەرگە كەلسە ھېچقاچان بىركۈندە قايتمايتتى)

ئەتىسى ئۈيقۇسى ئېچىلغاندا قوپۇپ، كەيپىچىلىكتىن بوشۇشۇپ كەتكەن تېنىنى ھورۇنلۇق بىلەن ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ ساقچى ئىدارىسىگە كەلدى.

قادىر ھاجى ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرۈپ تۇرغانىدەك ئېرەك قىلماي، ئىككى خەنزۇ ئەمەلدار بىلەن قىلۋاتقان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى.

مەمتىمىن ئىشخانا جاھازىلىرىنى يېڭىۋاشتىن كۆزدىن كەچۈرۈپ، خۇددى ئۇنى پۇلغا سۇندۇرۇپ قىممىتىنى ھېسابلاپ تاپماقچى بولۇۋاتقانىدەك قىلاتتى. يەنە شۇ ئېغىر- ئېغىر ئىشكاپلار، ئىشكاپ ئۈستىدە باغلام- باغلام قەغەزلەر، ئىش ئۈستىدىمۇ دەستىلەنگەن قەغەزلەر.

ــ ھە، يەنە نېمە سۈرۈلۈپ يۈرىسەن بۇ يەردە؟ يا ئۆيدە، يا ئىشخاندا ئارام بولمايدۇ، سېنىڭ دەستىڭدىن!؟

ــ ئازراق،... ئەھۋالىم بارىتى... ئۇ قادىر ھاجىنىڭ تويۇقسز ئاۋازىدىن چۆچۈپ كەتتى.

ــ سۆزلە! ــ قادىر ھاجى قۇپاللىق بىلەن بۇيرىدى. ئەمما ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلمىدى. ئۆزى ۋە ھېلىقى ئىككى خەنزۇ ئەمەلدار كېرىلىپ ئولتۇرۇشاتتى.

ــ سۆزلەۋەرسەم بولامدۇ؟... ــ مەمتىمىن ھېلىقى ئىككەيلەنگە قاراپ قويۇپ، ئىككىلىنىپ سوردى.

ــ سۆزلىمىسەڭ يوقال، بولمىسا!

ــ ماقۇل، سۆزلىسەم سۆزلەي... ــ ئۇ ئۆزىنىڭ كەيپىچىلىكتە سالاھىيىتىنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقىنى، ئەمدى نېمە قىلمىقى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

كېرەكلىكىنى، قورقۇمسىراپ تۇرۇپ سۆزلەپ تۇگەتتى.

ــ ئۆلۈپسەن، بەڭگى! ساڭا ئوخشاشلارغا ئۆلۈم كېلىدۇ، ئۆلۈم!

ــ خۇدا ھەققى، مېنى بىر ئىشقا سېلىڭ، ــ مەمتىمىن تىزلاندى،ــ ئۇگۇنۇپ قاپتىمەن، ھەر ھالدا يەنە بىرەر ئىشقا يارايمەن.... رەھىم قىلىڭ، تاشلىۋەتمەڭ!

ــ چەنتۇ دېگەن كاللىسى ئاددى بولۇدۇ- دە، ــ دەپ مەسخىرە قىلىپ كۈلدى، ھېلىقى ئىككى خەنزۇ ئەمەلدار بىر بىرىگە ئۆز تىلىدا كالدىرلاپ، ــ بۇلارنىڭ ئۆزىگە ئۆزىنى قاراۋۇل قويۇپ خاتىرجەم ئىشىڭنى قىلساڭمۇ بولۇدۇ، ھەرگىز چاتاق قىلالمايدۇ. ئاۋۇ «قاراۋۇل» دەپ ئات قويۇپ قويغۇنۇڭ كۆيۇپ- پىشىپ ھېلىقىلارنى ھېزى بولۇپ ساقلايدۇ، ئەگەر بۇلارنىڭ بىرسىگە قالغانلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرگۈزۈۋېتىپ، ئاخىرىدا ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولساڭ مۇنداق بۇيرۇ: «ھەي، چەنتۇ، سەن بۇ يۇرتداشلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈسەن، بۇ خىزمىتىڭ ئۈچۈن سېنى ئەڭ ئاخىرىدا ئۆلتۈرىمەن!» شۇنىڭ بىلەن ئۇ تېخى ساڭا رەخمەت ئېيتىدۇ، ھەتتا پارا بېرىپ، خوشامەت قىلىدۇ، ھە، «ھەرگىز مېنىڭ خىزمىتىمنى باشقا بىرسىگە ئېلىپ بەرمەڭ»دەپ يالۋۇرىدۇ. ھا ھا...

قادىرھاجى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئۇلارنىڭ كۈلكىسىگە قوشۇلۇپ گۈلدۈرمامىدەك ئاۋازى بىلەن كۈلۈشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ كۈلكىسى توختىغاندا مەمتىمىن يەنە يېلىنىپ:

ــ توختىنى پايلايدىغان ئىشنى قىلىۋەرسەم بولار؟ ماقۇل دەۋەرسىڭىزچۇ؟ خۇدايىم بەرگەن، رەھىم...

ــ ياق، ئۇ ئىشقىمۇ يارىمايسەن! ئىتنىڭ بالىسى! ئىككىنچى كۆزۈمگە كۆرۈنمە!

ــ جۇجاڭ، بۇ كۈچىكىڭىزگە ھېچ بولمىسا توخۇ كاتىكى ساقلايدىغان ئىش بولسىمۇ بەرمىسىڭىز، بېشىڭىزنى ساقايتمايدۇ، رەھىم قىلىڭ، ــ دەپ سالا قىلدى ھېلىقىلاردىن بىرسى مەسخىرىلىك ئاھاڭدا.

قادىر ھاجى ئادەملەر ئاغزىدا بولۇشى مۇمكىن بولغان جىمى

هاقارەتلەرنى قىلغاندىن كېيىن ئاخىر:

ــ ئەمدى سەن ئاشكارە ساقچى بولمىساڭ، باشقا چارە يوق. ئەسلىدىمۇ ساڭا ئوخشاش سارالڭ بەڭگىگە بۇ ئىش باب كەلمەيتتى. ئەمما ئاتۇشتا ساقچى ئىدارىسى قۇرۇلغىچە تۇرۇپ تۇر.

ــ ئاڭغىچە كۈنۈمنى قانداق ئالىمەن، رەھىم قىلىڭىز...

ــ ئاڭغىچە؟ بىلگىنىڭنى قىل! يوقال!

ئارقىدىن خەنزۇ ئەمەلدارلارنىڭ قاقاقلاپ كۈلگىنى ئاڭلاندى.

مەمتىمىن «ھەر ھالدا جېنىم ئامان قالدى» دېگەن ئوي بىلەن ئۆز ـ ئۆزىگە تەسەللى ئېيتىپ ساقچى ئىدارىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ بەختسىزلىكنىڭ باش سەۋەبكارى كىم؟ دېگەن سوئالنى قويۇپ بۇنى ئۆزاق ئويلىدى. ئۇنى ئىشەنچىلىك كىرىم مەنبەسىدىن ئايرىۋەتكىنى تەۋپىق ئىدى. ئەمدى ئۇ نېمە قىلىش ھەققىدە ئويلىغىنىدا غەزەپتىن تىترەپ كەتتى. «ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيمەن! ھابۇلھاجىمنىڭ مەسلىھەتىگە ئەمدى ئېنىق جاۋاب بېرىش، دەرھال تۈتۈش قىلىپ ئۇنى رەسۋا قىلىش كېرەك! چاينىپ پۈركۈۋەتسەمۇ دەردىم چىقمايدۇ!... »

ئۇ ئۆز ئالدىغا ئىش تۈتۈش قارارىغا كەلدى.

2

ھابۇلھاجىم ھازىر بەك قورقۇدىغان بولغاچقا، ئاشكارە پىتنە تارقىتىشقا پېتىنالمايتى. شۇنداقلا كوچىدا بىرەر يامان غەرەزلىك سۆز ـ چۆچەك پەيدا بولسىمۇ سايىسىدىن ھۇركۈپ، «ئېتىم شورلۇق، ماڭا توقۇلۇپ قالمىسىلا بولاتتىغۇ» دەپ يۈرىكى پوكۇلدايتى. ئەمما قانغا سىڭگەن خۇي، «ھابۇل پىتىنخور» دېگەن لەقەمگە سەۋەپ بولغان خۇسۇسىيەت ئۇنى يەنە بىكار تۇرغۇزمايتى. ئۇ يەنە يېقىن ھەمتاۋاقلىرىنى تاپسىلا يېڭىلىقچىلارنى يوق قىلىشنىڭ كويىدا باش قاتۇرۇپ يۈرەتتى.

مەمتىلى ئەپەندىنىڭ مەمتىمىن ئاقكىرپىك بىلەن تاۋۇكا ئۇستىدە روبىرو بولۇشۇپ قالغىنى، مەمتىمىننىڭ تاپانچا چىقارغىنى يۇرتقا تاراپ كەتكەندى. ئەسلىدە ئەپەندىنى ئېتىۋېتەركەن، ئىزچىلاردىن بىرى ئالدىغا ئۆتۈۋاپتۇ، دېگەن گەپلەر باردى. ھەمتاۋاقلار بىر ئاخشىمى ئانچە كۆزگە پاتمايدىغان قولداشلىردىن بىرىنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ ئولتۇرۇپ، بۇ قىل ئۇستىدە قالغان ۋاقەنى قىزغىن سۆزلەشمەكتىدى.

ــ مەستلىكىدە ئېتىپ سالغان بولسىمۇ قۇتۇلارىكەنمىزا... ــ دېدى بىرى.

ــ مەمتىمىننىڭ ساق قويغىنىدىن قارىغاندا ئەپەندىنىڭمۇ قورقۇدۇغان يەرلىرى بار ئوخشايدۇ، جۇما، ــ دېدى يەنە بىرى.

ــ «غوجامنىڭ غوجىسى بار، چامغۇرنىڭ ئورىسى»، ھىم! ــ دېدى قازى رەئىس كەمدىن كەم گەپكە ئارىلىشۋاتقان بولسىمۇ، شۇ يەرگە كەلگەندە گەپ قىستۇرۇشتىن ئۆزىنى توختۇتالماي، ــ مەمتىمىننىڭ ئارقىسىدا كىم بار؟ ھە، گەپ شەدە!

ــ مەنچە مەمتىمىنمۇ خېلى ئازار تارتقان چېغى، ئۇ نوچىلىقتىن تامايى بار نېمە، بۇنداق ئازارلارغا بولدى دېۋېتەلمەيدۇ. ئۇنىڭ غۇمى بىر بالانى تۇرتۇپ چىقماسمۇ؟ ــ دېدى ھابۇل شەيتان شەيتانلىق بىلەن بىر ئىشتىن بىشارەت بېرىپ.

ــ توغرا، مەمتىمىننى قۇش قىلىپ سالسا،...

بۇنىڭ بىلەن ھەممىنىڭ ئەقلىگە مەمتىمىننى «بىلەش» پىكرى كېلىپ مەركەزلەشتى. بىرلىرى ئۇنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئاۋۇ كۇنكى ۋاقەنى سۆزلەتكەچ گەپ تېشىپ باقساق، دېگەن مەسلىھەتنى بەردى. بۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرەر مەجھۇل شەخس چىقىپ قېلىپ، ۋەقە ئەپەندىمگە يەتسە قانداق بولار، دېگەننى كۆڭلىدىن كەچۈگەن ھابۇل شەيتان دەرھال كۆپچۈلۈك ئالدىدا ئۆزىنى ئاقلىدى:

ــ نېمە قىلساڭلار قىلىڭلار، ئەمما بۇ ئاردا مەن يوق، جۇما، ــ دېگىنچە پەگا تەرەپكە بويۇنداپ كەشنى ئىزدىگەننى ئىپادىلىدى.

ــ خېلى ئەركەك ئادەم دەيتىم، تازا بېلىگە سۈيقاش بارمىغان نېمە ئوخشىمامسىلە؟ ــ دېدى قازى رەئىس زەھەردەك تەلەپپۈزدا.

هابۇلھاجىمنىڭ گېپىى بىلەن يېلى چىقىپ، تارقاپ كېتىش نىيىتىگە كېلىشۈاتقان سالىكلار بۇنىڭ بىلەن سەل ئېسىنى يىغىپ، ھەرھالدا چوڭىمىزنىڭ ئىرادىسى چىڭكەن دېگەن يەرگە كەلدى. ھەتتا بىرى ۋەزىيەتنى رەسمىي بىلىپ بېقىش ئۈچۈن:

ــ مەمتىمىننى باشلاپ كېلىلىمۇ؟ ــ دەپ سوردى.

ھابۇلھاجىم بېشىنى ئىچكىرى تىقىۋېلىپ، جىم بولۇۋالدى. قازى رەئىس ئاۋازىنى چىقارماي، كۆزىنى چالا يۇمغان ھالدا بېشىنى بىلىنەر-بىلىنمەس ئېغىتىپ قويدى. شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغان سۈخەنچىلەردىن بىرى شاپاشلاپ چىقىپ كەتتى.

ئەمما سورۇندا ۋەھىمىلىك جىملىق ھۆكۈم سۈرۈپ، ھەمىشە قورقۇپلا ياشىغان بىچارە ئادەملەرنى ئېزىپ ماجالىنى قويمىغىلى تۇردى. بىرى ئورنىدىن مىدىراپ:

ــ بېغىمغا سۇ ئېچىپ قويغان، توشۇپ، تامنى ئۆرۈپ قاراپ ئولتۇرمىسۇن، ــ دېدى باھانە كۆرسۈتۈپ ۋە باھانىسىنىڭ قىل سىغماس دەرىجىدە بولغانلىقىدىن ئېمىن بولغان ھالدا دادىل ئورنىدىن تۇردى.

ئۇنىڭ ھەقىقىي نىيىتىنى ھەممەيلەن بىلىپ تۇرسىمۇ، ھېچنېمە دېيىشمىدى. ئەكسىچە بۇ باشقا قورقاقلارغا بىر باشلىنىش بولۇپ بەردى ۋە ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا يەنە بىرىنىڭمۇ «بېشى ئاغرىپ» چىقىپ يېتىۋالغۇسى كەلدى... ھابۇلھاجىممۇ چىقىپ كېتەي دەپ تەمشەلگەن بولسىمۇ، قازى رەئىسنىڭ قەھرلىك كۆزلىرى ئۇنى تەقىپ قىلىپ تۇرغىنىدىن قوزغىلالمىدى. قىسقىسى، مەمتىمىن يېتىپ كەلگەندە ئۇي ئىگىسىدىن باشقا ئىككى قازىلا قالغانىدى.

ــ بۇمۇ ياخشى بولدى، «ئادەم تولا يەردە ئېشەك ھارام» دېگەندەك، بۇنداق نېمىلەرنىڭ تولا بولۇشىنىڭمۇ بىر يارارى يوقىدى، ــ دېدى قازى رەئىس، ــ ئاندىن كىرىپ كەلگەن مەمتىمىنگە دەرىجىسىگە ئۈيغۇن

تەلەپپۇز بىلەن سالام قىلغاندىن كېيىن، ئاۋۇ كۈنكى ئەپەندىم بىلەن بولغان ۋەقەنىڭ جەريانىنى سوردى.

ۋەزىيەتنى سۈرلۈك تەسۋىرلىگەن مەمتىمىن، ئۆزىنى باتۇر قىلىپ تەسۋىرلەپ، كۆپتۈرۈپ سۆزلەپ بەردى ۋە پو ئېتىپ:

ــ بىللاھىزىم ئېتىۋېتىتىم، ھېلىقى ھارامدىن بولغان ناسى توسۇۋالدى! ــ دېدى.

ــ ناسىر دېگىنىڭمۇ شۇلارنىڭ سالىكىدۇ؟ ئۇنىمۇ ئايىپ ئولتۇرامدىغان، ــ دېدى ھابۇلھاجىم ئەپسۇسلانغان ھالدا، ــ بىر قۇتۇلاركەمىز....

ــ شۇنىڭ سالىكىدەك قىلغان بىلەن، ــ دېدى مەمتىمىن ئۆۋي ئىگىسىنىڭ داستىخان ئىشلىرى بىلەن ئىچكىرى كىرىپ كەتكەنلىكىگە كۆزى يەتكەندىن كېيىن، بېشىنى ئىككى قازىغا يېقىنراق سۈرۈپ، ــ توختى زۇنۇننىڭ سالىكى، شۇلارنىڭ ئىچىگە قويغان ئادىمى! مەن ئۇنى خېلىدىن بىلىپ قالغان- دە، بولمايدىغان بولسا، ئانا - مانىسىنى كۆزىگە كۆرسەتمەمتىم!

ــ ماندا گەپ دە؟... ما ئىشنى كۆرسىلە،... ــ ھابۇل شەيتان ھېچ ئويلاپ باقمىغان بۇ ئىشتىن ھەم ھەيران قالدى، ھەم سۆيۈندى، ــ يا، ھەجەپ پۇختا بولۇدۇغان گەپكەن، ھۆكۈمەت دېگەن! ــ دېدى سۆيۈنۈپ، ــ توختاخۇننى قاراڭلار، توۋا،... پۇختلىقىنى، بولۇدۇغان ئىشكەن. بۇمۇ بولۇدۇ، ئىچىگە قۇرۇت چۈشكەن گەپ...

ــ شش! ــ دېدى مەمتىمىن ئۆۋي ئىگىسىنىڭ يېقىنلاپ كېلىشى بىلەن، كېيىن يەنە پىچىرلىدى، ــ ما گەپ دېيىلمەيدىغان گەپتى، ئاغزىمدىن چىكتىپ قالدى، ھە قاسىلىرغا. ھە، ئۆزلىرى بىلىشسىلە، ھۆكۈمەتنىڭ سىرى، يېيىلىپ كەتسە ئايىغىدىن چىقىپ بولۇشالمايلا، جۇما! ــ دېدى ئاگاھلاندۇرۇپ.

ــ توۋا، دېگىنەۋە، كىچىكمۇ بىز! ــ دېدى ھابۇلھاجىم، ئۇنىڭ دىلىدا ئاللىقانداق بىر سۆيۈنچ پەيدا بولغانىدى.

بۇ چاغدا قازى رەئىس يەنە كەم گەپ قىلىپ، كۆزىنى يۇمۇپ مۇكچۈيۈپ ئولتۇرىۋالدى. گەپ يەنە ھابۇلھاقىمغا قالدى.

ــ قېنى سېنىڭ...؟ ــ دېدى ئۇ مەمتىمىنگە يېقىنراق ئېڭىشىپ پىچىرلاپ، كۆزىنىڭ قۇيرىقىدا كۆزىنى يۇمۇپ دۇمچۇيۇپ ئولتۇرغان قازى رەئىسكە لاپ قىلىپ قاراپ قويۇپ. ئۇ ئىلگىرى مەمتىمىن بىلەن دېيىشكەن سۈيقەستلىك پىلانلار ھەققىدە سورىماقچىدى، ئەمما بۇنى قازى رەئىسنى بىلمىسۇن دېگەندەك ئىپادىنىمۇ كۆرسۈتۈپ.

ــ شۇنىڭ كويىدا بولۇۋاتىتىم، شۇ ئېپى كېلىپ- كەلمەي... ئەمدى گەپ يوق، ئەمدى ئۆزەمنىڭمۇ جەھلىم قاتتى.

ــ قانداق قىلاي دەيسەن؟ ئاشۇ مەن دېگەندەك، ئايال ئارىلاش، ھېلىقىدەك... ما؟ يا باشقا خىيالىڭ باما؟ ئەگەر شۇنداغلام بولۇدۇغان بولسا مەن ئاۋۇ ئايالا ئىشنى توغرىلاپ بېرىمەن،...

ــ ئۇنىمۇ ئۆزەمگە قويۇڭ، خاتىرجەم بولۇڭ،... ــ شۇئىرلاپ ئۇزاق بىر نېمىلەرنى دېدى.

ــ بولۇدۇ، ئوبدان گەپ،ــ دېدى ھابۇل شەيتان خوشال بولۇپ، ئۇنىڭ ئايالىلار بىلەن بولۇدۇغان مۇئامىلىنى قانداق قىلىشتا ئېپى بار ئادەم ئىدى، «ھابۇل زىناخور» دېگەن لەقمى بىكار قويۇلمىغان - دە! شۇنداق بولسىمۇ، «كۆسەي ئۇزۇن بولسا قولۇڭ كۆيمەيدۇ» دېگەندەك، كۆسەي تۇرغان يەردە كىم قولىنى ئوتقا تىقىشنى خالايدۇ؟

ھابۇلھاجىم نەقىشلىك سارايىنىڭ گەژلەنگەن ۋاسىسىنى سانايدىغاندەك تۇرۇۋىسقا قاراپ ئارقىسىدىكى بىساتقا جەيىنەكلەپ كۆزلىرىنى يۇمۇپ بىر ھازا تۇرۇۋالغاندىن كېيىن:

ــ زۇھرەگۈلغا بۇ ئىشنى مۇنداق ئۇقتۇر، ئۇ ئەپەندىگە ئۆيىگە چىللىماقچى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرسۇن، مۆرىتى كەلسە شۇنداق دېسۇن، ئەمما ئەپەندى بارىدىغان چاغدا زۇھرەگۈل ئۇ ئۆيدە بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا تېۋى بار يىگىتلەردىن بىرىنى ياساندۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇپ قويىمىز. ئۇيىنىڭ ئىچىدە ھەم ھويلىنىڭ بىر يەرلىرىدە بىر نەچچىگىلار مۆكۈنۈپ تۇرىسىلەر،

ئەپەندى ئۆيگە كىرگەندىن كېينلا ئىشىنىڭ پۈتكىنى شۇ.

ئايالچە ياسىنۇپلىشىمۇ ھابۇل زىناخورنىڭ ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بۇاستە تەجرىبىلىرىدىن بىردى. ئۇ قوناقلىققا كىرىپ كەتكەن بىر ئايالغا پوخۇرلۇق قىلىش ئۈچۈن ئايالچە ياسىنۇپلىپ ئارقىسىدىن كىرىدىغان ئىشلارنى كۆپ قىلغانىدى. بىر قېتىم ئۇنىڭ ئايالچە ياسانغىنىنى بىلىپ قالغان ھەمتاۋاقلىرىدىن بىرى ئۇنى ئوسال قىلىش ئۈچۈن قوناقلىقتا ھابۇلھاجىمنىڭ ئۆزىنى بېسىۋالغان بىر ۋەقەمۇ بولغانىدى.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، گۈل كەلتۈرىۋېتىمەن،ــ دېدى مەمتىمىن ماختىنىپ.

ــ بۇ ئىشتا پاشاخاننى قۇش قىلىپ سالىمىز. ئۇنىڭ ئەپەندىگە قارىتا قوساق كۆپىكى بار، شۇڭا ئەپەندىنى رەسۋا قىلىدىغان ئىش بولسا ياق دېمەيدۇ، يەنە كېلىپ بىز ئۇنىڭغا پۇل بېرىمىز ئەمەسمۇ.

ــ ئۇ يەنە نېمىش قىلىدۇ؟

ــ ئۇ زۆھرەگۈلنىڭ نامىدىن ئەپەندىنى قىچقىغىلى بارىدۇ. ھەم ئۆيمۇ پاشاخاننىڭ ئۆيى بولمىسا بولمايدۇ. زۆھرەگۈلنى ھەممە ئادەم بىلىدىغان نېمە تۇرسا ئەپەندىم ئۇنىڭ ئۆيگە بېرىشتىن باش تارتىپ قېلىشى مۇمكىن. ئىشىمىزنىڭ ئوڭغا تارتىشىقا ئىمانىڭ كامىل بولسۇنكى، زۆھرەگۈل بىلەن ئەپەندىنىڭ ھازىرقى ئالاقىسى خېلى يامان ئەمەس، پاشاخان «زۆھرەگۈل بىزنىڭ ئۆيىدە سىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، گېپى بارىكەن» دېسە، ئەپەندى ئىشەنمىگىدەك يەردە ئەمەس.

ــ پاشاخاننى نەدىن تاپتىڭىز؟ ئۇ بىر ئاچكۆز خوتۇن، جىق بىر نەرسە تەلەپ قىلىشى تۇرغان گەپ، ــ دېدى مەمتىمىن ئاغرىنغان قىياپەتتە. ئەمما ھابۇل شەيتان مەمتىمىننىڭ بۇ سۆزىنى پەقەت ئۆز مۇددىئاسىنى كۆزلەپ دەۋاتقانلىقىنى بىلىپ يەتتى.

ــ ئۇنىڭدىن بېشىڭ قاتمىسۇن، ئالغىنىنى بېرىمىز،ــ دېدى ئۇ شۇڭا.

ــ پۇل سىزنىڭ، سىز ئۇنداق دەيدىغان بولسىڭىز، ماڭا نېمە،...ــ دېدى مەمتىمىن خۇرسەنچىلىكنى يوشۇرۇپ.

ــ بەك تويۇقسىز بولۇپ قالسا ھېلىقى تېجىمەل ئىشەنمەي قالمىسۇن، شۇڭا ئاۋۋال زۆھرەگۈل ئۇنىڭغا بىر نەچچە قېتىم غىلجىڭلىسۇن: «ئۆيگە بېرىپ كەلسىڭىز بولاتتى، بىزنىڭ ئۆيگە بېرىشنى ئەپسىز كۆرسىڭىز باشقا بىر يەردە بولسىمۇ كۆرۈشسەك... » دېگەندەك گەپلەرنى قىلسا، ئاندىن پاشاخاننىڭ گېپى گۇمانلاندۇرمايدۇ.

ــ سىز كۆرسەتكەن ئەقىلدىن كاشىلا چىقمايدۇ، قەسەم قىلىمەنكى،...ــ ــ دېدى مەمتىمىن خۇشال بولۇپ.

ــ ئەمسە ئۆتكەندىكىدەك «كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋالغۇچە... » بولمىسۇن، ئەركەك، گېپىمىز ئوغۇل بالىنىڭ گېپى بولسۇن، جۇما، ــ دېدى ھابۇلھاجىم تەنە قىلىپ.

ــ ياق، بىللاھىزىم...

ــ ئەمسە ئىشقا قەدەم باسقىن، مە بۇنى،ــ دېدى ھابۇلھاجىم بىر ئەپچىل تېرە خالتا (ھەميان) نى ئۇنىڭ تىزلىرى ئارىسىغا تەئەددى بىلەن تىقتى.

قىن- قىنىغا پاتماي قالغان مەمتىمىن يەنە بىر مۇنچە قەسەملەر بىلەن ھابۇلھاجىمنىڭ ئىشەنچىسىنى مۇستەھكەملەپ، رەقىپلىرىنى تىللاپ قويۇپ، ساھىپخان بىلەن خوشلاشتى.

******

مەمتىمىن زۆھرەگۈل سەتەڭ بىلەن ئۆچرۇشۇپ دەرھاللا مەخسەتنى ئېيتتى. مەمتىمىنگە ئۆزى ئۇچۇن ئاللىقانداق بىر يەرلىرى ئوڭايسىز بولغان بۇ گەپنى ئوقۇشلۇقراق ئېيتىپ بېرىش ھەقىقەتەنمۇ قىيىن بولدى.

ــ نېمە دېدىڭىز، غوجام؟! ــ دېدى زۆھرەگۈل سۈنئىي چۆچۈپ،

قاش- قاپىقىنى سۈزۈپ، قاتتىق كۆڭلىگە كەلگەندەك مەمتىمىنگە ئالىيىپ قاردى ۋە دىمىقىنى قىپقىپ تەتۇر قارىۋالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ «ۋىجدانلىق» ئايال ئىكەنلىكىنى، مەمتىمىنگە سادىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن شۇنداق قىلىۋاتاتتى (بارلىق مۇللا- ئۆلما دېگەندەكلەر ساۋابلىق ئىش ھەققىدە كۆپ سۆزلىگەندەك، بارلىق بۇزۇق ئاياللار، زىناخور ئەرلەر ئىچىدىمۇ «ۋىجدان»سۆزى كۆپ ئىشلىتىلەتتى). يەنە بىر جەھەتتىن زۆھرەگۈل مەمتىمىننى سىناپ شۇنداق دەۋاتامدىكىن دەپ ئويلاپ قىلىۋاتاتتى.

ــ سىز مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز؟ مەنمۇ ئۆزۈمگە ئادەم، كىمگىلا بولسا ماقۇل دەۋېرىدىغان شاپاقچىلارغا ئوخشۇتۇپ قىلىۋاتامسىز مېنى؟ ئەپەندى بولسا ئۆزىگە، خەلق چوڭ بىلسە مەنمۇ چوڭ بىلىپ كېتەمدىكەنمەن؟ شۇنداق ئويلاپ قاپسىز- دە؟

ئامالسىز قالغان مەمتىمىن قەسەم ئىچىپ چۈشەندۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. ھېلىقى كۈنى ئۇنىڭ پەقەت نامىلا ئىشلىتىلىپ، ئۆزى بولمىسىمۇ بولۇدۇغانلىقىنى بەكمۇ تەستە چۈشەندۈردى. بەلكىم زۆھرەگۈل چۈشەنمەس بولۇۋېلىپ ئۇنى ئاخماق قىلغاندۇر، ھەر ھالدا بۇ دەتالاش ئۈچۈن ئۇزۇن ۋاقىت كەتتى. نىھايەت ئاخىرى زۆھرەگۈل ئىشىنىڭ نىمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى چۈشەندى.

ــ ۋىيىيەي، مۇنداق دەڭا، ئۇنداق بولسا بوپتو، ــ دېدى زۆھرەگۈل ئىچىگە تاتىپ، كىشىنىڭ شەھۋانىي ئىستەكلىرىنى يالقۇنجىتىۋېتىدىغان ناز- كەرەشمىسى بىلەن،ــ نەدىكى بىر ئەپەندىچاقلار بىلەن گېپىم چىقىپ يۈرمىسۇن دەپتىمەنغۇ، ئۆتەپ- تېشىپ.

مەمتىمىن ئۇنى قوپال ئەركىلىتىپ قويۇپ، رازىمەنلىك بىلەن قايتتى ۋە پاشاخاننى تېپىش ئۈچۈن كېتىۋېتىپ، بىكارغا توختىغان بۇ سودىنى ھابۇلھاجىمغا نەچچە پۇلغا ئۆتكۈزۈش ھەققىدە ئويلاپ كەتتى.

زۆھرەگۈل يېڭى پىلان بويىچە ئەتىسىلا ئىشقا كىرىشتى. گاھى

ئەتتىگەن، گاھى كەچتە تەۋپىق ئۆتىدىغان يوللاردا پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىللىق سالام قىلىشقا غەمكىن قىياپەتتە كۆزىنى خۇمالاشتۇرۇپ قاراپ، ئارقىدىن ئۇزۇندىن- ئۇزۇن «ئۇھ» تاتىشقا، ئاندا- ساندا ئۆيگە كىرىپ ئۆتۈش ھەققىدە ئەگىتىپ تەكلىپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ھەسرەت چەكىكەن ئادەملەردەك ئۇلۇغ- كىچىك تىنىشلىرى شۇنچىلىك بىچارە ئىدىكى، بۇنىڭغا مۇۋاپىق ئۇ تەۋپىقنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزاققىچە قاراپ جايىدىن قوزغالماي تۇرۇپ قالدى. تەۋپىق بۇ ئېغىر تىنىشلار تەسىرىدە بىر نەچچە قېتىم ئىختىيارسىز ھالدا بۇرۇلۇپ قاراپ قويدى.

بۇنى كۆرگەن زۆھرەگۈل ئۆزىنىڭ مول تەجرىبىسى بىلەن قىلغان ئىشىنىڭ ئۈنۈمىدىن قانائەتلىنىپ، گويا ئۈمىدلەنگەن ئاشىقلاردەك، ئاڭلىغۇدەك قىلىپ:

ــ ئاھ، خۇدا!... ــ دەپ ھەسرەت چېكىپ قوياتتى.

شۇنداق قىلىپ تەييارلىق ياكى «ئاساس تۇرغۇزۇش» خىزمىتى ئۈنۈملۈك ئاخىرلاشقاندەك بولدى. مەمتىمىن ئىككىنچى باسقۇچلۇق پىلاننى باشلاش ھەققىدە ھابۇلھاجىمنىڭ يولىيورۇقىنى ئېلىش ئۈچۈن، شۇنداقلا «چاي پۇلى» ئۈندۈرۈش ئۈچۈن، قېرى تۈلكىنىڭ ھوزۇرىغا چاپتى.

www.uyghurkitap.com
يۇقۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى

توققۇزىنچى باب

ئۆزىنى بەك سوپى ئۇلار كۆرستەر،
دەل ريا يۈكىنىڭ ئاستىدا كېتەر...
بۇ قىزىق ئىشتۇر كىم نىقابى تەقۋا،
كاپىردىن يامانراق دىن سېتىپ يۈرەر.

ــ ئۆمەر ھەييام

1

تەۋپىق سۈنتاغقا- قىزلار مەكتىپىگە ناخشا دەرسى بىلەن تەنتەربىيە دەرسى بېرىشكە كەلگەندى. ئۇ دەرسنى ئۆتۈپ بولغاندا بىردىنلا غەربىي- شىمال تەرەپتىكى تاغ ئۈستىدە قارا بۇلۇتلار پەيدا بولۇپ تەدرىجى ئاتۇش ئاسمىنىغا يېيىلىشقا باشلىدى. ئارقىدىن قاتتىق ھەيۋەت بىلەن چاقماق چېقىلدى. يامغۇرمۇ بىر تال، ئىككى تالدىن تامچىلاشقا باشلىدى. تەۋپىق كېتىشكە ئالدىراپ ئوقۇغۇچىلار بىلەن خوشلاشتى. ئەمدى ئۇ بۇ يەردىن چىقىپ رۇشتى مەكتەپكە يولۇقۇپ ئاندىن بويامەتتىكى مەخسۇس تەربىيىلىنىۋاتقانلارنىڭ ئالدىغا بارماقچى ئىدى.

لېكىن قىزلار ئۇنى ماڭغىلى قويمىدى، ھەممىسى ئۇنىڭغا ئولۇشۋالدى.

ــ يامغۇر توختىغاندا كېتىڭ، ھۆل بولۇپ كېتىپسىز،ــ دەپ چوقان سالدى ئۇلار.

ــ بالىلىرىم، مېنى قويۇۋېتىڭلار، مېنىڭ يەنە ئىشىم بار، يامغۇردا قالساممۇ مەيلى، كەتمىسەم بولمايدۇ،ــ دېدى تەۋپىق ئۇلاردىن ئىلتىماس قىلىپ.

بۇ چاغدا يامغۇر كۆپۈيۈپ، چىلەكلەپ تۆكۈلۈۋاتقاندەك چۈشۈشكە باشلىدى ھەم بوزاق توپىنى بىردەمدىلا بېسىپ، پاتقاققا ئايلاندۇرۇۋەتتى. يامغۇرنىڭ نەمخۇش پۇرىقى بىلەن زەربىگە ئۇچرىغان پوستەك توپىلاردىن ساپ ھاۋاغا «كونا تام» پۇرىقى تارقالدى. يامغۇر بىلەن ساپلاشقان ھاۋادا ئەسلى سېزىلمەي تۇرغان باشقا پۇراقلارمۇ ئۆزلىرىنى مەلۇم قىلىشقا باشلىدى.

قىزلار ئۇنى ئورىۋالغان ھالدا سىنپقا ئەكىرىۋالغان بولۇپ، ئۇلار ئوچۇق ئىشىكتىن يامغۇرنىڭ يېغىشىغا قاراپ تۇراتتى.

ــ كەتكىلى قويمايلى، قىزلار،ــ دەپ چۇقان سالدى شەرۋانىخان ئىسىملىك چوڭراق بىر قىز ساۋاقداشلىرىنى قۇترۇتۇپ. ئۇ بويامەتلىك بولۇپ، نىزامىددىنلار بىلەن بىر مەھەللىلىك مۇھەممەد ئىمامنىڭ قىزى ئىدى،ــ ھەمىشە بىزنىڭ مەكتەپكە كەلسىڭىز ئوغىقىڭىز قىردا قالغانىدەك ئالدىرايدىكەنسىز، بىزمۇ خەققە ئوخشاش سىزنىڭ بالىلىرىڭىزغۇ؟ ئوغۇلبالا ــ بالا، قىزبالا ــ بالا ئەمەسمىكەن؟!

ــ كۆردىڭىزمۇ، بۇلارنى،ــ دەپ كۈلدى تەۋپىق مۇشىپقە خانىمغا قاراپ:ــ بۇلار مېنى تالاپلا كەتتىغۇ؟

ــ راست ئەمەسمۇ، بىر قېتىم بولسىمۇ بالىلارنىڭ رايىغا بېرىپ قويۇڭ، ــ دېدى مۇشىقە خانىم كۈلۈمسىرەپ، ئۇ ھاۋاغا قاراپ قويۇپ، ــ يامغۇرمۇ ئەدەپ كەتتى،ــ دېدى.

ــ مانا، دېمەك سىزمۇ تەلەبلىرىڭىز تەرەپتە تۇرۇدىكەنسىز- دە؟

ــ شۇنداق بولماي ئەمىسە،ــ دېدى مۇشىقە خانىم مۇغەمبەرلىك بىلەن.

خانىمنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن قىزلار ئەمدى تېخىمۇ ئىشەنچىلىك ھالدا ئۇنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ، ماڭدۇرمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. مەمتىلى ئەپەندى گويا ئۆز بالىلىرىنىڭ ئەركىلەشلىرىنى قوبۇل قىلىپ تۇرغان مېھرىۋان ئاتىدەك، تەسىرلەنگەن كۈلۈمسىرەش بىلەن جىم بولۇپ قالدى. ئۇ دېمىسىمۇ بۇ يەرگە كەلسە دەرسنى ئۆتۈپ بولۇپلا قايتىپ

كېتەتتى. بۇنىڭدا ھەرخىل سەۋەپ باردى. بۇ سەۋەبلەردىن بىرى باشقىلارنىڭ گەپ تېپىشىدىن ئېھتىيات قىلىش تۈيغۇسى ئىدى. ئادەتتە ئۇ گەپ چۆچەكلەردىن قورقۇپ كەتمىسىمۇ، يەنە ئىختىيارسىز ھالدا بۇ يەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. دېمىسىمۇ قىزلارنىڭ ئاغرىنىشى توغرا ئىدى. «نېمىشقا ئۆز قىزلىرىمىزدىن قاچىمەن؟... » دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئۆزىنى ئەيىپلەپمۇ قويدى.

ــ ئەپەندى دادا، يامغۇرنى شېئىرغا قوشۇپ باقمامسىز؟ــ دەپ چۈقىرىدى قىزلارنىڭ ئەڭ كىچىكى كۈمۈش قوڭغۇراقتەك ئاۋازى بىلەن.

تەۋپىق ئۇنىڭ دادىللىقىنى ماختىغاندەك، ئۇنىڭ ماڭلاي چاچلىرىنى ئارقىغا سىلاپ ئەركىلىتىپ قويدى.

ــ ھۇ، شەيتان! ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ.

ــ شۇنداق قىلىڭا، ئەپەندىم. سىزنىڭ شېئىرنى قانداق توقۇيدىغانلىقىڭىزنى كۆرۈپ باقايلى ،ــ دېدى مۇشىپقە خانىممۇ ئوقۇغۇچىلىرىنى قوللاپ.

ــ شۇنداقمۇ؟ دېمەك، بۇ ئەسلىدە سىزنىڭ قۇتراتقۇلىقىڭىزدىن بولغان گەپكەن- دە. ماقۇل،ــ تەۋپىق شۇنداق دەپلا ئۇلاردىن كۆزىنى ئېلىپ تاغ تەرەپكە، شارقىراپ يېغىۋاتقان يامغۇرغا، غەربىي شىمال تەرەپتىن يېيىلىپ شەرق تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتقان گۇگۇم پەردىسىگە قاراپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، شائىرانە ئاھاڭدا ئوقۇدى:

تاغ باشىغا ياغدى يامغۇر،
قارا بۇلۇت يايدى گۇگۇم.
ئەمدى كەلكۈن شارقىرايدۇ؟
تىرلاللاھۇم، تىرلالاھۇم.
. . . . . .
كېيىن قۇياش كۈلۈپ چىقار،
ئەلۋەك نۇرى يۇرتنى قۇچار.

ياشاش ئۇچۇن ئارقاداشلار،
ئالغا، ئالغا! تىرلاللاھۇم!

. . . . . [1]

تەۋپىق شىبئىرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، قىزلار يەنە چۈقان سالدى.

ــ نېمىشقا كۈن كۈلۈپ چىقىدۇ، دەيسىز؟ قېنى چققىنى؟

ــ كۈننىڭ ھامان چىقىدىغانلىقىغا ئىشىنىڭلار، قىزلىرىم، ــ دېدى تەۋپىق ئاتىلارچە ئاھاڭدا، ــ قاراڭلار، بۇ ئۆتكۈنچى يامغۇر، بۇلۇت سۈرۈلگەنسېرى، ئۇنىڭ ئارقا تەرىپى يورۇپ بېرىۋاتمامدۇ. ھېلىلا بۇلۇتلار ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان قۇياش كۈلۈپ چىقىدۇ. مانا شۇ چاغدا ئۇ تەرەپتە ھەسەن- ھۈسەننى كۆرۈسىلەر، ــ بۇ چاغدا گويا بىرلا بۇيرۇق بىلەن توختىغاندەك يامغۇر شىپىدە توختىغاندى، ــ ئەمدى ماڭا رۇخسەت قىلارسىلەر؟ ــ دېدى تەۋپىق كۈلۈپ.

ــ ھاۋا ئېچىلىپ كەتسۇن، ئاندىن مېڭىڭ، يەنە كۈچۈيۈپ كەتسە يامغۇردا قالىسىز.

ــ ياق، ئەمدى توختىغىنى ھېساب بولۇپ قالىدۇ. ھاۋا بارغانسېرى ئېچىلىپ كېتىدۇ.

ــ رۇخسەت قىلىڭلار، قىزلار، ئەپەندىمنىڭ زۆرۈر ئىشلىرى بولسا كاشىلا قىلمايلى،ــ دېدى مۇشىپىقە خانىم.

ــ تەنە ئەمەستۇر، خانىم؟

ــ تەنە بولسىمۇ ھەق- تە، ــ دېدى خانىم كۈلمەسلىككە

---

[1] مەن 1985- يىلى ۋاقۋاغ يېزىسىدا ئەينى ۋاقىتتىكى قىزلار مەكتىپىنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسى بىلەن سۆھبەتلىشىش بەختىگە مۇيەسسەر بولغىنىمدا، بۇ مومايماڭا شۇ ئىككى كۈبلىت شىبئىرنى ۋە ئۇنىڭ قانداق شارائىتتا يارىتىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەندى. بۇنىڭدىن باشقا تەۋپىقنىڭ قىزلار مەكتىپى ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن ئىجات قىلغان «ئوقۇ خانىملار» دېگەن ناخشىسىنىڭ تېكىستىنىمۇ تەقدىم قىلغاندى ــ ئا.

تىرىشىپ،ــ بۇلارنى خۇددى ئۆگەي بالىلىرىڭىزدەك كۆرۈۋىتىڭىز ئەمەسمۇ.
ــ ها، ها، بۇگۈنچۇ؟ بۇگۈن ئۆز بولغاندۇق بالىرىم؟
ــ خۇداغا شۈكرى، بۇگۈنكىچىلىك تۇرۇپ بەرسىڭىزلا رەنجىمەيمىز.
ــ خەير، بالىلىرىم، خۇشۋاق بولۇڭلار.
ــ سىز ھەم سالامەت بولۇڭ، ــ ئۇلار سىنىپىنىڭ ئىشىكىدە تۇرۇپ ئۇزۇتۇپ قېلىشتى.

تەۋپىق مەكتەپ ئىشچىسى ئېلىپ كەلگەن ئېتىغا يېنىككىنە مىنۋېلىپ، يەنە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئوقۇغۇچىلارغا قول ئىشارىتى قىلىپ خەيرلەشتى.

ئارقىدىن كىمدۇر ناخشا باشلىۋەتتى:

يۇرەمدۇق ئوينىپ،
كوچىنى بويلاپ؟
ئىجتىھات بىلەن،
ئوقۇ خانىملار.

كۆپچۈلۈكمۇ ناخشىغا قوشۇلدى:

تۇننى- تۇن دېمەي،
كۈننى كۈن دېمەي.
كېلىچەك كۆزلەپ،
ئوقۇ خانىملار.

تەۋپىق ئارقىسىدىن ئاڭلىنىۋاتقان قىزلارنىڭ ناخشىسىغا قۇلاق سېلىپ كېتىۋېتىپ مەمنۇنىيەت بىلەن كۈلۈمسىرىدى ۋە مۇشۇ نەتىجىلەرگە ئېرىشىش يولىدىكى كەچمىشلەرنى ئويلاپ كەتتى. ئاتنى مېڭىشقا قويۇۋېتىپ، چۆچەكتىكى ئەنسىز كۈنلىرىنى، سەرۋەرنى،

ئـوغلى ئابدۇسـەمەدنى، شـەمەيدىكى كـىچىككىـنە بەختىيـار ئائىلىـسـىنى، ئوقۇش يولى ئـىزدەپ قـىلغـان سـەپەر، سەرسـانلىق- سـەرگەندانلىقتا ئـۆتكەن ۋاقتلارنى خۇددى كـىنو لېنتـىسـىدەك كۆز ئالدىـدىن ئۆتكۈزۈشـكە باشـلىدى. تـۇركـىيەدىكى دەسـلەپكى ئېچىنىـشـلىق تۇرمـۇش كارتـىنىـسـى، ئـاقكۆڭۈل ئابـدۇللاھ ئەپەنـدىنىڭ غەمغـۇرلىقى، خـىيالچـان ئەدىـبە،... «تـۇرك گەنچـلەر بىرلىكى»دىكى ياش سەپداشلار ئارىـسىدا ئۆتكەن جۇشـقۇن يىلـلار... «تـۇرك ئوچاقلىرى»دىكى قـىزغـىن لىكـسـىيىلەر، تـالاش- تارتـىشـلار... ئارقـىدىن ئـۇ جىسمانىي جەھەتتىن ساغلام، فىزىئولوگىيە جەھەتـتىن نورمـال يېتىلگەن ئەر كـىشى بولۇشى سەۋەبىلىك شەخـسـي تۇرمۇشـى ھەققىـدىمۇ ئېچىـنىش، ئـازابلىنىش ئىچىـدە ئويلىـدى. شـۇنىڭ بىلەنـلا ئىـستانبۇل بوغـۇزى، دېڭىـز سـاھىلىدا ئەدىـبە بىـلەن بىلـلە بولغـان كۆڭۈللـۈك ۋە كۆڭۈلسـىزلىك ئارىلىشـىپ كەتكەن سەيلىلەر خىيالىغا كەلدى. ئـۇ شـۇ تـاپتىكى جىسمانى ئېھتىياج (فىزىئولوگىيلىك تەلەپ) نىڭ كۈچلۈك بېسـمى بىلەن ئاشـۇ ۋەسۋەسـىلەرنى توسـۇپ، ۋەتەن غېمىنى يېيىشـكە مەجبـۇر قىلالىغانلىقىغا ھەيـران قالـدى. ئەمـدى بولسـا بـۇ نەتىجە بىـلەن ئۇنىڭـدا پۇشـايمان بىـلەن قانـائەت ئارىلىشـىپ كەتـكەن بىـر خىـل ئـازابلىق تۇيغـۇ پەيـدا بولـدى. بـۇ «ئارىلاشـما»دا پۇشـايمان ئاساسـى ئورۇنـدا تۇرىدىغانـدەك بىلىنىـپ كەتتى. ئـاھ، ئـۇ شـۇ تـاپ بىـر كۆڭۈللـۈك ئـائىلىگە نەقەدەر مۇھتـاج ئىـدى - ھە!... ئارقـىدىنلا ئـۇ ئۆزىنىـڭ رومانتىـك خىيالغـا بېرىلىـپ كەتكەنلىكىنى، ئـۇ ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار بولۇپ، ئەمدى قايتىـپ كەلمەيدىغانلىقىنى ئېىـسىگە ئالدى، بىراق، يەنە بىر ۋەسۋەسە ئۇنىڭغـا تېخى ئۆتـۈپ كەتمىـگەن، ھېلىمـۇ ئېرىشـكىلى بولۇدۇغـان يەنە بىـر گـۈزەل «بـاغچىنى» ئەسـلەتتى. بـۇ ـــ مەلىكـزاد ئىدى...

ئۇنىڭ مەڭگـۈ ئويغـاق تۇيغـۇلىرى ئـۇنى دەرھـال خۇسۇسـى ۋەسۋەسـىلەر ئىسكەنجىـسـىدىن قۇتقـۇزۇپ چىقتـى: «لەنەت سـاڭا، مەمتىلـى! ... » بـۇ چاغدا ئۇ مەشھەتكە يېتىپ كەلگەنىدى.

قـىزلار مەكتىۋىـدە ئـازراق ۋاقتىنـى ئۇتتـۇرۇپ قويغاچقـا خـىزمەت

www.uyghurkitap.com
كىتاب تور بېكىتى

كۈنتەرتىبىگە تەسىر يەتكەندى. شۇڭا ئۇ بەزى كۈن تەرتىپىنى قىسقارتىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولدى. ئالدى بىلەن ئۇيۇشمىغا بېرىپ، ئاتنى ئېلاخۇنغا تاپشۇرۇشى كېرەك. ئۇ ئۇيۇشما هويلىسىغا كىرگەندە ئۇنى ئېلاخۇن بىلەن بىللە پاشاخان كۈتۈۋالدى.

ــ خوش كەپسىز، ئەپەندىم،ــ دېدى پاشاخان يېقىملىقراق كۆرۈنۈشكە تىرىشىپ،ــ مەن سىلىنى ساقلاپ تۇرغىلى خېلى بولدى.

ــ شۇنداقمۇ؟ ــ دەپ سوريدى تەۋپىق ئۆزىنىڭ ئادەتكە ئايلانغان رىتورىك سوئالىنى تەكرارلاپ خۇش چىراي قاراپ. ئۇ هەممە ئادەمگە ئەنە شۇنداق بىر خىلدا مۇئامىلە قىلاتتى. بۇ مۇئامىلىسى تاكى قارشى تەرەپ ئۆزىنىڭ ئادەملەر تائىپىسىگە تەئەللۇق ئەمەسلىكىنى ئېلان قىلغىچە داۋاملىشاتى.

ــ شۇنداق، ساقلاپ تۇردۇم...

ــ بىر ئىش بارمىدى؟ ــ دەپ سوريدى تەۋپىق ئۇنى يەنە مىراس دەۋاسىنى قوزغىماقچىمىكىن دەپ گۇمانسىراپ.

ــ هەئە...ئىش بولمىسا ئىزدەمتىم...بىزنىڭ ئۆيگە بىر بېرىپ كەلسىلە بولاتتى...

ــ قانداق خىزمىتىڭىز باريدى؟ ئوچۇقراق ئېيتسىڭىزچۇ.

ــ بىر كىشىنىڭ سىز بىلەن كۆرۈشكىسى باركەن، بىزنىڭ ئۆيدە ساقلاپ قالغانىدى...

ــ سىزنى ئەۋەتكىچە ئۆزىلا كەلگەن بولسا مانا بۇ يەردە كۆرۈشمەيتۇقمۇ؟

ــ ...ئىشقىلىپ بارسىڭىزمۇ ئوخشاشقۇ؟ ئۆيگە بارسىڭىز تۇز ئارتىپ قويماستۇق...

ــ شۇنداقمۇ؟ ئەيىپكە بۇيرىماڭ، مەن هازىر بىرياققا ماڭاي دەپ تۇراتتىم. ئەگەر ئۇ كىشى مەستۇرە ئايال بولمىسىلا بۇ يەرگە كەلسە هەر قاچان ئىشكىم ئوچۇق ئەمەسمۇ، شۇنداق دەپ ئېيتىپ قويۇڭ ئەمىسە.

ــ شۇنداقراق بىرئىشدى...

ــ قانداقراق؟
ــ مەستۇرە ئايال...
ــ كېسەل كۆرسىتەمدىكەن يە؟ بىلىپ كەلگەن بولسىڭىز ياخشى بولاتتى. كېسەل كۆرسىتىدىغان بولسا دورا بىر نەرسىلىرىمنى ئېلىۋالاتتىم.
ــ ... ــ پاشاخان مەڭدەپ قالدى.
ــ مەن بۇيامەتكە ماڭغانىدىم، ئۇ يەردە مېنى 500 كىشى ساقلاۋاتىدۇ، ھەر ھالدا بىر ئادەمنى ساقلىتىپ قويسامۇ، 500 ئادەمنى ساقلاتماسلىق ئۈچۈن بولغانلىقىنى ئېيتىپ قويسىڭىز رەنجىمەس.
ــ مەيلى، ئەمىسە، بويامەتتىن كېلىپ باراسىز...
ــ ماقۇل، بۇ ئىش شۇنداق بولسۇن، رەنجىمەي قايتىڭ،ــ دېدى تەۋپىق ئۇنى ئىللىق ئۇزۇتۇپ. بىراق ئۇ «مېھماننى رەنجىتىپ قويدۇممۇ ــ قانداق؟ ھېلىقى مەستۇرىنىڭ زۆرۈر ئېھتىياجى چۈشكەن بولسا رەت قىلغىنىم توغرا بولمايدىغۇ؟ بىر گەپ بار! گۇمانخور! سەندە قوراللىق ئىككى ئەسكەر تۇرسايۇ، دۈشمەن يەنە نېمىلەرنى ئويلاپ يۈرەر، بويامەتتىن پاتراق كەلگىلى بولسا ھەر ھالدا بېرىپ باققان ياخشى» دېگەنلەرنى ئويلىدى. شۇنداقلا خېلى يېشىلگەندەك بولۇپ، ئېلاخۇنغا ئاتقا بىر نەرسە بېرىپ قويۇشنى، ھازىرلا يەنە يول يۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپ، ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

2

تەۋپىق بويامەتتىن قايتىپ كەلگەندە ئۆيدە مۇھەممەد دامولا قاتارلىق كاتتايلاقلىق مېھمانلار ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. شۇڭا ئۇ پاشاخان دېگەن ئىشنى ئېسىدىن چىقىرىپ مېھمانلار بىلەن بولۇپ كەتتى. گەپ ئارىلىقىدا يەنە بۇ ئىشنى ئېسىگە ئېلىپ، ئادەم ئەۋەتىپ ئۆزر

سوراپ قویساممکىن دەپ تۇراتتى، پاشاخان يەنە كېلىپ قالدى.
ــ ئەپەندىم، خەق سىزنى ساقلاپ كۆزى تېشىلەي دېدى، مەن بىلەنلا يۇرىگە ــ دېدى پاشاخان بىر خىل سىرلىق كۇلۇمسىرەپ، شۇنداقلا جىددىي كۆرۈنۈشكە تىرىشىپ.
ــ شۇنداقمۇ؟ كۆرمەمسىز، بويامەتتىن كەلسەم مېنى مېھمانلار كۈتۈپ تۇرغانىكەن، ئۇلارنى قويۇپ كەتكىلى بولماي قالدى. مەن ئۆزۈممۇ ئادەم ئەۋەتىپ ئۆزۈر سوراي دەپ تۇراتتىم.
ــ بېرىپ كۆرۈشۈپلا كەلسىڭىز بولاتتى...
ــ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بۇ دوغۇ بىلىپ كەلگەنسىز؟ ئېيتىپ باقسىڭىز بەلكىم بارماي تۇرۇپ ھەل قىلغىلى بولار.
ــ بارمىسىڭىز بولمايدۇ. بېرىپ ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشكەندە راست ئىكەن دەپ قالسىز،ــ پاشاخان غەلىتىرەك ھىجايدى.
تەۋپىق ئۇنىڭ سۆز- ھەرىكىتىدىكى سۈنئىي ئىلىمىنتلارغا دىققەت قىلىشقا باشلىدى. شۇڭا بارماي تۇرۇپ كىمنىڭ چاقىرتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ بېقىشقا قىزىقىپ قالدى.
ــ مېنى كۈتۈپ تۇرغان كىشى كىم بولۇدۇ؟ ئېيتىپ باقسىڭىز بەلكىم ھەقىقەتەنمۇ زۆرۈرلىكىگە كۆزۈم يەتسە ئۆيدىكى مېھمانلارغا ئۆزىر ئېيتىپ غاچچىدە بېرىپ كېلەرمەن. قانداق؟
ــ ئوغۇ،...ئېيتما دېگەنتى...
ــ شۇنداقمۇ؟ نېمانداق مېنى قىزىقتۇرىسىز، چاپسانراق ئېيتىڭىزچۇ.
ــ شۇنچە ئالدىراپ كەتكەن بولسىڭىز ئېيتاي، ئەمىسە، ھېلىقى،...نېمىنى بىلەمسىز؟ ھېلىقى... مەنغۇ سىزنى ئوبدان بىلىدۇ دەپ ئاڭلىدىم، ئىككىڭلار بىلىشىدىكەنسىلەر... زۆھرەگۈلچۇ. زۆھرەگۈل سەتەڭ دېسە كىم بىلمەيدۇ.
ــ شۇنداقمۇ؟ خوش، خىزمەت نىمىكىن؟
ــ شۇ زۆھرەگۈل،...سىزگە كۆڭلى چۈشۈپ قاپتىكەن، بىر كۆرۈشسەم

دەپ بىزنىڭ ئۆيگە كىلىپ پات- پاتلا ئەھۋال ئېيتىدۇ، بۇگۈنمۇ ئۇزۇن ساقلاپ كەتتى...

ــ شۇنداقمۇ؟ ئەجەپ ئىش. مادامنىڭ[1] كۈتكىنىگە ئەپسۇس، مەن مېھمانلاردىن ئايرىلمايمەن، خەير.

ــ ئەپەندىم، توختاپ تۇرۇڭا، ــ پاشاخان جىدىيلەشكەن ھالدا ئۇنى توختىتىۋالدى، ئۇنىڭغا ۋەزىپە جىددىي تاپشۇرۇلغاندى، ــ قارىڭا، بىر ئاجىزەگە ئىچىڭىز ئاغرىسۇن، كۆيەك ئازابىنىڭ يامانلىقىنى بىلىدىغانسىز؟

تەۋپىق پاشاخاننىڭ قېلىنلىق چىقىپ تۇرغان چىرايىغا يالت قىلىپ قاراپ قويۇپ، كۆڭۈل ئىكرانىدىن زۆھرەگۈلگە دائىر بىر مۇنچە كۆرنۇشلەرنى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ سىرلىق بېقىشلىرى، ئۇلۇغ كىچىك تىنىشلىرى... بۇ ئىش راستەكمۇ قىلاتتى. ئەممە بۇنىڭغا سۈيقەست يوشۇرۇنغاندەكمۇ قىلاتتى. ئۇ ياخشىراق ئويلۇنۇۋېلىش قارارىغا كەلدى.

ــ كۈتكەن بولسا يەنە كۈتسۇن، كۆيۈك دېمەك ئازاپ، ئاشىقنىڭ ئىشى- كۈتمەك. زىلەيخامۇ يۈسۈپنى قىرىق يىل كۈتۈپ چىداپتىكەن، ئۇ مادام ئەتىگىچە چىدار؟ ئەتە سىز كەلمەڭ، ئەتە كەچتە مەن ئۆزۈم بارىمەن.

پاشاخان ئەرلەرنى چېكىپ كۆرگۈچى كۆز نۇرى بىلەن تەۋپىقنى تەپسىلى كۈزۈتۈپ، ئۇنىڭ تەنە قىلمايۋاتقانلىقىغا جەزم قىلغاندىن كېيىن شاللاقلىق بىلەن ھىجىيىپ قويدى ۋە خوشلۇشۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئاخىرىقى ھېسابتا تاپان ھەققىگە چۈشلۈق ئىش قىلغىنىدىن بەكمۇ سۆيۈنۈپ كەتتى.

---

[1] مادام madam ــ خانىم. يات دىندىكى ئاياللارغا ۋە تۇيۇ قىلغان ئاياللارغا ئىشلىتىدۇ. بۇ يەردە تەۋپىق زۆھرەگۈلنى ئېرى بار تۇرۇقلۇق ئاشۇنداق قىلغىنى ئۈچۈن ھەم يات كۆرگەنلىكى ھەم ئېرى بارلىقنى ئەستە تۇتۇشنى ئاگاھلاندۇرشنى ئىپادىلىمەكچى ــ ئا.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىدىن

******

پاشاخان هويلىسىغا كىرىشىگىلا ئېغىلىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، بىرسى ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ هەي پاسكىنا، ئىشنى بۇزدۇڭمۇ، ئەپلەشتۇردۇڭمۇ؟ــ دېدى ئۇ غەزەپلىك شۇئىرلاپ.

ــ چېچىلمىسىڭىزچۇ، ئىش ئەتىگە قالدى. بۇگۈن مېھمان بارىكەن، مەنمۇ كۆردۈم، راستىنلا مېھمان بارىكەن، ئەتە بارمىساممۇ كېلىدىغان بولدى.

ــ ئىشنى چاندۇرۇپ قويغان بولساڭ كاللاڭغا ئاگاھ بول!ــ مەمتىمىن شۇنداق دەپ باغ تەرەپكە قاراپ ئىسقىرتتى.

ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىدىن، بالىخانىدىن ، باغدىن بىر نەچچەيلەننىڭ گەۋدىسى پەيدا بولۇپ ئۇلارغا قاراپ قالدى. ئۆي ئىچىدىنمۇ ئىككىيلەن چىقىپ كەلدى.

ــ ئەتە كەچتە كېلىڭلار، هازىر ئىنىسى ـ جىنغا چاندۇرماستىن كېتىپ قېلىڭلار،ــ دېدى مەمتىمىن ئۇلارغا پىچىرلاپ.

شىرىكلىرى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە غايىپ بولغاندىن كېيىن پاشاخانغا:

ــ هېلىقىنى گاچچىدە باشلاپ كەلمەمسەن، ئەتتىگەننىڭزى ئاۋارە بولغۇنۇمغا قۇرۇق كەتمەي، ــ دېدى.

پاشاخان سەل نىزىقىغاندى، مەمتىمىن ئۇنىڭ ئېڭىكىنى كۆتۈرۈپ:

ــ ماڭا قىلغىنىڭ بىكار كەتمەيدۇ، ئۇقۇپ قوي، بىزدەك ئوغۇلبالىنىڭ پېشى تېگىپ كەتكەن ئادەممۇ قۇرۇق قالمايدۇ. بولە جۇگۇ، مەن ماۋۇ ئۆيدىكىنى ماڭدۇرىۋېتىپ تۇراي، ــ دېدى ئەركىلىتىش ئاهاڭدا.

پاشاخان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مەمتىمىن هوجىرىغا كىرىپ كەتتى.

3

ئەتىسى ئەتتىگەندە تەۋپىق ئىزچىلاردىن چوڭلار گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى يارمۇھەممەد ۋە ناسىراخۇن، ئەكبەر، قۇربان جاپپار، ئابلىز قاتارلىقلارنى ئالدىغا چاقىرىدى.

ــ مەن قەشقەرگە بارىدىغان بولۇپ قالدىم، سىلەرگە بىر ۋەزىپە تاپشۇرۇپ كېتىمەن،ــ دېدى ئۇ، ــ ئەتە كەچتە پاشاخاننىڭ ئۆيىگە بارىسىلەر، شۇ يەردە سىلەر قىزىق تاماشا ئۈستىدىن چۈشىسىلەر،ــ ئۇ جىددىلىك بىلەن تاپىلىدى. ــ ناھايىتى ھۇشيار بولۇڭلار، سىلەرگە ئوغرىلار بىلەن ياكى بۇزۇقلار بىلەن ئېلىشىشىغا توغرا كېلىشى مۇمكىن. ناسىراخۇن مېنىڭ كىيىملىرىنى كېيىپ يول بىلەن ئاشكارە مېڭىپ ئۆيگە كىرسۇن، ــ ھېلىقى ۋەقەدىن كېيىن ناسىراخۇننىڭ باتۇرلىقى تىللاردا داستان بولۇپ، تەۋپىققىمۇ بەك يېقىپ قالغاندى، ــ قالغىنىڭلار يوشۇرۇن بېرىپ ھويلا ئەتراپىغا مۆكۈنۈڭلار. ھويلىدا ئۆرە-تۆپە باشلانغان ھامان ھويلىغا سەكرەپ چۈشۈڭلار- دە، شۇ يەردىكى جىمى ئادەمنى باغلاڭلار. ئېھتىمالى ناھايىتى ئاز بولسىمۇ دىققەت قىلىدىغان ئىش، سىلەر بەلكىم ھېچقانداق ئىشقا يولۇقماسلىقىڭلار مۇمكىن، بۇنداق ئەھۋالدا ناسىراخۇن ئۆيگە كىرىپ يېرىم سائەتچە تۇرسۇن، باشقا ئىش چىقمىسا قايتىپ چىقسۇن، ئۆيدىكىلەرگە بۇنى ياشلاردىكى بىر خىل قىزىقچىلىق سۈپىتىدە چۈشەندۈرۈپ قويۇپ، چاخچاق سۆزلەر بىلەن قايتىپ چىقساڭ بولۇدۇ، ئوغلۇم. باشقىلار سەن تېنچ- ئامان يېنىپ چىققاندىن كېيىن ئورۇنلىرىدىن قوزغالسۇن.

ئىزچىلار نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى تازا ئاڭقىرىپ كېتەلمىدى.

ــ قانداق ئىش بۇ، ئەپەندىم؟ ھېچ چۈشىنەلمىدۇق، ــ دېدى يارمۇھەممەد.

ــ بۇ ئىشنى مەنمۇ ئانچە چۈشەنمەيمەن. شۇنىسى ئېنىقكى، ھۇشيار

بولۇڭلار . ئىلاجى بار ھويلا ئىچىنى كۆرۈپ تۇرغىلى بولۇدۇغان جايلارغا مۆكۈنۈڭلار. ناسراخۇن ئۆيگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن ھويلىغا باشقا ئەركەكلەر كىرىپ قالسا، ھەركىتى شۇبھىلىك بولسا سىلەرمۇ دەرھال ھەربىرىڭىزنى كېلىپ ئۇلارنى باغلاڭلار. ئاندىن ئۆيگە كىرىپ ئۇينى تەكشۈرۈڭلار.

ــ بولۇدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا مەن كەتتىم، خەققە كۆرۈنمەي كېتىمەن، بىر كىيىم تەييارلاپ قويدۇم. ئۆزەڭنى خەققە تونۇتۇپ قويما. ئەتە كېلىپ نەتىجەڭلارنى كۆرىمەن. ناسراخۇن تەۋپىقنىڭ قارىسى يۇتىشى بىلەنلا توختى زۇنۇن بىلەن كۆرۈشۈپ، بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈشكە پۇرسەت كۈتۈپ ، ئىچىدە، بۇ ئىشنى بۇزۇۋېتىشنى ئويلىدى. ۋاقىت يېتەرلىك ئىدى . شۇڭا ئۇ خېلى خاتىرجەم ھالدا: «بىزنىڭ ئادەملەر ئۇنىڭغا قاپقان قۇرغان بولسا كېرەك، بۇ ئىشنى يەتكۈزسەم ھەر ھالدا قولۇمغا پۇل كىرىدۇ» دېگەنلەرنى ئويلىدى.

ئۇ چۈشتە غىپىدىلا ھەمراللىرىدىن ئايرىلىپ، خوجايىننىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ كۈپ- كۈندۈزدە سېنى كىم چىللاپتۇ، زەزگى!- دەپ كايىدى توختى زۇنۇن لەۋلىرى غەزەپتىن تىترەپ.

ــ ھېچكىمگە كۆرۈنمۈدۇم، مۇھىم گەپ باردى، كەچكە قالدۇرغىلى بولمايدۇ...

ــ نېمە گەپ؟

ناسراخۇن قىسقىچە سۆزلەپ بەردى ھەم ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنىمۇ قوشۇپ قويدى.

توختى زۇنۇن شۇ ھامان بۇنىڭ مەمتىمىنىڭ تەلۋە خىياللىدىن بولۇۋاتقان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇنىڭچە بۇنىڭ ئەڭ بولمىغاندىمۇ بىر پايدىسى باردى: يا مەمتىمىن باش- باشتاقلىق قىلغانغا تويىاتتى، يا ئەپەندىم رەسۋا بولاتتى. ئەمما ئۇ كىچىك جاسۇسقا بۇنى چۈشەندۈرۈپ

ئولتۇرمىدى.

ــ سەن بىلەن ئالاقىسى بولمىغان ئىشلارغا باش قاتۇرۇپ كەتمىسەڭمۇ بولۇدۇ. بۇ ساڭا خىزمەت كۆرسۈتۈشنىڭ ياخشى پۇرسىتى. ئەپەندىنىڭ دېگىنىدەك قىل، ئۇ سېنى تېخىمۇ ياخشى كۆرۈىدىغان بولسۇن، نېمە دېسەم شۇنى قىل، دېمىگەننى سورىما، چۈشەندىڭمۇ؟

ــ چۈشەندىم، ــ ناسىراخۇن چۈشەنمىگەندى. ئۇنىڭ چۈشەندىم دېگىنى بۈيرۇقنى ئىجرا قىلشلا ئىدى.

گۈگۈم پەردىسى كائىناتنى يېپىشقا باشلىغاندا ناسىراخۇن نىزاخۇن قوتۇرنىڭ هويلىسىدىن تەڤىق قىياپىتىدە ياسىنىپ چىقىپ، كۆزلىگەن نىشانغا قاراپ كەتتى. باشقا ئىزچىلار بولسا ئېرىقلارنىڭ ئىچى، باغلارنىڭ ئارقىسى بىلەن يوشۇرۇنچە مېڭىپ، ئاللىقاچان بەلگىلەنگەن جايغا بېرىپ يوشۇرۇنۇپ بولۇشقاندى.

ناسىراخۇن ئېھتىيات بىلەن پاشاخاننىڭ هويلىسىغا كىردى. هويلا جىم- جىت، تاملار، دەرەخلەر كۆك ئاسمان سەتهىدە قارا كۆلەڭگىدەك سىرتقى شەكلى بىلەن كۆرۈنەتتى. ئۇدۇلدىكى ئېغىلنىڭ ئىشىكى قېنىق قارا رەڭدە بىلىنىپ تۇراتتى. ئېغىل تېمىدىكى قىغ چىقىرىدىغان تۆشۈك ئاللىنمىنىڭ بېشىغا ئوخشاپ، كىشىگە سۈر بېرەتتى. قەرۋىستانلىقتەك جىمجىتلىق ناسىراخۇننى قورقۇتۇشقا باشلىدى. «خۇدا، مېنى قانداق قىسمەت كۈتۈپ تۇرغاندۇ؟ بۇ ئۆيدىكىلەرنىڭ هەممىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئۇنى ماڭا ئارتماقچى بولغانمىدۇ- يا؟ ئىشقىلىپ ياخشىلىق يوق... ياق، بۇ مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئىشەنچىنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ياخشى پۇرسىتىمىش. مۇشۇ گەپتىن قارىغاندا خەتەرلىك يوق، بولغاندىمۇ مەن ئۆلىدىغان دەرىجىدىكى خەتەرلىك ئەمەس،... » ئو هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تېڭىرقاپ تۇرۇۋېتىشتىن قورقۇپ، يەنىلا ئۆيگە كىرگەن ياخشى، كىرمەيمۇ بولمايدۇ، دەپ ئويلىدى- دە، ئۆينىڭ ئىشكىنى ئاچتى.

مۇرا بېشىدا كىچىككىنە جىن چىراق پىلىلداپ يېنىپ، ئۆيدىكى

چوڭراق شەكللەرنى پەرق قىلىشقا ئىمكان بېرىپ تۇراتتى. ئۇدۇلىدىكى سۈپىغا قېلىن يوتقان سېلىنغان بولۇپ، يوتقان ئۈستىدە ناز بىلەن تەتۇر قاراپ بىر ئايال ئولتۇراتتى. ئۇ ھەيران بولدى: «بۇ قانداق بولغىنى؟ ھېلىقى دېگەن گۈلدۇر- تاراق بولمايدىغان يەنە بىر خىل ئېھتىمالغا ئۇچرىغان ئوخشىمامدىم؟» ئۇنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇغا سەل كۆنگەندىن كېيىن، يوتقانغا پۈتىنى تىقىپ ئولتۇرغۇچىنىڭ ئالاھىدە ئېسىل كىينىگەن ئايال ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ جىلتىكىسىدىكى كالاۋتون، سىكە مارجانلارنىڭ پارقىراپ تۇرغىنىدىن بىلدى. ئايالنىڭ بۇ ياققا قارىماي تۇرۇشى ئۇنى يەنە قورقۇنۇچقا سالدى. «بەلكىم ئۇ جىن!... ئاھ، خۇدا پىشانەمگە پۈتۈلگىنى نېمىدۇر... »

ــ بۇ يەرگە چىقمامسىز،ــ دېدى ئايال بۇ تەرەپكە سەل بۇرۇلۇپ قىيا بېقىپ، ئاندىن يەنە دەرھال تام تەرەپكە قارىۋالدى.

«ئاۋازى نىمانداق ئايال بۇ؟ پاشاخاننىڭ ئۆيىدە ئەمەس، پۈتۈن مەشھەتتىمۇ ئاڭلاپ باقمىغان ناتونۇش ئاۋازغۇ بۇ؟ ... » ئۇ ئايالغا ئىككى قەدەم يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭ كىملىكىنى سوراي دېدى- يۇ، دەرھال ئۆزىنىڭ باشقا رولغا چىققان ئادەملىكىنى ئېسىگە ئېلىپ تونۇپ قالمىسۇن دەپ دەرھال تۇرۇۋالدى. بىراق، كىيىملەر ئۇنىڭغا تونۇشتەك قىلاتتى. ئەمما ئۇسقان، قەددى قامىتى قوپالراق ئايالدى.

ئۇ قايتسام بولارمۇ، ئۆزۈمنى مەلۇم قىلىپ، چاخچاق قىلدىم، دېيىشىم كېرەكمۇ؟ دەپ ئويلاپ تۇراتتى، ھويلىدىن ئاڭلانغان ئوپۇر- تۇپۇردىن چۆچۈپ دەرھال كەينىگە بۇرالدى. ئاڭغىچە ئىشكىمۇ ئېچىلدى ۋە ئىككى ئادەمنى باغلاپ مۇكچەيتىۋالغان ئىزچىلار بوسۇغىدا پەيدا بولدى. يارمۇھەممەت قالغانلارغا ئۆينى ئاختۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى.

ــ بۇ كىم ئايال؟ ــ دەپ سوردى يامۇھەممەد.

ــ مەنمۇ بىلمەي تۇرىمەن، ــ دېدى ناسراخۇن، ئەمما دەرھال «ئۆزۈمنى ئاشكارىلىسام بولۇدۇغان بولۇرمىدى» دېگەنلەرنى ئويلاپ قالدى.

ــ هوي، خوتۇنئاچا[1] كىمسىز؟ ئۆيىڭىزگە ئوغرىلار كىرىۋېتىپتىكەن تۇتۇۋالدۇق، سىز نېمانداق پاڭقايدەك ئولتۇرىسىز؟

ــ بۇ ئۆيلۈك ئەمەستەك تۇرىدۇ،ــ دېدى ناسىراخۇن، ــ بۇ پاشاخاننىڭ ئۆيى تۇرسا، ئەمما بۇ ئايال پاشاخان ئەمەس.

ــ گاچىمۇ يا؟ ئوغرىلارنىڭ بېشى شۇمۇ؟

ــ گاچا ئەمەستەك، بايا گەپ قىلدى.

ــ ئاۋازىدىن تونۇمىدىڭمۇ؟

ــ ياق، ئاۋازى يات بىرلا.

ــ ئۆي ئىگىسى نەدە بولغىدى؟ قاراپ بېقىڭلار، ھەممە ئۆيگە كىرىپ قاراڭلار.

ــ ئەسلىدە- زە بۇ جالاپنى قۇش قىلىپ سىلىپ ئەپەندىنى رەسۋا قىلماقچىكەن - دە! ــ دېدى ئابلىز ئۆزىنى تۇتۇپ تۇرالماي.

ــ ئىزچىي! ئاغزىڭىزدىن سەت گەپلەر چىقمىسۇن!ــ دەپ ئاگاھلاندۇردى يارمۇھەممەت.

ــ ئەمەلىيەتتىمۇ شۇ- دە، ــ دېدى ناسىراخۇن،ــ بۇياقتا قارا، ھەي!

قۇربان جاپپار ئۆينى ئاختۇرۇپ قازناقتىن بىر ئادەمنى سۆرەپ چىقتى.

ــ كۆرمىگىلى تاس قاپتىمەن، بىرمۇنچە ئەسكى- تۈسكىنىڭ ئارىسىغا كىرىۋاپتىكەن،ــ دېدى ئۇ.

ــ باغلاڭلار!ــ دېدى يارمۇھەممەت. ئاندىن ئايالغا قاراپ توۋلىدى،ــ ھەي، ئايال، بۇ يەرگە چۈشۈڭ! كىمسىز

قىرەپ يىغلىۋەتتى.

ــ خۇدا ھەققى، مەن...- ئۇنى؟! ــ ئۇلار ئايال كىشىگە قول سېلىشقا پېتىنماي توۋلاش ۋارقىراش بىلەن چەكلەنمەكتىدى.

---

[1] خوتۇنئاچا ــ(خوتۇن ئاچا)ــ ئىسمىنى بىلمىگەن ئايالىلارنى ئاتۇشتا شۇنداق چاقىرىدۇ، ئىسمىنى بىلمىگەن ئەرلەرنى ئادىمىكا (ئادەم ئاكا) دەپ چاقىرىدۇ (يەرلىك شىۋە) ــ ئا.

ئايال غالىلداپ تىترەپ، بۆر ئۇ ئاۋازى ئەمدى ئايالنىڭكىگە زادىلا ئوخشىماي قالدى، ئۆزىمۇ ئاستا بۇ تەرەپكە ئۆرۈلۈپ، يا گېپىي، يا ھەرىكىتى قولاشماي يۈكىنىۋالدى.

ــ ھوي، بۇ قانداق گەپ؟ ــ دەپ ھەيرانلىق قېلىشنى ئىزچىلار بىر- بىرىگە قاراپ،ــ ئەر كىشىمۇ بۇ؟

ناسىراخۇن بىر ئاتلاپلا سۈپا ئۈستىگە چىقىپ، ئۇنىڭ رومىلىنى تارتىۋەتتى. شۇنداقلا ئۇنىڭ ساقلى بارلىقى مەلۇم بولدى. ئەسلىدە ئۇ ئايالچە ياسىنىپ ئولتۇرغان ئەر كىشىكەن.

ئىزچىلار ئىنتايىن غەزەپلىنىپ، بۇ «ئايال»نى بىر قانچىنى ئۇرۇۋەتتى.

ــ باغلاپ ئېلىپ مېڭىڭلار! ــ دېدى دېدى يارمۇھەممەت.

ــ خۇدا ھەققى، ــ دەپ يېلىندى «ئايال» ئۇلارنىڭ پۇتىغا ئېسىلىپ،ــ ھېچ بولمىسا كىيىم يەڭگۈشلىۋالاي، ئاندىن نېمە قىلساڭلار مەيلى، خۇدا ھەققى!...

ــ مۇشۇ پىتىڭ سازايى قىلىمىز، خاتىرەڭنى جەم قىل!

ــ نومۇسقا ئۆلتۈرىسىلەرغۇ مېنى...

ــ سەن نومۇسنى بىلسەڭ ئايالنىڭ كىيىمىنى كىيىپ تۆشەكتە يىگىت كۈتۈپ ئولتۇرامتىڭ، ماڭ! بولمىسا كۆرلۈكۈڭنى كۆرىسەن!

ئۇلار ھويلىغا چىقىپ تۇتقۇنلارنى ئېلىپ ماڭغىلى تۇرغاندا ھاسىرىغانچە ئەكبەر كىرىپ كەلدى.

ــ يۈتتۈرۈپ قويدۇق،ــ دېدى ئۇ ھەممىدىگەن ھالدا،ــ يولدا بولۇدۇغان بولسا قانىتى بولسىمۇ يېتىۋالاتتىم، قوناقلىقتا ئېزىقتۇرىۋەتتتى، كاساپەت!

ئەسلىدە بايا «ئوغرى»لاردىن بىرى قېچىپ كەتكەنىدى.

ــ كېرەك يوق، ماۋۇ «جالاپ»نى سوراق قىلساق مەلۇم بولۇدۇ،ــ دېدى قۇربان جاپپار.

ــ سەت گەپ قىلما، ئىزچى، ــ دەپ ئاگاھلاندۇردى يارمۇھەممەد.

ــ شۇ ـ دە، ئەمسە نېمىتى؟ ــ دېدى ناسىراخۇن.

ــ شۇنداق بولسىمۇ بىزنىڭ ئاغزىمىزدىن چىقمىسۇن، ــ دېدى ئابلىز، ئۆزى بىر قېتىم تەنبىھ يېگەچكە.

ــ بۇلارنى ئاپىرىپ سولاپ قويايلى، ئەپەندى كەلگەندە ئۆزى بىر نېمە دەيدۇ،ــ دېدى يارمۇھەممەت.

ئىزچىلار تۇتقۇنلارنى ئېلىپ ماڭدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىدىن

ئۇنىنچى باب

1

دۇشمەننىڭ رەزىل سۈيقەستى تارمار بولۇپ، سۈيقەستچىلەرنىڭ خەلق ئالەم ئالدىدا رەسۋاسى چىققاندىن كېيىنمۇ نىزامىددىن يەنىلا خاتىرجەم بولالمىدى. ئۇ يەنىلا تەۋپىقنىڭ بېشىنى ئوڭلىۋېتىش تەرەپدارى ئىدى. تەۋپىق بويامەتكە كەلگەن بىر كۈنى ئۇ بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىپ:

ــ بېشىڭنى ئوڭلىۋالساڭ مۇشۇنداق پىتىنە- پاساتلار جىمىپ كېتەتتى،ــ دېدى، ــ ئۆتكەندە چۆچەكتە ئالغان ئايالىڭ ھەققىدە گەپ قىلۋىدىڭ، مەن سودىگەرلەردىن گەپ ئېيتىپ بېرىپ، چۆچەكتىكى تۇققانلار ئارقىلىق بالا- چاقىلىرىڭنى سورۇشتۇرۇپ باقتىم...

تەۋپىق قۇچىقىدا ئۇخلاپ قالغان پاتىمەمنى پەيلەپ تۇرۇپ بۇ ھەقتە ئويلۇنۇپ قالدى. نىزامىددىن ئۇنىڭ رەڭگى ئۆزگۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ «ئۇمۇ خەۋەر تاپقان ئوخشىمامدۇ... » دەپ ئويلاپ گېپىنى توختىتىۋالدى.

تەۋپىق كۈلۈمسىرەشكە تىرىشۋاتقان بولسىمۇ، خىيالى بۇ يەردە ئەمەسدى. قارىغاندا مۇھىتنىڭ بېسىمىدىن قۇتۇلغىلى بولمايدىغاندەك قىلاتتى. «ئەگەر راستىنلا ئۆيلۈنۈشكە توغرا كېلىدىغان بولسا كىمگە ئۆيلۈنىمەن؟ ھامان ئۆيلۈنۈشكە توغرا كېلىدىكەندۇق، ئۇنداق بولغاندىكىن تۈركىيەدىكى چاغدىلا ئۆيلەنسەم، ئاندىن ئەدىبەنى ئېلىپلا كەلسەم بوپتىكەن. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟» تەۋپىق ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە توساتتىن مەلىكزاد كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى. ئۇ بۇنداق خىيالنىڭ پەيدا بولۇشىدىن ئۆزىمۇ ئەجەپلەندى. چۈنكى ئۇ مەلىكزاد ھەققىدە كەمدىن-كەم ئويلۇنۇشقا تىرىشىدىغان، ھەتتا خېلىدىن بېرى

هەم ئالدىراشلىقتا، هەم ئۆز ـ ئۆزىنى تىزگىنلەش خىيالىدا سىدىقىبەگنىڭ ئىشىك ئالدىدىن ئۆتمىگەن، مەلىكىزادىنمۇ كۆرمىگەنىدى. ئەمدىلىكتە توي قىلىش گېپى بىلەنلا بۇ نەۋجۇۋاننىڭ كۆڭۈل ئىكرانىدا پەيدا بولۇشى ئۇنىڭغا ھەم تاسادىپى تۇيۇلدى، ھەم كۆڭۈللۈك تۇيۇلدى. بىردىنلا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا يېگىتلىك تۇيغۇسى تۇغ كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭغا قوزغىلاڭ سېلىشقا باشلىدى... نۇرغۇن ئادەمنى يولدىن چىقىرىدىغان- ئوغۇرلۇق قىلىشقا، قاتىللىق قىلىشقا مەجبۇر قىلالايدىغان بۇ تۇيغۇنى بېسىپ تۇرۇش ئۈچۈن قانچىلىك كۈچ بولۇشى كېرەك- ھە؟ گويا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى قامىلىپ قالغان تۇيغۇلار كەلكۈنى بىردىنلا بېسىپ كېلىشكە باشلىغاندەك، تەۋپىقنىڭ ۋۇجۇدىدا يېڭىپ بولمايدىغان تۇرمۇشقا ئىنتىلىش ۋەسۋەسىسى پەيدا بولدى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم قەتئىي قارارغا كەلگەندەك قۇچىقىدىكى قىزچاقنى ئاۋايلاپ ئېلىپ يېنىدىكى كۆرپىگە ياتقۇزۇپ قويدى، ـ دە، ئاكىسىغا قاراپ:

ــ ئاكا، يەنە بىر مەزگىل بۇ ھەقتە گەپ قىلماي تۇرۇڭ، يەنىمۇ سالماقراق بولايلى، ــ دېدى.

نىزامىدىن ئۇنىڭ ئاقىرىپ كەتكەن چىرايىدىن مىسلىسىز ئېغىر ھارغىنلىقنى سەزدى. شۇڭا ئۇ ئېغىر خۇرسىنىپ قويۇپ گەپ قىلمىدى. تەۋپىق، ئاكىسىنىڭ ئۆزى ھەققىدە غەمدە قالغانلىقىنى پەملەپ، دەرھال كۆڭۈلگە يېنىكلىك بېرىدىغان خۇشخۇيلىقىغا قايتىپ، تېتىكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرىۋېتىپ دېدى:

ــ توي ھەققىدە گەپ قىلىپ، ياخشى قىلدىڭىز، بىر مۇھىم توي ئىشى ئېسىمگە كەلدى. بۇگۈنلا شۇ ياققا باراي.

ــ نېمە، نېمە توي؟ كىمنىڭ تويى؟ ــ خىيال ئىچىدىكى نىزامىددىن ئېسەنكىرەپ دەممۇ- دەم سوردى.

ــ بىلەمسىز، ئاكا، شورۇق مەكتەپتىكى ياخشى شاگىردلىرىمىزدىن بولغان سابىت يالغۇزچىلىق تارتىپ، كۆپ ئىشقا دەخلى بولۇۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يىگىتنىڭ ئىچ- پەش تارتىشىپ يۈرگەن سۆيگۈنىمۇ

باركەن، ئىككى ياشنىڭ ئۆتۈنىشى بىلەن مەن بۇ ئىشقا ئارىلىشىپ، ئۇلارغا پاجىئە ئېلىپ كېلىدىغان بىر بەختسىز تۇيۇنى بىكار قىلىۋەتكەنىدىم، ئەمدى يەنە ۋاقتىنى كېچىكتۈرۈش بىلەن تاسادىپى پىشكەللىكنىڭ بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ۋاقتىدا شۇ ئىككى ئاشۇق-مەشۇقنى مۇرادىغا يەتكۈزۈش كويىغا كىرەي دەيمەن.

نىزامىددىن ئىنىسىنىڭ گويا ئۆز بەختى ھەققىدە زوق-شوق بىلەن سۆزلەۋاتقان ياش بالىدەك قىزغىنلىق بىلەن سۆزلىشىگە قاراپ تۇرۇپ، نىمىدۇر بىر نەرسە يۇرىكىنى «ۋىز» قىلىپلا كۆيدۈرۈپ، تۆۋەنگە ساقىپ كەتكەندەك بولدى. بۇ ئاكىلىق مېھرىمىدۇ؟ نىزامىدىن بۇ ھەقتە ئىنىسى بىلەن خۇشال- خۇرام ھالدا ھېسىيات ئورتاقلىشىشقا كۆزى يەتمىدى. شۇڭا ئۇ سابىتنىڭ تويى ھەققىدە ھېچنىمە دېمىدى. «ۋاي، ئۇكامەي، ئۆزەڭنىڭ ئىشى ھەققىدە شۇنچىلىك باش قاتۇرساڭ نېمە بولار؟» دېگەنلەر كۆڭلىدىن كېچىپ ئېغىر تىندى.

ــ شۇنداق بولسىمۇ ئالدىرىمىغىن، كۈندە ھەمداستىخان بولالمايمىزغۇ؟ بۇگۈن خانئاچاڭنىڭ تامىقىنى بىلە ئولتۇرۇپ يەيلى، ئاندىن ئىشىڭغا ماڭساڭمۇ بولۇدۇ.

تەۋپىق ئۆزىنىڭ گۆدەكلەرچە قىزغىنلىق بىلەن ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكىنى ئۈچۈن كۈلۈپ كەتتى.

ــ ئەيىپكە بۇيرىماڭ، ئاكا، مېنىڭ نىيىتىمدىمۇ بۇگۈن سىزلەر بىلەن ھەمداستىخان بولۇپ ئاندىن ئىشىمغا مېڭىش ئىدى. بايامقى گەپ بىلەن قىزىشىپ، ماڭماقچى بولۇپ كېتىپتىكەن. بىلەمسىز، ئاكا، تۇي ھەققىدە گەپ بولسىلا سەرۋەر يادىمغا كېلىدۇ. ئۆيلەنسەم ئۇنىڭغا يۈز كېلەلمەيمەن، ئوغلۇم ئەگەر ھايات ياشىغان بولسا سەككىزگە كىرىپ قالدى...

ــ خاتىرىگە نىمىلەر كەلمەيدۇ، دەيسەن، لېكىن يىراقتىكى ئاشتا قوساق تويمايدۇ،- دە. يەنە كېلىپ مەن بالا- چاقىلىرىڭنى سۈرۈشتۈردۇم، تېخى ئۇلۇشكۈنى خەۋەر ئالدىم، بىر پارچە خەتمۇ بار. سەرۋەر شەمەيدىن

چۆچەككە قايتىپ كەپتىكەن، كېيىن مەسۇم تاران دېگەن بىر ھارۋىكەشكە ياتلىق بوپتۇ، بۇلتۇر... ــ نىزامىدىن سەرۋەرنىڭ بۇلتۇر قازا قىلغانلىقىنى ئېيتماقچى بولدىيۇ، توختىۋالدى. ئۇ ئىنىسىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلماسلىقى ئۈچۈن گېپىنى يۇۋۇتتى. ئەگەر تەۋپىق بۇ گەپنى ئۇقسا يەككە- يىگانە قالغان ئوغلىنى ئويلاپ يەنە تۇرالمايتى. سودىگەرلەرنىڭ ئېيتىشىچە مەسۇم تاران ئاقكۆڭۈل كشى بولۇپ، ئابدۇسەمەدنى «سەرۋەرنىڭ تەۋەرۇكى» دەپ بەكمۇ ئېزىزلايدىكەن. نىزامىددىن گەپنى ئۆزگەرتىپ، ــ ئەمدى جاھان تۇتۇش توغرۇلۇق ئويلانغىنىڭ خوپراقمىكىن، ــ دېدى.

ــ بۇ گەپ ئىشەنچىلىكمىدۇ؟ ــ دېدى ئۇ سەل تاتىرىپ، ئۇنىڭدا ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا بىر خىل قىزغىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولغانىدى.

ــ بولمىسا خەتنى كۆرۈپ باقامسەن؟ ــ نىزامىدىن تۇققانلارنىڭ خېتىنى ئۇنىڭغا بەرمەكچى بولۇۋېدى، تەۋپىق كۈندەشلىككە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر خىل تۇيغۇ تەسىردە خەتنى ئالمىدى ۋە:

ــ راستەك قىلىدۇ. مەسۇم تاران دەيدىغان بىر ھارۋىكەشنىڭ بارلىقى راست. ئۇ بىزنى شەمەيگە ئاپىرىپ قويغان.... ــ دېدى.

سەلدىن كېيىن تەۋپىق ئۆزىدىكى ھەممە كۆڭۈلسۈزلۈكنى يېڭىيدىغان قارشىلىق كۈچىنى ئەسلىگە كەلتۈردى ۋە رەڭگىگە قان يۈگردى. ئاندىن ئاكىسىنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى:

ــ ئاكا، سىز مېنى ئۆيگە باغلاشقا تىرشمىسىڭىزمۇ بولۇدۇ، مەن ئەمدى ھېچياققا كەتمەيمەن، خاتىرجەم بولۇڭ، ــ دېدى ئۇ خۇشخۇيلۇق بىلەن، ــ بۇ ھەرگىز سىزنىڭ ئىلتماسىڭىزنىڭ قاتتىقلىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئۆزەم تىككەن كۆچەتلەرنى ئەي قىلىش، پەرۋىش قىلىش ئۈچۈن. شۇنچە كۆپ كۆچەت قويدۇم، ئەمدى ئۇنى تاشلاپ قانداق كېتىمەن؟

ئۇلار ئېغىز ئېچىشمىدى. پەقەت زورىخان بايا ئاكا- ئۇكا ئارىسىدا بولغان سۆزلەردىن بىخەۋەر بولغاچقا بۇ ھەقتە گەپ باشلىۋىدى، تەۋپىق:

ــ ئاكام ئىككىمىز بايا بۇ ھەقتە بىر قارارغا كېلىشتۇق، ــ دېدى كۆلۈمسىرەپ ئاندىن قانداق قارار ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي ھەيرانلىق ئىلكىدە قاراۋاتقان يەڭگىسىگە چۈشەنچە بېرىپ، ــ بۇ ھەقتە ھازىرچە پاراڭ قىلىشمايدىغان بولدۇق، ــ دېدى.

ــ ئەمىسە مەنمۇ بۇ گەپنى قوزغىمايدىكەنمەن. دە؟ ماقۇل، ئۆزىڭىز بىلەرسىز، ــ دېدى زورىخان زورىغا كۆلۈپ.

تاماقتىن كېيىنلا تەۋپىق مېڭىشقا تەرەددۇت قىلىپ قالدى. ئۇ دورا سومكىسى بىلەن خۇرۇم سومكىسىنى ئېلىۋاتقاندىلا زورىخان ئۇنىڭ كەتمەكچى ئىكەنلىكىنى پەملەپ سوردى:

ــ ھازىرلا كېتەمسىز؟ قاچان بۇلەك ئۆي تۇتامەن دەپ ئارانلا تۇرۇپتىكەنسىزمۇ دەيمەن، ــ زورىخان ئۇنىڭ بىلەن چېقىشتى، ــ كەچلەپ كەتسىڭىز بولمامدۇ؟

ــ مەن «ئۆيۈم»گە كېتىشكە ئالدىراۋاتمايمەن، باشقا ئىشىم بار، ــ دېدى تەۋپىق كۆلۈپ، ــ ئوغۇللىرىمدىن بىرىنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇدىغان ئىش باردى. ئۇنىڭ بۇ ئىشقا باش قاتۇرغىدەك باشقا يېقىن ئادىمى يوق، مەن ماڭمىسام بولمايدۇ، ــ تەۋپىق شۇنداق دەپ سومكىسىنى ئېلىپ، ئېتىنى يېتىلەپ دەرۋازا تەرەپكە ماڭغاندا زورىخان ئېچىنغان ھەم خاپىغان ھالدا:

ــ ئۆزىڭىزنىڭ ئىشىغا شۇنچىلىك باش قاتۇرسىڭىزدى... ــ دەپ غۇدرىدى.

ئىنىسىنى ئۇزۇتۇپ چىقىۋاتقان نىزامىدىن زورىخانغا «گەپ قىلما» دېگەندەك قاراپ قويدى.

2

تەۋپىق ئۆيىدىن چىققان كېيىن شورۇققا بېرىش يولىدا

سەدىقبەگنىڭ ئۆيىگە يولۇقۇپ ئۆتۈش نىيىتىگە كەلدى. بىراق ئۇ بۇ خىيالنى دەرھال رەت قىلدى. ئۇ ئۆزىنى ئاجىزلىقنى ئىپادە قىلىۋاتىمەن دەپ قاراپ قاتتىق ئەيىپلىدى. «سەدىقبەگنىڭ ئۆيى توساتتىن يادىڭغا يېتىپ قالغان ئىكەن، دېمەك، بۇ مەلىكىزاد ئۇچۇن بولماي نېمە؟ گويا سەرۋەرنىڭ بىر تەرەپ بولۇشىنى كۈتۈپ ئارانلا تۇرغاندەك بۇگۈنلا ــ ھە؟! ياق، قەتئىي ئۇ يەرگە دەسسىگۈچى بولما! دەسلەپكى چاغلاردا بىر نەچچە قېتىم ئۇ يەرگە كىرىشىڭ چەكلەنگەندى. ھېلىمۇ تېخى مەلىكىزادنى ئۇنۇتمىغانىكەنسەن، دېمەك، ‹چەكلەش بۇيرۇقى› ھېلىمۇ كۈچكە ئىگە».

تېجەننىڭ سېيىدا جەزىرىمە ئىسىسىق ئۆزىنى كۆرسۈتۈپ ۋىلىلداپ تۇراتتى. غەرپ تەرەپتىكى بۇغۇزدىن لىپ قىلىپلا پەيدا بولۇپ قالغان بىلىنەر- بىلىنمەس سالقىنمۇ كىشىگە ئاجايىپ خۇش ياقاتتى. تەۋپىق شىلەپىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، پىشانىسىنى سۈرتتى. ئاندىن يەنە پىشانىسىغا تاتىپ كېيىپ يولنى داۋام قىلدى. كۈن تىكلەنگەن بۇنداق مەزگىلدە زۆرۈر ئىشى بولمىسا ھېچكىم تالاغا چىقماي سۇ سېپىلگەن كۆك يەرگە كىگىز سېلىپ يېتىشاتتى. شۇڭا ئەتراپ جەزىرىگە ئوخشاش بىر خىل جىملىققا چۆككەندى.

تەۋپىق تېجەن سېيىدىن چىققاندا يەنە سەدىقبەگنىڭ ئۆيىگە كىرىش ھەققىدىكى خىيالغا كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۆزىگە بەكمۇ ئاچچىقى كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەسىلىنى ئۇزۇل-كېسەل ھەل قىلىپ ئاندىن مېڭىش ئۇچۇن، مەشھەد يېزىسىنىڭ ساي بويىغا كېلىپ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تاتتى.

«خوش سەدىقبەگنىڭ ئۆيىگە كىرىپ نېمە قىلىسەن؟ ــ ئۇ ئۆزىگە شۇنداق سوئال قويدى. ــ سەن ھېسياتقا بېرىلىپ كېتىۋاتىسەن، بۇنداق قىلىشقا ھەققىڭ يوق!.... » ئۇ شۇنداق خىياللارغا كەلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى «قارشى تەرەپ»، «ئۆز تەرەپ» كە مۇنداق جاۋاب بەردى: «سەدىقبەگنىڭ ئۆيىگە مەلىكىزادنى دەپ ئەمەس، سەدىقبەگنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ كىرىشكە بولمامدىكەن؟ قەشقەردە ھۆكۈمەت دائىرلىرى رۇشتى

مەكتەپتە دۆلەت تىلى ئوقۇتۇشنى تەكتىلەۋاتىدۇ. ئاتۇشتا سىدىقبەگدىن باشقا خىتايچىنى كىم بىلىدۇ؟ ئۇنى خىتايچە دەرس بېرىشكە تەكلىپ قىلىپ كىرسەم بولمامدىكەن؟... »

ئۇ چېكىسىنى تۇتتى، توغرا، سىدىقبەگنى خەنزۇچە دەرسنى ئۈستىگە ئېلىشقا تەكلىپ قىلىپ كىرىدىغان ئىش بارىدى. ئەمما بۇ ئىشنى مەسچىتتە ئۇچراشقان چاغلاردا دىسمۇ ياكى سىدىقبەگنى چاقىرتىپ سۆزلەشمۇ بولاتتى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىنى ئالداشقا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ ھېسياتنى كۆڭلىدە ئېتىراپ قىلىپ تۇرسىمۇ، ئاخىرى سىدىقبەگنىڭ ئۆيگە كىرىش قارارىغا كەلدى. «قېنى، سېنىڭ مەيلىڭگە بىر قېتىم يول قويايى، قەيەرگىچە باشلايسەنكىن!... » دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە يولنى داۋام قىلغاچ.

سىدىقبەگ ئېھتىمال چۈشلۈك ئۈيقىغا ياتقان بولسا كېرەك، ئۈيقۇلۇق ھالدا چىقىپ ئۇنى كۈتۈۋالدى. تەۋپىق ئادەت بويىچە ئۇنىڭغا ئارام ئېلىشىغا كاشىلا بولغىنى ئۈچۈن ئۆزرە سوراش بىلەن بىللە، ئۇنىڭ سالامەتلىكىنى، ئائىلە ئەھۋالىنى گويا نەچچە يىل كۆرۈشمىگەندەك تەكرار ـ تەكرار سوراشقا باشلىدى. بۇ ھال سىدىقبەگنىمۇ سەل ھەيران قالدۇردى. تەۋپىقنىڭ نۇرلۇق كۆزلىرى ئەتراپتىن ئاللا نىمىنى ئىزلەيتتى. ئۇنىڭ ئېسى ـ يادىمۇ ئەنە شۇ كۆزگە كۆرۈنمەي سېزىلىپ تۇرغان نەرسىنى ئىزلەشتە بولغاچقا، سىدىقبەگكە نىمىلەرنى دەۋاتقىنىنىمۇ ئاڭقىرالماي قالغاندى.

سىدىقبەگ ئۇنى قوش دەرىزىلىك، دەرىزىسىگە ئىپەك پەردىلەر تارتىلىپ گۈڭگىلاشتۇرۇلغان، قېنىق سۇ سېپىلگەچكە ئالاھىدە سۆرۈن بولغان ياسىداق مېھمانخانىسىغا باشلىدى. ئۆينىڭ ھاۋاسىدىن سېزىلىپ تۇرغان ئاللىقانداق ھىدنى ـ ئىياللاردىلا بولۇدۇغان خۇشپۇراقنى سەزگەندەك بولدى. بۇ پۇراق ئۇنى جانلاندۇرۇۋەتتى. ھېلىگىچە بىر خۇشاللىق ئۆزىگە قۇچاق ئاچىدىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئەمما ئۇ ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان خۇشاللىقنىڭ نىمىلىكىنى ئېنىقراق ئويلاشقا، ئۆزى

ئۇچۇن ئىجازەت بەرمىدى.

ــ سىزنى مالال قىلىدىغان بىر ھاجەت بىلەن كېلىۋېدىم، ــ دېدى ئۇ سىدىقبەگكە قاراپ ئىللىق ھالەتتە كۈلۈمسىرەپ، ئۇ شۇنداق سىدىقبەگكە ئارتۇق سۆزلىۋەتكەنلىكىنى، مۇشۇنداق ھاۋانىڭ قىزىق ۋاقتىدا كىرىپ كەلگىنىمۇ تازا قاملاشمىغان ئىش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئىزاھات بېرىپ ئۆتتى، ــ بۇنى باشقا بىر كۈنى دېسەممۇ بولاتتى. مەسچىتتە يا بولمىسا مەكتەپتە سۆزلەشسەكمۇ بولاتتى. بىراق، بىر نەچچە كۈندىن بېرى، سىزنى نېمە دەيدىكىن دەپ ئارسالدى بولدۇم. ئاخىرى بۇگۈن ئېيتىش قارارىغا كەلدىم. سىزنى مەكتەپكە چاقىرتىپ ئاۋارە قىلغىچە ھاجەتمەن بولغاندىكىن ھوزۇرىڭىزغا ئۆزۈم كەلدىم.

ــ ئوبدان بوپتۇ، ئوبدان بوپتۇ، ــ دېدى سىدىقبەگ تەكەللۇپ قىلىپ، ــ قولىمىزدىن كېلىدىغانلا ئىش بولسا ھە ـ ھۇ دىيىشىمىز، ــ شۇنداق دەپ تاشقىرىغا قاراپ ۋارقىرىدى، ــ ھوي، قايسىڭلار بار؟ بۇ يەرگە ئۇسسۇلۇق كىرگۈزۈۋېتىڭلار.

تەۋپىقنىڭ يۈركى «جىغ» قىلىپ كەتتى. تومۇرلىرىنىڭ شىددەت بىلەن سېلىشى ئۆزىگە بىلىنگەندەك بولدى، ئۇ ھاياجان بىلەن كۈتۈۋاتقان خوشاللىق ھازىرلا روي بېرىشى ئېھتىمال ئىدى. داستىخان راستلاپ كىرگۈچى كىم بولۇشى مۇمكىن؟

ئۇ ھاياجانلىنىۋاتقانلىقىنى بىلىندۈرمەسلىك ئۈچۈن، سۆزىنى باشلاشنى ماقۇل تاپتى.

ــ قەشقەردىكىلەر، ــ دېدى ئۇ سىدىقبەگكە توغرۇلۇنۇپ ئولتۇرۇپ (ئۇ ئەمدى يەنە بىر ئۆينىڭ ئىشىكى تەرەپكە قارىماسلىققا ۋەدە قىلغاندى)، ــ رۇشتى مەكتەپتە دۆلەت تىلى ئوقۇتۇشنى تەكىتلەۋاتىدۇ. بىزدە بولسا بۇ تىلنى بىلىدىغان ئوقۇتقۇچى يوق. ئاتۇشتا سىزدىن باشقا كىشى بىلمەيدۇ، شۇڭا خىزمەت ۋاقتىڭىزدىن ئازراق ئاجىرىتىپ، ھەپتىدە 3ـ4 سائەت دەرس ئۆتۈپ بېرىشكە نېمە دەيسىزكىن ؟

سىدىقبەگ جاۋاب بەرگۈچە داستىخان ئېلىپ قۇرەيش خېنىم بوسۇغىدا

پەیدا بولدی. سەدىقبەگ داستخاننى ئېلىش ئۈچۈن ئىشىك تۈۋىگە كەتكەندى، تەۋپىق ئىختىيارسىز ھالدا ئىشىك تەرەپكە بۇرالدى ۋە يەنە دەرھال سەدىقبەگنىڭ ئورنى تەرەپكە قارىۋالدى. ئەمما شۇ «يالت» قىلىپ قاراشتىلا ئىشىكتىن قىيا كۆرۈنۈپ تۇرغان كىشىنىڭ قۇرەيش خېنىم ئىكەنلىكىنى كۆرۈشكە ئۈلگۈردى. بۇ ئۇنىڭ كۆڭلىگە يامان تەسىر قىلدى. ئۇ قارىمايمەن دەپ قاراپ سالغىنى ئۈچۈن ئۆزىگە ئاچچىقى كېلىش بىلەن بىرگە، داستخان ئېلىپ كىرگۈچىنىڭ قۇرەيش بۇلۇپ چىقىشى كۆڭلىنى يېرىم قىلاتتى.

سەدىقبەگ داستخانغا ئاچچىق قېتىق بىلەن مۇز سېلىپ ئېتىلگەن دوغنى قويۇپ:

ــ قېنى ئۇسسۇلۇق ئىچكەچ ئولتۇرۇڭ، ــ دېدى.

تەۋپىق مەيۋىسلۇك ھالىتىنى دەرھال چىرايىدىن قوغلۇۋېتىپ، ئەسلىگە قايتتى ۋە سەدىقبەگكە جاۋاب كۆتۈپ قارىدى.

ــ ئەگەر، سىز دېگەندەك بۇ ئىشقا مەن مۇناسىپ بولۇدۇغان بولسام ئەلۋەتتە خۇشاللىق بىلەن ئىلتماسىڭىزنى بجا كەلتۈرىمەن. سىزنىڭلا ئەمەس، بىزنىڭمۇ ئىشىمىز ــ دە، ــ دېدى سەدىقبەگ دوغنى قولىغا ئېلىۋېتىپ.

ــ سىزدىنمۇ مۇناسىپراق كىم بار دەيسىز، بۇ ئىش پەقەت سىزنىڭلا قولىڭىزدىن كېلىدۇ.

ــ مېنىڭ ئەنسىرەيدىغىنىم،ــ دېدى سەدىقبەگ دوغدىن بىر ئوتلاپ، چىننى داستخانغا قويغاندىن كېيىن،ــ مەن دەرس ئۆتۈپ باقمىغان، نېمىدىن باشلاپ ئۆتۈشنى، ھەر سائەتتە قانچىلىك دەرس ئۆتۈشنىمۇ بىلمەيمەن. قولۇمدا دەرسلىكمۇ يوق، مۇشۇ ئەھۋالدا ئەپلىشەرمىكىن تاڭ؟

ــ بۇنى بىرلىكتە ئولتۇرۇپ مەسلىھەتلىشەرمىز. مەن سىزگە تۈرك تىلى دەرسلىكى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىمەن، ئەگەر تۈركچە ئوقۇشلۇق شەكلىدە تۈزۈشكە بولسا، شۇ ئۇسۇلدىن پايدىلىنىسىز، ــ دېدى تەۋپىق.

ــ مەيلــى، ســىزنىڭ دېگىنىڭىــزچە بولســۇن، ســىز ماڭــا ئىشــەنچ بىلــدۈرۈڭلەر يەردە ماڭــا نــېمە غەم، ــ ســىدىقبەگ ئەمــدى بــۇ ھەقتىكــى گەپنــى ئاياقلاشــتى دەپ قــاراپ، تەۋپىقــتىن باشــقا تــېمىلاردا گەپ ســوراپ كەتتى.

تەۋپىق تاكى خوشلۇشــۇپ ئورنــىدىن تــۇرغىچە ئــۆزىنى پاراكەنــدە قىلــىپ تۇرغــان خىيــالىنى قوغلىۋېتەلمــىدى. خوشلۇشــۇپ ئورنــىدىن تۇرغانــدا ئۈمىدســىزلىكتىن تامــامەن بوشۇشــۇپ كېتىۋاتقــانلىقىنى ھــېس قىلــدى. بەلكــم ئــۇ قەشــقەرگە كــىرىــپ كەتســە كېــرەك، دەپ تەســەللىي تــاپتى يەنە. بــراق، كۆڭلىنــىڭ بــىر يېــرى مەلىكــزادنــىڭ مۇشــۇ ئۆيــدە بارلىقــىدىن گۇۋاھلىق بېرىــپ تۇراتتى.

شــۇنچە قــىزغىن ئىشــتىياقنىڭ تۇرتكىســىدە كېلــىــپ ئــاخىردا مەلىكــزادنــى كــۆرەلمەي كېتىۋاتقىنــىدىن يــۇرىكى ئېچىشــقاندەك بولــدى. شۇنــىڭ بىلەن ئۇنــىڭ ۋۇجۇدى تەخىرســىز كۆيۈشكە باشــلىدى. ئــۇ دەرۋازىــدىن چىقىۋېتــىپ، ئــادەتتە مەلىكــزاد ھويلىغــا قــاراپ ئولتۇرىــدىغان دەرىــزىگە قارىۋېدى، بىرسىنىڭ بېشــى شــارتتىدە پەردىنــىڭ ئارقىســىغا ئۆتــۈپ كەتتــى. بــۇ كۆرۈنــۈش تەۋپىقنــىڭ يۈرىكىــدە ئــازاپلىق لــېكىن لەززەت ئارىلاشــقان؛ ھەســرەتلىك ئەمــا خۇشــاللىق ئارىلاشــقان ئاجايىــپ بىــر خىــل تۇيغــۇ ئويغاتتى. شۇڭا ئۇ سىدىقبەگ ئارقىدىن چىقىــپ كېلىۋاتقــانلىقىنى سېزىــپ تۇرســىمۇ ئۇزاتماســلىق ھەققىــدە تەكەللــۇپ قىلــىش يادىغــا كەلــمەي، دەرۋازا ئالدىغچە چىقتى. شۇندىلا سىدىقبەگكە تەكەللۇپ قىلىپ:

ــ ســىزنى ئــاۋارە قىلــىــپ قويــدۇم، ــ دېــدى ۋە رېــدىگە باغلانغــان ئېتىنى يەشتى.

ــ ئىســىــقتا نەگىمــۇ بارارســىز، ھــاۋا يــانغىچە مۇشــۇ يەردە ئــۇخلاڭ دېسەم ئۇنىمىدىڭىز، ــ دېدى سىدىقبەگ.

ــ شــورۇققا بارىــدىغان زۆرۈر ئىشــىم بارىــدى، يەنە بىــر كــۈن ئاتــايىن كېلىــپ ســىز بىــلەن ئەســرا بــولارمەن، ئىنشــائاللا، ــ دېدى تەۋپىــق ۋە تــار كوچــا بىــلەن ئېتىنــى يېتىلەپ ماڭدى. ئــۇ ســىدىقبەگكە ھويلىغــا كــىرىــپ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى

كەتكىچە ئاتقا مىنمەي ئەنە شۇنداق مېڭىپ، ئاندىن ئېتىغا مىندى ۋە مەنزىلگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

3

تەۋپىق ئاۋۋال سابىتنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلەشمەكچى بولۇۋېدى، سابىت ئۆيدە يوق بولۇپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن تاھىر خەلىپەت بىلەن كۆرۈشكەچ، شۇ يەردە كۈتۈپ تۇرماقچى بولدى. ئۇ بۇ ئاغىنىسى بىلەن خېلى ئۇزۇندىن بېرى كۆرۈشمىگەنىدى.

تاھىر خەلىپەت ئۇنىڭ كىرىپ كېلىشىدىن خوشال بولۇپ، قىلارغا سۆز تاپالمايلا قالدى ۋە ئۇزاققىچە قولىنى قويۇۋەتمەي، سىنچىلاپ سەپ سېلىپ كەتتى.

ــ كۆزىڭىزدىن باشقا يېرىڭىز قالماپتۇ، ــ دېدى ئۇ مېھرىبان ئاتا سەپەردىن قايتىپ كەلگەن ئوغلىغا قانداق قىلىدىغان بولسا شۇنداق ھەركەتلەر بىلەن.

ــ نېمە، مېنى تۈگۈشۈپسەن، دېمەكچىمۇ سىز. دوستۇم؟ ــ دېدى تەۋپىق چاقچاق بىلەن جاۋاب بېرىپ، ئۇ باراڭ ئاستىغا قويۇلغان چاپىغا كېلىپ ئولتۇرغان چاغدا.

ــ نېمە، بىزدىن رەنجىپ قالمىغانسىز؟ كۆرۈنمەيلا قويدىڭىزغۇ؟ ــ دەپ سوراشنى داۋام قىلدى. تاھىر خەلىپەت تەۋپىقنى يۈتتۈرۈپ قويۇدۇغاندەك يەنە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالغان ھالدا، ــ مەشھەدكە كۆچۈپ كەلدى دەپ ئاڭلاپ، نەچچە بازار ئىزدەپ بارسام يوقسىز.

ــ سىزدىن نېمىشقا رەنجىيمەن؟ ۋاقتىم زىچ بولۇپ ئېشىنالمىدىم. سىزنىڭ ئەپۇ قىلىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن. چۈنكى بىز ئەڭ دەسلەپ تونۇشقان كونا دوستلاردىن- دە. سىزنىڭ ئىزدەپ بېرىپ ئاۋارە بولغىنىڭىزنى ئاڭلاپ خىجىل بولدۇم، بازار كۈنلىرى بويامەتكە بارىمەن،

ۋاقۋاغقا بارىمەن، دېگەندەك قېرىنداشلىق قەرزى بىلەن ئاندىن يەنە خىزمەتىمۇ بولۇدۇ.

ــ ۋاقتىڭىزنىڭ زىچلىقى چىرايىڭىزدىنلا چىقىپ تۇرمامدۇ، ــ دېدى تاھىر خەلىپەت غەمكىنلىك بىلەن، ــ بالىلاردىن سوراپ، ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرىمەن. خۇدا پۇت- قولىڭىزغا قۇۋۋەت بەرسۇن. خوش، بۇگۈن قانداق شامال بۇياققا ئۇچۇرۇپ كەلدى؟

ــ سىزنى سېغىنىپ كەلدىم، شۇنداقلا سىزگە ھاجىتىم بار. سابىت تۇغرۇلۇق، ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ. ئاندىن، ــ سابىت كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ئابلىمىت قارىنىڭىمۇ قارىسىنى كۆرمەيمەن. بازارغا كەتكەنمۇ - يە؟

ــ ئىككىسى بىر، بىللە چىقىپ كەتكەندى. بىر بولسا بازارغا كەتتى. بىر بولسا مۇھەممەد قارىنىڭىگە كەتتىمىكىن، بىردەمگىچە كېلىپ قالار. خوش، نېمە گەپ؟ سابىتنىڭ قايسى ئىشى بىلەن كېلىۋاتىسىز؟

تەۋپىق بۇ يىللىق ئۇزۇم مەھسۇلاتىنى مۆلچەرلەۋاتقاندەك غوراپ ئۇزۇملەرگە قاراپ تۇرغان ھالدا:

ــ ئۇنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇش ھەر بىرسىمىزنىڭ قەرزى ئىدى، ــ دېدى ۋە تاھىر خەلىپەتكە يۈزلىنىپ ئۇنىڭ ئىنچىكە ساقلىغا، ئاۋاقراق يۈزىگە، ئولتۇرۇشقان يوغان كۆزلىرىگە سەپ سېلىپ، ئۇنىڭدىكى ئىپادىلەرنى بىر- ئىككى سېكونت كۈزۈتۈۋالغاندىن كېيىن، ــ خەۋىڭىز بار، ئۇ بىچارە بەك يالغۇزلۇق تارتىدۇ، ئۆيىدە بىر كىشى بولسا تېخىمۇ خاتىرجەم ئىشلىمەسمىدى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ مەشۇقى بار. بۇ بىزنىڭ خەلقىمىزگە تەربىيە بېرىش ئۈچۈن بىر باشلىنىش نوقتىسى. بۇ تويىنى ئويلىغىنىمىزدەك قىلالىساق ھەم ئاشىق- مەشۇقلارنى مۇرادىغا يەتكۈزۈپ ساۋابنى ئالىمىز. ھەم خەلقىگە ئۆز ئارا ياخشى كۆرۈشۈپ توي قىلىش، يېڭىچە توي قىلىش ھەققىدە ئەمەلىي تەربىيە ئېلىپ بارالايمىز. سىزنىڭمۇ بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن.

ــ ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە، ــ دېدى تاھىر خەلىپەت ئالدىراپ سۆزلەپ، ــ ئەسلىدە بۇ قوشنا- خۇلۇم بولغاندىكىن بىزنىڭ ئىشىمىز بولۇشقا

تېگىش، بىراق، پاراسەتسىز بولغىنىمىزدىن يادىمىزغا يەتمەي يۈرۈپتۇق. بۇ ئىشقىمۇ سىزنى مالال قىپتۇق.

ــ ھېچقىسى يوق. سىز قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن سۆزلۈشۈپ كۆرۈڭ، سابىتقا ئاتا بولۇڭ، سىز ئېغىز ئاچسىڭىز خوش بولۇپ كېتىدۇ.

ــ بولۇدۇ، خاتىرىڭىز جەم بولسۇن، مەن بۇ ئىشنى تېز پۈرسەتتىلا پۈتتۈرىمەن. توينى قاچانراققا مۆلچەرلەۋاتىسىز؟

ــ ئوقۇتۇشقا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن تەتىلدە قىلىۋېتەيلى، ئالدىمىزدا بالىلارنىڭ ئائىلىسىگە قارىشىپ بېرىشى ئۈچۈن ئومىغا توغرىلاپ بىر ئاي ئازاد قىلايلىمىكىن دەۋاتىمىز، ئەسلىدە ئىككى ئاي بولۇشى كېرەكىدى، لېكىن بىزنىڭ مىللىتىمىز زايا قىلىۋەتكەن ۋاقىتنى ئۈتىۋېلىش كېرەك. شۇڭا ئازراق تەتىل قىلىپ، كۆپرەك ئوقۇمىسا بولمايدۇ.

ــ توينىڭ مەسلىھەتىگە يەنە بىر كېلەرسىز؟

ــ ياق، بۇگۈن ھەممىنى مەسلىھەتلىشىۋالايلى، كېلىش-كەلمەسلىكىمگە ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۇزۇپ بىر نېمە دېيەلمەيمەن، مەسلىھەتنى سابىت كەلگەندە قىلىشساقمۇ بولۇدۇ.

ــ ئەمىسە ئاڭغىچە باغنى ئايلىنىپ ھاۋالانغاچ يېڭىلىقلىرىڭىزدىن سۆزلەپ بېرەمسىز؟ ئۆيدىكىلەرمۇ ئاڭغىچە پەيدا بولار، قۇرۇق گەپ بىلەنلا مېھمان قىلماي سىزنى.

ــ باغنى ئايلىنىشقا قارشى ئەمەسمەن، پاراڭغا كەلسەك، سىزدىن ئاڭلىغىنىمىز دۇرۇستراق بولارمىكىن دەيمەن.

ــ مەندە سىزنى قىزىقتۇرغىدەك نېمە يېڭىلىق بولۇدۇ، دەيسىز؟ ــ دېدى تاھىر خەلىپەت تەۋپىقنىڭ ئالدىدا يول باشلاپ باغ تەرەپكە كېتىۋېتىپ.

ــ نىمىلا بولسا بولۇۋېرىدۇ. ئىشقىلىپ بىز ئاڭلىمىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى يېڭىلىق، ــ دېدى تەۋپىقمۇ باغنىڭ ئىشىكىدىن كىرىۋېتىپ.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا جەننەتتەك بىر باغ ئايان بولدى، تاھىر خەلپەتنىڭ بېغى پۈتۈن، شورۇقتا داڭلىق، ئاتۇش بويىچىمۇ بۇنداق باغ كۆپ ئەمەس ئىدى، بۇ باغ ھەققىدىكى تەرىلەرنىڭ توغرىلىقىغا كۆرمىگەنلەرنى ئىشەندۈرمەكمۇ تەس ئىدى.

ــ يا، ئاللاھ! يەر يۈزىنىڭ جەننىتىغۇ بۇ! ــ دەپ ماختىدى تەۋپىق چىن كۆڭلىدىن، ــ مۇشۇنداق ھاۋالىق باغدا ياشىغاچقا- زە مانا مۇشۇنداق تېتىك تۇرۇپتىكەنسىز ده، ــ دەپ چېقىشتى ئۇ .

ــ مۇمكىن بولسىغۇ تەڭ بەھرىمەن بولساق تېخىمۇ ياخشى بولاتتى. سىز ئەنە شۇنداق ئالدىراپلا يۈرسىڭىز نېمە ئامال، ــ تاھىر خەلپەت تەۋپىقنى بىر تۈپ قېرى ئۈرۈك ئاستىغا باشلاپ كەلدى. بۇ يەردە ئۈرۈك ئاستىغا پالاس سېلىپ قويۇلغانىدى

ئۇلار پالاسقا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن باغ ساقلاۋاتقان مۇلازىم بالا كېلىپ شېخىدا پىشىپ چۈشكەن ئۈرۈكلەرنى مىس لېگەنگە تېرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى.

ــ ئۈرۈكنى يۇيۇپ يەيدىغانغا بىر قاچا سۇ ئېلىپ كىرگىن، بالام، ــ دەپ بۇيرىدى تاھىر خەلپەت مۇلازىمغا. ئاندىن ئۆزىنىڭ باغۋەنچىلىككە قانداق قىزىقىدىغانلىقىنى، ئۇلاقنىڭ تۈرلىرى، ھەربىر ئائىلىنىڭ ئۆز ئىچىدە ئۇلانسا ئۇلاقنى ياخشى تۈتىدىغانلىقى، ئوخشاش ئائىلىگە مەنسۇپ بولمىغان تۈرلەرنىڭمۇ ياخشى چىقىدىغانلىقى قاتارلىقلار ھەققىدە قىزغىنلىق بىلەن، گويا كەسپىدېشى بىلەن تېپىشىپ قالغاندەك سۆزلەشكە باشلىدى.

دېمىسىمۇ باغۋەنچىلىككە تەۋپىق قىزىقىپ قالدى. ئۇ ئويلىمىغان يەردىن تاھىر خەلپەتكە:

ــ ماڭا ئۇلاق ئۇلاشنى ئۈگۈتۈپ قويىمامسىز،ــ دېدى.

تاھىر خەلپەت ئۇنى چاقچاق قىلىۋاتامدىكىن دېگەندەك تىكىلىپ قاراپ، ئۇنىڭ قىزغىنلىق ۋە سەمىمىيلىك يېغىن تۇرغان كۆز نۇرى بىلەن ئۇچراشتى، شۇنداق بولسىمۇ:

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

ــ چاقچاق ئەمەستۇ؟ــ دەپ سوردى ئۇ.

ــ ياق، نېمىشقا چاقچاق دەپ ئويلايسىز؟ــ دېدى تەۋپىق جىددىي تۇرده. ئۇ بىر تال ئۇرۇكنى ئېلىپ چايقىغاندىن كېيىن ئاغزىغا سالدى. ۋە،ــ بۇ بىر خىل ھۇنەر، بىرخىل پەن تۇرسا بۇنىڭغىمۇ چاقچاق قىلامدۇ؟

ــ ئۇنداق ئىشىڭىز بولسا بۇگۈنلا ئۇلاق ئۇلاپ كۆرسەك بولۇدۇ. سابىتلار قاچان كېلىدۇ، قاچان ئەمەس،ــ دېدى تاھىر خەلىپەت ھەمدە تەۋپىقنىڭ خېلى ئۇزۇن تۇرىدىغانلىقىدىن خوشال بولۇپ مۇلازىم بالىغا، ــسەن ئۆيگە چىقىپ، ئاۋۇلار پەيدا بولغان بولسا مېھمان بار دەپ ئاگاھ بېرىپ قوي. خەلپىتىمنىڭ ئەڭ ياخشى مېھمىنى دېگىن،ــ دەپ بۇيرۇتتىپ، تەۋپىقنىڭ ئىلتىماسىنى ئورۇنداشقا تەييارلاندى.

ــ مېنى مېھمان دېگىنىڭىز تازا توغرا بولمىدى، خەير، بۇ گەپنى قويۇپ تۇرايلى،ــ دېدى تەۋپىق سۇس كۈلۈمسىرەپ،ــ شۇنداق قىلىپ مۇشۇ مەۋسۇمدە ئۇلاق ئۇلىسىمۇ بولۇۋېرەمدۇ؟

ــ بولماي ئەمسە، ئەتىيازنىڭ ئاخىرىدىن كۈزگىچە ئۇلاق ئۇلىسا بولۇۋېرىدۇ. بەزىلەر ئۇرۇك پىششىقىدىلا ئۇلايدۇ دەپ ئويلايدۇ، بۇ شۇ ئادەمنىڭ ھۇنىرىگە باغلىق. قېنى، ماۋۇ ئۇرۇكنى يەۋېتەيلى، ئاندىن ئىشقا كىرىشىمىز، ــ دېدى تاھىر خەلىپەت.

ــ مەن بولدۇم، تويۇپ قالدىم،ــ دېدى تەۋپىق، ئۇنىڭ ھۇنەر ئۇگۇنۇشكە ئالداىراۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. تاھىر خەلىپەتمۇ ئۇنىڭغا ئارتۇق تەكەللۇپ قىلىپ ۋاقتنى زايا قىلىشنى خاھلىماي، بۇ قىزغىن كۆڭۈلنى قانائەت تاپتۇرۇش ئۈچۈن ئورندىن تۇردى.

تەۋپىق توختالغان ئادەمدىن، ھەممىنى بىلىۋېلىشقا ئىنتىلىپ تۇرۇدىغان قىزغىن يۈرەك ئوقۇغۇچىغا ئايلىنىپ قالغاندەك يېنىك ھەرىكەتلەر بىلەن تاھىر خەلىپەتكە ئەگەشتى.

******

سابىت بىلەن ئابلىمىت قارى باققا كىرىپ كەلگەندە تەۋپىق ئۆزىنى

ئۇنۇتقان هالدا ئۇلاق ئۇلاش بىلەن بولۇپ كەتكەندى. تاهىر خەلىپەت بولسا ئۇنىڭ قىزغىن ھەرىكىتىگە ھېرىسمەنلىك بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇستازىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ باغقا كىرگەن يىگىتلەر ئەنە شۇ ھالەتنى كۆرۈشتى.

ــ مەن ھۇنەرنى ئەپلەشتۈرەلەرمەنمۇ، يىگىتلەر؟ ــ دەپ سوردى تەۋپىق شاگىرتلىرى بىلەن تېنچلىق سورىشىپ بولۇپلا، ــ بۇ ئۇلاقلىرىمنى كۆرۈۋېلىڭلار، چىققان چىقمىغانلىقىنى كېيىن ماڭا خەۋەر قىلىسىلەر.

ــ ئۇگۇنۇپ بولغاندەك تۇرىسىز، ــ دېدى ئابلىمىت قارى ئۇستازىنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئۇلاق ئۇلۇشىغا قاراپ تۇرۇپ.

ــ شۇنداقمۇ؟ بۇنىغۇ نان يىگەن بەندە بولغاندىكىن بىر. ئىككى قېتىم كۆرۈپلا قىلغىلى بولار، گەپ يېڭى سورت يارىتىشتا، ــ دېدى تەۋپىق ئىشكىتىن چىقىۋېتىپ.

ــ يېڭى سورت يارىتىش دەمسىز؟ ــ دەپ سوردى تېپىۋالغان غاڭزىنى ئوينىاپ ئولتۇرغان سابىت دائىمىي خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىمۇ ئۇستازىنىڭكىگە ئوخشاش ھەممىگە قىزىققۇچى نۇر چاقناپ تۇراتتى، تەۋپىق ئۇنىڭ ئىنتىلىشچانلىقىغا دىققەت قىلدى.

ــ شۇنداق، يېڭى سورت يارىتىش. مانا بۇ ھەقىقىي باغۋەننىڭ ئىشى، ــ دېدى ئۇ . ئاندىن باراڭ ئاستىدىكى كارۋاتقا ھەمەيلەن جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن سورت دېگەننىڭ نىمىلىكىنى، ئۇسۇملۇكنىڭمۇ ئادەم ۋە ھايۋانلارغا ئوخشاش ھۇجەيرىدىن تۈزۈلىدىغانلىقىنى، يېڭى سورتنىڭ ئىككى خىل ئۇسۇملۇكنىڭ ھۇجەيرىسىنى بېرىكتۈرۈش يولى بىلەن ۋۇجۇتقا چىقىدىغانلىقى قاتارلىق بىئولوگىيىگە ئائىت ئاددىي ساۋاتلارنى سۆزلەپ بەردى، ــ مەنمۇ بۇ پەننى بىلمەيمەن، ئاڭلىغانلىرىمنى سۆزلەپ بەردىم، ئەمما ئۇزۇمىمۇ شۇنچىلىكلا بىلىمەن، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

تاهىر خەلىپەت شۇندىلا ئۇزىنىڭ قارىغۇلارچە ئۇلاق ئۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ كۆكلەپ چىقىشىدىكى سىرنى ئاز- پاز ھېس قىلىپ ھەيرانلىقتىن ھاڭ-

تاڭ قالدى. ئىككى يىگىت بولسا دۇنيادا تېخى ئۆزلىرى بىلمەيدىغان نەرسىلەرنىڭ كۆپلۈكىنى، ئۇلارنىڭ ئۇگەنگەنلىرى پەقەت ئاشۇ بىلىمنى غەزىنىسىگە بېرىش يولىدىكى تۇنجى قەدەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، بىلىمگە بولغان قىزىقىشى تېخىمۇ ئاشتى. بولۇپمۇ ھەمىشە خىيال سۈرۈپلا تۇرۇدىغان، شائىرانە تۇيغۇغا باي بولغان سابىت تېخىمۇ كۆپ ئويلىدى، تېخىمۇ كۆپ تەسەۋۋۇر قىلدى.

بۇ ھەقتىكى پاراڭ بىر يەرگە بارغاندىن كېيىن، مەمتىلى ئەپەندى پاراڭنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدى:

ــ سابىت، ئوغلۇم، مەن سېنىڭ بېشىڭنى ئوڭلاپ قويۇش ئىشى بىلەن مەسلىھەتكە كەلدىم. بايا خەلپىتىم بىلەن بۇ ھەقتە بەزى گەپلەرنى دېيىشتۇق. ئەمدى ئۆزۈڭمۇ مەسلىھەت ئۈستىدە بولۇپ، كۆڭلۈڭدىكىنى ئېيتىقىن، قىينىچىلىقىڭ بولسا ھەممىنى دە.

سابىت ئۈستازىدىن توينىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۈياتچان قىز بالىدەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابلىمىت قارى بىلىندۈرمەي بېقىنىغا مۈشتلاپ قويغانىدى. شۇڭا ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ:

ــ كېيىنرەك قىلساقمىكىن، ھازىر توي قىلغۇدەك ئەھۋالىم يوق، يەنە كېلىپ ھازىر....

ــ مۇنداق گەپ، ئوغلۇم، سەن تارتىنما، توينى ئالدىمىزدىكى تەتىلدە قىلىۋېتەيلى خىزمەتكە تەسىر يەتمەيدۇ، بۇ بىرى، توينى بالدۇر قىلغىنىمىز ساڭا پايدىلىق، سەن بەكلا يالغۇزلۇق تارتىپ قېلىۋاتىسەن، ئۆي ئىشلىرىڭغا قارىشىپ بېرىدىغان بىر يارەمچى بولسا خىزمىتىڭ تېخىمۇ ئۈنۈملۈك بولۇدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن بۇ ئىشقا دۇشمەن ئارىلىشىپ يەنە بىر پىشكەل بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولۇدۇ. ئەمدى تويغا كېتىدىغان چىقىم ئىشنى بىزگە قويۇپ بەر. سەندە قانچىلىك بىر نېمە بولسا شۇنى يەتكۈزۈپلا توغرىلاشقا تىرىشىمىز. توينى ئىقتىساد ئاز كېتىدىغان، ئۈيۇن- تاماشالارنى كۆپ قىلىپ ئۆتكۈزىمىز. سىنىڭ ئارقاداشلىرىڭ ساڭا قولداش بولۇدۇ. نەغمە- ناۋانى شۇنداق

قىزىتىۋېتىمىزكى، خەلق توي دېگەن شۇنداق بولسا دېيىشىپ قالىدۇ.

سابىت خجىللىق بىلەن يەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ، بۇ كۆيۈمچان ئاتا ۋە تەلەپچان ئۇستازىنىڭ پەزىلىتىدىن تەسىرلىنىپ كۆزلىرى ئېچىشقاندەك بولدى. ئۇنىڭ ئازاپقا كۆنۈكۈپ كەتكەن يۈرىكى ئازاپ كەلسە چىدام بىلەن كۆزىنى نەم قىلماستىن كۈتۈۋالاتتى ھەم ئۆتكۈزۈۋۈۋېتەتتى. شۇ تاپ بۇ يۈرەك مېھرىبانلىقتىن شامدەك ئېرىپ، ئۆرتەنمەكتىدى. ئۇ ئۇستازىنىڭمۇ تۇرمۇشتا يەككە- يىگانە ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، ئەمما بۇ مېھرىبان ئادەم ئۆزى ھەققىدە ئۇنتۇپ قالغانىدەك، ھامان باشقىلارنىڭ قىينىچىلىقى ھەققىدە باش قاتۇرۇپ يۈرەتتى.

ــ ئەمىسە، سەن نىملەردىن خجالىتىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ باق، خەلپىتىم ئىككىمىز بىللە باش قاتۇرۇپ بىر يولىنى قىلايلى، ــ تەۋپىقنىڭ شۇ گېپى بىلەن سابىت ئىتتىك باش كۆتۈرۈپ تاھىر خەلپەتكە قاراپ قويدى. ئاندىن ئۇستازىنىڭ تەبەسسۇم كەتمەيدىغان چېھرىسىگە قاردى، كېيىن كۆزىنى دوستىغا تىكىپ، مۇرىسى تەرەپتىن ئالدىغا ساڭگىلاپ تۇرغان ئۇزۇمنىڭ بىر تال شېخىنى ئوينىغاچ ئۆزىدە بار نەرسىلەر بىلەن يوق نەرسىلەرنى بىر- بىرلەپ ئېيتىپ ئۆتتى.

تەۋپىق بەزى نەرسىلەرنى ئارتۇقچە دەپ قاراپ، خجالەت بولۇشنىڭ ئورنى يوق، زورۇقۇپ قىلغاننىڭ پايدىسى يوق دېدى. بەزى زۆرۈر نەرسىلەرنى بولسا تاھىر خەلپەتنىڭ ھەل قىلىپ بېرىشى ئۈچۈن ئىلتىماس قىلدى.

ــ بىز توينىڭ ھەممە پەتۋالىرىغا ئەمەل قىلىپ كەتمەيمىز، خەق نېمە دەپ گەپ تاپسا- تاپسۇن. بىلگىننى قىلسۇن. زۆرۈرىنى قىلىمىز، ئەھمىيەتسىز چىقىملارنى قىسقارتىمىز. ئەممە ئويۇن تاماشانى كۆڭۈلدىكىدەك قىلىمىز. مانا، ئارتۇقچىلىقىمىز بىلەن يەنە كەم جايلىرىمىزنى يېپىپ كېتىمىز، ــ دېدى ئۇ.

ــ ئاۋۇلار خەققە ئوخشاش قىلمىساق بولمايدۇ دەپ تۇرىۋالارمىكىن دەيمەن، ــ دېدى سابىت ئەندىشىسىنى يوشۇرماي.

ــ ئۇلارنى ماقۇل كەلتۈرۈش مېنىڭ ۋەزىپەم، سەن ئارتۇقچە باش قاتۇرمىساڭمۇ بولۇدۇ، ــ دېدى تەۋپىق.

ــ ئۇلار توي ھەققىدە تەپسىلى، كونكرىت مەسىلىھەتلىرىنى قىلىشقاچ تەييار بولغان كەچلىك تاماققا داخىل بولدى. ئاندىن تەۋپىق ئۆز يېڭىلىقلىرىدىن سالاھىددىن ئەپەندىنىڭ دارىلمۇئەللىمىن ئوقۇغۇچىلىرىنى تەقسىم قىلىۋەتكەندىن كېيىن ئۇ كىشىنىڭ قەشقەرگە يۆتكۈلۈپ كەتمەكچى ئىكەنلىكى، ــ قاتارلىق ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بەردى.

ئۇ خوشلۇشۇش ئالدىدا تاھىر خەلپەتكە يەنە بىر قېتىم تاپىلاپ:

ــ مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە قانداقلا بولمىسۇن ئەلچى بولۇپ بېرىڭ، مەن بۇگۈن كېتەر يولۇمدا سىز ئۈچۈن ئاسانلىق يارىتىپ، يۇمشۇتۇش ۋەزلىرىدىن ئېيتىپ ئۆتمەكچىمەن. ئۇلارغا رەسمىي ئەلچى ئەۋەتىدىغانلىقىمىزنى ئۇقتۇرۇپ قويۇپ كېتەي. سىز توي كۈننى بېكىتىپ ماڭا خەۋەر قىلىۋېتىڭ. ھەر ھالدا ئومىغا كىرىشتىن ئىلگىرى توينى قىلىۋېتەيلى، ــ دېدى.

تاھىر خەلپەت ئۇنى تاچۇقتىن مەسچىد ئالدىغا بارغىچە ئۇزۇتۇپ چىقتى. سابىت ئۆينىڭ ئالدىغىچە ھەمراھ بولۇپ كەلدى. ئۇ ئۇستازىنى ئۆيگە تەكلىپ قىلغاندى، تەۋپىق ئۇنىڭ يوغان ئالقانلىرىنى سىقىپ تۇرۇپ، رەھمەت ئېيتىپ رەد قىلدى ۋە خوشلۇشۇۋېتىپ ئۇنىڭغا ھېرىسمەنلىك بىلەن زوقلۇنۇپ قاراپ ئىچىدە: «ۋۇجۇدۇڭ قوپال، ھېسياتىڭ نازۇك يارىتلغان شۇڭقارىم، سېنىڭ بۇ چىداملىق بەستىڭ تاغ ئاستىدىمۇ پۈكۈلمەيدۇ، سەن كۆپ ئىشلارنى قىلالايسەن،... » دەپ ئويلىدى.

ــ خەير ئوغلۇم. ياخشى چۈش كۆر، كېلەر پەيشەمبىگىچە ئامان بول، ــ دېدى ئۇ. ئاندىن بىردىنلا ئەسلەپ، ــ مېنىڭ كىچىك ئوغلۇم ئابلەق قانداقراق؟ ياخشى ئوقۇۋاتامدۇ؟ كەچلىرى يارىدەم قىلىپ تۇر، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ــ خەير،... ــ سابىت ئۇنىڭغا باش لىڭشىتىش بىلەن جاۋاب بېرىپ،

ئارتۇق بىر نەرسە دىيەلمىدى. تەۋپىق يېنىك ھەرىكەتلەر بىلەن ئېتىغا ئىرغىپ مېنىپ، بوستان تەرەپكە مېڭىپ كەتتى. ئۇنىڭ قارىسى گۇگۇم قوينىدا ــ ئەگرى- بۇگرى يېزا كوچىلىرىدا يۈتكەندىن كېيىنمۇ ئاتنىڭ تۇياق ئاۋازى بىر خىل رېتىمدا ئۇزاققىچە ئاڭلىنىپ تۇردى.

سابىت ئاسمانغا قاراپ ئىچىدە خۇداغا تەشەككۇر بىلدۈرۈپ، يېقىن ئارىدا ئۆزىنى قۇچىقىغا ئالىدىغان بەخت ھەققىدە شىرىن تەسەۋۋۇرلارغا بېرىلدى. بۇ تەسەۋۋۇرلار ئۇنى ئىجاد بوستانىغا باشلاپ كەلدى. بۇ يەردە ئۇنىڭغا شېئىرنىڭ ئىلھام پەرىشتىلىرى يولۇقتى. ئۇ قەلبىنى ئىللىتىپ ۋە تىترىتىپ چىقىۋاتقان مىسرالارنى يېزىۋېلىش ئۈچۈن ئۆيگە ئالدىرىدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نادىرىسى

ئون بىرىنچى باب

1

بالىرىڭلار ــ سىلەرنىڭ ئەمەس. ئۇلار «هاياتلىق» نىڭ پەرزەنتلىرى. ئۇلار سىلەر ئارقىلىق تۇرەلگەن، ئاممىا سىلەر ئۈچۈن تۇرەلگەن ئەمەس.

ــ خ. جىبران، «ياش ۋە كۆلكە»

يازلىق تەتىل ئالدىدا سالاھىدىن ئەپەندىنىڭ دارىلمۇئەللىمىنىدە ئوقۇش پۈتتۈرگەنلەرنى تەقسىم قىلىش بولدى. بۇ ئوقۇغۇچىلار ئوقۇتقۇچى يېتىشمەيۋاتقان چوڭراق مەكتەپلەرگە ۋە يېڭىدىن قۇرۇلغان مەكتەپلەرگە بېرىلدى. قىزلار مەكتىبى (دارىلمۇئەللىمات) تېخى پۈتمىگەن بولسىمۇ مۇشىپقە خانىم ئېرى بىلەن بىللە كەتمىسە بولمايتتى. شۇڭا بۇ قىزلارنىڭ ھەممىسى ئۆز يۇرتىدا يېڭىدىن قۇرۇلغان قىزلار مەكتىبىگە ياكى ئۆيىگە يېقىنراق قىزلار مەكتىپىگە بۆلۈۋېتىلدى، ئۇلار شۇ يەردە ئايرىم دەرس ئاڭلاش بىلەن ئاخىرقى بىر مەزگىللىك دەرسلىرىنى تۈگىتىدىغان بولدى. بىر قىسىم قىزلار ئەر ئوقۇتقۇچىلاردىن دەرس ئېلىشقا قارشى بولغان ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ زورى بىلەن مەكتەپتىن ئايرىلىشتى. بۇ يېڭى ئەھۋال مەمتىلى ئەپەندىنى بەكمۇ ئازاپلىدى. تەييار بولغان بىر مۇنچە ئوقۇغۇچىنىڭ تارقىلىپ كېتىشى ھەقىقەتەنمۇ ئېچىنىشلىق ئىدى.

بۇنىڭدىن باشقا بەزى قىزلار مەكتىپى قۇرۇلغان يېزىلاردىمۇ ئەھۋال ئېغىرىدى. گەرچە ئاتا ـ ئانىلار تەۋپىقنىڭ ئەسكەرلىرىدىن قورقۇپ،

مەجبۇرىي دېگۈدەك قىزلىرىنى مەكتەپكە بەرگەن بولسىمۇ، تۇرلۇك يوللار بىلەن قارشىلىق قىلىشاتتى. جەمئىيەتتە تارقىلىپ يۈرگەن ئۆسەك سۆزلەرمۇ ئاز ئەمەسىدى. بەزىلەر «ياش ئەپەندىلەر قىزلارنى مەكتەپلەرگە يىغىۋېلىپ، يولدىن چىقارغۇدەك» دېگەندەك پىتنىلەرنى تېرىۋەتكەنىدى. بەزىلەر تەۋپىق ھەققىدىمۇ يەنە يېڭى- يېڭى گەپ-چۆچەكلەرنى توقۇماقتىدى. ئۇنىڭ بويتاق يۈرىشى بۇ سۆزلەرنىڭ شاخلايدىغان زېمىنى ئىدى. بۇ خىل يامان كەيپىياتنىڭ مەلۇم سىستېما بويىچە قانات يېيىۋاتقانلىقى سېزىلەتتى. چۈنكى توختى زۇنۇننىڭ مويسىپىتلەر ۋە دىنى زاتلار ئارىسىدىكى پائالىيەتچىلىرى يوقارقى پىتنىلەرنى مەلۇم «پاكىت»لار بىلەن، خۇددى كۆرگەندەكلا كۆسۈرلاپ قويىاتتى. شۇنىڭ بىلەن نادان سوپىلار بۇنى ئەتراپقا يايىاتتى. قازى قۇززاتلاردەك دۇشمەنلىك مەيدانىدىكىلەر بولسا بۇنىڭدىن شەكسىز پاكىت سۈپىتىدە پايدىلىنىپ، ئوت ئۈستىگە ماي چاچاتتى.

«مەمتىلى ئەپەندى قىزلارنى ئوقۇتىمەن دەپ يىغىلىۋېلىپ، خالىغان قىز بىلەن چاتاقلىشىپ يۈرگىدەك، ئۇمانا شۇنى كۆزلىگەچكە ئۆيلەنمەيدىكەن. ئۇنىڭ ئەپەندىچاقلىرىمۇ رەسۋايى جاھان بولۇدۇغان بولدى... » دېگەندەك سۆزلەرنى ھەر قاچان ئاڭلاپ تۇرۇشقا بولاتتى. ئۇ ھەر قېتىم مەكتەپلەرنى ئارىلاپ كەلگەندە ئۇنىڭ بۇ يېڭى سەپىرى ھەققىدە نۇرغۇن ئىپلاس سۆزلەر توقۇلاتتى. ئۇ بۇ ئىشلارغا قانداق تەدبىر قوللۇنۇش ھەققىدە خېلىدىن بېرى باش قاتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. بىراق بۇنىڭغا ئۇنۇملۇك چارە تېپىلمايتتى. ئەمما، بۇنىڭ بىلەن قىزلارنى ئوقۇتۇشتىن ۋاز كېچىپ تاشلىۋېتىشكە بولمايتتى. ئەگەر قېيىنچىلىققا چىداپ مۇئەللىمە يېتىشتۈرمىگەندە قىزلارنى ئوقۇتۇش مەسىلىسىدىكى قىيىنچىلىق مەڭگۈ ھەل بولماي كېتىۋېرەتتى. ئەگەر بۇ ئىشنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەندۈرۈدىغان بولسا تەربىيە كۆرمىگەن ئادەملەرگە رەج ئۇقتۇرۇش مۇمكىن ئەمەسىدى.

ئۇ سالاھىدىن ئەپەندىنى ئۇزۇتۇش ھۆرپىسىدا سۇنتاغدا چوڭ سورۇن

ئويۇشتۇرۇپ، «ئۇزۇتۇش چېيى» بەردى. سورۇن يۇسۇپھاجىنىڭ ھويلىسىدا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىنىڭ چىقىمى بىلەن ئۆتكۈزۈلدى. سۈنتاغلىق بايلاردىن يۇسۇپھاجى، مۇھەممەت قارى قاتارلىقلارنىڭ كەڭ قوللۇق قىلىشى بىلەن تېخىمۇ ھەشەمەتلىك تۈس ئالدى. بۇ سورۇنغا ئۇ ھەمىشە ئۆزى ئەھمىيەتلىك دەپ قارىغان مۇراسىم، مەجلىسلەرگە قاتناشتۇرىدىغان يېقىن شاگىردلىرىنمۇ قاتناشتۇردى. سالاھىددىن ئەپەندىنىڭ قولىدا ئوقۇغان ئوقۇغۇچىلار، ئويۇشما ئەزالىرى بۇ چايغا قاتناشتى. تەۋپىق يىغىندا نۇتۇق سۆزلەپ سالاھىددىن ئەپەندى ۋە مۇشىپقە خانىمغا رەخمەت ئېيتتى، تاتار قېرىنداشلارنىڭ ئۇيغۇر يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىدە ئوينىغان رولىنى يۇكسەك باھالىدى.

زىياپەتتىن كېيىن ئۇيۇشما نامىدىن بۇ بىر جۈپ ئاقارتقۇچىغا سوغا ۋە يادنامە سۈپىتىدە كونىدىن كېلىۋاتقان ئادەت بويىچە تون كىيدۈردى.

سورۇن تارقىغاندىن كېيىن تەۋپىق ئۇلارنى تاغىسى ـ تاشاخۇنۇمنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ قارىشىچە بۇلار تاشاخۇنۇمنىڭ ئۆيىدە ئۇزۇن مۇددەت تۇرغان، تەكلىپ قىلغۇچىلارمۇ، مىھمانىنى كۈتۈۋالغۇچىلارمۇ شۇلار بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىرقى ئۇزۇتۇشمۇشۇ يەردە بولۇشى كېرەك ئىدى. بۇ كونا ئەنئەنە ئىدى.

بۇ كىچىك ئۇزۇتۇش چېيىغا ئۇ بىر قانچە يېقىن شاگىردلىرىنى تەكلىپ قىلغاندىن باشقا كۆپ ئادەم قاتناشتۇرمىدى. بۇ ئۇنىڭ سالاھىددىن ئەپەندى بىلەن مۇشىپقە خانىم ئۈچۈن بېرىۋاتقان شەخسىي زىياپىتى ئىدى. سالاھىددىن ئەپەندىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، قوي سويۇشتى. نېرىن چۆپ قىلىپ، ئۇستىخان تارتىشتى. بۇ يەردە تەۋپىق رەسمىي نۇتۇق سۆزلىمىگەن بولسىمۇ، چاقچاق پاراڭلار ئارىلىقىدا تاتارلارنىڭ مەدەنىي ئاقارتىش ئىشلىرىدا ئۇيغۇلارغا كۆرسەتكەن ياردىمىنى بىر نەچچە قېتىم تىلغا ئېلىپ ئۆتتى. سارىخېنىم ئەر- خوتۇن ئىككىسىگە تونلۇق قويدى.

زىياپەتتىن كېيىن سىرتتىن تەكلىپ قىلىنغانلارنىڭ ھەممىسى

تارقاشتی. تەۋپىق سالاھىدىن ئەپەندى بىلەن پاراڭلىشىپ ياتماقچى بولۇپ قالدى.

ئەتىسى ئۇلارنى ئات ھارۋىسىغا جايلاشتۇرۇپ ئۇزاتماقچىدى. تاڭ سەھەردىلا سالاھىدىن ئەپەندى قولىدا ئوقۇغانلار ۋە مۇشىپىقەخانىم ئوقۇتقان قىزلار تاشاخۇنۇمىنىڭ قورا- جايى ئالدىغا ئۇستازىنى ئۇزۇتۇش ئۈچۈن توپلۇنۇشقانىدى.

كېتىدىغانلار ھارۋىغا چىقىشقا ئىلاجسىز قالدى. قايتا- قايتا ئاقيول تىلەشلەر، قىزلارنىڭ كۆز يېشى قىلىپ مۇشىپىقە خانىم بىلەن قۇچاقلىشىشلىرى ئۇزاققا سوزۇلدى. ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۆزلىرىنى تۇتۇپ تۇرالمىدى.

كەتكۈچىلەر بىلەن ئۇزاتقۇچىلار خېلى ئۇزۇن پىيادە مېڭىشتى. كۆپ زورلاشلاردىن كېيىن ئەر- خوتۇن مۇئەللىملەر ھارۋىغا چىققان بولسىمۇ، ئۇزاتقۇچىلار تاكى ئاچياردىن ئۆتكىچە سوڭدىشىپ كېلىشتى.

2

تەۋپىق سالاھىدىن ئەپەندىلەرنى ئۇزۇتۇپ قويغاندىن كېيىن قىزلار مەكتەپلىرىدىكى مەسلىنى ھەل قىلىش قارارىغا كەلدى.

ئۇ ئەڭ يېقىندا غەۋغا يۇز بەرگەن بۇيامەت قىزلار مەكتىبىگە تەكشۈرۈشكە بارماقچى بولدى. بۇ يەردە مۇھەممەد ئىمام دېگەن كىشى قىزلار مەكىپىگە ئەرلەر دەرس ئۆتسە بولمايدۇ، دەپ قىزلارنى قېچىپ كېتىشكە قۇتراتقانىدى. ئۆزىنىڭ مۇشىپىقە خانىمدا ئوقۇۋاتقان، ئەمدى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن بويامەت قىزلار مەكتىپىگە كىرگەن قىزى شەرۋاننى مەكتەپكە ئەۋەتمىگەنىدى. بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغان تەۋپىق قاتتىق قەھرى- غەزەپكە كېلىپ، ياخشى گەپ كار قىلمايدىغان بۇنداق مۇتئەسىپلەرگە ئەڭ ياخشىسى مەجبۇرى چارە ــ قورقۇتۇش ئۇنۇم

بېرىدىغانلىقىنى جەرىملەشتۈردى.

ئۇ رۇشتى مەكتەپتىكى دەرسلىرىنى چۈشتىن بۇرۇن تۈگۈتۈپ، نىمىتۈللا بىلەن مەڭلىكاخۇننى باشلاپ بۇيامەتكە كەلدى.

ئۇ ئاۋۋال يۈرت مۆتىۋەرلىرىنى، ئاتا- ئانىلارنى يىغىپ، ئۇلاردىن ئەھۋال ئۇقۇشتى. ھەم ئۇلاردىن بۇ ئىشقا قارىتا رايىنى چىكىپ كۆردى.

ــ قىزلارنى ئوقۇتۇش ئىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىگە مۆتىۋەرلىرىمىز نېمە دەپ قارايدىكىن؟ ــ دەپ سوردى ئۇ كۆپچۈلۈككە قاراپ، ــ قىزلارنى ئوقۇتۇش كېرەكمۇ - يوق؟ ئوقۇتۇش كېرەك بولسا قانداق ئوقۇتۇش كېرەك؟

ئاۋۋال كۆپچۈلۈك ئىچىدە غۇلغۇلا باشلىنىپ، ھەممىسى ئۇننى پەس چىقىرىپ غۇتۇلداشتى. كېيىن مۇھەممەد ئىمام كۆپچۈلۈككە ئاڭلىتىپ پىكىر قىلدى:

ــ ئايال كىشى دېگەن ئۆي ئادىمى، بويىغا يەتكەن قىز بالىلارنىڭ ئوقۇيمەن دەپ لوغۇيلاپ يۈرۈشى شەرىئەتكە خىلاپ، مېنىڭچە بولغاندا بۇ خەقنى ئوقۇتۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇلارنىڭ ئەخلاقى كامىل، ئىمانى ساپ بولۇپ، بىر ئەرنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقسا بولىدى. بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە نېمە كېرەك؟ ئايال خەق دېگەن بەربىر يۈرت سورىمايدۇ؟ ــ مۇھەممەد ئىمامنىڭ گەپ باشلاپ بېرىشى بىلەنلا باشقىلارمۇ جۇرئەتلىنىپ ئارقا- ئارقىدىن سۆز باشلىدى.

ــ ئوقىسىمۇ- ئوقىسۇن، بۇ خەقنىڭ ئۆزىنى مەزلۇم خەق ئوقۇتمىسۇنمۇ؟

ــ شۇنى دەيمەن، ھەننىۋاسى ئۆيلەنمىگەن چۆجە - خورازلار...

ــ چوڭىدىن - كىچىكىگىچە شۇنداغ دېسىلىچۇ...

مەمتىلى ئەپەندى بىردەم ئۇلارنىڭ مەيلىگە قويۇپ بېرىپ، جىم- جىت قۇلاق سالدى. ئۇلارنى سۆزدىن توختۇتۇۋېلىشنى ئويلاپمۇ قويمىدى. ئۇنىڭ بۇنداق مەيلىگە قويۇۋېتىپ كۆپچۈلۈكنى سۆزلۈتىشى ھەممە ئادەمگە، ئاتا - ئانىلارغا سۈرلۈك تۇيۇلۇپ، تەدرىجى جىمىشقا باشلىدى.

بولۇپمۇ موللا. ئۇلىمالاردىن ئىبارەت بۇ گۇمانخور تاپىئە تېخىمۇ ۋەھىمىگە چۈشتى. ئۇلار بىردەم قورۇلۇۋاتقان قوماچتەك چۈۋۈلداشقاندىن كېيىن، مەمتىلى ئەپەندىنىڭ كۆزىگە قاراپ جىم بولۇپ قېلىشتى. ئومۇمىي پىكىرنىڭ توختىشى بىلەن ئۆز ئارا پىچىرلىشىۋاتقانلارمۇ جىمىم كېتىشتى. مەمتىلى ئەپەندى پىسخولوگىيىلىك ھۇجۇمنىڭ بۇ ياخشى پۇرسىتىنى ئۆتكۈزۈۋەتمىدى. ئۇلارنىڭ تېخىمۇ ۋەسۋەسىگە چۈشۈشى ئۈچۈن يەنە بىردەم سۈكۈت قىلىپ تۇردى. ھەر قاچان قاتتىق غەۋغادىن دېرەك بېرىدىغان بۇ جىملىق مۆتۈۋەرلەرنىڭ يۈرىكىنى يېتەرلىك مۇجىغاندىن كېيىن، ئۇ سۆزلەشكە نىيەت قىلدى.

ــ ۋەتەنداشلار، بايا ھەممىڭلار قىزلارنى ئوقۇتۇش ئىشى ھەققىدە ئۆزەڭلارنىڭ قارشىنى سۆزلىدىڭلار، ئەمدى مەن ئۆزەمنىڭ چۈشەنچىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتەي، ــ تەۋپىق مۇتىئەسىپ مولىلارنىڭ يەنىلا ئۆز گېپىنى يورغىلىتىدىغانلىقىنى، ئۇلارغا مەجبۇرى چارىدىن باشقىسى بىكار ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىپ تۇرسىمۇ، مولىلارنى دەپ ئەمەس، باشقا ئاتا. ئانىلارنى نەزەردە تۇتۇپ، ئاۋۋال چۈشەنچە بېرىشنى، ئاندىن مەجبۇرى چارە قوللۇنۇشىنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى، ــ بايا بەزىلەر، قىزلارنى ئوقۇتۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ئۇلار بەربىر يۇرت سورىمايدۇ، دەپ ئۆتتى. كۆپچۈلۈك ئويلاپ باقسۇن، بۇ گەپ قانچىلىك توغرا؟ ــ ئۇ كۆپچۈلۈككە تەكشى كۆز يۈگۈرتىپ يەنە بىردەم سۈكۈت قىلغاندىن كېيىن داۋام قىلدى، ــ راست، بىزدە ئەزەلدىن ئايالىلارغا بولغان قاراش ئەنە شۇنداق بولغاچقا ئۇلار يۇرت سورىمىدى. لېكىن ئايالىلارمۇ يۇرت سورىيالايدۇ! بۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋۋال ئۇلار ئوقۇشى كېرەك، ئويلاپ كۆرۈڭلار، بىز خوتۇن- قىزلىرىمىز ھەققىدە سۆزلىگەندە گويا خەۋپلىك، ئىشەنچىسىز، دۇشمەن ھەققىدە سۆزلىگەندەك سۆزلەيمىز. ئانىمىز، ئاچا- سىڭىللىرىمىز ھەققىدە سۆزلىسەكچۇ؟ ئەجبا ئاشۇ بىزنىڭ خوتۇنلىرىمىز، قىزلىرىمىزنىڭمۇ ئۆز بالىلىرىنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىنى، بارلىق ئايالار پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىنى، ئۇلارغا گۇمان،

ئىشەنمەسلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىش قارا يۈزلۈك بولۇۋۇغانلىقىنى نەزەردىن ساقت قىلىۋېتىدىكەنمىزغۇ؟ ئايالار، ئىنسان بالىسىنىڭ تۇنجى ئۇستازى، بىز ئەڭ ئەۋەل تىلنى، بىلىمنى ئانىلىرىمىزدىن ئۆگىنىمىز. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، ئانىلىرىمىز ساۋاتلىق ئانا بولسا، ئوقۇغان ئانا بولسا پۈتۈن ئۆسۈپ - يېتىلىشىمىز ئۈچۈن قانچىلىك پايدىلىق بولۇۋۇغانلىقىنى نېمىشقا ئويلىمايمىز؟

تەۋپىق ياشراق دېھقانلارنىڭ چىرايىدىن رازىمەنلىك ئالامىتى بايقىدى. «مۆتىۋۆەر»لەر بولسا بېشىنى سېلىپ ئولتۇرۇپ، ھېچنېمە تەسىر قىلمايۋاتقانلىقىنى بىلىندۇرۇپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ تۇرقى تەۋپىقنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ، بۇ رەج ئۇقمايدىغان ئېشەكلەرنى دەررىگە تۈنتۈسى كەلدى - يۇ، كۆچۈلۈكنىڭ ئارىسىدىكى چۈشۈنۈدۇغانلار ئۈچۈن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇشنى لايىق كۆردى.

— دېمەك، بۇ نوقتىدىن ئېيتقاندا ئايالارنى ئوقۇتۇش زۆرۈر دېگەن خۇلاسىگە كېلىمىز. غەرپ دۆلەتلىرىدە ئايال ئالىملار، يۈرت سوراش تۈگۈل، دۆلەت سورايدىغان ئايال پادىشاھلارمۇ بار. چۈنكى ئۇلار ئوقۇيدۇ! بىزنىڭ مىللىتىمىزدىكى قالاقلىق، مىللىتىمىزنىڭ ئىستىقبالىنى نابۇت قىلدى. نېمە ئۈچۈن؟ نادانلىق خەلقنى گادايلاشتۇردى. گادايلىق - بىلىم ئېلىش ئىمكانىيەتلىرىدىن مەھرۇم قىلدى. بۇ ئىككىسى بىر- بىرىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، بىز نادانلىق، خۇراپاتلىق ۋە گادايلىق پاتقىقىغا پېتىپ قالدۇق. بۇنىڭ ئەمەلىي ئىپادىلىنىشىنى ھازىرنىڭ ئۆزىدە — مۇشۇ مەيداندىلا كۆرۈپ تۇرىۋاتىمىز: نادان بولغىنىمىز ئۈچۈن خۇراپاتلىقنىڭ ئايالار ھەققىدىكى سەپسەتلىرىگە ئىشىنىپ شۇ بويىچە ئىش قىلماقچى بولۇۋاتىمىز؛ بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئايالار ئوقىيالمايدۇ، ئايالار ساۋاتسىز بولغانىكەن، بالىلىرىمىزنىڭ تەربىيىلىنىشى چەكلىمىگە ئۇچرايدۇ. خۇراپاتلىقنىڭ بۇ ئۇرۇقى تېخىمۇ نادان، دۆت مىۋىلەرنى يېتىلدۇرىدۇ.

بەزى دېھقانلار بۇ سۆزلەرنى توغرا تېپىپ بىلىنەر- بىلىنمەس باش لىڭشىتىشتى. ئەمما ئۇلار بۇ ھەركىتىنى «مۆتىۋۆەر»لەرنىڭ كۆرۈپ

قېلىشىدىن بەكمۇ ئېھتىيات قىلاتتى. تەۋپىق سۆزدىن توختاپ ئۇلارنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ بېقىش ئۈچۈن توختىغاندا يەنە ئەڭ ئاۋۋال مۇھەممەت ئىمام سۆز ئالدى:

ــ غەرىپتىكى گەپ دېگەن، غەرىپتىكى گەپ! ئۇلار دېگەن كاپىر! بىز دېگەن مۇسۇلمان! ئۇلار تەرەققىي قىلغان بولسا مەيلى، ياغ چاينىسۇن! خۇدايىم ئۇلارغا پانى دۇنيانىڭ جەننىتىنى بەرگەن. ھازىرقى ئازغىنە راھەتنى دەپ يولدىن ئېزىپ، ئىسلامدىن چىقىش گۇناھ!...

«ئېشەكنى ئىتتىك ماڭسۇن دېسەڭ تاياقنى ئىشقا سال، ئۇ بەربىر ياخشى- ياماننى بىلەمەيدۇ» دەپ ئويلىدى تەۋپىق.

ــ بىز ھەمىشە خۇدانىڭ بىرلىكى ھەققىدە سۆزلەيمىز. بۇ گەپ ھەق ئىكەن، كاپىرنىمۇ، مۇسۇلماننىمۇ خۇدا ياراتتى، ئۇلارنىڭ ياراتقۇچىسى باشقا ئەمەس! بىزگە ئەقىل- پاراسەت، بەدەن ئەزالارنىمۇ ئوخشاش ئاتا قىلدى. يەنى ئۇلارنىڭ ئىككى بېشى، تۆرت كۆزى، ئالتە قۇلىقى يوق، بىز بىلەن ئوخشاش. ئەگەر خۇدا سىلەر چۈشەنگەندەك مۇسۇلمانلارنى ئۆزىگە يېقىنراق، كاپىرلارنى يىراقراق كۆرىدىغان بولسا نېمىشقا خۇدا ئۆزىلا ئۇلارنى جازالىمايدۇ؟ ياكى مۇسۇلمانلارغا قۇل قىلىپ بەرمەيدۇ؟ سىلەر بۇنىڭغا خۇدا ئاشكارە مۆجىزە كۆرسەتمەيدۇ، كاپىرلارنى جازالاشقا بىزنى ياراتقان، غازاتنى چىقارغان دېيىشىڭلار مۇمكىن. ياق، ۋەتەنداشلار، بۇگۈنكى كۈندە بۇ مۇددىئامۇ ئوقۇش بىلەن ئىشقا ئاشىدۇ. ئۇلارنىڭكىدەك قۇرال- ياراق بىزدە بولمىسا، ئۇلاردىكى ماشىنا بىزدە بولمىسا، قۇرۇق قول بىلەن مىلتىققا، ئېشەك- ھارۋا بىلەن ماشىنىغا قارشى غازات قىلىپ بېقىڭلارچۇ! ــ ئۇ كۆپچۈلۈككە تىكىلىپ بىردەم تۇرۋالدى، ــ بايا يەنە بەزىلەر گاداي بولساق ئۆزىمىزگە، ئۆلۈپ قالمىساق بولدى، ياكى سىنىڭ ئۆيۈڭگە «ھەق» دەپ بېرىۋالدۇقمۇ، دېگەندەك تەئەددى قىلىشتى، بۇ گەپمۇ يۇقارقى ناسارا ۋە مۇسۇلمانلار ھەققىدە ئېيتىلغان بىمەنە گەپ بىلەن بىر ئېقىمدىكى گەپ. مېنىڭچە بۇلارنىڭ ھەممىسى خۇددى ماۋۇنىڭغا ئوخشاش ــ تەۋپىق مۇھەممەد ئىمامنى كۆرسەتتى. ــ جان

باقارلارنىڭ گېپى، خۇدا بىر ئىكەن، بىزنىمۇ، كاپىرلارنىمۇ ئوخشاشلا خۇدا ياراتتى. پۈتۈن بىر كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسى ئاللاھ، ئۆزى ياراتقان جانلىقلارنىڭ ئىبادىتىگە مۇھتاجمۇ ئەمەس! ئۇنداق ئىكەن، كىمنىڭ قانداق ياشىشى ھەر كىمنىڭ ئىجتىھادىغا باغلىق، بۇ سىناق دۇنيا. بىزگە ئۇ دۇنيالىقنى، كاپىرغا بۇ دۇنيالىقنى بەرگەن دېگەنگە قايسىڭلار قۇرئان ۋە ھەدىستىن دەلىل كەلتۈرەلەيسىلەر؟ ئەكسى ھالدا دۇنيا ــ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن، مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يارىتىلغان! ئەمما بىز بۇ ئەزىزلىكىمىزنى خارلىققا ئۆزىمىز تېگىشۇالماقتىمىز. ئەجەبا، باقى دۇنيادىكى راھەتنى دەپ، بۇ دۇنيادا ياشاش ئۈچۈن كۈرەش قىلماسلىق كېرەكمىكەن!؟ بۇنداق پەتىۋا ھېچقانداق ئىسلام ئەھكاملىرىدا يوق. بولسا كۆرسۈتۈپ بېقىڭلار! بۇنىڭ ئەكسىچە «كەمبىغەللىك ھەر ئىككى دۇنيادا كىشىنىڭ يۈزىنى قارا قىلىدۇ» دېگەن ھەدىس بار. دۇنيا مۇسۇلمانلارنىڭ، ئۈممىتى مۇھەممەدنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يارىتىلغان بولسا- يۇ، ئەمما بۇ ئۈممەت خار، زەبۇن، قۇل- چۆرە بولۇپ ياشىسۇن! مۇشۇنداقمۇ مەنتىقە بولامدۇ؟! ئىسلام دىنىنى مانا مۇشۇنداق ئۆز قۇيرىقىنى ئۆزى تالايدىغان قىلىپ كۆرسىتۈۋاتقانلار تېخى ھە دەپ مۇسۇلمانچىلىقتىن، ئىسلامدىن، ئىماندىن گەپ ئاچىدۇ. بۇنىڭغا سالاھىيىتى يوق، بۇ تەخسىرلەرنىڭ! ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىزنىڭ خار، بوزەك ياشىشىمىز بولمىغان ئىكەن نېمە قىلىش كېرەك؟ ئەزىز بولۇپ ياشىماق كېرەك! بۇنىڭ ئۈچۈن خارلىقتىن قۇتۇلماق كېرەك بولسا، بۇ قۇتۇلۇش ئىشى كۈچ بىلەن بولۇدۇ. كۈچ نەدىن كېلىدۇ؟ بىلمىدىن!... «ئەر -ئايال مۇمىنلەرگە ئىلىم تەلەپ قىلماغلىق پەرزدۇر» دېگەن ھەدىسكە نېمە دەيدىكىنە، بۇ تىجىمەللەر؟

«مەن مۇسۇلمان» دەپ نەسەبىمىز بىلەن ماختانساق، بىراق ئۆزىمىزدە ماختانغۇدەك پەزىلەت بولمىسا، كۈلكىگە قالىمىز. قاپاق قانچە كۆركەم سىلىق بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئىچى قۇرۇق بولغاچقا تېشى قوتۇر كاۋچىلىك ئەتىۋارلانمايدۇ، ئادەم بولغان ئىكەنمىز بۇنچىلىك نەرسىلەرنى

چۈشۈنۈشىمىز كېرەك!

ئارىنى يەنە بىر ھازا جىملىق باستى. بىردەمدىن كېيىن مەھەممەد ئىمام ئاۋۋال پەس ئاۋازدا غۇدراپ، كېيىن ئۈنلۈكرەك قىلىپ، ئىشەنچسىزلىك بىلەن:

ــ ئۇقىسىمۇ- ئۇقىسۇن، مەزلۇم خەقنى ئەركىشى ئۇقۇتمىسۇن - دە!

ــ دېدى.

ــ ھازىر بىزدە مۇئەللىمە بولمىسا، مۇئەللىملەرنى تەربىيلىۋالغىچە شۇنداق قىلمىساق ئاسماندىن چۈشۈپ قالامدۇ؟

ــ بولمىغاندىكىن، ئۆزىمىزنى قىينىمايلى ئەمىسە...

ــ شۇنى دەيمەن، بىر كىشى خوتۇن- قىزلىرىمىز ئۇقۇشسىز قالدى دەپ بۇنى چىللاپ كەلگەندەك سۆزلەيدا...

ــ ئۆزىنىڭ خوتۇنىنى ئۇقۇتىۋالسا بولمىدىمۇ، خەق بىلەن نېمە كارى!

ــ ئۆز بېشىغا كېلىپ قالماسلىق ئۈچۈن بويتاق يۈرىدىغان ئوخشىمامدۇ بۇ نېمىلەر؟...

ھەممە گەپتە مەھەممەد ئىمام باشلامچىلىق رول ئويناۋاتاتتى.

ــ بىزدە ئايال مۇئەللىملەر بولغىچە ئەرلەر ئۇقۇتۇپ تۇرىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق. ئۇقۇش- نۆۋەتتىكى سىياسەت! قېنى كىم قارشى چىقىدۇ؟! ــ تەۋپىق ياڭراق ئاۋازدا شۇنداق دېۋىدى، مەھەممەد ئىمام يەنە ئەزۋەيلىدى:

ــ ئۇقۇتسىمۇ ئۇقۇتسۇن، خوتۇن- بالاۋاقىسى بار، توختالغان ئادەملەر ئۇقۇتسۇن. سىزمۇ مەكتەپ تەكشۈرىمەن دەپ، پالان قىلىمەن، دەپ قىز بالا خەق بار مەكتەپلەرگە بېرىپ ژۇرمەك!

تەۋپىقنىڭ سەۋرىسى پۈتتى. گەپ ئوچۇقتىن- ئوچۇق ھاقارەت ئىدى. «مەن سېنىڭ كېسىلىگنى ساقايتىمەن دەپ ئاۋارە بولايۇ، سەن بولساڭ مېنى زەھەرلەۋاتىسەن، دەپ مۇتھەملىك قىل! بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئادەم جىلى قىلىدىغان ئىش بولامدۇ؟ مانا شۇنداق چوشقىلارنىڭ كاساپىتىدىن

پۇتۇن مىللەتنى نەس باسىدۇ!... » تەۋپىق ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئىتتىك شۇنداقلا كۈچلۈك قەدەملەر بىلەن ھايىت. ھۇيىت دېگۈچە مۇھەممەد ئىمامنىڭ ئالدىغا باردى ۋە غەزەپ بىلەن ساقالىنى يۇزىگە بىر تەستەك سالدى.

ــ ھۇ، ھايۋان! ئاغزىڭدىن چىقىۋاتقان گەپنىڭ ئىپلاسلىقىنى قارا! سەن چوشقا، ئىشەك كاللا، مۇئەللىم بىلەن تەلەبىلەر ئارىسىدا ئاتا بالىلىق مەھرى ھاسىل بولۇشنى بىلمەمسەن؟ ئاتا- ئانا ئۆز پەرزەندىگە يامانلىق ئويلىمىغانىدەك مۇئەللىمۇ ئۆز تەلەبىلىرىگە ئېزگۈ نىيەتتە بولۇدىغانلىقنى نەدىن بىلىسەن؟ ــ ئۇ بىگىز قولى بىلەن مۇھەممەد ئىمامنىڭ ۋەسۋەسىگە تولغا كۆزلىرىگە جونۇپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى، ــ سەن تېخى ئاغزىڭغا پېتىپ، ئاتىنى ئۆز قىزى بىلەن چاتاقلىشىدۇ دېگەندەك گەپنى قىلىۋاتىسەن؟ ھەممە ئادەمنى ئۆزۈڭدەك ئالا كۆڭۈل دەپ ئويلامسەن؟ سەن يەنە بىز قىزلىرىمىزنى ئوقۇتۇپ قويسۇن دەپمىدۇق دەمسەن؟ ساڭا ئوخشاش ھايۋاندا ئۇنداق گۈزەل ئىستەك نېمە قىلاتتى؟ پەقەت ئادەملەرلا ئۆز پەرزەنتلىرىنى تەربىيلەيدۇ. ھايۋانلار ۋە ساڭا ئوخشاش ئىككى پۇتلۇق چوشقىلار بالا تېپىشنىلا بىلىدۇ، «ھاڭگا ئېشەك بالىسىغا ئىگە بولمىغاندەك» ئۇنىڭ تەربىيسى ھەققىدە ئويلاپ كۆرمەيدۇ! سەن كىمگە ئىگە بولماقچىسەن؟ مېنىڭ قىزىم بار، بالام بار، دەمسەن؟ بىلىپ قوي، ئۇ ۋەتەننىڭ بالىسى! ئۇ مىللەتنىڭ بالىسى! ۋەتەن ئۇنىڭ ئوقۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ! ساڭا ھاجىتى بولمىسا، سەن نېرى تۇرۇۋەر ئۇنىڭ مىللەتكە كېرىكى بار! مەن ئۇنى سەن ئۈچۈن ئەمەس، مىللەت ئۈچۈن تەربىيىلەيمەن. ئۇنى سەن ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەنمۇ؟ ياكى خۇدا ياراتقانمۇ؟ ــ مۇھەممەد ئىمام ئىچىگە تىنىپ، لاغىلداپ تىترەپ تۇراتتى. باشقا «مۆتىۋەر»لەر تەبىئىتىگە مۇۋاپىق ئەمدى پۈتۈنلەي باشقا مەيدانغا ئۆتكەنىدى. ئۇلار ئەزەلدىن زورلۇق كۈچ ئالدىدا تېز پۈكۈپ ئادەتلەنگەن، ۋۇجۇدىدا قارشىلىق كۆرسۈتۈش جاسارىتى بولمىغاچقا ھازىرمۇ دەرھال تەۋپىقنى قوللايدىغان ساداقەتمەنلەرگە ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن مۇھەممەد

ئىمام پۈتۈنلەي يىتىم قالدى.

ــ ئەر- ئايال مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسىگە ئىلىم تەلەپ قىلماقلىق پەرز ئەمەسمۇ، تەخسىر، مەمتىلى ئەپەندى بىزگە يامانلىق قىلغۇچىمىدى،ــ دېدى مۆتۈۋەرلەردىن بىرى.

ــ شۇنداق، شۇنداق، راست ئېيتىلا، مەمتىلى ئەپەندى چوڭ ساۋابلىق ئىش قىلىۋاتىدۇ. بەندىنىڭ كۆڭلىنى ئىلىم نۇرلىرى بىلەن يورۇتماق دېگەن بەسى ساۋاب ئىش.

ــ ھازىر سىياسەت شۇنداق بولغاندىكىن، ئۇنىڭغا بويۇن تاۋلىق قىلىشقا ھەددىمىز يوق، ھۆكۈمەتنىڭ ئەمىرىنى تۇتماق ۋاجىپ دېيىلىدۇ ئەمەسمۇ

تەۋپىق بۇ يوغان تونلاردىكى جان باقارلارنىڭ تېتىقسىز خوشامىتىدىن ئىچىدە كۈلدى .ئەگەر باشقا مەيدان بولۇدۇغان بولسا ئۇلارنىڭ شەرمەندە خوشەمەتچىلىك بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىغان بولاتتى . بىراق ھازىر ئۇلارنى پارچىلاش ئۈچۈن مۇشۇ قارشى كۈچلەر ئىچىدە پەيدا بولغان «ئىتتىپاقچىلار» كېرەك ئىدى .شۇڭا ئۇ خوشامەت يامغۇرىغا چىداپ تۇردى ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە ئوخشۇشۇپ كېتىدىغان ياغلىما سۆزلىرى بىر يەرگە بارغان ھامان، مەجلىسنى خۇلاسىلىدى:

ــ ۋەتەنداشلار ، پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئىلىم ئەھلى بولۇپ چىقىشىغا مىللەت مۇھتاج. ھىچقانداق شەخسىنىڭ تەلۋىلىك بىلەن ۋەتەن ۋە مىللەتنىڭ بۇ بۇيۇك ئىھتىياجىغا پۈتلىكاشاڭلىق قىلىشىغا رۇخسەت يوق! يەنە كىمكى ئوقۇ- ئوقۇتۇش ئىشىغا پۈتلىكاشاڭ بولۇدۇغان بولسا، ئەڭ شەرمەندە دۇشمەن قاتارىدا سازايى قىلىنىدۇ ھەم قاتتىق جازالىنىدۇ،ــ ئۇنىڭ ئاۋازىدىكى كەسكىنلىك «مۆتۈۋەر»لەرنى قانچىلىك چۆچۈتىۋاتقان بولسا، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان قوراللىق جەڭچىلەر، بۇ قورقۇنۇچنى يەنىمۇ كۈچەيتتى.

تەۋپىق بۇزغۇنچىلارغا قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بەرگەندىن كېيىن مەجلىسنى تاماملىدى. بىر مۇنچە تونۇش- بىلىشلەر ۋە تونىمايدىغانلار

ئۇنى ئۆيگە كىرىپ بىر پىياله چاي ئىچىشكە تەكلىپ قىلىشتى. بەزىلەر ئۇنى قېتىق ئىچىپ مېڭىشقا، بەزىلەر باققا كىرىپ ياز نېمەتلىرىدىن يەپ كېتىشكە تەكلىپ قىلاتتى. بۇ گەپلەرنىڭ ھېچبىرى ئۇنىڭ قۇلقىغا كىرمىدى. ئۇنىڭ قەلبىنى بىرخىل مەنىۋىي ئازاپ سىقىپ، كەيپىنى ئۇچۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ ھەممە كىشىنىڭ تەكلىپىنى ئەدەپ بىلەن رەت قىلىپ، نىزامىددىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ يول ئۈستىدە كۆپ نەرسىلەر ھەققىدە ئويلاندى. مۇھەممەد ئىمام ئېيتقان سۆزلەرنى ۋە ئىلگىرى ئاڭلىغان سۆزلەرنى بىر- بىرلەپ خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ شۇنداق خۇلاسىگە كەلدىكى، خۇراپاتقا پاتقان، نادان ئۇيغۇر مۇھىتىدا ئۇنىڭ ئۆيلەنمەسلىكى؛ بارلىق خىزمىتى، ئىش ھەققى، ئەقىل- پاراستى، كۈچ- قۇدرىتىنى مىللەت ئۈچۈن تەقدىم قىلىش غايىسىنىڭ كۆپ چەكلىمىگە ئۇچرايدىغانلىقى، كېينكى مەقسەدلەر ئۈچۈن بەزى ئىشلارنى زورمۇزۇر قىلماي بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندى.

تەۋپىق ئۆيدە كېچىكىپ قالىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپ، نىمىتۇللا بىلەن مەڭلىكاچۇننى مەشھەدكە قايتۇرۇۋەتتى. ئۇ ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە ئۇلاقلارغا ئوت سىلىۋاتقان زوربخان بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ تەۋپىقنىڭ چىرايىدىن ئاللىقانداق كۆڭۈل غەشلىكىنىڭ كۆلەڭگۈسىنى كۆرگەندەك بولۇۋىدى، تەۋپىق شۇئان دائىمىي ئىللىق تەبەسسۇمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ:

ــ بالىلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ئۆي جىم - جىتلا بوپ قاپتۇ،ــ دېدى.

ــ ئۇلار ئۆيدە ئولتۇرامدۇ دەيسىز، ئەتتىگەن چىقىپ كېتىشكەندى، شۇ پېتى يوق، كىچىكلىرى ئۇخلاپ قالدى.

ــ تېچىلقتۇ؟

ــ تېچىلىق. ئۆزىڭىز ساقمۇ؟ ئۆڭسىلىڭىزنى يامانراق كۆردۈممۇ، قانداغ؟

ــ ياق، ئۇنداق ئەمەس، ئېھتىمال ئاپتاپتا شۇنداق بولۇپ كەتسە كېرەك.

ــ ئۆيگە چىرىپ بىردەم يامپاشلامسىز؟ قېنىق سۇ سېپىپ قويدۇم، تازا سەگىپ قالدى.

ــ شۇنداق قىلاي. ئاۋۋال بىر چىنە ئۈسسۈزلۈق بېرىڭ، ئاندىن بىردەم ئۈزۈلمۈالاي، ــ تەۋپىق ئۆيگە كىرىپ، كۆرپە ئۈستىگە ئولتۇرغىنىدا ئۆينىڭ ھەقىقەتەنمۇ سۆرۈنلىكىنى ھېس قىلدى ۋە بىردەم خىيال سۈرۈپ ياتقۇسى كەلدى. ئۇ كۆڭلىدە نۇرغۇن مەسىلىلەرنىڭ چېگىشلىشىپ كەتكەنلىكىنى، بۇلارنى ئاكىسى كەلگىچە رەتلەپ چىقىشى كېرەكلىكىنى ھېس قىلغاندى.

روربخان تازا ئېچىغان قېتىق بىلەن دوغ ئېتىپ كەلدى.

ــ قۇرۇق ئىچەمسىز، يا نان- پان ئەكىلەيمۇ؟ ــ دەپ سوربدى زوربخان.

ــ ياق، قورسۇقۇم ئاچقىنى يوق، ئۈسسۈزلۈق ئىچسەملا بولدى،ــ تەۋپىق دوغنى ئىچىپ، چىننى زوربخانغا بەرگەندىن كېيىن، كۆرپە ئۈستىگە سوزۇلدى، زوربخان ئىشكىنى يېپىپ قويدى.

تەۋپىق بۇ ئازادە مۇھىتتا كۆڭلىدىكى تۈگۈنلەرنى يېشىش ئۈچۈن جىددىي پىكىر قىلىشقا باشلىدى.

ئۆيلۇنۇش مەسىلىسىدە ئۇ يەنە ئارىسالدى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ خىيالىغا يەنە ئەدىبە كېلىۋالدى. ئەدىبەنىڭ تىنىق ئاسمانىنى ئەسلىتىدىغان بۇلاق كۆزلىرىنىڭ مۆلدۈرلەپ تىكىشىلىدە بىر خىل ئاجىزانە ئىلتىجا يوشۇرۇنغاندى. ئاخىر ئۇ رەھىمسىز رىئاللىق قوينىغا قايىپ كېلىپ ئەدىبە ھەققىدە ئويلىماسلىققا تىرىشتى. ھازىرقى زۇرۇر ئىش پىتىنچىلەرنىڭ ئاغرىزىنى يېپىش، تۈرمۇشنى رېتىمغا سېلىش ئىدى. ئاجايىپ ئىش، ئۇيغۇر خەق مانا شۇنداق، بىرسىنىڭ ئوغلى ياكى قىزى بالاغەتكە يەتتىمۇ، بولدى، ھەممە ئادەم شۇنىڭ تويى ھەققىدە سۆز- چۆچەك قىلىشىپ، بۇنىڭ بىلەن بىكارچىلىققا تولغان ھاياتىنى بىزەشكە تىرىشىدۇ. خەقنىڭ ئۆيلۇنۇش ياكى ئەرگە تېگىشىنىڭ ماڭا نېمە پايدا، نېمە زىيىنى دېگەننى ئويلاپ كۆرمەيدۇ. ئەنە شۇنداق تۇرغاندا

تەۋپىقنىڭ ۋە ياش مۇئەللىمەلەرنىڭ بويتاق بولۇشى ئۇلار ئۈچۈن تۈگىمەس سۆز- چۆچەك مەنبەئەسى بولماسلىقى مۇمكىنمۇ؟ يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئىشى كۆپچۈلۈككە «مۇناسىۋەتلىك»تە! مانىا ئوبىيكتىپ ئەھۋالغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن «پەلەكىكە بېقىش» قا تىرىشىپ كېلەتتى. تەۋپىق ئۆيلۇنۇش ھەققىدە ئاخىرى بىر قارارغا كەلدى. ئۇ يەنە بىر قېتىم مۇھەممەد ئىمامنىڭ سۆزلىرىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى...

بۇ بىر مەسىلە ئەنە شۇنداق ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ يەنە يۈرىكى ئېچىشقان ھالدا ئۆيلەنگەندىن كېيىنكى تۇرمۇشنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۇ خىزمەت بىلەن ئۆي ئىشىغا قارىشىپ بېرەلمەيتى. بۇ بارلىق ئۇيغۇر ئەرلىرى ئۈچۈن ئورتاق ئادەت بولسىمۇ، تەۋپىق بۇنى توغرا تاپمايتى. ئۇ ئالدىراش خىزمەتلەر قاينىمىدا ھەتتا ئائىلىسى بارلىقىنىمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇشى تۇرغان گەپ ئىدى. كۆپ ھاللاردا ئۆيدە بولالمايتى. بۇ ھال ئۇنىڭغا ئايال بولغۇچىغا مىسلىسىز ئېغىر كېلىدىغان ئىش ئىدى... تەۋپىق توي قىلىش قارارىدىن ۋاز كېچەيلا دەپ قالغانىدى، يەنە مۇھەممەد ئىمامنىڭ سۆزلىرى يادىغا يەتتى. ئارقىدىن پۈتۈن قىزلار مەكتىپىنىڭ تەقدىرى كۆز ئالدىغا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ قارارنى يەنە كۈچىكە ئىگە قىلدى ۋە بۇ قايتا ئويلاش نەتىجىسىدە يۈز بېرىدىغان ئارسالدىلىقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن باشقا مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلاشقا باشلىدى.

تەتىلدە ئوقۇغۇچىلارغا خەلق قوشاقلىرى، خەلق ناخشىلىرى، خەلق چۆچەكلىرىنى توپلاپ كېلىشنى تاپشۇرۇق بېرىش كېرەك. بۇ زور قوشۇن (ئوقۇغۇچىلار) پەۋقۇلئادە زور كۈچ. بۇنداق كۈچتىن ئۈنۈملۈك پايدىلانغاندا نۇرغۇن ئىشلارنى پات پۈرسەتتىلا ۋۇجۇتقا چىقارغىلى بولاتتى. مەسىلەن. 2500 نەپەر ئوقۇغۇچى بىردىن چۆچەك خاتىرىلەپ كەلدى دېگەندىمۇ 2500چۆچەك توپلىناتتى. بۇ چۆچەكلەرنى قانچە كىتاپ قىلىشقا بولار؟ ئەگەر ئوخشاشلىرى بار دېيىلگەندىمۇ ھاسلات ئاز بولمايتى. بۇنچىلىك زور ئەمگەكنى بىر ئېغىز ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسى ئۆمۈر بويىمۇ قىلىپ

كېتەلمەيتى. شۇنداق قىلىپ، ئەگەر بۇ پىلان ئىشقا ئاشىدىغان بولسا، ناخشا- قوشاقلارنى تۇرگە ئايرىپ، رەتلەپ، تەھرىرلەپ چىقىشقا ئابدۇراھمان شائىر بىلەن سابىتنى مەسئۇل قىلىشقا بولاتتى. ئۇلارغا كۆچۈرۈشۈپ ۋە تەكشۈرۈپ بېرىدىغان بىر نەچچە يارەمچى بولسىلا بولۇدۇ. چۆچەك، رىۋايەتلەرنى لىۋاھىدىن، سەيپىدىن، مەشرەپ، ئەمەت مەخسۇملار رەتلەپ چىقسا ئۇلارغىمۇ كۆچۈرۈشۈپ بېرىغان بىر قانچە ئادەم بولسا پۈتىدۇ. دېمەك، ئۇلار توپلانغان ئەسەرلەرنى خىزمەتتىن سىرت ئىشلەپ ئالدىمىزدىكى ئىككى ئۇچ يىل ئىچىدە پۈتتۈرەلىسە ئۇيغۇر يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىدىكى ئالاھىدە زور مۇۋەپپىقىيەت بولغان بولاتتى...

تەۋپىق ئويلىغانسېرى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ شۇنچە كۆپ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەنە ھېلىقىدەك قايتا تۇغۇلۇش ۋە بىر قانچە ئادەمگە ئايلىنىشتىن ئىبارەت كۈلكىلىك تەسەۋۋۇر كاللىسىدا پەيدا بولدى. ئۇ يۇقۇرىقى ئىشلارغا كۆڭلىدە بىر رەت تەرتىپ تۈرغۇزۇۋالغاندىن كېيىن، بۇ ئىشلارنىمۇ ئويلاشتىن توختىدى.

ئەمدى ئۇ تەتىل ئىچىدە قىلىنىدىغان باشقا ئىشلار ھەققىدە ئويلاشقا كىرىشتى. ئۇ سابىتنىڭ توي ئىشىنى تېز ئارىدا تەييار قىلىپ، تەتىل بولۇشى ھامانلا قىلىۋېتىش ھەققىدە جىددىي ئويلاندى، بۇ سابىتنىڭ پۈتكۈل ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش ئىدى. سابىت بولسا تەۋپىق ئالاھىدە ئۈمىد باغلاۋاتقان ياشلارنىڭ بېرى. تويدىن كېيىن تەتىل قويۇۋېتىلگەن ئوقۇغۇچىلارنى ئومىغا تەشكىللەش، باشقا پائالىيەتلەرگە تەشكىللەش كېرەك... «ماڭا قەشقەردە بىر قانچە كۈن تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ»، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ «يۈسۈپ ئەپەندى، ئەخمەد ئەپەندىلەرگە فولكلور توپلاش ھەققىدە بېرىلگەن مەسلىھەتىمنى قانداق قىلدىكىن؟ بىر بولسا قەشقەر، ئاتۇش، تەۋەلىكىدىن توپلانغان نەرسىلەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئىشلەش، بۇنىڭ ئۈچۈن بىر ‹بىرلەشمە تەھرىرلىك گۇرۇپپىسى› قۇرۇش كېرەكمۇ قانداق؟ ....ياق، ياق، قەشقەردە ئۇزۇن

تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس! بويامەتتىكى ئەلەمدارلار[1] نىڭ تەربىيىسىنى چىڭ تۇتۇش كېرەك. كۈز كېلىدۇ، سىنتەبىردە بالىلارنى مۇسابىقىگە ئېلىپ بارىدىغان گەپ، كىمكى ئۇتۇپ چىقىش ئۈمىدى بولمىسا جەڭگە كىرمىگىنى ياخشى!...» ئاخىرىدا ئۇنىڭ خىيالى يەنە چىگىلىشىپ كەتتى. ئۇ تېخى «دىۋان» نىڭ تەرجىمىسىنى، خەلق سەنەملىرىنى نوتىلاشتۇرۇشنى،... ئويلاپ باقمايۋاتانلىقىنى، ئۆزىنىڭ شۇ ۋە مۇزىكىلىرىنى رەتلەپ تولۇق دىۋان قىلىپ چىقىشمۇ ئۇنى كۈتۈپ تۇرغان ئىشلاردىن ئىدى... خىياللاردىن ھېچنىمە چىقمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، مەنىسىزلىك ئىچىدە ۋاقىت ئۆتكۈزمەسلىك ئۈچۈن، تەمبۇرنى بىر ئاز چالماقچى بولدى، بىراق، تەمبۇرنى ئۇ مەشھەدكە ئېلىپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپ «بۇمۇ ياخشى» دەپ قويدى.

تەۋپىق دۇتارنى سازلاپ، قەشقەر سەنىمگە چېلىشقا باشلىۋىدى، غېنى بىلەن رەجەپ كىرىپ كەلدى.

ــ ناخشىسى بىلەن چېلىڭا، مولىلىكا،ــ دېدى غېنى.

ــ سىلەر جۇر بولامسىلەر؟ ــ دەپ سوردى ئۇ جىيەنلىرىدىن كۈلۈمسىرەپ ئەمما جىددىيلىك بىلەن.

ــ بىزنى دەمسىز؟ بىز قانداق جۇر بولالايمىز؟ ئۆزىڭىزلا ئوقۇپ بېرىڭ.

ــ مەيلى، مەن ئوقۇپ بېرەي. لېكىن ناخشا ھەققىدە مۇنداق گەپ قىلماڭلار. ئۇيغۇر بالىسى بولۇڭلار. يۇ، ناخشا بىلمەيمىز دېگىنىڭلار سەت ئەمەسمۇ،ــ تەۋپىق شۇنداق دەپ، قەشقەر سەنىمنى يېڭىۋاشتىن باشلىدى.

نىزامىددىن مەكتەپتىن قايتىپ كەلدى. ئۇ ئىنىسىنىڭ بۇگۈنكى كۈندە ئۆيگە كېلىپ قالغىنىدىن ھەيران بولغاندەك قارىۋىدى، تەۋپىق بۇنى سېزىپ چۈشەنچە بەردى:

---

[1] ئەلەمدارــalemdar ــبايراقچى، يول ئاچقۇچى، ئاۋانگارت (تۈركچە) ــئا.

ــ بۇگۈن بويامەت قىزلار مەكتىپىگە كەلگەندىم، كەچلەپ كېتەي دەپ بۇ يەردە ئولتۇرۇپتىمەن.

ــ ئوبدان بوپتۇ،ــ نىزامىددىن سۆپىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن بالىلارنى كۈندۈلۈك ئۆي ئىشلىرىغا بۇيرىۋەتتى. ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن تەۋپىق قولىدىكى دۇتارنى تامغا تىكلەپ قويۇپ دېدى:

ــ ئاكا، مەن توي قىلماق قارارىغا كەلدىم.

ــ راستمۇ؟ ياخشىغۇ...

ــ شۇنداق، ياخشى بولۇدۇغان بولدى. ۋاقتى مۇشۇ ئالدىمىزدىكى تەتىل ئىچىدە بولۇدۇ. تەتىلنىڭ ئاخىرىدىراق بولار. چۈنكى تەتىلدە يەنە باشقا ئىشلار بار. ماڭا جۆرە بولغۇچى قورەيش خېنىمنىڭ جىيەنى مەلىكىزاد.

ــ سىدىقبەگنىڭ ئۆيىدىكى...؟

ــ دەل ئۆزى شۇ. سىز ئەتىدىن باشلاپ بىكار ۋاقىت تاپسىڭىز مۇشۇ ئىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلغاچ تۇراسىز. باشقا ئىشلارغا مېنى ئارىلاشتۇرماڭ، بىزنىڭ توي ئىشلىرىمىزدىكى ئادەمنىڭ قىچىقىنى كەلتۈرىدىغان رەسمىيەتلەرنى قىلماي ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشىڭ.

— بولۇدۇ، بولۇدۇ،ــ نىزامىددىن ئىنىسىنىڭ ئاخىرى مۇشۇ قارارغا كەلگىنىدىن خوشال بولۇپ كەتكەچكە نېمە دېسىمۇ رازى ئىدى،ــ سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن، ھەممە ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن.

ــ ئۇنداق بولسا بۇ ھەقتىكى مەسىلىھەتىمىز پىشقان بولسۇن، ھازىردىن باشلاپ بۇ توغرىدا سۆزلەشمەيلى،ــ تەۋپىق شۇنداق دەپلا دۇتارنى قولىغا ئالدى. ئۇنىڭ بۇنىڭ بىلەن ئارىدا يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان سۈكۈت ياكى ئىشنى مۇجىمەللەشتۈرىدىغان سوئال جاۋابلارنىڭ ئالدىنى ئالماقچى بولغاندى.

نىزامىددىن ئىنىسىنى چۈشۈنەتتى، شۇڭا گەپ قىلماي دۇتارنىڭ تارىلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان مۇڭلۇق نىداغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇردى.

بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ دېققىتى بۆلۈنۈپ توي ئىشى ھەققىدە خىيالىغا كەتتى. ئۇ ئىسىنىڭ نېمىشقا مەلىكزادىنى تاللىغانلىقىنى، بۇنداق قىلىشتا كۆڭۈلنىڭ خاھىشى ئاساسي سەۋەپمۇ ياكى سىياسي ئېھتىياج (سىدىقبەگدىن پايدىلىنىش) ئاساسي سەۋەپمۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ كەتتى. بۇ ئىشقا سىدىقبەگنىڭ نېمە دەپ قارايدىغانلىقىنى ھەرخىل تەسەۋۋۇر قىلىپ باقتى. كۆڭلىدە يەنە قەشقەرگە ــ قىزنىڭ دادىسى مامۇتھاجىمنىڭ ئالدىغا بېرىپمۇ باقتى. ئۇ خىيالچانلىق بىلەن كۆزلىرىنى ئىنىسىنىڭ پەدىلەر ئۈستىدە يورغىلاپ يۈرگەن چاققان قولىغا تىككەندى...

ئۇ نىمكارلىرى ئىگەمبەردى بىلەن تاشمەتلەرگە يولىۋۇرۇق بېرىش، ئەتتىگەندىن بېرى قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈش ئۈچۈن بويىقخانىغا چىقىپ كىردى. ئۇ كىرگەندە تەۋپىق ئوتتۇرا ئاۋازدا ناخشا ئوقۇۋاتاتتى.

كىم سېنى دەرت ئەھلى دەپ سىرىمغا مەھرەم ئەيلىدىم.
ئۆز- ئۆزۈمنى زور بىلەن رەسۋايى ئالەم ئەيلىدم.
ئەھلى زار ئەل ئالدىدا ئادەم دېسە بولماس مېنى،
مەنكى ئۆز زارىمغا مەھرەم جىنسى ئادەم ئەيلىدىم.
بۇ ئەجەپ سىرىمنى مەخپىي ئەيلىمەك دىشۋارىدى،
بارچىغە پەرھاد بىلەن مەجنۇننى مەخرەم ئەيلىدىم
. . . . . .
ئەي ناۋايى دېمە سىرىڭ كىمسەگە مۇنداقكىم،
كىم سېنى دەرت ئەھلى دەپ سىرىمغا مەھرەم ئەيلىدىم.[1]

---

[1] «ئابۇچەشمە» نىڭ راك بۆلىكى (سەنىمى) دىن ــ ئاپتور.

ئون ئىككىنچى باب

1

ئوقۇغۇچىلار ئومىغا ئويۇشتۇرۇلغاندى. يازلىق تەتىل ئومىدىن كېيىنلا بولاتتى. بۇنىڭغا ئىككى ھەپتىچە ۋاقىت قالدى. تەتىل ھارپىسىدىكى ئىككى توپلانتىنىڭ ئالدىنقىسىدا مەمتىلى ئەپەندى مائارىپ ئۇيۇشمىسىنىڭ ھىساۋاتىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشنى زۆرۈر ھېسابلىدى.

ــ ۋەتەنداشلار، ــ دېدى ئۇ ئۇيۇشما ھەيئەتلىرى ۋە بارلىق ئوقۇتقۇچىلارغا قاراپ،ــ بىزنىڭ تۇنجى ئوقۇش يىلىمىز ئاخىرلىشىش ئالدىدا تۇرىدۇ. مۇشۇ پەيتتە ئۇيۇشما خادىملىرى كۆپچۈلۈككە ئۆز خىزمىتىدىن مەلۇمات بېرىدۇ. بۇ مەلۇماتنىڭ چىن ياكى ئەمەسلىكىنى كۆپچۈلۈك باھالايدۇ.

ئەڭ ئاۋۋال ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم ئومۇمي خىزمەتتىن مەلۇمات بەردى. كۆپچۈلۈك بۇ مەلۇماتنى غۇلغۇلا قىلىشتى. ئارقىدىن نۇرۇللا خەلپىتىم لاۋزىمات ئىشلىرىنىڭ كونكىرىت سان- سۈپەتلىرىدىن كۆپچۈلۈكنى خەۋەردار قىلدى. سېتىۋېلىنغان دەپتەر- قەلەم، كىيىم- كېچەك ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن چەكمەن، پارتا- ئورۇندۇق ئۈچۈن كەتكەن ياغاچ ھەم قايسى مەكتەپكە قانچىلىك نەرسە بېرىلگەنلىكى قاتارلىق ئىلىشلارنى تەپسىلى مەلۇمات قىلدى. بۇ ھەقتىمۇ مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىلدى. ئاخىرىدا مەھەممەت قارى زەكى بوغالتىرلىق ھېساباتىنى ئوقۇپ ئۆتتى: ئويۇشما قۇرۇلغان چاغدىكى ئومۇمي مەبلەغ، مۇقىم مۇلۇك؛ ھازىرغىچە كۆپەيتىلگەن مۇقىم مۇلۇك قاتارلىقلاردىن كونكېرىت ھېساب بەردى. بۇ ھەقتىمۇ قىزغىن مۇزاكىرىلەر بولدى.

«توپلانتی»نىڭ دائىمىي كۈنتەرتىبىدىن تاشقىرى بولغان مەلۇماتلار ۋە مۇزاكىرىلەر ئاخىرىلاشقاندىن كېيىن، دائىمىي كۈنتەرتىپ بويىچە مۇزاكىرە باشلاندى.

تەۋپىق ئايرىم ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تەنقىد قىلىپ ئۆتتى. بۇلار مۇشۇ ھەپتىلىك نازاپەت تەكشۈرۈشتە لاياقەتلىك بولمىغان مەكتەپلەردىكى ئەپەندىلەردى. بۇلار سالاھىددىن ئەپەندى يېتىشتۈرگەن يېڭى ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە كۆپرەك كۆرۈلەتتى. بەزىلىرى ئوقۇتۇش سۈپىتى تۆۋەنلەپ كەتكەن مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئىدى.

ــ بىز بالىلارنىڭ ئىككىنچى ئاتا ـ ئانىسىمىز، سىزلەر بۇنى «شەرىئەت»نى دۇرۇس قىلىپ قۇتۇلۇپ كېتىش نۇقتىسىدىن ئەمەس، ئىنسانى بۇرچ نۇقتىسىدىن چۈشەنگىنىڭلاردا ئاندىن بۇ ئىشنىڭ ھەقىقەتەنمۇ شەرەپلىك خىزمەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىسىلەر، بىز خەلقتىن ئايرىلغان ھالدا مەۋجۇن بولۇپ تۇرالمايمىز. خەلقنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن بىز بالىلارغا ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن كەم كۆيۈنمەسلىكىمىز لازىم. ھازىر بىزدىكى ئاتا ـ ئانىلار پەقەت بالىلارنى توق بېقىش، دىلىغا ئازار بەرمەسلىك قاتارلىقلارنى كۆيۈنۈش دەپ ئويلايدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ كەلگۈسى، ئىستىقبالى ھەققىدە كۆپ باش قاتۇرمايدۇ. يەنى، بالىلىرىنىڭ كەلگۈسىدە كىم بولۇپ چىقىشى، سالامەتلىكى ھەققىدە ئالدىن كۆيۈنۈش خاراكتىرلىك ھەرىكەت قوللۇنۇشنى بىلمەيدۇ، گەرچە ئۇلار قارىسىغا غەم قىلىپ تۇرسىمۇ، ــ تەۋپىق ئۆزى مۇھىم دەپ بىلگەن ئىشلارنى ھەربىر قېتىمقى يېغىندا تەكرارلاشتىن ئېرىنمەيتتى، ــ شۇڭا بىز ئىلمىي خادىملار بالىلارنىڭ ساغلام ئۆسۈشى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى قىلمىغان ياكى قىلشنى زۆرۈر دەپ قارىمىغان ئىشلارنى ــ ئۇلارنىڭ پاكىز بولۇشى، تىرناقلىرى، چاچلىرىنىڭ ئۆسۈپ كەتمەسلىكىگە كۆڭۈل بۆلۈپ تۇرۇشىمىز لازىم. بۇ ھال بارا ـ بارائۇلارنىڭ ئۆمۈرلۈك ئادىتىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مىللەتنىڭ جىسمانىي سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ

كەلگۈسىدە كېرەكلىك ئادەم بولۇشى ئۈچۈن ئەقلىي تەربىيىنى كۈچەيتىشىمىز، بۇنىڭ بىلەن مىللەتنىڭ ئەقلىي سۈپىتىنمۇ ئۆستۈرۈشىمىز لازىم،ــ تەۋپىق ھەرقاچانقىدەك يىنىك تەلەپپۇز بىلەن ئاددى، ئۇقۇشلۇق قىلىپ سۆزلەيتتى،ــ بەزىلىرىڭلار ئاستا- ئاستا شەكىلۋاز بولۇپ كېتىۋاتىسىلەر، مەكتەپلەر تەكشۈرۈلىدىغان ۋاقىت قەرەللىك بولغان بولسا نېمە بولۇپ كېتەرىدىكىن؟ ھېلىھەم بەزى تەلەبىلىرىڭلارنىڭ يۈز- كۆزى توپا، تىرناقلىرى ئۆسۈپ كەتكەن، چېچى پاخپىيىت كەتكەن، بۇ قانداق ئىستىل؟ بۇنىڭ بىلەن كىمنى ئالدايسىلەر؟ ئۆز ئەۋلادىڭلارنى، ئۆزۈڭلارنى ئالدايسىلەر! ئوقۇتۇۋاتقان بالىلىرى بىلەن كارى يوق، ھە دەپ كۆرەڭلەيدىغان مۇئەللىم كىمگە ئوخشايدۇ؟ ئۆزىنى ياساشنىلا بىلىپ، قازىننى يۇمايدىغان ياسانچۇق خوتۇن كىشىگە ئوخشايدۇ. بۇ ھەقتە خەلق ئىچىدە: «خېنىمنىڭ قېشىنى كۆرۈڭ، تاۋىقىنىڭ تېشىنى» دېگەن تەمسىلمۇ بار.

مەكتەپ ۋە ئوقۇ- ئوقۇتۇشقا ئائىت ئىشلار ئاياقلاشقاندىن كېيىن، تەۋپىق كونىرىت تەييارلاش ھەققىدە گەپ قىلدى. ھەر قايسى مەكتەپلەردىن تەبئىي ئىقتىدارى بار ئوقۇغۇچىلارنى تاللاپ، ناچشا- ئۇسۇل ۋە يىنىك سەھنە ئەسەرلىرىنى تەييارلاش، بۇنىڭ بىلەن خەلقنىڭ مەنىۋىي ھاياتىنى بېيىتىش توغرىسىدا تاپشۇرۇق بېرىلگەندى. بۇنىڭ ئورۇنلۇنۇش نەتىجىسى سۈپىتىدە ئوقۇتقۇچىلار تاللانغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئانكىتىنى مەمتىلى ئەپەندىگە تاپشۇرۇدى. ئانكىتتا شۇ ئوقۇغۇچىنىڭ يېشى، جىنسى، سەنئەت جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى ئېنىق خاتىرىلەنگەندى.

«توپلانتى» ئاخىرلىشىپ، يىغىن ئەھلى ئۈيۈشما مەجلىسخانىسىدىن چىقىۋاتقاندا سابىت مەمتىلى ئەپەندىگە سۇۋۇشۇپ كېلىپ، تاھىر خەلپەتنىڭ گۈلزادىلەرنىڭكىگە ئەلچى بولۇپ بارغانلىقى ۋە توينىڭ ۋاقتىنى بېكىتكەنلىكىنى پىچىرلاپ ئېيتتى.

ــ ئۇنداق بولسا مەن ھازىرلا سەن بىلەن ماڭاي، ئوغلۇم،

مەشـــۇقۇڭنـاڭ ئـــۆيىگە بىرىـــپ توينـــاڭ بەزى ئۇششـــاق ئىشـــلىرىنى كىلىشەي، ـــ دېدى ئـۇ. سابىت بىلەن پاراڭلىشىپ مىڭىش ئۇچۇن ئاتقا مىنمىدى،ـــ خوش، تاھىر خەلىپەت ئەلچى بولۇپ كىرگەندە قىز تەرەپ نېمە دەپتۇ؟ ـــ دەپ سوردى ئۇ پاراڭ باشلاپ.

ـــ ئۇلار تاھىر خەلىپەتنىڭ ئەلچى بولۇپ كەلگىنىنى ئاڭلاپ، ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇ. مۇشۇنداق بىر كاتتا ئادەم بىزنىڭ قىزىمىزغا راست ئەلچى بولۇپ كەلگەندىمۇ ياكى گەپ ئالماقچى بولۇپ دەپ بېقىۋاتامدىغاندىمۇ دەپ ھەيران ھەم گۇماندا بولۇپ نېمە دەرىنى بىلمەي قاپتۇ. كېيىن ئويلاپ كۆرسە راستەك. ئاخىر ئۇلار مەمتىلى ئەپەندىمۇ ئارىلىشىۋاتقان ئىش تۇرسا تاھىر خەلىپەتنىڭ كەلگىنى قانچىلىك ئىشتى، راست، قىزىمىز ئىناۋەتلىك ئىكەن، دېيىشىپ، خېلى گىدىيىپ، قوشنا- خۇلۇملىرى ئالدىدا ماختانغۇدەك دەسمىيگە ئىگە بولغانىدەكمۇ بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ،ـــ سابىت قولىدا غاڭزىنى ئويناپ تۇرۇپ ھاياجان بىلەن سۆزلەپ كەتتى.

ـــ قارىغاندا مەن ئۇلار بىلەن ئاسانلا كېلىشەلەيدىغان ئوخشايمەن- دە،ـــ دېدى تەۋپىق مەمنۇنىيەت بىلەن، ـــ مەن بۇگۇن توينىڭ رەسمىيەتلىرى توغرۇلۇق پۈتۈشكىلى بارماقچىمەن. تويلۇق، ئۇ تەرەپكە قويۇدىغان، بۇ تەرەپكە قويۇدىغان دېگەندەك زۇرۇرىيەتسىز نەرسىلەرنى ئازايتىش كېرەك. ئۇلارنى مۇشۇ ئىشقا ماقۇل كەلتۈرىۋالسامىلا بولاتتى.

ـــ ھەي تاڭ، بۇ ئىشقا كەلگەندە تەس بولارمىكەن، بۇنى قىزنىڭ ئىناۋىتى، ئادەمگەرچىلىك دەپ چۈشۈنۈدۇغان تۇرسا...

ـــ بىز سېنىڭ مەشۇغىڭنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىناۋىتىنى شۇنداق كۆتۈرىمىزكى، ھەممە ئادەم تاڭ قالىدۇ. بىراق، ئۇلار ئويلىغاندەك تويلۇقنى كۆپ ئېلىش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش بىھۇدە چىقىمنى كۆپ قىلىش يولى بىلەن ئەمەس، توينىڭ شاد- خۇرام، داغ-دۇغىسى بىلەن شۇنداق قىلىمىز.

سابىت ئىچ- ئىچىدىن شاتلىنىۋاتقان، ئىنتىزار بولۇۋاتقان بولسىمۇ،

يۈرىگىنىڭ تىپچەكلىشىنى زورىغا بېسىۋالدى. بۇنداق ھېسىياتلارنى ئۇستازى بىلەن ئورتاقلىشىشتىن خجىل بولاتتى. شۇڭا زۇۋان سۈرمىدى.

ــ سابىت، ــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەندەك توي ھەققىدىكى سۆھبەتنى توختۇتۇپ، گەپنىڭ ماۋۇزىسىنى ئۆزگەرتتى، ــ ئالدىمىزدىكى تەتىلدە ئوقۇغۇچىلارغا چۆچەك، قوشاق، ناخشىلارنى توپلاشنى تاپشۇرۇق قىلىپ بېرىش ئارقىلىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرىمىزنى يىغىۋېلىشنى ئويلاۋاتىمەن، بۇنى كېلەركى «توپلانتى» كۈنى مۇئەللىملەرگە ئۇقتۇرماقچىمەن، سېنىڭچە بۇنىڭ ئۈنۈمى قانداق بولار؟

ــ ناھايىتى ياخشى بولۇدۇ، جۇما، ھېچ بولمىسا يېرىمى ياراملىق بولۇپ چىقسىمۇ بەك كۆپ نەرسە بولۇپ كەتمەمدۇ.

ــ شۇنداقمۇ؟ مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن، خەلق ناخشا-قوشاقلىرىنى ئابدۇراھمان ئىككىلار رەتلەپ چىقساڭلار، چۆچەكنى سەيپىدىن، ئەمەت مەخسۇملارغا يۈكلىسەك بولارمۇ؟ بۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقارلارسىلەر؟

ــ ئابدۇراھماندا گەپ يوق، مېنىڭ قولۇمدىن كېلىشى قانداق بولاركىن، ــ سابىت تاتىنچاقلىق بىلەن شۇنداق دېدى.

ــ ئابدۇراھماننىڭ قولىدىن كېلىشى راست بولسا ساڭىمۇ ئىشەنچ قىلىۋېرىمىز. ئوغلۇم، ھېلىمۇ مۇھەببەت بېيىتلىرىنى يېزىپ تۈرۈۋاتامسەن قانداق؟

ــ مەن نەدىمۇ شېئىر يازالايمەن، بۇرۇن شۇنداق گاھىدا تاتىلاشتۇرۇپ قويىاتتىم. ھازىر ئىشىنىڭ كۆپلىكىدە چولاممۇ تەگمەيدۇ. ھەم، ــ سابىت گەڭگىسىنى تاتىلاپ، ئوڭايسىزلىق بىلەن شۇنداق دېدى.

ــ شائىر ھېچقاچان بىكارچىلىقتىن شېئىر يازمايدۇ، شېئىر دېمەك بىر خىل ئوت، ھېچ بولمىسا ئىشتىياق ئوتى، سەن ئاۋۋال ۋاقىت تېپىپ، ئاندىن شېئىر تاپمايسەن، بەلكى ئاۋۋال شېئىر تۇغۇلىدۇ، ئاندىن ئۇنى خاتىرلىۋېلىش ئۈچۈن ۋاقىت تېپىلىدۇ. يەنى، سەن شېئىرنى يازمايسەن، شېئىر سېنى يازدۇرىدۇ. خۇددى ھامىلدار ئايالنىڭ تەۋەللۇق ۋاقتى

كەلگەنـدە تۇغۇشـقا ۋاقـتـىم يـوق دەپ كېچىكتۈرۈلمىگەنـدەك، كىمنىڭ يۈرىكىدە ئىجاد پەرزەنتى بولسا ئۇمـۇ جەزمەن ۋاقـت تاپالايـدۇ. ۋاقـتـىم يـوق، شـېئىر يازالمـايۋاتـىمەن دېگەنـلەردە ئەسـلىدە ئىجـاد پەرزەنـدى ـــ ئىجادى هـېس، شـائىرانە هـېس يوقتـۇر. بۇنـداقلار ئەمەلىيەتـتە قولـدىن ئىـش كەلمەيـدىغان لايغەزىلـلەردۇر. ئـۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىقتىدارسـىزلىقىنى «ۋاقـت يـوق»لىقى بىـلەن يايمـاقچى بولـۇدۇ. ئەجەبـا، سـاڭا ئوخشـاش يۈرىكىدە ئوتى بار يىگىتمـۇ ئاشـۇنداقلارنىڭ سـۆزىنى ئۈگۈنـۈپ قالـدىڭمۇ؟ ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ئۇنداق قىلمايدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن.

سـابىت بـۇ گەپلەرنـى ئـاڭلاپ بەك خىجـىل بولـدى. ئـۇ تارتىنچـاقلىقى تـۈپەيلى ئەنە شـۇنداق رەسـمىيەت سـۆزلىرىنى قىلغانـدى. ئەمـدى ئـۇ ئۇستازىنىڭ سۆز قـامچىلىرى ئاسـتىدا قىلـىپ راسـتىنى ئېيتىشـقا مەجبـۇر بولدى.

ـــ مەنغۇ بىكار تۇرغۇنۇم يوق. بىراق، ئـۇ نەرسـىلەرنى شـېئىر دېيىشـكە بولامدۇ، بولمامدۇ، بىر گەپ ـ تە.

ـــ هەرىـكەت ـ بەرىـكەت دېـگەن گەپ بـار، بىكـار تۇرمىـساقلا بىـر گەپ بولـۇدۇ. ئـون پـارچە شـېئىرنىڭ ئىچـىدىن بىرسـى بولۇدۇغـان بولسـمۇ مەيلىغـۇ، ئەگەر شـۇ بىرسـىنىلا يـازىمەن، توققـۇزىنى يازمـايمەن دېسـەك تەپەككـۇر قىلىـش ئىقتىـداريمىز تـۆۋەنلەپ كېتىـپ، شـۇ بىرسـىگىمۇ ئېرىشـەلمەيمىز. دەل ئاشـۇ تۇققـۇز مەشـق بـولغىنى ئۈچـۈنلا، بـۇ نەتىـجە بولغـانلىقىنى ئۇنۇتماسـلىقىمىز كېـرەك. دۇنيـادا مـۇئىلا بولـۇپ، يوپۇرمـاق چىقارمايدىغان ئۆسۈملۈك بارمۇ؟ هامان مـۇئىگە قارىغانـدا يوپۇرمـاق كـۆپرەك بولۇدۇ، شـۇنداقلا يوپۇرمـاق بولغـاچقىلا مـۇۋە ئۆسـۈپ يېتىلىش شـارائىتىگە ئىـگە بولغـان. بۇغـداينىڭ دېنـى يالىڭـاچ هالـدىلا ئۆسـۈپ يېتىلەلمـدۇ؟ پايىسـى، يوپـۇرمىقى بولـۇدۇ، شـۇڭا دېنىـدىن سـامىنى كـۆپ بولـۇدۇ. پەقەت داننىڭلا بولۇشى، ساماننىڭ بولماسلىقىنى تەلەپ قىلغىلى بولامدۇ؟

ئاريدا بىردەم سۈكۈت هۆكۈم سۈرگەندىن كېيىن سېلىشتۇرۇپ تۇرۇپ:

ـــ ئابـدۇراهمان ئىككىڭلار پۈتـۈنلەي ئىككـى دۇنيـا ـ دە! ـــ دېـدى ۋە

سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ ئۇ تارتىنمايدۇ. ھەر قانداق سورۇندا ئۆز پىكرىنى يورغۇلۇتمشقا تىرىشىدۇ. سەن بولساڭ ئۆزۈڭدىنمۇ تارتىنىسەن، يېقىندا ئابدۇراھماننىڭ شېئىرلىرىنى كۆرۈپ باقتىم. ھەر ھالدا مەن ئۇنىڭغا بەك چوڭ ئۈمىد باغلايمەن. كەلگۈسىدە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا ئابدۇراھمان دېگەن بىر ئىسىمنىڭ ئالاھىدە ئورۇنغا ييزىلىدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل. ئۇنىڭدىن قالسا ساڭمۇ زور ئۈمىد باغلاپ يۈرىمەن. ھايات دېگەن قانداق ئۆتكۈزىمەن دېسەڭ شۇنداق ئۆتىدىغان نەرسە. ھەر ھالدا جىددى ياشاش كېرەك. پائالىيەتكە تولغان ھايات قىسقا بولسىمۇ ئۇزۇن ئۆمۈرگە تەڭ.

سابىت سەلدىن كېيىنلا پەس ئاۋازدا:

ــ مەنمۇ سىزگە بىر نەرسىلىرىمنى كۆرسۈتۈشنى ئويلايمەن، شۇ...

ــ دېدى. ئاندىن قوشۇپ قويدى، ــ سىزنىڭ ئالدىراشچىلىقىڭىزنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە بىر ئىش تېپىپ بېرىشكە كۆڭلۈم ئۇنىمايدۇ...

ــ مانا، ھەقىقىي ئۇيغۇر خاراكتىرى! ــ دېدى كۈلكىدىن كېيىن چوڭقۇر تىنىپ،ــ رەھمىدىللىك، يۇمشاق كۆڭۈل، ساددا ئويلايدىغان ئۇيغۇر! سەن مانا مۇشۇنداق، ئۇيغۇرنىڭ تىپى سەن، ــ ئۇ سابىتنىڭ يەلكىسىنى يېنىككە قېقىپ قويدى.

ئۇلار بوستانغا كېلىپ قالغان ئىدى. بۇ چاغدا ۋاقىت نامىاز شام بولغانلىقىنى مەلۇم قىلىپ، بوستان مەسچىتى تەرەپتىن شام نامىزىغا ئەزەن ئېيتىلدى.

ــ ئاۋۋال مېنىڭ كەپەمگە بېرىپ، ئاندىن قايتارىڭىزدا بۇ يەرگە كىرەمسىز، يا....؟ ــ دەپ سوردى سابىت گۈلزاردىلەرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە.

ــ ياق، ئوغلۇم، مەن ئاۋۋال ئىشنى پۈتتۈرەي، ئاندىن ئۆيۈڭگە بارىمەن. بۇگۈن سەن بىلەن مۇڭدۇشۇپ قونماقچى بولۇپ كېلىۋاتىمەن. يەنە كېلىپ خېلىدىن بېرى ھېلىقى كىچىك دوستۇم ئابلەقنى يوقلىيالمىدىم، بەلكى ئۇ مېنى دوستلۇققا يارىمايدىكەن دەپ قالغاندۇر،

ئەتە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ كېتىمەن، خەير، مېنى كۆتۈپ تۇر.

سابىت ئۇستازىنىڭ يېنىڭ ھەرىكەت بىلەن گۈلزادىنىڭ ھەگىنە[1] دەرۋازىسىدىن كىرىپ كېتىۋاتقىنىغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ، ئاندىن يولىنى داۋام قىلدى.

2

تەۋپىق ئەل ئايىقى جىمىققاندا بوستاندىن قايتىپ كەلدى. سابىت دەرۋازىنى تاقىماي ھويلا سۈپىسىدا يامپاشلاپ كۆتۈپ ياتاتتى. شۇڭا دەرۋازا ھالقىسى شىرىقلاش بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ دەرۋازىغا قاراپ چاپقان بولسىمۇ، ئۇ بۇياققا قەدەم ئېلىپ بولغۇچىلار تەۋپىق ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئاتنىڭ ئۈزەڭگە بېغىنى سابىتقا بېرىۋېتىپ، تەۋپىق:

ــ ئۇخلاۋەرمىگىنىڭنى قارا، ــ دېدى ئۇ سابىتقا تەنبىھ بېرىپ، ــ مېنىڭ خۇشخەۋەرىمگە شۇنچە تەشنا بولۇپ كەتتىڭمۇ ياكى مېنى ھويلىغا كېرەلمەي قالۇدۇ دېدىڭمۇ؟

ــ ئۇنداقمۇ ئەمەس، ئۇخلاي دېسەممۇ ئۇيقۇم كەلمىدى، ــ ئۇنىڭ قولىدا يەنە ھېلىقى غاڭزا باردى.

ــ شۇنداقمۇ؟ ئۇخلىماپسەنۇ، بىراق، قولۇڭدا نە كىتاب، نە دەپتەر يوق.

ــ كىتاب ئوقۇسام مېڭەمگە چۈشمىدى، بىر نەرسە يازاي دېسەم قولۇم بارمىدى. ئۆزۈممۇ بىكارلا ۋاقىت ئۆتكۈزۈۋاتقىنىم ئۈچۈن پۈچۈلۈنۈپ ياتتىم.

ــ شۇنداقمۇ؟ راست، بۇ توغرا گەپ. ئادەمنىڭ شۇنداق چاغلىرى بولۇدۇ. مەنمۇ بەزىدە ئاشۇنداق بىر نەچچە سائەتنى ئۆتكۈزۈۋېتىمەن. ئۇنداق بولسا يېتىۋېلىپ پاراڭلىشايلى، ــ دېدى تەۋپىق يېز

---

[1] ھەگىنە دەرۋازا ــ ئۇستى تەرىپى شادىلىق دەرۋازا (شۈۋە سۆز)، ــ ئا.

كېچىسىنىڭ تىنىق ئاسمىنىغا قاراپ قويۇپ.

ــ بىر نەرسە يىمەمسىز؟ ....، ــ سابىت تارتىنچاقلىق بىلەن سوريدى.

ــ ياق، رەھمەت. مەن سېنىڭ شېرىنىڭنىڭ ئۆز قولى بىلەن ئەتكەن تامىقىنى يەپ كەلدىم، ئەمدى ئارام ئالغاچ سېنى خۇشال قىلىدىغان ھىكايەمنى باشلىسامىلا بولۇدۇ.

سابىت ئىنتايىن بەختلىك تۇيغۇلارغا چۆمۈلگەندى، ئۇ ھەم مۇھەببەتنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئالدىدا تۇراتتى. ھەم ئۇ مۇشۇ دۇنيادا ئەڭ ھۆرمەتلەيدىغان، ئەڭ ياخشى كۆرۈدىغان كىشى ئۇنىڭ بوران ھوۋلاپ تۇرىدىغان، جىم- جىت قەۋرىستاندەك ئۆيىدە ئۇنىڭغا ھەمرا بولۇپ قونۇپ قالماقچىدى. شۇڭا ئۇ تۇتقان قويغىنىنى بىلمەيلا قالدى. ئۇ ھەتتا يېتىپ ئۇخلاش ئۈچۈن چۈشەك سېلىش كېرەكلىكىنىمۇ ئەقلىگە كەلتۈرەلمەي گاڭگىراپ قالدى. ئاندىن ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر ئىشلارنى قىلىشقا باشلىدى. ھويلىدا ئىللىق كىچە ھاۋاسىدىن ھوزۇرلىنىپ ئولتۇرغان تەۋپىق ئۇنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى سەل پەملەپ، ئۇنىڭدىن توۋلاپ تۇرۇپ سوريدى:

ــ ئۆيدە نېمە قىلىۋاتىسەن، ئوغلۇم؟

ــ ئورۇن سالاي دېگەندىم...

ــ قارا سېنى، تومۇزنىڭ كۈنىدە ئۆينىڭ ئىچىدە نېمە بار؟ كەل، بۇگۈن ھويلىدا سۈزۈك ئاسمانغا قاراپ، ھاشارەتلەرنىڭ نەغمىسىنى ئاڭلاپ ياتايلى، ماڭا بۇنداق ئامەت كەمدىن- كەم نېسىپ بولۇدۇ.

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان،... ئەمما شامال ئول- بول چىقىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپ...

ــ ۋاي پەمسىزەي، مەن، نېمە شامال كۆرمىگەن، تۆردىن چۈشمەي چوڭ بولغان بايۋەچچىمىدىم؟ مەيلى، تەبىئەتنىڭ ئازادە ئۆيىدە ياتايلى. ھەي، سېنىڭ كۆڭلۈڭنىڭ ساددىلىقى! ــ سابىت تېخىمۇ ھودۇقۇپ كەتتى ھەم ئاشۇنداق كېلىشمىگەن ھەرىكەتلەر بىلەن، يوتقان

كۆرپىلەرنى ھويلا سۈپىسىغا تۈشۈشقا باشلىدى. مەمتىلى ئەپەندى ئۇزىگە خاس چاققانلىق بىلەن سابىت يەنە بىر قۇچاق يوتقان- كۆرپە ئېلىپ چىققۇچە، بىر ئورۇننى سېلىپ بولدى. ھەم كېينكىنىمۇ جايلاشتۇرۇپ كەتتى. سابىت يە تەكەللۈپ قىلىشنى، يە چاققان ھەركەتلەر بىلەن ئۇستازىنىڭ قولىدىن يوتقاننى ئېلىپ ئۆزى سېلىپ كېتىشنى بىلمەي جايىدىلا تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئەنە شۇنداق تومتاق، يوسۇن بىلمەيدىغان، مۇلايىم، سىلىق گەپلەرنى قاملاشتۇرالمايدىغان ئاجايىپ مىجەزلىك بولۇپ قالغىنىدىن ئۆكۈنەتتى.

تەۋپىق يوتقاننى سېلىپ بولۇپ، سابىتقا قاراپ كۈلۈمسىرەپ:

ــ ئەمىسە ياتايلى، ئوغلۇم. سەنمۇ ھارغانسەن، ــ دېدى ۋە تاشقى كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، يوتقان ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلىدى ۋە ئالدىرماي، تارتىنغان ھەركەتلەر بىلەن كىيىمنى سېلىۋاتقان سابىتقا قاراپ ئىچىدە ئويلىدى: «سەندىن ياخشى، بەلكى مۇنەۋۋەر ئىلمىي خادىم چىقىدۇ، ئەمما سەن ياخشى كۈن كۆرمەيسەن- دە، ئوغلۇم. ساڭا ئوخشاش ئادەملەر ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتكە خام، جاھان رەپتارىغا چۈشمەيدىغان، باشقىلارغا ئۈن- تىنسىز ياخشىلىق قىلىدىغان، ئەمما قىلغان ئىشىدىن ماختىنىشنى قاملاشتۇرالمايدىغان كېلىدۇ. شۇڭا باشقىلار سەندىن پايدىلىنىپ بولۇپلا سېنىڭ مەۋجۇتلۇقۇڭنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. بۇ ھال ساڭا ھار كېلىدۇ. لېكىن يەنىلا تېشىڭغا چىقىرالمايسەن، بەلكى بۇ ئارقىلىق مۆجىزە يارىتىش ئىرادەڭ تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. ئېغىز پالۋانلىقىنى ئەپلەشتۈرەلمىگىنىڭ ئۈچۈن ھېچكىم سېنىڭ نەتىجىلىرىڭنى كۆرمەيدۇ. ھامان راست گەپ قىلغىنىڭ ئۈچۈن زىيان تاتىسەن... »

ــ ئوغلۇم، ئۇلار مېنىڭ جىمى تەلىبىمنى قوبۇل قىلدى. تويىنىڭ رەسمىيەتلىرىنى ئاددىراق قىلىدىغان بولدۇق، بىراق مەن شۇنداق ئاجايىپ بىر توي قىلىشقا ۋەدە بەردىمكى، كىشىلەر ئۇزاققىچە «گۈلزادە بىلەن سابىتنىڭ تويىدا... » دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ قالىدۇ. نەغمە- ناۋاسى، ئۇسۇل- ساماسى كۆپ، چىقىمى ئاز توي بولۇدۇ. بۇنىڭ بىلەن قىز

تەرەپنىڭ خالايىق ئالدىدىكى ئىناۋىتى ئۆسكەن، ھەر ئىككى تەرەپ كۆپ چىقىمدار بولمىغان، توي بولۇدۇ، قانداق، بۇ خۇشخەۋەر سېنى خوشال قىلغاندۇ؟

ــ ھەئە.

«باشقىلار بۇنداق چاغلاردا ئون تاغار شېرىن ـ شېكەر سۆزلەر بىلەن رەھمەتلەرنى ياغدۇۋېتەتتى. لېكىن سەن، ئوغلۇم، بۇنداق گەپلەرنى ئەپلەشتۈرەلمىگىنىڭ ئۈچۈن ئاددىلا، ھەئە دېدىڭ. ئەمما، كۆڭلۈڭدە ھېچكىم دىيەلمەيدىغان رەھمەت سۆزلىرىنى دەۋاتقىنىڭ ماڭا ئايان» دەپ ئويلىدى تەۋپىق ئاندىن:

ــ سىلەرنىڭ تويۇڭلار مۇشۇ مۇھىتتىكى تويلارنىڭ ئۇلگىسى بولىشى چوقۇم، بىراق، ئىككىڭلارنىڭ ئائىلىۋى مۇھەببىتىمۇ ئۇيغۇر ئەر-خوتۇنچىلىقى ئۈچۈن ئۇلگە بولمىسا مەن سىلەردىن رازى ئەمەسمەن. ئىككىڭلار ئۆز ئارا يول قويۇشۇپ مەڭگۈ ئىناق ئۆتىۋېڭلار. كىچىككىنە ئىش ئۈچۈن بىر- بىرىڭلارنىڭ ئابرويىنى تۆكمەڭلار. ھە دېسە، «خوتۇن يەڭگۈشلەيدىغان» ئۇدۇمنى چۆرۈپ تاشلاڭلار. ۋاپاسىزلىقنى خۇدامۇ يامان كۆرىدۇ.

ــ ھەئە، ئىم ... ــ سابىت تارتىنىش ئىچىدە شۇنداق تاۋۇش چىقىرىپ جاۋابقا ھېساب قىلدى.

ــ قارا، ئوغلۇم، يۇلتۇزلارمۇ بىز تۇرىۋاتقان يەرگە ئوخشاش غايەت چوڭ شار جىسىم، شۇنداقمۇ؟ بىز ئۇنى مەڭگۈ باشقىلارنىڭ تەتقىقات نەتىجىلىرى ئاساسىدا تەييار بولغان دەرسلىكتىنلا يادلاپ يۈرىۋەرسەك بولمايدۇ. بىزمۇ ئاسمان جىسىملىرىنىڭ سىرىنى ئېچىشقا قاتنىشىشىمىز كېرەك. مەن مۇشۇنداق زور ئىشلارنىڭ ئۈمۈدىنى باغلاۋاتقانلارنىڭ بىرسى سەن. ئاشۇ مەخسەتكە يېتىش ئۈچۈن ساڭا خاتىرجەملىك كېرەك. بىلىشىڭ كېرەككى، مۇھەببەت پاجەسى ئادەمنى ئەڭ ئاسان كېرەكتىن چىقىرىدۇ. سەن ئاشۇ غايىلەرنى ئىشقا ئاشۇرىمەن دەيدىكەنسەن، رەپىقەڭ بىلەن ئىناق، ئىللىق مۇناسىۋەتنى ساقلا، ئارىغا

كۆڭۈلسىزلىك چۈشۈرۈپ قويۇۋۇشتىن ئېھتىياتقا ئەمما كۆڭۈلسىزلىكلەر ھاياتنىڭ مەنىسىنى تەشكىل قىلغۇچى ئاساسىي ئېلىمىنت ئىكەنلىكىنىمۇ ئىتتىراپ قىلماي بولمايدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا، مەيۇسلىك ئاستىدا قالىدىغان ئىش چىقىدۇ. شۇڭا ھەممىگە چىدا، ئادەمدە چىدام، غەيرەت، ئۈمىدۋارلىق بولۇشى كېرەك. ھەممىنى ئاشۇ غايە ئۈچۈن قۇربان قىلىش كېرەك. مانا شۇ چاغدا قىيىن ئىشمۇ، قۇرقۇنۇچلۇق نەرسىمۇ بولمايدۇ. كىشىلەرنى تومۇزنىڭ ئۆزاق كۈنلىرىدىمۇ ئاچلىق ۋە تەشنالىققا چىداپ روزا تۇتۇشقا ئۈندەۋاتقان نەرسە ئەنە شۇنداق ئېتىقادتۇر. ئەگەر سەن ۋەتەن ۋە مىللەت ئۈچۈن چوقۇم ئۆچمەس خىزمەت قىلىشتىن ئىبارەت بۇيۇك غايە بولۇدۇغان بولسا ھەم بۇ غايىگە ھەممىنى بويسۇندۇرساڭ، سېنى نېمە قورقۇتالايدۇ؟ نېمە تالدۇرالايدۇ؟ دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق كۈچ بارمۇ؟

سابىت ئۈنچىقمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى كۆكتىكى يۇلتۇزلارغا تىكىلگەنىدى. ئاندا- ساندا بىلىنەر- بىلىنمەس سالقىن يوپۇرماقلارنى شىلدىرلىتىپ ئۆتۈپ كەتتى. بۇنداق چاغلاردا سابىتنىڭ ئاللا نېمىگە تەشنا بولۇۋاتقان يۈرىكى سەگىگەندەك بولۇپ قالاتتى. ئېتىزلىق تەرەپتىن سۇچى دېھقاننىڭ يېقىملىق ناخشىسى كېلەتتى. تېخىمۇ يىراقراق بىر جايدا بىرسى نەي چالاتتى. بۇ سادالار كېچە جىملىقىدا شۇنچىلىك مەيىن، لەرزان ئۈزۈپ يۈرەتتى.

ــ يۇقىرىدا دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى ئالدى بىلەن بىر موھىم مەخسەت ئۈچۈندۇر.ــ دېدى تەۋپىق ئېغىر خۇرسىنىپ، بىر مەھەل سۈكۈتتىن كېيىن بىردىنلا، ــ بۇ مەخسەت ــ ھۆرلۈك، مىللەتنىڭ ئازاتلىقى! بىلەمسەن، ئوغلۇم، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ خورلۇق، ئەڭ زور پەسكەشلىك، ئەڭ چوڭ قۇربان بېرىش، ... قۇللۇقتۇر. شۇڭا ھۆرلۈك ئۈچۈن بېرىلگەن ئەڭ زور، ئەڭ زور قۇربانلارمۇ ئەرزىمەستۇر. بىلەمسەن، بىر مىللەتتە ھۆرلۈك بولمىسا ئۇنىڭ تەرەققىياتى بولمايدۇ. ھەممە ئىشى چەكلىمىگە ئۇچراپ تۇرىدۇ. بۇ خۇددى بىزنىڭ جەنىتىكە كىرىشتىكى

فىلسىرات كۆۋرۈكىمىز. شۇنىڭدىن ئۆتكەندىلا بىزدە نۇرلۇق ئىستىقبال بولۇۋدۇ، ھەممە بولۇۋدۇ.... ئەگەر خۇدا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ساداقىتىنى سىنىغاندەك مېنىڭ ساداقىتىمنى سىناپ ئاندىن بۇ مىللەتكە ھۆرلۈك بېرىدىغان ئىش بولسا يۇز ئوغلۇم بولغاندىمۇ كۆزۈمنى مىت قىلماستىن ھەممىنى ئۆز قولۇم بىلەن بوغۇزلىغان بولاتتىم...

سابىت ۋۇجۇدىنى نىمىدۇر كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكىنى، ھېلىمەھەم بىر چوغقا ئايلىنىپ يېلىنجاپ تۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئۇستازىنىڭ يۈرەككە نەقىش بولۇپ ئويۇلۇدىغان سۆزلىرىنى ئاڭلاش ئۈچۈن جىم-جىت قۇلاق سالدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھۆرلۈك ھەققىدىكى سۆزلىرى ئۇنى چۆچىتىۋەتتى، شۇنداقلا بۇ ئوبرازلىق سۆزلەر تۇنجى قېتىم ئۇنىڭ ئېڭىدىكى «ھۆرلۈك»نىڭ ئورنىنى بىراقلا نەچچە مىليون نۇر يىلى مۇساپىسىدە ئىگىزگە- يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈۋەتتى.

ئارىدىن خېلى ئۇزاق ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ ئۇ تەرەپتىن ئاۋاز چىقمىدى. سابىت بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ ۋە يېقىنراق سوزۇپ قاراپ بېقىپ تەۋپىقنىڭ يەڭگىل پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى بىلدى. ئۇ تېنىمسىز ئىشلەيدىغان بۇ ئاجايىپ كىشىگە چىن يۈرىكىدىن قايىل ئىدى. ئۇ بىر كۈن ئىچىدە قانچىلىك يول ماڭىدىغاندۇ؟ قانچىلىك ئەقلىي ئەمەگەك قىلىدىغاندۇ؟ ئۇنىڭ ھارغىن تېنى ئارام تاپسۇن، ئەتە يەنە خىزمەتنىڭ قاينىمىدا ئۈزىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كۈچىگە كەلسۇن... سابىت باشقا بىر يوتقان ئېلىپ چىقىپ ئۇستازىغا ئاۋايلاپ يېپىپ قويدى. ئاندىن يەنە بىردەم تىكشاپ بېقىپ، ئويغۇتىۋەتمىگەنلىكىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلغاندىن كېيىن ئۆز ئورنىدا ياتتى.

كۆپ ئۆتمەي ئۇمۇ شېرىن خىياللارنىڭ ئەللىيىدە ئۇخلاپ قالدى.

3

فولكلور توپلاش تاپشۇرۇق بېرىلگەندىن كېيىن ئوقۇغۇچىلار تەشەۋۋۇسقا قويۇۋېتىلدى. بىراق تەۋپىق تەتىلدىمۇ ئوخشاشلا ئالدىراش ئىدى. ئۇ يېقىندا توي قىلىدىغان بولغاچقا مۇھاپىزەتچى جەڭچىلەرنى داۋاملىق يېنىدا ئېلىپ يۈرۈشنىڭ ئەپسىز تەرەپلىرى باردى. شۇڭا ئۇ مەھمۇد سجاڭغا خەت يېزىپ، ھازىر ئۆزىنىڭ كۆچلۈك «ئىزچىلار» قوشۇنىغا ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن مۇھاپىزەتچىلەرنى داۋاملىق ئىشلىتىشكە ھاجەت قالمىغانلىقىنى بىلدۈردى. خەتنى نىمىتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇنغا تۇتقۇزۇپ:

ــ ياخشى - يامان دېيىشكەن بولساقمۇ كۆڭلۈڭلاردىن چىقىرىۋېتىڭلار، سىلەرنى سەبداشلىرىڭلاردىن ئۇزاق ئايرىۋەتتۇق، ئەمدى بۇ خەتنى ئالغاچ سجاڭنىڭ ئالدىغا قايتىڭلار، ــ دېدى.

ئىككى جەڭچى تولىمۇ مەيۇسلەندى. تەۋپىقتىن ئايرىلغۇسى يوق ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. تەۋپىق ئۇلارغا ئۇزۇتۇش چېيى بەرگەندىن كېيىن ئۇلارنى يولغا سېلىپ قويدى.

ــ قەشقەرگە بارسىڭىز بىز بىلەن كۆرۈشۈشنى ئەستىن چىقارمىغايسىز، ــ دېدى. ئۇلار ئاتلىرىغا مىنگەندىن كېيىن:

ــ ئەلۋەتتە، بىزنىڭ دوستلۇقىمىز ئادەتتىكىچە ئەمەس، سىلەرنى يوقلاپ تۇرۇش مېنىڭ قەرزىم، ھەم پەرزىم، ــ دېدى تەۋپىقمۇ كۆڭلى بۇزۇلغان ھالدا.

جەڭچىلەرنىڭ قارىسى يوقالغاندىن كېيىن ئۇ كۆڭلىنىڭ ئاللا قەيىردە نىمىدۇر بىر نەرسە سوغۇرۇۋېلىنغاندەك بوشلۇق ھېس قىلىپ، كۆزىنى كەتكەنلەر تەرەپتىن ئالالماي قالدى. ئۇزۇتۇشتا بىللە بولغان ئۇيۇشما خادىملىرىغا ئۆرۈلۈپ قارىيالمىدى. ئۇ شۇ تەقلىتتە تۇرۇپ:

ــ ئېلاخۇن، مېنىڭ ئېتىمنى ئېلىپ كېلىڭ، ــ دېدى.

ئېلاخۇن ئاتنى ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇ يەنىلا باشقىلارغا قارىمايلا ئاتنى مىنىپ، جەڭچىلەر كەتكەن تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئاخىرى ئۇلارنىڭ قارىسىنى كۆرۈشنى ۋە قول پۇلاڭشتىشنى ئىستىگەن

ئـــدى. بـــراق مەشـــھەدتىن چىققانـــدىن كېيىنمـــۇ ئۇلارنـــاڭ قارىســـىنى كۆرەلمىگەندىن كېيىن، قايتىـــپ كېتىشـــكە نىمىشـــكدۇر كـــۆڭلى ئۇنمـــاي، ئېتىنى بويامەت تەرەپكە بۇرىدى.

ئـــۇ ئۆيـــدىكىلەرنىڭ تـــۇغىمەس ســـوئاللىرى ۋە جانغـــا تېگـــىدىغان كۆيۈنۈشـــلىرىدىن ســـاقلىنىش ئۈچـــۈن، كەيپىيـــاتنى ياخشـــلاپ، ئـــۆزىنى تۇتۇۋېلىپ هويلىغا كىرىپ كەلدى. ئاكىســـىنىڭ سوئال نەزىرىدە قارىشـــىغا جاۋابەن خوشال كەيپىياتتا:

ـــ سىزگە توينىڭ خۇشخەۋرىنى يەتكۈزەي دەپ كەلـــدىم. يىتىملارنىڭ تـــوي ئىشـــى ئوڭۇشـــلۇق هالـــدا رويابقـــا چىقتـــى. ئەتە تـــوينى ئۆتكـــۈزىمىز،ـــ دېدى هەم توينىڭ ۋۇجۇتقـــا چىقىـــش جەريـــانىنى جـــانلىق هىكـــايە قىلىـــپ كەتتى.

ـــ نـــېمە، ســـەن ئۆزەڭنىڭمـــۇ تـــوي قىلىـــش ئالدىـــدا تۇرغۇنـــۇڭنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ قويىدۇڭمۇ قانداق؟ ـــ دەپ سورىدى هەيـــران بولغـــان نىزامـــدىن ئـــاتنى باغلاۋېتىـــپ، ئانـــدىن پىشـــايۋان سۇپىســـىغا ـــ ئىنىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ـــ هەدەپ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى خىيالىڭدا يوقتەك خەقنىڭ ئىشى بىلەن ئالدىراپ يۈرسەن. يا سەن بىلەن مەسىلىھەت قىلىشقا پۇرسەت بولمىدى، ئاۋۋال ئۆزۈڭ خاتىرجەم بولۇپ، ئاندىن خەقنىڭ ئىشىغا باش قاتۇرساڭمىكىن؟

ـــ نېمىشقا خەقنىڭ ئىشى دەيسىز؟ بۇ بىزنىڭ بۇرچىمىز، ئاكا، ئۆزۈمنىڭ ئىشىنىمۇ ئېسىمدىن چىقارغىنىم يوق، بىراق بۇ ئىشنى مەن ســـزگە تاپشـــۇرغان، مەيلـــى قانـــداق قىلســـاڭىز قىلـــاڭ، نەتىـــجە تـــوي بولۇدۇغان بولسىلا بولۇدۇ. مېنىڭ مەسىلىھەتىم يەنە نىمىگە كېرەك؟ سىز تولـــۇق هوقۇقلـــۇق ۋەكىـــل سالاهىيىتىدە ئـــۆزىڭىز بىلگەنـــدەك قىلىۋېرىـــڭ. ئەمدى، ئاۋۋال ئۆزۈمنى خاتىرجەم قىلىـــش، ئاندىن باشقىلارنىڭ غېمىنى قىلىشقا كەلسەك، قەتئىـــي بولمايـــدۇ. مەن پەقەت بىـــرلا مەسىلىھەت بېرەي، مېنىـــڭ تۇيـــۇمنى تەتىلىنىـــڭ ئاخىرىغىراق بەلگىـــلەڭ، سابىتىنىڭ تـــويى ئەتىـــلا بولـــۇدۇ. يەنە بىـــر گەپنىمـــۇ سەمىڭىزگە سېلىپ قويـــاي، مېنىـــڭ

غېمىمنى قىلىدىغان سىزدەك ئاكام بار، ئەمما ئۇنىڭ بىرىدىن باشقا كىمى بار؟

ــ سەن،... ئۇنداقتا ھازىرلا بىر ياققا ماڭىدىكەنسەن ـ دە؟

ــ شۇنداق، مەن سابىتنىڭ ساۋاقداشلىرى ۋە ئىزچىلاردىن بىر ئۆمەك يىگىت قولدىشى تەشكىللەيمەن. بۇ ئۆمەكتە ئۇسۇلچى، سازەندە، ۋائىزلارنىڭ جىمىسى بولۇدۇ. سىزمۇ ئەتە ئەتىگەندىلا بېرىپ توي ئۇستىدە تۇرۇپ بېرىڭ، ھەر قانداق زۆرۈر ئىشىڭىز بولسىمۇ قويۇڭ، يىتىملارنى خوش قىلىپ قويايلى.

ــ ماقۇل، مەن باراي، ــ نىزامىدىن ئىنىسىنىڭ قىزغىن كۆڭلىدىن ھەم سۆيۈنگەن ھەم مەسلىكى كەلگەن ھالدا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ تەكلىۋىگە قوشۇلدى،ــ شۇنداق قىلىپ ئۆزۈڭنىڭ توي ئىشى قانداق بولغانلىقى ھەققىدە ئاڭلاپ بېقىشقىمۇ چولاڭ يوقمۇ؟

ــ شۇنداق، ئاكا، مەن ھازىرلا مېڭىشىم كېرەك. مەن سىزگە ئىشىنىمەن، سىز قانداق قىلىدىغان بولسىڭىز سىزنىڭ ھېساب، مەن شۇنىڭغا قوشۇلىمەن. ئۇ گەپنى ئاچسىڭىزلا ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ گەپ ئۇزۇراپ ئولتۇرۇپ قالىمەن. شۇڭا بىلگىنىڭىزچە قىلىۋېرىڭ.

ــ مەن سىدىقبەگنىڭكىگە بارماقچى بولۇپ تۇراتتىم،...ــ دەپ يەنە گەپ تەشمەكچى بولدى نىزامىددىن.

ــ ئەمىسە ياخشى گەپكەن، مەنمۇ تاسادىپىيلا كەپ قالدىم، توي خەۋرىنى دەپ قويۇشتىن باشقا بۇ يەردە ئىشىمىمۇ يوقىدى. مەشھەدكە بارىدىغان بولسىڭىز جابدۇڭ، بىللە ماڭايلى، ــ دېدى تەۋپىق، ئۇسسۇلۇقنى ئالدىراپلا كۆتۈرۈۋېتىپ، ــ ماڭا دېگىنىڭىز كەپكەتكەن ئىشلارنى يولدا دەپ بېرەرسىز.

نىزامىدىن ئىلاجسىز ئىنىسىنىڭ رايىغا بېقىپ، ئاۋۋال بوياقخانىدىكى نىمكارلارغا زۆرۈر كۆرسەتمىلەرنى بەردى. ئاندىن زوربخانىغا دەپ قويۇپلا ئىككىسى مەشھەدكە قاراپ ماڭدى. ئۇ قەشقەرگە ماموتھاجىم ئالدىغا بارىدىغان ئىشلارنىمۇ پۈتكۈزۈپ بولغانىدى. ئەمدى ئىنىسىنىڭ

توي ۋاقتى هەققدىكى تەلىۋىگە ئاساسەن، سىدىقبەگ بىلەن ئېنىق ۋاقىت بەلگىلىشى كېرەك ئىدى. بۇندىن باشقا ئىنىسىدىن سوراپ جاۋاب بەرمەك بولۇپ، قالدۇرۇلغان مەسىلىلەرگە ئەمدى ئۆزى ئىنىسى ئورنىدا جاۋاب بېرىشمۇ كېرەك ئىدى. يەنە تېخى ئىنىسى ئىنتايىن زۇرۇر ئىش قاتارىدا تۇتۇۋاتقان ئەتىكى تويغا سىدىقبەگ ئائىلىسىنى تەكلىپ قىلمىسا بولمايتتى.

.....

ئەتىسى نىزامىددىن ئىنىسىنىڭ تەلىپىگە بىنائەن ئوغوللۇق بولۇپ، قۇدىلارنىڭكىدىكى قازانغا قارىشىپ تۇرۇش ئۈچۈن ئەتتىگەندىلا شورۇققا كەلدى. تەۋپىق ۋە سابىتنىڭ قولداشلىرى بولسا سابىتنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ، قىزلىق تەرەپتىن خەۋەر كۈتۈپ نەغمە- ناۋا بىلەن ئولتۇرۇشتى. تەۋپىق ئۆزىنىڭ سوغىتى سۈپىتىدە ئۆزى تۈركىيىدىن ئالغاچ كەلگەن كىيىم ئەندىزىسى بىلەن پىچىپ تىكىلگەن يېڭى پاسوندىكى تۆرت يانچۇقلۇق چاپان بىلەن ئۈچ يانچۇلۇق شىمنى كېيىدۈرۈپ، ئۇنى تويى بولۇدۇغان يىگىتكە مۇۋاپىق ياساندۇردى. ئۆز قولى بىلەن ئۇنىڭ يىرىك چاچلىرىنى تارىدى. شىلەپىنىمۇ ئۆز قولى بىلەن كىيدۈردى. سابىتنىڭ يوغان بەستىگە بۇ ئۈستۈاش بەكلا يارىشىپ، سەتلىكىمۇ بىلىنمەي قالدى. ئۇ بۇ كىيىمدە ئۆزىنى غەلىتە ھېس قىلىپ، ھەدەپ قولىنى يانچۇقىغا تىقاتتى ۋە غاڭزىنى تۇتۇپ قويىاتتى.

بۇ ئىشلاردىن كېيىن كەچقۇرۇن قىز كۆچۈرۈپ كەلگەندە ئالدىراپ قالماسلىق ئۈچۈن زۇرۇر تەييارلىقلارنى قىلىشقا ئادەم ئورۇنلاشتۇردى. تويغا قارىشىپ بېرىش ئۈچۈن كىرگەن قوشنا ئايالار ئۆي ئىچىنى سەرەمجانلاش ۋە قىز كۆچۈرۈپ كېلىدىغانلارنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن «ھاردۇق ئېشى»غا تەييارلىق قىلىشقا، سابىتنىڭ يار بۇرادەرلىرىنى ھويلىنى يىغىشتۇرۇشقا، ئوتۇن يېرىشقا ئورۇنلاشتۇردى. ئىش تەگمىگەنلەر داۋاملىق دۇتار، تەمبۇر، داپلىرىنى چېلىپ ناخشا ئېيتىپ ئولتۇردى. بۇ ئىشلاردىن كېيىن قىز كۆچۈرۈش ئۈچۈن بارىدىغان ئەرلەر ۋە

ئايالىلارنى بۇ ئۆيگە چاقىرىپ، توينىڭ ئايىقى چىقماس مەسىلىمىلىرىدىن بىر بۆلۈكنى قىلىشتى.

تەۋپىق يىگىتلەرگە ئابدۇراھمان شائىرنى باش قىلدى. ئۆزى چوڭلار بىلەن بىللە سابىتقا ئاتا سۈپىتىدە باراتتى. شۇڭا يىگىتلەرگە ئاخىرقى ئىشلارنى تاپىلاپ قويغاندىن كېيىن تاھىر خەلىپەت قاتارلىق سابىتنىڭ قوشنىلىرى، ئۇرۇق- تۇققانلىرى بىلەن بىللە ئالدىدا كەتتى.

چۈشتىن كېيىنگە تەۋە بولغاندا يىگىتلەرنىڭ يولغا چىقىشىغا بىشارەت بولدى. ئۇلار ئىنتايىن تەرتىپ بىلەن، چوڭ سۈپەت مېڭىشىپ، بوستان تەرەپكە ئاتلاندى. ئۇلارنىڭ بۇنداق مېڭىشىمۇ ئىلگىرىكى ھەر قانداق تويدىكىگە ئوخشاشمايتتى. ئىلگىرى يىگىتلەرگە ئۇششاق بالىلارمۇ ئارىلىشۋالغان، يولدىن توپا- چاڭ توزۇتۇپ ئۇششاقلار چېپىشسا تەنتەكلىك بىلەن ئۇلارنى قوغلاۋاتقان، ئېغىزلاردىن يىگىتكە قارىتىپ ئېيتىلىۋاتقان ئەپسانە چاقچاقلارغا تۇرۇپ بولمايتتى. شۇڭا بۇگۈن تويدىن يانغان ياكى تويغا كېتىۋاتقان ئەر- ئايالار يىگىتلەرنىڭ تەرتىپلىك سېپىگە ھەيرانلىق ۋە ھەۋەس بىلەن قارىشىپ قېلىشاتتى. يېڭى مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى كىمدۇر سەپەرۋەر قىلىپ، يىگىتنىڭ ئۆيىدىن قىزنىڭ ئۆيىگىچە بولغان ئارىلىقتىكى يولغا قېنىق سۇ سەپتۈرىۋەتكەچكە، يولمۇ پاكىز، توپا- چاڭ توزىمايدىغان بولۇپ قالغاندى.

ئۇلار قىزنىڭ مەھەللىسىگە ناخشا- ساز، ئۇسۇل- ساما بىلەن كىرىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن يېقىن ئەتراپتىكى كىشىلەر بۇ ئاجايىپ سەنئەت ئەترىتىگە ئەگىشىپ مېڭىشتى. ناخشا- ساز ئاۋازى يېقىن ئەتراپتىكى تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرنى ئۆيلىرىدىن چىللاپ چىقتى. تار ۋە ئەگرى- بۇگرى يېزا كوچىسى ئادەم دېڭىزىغا ئايلاندى. شۇ ئارىدىن ئىختىيارى تەرتىپ باشقۇرغۇچىلارمۇ تېپىلدى، ئۇلار قىيا- چىيا قىلىشىپ يىگىتلەرنى ئورىۋالغان ۋە ھەدەپ ئالدىغا ئۆتۈشكە تىرىشىپ بىر- بىرىنى ئىتتىرىشۋاتقان توپقا ھايلاپ ۋارقىراشقا باشلىدى.

ــ ھەي، خالايىق، سورۇننى ئېچىۋېتىلى، بولمىسا نەدە ئۇسۇل

ئوينايدۇ؟ هوي، ئاكا، بۇ يەردە كىچىك بالا بارىكەن، كۆزىڭىزگە قاراڭ...
ــ ئارقاڭلارغا يېنىڭلار، مۇسۇلمانلار، يىگىتلەرنىڭ ئۆيگە كىرىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، يول بېرىڭلار!
يىگىتلەر گۈلزادىنىڭ هويلىسىغا ئەنە شۇ تەقلىتتە كىرىپ كەلدى. هويلىدىكى قىز جۈگانلار چۈقۈرۈشۈپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئالدى. چوكانلار كىچىك بالىلارنى ئاللقاياقلارغا قوغلۇۋېتىشتى. هويلىدا دەرهال بىر سورۇن تەشكىللەندى. ئەر مېهمانلار ۋە ساهىپخانلار، هويلىدىكى مېهمان كۈتكۈچىلەر بىردەملىك هەرىكەتلىرىدىن توختاپ، پىشايۋان سۈپىسى ۋە هويلا تېمى بويلاپ دائىرە بولۇپ ئولتۇردى ۋە ئولتۇرغانلارنىڭ ئارقىسىدا بىر قاتار ئۆرە تۇرۇشتى. هويلىنىڭ ئوتتۇرىسى بولسا ئۈسۈل تاماشا ئۈچۈن كەڭرى ئېچىۋېتىلگەن ئىدى.
مۇهەممەد قارى مەشرەپ دۇتارنى قولىغا ئالدى. قۇربان ئىبراهىم سۈنايىنى ياڭراتتى. داپنى مۇهەممەد قارى زەكى چالدى، بىرى راۋاب تارلىرىدىن جۈشقۇن ياڭراق سادالارنى چېچىشقا باشلىدى. قىسقىسى يېڭى سەنئەت ئەترىدى بۇ يەردە تۇنجى قېتىم ئۆز ماهارەتلىرىنى كۆرسۈتۈشكە تەييارلانغانىدى. قۇربان جاپپار سازەندىلەرنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرۇپ ياڭراق، يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ناخشا باشلىۋەتتى. قالغان ئىزچىلار ئىككىدىن- تۆرتتىن بولۇپ ئۈسۈلغا چۈشۈپ كەتتى. ئۈسۈلغا چۈشمىگەنلەر خالايىقنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا چۆرىدەپ تۇرۇپ، دەممۇ- دەم دوست تارتىشىپ ۋارقىرايتى هەم هارغان ئۈسۈلچىلار بىلەن يەڭگۈشلۈشۈپ تۇراتتى.
نىكاھ هەققىنى قولدىن بېرىشنى خالىمىغان قازاخۇنۇمۇ تويدا ئىدى. ئۇ ئادەتتە چوڭ قازان ئېسىلىدىغان هەر قانداق سورۇندىن قىسىر قالمايتتى. ئۇنىڭ بىلەن قارىشىپ ئولتۇرغانلارمۇ، ياندىشىپ ئولتۇرغانلارمۇ دۇررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ. ئۈسۈل كۆرۈش ئۈچۈن گۈژۈلدىشىۋاتقان خالايىقنىڭ توپىغا قوشۇلۇپ كەتتى. بۇ هال قازاخۇنۇمنىڭ «مۆتىۋۈەر»لىك شەنىگە تەگدى. ئۇنىڭ يېنىدا بىر قانچە

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

هەمتاۋاقلىرىلا قالغانىدى.

ــ خۇدايا- خۇدۇۋەندەكبىرىم، گۇناھكار بولۇشتىن ساقلىغايسەن! ــ دېدى ئۇ پىچىرلاپ. ئۇنىڭ دۇشمەنلىككە تولغان ئىگىرىشىنى ئۇنىڭ ئەترابىدا تۇرغان خوشامەتچىلەرلا ئاڭلىدى. ئۇلار قازاخۇنۇمغا مۇشۇنداق سورۇنلاردا ئىللىق كۆرۈنۈپ قېلىش ئۈچۈن ئالدىرىشاتتى.

ــ نېمە گەپ بۇ ئۇزى، قازاخۇنۇم؟ نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ جاھان؟ــ دېيىشتى ئۇلار ئېغىزلىرىنى تامشىپ.

ــ بۇنىڭ ئۇزى گۇناھ! كۆرۈش، ئاڭلاشمۇ گۇناھ. ئىمانى كامىل مۇسۇلماننىڭ بۇنداق سورۇندا تۇرمىقى خاتادۇر!...ــ قازاخۇنۇم مەدەت تاپقاندەك ئاۋازى ئۈنلۈك، غەزەپكە تولغان، بۇغۇلۇپ خىرقىرىغان ھالدا چىقتى.

ئالدى تەرەپنى توسۇپ تۇرغان ئادەملەر ھالقىسى سەل مىدىرلاپ ئىككى تەرەپكە سۇرۇلدى ۋە ئارىلىقتىن بىر بوشلۇق ئېچىلدى. قازاخۇنۇم ھەم ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كەتمەك بولۇپ ئورۇنلىردىن تۇرۇشۇۋاتقان خوشامەتچىلەر ئاشۇ بوشلۇقتىن سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە ئولتۇرغان تەۋپىقنىڭ ئۆزلىرى تەرەپكە بۇرۇلۇپ قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىشتى. ئۇلارنىڭ ئەۋرىشىم بېلى ئۇنىڭغا قاراپمۇ سەل ئىگىلدى. سۈنئىي كۈلكىگە ئادەتلەنگەن چىرايىدا ھېجىيىشمۇ پەيدا بولدى.

ــ بايا نېمە دېدىڭىز، قازاخۇنۇم؟ ــ دەپ سوردى تەۋپىق قازىغا مىختەك قادىلىپ تۇرۇپ. ئۇنىڭ چىرايىدا بولۇدۇغان بىرخىل كۈلۈمسىرەش بارىدى. بۇ كۈلۈمسىرەش ئىچىگە يەنە مەسخىرە مەنىسىمۇ يوشۇرۇنغانىدى.

مەمتىلى ئەپەندى بىلەن قازاخۇنۇمنىڭ بىر- بىرىگە تىكىلىپ قالغىنىنى سەزگەن بىر مۇنچەيلەن ئۇسۇلغا قارىماي ئۇلارنى نېمە دېيىشىدىكىن دېگەندەك بۇ تەرەپكە بويۇنداشتى. بۇ كۆزلەردە «مەمتىلى ئەپەندى قازاخۇنۇمنى يېڭىۋەتسىكەن» دېگەندەك تىلەك ۋە يەنە «ئاخىرى يامان بولۇپ چىقمىسا بولاتتىغۇ» دېگەندەك ئەندىشىمۇ بارىدى.

هاۋانـــاڭ ئىـــسـق بولۇشـــىغا قارىمـــاي كېلەڭسـىـز ۋە ئېغىـــر تونغـــا ئورۇنۇۋالغـــان قـــازاخۇنۇم ئـــۇزۇن پەشـــلىرىنى سـۆرەپ قولاشـــمىغان ھەرىـــكەت بـــىلەن ئورنـــىدىن تۇرمـــاقچى بولۇۋاتقانـــدا تەۋپىقنـــاڭ تويۇقســـىز سـوئالىنى ئـــاڭلاپ ھودۇقـــۇپ كەتتـــى. ئـــۇ ئىلگـــرى جامـــائەت ئالدىـــدا بىـــر قېـــتىم شەرمىـــسار بولغانـــدى. يەنە بىـــر قېـــتىم شـــەرمەندە بولـــۇش ئېھتىمـــالى ئـــۇنى قورقۇنۇچقا سالســـا، يەنە ئاللىقانـــداق شۆھرەتپەرەسلىك بـــىلەن سـۆغۇرۇلغان يوشۇرۇن ئۈمىد ئۇنى جانلاندۇرپ تۇراتتى.

ـــ خـــوش؟...ـــ دېـــدى ئـــۇ قايتـــىدىن جايىغـــا يۈكۈنـــۈپ، كـــۆزلىرىنى پارقىراتقان ھالدا.

ـــ ھېلى ئۈسۈل. تاماشا ھەققىدە بىر نېمە دېدىڭىزمۇ قانداق؟

ـــ ھە، بـــۇ ئـــۆزى، بىـــز، ئـــۆزى مـــاۋۇلار بـــىلەن،...ـــ دېـــدى ئـــۇ ئەتراپىـــدىكى ھەمتاۋاتـــاۋاقلىرىنى ئىشـــارەت قىلىـــپ ئىنجىقلىغـــان ھالـــدا. بـــۇ گەپ بـــىلەن خوشـــامەتچىلەرمۇ ئورۇنلىرىـــدىن مـــىدىرلاپ قويـــدى. ھەمـــدە مەمتىلـــى ئەپەندىگە قاراپ يەنە بىـــر قېـــتىم ھىجىيىشـــتى. ئۇلارنـــاڭ بـــۇ قىلىقـــدا بىـــر خىـــل ئارسالدىلىق، قايىســـى تەرەپكە تـــۇىنىغىنىمىز ياخشـــراق دېگەنـــدەك روھى ھالەت بىلىنىـــپ تۇراتتى.

ـــ شـــۇنداق،ـــ دېـــدى تەۋپىـــق قازىنـــاڭ كۈلكىلىـــك ھـــالىتىگە مەسخىرىلىك قاراپ،ـــ شۇلار بىلەن نېمە دېيىشكەنلىكىڭىزنى ئوچـــۇقراق ئاڭلاپ باقماقچى ئىدىم.

ـــ ھە، بۇ ئۆزىمىزنىڭ، مۇنداقلا...

ـــ شـــۇنداقمۇ؟ـــ دېـــدى تەۋپىـــق ئاشـــكارا مەســـخىرە بـــىلەن،ـــ يېڭىلىشىمىغان بولسام بۇ بولۇۋاتقان نەغمە. ناۋانى چوڭ گۈناھ دېگەنـــدەك قىلىدىڭىزمۇ ـ قانداق؟

ـــ ھە، بـــۇ،...بۇغـــۇ ئـــۆزى، گۈنـــاھ ســـانىلىدۇ،...ـــ قـــازاخۇنۇم ئەمـــدى گەپ يورغۇلۇتـــۇپ قۇتۇلۇشـــقا كـــۆزى يەتـــمەي ئىقـــرار بولـــدى. ئەمـــا شـــۇئان يـــۈرىكى ئۆچمەنلىـــك بـــىلەن تولـــۇپ، خـــالايىق ئالدىـــدا ئـــۆتكەنكى ئـــۆچىنى ئېلىـــپ، رەقىبىنى مەغلۇپ قىلماقچى بولدى.

ـــ نـــېمه ئۇچـــۇن گۈنـــاه بولۇدۇغـــانلىقىنى، قانـــداق گۈنـــاه بولۇدۇغانلىقىنى، نەغمە- ناۋا، خۇشال- خوراملىقنىڭ قايسى تەرىقەتلەرگە دەخلىسى بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ باقمامسىز؟

قازاخۇنۇم بۇ ئىشتا ئۆزىنىڭ پۈتۈنلەي ئۆتۈپ چىقىدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. ھەم كۆڭلىدە: «چاشقاننىڭ ئۇلگىسى كەلسە مۇشۇكنىڭ قۇرىقىنى چىشلەپتۇ، دېگەندەك، دېسەم ئۇنىماي كوچىلايسەن، ئەمدى ئۆزۈڭنىڭ شورى!» دەپ ئويلىنىۋېلىشقا ئۇلگۈردى.

ـــ قۇرئاندىن قالسا ھەدىس ئۇلۇغ، شۇنداققۇ، تەخىسىر؟ـــ دېدى ئۇ سۆزىنى نېرىدىن باشلاپ،ـــ بۇنى بىلىدىغانسىز؟

ـــ بىلىمەن، سۆزلەۋېرىڭ، ـــ تەۋپىقنىڭ چىرايىدا يەنىلا ئاشۇنداق بىر خىلدىكى كۈلكە جىلۋە قىلىپ تۇراتتى.

ـــ ھەدىس دېگەن جانابى رەسۇلىللانىڭ مۇبارەك سۆزلىرى،ـــ دېدى قازاخۇنۇم ئەزمىلىك بىلەن گەپنى ئۈزارتىپ،ـــ ھەدىستە مۇنداق كەلگەن، جانابى رەسۇلىللا مۇنداق دېگەن: «مېنىڭ ئۈممىتىمدىن زىنانى، يىپەك رەختلەرنى كېيىشنى، ھاراق ئىچىشنى، چالغۇ ئەسۋابلارنى ھالال سانايدىغان خەلقلەر چوقۇم مەيدانغا كېلىدۇ.» مانا، ـــ دېدى قازاخۇنۇم غالىپلارچە كۆرەڭلىك بىلەن ھەمدە «ئەمدى نېمە دىيەلەيسەنكىن» دېگەندەك قىلىپ، تەھدىت ئارىلاش قوشۇپ قويدى، ـــ بۇ دېمەك ھاراق ئىچىش، زىنا قىلىش بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇدۇغان گۇناھ دېگەن گەپ!

تەۋپىق بىر قۇر سەپ سېلىپ قاراپ چىقتى. ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغۇچىلارنىڭ چىرايىدىن كۈلكە ئۆچكەن ئىدى. ئەمما ئۇ خاتىرجەملىك بىلەن سۆز باشلىدى.

ـــ سەھىھ بۇخارى رىۋايەت قىلغان ھەدىسلەردە يەنە شۇنداق بىر ھەدىسمۇ بار، رەسۇلۇللاھ سەللەھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تويدا نەغمە قىلىۋاتقان يەردىن ئۆتۈۋاتقاندا ئۇنى چەكلەمدىكىن دەپ نەغمىنى توختاتقانلارغا قارىتا «بىمىشقا چالمايسىلەر؟ چېلىۋېرىڭلار، تويدا ھېچ بولمىسا دۇمباق چېلىپ بولسىمۇ خالايىققا جاكالىماق كېرەك» دېگەن.

بۇ ھەدىسكە نېمە دەيسىزكىن تەخسىر؟

قازاخۇنۇمنىڭ دېمىسى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ھەر قانچە قىلغان بىلەنمۇ بۇ ھەدىسنى ئىنكار قىلىپ، قارشى گەپ قىلالمايدۇ. دە! ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنى قالمىغاندى. بىراق، ئولتۇرۇۋېشىمۇ ئوڭايسىز ئىدى. چىقىپ كېتىش تېخىمۇ تەس ئىدى. بۇ دەل «يولۋاسقا مىنىپ قېلىپ چۈشەلمەسلىك» نىڭ ئۆزى ئىدى.

ئۇ ياقتىن كىمدۇر بىرى:

ــ مەمتىلى ئەپەندىنى تات، ئەپەندى بىر پەدە ئوينىاپ بەرسۇن!ــ دەپ ۋارقىرىدى. بۇنىڭغا ھويلىدىكى ئادەملەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى ۋارقىراش بىلەن ئاۋاز قوشتى. بۇ چاغدا ئابدۇراھمانمۇ ئۇسۇل بىلەن ئۇستازىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغاندى. تەۋپىق ئاخىرىقى قېتىم پۇشۇلداپ ئولتۇرغان قازاخۇنۇمغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ، ئۇسۇل سورۇنىغا بۇرالدى.

بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن قازاخۇنۇم دەرھال ئۆزىنى چەتكە ئېلىش كويىدا ئەتىراپىدىكىلەرگە:

ــ دېگەر ۋاقتى بولغاندۇر؟ ...ــ دېدى ۋە بۇ باھانە بىلەن ئۆزىنى بەزلەپ، ئورنىدىن تۇردى. ھەمتاۋاقلىرى ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

تەۋپىق ئابدۇراھماننىڭ تەكلىۋىگە باش ئىگىپ ئېھتىرام بىلدۈردى. كىشىلەر تەرەپ- تەرەپتىن چوقان سېلىپ، ئۇنىڭ بىردەم ئۇسۇل ئوينىاپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىشاتتى. ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇردى ۋە مۇھەممەد قارى مەشرەپكە:

ــ بوپتۇ، مەن ئوينايي، موقام مەرغۇللىرىغا چال ئوغلۇم،ــ دېدى.

شۇئان ئەتراپتىن گۈلدۈراس ئالقىشلار ياڭراپ كەتتى. مەمتىلى ئەپەندى لەرزان قەدەم ئېلىپ مەيداننى ئايلىنىشقا باشلىدى. ئابدۇراھمان ۋە ئۇنىڭ ھەمراھى مەيداندىن چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ قەدىمى شۇنچىلىك سىلىق، قوللىرىنىڭ ھەرىكەتلىنىشىمۇ شۇنچە لەرزان ئىدى. ئۇ كېتىۋېتىپ پىشايۋان ئالدىدا تۇرغان ئىزچىلاردىن بىرىگە:

ـــ بىر پىياله چاي ئېلىپ چىق،ـــ دەپ پىچىرلاپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى. ئىزچى دەرھال بىر پىياله چاي ئېلىپ چىقىپ تۆتۈپ تۇردى. تەۋپىق مەيدانى ئايلىنىپ ئۈسۈل ئويناپ بۇ يەردىن ئۆتەرىدە پىيالىنى ئېلىپ بېشىدا توختۇتۇۋالدى. ئۇنىڭ پىيالىنى ئېلىشى ۋە بېشىدا تۇرغۇزۇشىمۇ بىر خىل نەپىس ئۈسۈل ھەرىكىتى بىلەن قىلىنىپ، ھەرگىزمۇ رېتىم بۇزۇلمىدى. كىشىلەر مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بېشىغا چاي بار پىيالىنى قويۇۋېلىپ ئۈسۈلغا چۈشكىنىنى كۆرگىنىدە يەنە بىر قېتىم ئالقىش ياڭراتتى.

تەۋپىق ئۇيغۇر ئۈسۈلىنىڭ بۇ ئاجايىپ تۈرىنى مۇتئەسىپلىكىنىڭ قورغانلىرى بىلەن قورشۇلۇپ، سەنئەتتىن مەھرۇم بولغان مۇشۇ ئادەملەرگە كۆرسىتۈپ قويۇش قاراڭغا كەلگەندى. ئۇ بۇ ئۈسۈلنى تۈركىيىدە بىر قېتىم ئوينىغاندا چەتئەللىكلەر، تۈركلەر ئۇنىڭغا ھەيران قېلىشقاندى. ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن ئۇ بۇنداق ئۈسۈلنى تېخى ئويناپ باقمىغان ئىدى.

پىياله مەيىن ئۈسۈل ھەرىكىتىگە ئەگىشىپ تەۋپىقنىڭ باش چوققىسىدىن پىشانىسىگە قاراپ سۈرۈلمەكتە ئىدى. تاماشىبىنلار نەپەسلىرىنىمۇ بوشراق چىقىرىشقا تىرىشقان ھالدا ئۇنىڭدىكى چاي تۆكۈلۈپ كېتىۋاتامدىكىن دېگەندەك قارىشاتتى. لېكىن چاي تۆكۈلۈش تۈگۈل چايقىلىپمۇ قويماي، سىلىق مىدىرلاپ، ئۈسۈلچىنىڭ قاڭشىرى ئۈستىگە كەلمەكتە؛ ئۈسۈلچىنىڭ بېشى بولسا قارشى يۆنىلىشكەـــ ئارقىغا قاراپ ئىگىلەتتى، قەدىمى بولسا سورۇننىڭ چېتىنى بويلاپ ئىلگىرىلەيتتى. پىياله ئۇنىڭ قاڭشىرى ئۈستىدە بىردەم توختىغاندىن كېيىن يەنە ئارقىغا قايتىپ بېشى تەرەپكە قاراپ سىلجىشقا باشلىدى.

ـــ بىزمۇ ئۆزىمىزنى ئۈسۈلچى دەپ يۈرۈپتۇق، ـــ دېدى تاماشىبىنلاردىن بېرى.

ـــ شۇنى دەيمەن، بۇنداق سىلىق ئۈسۈل ئوينىغاننى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن.

—...

پیـاله دەسـلەپکی ئورنـغـا- بـاش چوققـسـغا قایتـپ چـققانـدىن کېیىن یەنە بىردەم جایـدا تـۇردى. ئەمـما ئۇسـۇلچىسـىنىڭ قەدىمـى مەیـدان بویلاپ ئایلىناتتى. قوللىرى ئەۋرىشـىم ئۇسـۇل ھەرىکەتلىرىنى ئـورۇنلایتى. مۇرىسـى، کۆکرىکىمـۇ قـول ھەرىکـتىگە مـاس ھالـدا لىغىرلایتـى. پىیـاله ئەمـدى ئۇنـىڭ گەجگىسـى تەرەپـکە سۇرۇلوشـکە، ئۇسـۇلچى بولسـا ئالـدى تەرەپکە بىلىنەر-بىلىنمەس ئىگىلىشکە باشلىدى.

کـىشـىلەر ئەمـدى ئۇنـىڭ پىیـالىنى قەیەرگە ئاپىرىشـغا قىزىقـىپ تېخىمـۇ دىقـقەت بىـلەن قارىشـىپ تـۇراتتى. ئۇلارنـىڭ جىددىیلەشـکەن ئېڭىـدا گویـا پىیالىنىـىڭ تەڭپـۇڭ ھـالەتتە تۇرۇشـى ئـۆزلىرى بىلەنمـۇ مۇناسـىۋەتلىکتەك بىـر تۇیغـۇ بىـلەن «ئىختىیارسـىز دىقـقەت»نـى پەیـدا قىلغانـدى. شـۇڭا ئـۇلار مىدىرلاشـقىمۇ، چـوڭراق تىنىشـقىمۇ جـۇرئەت قىلالمـاي قارىشـاتتى. پۇتـۇن ئەتـراپ جىـم- جىـت، پەقەت مۇزىکـا ئـاۋازىلا ئاۋالقىدەك یېنىك، لەرزان ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

پىیـاله ئۇسـۇلچىنىڭ گەجگىسـىگە چۈشـۈپ، ئانـدىن ئـوڭ مۇرىسـى تەرەپـکە قـاراپ مېڭىشـقا باشـلىدى. ئەمـدى ئۇسـۇلچىنىڭ قەدىمـى بىـلەن قوللىرىنىڭ جەینەکتىن تۆۋىنىلا ھەرىکەتـتە ئىـدى. بەدەننىڭ باشـقا یېـرى پىیاله ئۈچـۈن تېنچلىـق ساقلىماقتىدى. تاماشـىبىنلار پىیالىنىـڭ قانـداق مېڭىۋاتقىنىغـا شـۇنچە قـاراپمۇ ئاڭقىرالمـایتى. ئاجایىـپ- غارایىـپ نەرسىلەرگە ئاسانلا ئىشىنىدىغان خـۇراپىي ئادەملەرنىـڭ ئېڭىـدا «مەمتىلـى ئەپەندى کـارمەتچى ئوخشـایدۇ... » دېگەنـدەك غەلىـتە خىیـال پەیـدا بـولاتتى. ئەقلىي-ھوشـى بىـلەن قارىغانـدا بەدەن ھەرکىتـى مەلـۇم رېتىمـدە پىیـالىنى نىشـانلىق سـۇرىۋاتقىنى بىلىنەتتـى. تەۋپىقىنـىڭ بېشـى ئوینـاقلاپ تـىك کۆتىرۇلـدى. ئـوڭ قـولى بولسـا تەکشـى ھالـدا یانغـا سـۇنۇلۇپ، ھەرکەتـتىن توختىدى. چۈنکى ئەمـدى پىیـاله ئۇنـىڭ ئـوڭ بېلىکـى ئۈسـتىدە ئالقىنىغـا قاراپ ئاستا سـىلجىۋاتاتتى. لېکىن سـول قـولى ھەرىکەتـتە، پـۇتلىرى بولسـا مەیـدان بـویلاپ ئۇششـاق چامـدایتتى. ئۇنـىڭ مەیـداننى ئایلىنىشـىدىمۇ

بەلگىلىك قائىدە، رېتىم بارداەك قىلاتتى. مەسىلەن، ئۇنىڭ مەيدانى بىر قېتىم ئايلىنىپ چىقىشى پىيالىنىڭ بىر قېتىم توختاشتىن يەنە بىر قېتىم ئەسلى ئورنىغا قايتىشقىچە بولغان ئارىلىقتا ئورۇنلۇنۇپ بولاتتى. ھەر قېتىم سازەندىلەرنىڭ ئالدىغا كەلگەندە «ساياھەتتىن قايتقان» پىيالە باش ئۈستىدە توختايتى؛ سازەندىلەر ئالدىدىن ئۆتكەن ھامان پىيالىنىڭ يېڭى «سەپىرى» باشلىناتتى.

پىيالە تەۋپىقنىڭ ئوڭ ئالقىنىغا كېلىپ توختىدى. ئۇ ساز چېلىۋاتقان شاگىردلىرىغا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، لەرزان ھەركەت بىلەن پىيالىنى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ لىۋاھىدىنگە باقتى ۋە مەي ئىچكەنگە ئىشارەت قىلدى. ئاندىن يەنە مەيدان بويلاپ يۈرۈپ كەتتى. پىيالىمۇ ئوڭ ئالقىنىدىن «سەپەرگە» چىقىپ قولىنىڭ بىلىنەر-بىلىنمەس يوقىرى كۆتۈرىلىشى بىلەن تەدرىجىي مۇرىسىگە قاراپ ئىلگىرىلەشكە باشلىدى. ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەيرانلىقى تېخىمۇ ئاشماقتىدى. پىيالە شۇ تەقلىتتە سول قولىنىڭ ئالقىنىغا بېرىپ توختىدى. سەنئەتكار يەنە بىر قېتىم مەي ئىچكەننى دوردى. ئاندىن يەنە پىيالە ئۇنىڭ بوينىغا قايتىشقا باشلىدى.

كىمدۇر بىرى چاۋاك چېلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئەتراپىدىكىلەرمۇ خۇددى شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك چاۋاك چېلىپ، ئالقانلىرى ئاغرىپ كەتكىچە شاۋقۇن سالدى. بۇ چاغدا پىيالە ئۈسۈلچىنىڭ گەجگىسىگە قايتىپ كەلگەن ۋە ئەمدى تۆۋەنگە يېڭىچكە بەل تەرەپكە قاراپ سۈرۈلمەكتە ئىدى. شۇنىڭغا ماس ھالدا ئۈسۈلچى پىيالىنى بەل تەرەپكە چۈشۈرۈش بىلەن بىللە مەيداننى تولۇق بىر قېتىم ئايلىنىپ كۆچىۋالۇككە تازىم قىلىپ ئۆتتى. بۇ ھەركەتمۇ مۇشۇ ئۈسۈل تۈرىنىڭ ئاخىرىغا مەخسەتلىك ئورۇنلاشتۇرۇلغاندى.

ئۇ تازىمدىن باش كۆتەرگەندە پىيالە دەسلەپكى ئورنىغا ــ ئۇنىڭ بېشى چوقىسىغا قايتىپ چىقىپ بولغان، ئۆزى بولسا ئۈسۈلغا چۈشۈشتىن ئىلگىرى ئولتۇرغان ئورنىغا كېلىپ قالغاندى. ئۇ سىلىق،

سىپتا ھەرىكەتلەر بىلەن بېشىدىكى پىيالىنى ئېلىپ، ھېلىقى ئىزچىغا قايتۇرۇپ بەردى. دە، جايىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ يە تەرلەپ كەتمىگەن، يە جىددىيلىشىپ كەتمىگەنىدى شۇ چاغدا يەنە بىر قېتىم گۈلدۈراس-ئالقىش ياڭراپ كەتتى.

ــ يىگىتلەرنى ئۆيگە باشلايدىغان چاغ بولۇپ قالغانىدى،ــ دەپ پىچىرلىدى توي بېشى ئاستا تەۋىپقىنىڭ قېشىغا كېلىپ.

ــ شۇنداقمۇ؟ ساقلىتىپ قويۇپتۇق. تە،ــ دېدى تەۋىپىق خىجىل بولۇپ ئۆزر ئېيتىپ،ــ ئەمىسە شۇنداق قىلايلى،ــ ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشىغىلا سازەندىلەر چېلىشتىن توختىدى. ئۇلارنىڭ قوللىرى تېلىپ بولالمايلا قالغانىدى،ــ يىگىتلەر، ئەمدى داستىخانغا مەرھەمەت قىلىڭلار،ــ دېدى ئۇشاگىردلىرىغا قاراپ.

ئابدۇراھمان شائىرنىڭ باشلىشى بىلەن ئۇلار بىر-بىرلەپ ئۆيگە قاراپ مېڭىشتى. تەۋىپىق ئۇلارنى ئۆيگە كىرگۈزۈۋەتكەندىن كېيىن، توي ئىگىلىرىگە قارىشىپ بېرىش ئۈچۈن، ئەڭ كۈچلۈك شاۋ- شاۋ بولۇۋاتقان يەنە بىر ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

بۇ توينىڭ ئۆزىگىچىلىكى تەۋىپىق دېگەندەك بولدى، زۆرۈرىيەتسىز چىقمىلار قىسقارتىلدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن كېلىپ چىقىش ئېھتىمالى بولغان گەپ- چۆچەكلەر توينىڭ نەغمە- ناۋا ساداسى ئىچىدە بېسىلىپ قالغانىدى. كىشىلەرنىڭ دېققىتى بۇ تويغا ئەڭ- ئەڭ كاتتا ئادەملەرنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقى، توينىڭ تەنتەنىلىك بولۇشى جەھەتتە ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغانلىقى قاتارلىق مەسىلىلەرگە بۇرۇلۇپ كەتكەچكە، پىتىنخورلارمۇ بۇ توينىڭ ئاستىرىتتىن ئىنتايىن ئاددىي بولغانلىقىنى ھېس قىلىشالمىغان، ئەكسىچە بۇ تويىنى بەك قالتىس بولۇپ كەتتى دېگەن تونۇش بىلەن ھەسەت قىلىشقا باشلىغانىدى. قىزنىڭ تويلۇقىنى كۆرسۈتۈش ئادىتى قىلىنمىدى. بەزىلەر تويلۇق كۆرمەك بولۇشقانىدى، تەۋىپىق ئورۇنلۇق سۆزلەر بىلەن رەت قىلىپ:

ــ بەربىر ئۇنى كېلىن كېيىدۇ، سىلەرگە نېمە پايدىسى؟ كۆرمەكچى

بولساڭلار كېيىن قىزنىڭ ئۈچىسىدا كۆرۈسىلەر، ــ دېۋىدى، كۆچولۇك غۇلغۇلا قىلىشىپ، راستىنلا بۇ ئادەتنىڭ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى تويلۇقنىڭ خەق بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق ئىكەنلىكىنى بىردىنلا ھېس قىلىشىپ، ئېغىزلىرىنى يۇمۇشتى.

قازاخۇنۇم ھېلىقى پېتى قايتىپ كىرمىگىنى ئۈچۈن نىكاھ سەل كېچىكىپ قالدى. كىشىلەرگە ئادەت بولۇپ كەتكىنى ئۈچۈن باشقا مولىلىغا ئوقۇتۇشنى قاملاشمايدىغاندەك ھېس قىلىشىپ، ئۇنى كۈتۈپ بىر ئاز ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. بەزىلەر قازاخۇنۇمنى بايىتىنقى ئىزاغا چىدىماي كېتىپ قالدى، ئەمدى ئىككىنچى جامائەت سورۇنلىرىدا كۆرۈنمەيدۇ، دەپ ئويلاشقاندى. بىراق، قازاخۇنۇم يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. نىكاھ ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن توي ئىگىلىرى نىكاھ ھەققىگە ئاتاپ ئېلىپ چىققان گەزمال، پۇل ۋە قاتلىما ئارىسىغا ئېلىنغان گۆشنى تەۋپىققە قازاخۇنۇمنىڭ ئالدىغا قويۇشقا سۈنۈۋىدى، تەۋپىق بۇ نەرسىلەرنى قازاخۇنۇمنىڭ ئالدىغا قويمىدى.

ــ نىكاھ ئوقۇپ قويغىنىڭىز ئۈچۈن رەخمەت، قازاخۇنۇم، ــ دېدى ئۇ تەبئىي تەمكىنلىكى بىلەن قارشى تەرەپنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلارنى ئاختۇرۇپ ئالاق ـ جالاق بولۇۋاتقان كۆزلىرىگە تىكىلىپ، ــ ئۆي ئىگىلىرىنىڭ ئاتىغان ئازراق نەرسى باركەن، ــ دېدى ئۇ قازاخۇنۇمنىڭ ھەمداسقانلىرىغىمۇ كۆز يۈگەرتىپ،ــ بىراق، سىزلەردەك كاتتا، ئۆلىما ئادەملەر بۇ نەرسىلەرگە قاراشلىق ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزلەر پۇل ـ مال ئۈچۈن ئەمەس، ساۋابلىق ئۈچۈن ئىش قىلىدىغان ئادەملەر،ــ شۇنداق ئەمەسمۇ؟

ــ ئەلبەتتە، شۇنداق، بولۇپمۇ قازاخۇنۇم...

ــ مەنمۇ شۇنداق چۈشەنگەچكە، سىزلەرنى بۇنچىلىك نەرسىگە قاراشلىق بولمىغاندىكىن بۇ نەرسىلەرنى يىتىم ـ يېسىرلارغا بېرۈۋتسەكمىكىن دەپ ئويلاپ تۇرىمەن. باشقىلارغا ساۋاب يولىنى كۆرسەتكۈچى ئادەم ئۆزىمۇ شۇ يولدا ماڭماي قالامدۇ، قانداق دېدىم.

تەخسىر؟

ــ شۇنداق،...ــ قازاخۇنۇم ھەممىدىن قۇرۇق قالغانلىقىنى پەمىلەپ ئەلەم بىلەن خىرىلدىدى.

ــ ئەھلى ئۆلىما ئادەم مانا سىزلەردەك قولى ئوچۇن بولۇپ، ئاۋامغا ياخشى ئۇلگە بولسا، ئاۋامنى ئىنساپ، دىيانەتكە ئۈندەشمۇ ئاسانلا گەپ، شۇنداققۇ؟

ــ شۇنداق، شونداق...

ــ ئەمىسە، سىزلەرگە يەنە بىر قېتىم ساھىپخانىلارغا ۋاكالىتەن رەخمەت ئېيتىشىمغا رۇخسەت قىلىڭ، دۇئا قىلىپ بېرەمسىزكىن؟

قازاخۇنۇم كۆزلىرىنى ئەتراپقا ھولۇققان ھالدا تىكىپ، ئىلاجسىز دۇئاغا قول كۆتەردى.

ــ ئامىن!...ــ ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ زەئىپ چىقتى،ــ ئاللاھۇ ئەكبەر!ــ ئاخىرى بولسا غەزەپ ئارىلاش تەنىلىك چۈشتى.

ــ ئاغرىنماي قايتارسىلەر.

ــ ئاغرىنامدىغان...

قازاخۇنۇمغا «قولداش» بولۇپ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېلىپ، ئازاراقتىن نەپكە ئېرىشىپ تۇرىدىغان سۈخەنچىلەرمۇ تەڭلا قوزغۇلۇشتى، ھەممىسىنىڭ كۆزىدىن ئەلەم بىلىنىپ تۇراتتى. تەۋپىق ھويلىغا چىققاندا ئۇلارنىڭ كۆزىچىلا ئۇلارغا ئاتالغان نەرسىلەرنى يىتىم-يېسىرلارغا تارقىتىشقا باشلىدى.

ئۇ ئابلەقنىڭ ئاتىسىنى چاقىرىپ قازاخۇنۇمغا قويۇلغان تونلۇقنى، قاتلىما ئارىسىغا ئېلىنغان گۆشنى بەردى.

ــ قازاخۇنۇمغا رەخمەت دەپ، بۇلارنى ئېلىڭ. ئابلەققە كىيىم تىكتۈرۈپ بېرىڭ. بۇنىسى توينىڭ نېمىتى، ئېغىز تەگسۇن، ئالغاچ كېتىڭ، ــ دېدى ئۇ.

قازىغا ئاتالغان پۇلنى يەنە بىر تۇل خوتۇنغا بەردى. قازىغا ئەگىشىپ قازان ماراپ يۈرىدىغان سۈخەنچىلەر ئۈچۈن راسلانغان پارچە پۇل،

قولیاغلىق، كۆينەكلىك قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ باشقا كەمىبغەللىرگە تارقىتىپ بەردى ۋە:

ــ ئۆلمالىرىمىزغا رەخمەت دەڭلا، ئۆز مەنپەئەتىدىن كېچىپ بۇ نەرسىلەرنى سىلەرگە ئۆتىۋندى،ــ دەپ ئاۋۋلارنىڭ ئاچچىقىنى پەسەيتتى.

بۇ ئىشمۇ بىر يېڭىلىق بولۇپ، كىشىلەرنى تېخىمۇ تەسىرلەندۈردى. توينىڭ ھەيۋىتىنى، ئىناۋىتىنى ئاشۇردى. كىشىلەر مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ، غېرىپلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئۈچۈن دۇئا قىلىشتى.

بۇ چاغدا يىگىتلەر دۇئا قىلىپ قوزغۇلۇدۇغان ۋاقىت بولۇپ قالغاچقا تەۋپىقنى مېھمانخانا ئۆيگە چاقىرىشتى.

دۇئادىن كېيىن يىگىتلەر ھويلىدا يەنە بىر پەس نەغمە- ناۋا قىلىشقاندىن كېيىن، ناخشا- قوشاق، نەي- راۋابلارنى يانۇراتقان ھالدا ھويلىدىن كوچىغا ئاقتى. ھويلىدا تىقما- تىقما بولۇشۇپ تۇرغان خالايىقمۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتى قىز يۆتكەش ئۈچۈن تەۋپىق ئېتىنى بېرىپ، ئۆزى ئوغۇل تەرەپتىن كەلگەن مويسىپىتلەر بىلەن پىيادە كەتتى.

يىگىتلەرنىڭ شاد- خۇرام توپىدىن كېيىن گۈلزادىنىڭ گىجىم رومال ئىچىدە يىغلاپ، يەڭگىلەر ئارىسىدا ھويلىدىن چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن يىگىتلەردىن بېرى سابىتنى نوقۇپ تۇرۇپ كۆرسەتتى. بۇ ھال سابىتقا ئالاھىدە بىلىندى. دەرۋازا ئالدىدا قىزنى ئاتقا مىندۈرۈشتى. ئۇششاق بالىلارنىڭ سۈرەنلىرى ئىچىدە ئات يورغىلاپ يۈرۈپ كەتتى. كەپسىز بالىلار ئاتنى ھۇركۈتۈش ئۈچۈن باشلىرىدىكى بۆكلىرىنى ئات ئالدىغان ئاتتى. ئاتنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان ئايالار ئەنسىرىگەن ھالدا بالىلارغا ۋارقىراپ پوپۇزا قىلاتتى. بىرلىرى ئاتقا ۋە يەڭگىلەرگە توپا چېچىپ قاچاتتى. بىرسى كوچىنىڭ تار يېرىگە پاخال دۆۋىلەپ ئوت قويۇۋەتكەنىدى. قۇرۇق ئاجىز ۋىلىلداپ تۇرغان، كۈلگە كۆمۈلگەن يالقۇن ئۈستىدىن ئاتلاپ ئۆتتى.

یىگىتلەر سابىتنىڭ ھويلىسىغا قايتىپ كېلىپ تۇيۇ نەغمىسىنى باشلىۋېتىشتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ كەلگەن ئايالارنى ۋە كېلىننى كىرگۈزمەستىن قوشنا ئايالار ئىشكنى تاقىۋېلىشتى، شۇنىڭ بىلەن قىيا- چىيا باشلىنىپ، ئايالارنىڭ سۆزلەپ تالمايدىغان تىللىرى ئۈچۈن تۈگمەس باھانە تېپىلدى. بىر ھازا سالا- سۈلھىدىن كېيىن ئىشىك تاقىۋالغان ئايالارنىڭ تىلىكى ئىجاۋەت بولۇپ ئىشىك ئېچىۋېتىلدى. كېلىن ئۆيگە ئېلىپ كىرىلدى، ئۇنى ئاتقا مىندۈرۈپ كەلگۈچىگە ئوغۇل تەرەپ تارتۇق قىلىدىغان چەكمەن قويۇلدى. ئادەت بويىچە ئاتقا بىر چىنە گۈرۈچ بېرىلدى.

ئەمدى ھويلا ئىچى قايناپ كەتتى. قىزلىق تەرەپتىن كەلگەن ئايال مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش يۈزىسىدىن تەييارلانغان ھاردۇق ئېشى بېرىلگەچكە ئايالار بىر- بىرىگە يول بەرمەستىن سۆزلەپ ۋە تېنىمسىز ئۇياقتىن- بۇياققا مېڭىشاتتى.

بۇ چاغدا يىگىتلەر يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ نەغمە- ناۋاسى بىلەن يېزا ئاتموسفىراسىنى تولدۇرىۋاتاتتى. خىيالچان بولۇپ ئۈسۈل كۆرۈۋاتقان سابىت بىرسىنىڭ:

ــ قورقۇۋاتامسەن، شۇكلەپ كېتىپسەنغۇ؟ــ دېگەن ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ مەھەممەد قارىغا تىكىلدى. مەھەممەد قارى ئۇنى چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ، كۆڭلىنى ئاچماقچى ئىدى.

ــ نېمىشقا قۇرقۇدۇ، ئاخماق؟ــ دېدى ئابلىمىت قارى ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپ.

ــ ھەر ھالدا...دەيمىنا، ــ دېدى مەھەممەت قارى كۈلۈپ.

ــ كۆيۈشۈپ مۇرادىغا يەتكەنلەر مۇشۇلار بولغاندىكىن خوشاللىقتىن يۈرىكى سالىدۇ- دە،ــ دېدى ئابدۇراھمان مەھەممەد قارىنىڭ گېپىنى ياساپ.

ــ خوشلۇقتىنمۇ تولا بۇ ئاداش قورقۇۋاتقاندەك تىم- تاسلا بولۇپ كېتىپتۇ،ــ دېدى مەھەممەد قارى يەنە ھەزىلە قىلىپ.

شـۇ چاغـدا هويلىغـا مەمتىلـى ئەپەنـدى قاتـارلىق چـوڭلار يېتىـپ كېلىشتى. يىگىتلەر ئۇرۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

. . . .

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ئـون ئـۇچـنـچـى بـاب

1

يـازلـىق تەتـىـل ھەربىـر ئوقۇغـۇچى ئۇچـۇن ئۇنتۇلـمـاس خـاتىرىلەرگە تولدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قىزغىن فولكلور توپلاش ئىشى بىلەن بولدى، سـابىت تېخىمـۇ بەختلىكـراق، تېخىمـۇ ئالدىراشـراق ئىـدى. ئـۇ باشـقا سەبداشـلىرىغا ئوخشاشـلا ئوقۇغـۇچىلىرى ئوتتۇرلـۇق تـوپلاپ كەلـگەن قوشـاق، چـۆچەكلەرنى رەتـلەش، تەھرىرلەشـتىن تاشـقىرى گـۈزەل ئايالىغـا خەت ئۈگۈتۈشـكە باشـلىغاندى. ئـۇ گۈلـزادىنىڭمـۇ سـاۋاتلىق بولـۇپ كـتـاب ئوقۇشـى، شـېئىرلارنى چۈشـىنەلەيدىغان بولۇشـىنى ئىسـتەيتى. شـۇنداق بولغاندىلا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئورتاق تىل بارلىققا كېلەتتى.

بـۇ يېڭـىدىن ۋىسـالغا ئېرىشـكەن بەختىيـار ئەر- خۇتۇنلارنىـڭ قەلبىدىكى ئەڭ بۈيـۈك شـەخس مەمتىلـى ئەپەندى ئىـدى. ئەگەر خۇدانىـڭ بەندىلىرىگە ياغدۇرىـدىغان مېھـرى- شـەپقەتلىرىنى ئېلىـپ بـۇ ئـادەم يېتىپ كەلمىگەن بولسا ئۇلارمۇ ئىلگىرىدىكى مىڭلىغان، ئـون مىڭلىغـان ئاشىق- مەشۇقلارغا ئوخشاشـلا ۋىسـال تەشـنالىقى بىلەن زارلىنىـپ ئۆتـۈپ كەتكەن بـولاتتى. شـۇنىڭ ئۈچۈنمـۇ ئـۇلاردا بـۇ ئـادەمگە نىسـبەتەن ئـادەتتىن تاشقىرى بىر خىل مېھىر- مۇھەببەت قوزغالغاندى.

سابىت تەۋپىـق بىـلەن بىللە بولغـان چـاغلاردا ئۇسـتازىنىڭ ئاغزىـدىن چىققان ھەربىر گەپـكە دىقـقەت قىلىـپ تـۇراتتى. ئـۇ ھەر كـۈنكى تەسـراتى، ئاڭلىغـان سـۆزلىرىنى ئـۆيگە كېلىـپلا خـاتىرىلەپ قويـاتتى. ئـۇ ئۇسـتازى ھەققىـدە مۇپەسسـەل تەرجىـمە ھـال يېزىـپ چىقىشـنى كـۆڭلىگە پۈككەندى. ئۇ سىرتتىن كىرگەندە ھامان گۈلـزادە ئۇنىڭدىن ئەڭ ئاۋۋال:

ــ مەمتىلـى ئەپەنـدىنى كۆردىڭىزمـۇ؟ ــ دەپ سورايتى. ئەگەر سـابىت

كۆردۇم دېسە گۈلزادىنىڭ سوئاللىرى كۆپۈيۈپ كېتەتتى، تەۋپىقنىڭ نېمە دېگەنلىكى، نېمە قىلغانلىقى، نەدە بولغانلىقى قاتارلىق جىمى ئىشنى بىلگۈسى كېلەتتى، ئەگەر سابىت ئۇنى كۆرمىگەنلىكىنى ئېيتسا ئۇنىڭ بەختىيار چېھرىسىگە غەمكىنلىك سايە سالاتتى.

ــ كۆرۈشۈپ، ئەھۋال سوراپ كەلگەن بولسىڭىزچۇ، ــ دەيتتى ئۇ.

سابىت سۆيۈملۈكىنىڭ قەلبىدىكى ساداقەتنىڭ بۇنداق ساددا ئىپادىسىدىن ھەم كۈلكىسى كېلەتتى، ھەم تەسىرلىنەتتى. دە، يوغان بەستى بىلەن قىزنى چۆجىنى قاماللىغاندەك قۇچاقلاپ كۆتۈرۈۋېلىپ، ئامراقلىق بىلەن ئەركىلىتەتتى. گۈلزادە ئېچىلىپ كۈلگىنىچە:

ــ سىزنىڭمۇ خېلى ئىشىڭىز بارىكەن. مەن تېخى سىزنى گەپ قىلىشنىمۇ ئۇگۈنەلمەي كېتەمدىكىن دەيتتىم، ــ دەپ چىقىشاتتى.

ــ بىلەمسەن، مەمتىلى ئەپەندى ھەمىشە: شائىرنىڭ قەلبىدە ئوت بولۇدۇ، بۇ ئوت ئىشق ئوتى. مانا شۇنداق ئوت بولغىنى ئۈچۈنلا ئۇ شېئىر يازىدۇ. دېمەك، ئۇ ئادەتتىكى كىشىلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ ھېسىياتچان، ئىشقۋاز كىلىدۇ. دەيدۇ، مېنىڭمۇ ساڭا قىلىۋاتقان ئىشقۋازلىقىم تېخى يۈرىكىمدىكىنىڭ ھەممىسى ئەمەس، ــ سابىتمۇ ئېچىلىپ كېتەتتى. ئۇ بۇنداق چاغلاردا خېلى كۆپ سۆزلۈك بولۇپ قالاتتى، ھەتتا دائىملا يانچۇغىغا بېكىنۋېلىپ غاڭزىنى ئوينىپ تۇرۇدىغان قولىنىمۇ چىقىرىپ، ناتىقلاردەك قول ھەركىتى بىلەن قىزغىن سۆزلەپ كېتەتتى.

ــ ھەممىسى ئەمەس؟ ئەمسە قالغىنى قېنى؟

ــ قالغىنى ئاشۇ شېئىرلاردا.

ــ ئەمسە ماڭا ئوقۇپ بېرىڭ.

شۇنىڭ بىلەن سابىت گۈلزادىگە بېغىشلانغان لېكىرلىرىنى ئوقۇشقا باشلايتى. ئارقىدىن گۈلزادىگە خەت ئۈگۈتەتتى. بەزى- بەزىدە ئابلىمىت قارى بىلەن مۇھەممەت قارى ئۇنى ئىزدەپ كېلەتتى.

ــ ۋۇي، نېمانداق نىمىسەن؟ ــ دەيتتى مۇھەممەد قارى ئىشكىتىن كىرە- كىرمەيلا ــ توي قىلىپلا ئۇۋاڭدىن چىقالماس بولدۇڭغۇ؟ بىز

زېرىكىپ ئۆلەيلى دېدۇق، سەن بولساڭ خاتىرجەم...
ــ ئۇگۇنۇپ قاپتىكەنمىز، ئۇچىمىزدىن بىرەيلەن بولمىساقلا زېرىككەندەك بولۇدىكەنمىز،ــ دەپ ئۆزىنى ئاقلىغاندەك دەيتى ئابلىمىت قارى يېڭى كېلىندىن سەل قورۇنۇپ .
ــ ئەمسە نېمىشقا ھەر كۈنى كەچتە ئولتۇرۇپ كەتمەيسىلەر؟
ــ كۈننى كەچ قىلالماي كۆزۈڭلار تۆرت بولۇۋاتقاندا بىز كېلىپ يېرىم كېچىكىچە ئولتۇرۇۋالساق سەت كۆرۈنۈپ كېتەرمىزمىكىن دەيمىزدە،ــ دېدى مۇھەممەد قارى.
ــ ئەمسە بۇگۈن نېمىشقا كەلدىڭلار؟ــ سابىت قىزىرىپ كېتىپ سوردى. بۇ چاغدا گۈلزادە ئۆي ئىچىگە قېچىپ كىرىپ كەتكەندى.
ــ بۇگۈن نېمە بولسا بولسۇن، دەپ كەلدۇق. تە، تىللىساڭمۇ ئىچىڭدە تىللارسەن.
ــ تاپشۇرۇقنىڭ گېپىنى قىلساڭلارچۇ، تۇزى يوق چاخچاقنى قىلىۋېرىدىكەنسىلەر، ــ دېدى ئابلىمىت قارى تەقەززالىق بىلەن.
ــ ئەمدى قىلساقمۇ بولۇدۇغۇ، ئابلىمىت؟ سابىت بىلەن چېقىشىپ كۆڭلۈمنى ئېچىۋالغىنىم يامان كېتىپتىمۇ؟
ــ بولدى كاسىلداۋەرمەي، ئالە، رەتلىگەن نېمىلىرىڭنى سابىت كۆرۈپ باقسۇن.
ئۇلار ئۆز ئوقۇغۇچىلىرى تەرىپىدىن توپلانغان چۆچەك ۋە ناخشا-قوشاقلىرىنى سابىتقا كۆرسۈتۈشتى. ئۇلار ئۆز قوللىرىدىكى توپلانمىلارنىڭ ھەممىنى ئېلىپ، ئۆز ئارا سېلىشتۇردى. ئوخشاشلىرىنى چىقىرىۋەتتى. ئۆز ئارا ئالماشتۇرۇپ تەكشۈرۈش بىلەن ھەرخىل ۋاريانتلارنىڭ تولۇق ۋە مۇكەممەللىقى تاللىنىپ بېكىتىلدى.
ــ بىزنىڭ كېتىشىمىزنى تىلىمەيۋاتقانسەن؟ــ مۇھەممەد قارى پات- پاتلا شۇنداق سوئال بىلەن چاخچاق ئارىلاشتۇرۇپ تۇراتتى.
ــ ياق، تېخى بالدۇر،ــ سابىت قىسقا ھەم تۇزلا جاۋاب بېرەتتى.
ــ خۇداغا شۈكرى، بىز ئالدىراپ كەتسەكمۇ پايدىسى يوق، تىزىمىزنى

قۇچاقلاپ ياتماقتىن باشقا گەپ بولمىسا...

ــ مۇھەممەد قارى! سەنمۇ تازا... بىر نېمىكەنسەن، دەيتى ئابلىمىت قارى،ــ ئايال كىشى بار يەردە ھەر قىسما گەپلەرنى قىلماسلىق ئەخلاقلىق ئادەمنىڭ ئىشى.

ــ ۋاي، تەقۋادارەي، ئېتىكاپتىلا ئولتۇرساڭچۇ، بۇ يەردە ساڭا ئورۇن يوق. يەڭگىمىز ئىچكىرىدە، ئاڭلىمايدۇ.

ــ ئەگەر ئىككىڭلار بۇ يەردە ئورتاق ئىشلار، ئورتاق سۆھبەتلەر ئۈچۈن كەلمىگەن بولساڭلار، ھەر قاچان، باشقا جايدىمۇ تالىشىشقا پۇرسەت تاپالايتىڭغۇ؟ــ دېدى سابىت ھەزىل قىلىپ.

ــ كۆڭلىمىزگە يېڭى كېلىنىڭ كۆزىگە نېمە كۆرۈنۈۋاتقاندىمىز دېگەن ۋەسۋەسە چۈشۈپلىپ، خاتىرجەم ئولتۇرالماي، يە كەتكىمىز كەلمەي، ئارىسالدى بولۇپ قالغان ۋاقتىمىزادا مانا شۇنداق ئالاقىسى يوق گەپلەر چىقىشقا باشلايدۇ. بۇ دېمەك، بىزگە قايتىدىغان چاغ بولدى. دېگەن سۆز.

ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. سابىت ھەر قانچە تۇتسىمۇ، يەنە بىر ئاز ئولتۇرۇشقا ئۇنىمىدى. مۇھەممەد قارى ئاغزى تىنماستىن سابىت بىلەن چېقىشاتتى. بۇ كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشتىن كېيىن ئۇنى يەنە گۈلزادىنىڭ مېھىرلىك كۆزى، زىلۋا قەددى ئەسىر قىلغۇچى سېھىر بىلەن كۆتۈپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يەنە بىر ھازا شېرىن سۆھبەت داۋام قىلاتتى.

** ****

ئەنە شۇنداق، سابىتنىڭ كۈنلىرى ئەڭ كۆڭۈللۈك، ئەڭ بەختلىك ۋە ئەڭ مەنىلىك ئۆتمەكتىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ بەختنىڭ مەست قىلغۇچى كەيپى بىلەن بولۇپ ئۆزىنى تاشلىۋەتكىنى يوق. ئۇ بۇ جەريانىدا ئۆزىنىڭ شېئىرلىرىنى رەتلەپ چىقتى.

بۇ شېئىرلار دىۋانىنى ئۈستازىغا كۆرسۈتۈپ پىكىر ئالماقچى، لېكىن، ئۈستازىغا كۆرسۈتۈشتىن ئىلگىرى ساۋاقدىشى ئابدۇراھمانغا بىر قېتىم كۆرسۈتۈپ بېقىش پىكرىگە كېلىپ قالدى. ئۇ «ئەتىلا ئىشتاچىغا بېرىپ

كېلەي، تەتىلدىن بېرى دوستلار بىلەن ئۇچراشماپتىمەن. كۆرۈشۈپ بىردەم- يېرىم دەم پاراڭلىشىپ كېلەرمەن» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئاللىقاچان تاتلىق ئۇخلاپ كەتكەن مەھبۇبىسىنىڭ يۈزىگە يېقىنراق ئېگىشىپ ئۇنىڭ گۈزەل چېھرىسىنى بىردەم تاماشا قىلدى.

2

سابىت ئىشتاچىغا كەلگەندە ئابدۇراھماننىڭ ئايالى ئۇنىڭ تېجەنگە كەتكەنلىكىنى ئېيتتى.

ــ ئۇ بىر بولسا قۇناجىمنىڭ ئۆيىدە، بولمىسا مۇللائېزىز دامۇللامنىڭ ئۆيىدە. ئىشقىلىپ ئابدۇغوپۇر، ئەمەت مەخسۇملار بىلەن بىللە، ــ دېدى.

يولنى ئارتۇق ماڭغىنى ئۈچۈن ئۆز ـ ئۆزىگە كايىپ، تېجەنگە كەلدى. دوستلارنى مۇللا ئېزىز دامۇللامنىڭ ئۆيىدىن تاپتى. بۇ يەردە يەنە لىۋاھىدىن، مەھەممەد قارى مەشرەپلەرمۇ باردى. ئۇلار سابىتنىڭ كەلگىنىدىن بەك خۇرسەن بولدى.

ــ بىز ساڭا بالا ئەۋەتەيلى دەپمۇ ئويلىغان، بىراق كاككۇكنى زەينەپتىن، پەرھادنى شېرىندىن... بىر كۈن جۇدا قىلىپ گۇناھكار بولۇپ قالارمىزمۇ دەپ ئىككىلىنىپ قالدۇق،ــ دەپ چاخچاق قىلدى ئابدۇراھمان كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ مەن سېنى ئىزلەپ ئىشتاچىغا بېرىپ يېنىشىم،ــ دېدى سابىت ئۇنىڭ چاخچىقىغا تۇزلا جاۋاب بېرىپ، ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپلا قولىنى يانچۇقىغا سېلىپ، يانچۇقىدا غاڭزىنى ئوينىغاچ.

ــ دېمەك، سابىت ئابدۇراھماننىلا ئىزدەپتىكەن- دە! ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم چېقىشىپ.

ــ ھەئە، ئابدۇراھماننى ئىزدىدىم. ئۇنىڭغا بىر ئىشىم باردى،ــ دېدى سابىت ئەمەت مەخسۇمنىڭ سۆزىدىكى ھەزىلنى بايقىماي.

ـــ هەقىچان بۇ يەردىن ئۆتكەنسەن، نېمىشقا بىزنىڭ ئۈيگە ياكى بۇ ئۆيگە كىرىپ ئۆتمىدىڭ؟ـــ دېدى ئابدۇغۇپۇر، ساددا دوستىغا ئىچ ئاغرىتقاندەك قىلىپ،ـــ كىرىپ ماڭغان بولساڭ نەچچە چاقىرىم يولنى كەمرەك ماڭمامتىڭ، خوش، قېنى ئۇسسۇزلۇق ئىچ.

ـــ بايا چاخچاق قىلغانىدىم،ـــ دېدىم ئابدۇراھمان،ـــ بىز ساڭا بالا ئەۋەتكەنىدۇق، ئەمدى گېپىڭدىن مەلۇم بولدىكى، سەن ئىشتاچىغا يېتىپ بولغان چاغدا بىز ئەمدىلا سېنى چاقىرغىلى ئەۋەتكەن بالا بۇ يەردىن قوزغالغان بولسا كېرەك، شۇڭا ئۇچرىشالماپسىلەر، خەير، مەيلى، قانداقلا بولمىسۇن كەلدىڭ.

ئۇلار پېشايۋان سۇپىسىدا باراڭنىڭ راھەتبەخش سايىسى ئاستىدا ياز نېمەتلىرىگە ئېغىز تەككەچ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار سابىت كىرىشنىڭ ئالدىدىكى سۆھبەتلىرىنى داۋام قىلماق بولۇپ، لۇاھىددىن گەپ باشلىغان پۇرسەتتە، ئابدۇراھمان ئاستا سابىتنىڭ يېنىغا سۇرۇلۇپ، ئۇنىڭدىن پىچىلاپ سوردى:

ـــ مېنى نېمە ئىش بىلەن ئىزدىگەنتىڭ؟

ـــ باشقا بىر ئىش، كېيىن دېسەمۇ بولۇدۇ،ـــ دېدى سابىت شېئىرلىرىنى بۇيەردە ئوتتۇرىغا چىقىرىشتىن خجىل بولۇپ.

ـــ بولمىسا باققا كىرىپ سۆزلۇشۇپ چىقايلىمۇ دېدى ئابدۇراھمان ئەستايىدىللىق بىلەن.

ـــ ياق، ئۇنچىۋالامۇ مۇھىم ئەمەس، بىكار ۋاقتىمىزدا دېيىشىكمۇ بولۇدۇ،ـــ دېدى سابىت، ـــ ساڭا كۆرسۇتىدىغان بىر نېمە بارىدى...

ـــ دېسەم ـ دېمىسەم بىر پارچە شېئىر، ئۇنى بەلكىم ئاخشامىلا يازغانسەن، يەنە كېلىپ ئۇ شۇنداق گۈزەلكى، ھاياجىنىڭنى باسالماي قالدىڭ، شۇنداقمۇ؟ ئاندىن بىز بىلەن ئورتاق زوقلۇنۇشنى لايىق تاپتىڭ، شۇنداقمۇ؟

ـــ بىر پارچە ئەمەس...، ـــ دېدى ئۇ بۇرنىنىڭ ئۇچى تەرلەشكە باشلىغاچ، قولىنىڭ ئالقىندا بۇرنىنىڭ ئۇچىنى سۈرتۈپ.

ــ هه، ئىككى؟ بەش؟ ۋۇي، بۇنى ھەممەيلەن بار يەردە دېيىشكە بولۇدۇغان ئىشتەك تۇرۇدۇغۇ؟ نېمىشقا ماڭىلا، يەنە كېلىپ كېيىن ئايرىم دەيدىغان گەپ، دەۋالداڭ؟

ــ سىلەر نېمە پىچىرلىشىپلا كەتتىڭلار؟ بەلكىم بىزمۇ ئاڭلاپ باقساق بولۇدۇغاندۇ،ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم.

ــ ئەلۋەتتە بولۇدۇ،ــ دېدى ئابدۇراھمان تەنتەنە بىلەن،ــ دوستىمىز سابىت ئۇزىنىڭ ئەڭ يېقىندا يازغان بەش پارچە شىرىنى ــ شۇنداقمۇ دوستۇم؟ ــ بىزنىڭ زوقلۇنۇشىمىز ئۇچۇن ئېلىپ كەپتۇ.

ــ بەش پارچە ئەمەس، جىق، بۇ يەردە ئوقۇپ تۈگەتكىدەك ئەمەس، شۇڭا سېنىلا كۆرۈپ باقسۇن دەپ ئېلىپ كەلگەندىم.

ــ ئەھە، دېمەك شېئىرلار دىۋانىڭ ئىكەن- دە؟ نېمىشقا بالدۇراق مۇنداق دىمەيسەن.

ــ مەن شېئىرلىرىمنى ئەپەندىگە كۆرسىتەي دېگەنتىم، شۇڭا ئاۋۋال سېنى بىر كۆرۈپ باقسا ئوبدان بولامدىكىن دەپ ئويلاپ، شۇنى ئېلىپ كەلگەنىدىم،ــ سابىت قوينىدىن دەپتەر قىلىپ تىكىلگەن شېئىرلىرىنى ئېلىپ ئابدۇراھمانغا بەردى.

ــ بۇنى نېمىشقا ماڭا ئايرىم كۆرسەتمەكچى بولۇسەن، پەمسىز، بۇ دېگەننى كۆپچۈلۈك مۇھاكىمىلە قىلسا تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى ئابدۇراھمان.

ــ بايىلا بۇنداق گەپ دېسەڭ بولمامدۇ، ئاغىنە، ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم.

سابىتنىڭ يەنە بۇرنىنىڭ ئۇچى تەرلىگەندەك بىلىنىپ، قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن، ئاستىلا سۈرتۈپ قويدى.

ــ بولدى قويساڭچۇ، ئۇنىڭمۇ بىر ئويلىغان يېرى بار- دە، ــ دېدى ئابدۇغوپۇر ئۇنى خىجىللىقتىن قۇتقۇزماقچى بولغاندەك.

ــ سابىتنىڭ قىلغىنى توغرا، ــ دەپ قوللىدى لۇاھىدىن،ــ ئابدۇراھمان بىلەن ئەمەت مەخسۇمدىن باشقىمىز شېئىر يازمىغاندىكىن،

بىزگە دېمەكنىڭ زۆرۈرىيىتى بوق- تە. بەربىر كارامەت پىكىرلەرنى بېرىپ كېتەلمەيمىز.

ــ پىكىر بېرەلمىسەكمۇ ئاڭلاپ ھوزۇرلانساق بولۇدۇغۇ،ــ دېدى ئابدىغوپۇر.

ــ ئۇنداق بولسا مەن ئوقۇيمەن، ھوزۇرلىنىدىغانلار ھوزۇرلانسۇن، پىكىر بېرىدىغانلار پىكىر بەرسۇن،ــ دېدى ئابدۇراھمان يىگتلەرنى دىققەتكە ئۇندەپ. ئارقىدىن ئۇ بىرىنچى بەتنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدى.

سەن گويا كۈلگەن چېچەكسەن نەۋباھار ئەييامىدا،

مەست قىلسۇرسەن مەي تۈتۈپ غۇنچە لىۋىڭــگۈل جامىدا.

. . . . . .

سابىتنىڭ غەزەللىرى كىلاسسىكلارنىڭ ئۇسلۇبىدا يېزىلغان بولۇپ، مۇھەببەت، ساداقەت كۈيلەنگەن، بەزى جايلىرىدا ئاشىقلارچە ئاھ چېكىلگەن ئىدى. ئۇنىڭ دىۋاننى تۈزۈش شەكلىمۇ كىلاسسىك شائىرلارغا ئوخشاش ئېپىلىبە تەرتىۋىدە ئىدى. شېئىرلاردىن بىر قانچىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئابدۇراھمان ئوقۇشتىن توختىدى. ئۇنىڭ بىر نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى پەمىلىگەن سابىت جىددىيلىشىپ كەتتى. خىجىل بولغىنى بۇرنىنىڭ ئۇچى تەرلىشىدىن بىلىنەتتى. ئۇ ئابدۇراھمان كۆپنىڭ ئالدىدا پىشمىغان نەرسىلىرىمنى ئوقۇپ تازا تالىتىدىغان بولدى، دەپ ئەنسىرىدى. ئەمما ئابدۇراھمان سۆز قىلىشقا ئالدىرىمىدى. ئۇ ئاۋۋال باشقىلارنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ باقماقچى ئىدى.

ــ راستىنى ئېيتسام،ــ دېدى ئابدىغوپۇر،ــ سابىتنىڭ غەزەللىرى بۇرۇن ئۆتكەنلەرنىڭكىدىن قېلىشمايدىكەن، يا ئۆزەمنىڭ قولىدىن كەلمىگەچكىمۇ، ماڭا بەك ياقتى.

ــ ماڭىمۇ خوپ ياقتى،ــ دېدى مەشرەپ.

لىۋاھىددىن ئۆزىنىڭ قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويمىدى. ئۇ جىم-جىت ئولتۇرۇپ ھەربىر كىشىنىڭ پىكىرىنى ئۆلچەپ كۆرۈۋاتاتتى. ئابدۇراھمان ئىككى دوستىنىڭ پىكىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن:

ــ مېنىڭچە بۇنىڭ ئۆتكەنلەرنىڭكىدىن قېلىشمايدىغانلىقى راست. لېكىن، يامان بولغان يېرىمۇ دەل شۇ ئۆتكەنلەرنىڭكىدىن قېلىشمىغانلىقى! نېمىشقا ئۆزىمىز ياشاۋاتقان ئەمەلىي هاياتقا يۈزلەنمەيمىز؟ هامان شۇ ئاشىق- مەشۇقلارنىڭ ئاھ- ۋاھلىرى ــ مۇھەببەت پاجىئەلىرى...ــ ئابدۇراهمان سۆزۈمنى قاتتىق ئالمىسۇن دېگەندەك سابىتقا قاراپ كۈلۈمسىرىدى ۋە،ــ سابىت، بىز قەشقەرگە سىجاڭنىڭ ئالدىغا بارغاندا نوۋېشى مەكتەپتە مەمتىلى ئەپەندىنىڭ سۆزلىگەنلىرى ئېسىڭدە باردۇر؟ ئەپەندى ئەدەبىيات- سەنئەتنىڭ ۋەزىپىسى هازىرقى بىزنىڭ شارائىتىمىزدا نېمە بولۇشى كېرەكلىكى هەققىدە سۆزلىگەندىغۇ؟ شۇ سۆز ئېسىمىزدە بولسۇن. بىز هەممە دەۋر ئوخشاشلا «ئاھ- ۋاھ»لارنى يېزىپ يۈرسەك، كېيىنكىلەر بىزنىڭ ئەسىرىمىزدىن مۇشۇ دەۋر هەققىدە نېمىلەرنى بىلىدۇ؟ توغرا، ئەپەندىمۇ دېگەن، بۇ ئەسىردىن شۇ زامانىنىڭ تىلىنى بىلىشكە بولۇدۇ. بىراق، خەلقنىڭ تۇرمۇشى، تەقدىرى، قايغۇسى، ئارزۇسى، زامانىمىزدىكى هۆرلۈك ئۇچۇن كۆرەشلەر ئەكس ئەتمەيدۇ. بۇ شېئىرلاردىن گويا غارلارنى ماكان ئەتكەن دەرۋىشلەرنىڭ پەريادى ئاڭلىنىدۇ. ئۇ جەمئىيەتتىن ئايرىلغاچقا جەمئىيەتتە بولۇۋاتقان زۇلۇم-ئاسارەت، كۈرەش- زىددىيەتلەرنى بىلمەيدۇ. ئۇنىڭ خىيالى ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى دەرتلىرىگە تالىق «ئاھ- ۋاھ» لىرىنى تۆكۈشتىلا! بۇمۇ تېخى ئەمەلىي هاياتتىن تۇغۇلغان ئاھ- ۋاھلار ئەمەس، سۈنئىي، كىتابىي، قېلىپلاشقان ئاھ-ۋاھلار! شۇنداق ئەمەسمۇ؟ بىراق بىز جەمئىيەكە ئارىلىشىپ ياشاۋاتقانلار، ئۆز بېشىمىزدىنمۇ نۇرغۇن بوران- چاپقۇنلار كەچكەن ئادەملىرىمىز. شۇڭا بۇلار بىزنىڭ ئەكس ئەتتۈرۈش نىشانىمىز بولسۇن،ــ ئابدۇراهمان يەنە بىر نەچچە ۋاراقنى ئۆرۈۋېتىپ ئازراق توختىدى ۋە،ــ هېچ بولمىسا مۇنۇ غەزىلنىڭدەكراق يازغىن- دە، ــ دېدى ۋە «ئا» قاپىيىسىدىكى يەنە بىر غەزەلنىڭ بىرىنچى بىيىتىنى ئوقۇدى:

ئالدىراپ ئۈزمە ئۈمىد، يار، دېمىگىن ھەم «ئەلۋىدا»!
قۇچقۇمىز بىزمۇ ۋىسال بۇ يولدا قىلساق جان پىدا.

ــ بىراق، ــ دېدى ئابدۇراھمان يەنە توختاپ، ــ بۇنى مەن پەقەت «ھېچ بولمىسا» دەپ ماقۇللىدىم، بولمىسا بۇنداق يوشۇرۇن ئىما-ئىشارەتلىك شېئىرلاردىن بىزنىڭ خەلقىمىز نەپ ئالالمايدىغانلىقىنى دېسەم، يەنىلا ماقۇللىمايتىم. بۇنىڭدىكى تەققاس قىلىشلارنى قانچە ئادەم چۈشىنەلەر؟ يەنىلا زىيالىلار، بىز چۈشەندۈرۈپ يۈرمىسەكمۇ ھەممىنى چۈشۈنۈدۇغانلار چۈشۈنۈدۇ. بۇنىڭ نېمە پايدىسى؟ بىر-بىرىمىزنى ئۈمىدلەندۈرۈپ تەسەللىي ئېيتىش ئۈچۈنمۇ؟ ياق، ھەقىقەتنى، ئىنسانىنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكىنى، ئەركىنلىكنىڭ قانداق قىممەتلىك نەرسە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيدىغانلارغا چۈشەندۈرۈشكە تىرىشايلى، دەيمەن.

ــ ئەيىپلەپلا كەتتىڭغۇ؟ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم چاخچاققا بۇرىماقچى بولۇپ،ــ ئۇنىڭ تازا ئاشىق بولۇپ يۈرگەن مەزگىللىرىدە يازغانلىرى بولسا توغرا چۈشۈنۈشكە بولۇدۇغۇ؟

ــ مېنىڭچە،ــ دېدى لىۋاھىدىن ئۆزىگە خاس سالماقلىق بىلەن،ــ سابىتنىڭ غەزەللىرىدە بايا ئابغۇيۇر دېگەندەك ئارتۇقچىلىق بار ئىكەن، دوستۇم، سەن جەڭگىۋاراق نەسىلەرنى يېز. ھازىر بىزگە زۆرۈرى مىللى ئاڭنى ئويغۇتۇش، بۇنداق ئۇيقۇ دورىلىرىنى ساقلاپ قوي، مولىلىكامنىڭ شېئىرلىرىنى كۆرۈسەنغۇ؟ قانداق جەڭگىۋار، ئۇ بىزنىڭ ئالدىمىزدا پۈتكۈل تارىخىمىزنى ئېچىپلا بېرىدۇ.

سابىت خىجىل كۈلۈمسىرەپ، بۇرنىنىڭ ئۇچىنى پات-پات سۈرتۈپ قويۇپ، گەپ قىلالماي ئولتۇراتتى، ئابدۇراھمان شائىر «ب» قاپىيىسىدىن بىر غەزەلنى باشلىدى:

يا كۆز نۇرۇڭ پەيكانىنى تېنىمگە ئاتارسەن يارەب،

یا هىجرىڭ بالاسىنى باشىمگە سالارسەن يارەب.

ــ مانا، سىنىڭ بۇ دىۋانىڭ مۇشۇنداق گەپلەر بىلەن تولغان بولسا، بىزنىڭ مۇشۇ دەۋرىمىز ئۇچۇن قانچىلىك پايدىسى بولار، دوستۇم، ــ دەپ سوردى ئابدۇراھمان شائىر ئوقۇشتىن توختاپ.

ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىلگىرى يازغان غەزەللەر، تاشلىۋېتىشكە قىيمىدىم، ئەپەندىنىڭ تەشەببۇسلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يازغانلىرىم ئاخىرىدا، ــ دېدى سابىت ئاخىر پەس ئاۋازدا تەرلەۋاتقان بۇرنىنىڭ ئۇچىنى ئېرتقاچ.

ــ مۇنداق ـ دە، ــ دېدى ئابدۇراھمان ۋە توپلامنىڭ كېيىنكى يېرىمىنى تەخمىنەنلا ئۆرۈپ، چىققان يېرىنى ئوقۇدى:

يارىم، ئەگەر سەن شېرىن بولساڭ،
شەرت قىلما ماڭا تاغ كەسمەكنى.
تاغ كەسمەك نەھاجەت.
شەرت قىل پەقەت
ئەل سۆيمەكنى ھەم ئەرك سۆيمەكنى!
مەن ئەگەر شان-شەرەپ قۇچسام
ۋەتەن، مىللەت قەرزىنى ئاقلاپ؛
مېنى يارىم دە شۇ چاغ دىلىڭدىن،
ئاتەش لىۋىڭنى يېقىپ قۇچاقلاپ،
ئەگەر ساداقىتىم بولمىسا ئەلگە،
بىر «ساڭا سادىقمەن» دېگىنىم گۇمان.
سەنمۇ ئەل ئىچىدە بىر جان،
ئەلگە سادىقمەن.
ساڭىمۇ ھامان...

ــ نېمەڭ بۇ ھوي، ئاۋالقى غەزەللىرىڭنى ھەم بۇنى بىرلا سەن

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

يازغىنىڭغا ئىشىنەلمەي قالدىم،ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم.

ــ مېنىڭچىمۇ سەۋىيىسى بىراقلا تۆۋەنلەپ كېتىپتۇ،ــ دەپ قوشۇلدى ئابدۇغۇپۇر.

ــ مېنىڭ پىكرىم پۈتۈنلەي باشقىچە،ــ دېدى ئابدۇراھمان تەنتەنىلىك ئاھاڭدا،ــ سىلەرنىڭ ئاۋالقى غەزەللەر ھەققىدە يوقۇرى باھا بېرىشىڭلاردا ئاساس قىلغىنىڭلار ئۇنىڭدىكى قاپىيە، مىسرالارنىڭ تەكشىلىكى، قىسقىسى، ماددىي قۇرۇلمىسى، سۆزمەنلىك، بۇ بىر خىل كۆز باغلاش ئويۇنى خالاس. بۇ شېئىر بەدىئىلىكى جەھەتتىن ھەقىقەتەن قوپالراق، بىراق مەزمۇن جەھەتتىن كۆپ ئىلگىرىلىگەن، ھىسىياتى ساغلام. مەزمۇن ياخشىلانغان ئىكەن، دەسلەپكى شېئىرلاردىكىدەك بەدىئي تىل ئىشلىتەلىگەن ئادەم يېڭى مەزمۇننىمۇ بەدىئي گۈزەللىك بىلەن پەدەزلىيەلەيدۇ. بۇنداق يېڭى شەكىل، يېڭى مەزمۇندىكى شېئىرلارنى بىردىنلا ياخشى يېزىپ كېتىشنى كۈتكىلى بولامدۇ.

ــ ھەي تاڭەي، ساڭا نەرى ياراپ كەتتىكىن، ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم يەنە بىر شېئىرنىڭ دەسلەپكى مىسرالىرىنى ئوقۇدى:

ئەگەر بىر ئەجدىھار بولسام تەڭرىتاغ سۈپەت،
ئېلىم دۈشمەنلىرىنى يالماپ يۇتاتتىم.
مىللىتىم بىر بۈيۈك بىر ئادەم بولسا،
ئۇستۈمگە ئېلىپ.
ئالەم كېزىپ ئوينىتاتتىم.
مەڭگۈلۈك ئەرك بەخش ئېيتىپ ئاڭا،
يۈرتۇم ئەتراپىغا
قورغاندەك تىك تاغ بولۇپ جايلىشاتتىم...

ــ مانا بۇنىسى تېخىمۇ ياخشى،ــ دېدى ئابدۇراھمان ئوقۇشنى توختۇتۇپ ئەمەت مەخسۇمغا قاراپ،ــ جەڭ ئالدىدا ساڭا بىرى بىر لوڭقا گۈل، يەنە بىرى قىلىچ تەڭلىسە سەن قايسىنى زۇرۇر ھېسابلاپ قوبۇل

قىلغان بولاتتىڭ؟

ــ قىلىچنى ئېلىشىنغۇ ئالاتتىم، بىراق لوڭقىنىمۇ چېقىۋەتمەيتىم. دە! ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم.

ــ شۇڭلاشقا مەنمۇ چېۋىقىتىش ھەققىدە گەپ قىلمىدىم، چۈنكى ئۇمۇ كېرەك. لېكىن جەڭدىن كېيىن، ــ ئابدۇراھماننىڭ شۇ سۆزى بىلەن ئەمەت مەخسۇم سەل ھوشىغا كەلگەندەك بولدى. ئابدۇراھمان بولسا سابىتقا، ــ بايىاتىنقى گەپلەردىن كۆڭلۈڭ يېرىم بولمىسۇن، دوستۇم، لوڭقا گۈللەر مەندىمۇ كۆپ بولغان. بىراق ئۇنى تاشلىۋېتىشكە بولمايدۇ، ئەمما ئۇنى ۋاقتىنچە قويۇپ تۇرماي بولمايدۇ. ھازىرقى شارائىتتا بىزنىڭ پەرھاد. شىرىنلىرىمىزمۇ مۇشۇ زامان رىياللىقى ئىچىدە ياشىۋېتىپ، ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىمۇ بار، ئىنقىلابى ئىدىيىسىمۇ بولسا، مانا شۇنداق يېزىشقا نېمە ئۈچۈن بولمايدىكەن؟ مۇھەببەتنى ئىنقىلابىي غايە بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەك.

شۇ چاغدا ئەمەت مەخسۇم تاماق پىشقانلىقىنى ئېيتىپ، داستىخان سېلىشقا باشلىدى. «شېئىر مۇتائىلە» يىغىنىنى يېپىشقا توغرا كەلدى.

ــ بۇگۈنلا ھەممىنى كۆرۈپ بولغىلى بولمايدۇ، ئاغىنە، ــ دېدى ئۇ سابىتقا، ــ دىۋانىڭنى مەن ئېلىپ كېتەي، ئۆگۈنلۈككە قېشىمغا بارغىن، سىنى ئۆيدە كۈتۈمەن، شۇ چاغدا تەپسىلى سۆزلىشىمىز.

ــ ئەگەر، ــ دېدى لىۋاھىددىن قول چايقاۋېتىپ، ــ سابىت ئالدىنقى شېئىرلىرىدىكى بەدئىي تىل، بەدئىي ئۇسلۇپ، گۈزەل تىل بىلەن، كېيىنكى شېئىرلىرىدىكى مەزمۇنلارنى بىرلەشتۈرۈدىغان بولسا ئاجايىپ شېئىرلاردىن بولاتتى. دە.

ــ جەزمەن شۇنداق بولۇشى كېرەك، ــ دېدى ئابدۇراھمان، ــ سابىتمۇ چوقۇم شۇنداق قىلىدۇ، ئەمما بۇ بىردىنلا ئىشقا ئاشمايدۇ. دە.

ــ ئەمىسە تاماققا بېقىڭلار، ئاغىنىلەر، ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم دوستلىرىنى داستىخانغا جەلىپ قىلىپ، ــ سابىت ھەقچان قايتىشقا ئالدىرايدۇ.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

سابىت بۇ گەپنىڭ ئۇنىڭ يېڭى تۇيۇقسىز ئىشارەت قىلىنۇاتقانلىقىنى پەملەپ قىزىرىپ كەتتى.

3

ئۆگۈنى سابىت ئىشتاچىغا بېرىپ ئابدۇراھمان بىلەن كۆرۈشتى. ئابدۇراھمان ۋەدىسىگە كۆرە ئۇنى ساقلاپ تۇرغانىكەن.

ئۇلار قېنىق سۇ سېپىپ سۆزۈنلەشتۈرۈلگەن مېھمانخانىدا ئولتۇرۇشتى. سابىت تارتىنچاق ئادەملەرگە خاس ئوڭايسىزلىق بىلەن ئۆينىڭ مىھراپ شەكىللىك تەكچىلىرىگە، مۇرەككەپ نەقشىلەر ئويۇلغان ۋاسا جۇپ تورۇسلارغا سەپ سالغاچ سۈپىغا سېلىنغان خوتەن گېلىمنى مىجىقلاپ، دوستىنىڭ گەپ باشلىشىنى كۈتتى. ئابدۇراھماننىڭ دانخورەك باسقان، چوقۇرراق چېھرىسى ئۆسۈپ قالغان ساقلى ئۆز يېشىغا باققاندا قېرىراق كۆرسۈتەتتى. ئۇنىڭ تېخىچە ساقاللىرىنى ئۆستۈرۈپ يۈرگىنىدىن ئالدىراشلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئوقۇش مەزگىلى بولۇدۇغان بولسا تەۋپىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ چاچ ـ ساقلىنى ئۆستۈرۈپ يۈرىشكە يول قويمايتى. ھازىر تەتىل بولغاچقا ئابدۇراھمان ئاساسەن ئۆيدىلا بولۇپ ئىلمىي ئىشلار بىلەن باش چۆكۈرۈپ مەشغۇل بولۇۋاتاتتى.

ــ كىتابىڭنى كۆردۇم، ئاغىنە، ــ دېدى ئۇ ئاخىر گەپ باشلاپ، ــ ئۆتكەندە لۇاھىددىن دېگەندەك كەمچىلىك بىرلا، بەدئىيلىك مەزمۇن بىلەن بىرلەشتۈرۈلمىگەن. بەدئىيلىكى يۇقۇرى بولغان شېئىرلىرىڭنىڭ مەزمۇنى پۇچەك، مەزمۇنى ياخشى بولغانلىرى بەكرەك قوپال، مانا شۇ باش تەرىپىدىكى غەزەللىرىڭنى كونىلارنىڭ پەدىسىدە ئېلىپبە تەرتىۋى بويىچە تىزىپتىكەنسەن، بۇنىڭدىن سېپىنىڭ ئىچىدىن پىشقان پۇختىلىقىڭ زېرىكمەسلىكىڭ بىلىنىپ تۇرۇپتۇ.

ــ ئەمەلىيەتتە بىر نەرسە دىمەمسەن، ئەگەر ئالدىرىمىساڭ ھەربىر

شىئىر ئۈستىدە بولمىسىمۇ، ئاساسلىق قىسمى ئۈستىدە بىرمۇ- بىر توختالساق ئوبدان بولاتتى،ــ دېدى سابىت كۈچلۈك قوللىرى بىلەن ئۆزىنىڭ تىزىنى شاپىلاقلاپ ئولتۇرۇپ، بىر قولى يەنە يانچۇقىدا غاڭزىنى سىقىملاپ تۇراتتى.

ــ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى بولمىسىلا، مەن ئالدىراش ئەمەس، ئاۋال سەن شۇنىڭغا ماقۇل بول، غەزەللىرىڭنى ئايرىۋەتكىن، باشقا دىۋان قىل.

ــ مەن بۇنىڭغا ئۈلۈشكۈنىلا قوشۇلغانىدىم.

ــ ئەمدى ياخشى بولدى، دىۋانىڭنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ بىرمۇ- بىر كۆرۈشكە باشلىساق بولۇدۇ،ــ ئابدۇراھمان دىۋاننى ئېلىپ يېڭى ئۇسلۇپىستىكى شېئىرلار قىسمىنى ئاچتى.

ئابدۇراھمان ئۇستازى تەۋپىقنىڭ خۇي- مىجەزىنى يۇقتۇرىۋالغاندەكىدى، ئۇمۇ نېمىنى ئويلىغان بولسا شۇنى ئېيتاتتى. كىم بولۇشى، قانداق سورۇن بولۇشى بىلەن قورۇنۇپ قالمايتتى. ئۇ سابىتنىڭ شېئىرلىرىغىمۇ ئەنە شۇنداق مۇئامىلە قىلدى. ئەيىبلەشكە تېگىشلىكلىرىنى ئەيىپلىدى، ماختاشقا تېگىشلىكلىرىنى ماختىدى. ئۇنىڭ ئايانماي تەنقىد قىلالىغانلىقىغا قاراپلا ئۇنىڭ ماختاشلىرىنىڭمۇ ھەققىيلىكىگە ئىشەنچ قىلغىلى بولاتتى. ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن سەمىمىيلىك، دادىللىق چىقىپ تۇراتتى.

سابىت بارا- بارا خىجىللىقنى ئۇنتۇپ قىزغىن مۇنازىرە قىلىشقا، تالىشىشقا، ماقۇللاشقا، دە تالاش قىلىشقا،... باشلىدى. ئۇنىڭ بۇنداق ئۆزىنى ئۇنۇتقان ھالدا مۇنازىرىگە كىرىشىپ كەتمىكى ئاسان ئەمەسىدى. ئۇ ئەمدى دائىمىي يانچۇقىغا كېتىدىغان قولىنى غاڭزا بىلەن بىللە تاشقىرى چىقىرىۋالغان بولۇپ، غاڭزىنى ئالقىنىدا ئوينىغاچ ئولتۇراتتى. ئۇ تازا قىزىغان چاغلاردىلا ئەنە شۇنداق قىلاتتى. سابىت دوستىنىڭ پىكىرلىرىنى كۆپرەك قوبۇل قىلدى. ئازراق تالىشىپ ئۆزىنى ئاقلىدى. ئۇنىڭ ئۆزىنى ئاقلاشتىكى ئاساسى قايىل قىلارلىق بولغاچقا ئابدۇراھمان ئۆزىنىڭ خاتا تەنقىدىنى قايتۇرۇپ ئالدى. مانا شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ

بۇگۈنكى بەس- مۇنازىرىسى بەك قىزغىن بولدى. سابىت ئۆزىنى روھلۇق ھېس قىلدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئاللىقانداق موھىم ۋە رور ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك بىر تەرەپ قىلىۋېلىش بىلەن خاتىرجەم بولغان كىشىنىڭ ئازادىلىكى ئورۇن ئالدى. ئابدۇراھمان سابىتنىڭ ھەممىلا گەپكە ماقۇل دەۋەرمەيدىغانلىقىدىن ئالاھىدە خۇش بولۇپ قالغاندى.

ئۇلار ئاخىرىقى ھېسابتا سابىتنىڭ دۇئانىنى تەھرىرلەپ چىقىپ ياكى تەھرىرلەشكە تېگىشلىك تەرەپلىرىنى بىرلىككە كېلىشىپ بولۇپ، ھاردۇق چىققاندەك بولۇپ قېلىشتى، شۇ چاغدا ئابدۇراھمان كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ ئىسىم قۇرسۇن، مېھمانىنى قۇرۇق گەپ بىلەن مېھمان قىلىدىغان يامان ساھىپخان بولۇپ قالدىم،ــ دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ،ــ بىزگىغۇ تەكەللۇپ ۋە ئادەتكە ئايلانغان رەسمىيەتلەر بىھاجەت، شۇنداق بولسىمۇ ئۇسسىغانسەن، ئەڭ ياخشىسى باققا چىقايلى، پىشقان مېۋىلەردىن يىگەچ بىردەم پاراڭلىشايلى، ئاڭغىچە ئۆيدىكىلەر سېنىڭ كۆڭلۈڭ تاتىدىغان بىر نېمە ئەتكەچ تۇرسۇن.

ــ ئەمىسە دەپتىرىڭنى ئېلىۋال، ئەمدى ماڭىمۇ بىر قانچە شېئىر ئوقۇپ بېرەرسەن؟، ــ دېدى سابىت. ئۇ ئەمدى خېلى ئوچۇق- يورۇق كىشىگە ئايلىنىپ، ئۆزىمۇ تېتىك شوخ بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى.

ــ مەيلى، ئېلىۋالاي، ئەممە بىر شەرتىم بار، سەنمۇ كۆڭلۈڭگە كەلگىنى بويىچە تالاۋەر، ھەرگىز ئايىما!ــ دېدى ئابدۇراھمان كونا پاسۇندىكى نەقىشلىك ساندۇقتىن شېئىرلىرى پۈتۈلگەن كىچىك دەپتەرنى ئېلىۋېتىپ،ــ مەمتىلى ئەپەندى سېنى شۇنچە ئەتىۋارلىغىنى بىكار ئەمەسكەن، سېنى راست قىزىتقاندىلا ئاندىن يۈرىكىڭنىڭ ساداسىنى بىلگىلى بولىدۇكەن، ــ ئابدۇراھمان سابىتنى باشلاپ باققا كېتىۋېتىپ قوشۇپ قويدى.

ــ ئەمدى شېئىر ئوقۇساق تازا قاملاشمامدۇ، ئەسلىدە شېئىر دىگەننىمۇ باغدا ئوقۇيدىغان نىمىدى، بىز بىكارلادىنلا ئۆيگە قامىلىۋاپتۇق.

ئۇلار باققا كىرىشتى. باغنىڭ ھويلا تەرىپىدە بىر رەت تال، ئارقا تەرىپى بولسا ئەنجۈر، ئانار، ئالما، ئۈرۈك، قوتۇر ئاموت قاتارلىق مېۋىلەر بىلەن زىچ قاپلانغانىدى. ئۇلار تال بارىڭى ئاستىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇشتى. ئابدۇراھمان بىر ساپاق يازلىق ئۈزۈمنى ئۈزۈپ ياغلىقى ئۈستىگە قويۇپ:

ــ سەن يەۋەر، مەن سېپىنىڭ تىلىكىڭنى بىجا كەلتۈرگەچ تۇراي،ــ دېدى ۋە دەپتەرنى ئاچتى.

ھەر قاچان باغقا كىرىپ تاللار تۈۋىدە ئولتۇرۇپ،
قىينىسا دەرتلىك خىياللار كۆڭلۈم ئۆيىنى تولدۇرۇپ؛
. . . . .

ئابدۇراھمان سالماق ئوتتۇرا ئاۋازدا، شائىرانە ئاھاڭدا دېكلىماتسىيە قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى بۇۋاق- باراقسان باغ ئچىنى تولدۇردى. ئۇ بىرىنچى بىيتىنى ئوقۇپ بولۇپ ئاستا ئورنىدىن تۇردى. بۇ كوبلىت ئارىلىقىدىكى تەبىئىي پائۇزا ۋاقتى ئىدى، مۇشۇ پۇرسەتتە سابىتمۇ بىر سوئال سوراشقا ئۇلگۈردى:

ــ ھازىرلا توقۇدۇڭمۇ قانداق؟ ــ دېدى ئۇ بۇرنىنىڭ ئۇچى تەرلىگەندەك بىلىنىپ، ئالقىندا سۈرتكەچ.

ئورنىدىن تۇرۇپ بولغان ئابدۇراھمان سابىتنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمەي شېئىر ئوقۇشنى داۋام قىلدى:

يازىمەن پىغان بىلەن تولغان غەزەللەرنى ھامان،
نېمە قىينايدۇ پەلەك ئۆمرۈم گۈلىنى سولدۇرۇپ؟
. . . . .

ئابدۇراھمان ئاستا باراڭنىڭ ئۇ تەرىپىگە قاراپ مېڭىشقا باشلىدى:

مەندىكى دەرت ئوخشىماس مەجنۇن، غېرىپنىڭ دەردىگە،
بىر جانان ئىشقىدا يۈرمەسمەن تولا- كۆپ ئاھ ئۇرۇپ.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

سابىتمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئابدۇراھمانغا ئەگەشتى ۋە يېتىشىۋېلىپ ئۇنىڭ مۇرىسىگە تايىنىپ بىللە مېڭىشقا باشلىدى.

مېنى كۆيدۈرگەن ئىشىق مىللەت، ۋەتەننىڭ سۆيگۈسى
نىگە چەكمەيمەن پىغان مەن شۇ ئاتا ئوغلى تۇرۇپ؟

ئۇلار بارىاق ئاستىدىن چىقىپ ئالما- ئۇرۇكلەر قويۇلغان قېرىمنى بويلاپ، ئاستا قەدەم تاشلىشاتتى:

مەندىكى ئارزۇ- مۇراد ــ كۆرسەم ئېلىمىنىڭ ھۆرلىگىن،
ئەرك- ئازاتلىق تېڭىدا ۋەتىنىم كەتسە يورۇپ.
. . . .
ئۇلار باغ ئىچىدىكى قىرلارنى ئايلىنىپ مېڭىشتىن توختاتمىدى.

شۇندا كۈلگەيمەن بەخت قوينىدا يايراپ، زوقلۇنۇپ،
ۋەسلىگە يەتكەن كەبى ئاشىق ــ مەشۇققا قوشۇلۇپ!

بىر ھازا جىم مېڭىشقاندىن كېيىن سابىت دوستىغا بۇرۇلۇپ قارىدى ۋە:

ــ تۈگىدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى. ئابدۇراھمان ئۇنسىز باش لىڭشىتقاندىن كېيىن سابىت ھېس قىلغىنىنى ئېيتىپ، ــ مېنىڭچە بۇ شېئىرنىڭدا بىر خىل سۆرەلمىلىك بارداك قىلىدۇ. ئاللىقەيەرلىرى ئۇزۇن ئارتۇقتەك بىلىنىدۇ، ــ دېدى.

ــ توغرا، مەنمۇ شۇنداق ھېس قىلغانىدىم، بىراق زادى قەيىرى ئارتۇق، نەرىنى قىسقارتىش كېرەكلىكىنى ئۇقالمىدىم. توختا، بۇلارنى كېيىن مۇھاكىمە قىلايلى، مەن ئاۋال بىر نەچچە شېئىرىمنى ئوقۇپ

بېرەي،ــ دېدى ئابدۇراھمان ئوچۇق- يورۇقلۇق بىلەن. ئاندىن بىردىنلا ئېسىگە ئېلىپ،ــ ھوي، تۈگمەنگە ئاپىرىپ سۈغارماي يانداۋرۇپ كەپتۇ، دېگەندەك، مەن سىنى باغقا باشلىغىنىم نېمە بولدى، ھېچنىمىگە ئېغىز تەگدۈرمەي چۆگلىتىپ يۈرگىنىم نېمە بولدى؟ ــ دېدى.

ــ مەيلى سەن ئوقۇۋەر،ــ دېدى سابىت ۋە بىر تال توغاچنى ئۈزىۋېلىپ،ــ مىنىڭ ئاغزىم بىكار بولغاندىكىن كېتىۋېتىپمۇ. . .

ئابدۇراھمان ئىككىنچى شېئىرىنى ئوقۇشقا باشلىدى. . .

ئۇلار تاكى ئايال ساھىپخان تاماققا چاقىرغىچە شۇ تەقلىتىتە شائىرانە ھېسلار دېڭىزىدا ئۈزۈپ يۈرۈشتى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى نۇرلىرى

ئون تۆرتىنچى باب

1

نىزامىددىن ئىنىسى ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە هامان كۆڭلىدە «ئىنىم ئەمدى بىكار بولۇپ ئۆز ئىشى هەققىدە باش قاتۇرىدىغان ۋاقىت تاپقان ئوخشايدۇ، ئۇ هەقچان ئۆزىنىڭ توي ئىشى هەققىدە سورايدۇ» دەپ ئويلىغاندى، لىكىن يەنە كۈتكەن يېرىدىن چىقمىدى.

ــ ئاكا، مەن سىلەر بىلەن خوشلاشقىلى كەلدىم، دېدى ئۇ پىشايۋان سۈپىسىغا كېلىپ ئولتۇرۇۋېتىپ.

ــ نېمە؟ــ نىزامىددىن چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ئىنىسىنىڭ بۇ سۆزىنى يەنە ئۇزاق بىر جۈدالىقىنىڭ سىگنالىمىكىن دەپ ئويلاپ قالغان بولسا كېرەك، دەككە- دۈككە بولۇپ سوريدى،ــ نەگە؟ نېمىشقا؟

ــ مەن ئەسلىدە پۈتۈن يازلىق تەتىل ئىچى ئىزچىلارنى ئېلىپ ۋەتىنىمىزنىڭ يېقىن ئەتراپىنى ساياهەت قىلىدۇرغاچ هەر قايسى مەكتەپلەر بىلەن ئۆز ئارا ئۇگۇنۇش ئېلىپ بارارمەن دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق، سابىتنىڭ توي ئىشى بولدى، ئارقىدىن يەنە تەلەبىلەرگە بېرىلگەن تاپشۇرۇق ئۇچۇن ۋاقىت بېرىش زۆرۈر بولدى، ئەمدى كۆپ يىراققا بارالمىساقمۇ ئۇستۇنئاتۇش، مۇش تۇققۇزاقلارنى ئارىلاپ قەشقەر بىلەن مۇنداق قايتىپ كېلەيمىكىن دەيمەن.

ــ ئوغۇلبالا!- دېدى نىزامىددىن ئىستىهزا بىلەن،ــ توي قىلىدىغان ئىشىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، ئېسىڭدە بارمۇ؟

ــ ئۇ ئىش قاچمايدۇ، ئاكا، مەندىن رەنجىمىسىڭىزمۇ بولۇدۇ،ــ دېدى تەۋىق ئەيىپكارلارچە كۈلۈمسىرەپ،ــ كۆپ بولسا بىر هەپتىدىن كېيىن قايتىپ كېلىمەن.

ــ هېچ بولمىسا توي ئىشى قانداق بولدى، نېمىلەرنى قىلدىڭ، دەپ سوراي دىمەيسەن،... ــ دېدى نىزامىددىن رەنجىپ.

ــ بۇگۈن مەنمۇ خوشلاشقاچ شۇ ئىشلارنى ئوقۇشاي دەپ كەلگەندىم،ــ دېدى تەۋپىق ئاكىسىنىڭ كۆڭلىگە يارىشا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ نىزامىددىن سەل ئېچىلىپ، ئاندىن توي تەييارلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى. ئۇ ھازىر... «چاي ئىچكۈزۈش... ، تويلۇق سېلىش، كىيىم كۆرۈش»،...قاتارلىق بىر قاتار رەسمىيەتلەرنىڭ ھەممىسىنى بىجىرىپ بولغانىدى. ھازىر ئۇلار پەقەت بېكىتىلگەن توي ۋاقتىنى كۈتۈۋاتاتتى.

تەۋپىق ئاكىسى بايان قىلغان سۆھبەتنى تىڭشاپ بولۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ۋە:

ــ رەخمەت، ئاكا، مەن ئۈچۈن كۆپ جاپا چەكتىڭىز،ـ دە.

ــ بۇگۈن مۇشۇ ئۆيدە قونارسەن؟

ــ ئەسلىدە كېتىشكە كەلگەندىم، ئەمما ھېلىدىن بېرى قونۇش قاراڭغا كەلدىم، قارىسام پەيلىڭىز بوش ئەمەس تۇرۇدۇ. بىراق تاڭ سەھەردە تۇرۇپ، بامداتقا قۇمباغ مەسچىتكە بېرىپ بولمىسام بولمايدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا سەن بىردەم ئارام ئال، مېنىڭ تالاغا چىقىدىغان ئىشىم بار،ــ دېدى نىزامىددىن ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ.

تەۋپىق ئىلگىرى ئۆزى ھوجرا قىلغان، ھېلىمۇ بەزى نەرسىلىرى قويۇلغان يالغۇز ئۆيگە كىرىپ، سومكىسىنى بۇرۇن ئىشلەتكەن كىچىك شىرەگە قويۇپ، ئۆزى سۇپىغا يامپاشلىدى. ئۆيدە بالىلارمۇ، زورىخانمۇ يوق، ئۆزى يالغۇزلا قالغاچقا، يالغۇزلۇق ۋە جىم- جىتلىق ئۇنى خىيال سەھراسىغا ئېلىپ كېتەتتى.

ئۇ ئەڭ ئەۋەل ئاكىسى بىلەن بولغان توي ھەققىدىكى سۆھبەتنى ئەسلىدى. بۇنىڭ بىلەنلا مەلىكزادىنىڭ گۈزەل چېھرىسىــ ئاخىرىقى قېتىم دەرىزىدە كۆرگەن ھالىتى بىر- بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈپ، ۋۇجۇدى ھېس- تۇيغۇ دولقۇنىدا داۋالغۇپ كەتتى.

ئۆزى گويا قىزىق سۆغا چۆمۈلۈپ كەتكەندەك ئوت بولۇپ يىنىپ، سىلكىنىپ كەتتى. نىمىدۇر ئۇنى ئالدىرىتىشقا، تەقەزا قىلىشقا باشلىدى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۇگە- ئۇگىلىرىگە يىغىلىپ قالغان ھاردۇق بىردىنلا بېسىپ كېلىپ، ئۇنىڭدىن ھېساب ئېلىشقا باشلىدى. «ھەي، مەمتىلى، سەن جاپاغا يارالمىغانمۇ، سەنمۇ ئازراق ھاياتنىڭ خۇۋلىقى كۆرمەمسەن. جاپاكەش!... » ئۇنىڭ سەيلە قىلغۇسى، دەم ئالغۇسى كەلدى، ئائىلىۋي تۇرمۇشنىڭ راھىتى- مۇشۇ دۇنيانىڭ كىچىك جەننىتى ئۇنى تەقەززا قىلدى. راست ئەمەسمۇ، 35 ياشقا بېرىپ قالغان ئادەم تېخىچە بىرەر «ئۇۋا» غا ئىگە بولمىسا، قايسى شاختا كەچ بولسا شۇ يەردە قونۇپ يۇرسە بولۇۋېرەمدۇ؟ كۆڭۈللۈك ئائىلە بولۇشى كېرەك! ئۆز غەلۋىسى بىلەن ئۆينى تولدۇرىدىغان، شۇنداقلا كۆڭۈللەردىكى بوشلۇقنىمۇ تولدۇرىدىغان بالىلار بولۇشى كېرەك! سەيلە قىلىش كېرەك! ساياھەت قىلىش كېرەك!...

«ئۇيغۇر مۇھىتىنىڭ سەيلىگاھى، ئارامگاھى، كىنوسى، كونسىرتى، بالىت ئۇسۇلى، تانسا- ئۇسۇل. ناخشا - مۇزىكىسى نېمە؟ خوتۇن!...ھە، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىز خەق خوتۇن ئېلىشقا شۇنچە ئالدىرايدىكەنمىز، بۇ ئىشقا ئالدىرىمىغانلار شۇنچە تاڭ كۆرىنىدىكەن- دە!؟ بەختسىز خەلقنىڭ مەنىۋى دۇنياسىدىكى نامراتلىق ــ كۆڭلى ئۆسىدىغان باشقا ھىچقانداق خۇشاللىق مەنبەئەسىنىڭ بولماسلىقى ئۇلاردا ‹دۇنيانىڭ خوۋلۇقى خوتۇن› دەيدىغان تۇيغۇنى پەيدا قىلغان ئىكەن - دە! شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر گويا تۇرمۇش قۇرۇش ئۈچۈنلا (خوتۇن ئېلىش ياكى ئەرگە تېگىش ئۈچۈنلا) ياشايدىغاندەك بولۇپ قېلىشقانىكەن - دە!... »

«بىراق، مەنمۇ مۇشۇ مۇھىت ئىچىدە يوقۇلۇپ كەتسەم، يەنە بىرسىمۇ يېرىم يولدا بەل قويىۋەتسە، بىزنىڭ كىينىكى ئەۋلادىمىزمۇ كۆز ئالدىدىكى كىچىككىنە خاتىرجەملىك، بىردەملىق راھەت ئۈچۈنلا ياشاۋېرىدىغان گەپقۇ؟ مەن نېمە ئۈچۈن خىيال بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ قالدىم؟ ياق،ياق! ماڭا بۇنداق ھوقۇق بېرىلمىگەن! مەن

ئىشلىشىم كېرەك! تۇرمۇش ئىشى ئۆز يولى بىلەن ،لېكىن خىزمەتنى تاشلىۋېتىشكە بولمايدۇ!... »

«ھەي،بىكارچىلىق دىگەن زادى ياخشى ئىش ئەمەس - تە! ئادەمنى كېرەكتىن چىقىرىدىغان بىرىنچى ئېزىتقۇ بىكارچىلىق. بايا مەن ئىشقا تۇتۇش قىلغان بولسام بۇنداق بىھۇدە خىياللاردا بولمىغان بولاتتىم... »

تەۋپىق قەتئى ھەركەتلەر بىلەن ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ شىرە ئالدىغا كەلدى. ئۇ سومكىسىنى ئېلىۋتىپ، كۆڭلىدىن غەلىتە بىر ئوينى كەچۈردى: «يېقىن ئاردا مىنىڭمۇ خوتۇنۇم بۇلۇدۇ. بەلكىم كۈنلىرىم ھازىرقىدىن كۆڭۈللۈكرەك بولار،... » ئارقىدىن ئۇنىڭ سومكىنى ئاچماقچى بولۇۋاتقان قوللىرى تىترەپ كەتتى. ئۇنىڭ خىيال ئەينىكىدە ئەدىبە پەيدا بولغان ئىدى. ئۇ نىمىشقىدۇ ئۆزىنى گۇناھكاردەك ھىس قىلىپ ،شىرەگە جەينەكلەپ، پىشانىسىنى تۇتقان ھالدا ئولتۇرۇپ قالدى.

گەرچە ئۇ ئەدىبەگە ھېچقانداق ۋەدە بىرىپ قويمىغان بولسىمۇ، ئۆزىنى قەرىزدارەك ھېس قىلاتتى. ئۇ ئەدىبەنىڭ يوغان كۆزلىرىنى تەسەۋۋۇرىدا كۆرۈپ قىزىپ كەتتى. «سىز ھېلىلا جۆرەم بار، باشقا ئايالغا مەنسۇپ بولالمايمەن، دېگەن ئەمەسمىدىڭىز؟ سىز پۈتۈن ئۆمرىڭىزنى مىللەتكە بېغىشلىغان، شەخسى تۇرمۇش، كىچىك ئائىلە بىلەن ئۆزىڭىزنى چۈشەپ قويمايدىغان كىشى ئەمەسمىدىڭىز؟... » ئەدىبەنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى سوئاللىرى ئۇنى تەمتىرەپ قويغانىدى. ئۇنىڭ ئاشۇ نۇرۇلۇق بىر جۈپ كۆزى تەۋپىققە كۆپ قېتىم ئۈمىدلىك تىكىلگەن، ياش دۇردانىسىنى لىغىرلىتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلغانىدى. تەۋپىق دەسلەپ قىزنى بىردەملىك ھېسىياتقا بېرىلىپ كېتىۋاتقان بولسا، بۇ خىلدىكى يولداشلىقنىڭ ئاخىرى ياخشى چۈشمەيدۇ. دەپ ئويلاپ ئۆزىنى تاتقان بولسا، كېيىن گەرچە قىزنىڭ چىن سۆيگۈسى ئىسپاتلانغا بولسىمۇ بۇ مەزگىلدە ئۇ «تۇرك گەنچىلەر بىرلىكى»گە قاتناشقان، سىياسىي جەھەتتىن پىشىپ يېتىلگەن، مەلۇم سىياسى غايىگە ئىگە بولۇپ قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەدىبەنىڭ يوغان كۆزلىرىنى مۆلدۈرلۈتۈپ

تـۇرۇپ قىلغـان ئىلتىجاسـى يەنە رەت قىلىنغانـدى. ئەمـدىلىكتە ئـۇ ئۆيلۇنـۇش ئالدىـدا تۇرۇنۇاتاتتى. لىكىن ئاشـۇ ئىلتىجا قىلغۇچىغا ئەمەس، پۇتـۇنلەي يـات بىرسـىگە ئۆيلـۇنەتتى. بـۇ هـال ئۇنـاڭ يـۈرىكىنى مۇجۇۋاتاتتى...

تەۋپىق كۈندۈزى ئۇخلاپ قالغـان كىشـى هېلـى تـۇرىمەن، مانـا تـۇرىمەن دەپ چـالا ئۇيقۇلـۇق يېتىۋەرگەنـدەك، ئـۆزىنى خيـال بېسـۋېلىپ، بىـردىن قۇتۇلسـا يەنە بىـرى ئـاۋارە قىلىۋاتقـانلىقىنى چۈشـۈنۈپ قەتئىـي قارارغـا كەلگەندەك بېشىنى سىلكىۋېتىپ، قوشۇمىسـىنى تـۇرۇپ تـۇرۇپ كىرىلىـپ قويدى. ئانـدىن سومكىسـىدىن خاتىرىسـىنى چىقىرىـپ، يېقىنـدىن بېـرى يۇرت ئارىلاش جەريانىدا يېزىۋالغان نەرسىلەرنى كۆرۈشـكە باشـلىدى. ئۇنـداق قىلمىغانـدا خيالىنىـاڭ تويـۇق يولغـا ئېلىـپ كېتىـدىغانلىقىغا كـۆزى يېتىپ قالغانىدى.

تەۋپىـق ئەنە شـۇنداق بېرىلىـپ كەتكەنلىكـى ئۈچـۈن ئاكىسـىناڭ قايتىـــپ كەلگىنـــى تۈگـــۈل، زورىخانىنـــاڭ ئاللىقايـــاقتىكى مېهمانـدارچىلىقتىن قايتىـپ كېلىـپ، بالىلارنـاڭ غەلـۋە قىلىشـىنى چەكـلەپ، جىـم- جىتلىقنـى سـاقلىغان هالـدا تاماققـا تۇتـۇش قىلغانلىقىنىمۇ تۇيماي قالغان ئىدى. شـۇڭا غېنـى ئـۇنى تاماققـا چاقىرىـپ كىرگەنده بەكلا هەيران قالدى:

ــ نېمە تاماق؟ «ئېچىـل داسـتىخان» يوقتـۇ، بـۇ يەردە؟ ــ دېدى ئـۇ ۋە غېنىنىـاڭ ئارقىسـىدىن ئەگىشـىپ كىـرگەن پـاتىمەنى كۆتۈرىۋېلىـپ هويلىغـا چىقتـى. ئـۇ چىقىـپ كېلىۋېتىـپ يەنە،ــ قانـداق ۋاقىتتـا پەيـدا بولدۇڭلار، نېمىشقا مەن تويمۇدۇم؟ــ دەپ سوراشنى توختاتمىدى.

بالىلار تاغىسـىناڭ ئىنتـايىن چارچـاپ كېتىـدىغانلىقىنى چۈشـۈنۈپ قېلىشـقانىدى، شـۇڭا ئىلگىرىكىـدەك ئۇنىڭغـا يامىشـىپ ئـۇنى تېخمـۇ هارغۇزىـدىغان شـوخلۇقلارنى قىلىشـماي ئەدەب سـاقلاپ ئولتۇرۇشـتى، زورىخانىناڭ ئۇلارنى «مولىلام مۇشـۇك» قىلىـپ چىقىـش ئۈچـۈن قانچىلىـك ئەجـر قىلغـانلىقى چىقىـپ تـۇراتتى. ئەمـمـا بالىلار، تاغىسـى هەر قـانچە

هېرىپ كەتسىمۇ تاماقتىن كېيىن دۇتار چېلىپ، نەغمە قىلىپ بەرمەي قالمايدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتى. شۇڭا ئۇلار ئالاھىدە خوشال ئىدى.

نىزامىددىن ئائىلىسى ئاۋالقىدەك جەم بولۇپ تاماققا ئولتۇرۇشتى.

2

قۇمباغ مەسچىتى تەرەپتىن ئىزچىلار مەزىنىي قۇربان جاپپارنىڭ يېقىملىق ئەزەن ئاۋازى ئاڭلانغان چاغدا تەۋپىق ئاللىقاچان بويامەتتىن كېلىپ سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ بولۇشقا ئۇلگۈرگەنىدى. ئۇ سەپەردە لازىم بولۇدۇ دەپ قاراپ بەزى دورىلارنى سومكىغا قاچىلىدى. ماتېرىيال سومكىسىغا خەت يېرىش ئۈچۈن كېسىپ تەييارلانغان قەغەزلەرنى سالغاندىن باشقا ئىزچىلار دەم ئالغاندا ئاستىغا قويۇپ ئولتۇرۇدۇغان لاتا قەغەزدىنمۇ يېتەرلىك ئېلىۋالدى. ئاندىن نامازغا چىقتى.

نامازدىن كېيىن ئىزچىلار ۋە بىر قىسىم مۇئەللىملەر رۇشتى مەكتەپ ھويلىسىدا تەق بولدى. ئۇلارنىڭ سېپى ئىلگىرىكى دارىلمۇئەللىمىنىڭ قەشقەرگە جابدۇنغان ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ سېپىگە قارىغاندا تېخىمۇ رەتلىك، تېخىمۇ جەڭگىۋارىدى. چۈنكى ئۇلار بۇ ۋاقىت ئىچىدە تېخىمۇ كۆزى ئېچىلغان، ساپاسى ئۆسكەن ئىدى. ئۇلار كىشىنى روھلاندۇرىدىغان «ئىزچىلار مارشى»نى ياڭرىتىپ رۇشتى مەكتەپ ھويلىسىدىن قوزغالغاندا خۇددى بۇلتۇر كۈزدە دارىلمۇئەللىمىن ئوقۇغۇچىلىرىنى ئۇزۇتۇپ قالغاندەك خەلق توپى كوچىلارنى قاپلاپ، سۆيۈملۈك ئادەملىرىنى ئۇزۇتۇپ قېلىشتى.

— ئىزچى باللىغا ئاق يول بولسۇن!

— ئەپەندىلەرگە ئاق يول بولسۇن!

— مەمتىلى ئەپەندىگە ئاق يول بولسۇن!

—...

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلار بېكى ئادرىسى

ــ ئامىن!..

كىشىلەر توپىنىڭ خىلمۇ-خىل ۋاڭ چۈڭلىرى ئارقىسىدىن بىر ئېغىزدىن چىققان سادا سەھەرنىڭ جىمى-جىت مۇھىتىدا ھەيۋەت بىلەن ياڭراپ كەتتى. بۇ سادا موربلاردىن چىقىۋاتقان تېزەك پۈرىقى ئارىلاش تۇتۇنلەردىن تۇمان ھاسىل قىلىپ، ئۈستىلىرىگە ئاقۇش يوپۇق ياپقان يېزىلارغا بىر تۇتاش ئاڭلانغاندەك بولدى.

ئىزچىلار بۇيۇك بۇغراخاننىڭ قەدىم جايى-ئەزىم مەشھەتتىن چىقىپ تېجەن، بۇيامەتلەرنى ئارىلاپ ئاچياردىن ئۆتۈپ تۆرت يۈرت[1]قا چىققاندا ئاندىن قوياش كۆز قاماشتۇرۇدىغان نۇرلىرىنى يېزا ئۆيلىرى ۋە بوستانلىقلار ئۈستىدىن چېچىشقا باشلىدى. ئىزچىلار تېتىر، مېيى يېزىلىرىنى ئارىلاپ، تاغنىڭ شىمالىي ئېتىكىدىكى قەدىمى ھارۋا يولى بىلەن ئۈستۈنئاتۇشقا قاراپ مېڭىشتى.

ئۇلار ئىلگىركىدەك يۈرت ئىچى بىلەن ماڭغاندا ناخشا ياڭرىتىپ، بارابان، سۇنايلارنى چېلىپ ئۆتتى، ساي ۋە ئۇزۇك ئارىلىقلاردا ئىختىيارى مېڭىشتى. تەۋپىق ئۆزىنىڭ ئېتىغا سەپەر لازىمەتلىكلىرىنى ئارتقان بولۇپ، ئۆزى پىيادە ماڭغان ئىدى. ئۇ بۇنداق چاغلاردا زادىلا ئاتقا مىنمەيتى. مېيىدىن ئۆتكەندىلا ئۇزۇنغا سوزۇلغان ساي باشلىناتتى. بۇ چاغدا قوياش قىزىتىشقا باشلىغان بولۇپ، ساي تاشلىرىمۇ ھارارەت چېچىشقا باشلىغاندى. تەۋپىق ئىزچىلارغا يول جاپاسىنى ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن لەتىپە ۋە مەسەل ئېيتىپ بېرىپ، كەيپىياتنى جانلاندۇرۇۋەتتى. شۇنداق قىلىپ ھارغانلىقلىرىنى ھىس قىلغىچىلا ئۈستۈنئاتۇشنىڭ ئەڭ شەرقىدىكى كەنت تاقۇتقا يېتىپ كەلدى.

بۇ يەردە دەم ئېلىش بىلەن بىرگە يۈز كۆزلىرىنى يۇيۇپ، سەپەر چاڭلىرىدىن تازىلىنىپ جەڭگىۋار ھالەتكە كەلدى. يېقىن ئەتراپقا

---

[1] قومالتاغنىڭ شىمالىي ئېتىكىگە جايلاشقان تېتىر، مېيى، لەنگەر، كۆكۈل يېزىلىرى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ تۆرت يۈرت دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ــ ئاپتور.

ئاللىقاچان داڭقى كەتكەن«مەمتىلى ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئىزچىلىرى» بۇ يەردىمۇ ياخشى قارشى ئېلىنىدى. ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسى دىگۈدەك ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە بولۇشقا پاي ـ پىتەك ئىدى. بىرسى يۈز يۈيۈشقا سۇ، ئاپتۇ- چىلاپچا، بىرى ئۈسسۈلۈق چاي، قېتىق، يەنە بىرلىرى ئۈستۈنئاتۇشنىڭ داڭلىق خۇۋەينە ئۇرۇكلىرىنى ئېلىپ چىقاتتى. خۇۋەينە ئۇرۇك كېيىن پىشاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۈستۈنئاتۇشنىڭ ھاۋاسى سالقىنراق بولغاچقا بارلىق مىۋىلەرنىڭ پىشىش مەزگىلى گەرچە باشقا جايلاردا ئاللىقاچان ئۇرۇك پىشىپ تۈگىگەن بولسىمۇ، بۇ يەردە راسا تۆكمە ۋاقتى ئىدى.

ئىزچىلار ئۇيغۇر مىھمان دوستلىقىنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئۆز ئۆيلىرىدىكىدەك ئەركىن ئازادە غىزالىنىپ ۋە دەم ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىكساق كەنتىگە قاراپ ئاتلاندى. تەۋپىق بۇ يەردىن بىر ئىزچىنى ئېكساق مەكتەپكە ئالدىن ماڭدۇرۇۋەتتى. ئۆزى بولسا ئانا مەكتىپى، شۇنداقلا ئۇيغۇر يېڭى مائارىپىنىڭ بۆشۈگى بولغان مەكتەپنى كۆرۈش تەقەززاسىدا يانماقتا ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەيۋەتلىك سىپىي ناغرا، سۇناي، بارابانلارنى چېلىپ، ناخشىلار ياڭرىتىپ ئېكساق كەنتىگە كىرىپ كەلگەندە ئۇلار قارشىسىدىن ئىستىقبالغا چىققان ئۈستۈنئاتۇش ئىزچىلىرىنىڭ سىپىي كۆرۈندى. گەرچە ھازىر تەتىل ۋاقتى بولسىمۇ باشقا بارلىق مەكتەپلەردىكىگە ئوخشاش ئېكساق مەكتەپتىمۇ ئىزچىلارنىڭ پائالىيىتى توختىمىغاندى.

مەمتىلى ئەپەندى ئىزچىلىرىنىڭ قارىسى كۆرۈنۈشى بىلەنلا ئۈستۈنئاتۇش ئىزچىلىرى جايىدا توختاپ، كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۆتۈپ، قارشى ئالغۇچى ھۆرمەت قاراۋۇللىرىدەك تەرتىپتە تىزلىپ تۇرۇشتى. ئېكساق خەلىقمۇ ئۆي- ئۆيلەردىن چىقىپ ناغرا، سۇناي بىلەن يۈرتقا كىرىپ كېلىۋاتقان ھەيۋەتلىك سەپنى تاماشا قىلىشتى. مەمتىلى ئەپەندى ئىزچىلىرى قېرىنداش ئىزچىلار قاتارىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بوشلۇق بىلەن ئۆتۈۋاتقاندا قارشى ئالغۇچىلار سىپىنىڭ بېشىدىكى

مۇئەللىملەر مەمتىلى ئەپەندىگە قاراپ قۇچاق ئېچىپ كەلدى. يۇلار بىچىكى مۇددا كېيىنگەن، تەۋپىققە ئوخشاش روھلۇق، ئېكساق مەكتەپنىڭ مۇئەللىملىرى، ئۇستۇنئاتۇش ئىزچىلىرى تەربىيىچىسى تۇرسۇن ئەپەندى، تەلئەت ئەپەندى قاتارلىقلار ئىدى.

ئۇستۇنئاتۇش ئىزچىلىرى مەمتىلى ئەپەندى ئىزچىلىرى ئۆتۈپ بولغان ھامان ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئۆز سەپلىرى بويىچە يۈرۈشتى، ئۇلار شۇ تەقلىتتە ئېكساق مەكتەپ ھويلىسىغا كىرىپ كەلدى. ئېكساق مەكتەپ ھويلىسىدا بىر قىسىم مۇئەللىملەر ۋە خەلق ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرۇشقان ئىدى.

مەمتىلى ئەپەندى ئىزچىلىرى خەلق دائىرە قىلىپ ئوراپ تۇرغان مەيدانغا كىرىپ مەش ماھارىتى كۆرۈسۈتۈشكە باشلىدى. ساھىپخانلار ۋە ئاممىا ئۇلارنىڭ ماھارەتلىرىنى زور دىققەت بىلەن كۆرۈشتى. ئارقىدىن ئۇستۇنئاتۇش ئىزچىلىرى ماھارەت كۆرسۈتۈشكە باشلىدى. ئاندىن ئىككى تەرەپ ئىزچىلىرى مەيدانغا سەپ بولۇپ تۇرۇشتى. ئېكساق مەكتەپكە ۋاكالىتەن تۇرسۇن ئەپەندى قارشى ئېلىش سۆزى قىلدى. ئارقىدىن تەۋپىق ساھىپخانلارغا رەھمەت ۋە دوستلۇق ئىزھار قىلىش ئۈچۈن سۆزگە چىقتى.

ــ ۋەتەنداشلار،ــ دېدى ئۇ ۋەزىنلىك ئاھاڭ بىلەن سۆز باشلاپ،ــ ئېكساق مەكتەپ مىللىتىمىز ئۈچۈن پەننىڭ بۆشۈكى بولغاندى. بۇ بۆشۈك نۇرغۇن بوۋاقلارنى ئۆستۈردى؛ ئېكساق مەكتەپ، مىللىتىمىزنىڭ ئىلىم- پەن بېغىدىكى تۇنجى كۆچەت ئىدى. ئۇ نۇرغۇن مېۋە بەردى. بىز ئۇنىڭ ئۇرۇقلىرىنى ۋەتىنىمىزنىڭ نۇرغۇن جايلىرىغا تىكتۇق، يېڭى باغلار ئەھيا قىلىندى. ئىشىنىمىزكى، ئەمدى بىزنىڭ بۇ كۆچەتلىرىمىز چاتىغانغا، سۇندۇرغانغا تۈگىمەيدىغان بولدى. گەرچە ئۇ چۆلدىكى توغراقتەك ئىشەنچىسىز زېمىندا بولسىمۇ، زامان ئوتۇنچىلىرىنىڭ كېسىپ قالغىنىغا تۈگىمەيدىغان، سۈسىز، پەرۋىشسىز قالغىنىغا قۇرىمايدىغان چىدامغا ئىگە!...

تەۋپىقنىڭ نۇتقى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئوقۇغۇچىلار دەم ئېلىشقا

قويۇۋېتىلدى. قېرىنداش ئىزچىلار ۋە مۇئەللىملەر گويا ئۇزۇن يىللىق قەدىناسلاردەك دوستلۇشۇپ كېتىشتى.

شۇ كۈنى ئېكساق مەكتەپتە مېھمانلارنىڭ شەرىپىگە كاتتا مۇراسىم ئۆتكۈزۈلدى ۋە زىياپەت بېرىلدى. مەكتەپ مۇدىرى ئەنۋەر ئەپەندى قىسقىچە سۆز قىلدى. تەۋپىقمۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن سۆز قىلىپ:

ــ... ئېكساق مەكتەپ مېنىڭمۇ ئانا مەكتىپىم، بۇ مەكتەپ قانچىلىغان مۇنەۋۋەر ئوغۇللارنى ۋەتەن ۋە مىللەت ئۈچۈن يارامليق ئادەم قىلىپ چىقاردى، ئۇ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ نۇرغۇن ئىقتىدار ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرىدۇ. مەن ئۇيغۇر يېڭى مەدەنىيىتىنىڭ بۇ بۆشۈكىگە، ھەم بۇ يەردىكى مۇئەللىملەرگە، تەلەبىلەرگە، ئېھتىرام بىلدۈرىمەن،... ــ دېدى.

ئۇنىڭ قىسقىچە سۆزى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئابدۇراھمان شائىر ئۆزىنىڭ بىر پارچە شېئىرنى دىكلىماتسىيە قىلدى.

ئىزچىلار ئۇ كۈنى ئېكساقتا قونۇپ، ئەتىسى يەنە ئېكساق خەلقىنىڭ داغدۇغۇلۇق ئۇزۇتۇشى بىلەن داۋاملىق يۈرۈپ كەتتى. ئۈستۈنئاتۇش يېزىسىنىڭ يول ئۈستىدىكى كەنتلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، داراتاغ تىزمىسىنىڭ ئەڭ شەرقىي ئۇچىغا يېقىن جايلاشقان توقاچلا كەنتىدە دەم ئالدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ياش، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق بولغاچقا ھەقىقەتەنمۇ ئۇزۇن يول بېسىشتى.

تەۋپىق دەم ئېلىش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ شۇ يەرلىك دېھقانلاردىن سەپەر ئۈستىدىكى ئۆتەڭلەر، يول ئەھۋالى، مەنزىل ئارىلىقى، داراتاغ تىزمىسى ھەققىدە سوراپ، بىر مۇنچە نەرسىلەرنى بىلىۋالدى. دەم ئېلىش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن ۋاقىت توشقان ھامان ئىزچىلار قوزغۇلۇشتى. توقاچلا خەلقىنىڭ مېھماندوسلۇق بىلەن قىلغان ئىلتىپاتلىرىغا رەخمەت ئېيتىپ، يولنى داۋام قىلىشتى.

توقاچلادىن چىققاندىن تاكى توققۇزاقنىڭ مۇش يېزىسىغىچە بولغان 50 چاقىرىم ئارىلىق ئىككى تاغ ئارىسى بىلەن سوزۇلغان چۆل ئىدى.

بۇ بىر مەنزىلنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىراق دار تاغ تىزمىسىنىڭ جەنۇبى

ئېتىگىدە سۆگەت بۇلاق دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئۆتەڭ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇگۈن يەتمەكچى بولغان مەنزىلى شۇ يەر ئىدى.

توقاچلا ئارقىدا قالغان هامان غەپ تەرەپكە قارىغاندا تاكى ئۇپۇققىچە سوزۇلغان غىڭ سايى هوهولداپ ياتاتتى. گويا ئۇچ- چېكى يوقتەك تۇيىلىدىغان چۆلنىڭ جەنۇپ تەرىپىدە توپا تاغ تىزمىسى پاراللىل سوزۇلۇپ ياتاتتى. مەشهۇر«توققۇز هوجرا » مۇشۇ توپا تاغنىڭ شەرقى ئۇچىغراق تۇغرا كىلىدىغان قىياغا جايلاشقان بولسا، دارا تاغ تىزمىسىدىمۇ قەدىمى ئىزلار كۆپ ئىدى. بۇ ئككى تاغ ئارىسىدىكى ساينىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇش بىلەن ئۇستۇنئاتۇشنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرغان قەدىمى هارۋا يولى بار ئىدى.

ئىزچىلار ئانچە بىلىنىپ كەتمەيدىغان، بەزى جايلىرى هەر قېتىملىق كەلكۈندە بۇزۇلۇپ ۋە ئورنىنى ئۆزگەرتىپ تۇرىدىغان يول بىلەن گاھ ئوڭ تەرەپتىكى تاققا يېقىنلىشىپ، ئاھ سول تەرەپتىكى تاققا يېقىنلىشىپ ئالغا قاراپ كېتىشتى. غەرپ تەرەپكە قىشايغان قوياش ئۇلارنىڭ باش ئۇستىدە قىزىپ، سۇسىز چۆل سەپرىنى تېخىمۇ قىينىلاشتۇرماقتا ئىدى...

دارا تاغ تىزمىسىدىكى چوققىلار كۆكۈش قارا رەڭدە، گويا سانسىز مۇنارلاردەك ياكى پولات نەيزىلەردەك تىك ۋە ئۇچلۇق ئۇچلىرى بىلەن بولۇتلارنى تىرەپ تۇراتتى . بەزى چوققىلار بىر تەرىپى قارا بىر تەرىپى قىزىرىپ تۇرغان بۇلۇتلارنى«تېشىپ ئۆتۈپ» بۇلۇتلار ئارىلىقىدىكى كۆك ئاسمان سەتهىدە تېخىمۇ هەيۋەت كۆرۈنەتتى.

بىر چوققىنىڭ قاق بېلىدە ئالقانچىلىك قارا نوقتا كۆرۈندى. چوققا بۇ يەردىن كەم دىگەندىمۇ 20 چاقىرىم كېلەتتى. ئىزچىلار ۋە ياكى مۇئەللىملەر ئاشۇ قارا نوقتا هەققىدە بەس- بەس بىلەن مۇنازىرە قىلىشىپ كېتىشتى.

ــ ئۇ ئالدى تەرەپتىكى تاغنىڭ سايىسى،ــ دېدى بىرى.

ــ نېمە؟ كۈن مەغرىپتە، قارا نۇقتا تاغنىڭ مەشرىق يۈزىدە تۇرسا

نەنىڭ سايىسى چۈشىدىكەن؟

ــ بۇلۇتنىڭ سايىسى ئوخشايدۇ.

ــ بۇلۇتنىڭ سايىسى بولامدۇ، نىمىنىڭ سايىسى بولسا تاغنىڭ مەغرىپ تەرەپتىكى يۈزىگە چۈشىمەي، مەشرىق تەرەپتىكى يۈزىگە چۈشەمدۇ؟ ھازىر كۈن قايسى تەرەپتە؟! ــ ئۇنىڭ ئاۋازى زەردىلىك ئاڭلاندى.

ــ مېنىڭچە بۇ ئۆڭكۈر، ــ دېدى ئابدۇراھمان، ــ يا بولمىسا بىر غارنىڭ ئاغزى. تەۋپىق ئۇلارنىڭ قىزغىن پاراڭلىرىغا قۇلاق سېلىپ، ئۇلارنىڭ خىلمۇ-خىل تەسەۋۋۇرلىرىدىن ھوزۇرلۇنۇپ كۈلۈپ كېتىۋاتاتتى. ئەمەت مەخسۇم ئۇنىڭدىن سوراپ قالدى.

ــ ئەپەندىم سىزنىڭچە ئۇ نېمە؟

ــ مەن سىلەرنىڭ مۇنازىرەڭلارغا ئارىلىشىش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس، ــ دېدى. تەۋپىق كۈلۈپ.

ــ نېمىشقا؟ ــ ئابدۇراھمان شائىر ھەيران بولۇپ سوردى.

ــ بۇ خۇددى ئوغۇرلۇقچە ئىمتىھان سوئالىنى كۆرۈۋالغۇچىنىڭ ئىمتىھاھانغا قاتنىشىش سالاھىيىتى بولمىغاندەك، شۇنداقلا بۇرۇن دەپ سالسا قىزىقى بولمىغاندەك بىر ئىش، ــ دېدى تەۋپىق كۈلۈپ.

ئىزچىلار يەنە ھەيران بولۇپ بىر-بىرىگە قارىشىپ قالغانىدى، ئابدۇراھمان ئەڭ ئەۋەل چۈشۈنۈپ:

ــ ھە، سىز، ئۇنىڭ نىمىلىكىنى بىلىدىكەنسىز، دە؟ ــ دېدى ۋە سوردى، ــ بىزگىمۇ سۆزلەپ بىرەرسىز.

ــ شۇنداق، يىگىتلەر، مەن ئۇنى بىلىۋالغان، يەنە كېلىپ بالدۇرراق ئەمەس، تېخى ئاشۇ توقاچلادا دەم ئالغان چاغدىلا بىر دېھقان بىلەن پاراڭلاشقانىدىم. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ئاشۇ كۆرۈنگىنى مىھراپقا ئوخشاش نەرسىكەن، يەرلىك خەلقمۇ ئۇنى «مىھراپ» دەپ ئاتايدىكەن، ئۇ يە غارنىڭ ئاغزى ئەمەس، يە ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزى ئەمەس، چوڭقۇرلىقى، ئۈستىنىڭ ئەگمە شەكلىدە كېلىشى مىھراپقىلا ئوخشايدىكەن. رىۋايەت قىلىنىشچە

بىر ئۇلۇغ زات ئاشۇ «مىھراپ» تا ناماز ئوقۇپتىكەنمىش.

ــ ئەگەر ئۇ راست مىھراپ بولغاندا بەك چوڭ مىھراپ بولۇدۇغۇ، ــ دېدى ئابدۇراھمان، ــ شۇنچە يىراقتىنمۇ كۆرگىلى بولۇۋاتقان ئىكەن، ئۇ جەزمەن پەۋقۇلئاددە چوڭ بولۇدۇ ـ دە!

ــ شۇنداق، ئوغلۇم، ئۇنىڭ شۇنچە يىراقتىن، يەنە كېلىپ بىر مۇنچە تاغ ـ ئىدىرلارنىڭ ئۈستىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەسكەن. ئاڭلىشىمچە ئۇ يەر جىلغا ئىچىدىكى يەر يۈزىدىن يۈز گەزچە، ئىگىزدە، تاغ چوققىسىدىن ھەم شۇنچىلىك پەستە ئىكەن، يەنە كېلىپ بۇ يەر، يەر يۈزىدىن تاغ چوققىسىغىچە توقسان گىرادۇس تىك بولۇپ، ئۇچار قاناتلاردىن باشقا جانلىقلارنىڭ چىقىشى تەسەۋۋۇرغىمۇ سىغمايدۇ. «مىھراپ» نىڭ ئۆزىمۇ 10 ـ 20 گەزچە بار ئوخشايدۇ.

ــ ئۇنداقتا ئۇ «مىھراپ» نى قانداق كارامەتچى ئادەم ياسىغاندۇ؟ كىممۇ ئۇ يەرگە چىقالىسۇن؟

ــ گەپ شۇ يەردە.

ــ تەبىئىي شەكىللەنگەن بولسا كېرەك، ــ دېدى ئابدۇراھمان.

ــ مەنمۇ ئۇنىڭ جايلاشقان ئورنىغا قاراپ ئادەم چىقالىشىغا ئىشەنگىم كەلمىدى، بىراق، كىشىلەردە ئۇنى بۇرۇنقى ئادەملەر ياسىغان دېگەن ئېتقاد بارىكەن، شۇنى نەزەردە تۇتقاندا نەخ مەيداننى كۆرۈپ ئاندىن بىر نېمە دېمىسە، دۇرۇس بولمايدۇ[1].

ــ بىز ئۇ يەرنى تەكشۈرۈپ كۆرمەمدۇق؟ ــ دەپ قىزىقتى سابىت.

ــ ياق، ئوغلۇم، بۇ قېتىم مەنزىلىمىز ۋە سەپەردىكى مەخسىدىمىز ئۇ ئەمەس، ئۇ يەرنى تەكشۈرۈشكە بۇنداق چىققىلى بولمايدۇ. ئەمما بۇ ئىشنى يېقىن كەلگۈسىدە چوقۇم قىلىمىز. ۋەتىنىمىز زېمىنىدىكى تاغ ـ ئىدىرلاردا سىرلىق نەرسىلە ئاز ئەمەس، ھەممىسىنىڭ سىرىنى سىلەر

---

[1] مۇئەللىپ 1985 ـ يىل 24ـ25ـ مايدا مەزكۇر تاققا چىقىپ زىيارەت قىلغانىدى. بۇ جەريانىدا خەلق ئارىسىدىكى گەپلەرنىڭ ئەپسانە ئىكەنلىكىنى، «مىھراپ»نىڭ ۋولقان كۆپۈكچىلىرىنىڭ يېرىلىشىدىن شەكىللەنگەنلىكىنى جەزىملەشتۈرۈپ قايتىقانىدى. ــ ئا.

ئاچىسىلەر. مۇشۇ تاغ ھەققىدە تېخى نى ـ نى ئاڭلىغۇلۇقلار بار. بۇنى بىز بۇگۈن قونۇدۇغان سۆگەت بۇلاققا بارغاندا ئاڭلايسىلەر، ــ تەۋپىق جىددى پوزىتسىيىسىدە، ئەمما مۇلايىم ئاۋازدا شۇنداق دېدى.

بۇ چاغدا ئۇلار جىگدە بۇلاققا يېتىپ كەلگەندى. جىگدە بۇلاق دارا تاغ ئېتىكىدىكى دەسلەپكى يېشىل نۇقتىدى. ئۇ گويا بىر يوغان قارا تون ئۈستىدىكى يېشىل تۈگمىگە ئوخشايتتى. مۇشۇ چەكسىز قاقاس ساي ۋە گىياھ ئۈنمەس ئۈيۈل تاشلىق تاغلار بىلەن قاپلانغان مۇھىتتا ئۇ ھەقىقەتەنمۇ بىر مۆجىزە ئىدى. بۇ يەردە جىگدىلىك بولغاچقا شۇنداق نام بېرىلگەنمۇ قانداق، ھەر ھالدا ئىسمىنىڭ نېمە بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، بۇ يەر چوپانلارنىڭ ئەڭ ياخشى تۇرالغۇلىرىدىن بىرىدى.

ئىزچىلار بۇلاق سۈيىدىن قېنىپ ئىچىۋېلىشقاندىن كېيىن يەنە سەپىرىنى داۋام قىلدى. قوياش دارا تاغنىڭ تىك چوققىلىرى ئۈستىگە بېرىپ قالغانىدى. شۇڭا تاغ چوققىلىرى تېخىمۇ ھەيۋەت، تېخىمۇ تىك، تېخىمۇ ئۇچلۇق، تېخىمۇ سۇرلۇك قارا رەڭدە كۆرۈنەتتى. تاغنىڭ قاپ بېلىدىكى «مېھراپ» بارغانسېرى يوغانراق ۋە تولۇقراق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئىزچىلاردا تاغ ھەققىدىكى قىزىقىش ئېشىپ، ھەر بىرى تاغ ھەققىدە ئاڭلىغان قىزىق پاراڭلىرىنى، ئەپسانىلەرنى سۆزلەپ باردى. شۇڭا سەپەرنىڭ ھارغىنلىقىمۇ بىلىنمەي سۆگەت بۇلاققا يېقىنلىشىپ قېلىشتى.

بۇ چاغدا يول سول تەرەپكە ئۆتكەن بولۇپ، دارا تاغ تەرەپتىن يىراقلىشىپ قالغانىدى. ئوڭ تەرەپتە ـ تاغ ئېتىكىدىكى پاكار ـ پاكار ئىدىرلار ئارىسىدا ياپ ـ يېشىل بوستانلىق كۆرۈنۈش بىلەنلا ئۇلار كەلكۈن ئېقىپ كەلگەن ساي بىلەن ئاشۇ يېشىللىق تەرەپكە بۇرۇلۇپ كېتىشتى. شۇ چاغدىلا ئۇلار ھەم ھېرىپ، ھەم ئېچىپ كەتكەنلىكلىرىنى ھېس قىلىشتى. پادىچى ئىتلىرىنىڭ قاۋاشلىرى گويا ئۇلارنىڭ ئىستىقبالىغا چىققان قەدىردان كىشىلىرىدىن بىشارەتتەك، ئۇلارنى ئۆز ئۆيلىرى ئىللىق قوينىغا تارتىپ تۇرغاندەك كۆڭۈللۈك تۇيغۇ پەيدا بولدى.

سۆگەت بۇلاقتا ئىككى ئائىلە بارىدى. بۇنىڭ بىرى قىرغىز ئائىلىسى، يەنە بىرى ئۇستۇنئاتۇشتىن كېلىپ ئورۇنلۇشۇپ، قالغان ئۇيغۇر چارۋىچى ئىدى. ھەر بىرسىنىڭ بالا- چاقىلىرى بىلەن قوشقاندا بۇ يەردە ئون نەچچە جان ياشايتتى.

ئىزچىلار سۆگەت بۇلاقنىڭ پاكار ۋە ئىنچىكە پەخشى تام بىلەن ئىھاتە قىلىنغان دائىرسىدىن يېشىللىق ئىچىگە كىرىپ كەلگەندە گويا ئۇزۇن مۇددەت يات يەرلەردە بۇيۇن قىسىپ يۈرگەن بالا ئانا ھۇزۇرىغا قايتىپ كەلگەندەك، چىم قاپلىغان چىمەنلىكتە مۇللاق ئېتىشىپ، بۇلاق سۈلىرىنى بىر- بىرىگە چېچىشىپ، يايراپ كېتىشتى. بۇ ئاجايىپ قوشۇندىن ھەيران بولغان چوپان ۋە ئۇنىڭ بالىلىرى بىر خىل كىينىگەن، چاچ قويغان بۇ بىر توپ ياشقا قارىشىپ قالدى. تەۋپىق دەرھال چوپاننىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام قىلدى ۋە ئۆزىنى تونۇشتۇردى. ھەمىشە يېنىدىن ئايرىمايدىغان خۇرۇم سومكىسىدىن تاتلىق- تۇرۇملەرنى ئېلىپ چوپاننىڭ بالىلىرىغا بەردى.

ــ تاغا، بۇ كىيكچاقلارنىڭ ئوينىقلاپ كەتكىنىنى قاراڭ، ــ دېدى تەۋپىق ئىزچىلارنى چوپان بوۋايغا كۆرسۈتۈپ، ــ ياشلىق قانداق ياخشى ھە! بولمىسا ھېرىپ كەلگەن سەپەرچى دېگەن دەم ئالماي قىغىتىپ يۈرەرمىدى.

تەۋپىقنىڭ ئېتىنى باغلاش بىلەن بولۇۋاتقان بوۋاي بۇ يېقىملىق مىھمانغا قاراپ كۈلۈپ قويدى ۋە:

ــ مەيلى ئوينىۋالسۇن، ــ دېدى ۋە ئارقا تەرەپتىكى ئېغىلدا مال سېغىۋاتقان ئايالىغا ۋارقىرىدى، ــ ھاي، ئانىسى، ئىتتىكراق تەۋرە، مېھمانلارغا چاي قاينات، بول!

ــ ئاۋارە بولماڭ تاغا، بىز ئۆزىمىزلا قولمۇ- قول قىلىپ كېتىمىز، ــ دېدى.

تەۋپىق ۋە ئىزچىلارغا قاراپ يىغىلىش كوماندىسى بەردى:

ــ ھازىر... ئول! ــ چىمەنلىكە قىيغىتىۋاتقانلار دەرھال چوپاننىڭ

ئىشىكى ئالدىدا جەڭگىۋار سەپ ھالىتىگە كەلدى، قۇربان ئىبراھىم، قۇربان جاپپار، ئەكبەر ئۇچىڭلار دەرھال چايغا تۆتۈش قىلىڭلار، ئابدۇراھمان، سەن ئۇچ ئىزچىنى ئېلىپ، مال- ۋارانىنى ھەيدەپ كېلىپ جايلاشتۇرۇشقا قارىشىپ بەرگىن. قالغانلار ئېغىلنى قۇرۇقدىۋېتىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار.

ئابدۇراھمان دەرھال ئۇچ ئىزچىنى ئېلىپ چوپانىنىڭ چوڭ بالىسىنى يول باشلاتقۇزۇپ يۈرۈپ كەتتى.

ــ ئىنىم، نىملەر قىلىش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ تۇر، كېچىلىك چۆپ تەييارلاش كېرەكمۇ؟ يەنە باشقا ئىش بولسىمۇ دە، ھە - ھۇ قىلىشىمىز، ــ دېدى ئۇ كېتىۋېتىپ، چوپانىنىڭ ئىتىمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ سوكۇلداپ مېڭىپ كەتتى.

چاي قايناتقۇچىلار ھويلىدىكى ئۇچاققا يوغان قازاننى ئېسىپ قولمۇ- قول چاي قاينىتىشقا كىرىشتى. يەنە بىر توپ ئىزچى قىرغىز چارۋىچىنىڭ ئىشلىرىغا قارىشىپ يۈرەتتى. تەۋپىق ساھىپخانلارنى گەپكە تۇتۇپ ئىشىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن، ئىش تەگمىگەن ئىزچىلارنى باشلاپ سۆگەت بۇلاقنىڭ ھەممە يېرىنى ئارىلاپ كۆرۈشكە كەتتى. سۆگەت بۇلاقتىكى بېدىلىك ئەتراپىدا ئۇۋۇمە دەرىخى كۆپ ئىدى، پىلىچىلىك ئۈچۈن پىلانلانغانمىكىن، ئەيتاۋۇر ئۇۋۇملىك بەرپا قىلىنغان ئىدى. بۇ دەشت چۆل ئىچىدىكى باغ ئىچىدە تەۋپىقنىڭ ئۇلانما تەسەۋۋۇرىغا تۇيۇقسىزلا تاھىر خەلىپەت، ئۇنىڭ باغۋەنلىكى، ئارقىدىن ئىلمىي بىر باغۋەنچىلىك قوشۇنى تەربىيىلەپ چىقىلسا چۆللەرنىمۇ باغقا ئايلاندۇرۇش قاتارلىقلار كەچتى؛ ئارقىدىن تاھىر خەلىپەتنىڭ بالىلارچە ساددىلىق ۋە سەممىيلىك بىلەن ئۆزىگە ئۇلاق ئۇلاشنى ئۇۋگەتكىنى كەچتى ھەم شۇئانلا «شۇ چاغدا ئۇلىغان ئۇلاقلىرىم نېمە بولغانكىن؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ دەرھال ئەتراپىدىن ئاللىكىمنى ئىزدەپ بويۇندىدى ۋە يېنىدىن نېرى بولمايدىغان سابىتقا كۆزى چۈشكەندە:

ــ ئېسىڭدە بارمۇ، بىز تاھىر خەلىپەتنىڭ بېغىدا ئۇلاق ئۇلىغاندۇق،

مېنىڭ ئۇ ئۇلاقلىرىم چىقتىمىكىن، خەۋىرىڭ بولدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى. سابىت ئۇستازىنىڭ مۇشۇ ئۇزۇملىكتە ئۇلانما تەسەۋۋۇرىنىڭ نەلەرگە كەتكىنىنى تەخمىن قىلدى ۋە جاۋاپ بەردى:

ــ يېرىمى چىقىپتۇ، يېرىمى قۇرۇپ قاپتۇ.

ــ شۇنداقمۇ؟ دېمەك مەندە باغۋەنچىلىك تالانتى يوقكەندە!؟

ــ نېمىشقا؟ خېلى- خېلى باغۋەننىڭ ئۇلاقلىرىمۇ شۇنداق بولۇدۇ، ئەپەندىم، يېرىمى چىققىنى مۇۋەپپىقىيىتىگىز، ــ دېدى سابىت سەممىيلىك بىلەن.

ــ شۇنداقمۇ؟ ئەمىسە ھەر يىل ھەپىلىشىپ تۇرسام بولغۇدەك، ــ تەۋىپىق بالىلاردەك خوش بولۇپ كەتتى ۋە سابىتنىڭ زەبەردەست بەستىگە تايىنۇبلىپ، چىمەنلىك ئەتراپىنى ئايلىنىشنى داۋام قىلدى.

چىم بىلەن قاپلانغان يانتۇلۇقتىن نۇرغۇن ئۇششاق بۇلاقلار ئېقىپ چىقىپ، تۆۋەندە بىر ئېرىققا جەم بولاتتى. بۇ يانتۇلۇقنىڭ ھەممە يېرى ياپ- يېشىل جۇلالىنىپ تۇرغان چۆپلۈك ئىدى. تۆۋەن تەرەپ بولسا ئىككى موچە كېلىدىغان تېرىلغۇ يەر بولۇپ، ئۇ يەرگە بېدە تېرىلغان. ئېرىق بويلىرى، يېڭىدىن قويۇلغان سۆگەتلەر ۋە جىگدىلەر باراقسان بولۇپ كەتكەن، كۆڭۈلدىكىدەك سايا ھەت ئورنى بولۇپ قالغانىدى. بۇ چەكسىز دەشت باياۋان ئارىسىدىكى كىچىككىنە يېشىل ئارالنىڭ شىمال تەرىپىدە قىزغۇچ سېرىق توپىلىق ئىدرلىقلار، پەسرەك ئاق تاغلار، ئۇنىڭ ئارقىسىدا بولسا كۆكۈش قارا رەڭدىكى دارا تاغ تىزمىسى ئىدى. شەرق ۋە غەرب تەرەپلىرىمۇ تەدرىجى تۆۋەنلەپ كەتكەن يانتۇلۇق بولۇپ تاكى پاراللېل ياتقان ئىككى تاغ تىزمىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە بىر خىل تۆۋەنلەپ باراتتى.

ئۇلار بىردەمدىلا قاراساي ئۇستىدىكى مۇشۇ يېشىل«ياماق»نى ئايلىنىپ بولۇشتى. بۇ چاغدا چايمۇ قاينىغان، چوپانمۇ كەچقۇرۇنلۇق ئىشلىرىنى تۈگۈتۈپ، ئۆي ئالدىغا سېلىنغان ئۆچكە تېرىسى ئۈستىدە ئولتۇرغانىدى، چارۋىچىلارنىڭ بالىلىرى بولسا ئەتراپتا چۈرۈدەپ ئولتۇرۇپ،

تاغلىقلارغا خاس قىزىقىش بىلەن مېھمانلارنى كۈزەتمەكتىدى. مالنى قايتۇرۇپ كېلىشكە كەتكەنلەردىن ئابدۇراھمان بىلەن پادىچى بالا ئايرىلىپ قالغان ماللارنى تاپقىلى جىلغا ئىچىگە ئىچكىرلەپ كىرىپ كەتكەن بولۇپ، تېخى قايتىپ كەلمىگەنىدى.

ھەر ئىككى ئائىلىلىك چارۋىچى ئىزچىلار سەۋەبىدىن ئوپچى داستىخانغا جەم بولۇشتى. خالىغانلار سۈتلۈك چاي، خالىغانلار قېتىق ئېچىشتى. شۇنداقلا كۈلكە چاقچاقلار، لەتىپە، تەمسىللەرنى سۆزلۈشۈپ شۇنداق كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشتىكى، مۇشۇ كىچىكىنە ئۆتەڭدە ياشاپ كېلىۋاتقان چارۋىچىلار بۇ مىھمانلارنى ئەۋەتكەن خۇداغا ھەمدۇ- سانا ئېيتىپ قالدى. پەقەت تەۋپىقلا ئابدۇراھماندىن ئەنسىرەپ ئىشتىھاسىز ئولتۇراتتى.

خۇپتەن بولدى. قۇربان جاپپارنىڭ زىل ۋە يانچۇق ئاۋازى بۇ خىلۋەت تاغ ئارىسىدا جاراڭلاپ ئەزەن ئېيتتى. ئاندىن ئىزچىلار بىلەن چارۋىچىلار تەۋپىقنىڭ ئىماملىقىدا خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇشتى. نامازدىن كېيىن تەۋپىق يەنىلا كەيپسىز ھالدا ئۇن- تىنسىز بۇلاق تەرەپكە كەتتى. ئۇ بۇلاق بېشىدا ئولتۇرۇپ، يۈز-كۆزىنى يۇيۇپ كەچكى دىمقىتىن ئۆزىنى سەگىتتى. قارىيىپ كۆرۈنۈۋاتقان قېرى ئۇرۇمە ئارقىسىدىن ماراۋاتقان تولۇن ئايغا قاراپ خىيالغا كەتتى.

ئالاھەزەل ئىككى سائەتلەردىن كېيىن، تولۇن ئاي قېرى ئۇرۇمىنىڭ ئۈستىگە مىنەي دەپ قالغان چاغدا ئىتنىڭ قاۋغىنى، كۆپ ئۆتمەي ئۆي تەرەپتىن ئىزچىلارنىڭ ۋاڭ- چۈڭى ئاڭلاندى.

تەۋپىق ئالدىراپ تېز- تېز قەدەملەر بىلەن بۇ يەرگە كەلدى. ئابدۇراھمان ئېزىپ كەتكەن ماللارنى ئېلىپ كەلگەنىدى. پادىچى بالا ماللارنىڭ يا چىققىلى يا چۈشكىلى بولمايدىغان خەتەرلىك ئاسقا تېگىدە تۇرۇپ قالغىنىنى، ئۇلارنى ئېلىپ چىققىچە قانداق قىينالغانلىرىنى سۆزلەۋاتاتتى.

تەۋپىق ئۇ سۆزلەرگە قارىماي ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا، قۇربان جاپپارنى چاي

كەلتۇرۇشكە بۇيرىدى، ھەم يېنىكلەشكەندەك بولۇپ، ئۆزىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە غىزالاندى، ئۇ ئامان- ئېسەن قايتىپ كەلگەنلەرگە بىلىنىدۇرمەي قاراپ قوياتتى. ئابدۇراھمان خاتىرجەم كۆرۈنەتتى.

چايدىن كېيىن ئىزچىلار چاپسانلا ئۇيقۇغا كەتتى. تەۋپىق ئوچاق يېنىدا ئىككى پىشقەدەم بىلەن خېلى ئۇزاق سۆھبەتلەشتى. ئۇلار دارا تاغقا ئالاقىدار ھىكايىلەرنى سۆزلەپ بەردى.

چوپانلىقتا سۆزلەپ بېرىشچە مۇشۇ يېقىن ئەتراپتىكى جىلغا يېنىدىكى تەكشىلىكتە مۇڭغۇللارنىڭ قەۋرىستانلىقى بار ئىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا بۇ يەردە مۇڭغۇل ئىستىلاسى دەۋرىدە قانلىق جەڭلەر بولغان ئىكەن. مۇڭغۇللارنىڭ قەۋرىسى ئاشۇ جەڭدىن قالغانكەن[1]. جىلىغىنىڭ ئىچىدە يەنە بىر ئۇلۇغ كىشىنىڭ قەۋرىسى بارىكەن. ئېتىشلارغا قارىغاندا ئۇ زات سۇلتان سۇتۇقنىڭ ئۇرىقىدىن ئىمىش. كىشىلەر ئۇنى ھەزرەت مولام دەپ ئاتايدىكەن. سۆگەت بۇلاق ئاشۇ زاتنىڭ ئات باقارلىرى تۇرىدىغان يەر بۇلۇپ، ھازىرغا قەدەر ئاشۇ ئاتباقارنىڭ ئەۋلادلىرى بۇ يەرگە ئىگىدارچىلىق قىلىپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇ بوۋايمۇ ئاشۇ ئاتباقارنىڭ ئەۋلادى ئىكەن. ھازىرغىچە نۇرغۇن دەردى بار كىشىلەر ئاشۇ تاغ ئارىسىدىكى يالغۇز قەۋرە بېشىغا بېرىپ، مال ئۆلتۈرۈپ، ھاجەتنى ئېيتىپ، تىلەك تىلەپ ياغ پۇرۇتۇپ تۇرۇدىكەن. بۇ قەۋرىنىڭ قېشىدا يەنە ئەشىمزى بۇۋۇى پاتىمەمنىڭ چاچ تارىغان يېرىمۇ بارمىش. . . بوۋاي بۇ ھىكايىلەرنى بەكمۇ سىرلىق، مۇقەددەس، كارامەتلىك قىلىپ سۆزلەپ بەردى. تەۋپىق بوۋاينىڭ ساددا ئىخلاسىغا چېقىلىشنى، بۇنىڭ بىلەن

---

[1] پېقىر بىر قانچە دوستۇم بىلەن دارا تاغقا چىققاندا «مۇڭغۇل قەۋرىستانلىقى» دېيىلگەن جايدىن بىر قەۋۋرىنى ئېچىپ، جەسەتنىڭ دەپنە قىلىش ھالىتىنى تەكشۈرگەندە جەسەتنىڭ بېشى شىمالغا، يۈزى غەربكە قارىتىپ دەپنە قىلىنغانلىقىنى بۇ قەبرىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قەبرىسى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى .كېيىن مەلۇم بولدىكى، ئومۇمەن تاغ ئارىسىدىكى نامەلۇم قەبرىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاۋام خەلق «مۇڭغۇل قەۋرىسى» دەۋالىدىغان ئادەت باردىكەن، ـــ ئا.

ئۇنىڭ كۆڭلىگە شەك چۈشۈرۈپ، ئارىنى بۇزۇشنى، ئۇنىڭ بىلەن بۇ خۇراپىي ۋە شىرىك ئېتىقادنى تاشلاش ئۈستىدە تالىشىشنى خوپ كۆرمىدى. چۈنكى بۇنىڭغا ۋاقىت يار بەرمەيتى. ئەگەر بوۋاينىڭ كاللىسى ئايدىڭلىشىپ، توغرىنى قوبۇل قىلىشقا ئۇلگۈرمىگەندە، ئۇنىڭ كۆز قارىشىدا ئىزچىلارغا شەك بىلەن قاراش شەكىللىنىپ قالاتتى. شۇڭا ئۇ ئۇنىڭكىنى يالغان دەپ ئېنىق ئىپادە بىلدۈرمىسمۇ، شەرتلىك قىلىپ:

ــ ھاجەت ئۈچۈن ئاللاھقا يېلىنمەك بۇيرۇلغان، ئاللاھتىن باشقا ھەرقانداق مەخلۇق بالانى كۆتۈرۈۋېتىشكە، يارىدەم بېرىشكە ياكى بالا- قازا بېرىشكە قادىر ئەمەس، ــ دەپ قويدى.

شۇندىن كېيىن تەۋپىق بوۋايغا خەيرىلىك كەچ، ياخشى چۈش تىلەپ بۇلاق سۈيىدە يۇيۇنۇشقا كەتتى. ئۇ مۇزدەك بۇلاق سۈيىدە راھەتلىنىپ يۇيۇنۇپ بولۇپ، ئىزچىلارنىڭ بىر تەرىپىگە كېلىپ ئۇخلاشقا ياتتى.

3

ھەممىدىن كەچ ياتقىنىغا قارىماي تەۋپىق ھەممىدىن بۇرۇن ئورنىدىن تۇردى. بۇ چاغدا چوپانمۇ ئويغانمىغان، پەقەت ئۇنىڭ ئىتىلا ئورمان تەرەپتە ئايلىنىپ يۈرەتتى. تەۋپىق بۇلاق تەرەپكە ماڭغاندا ئىتمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتى. چىملىق دۆڭگە چىقىپ بۇلاق سۈيىدە يۇيۇنۇۋاتقان يوچۇن ئادەمگە قاراپ ئولتۇردى. ئاندىن يەنە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆي تەرەپكە كەلدى.

تەۋپىق سەپەر خالتىسىدىن بىر بۇردا قاتتىق نان ئېلىپ ئاغزىغا سالدى ۋە چاينىغاچ بېرىپ قۇربان جاپپارنى ئويغاتتى. ئاندىن ئۆزى يەنە سەھەرنىڭ سالقىندا ھاۋالانغاچ ئەتتىگەنلىك گىمناستىكا ئويناش ئۈچۈن دەرەخزارلىقنىڭ ئىچىگە قاراپ كەتتى.

كۆپ ئۆتمەي قۇربان جاپپارنىڭ ئۆزىگە خاس جاراڭلىق ئاۋازدا ئېيتقان

ئەزىنى جىم- جىت تاغ ئارىسىنى لەرزىگە كەلتۈردى. يىراق-يىراقلاردىن ئەكس سادا قايتىپ، بۇ ئاۋازنى تېخىمۇ سىرلىق، ھەيۋەتلىك تۈسكە كىرگۈزدى.

ئىزچىلار ۋە چوپانلار چاپسان ئورنىدىن تۇرۇشۇپ تاھارەت ئېلىشتى. چوپانلار بۇ يەردە ماكانلاشقاندىن بېرى كۆجۈم مەھەللىلەردىكىدەك بۇنداق جامائەت بولۇپ نامىز ئوقۇپ باقمىغاچقا، شۇ تاپتا ئاللىقانداق خوشاللىق ئىلكىدە ھاياجانلانماقتىدى.

ئۇلار نامىز ئوقۇپ بولغۇچىلا مېھمانلارنىڭ سەھەر يولغا ئاتلىنىدىغانلىقىنى بىلىدىغان چوپان ئايالىرى چاي قاينىتىپ داستىخان تەييالاپ قويۇشتى. بۇ قۇۋۇناق يولۇچىلارنى تۇققانلىرىدەك كۆرۈپ قېلىشقان ساھىپخانلار قايماق، سېرىق ماي، قۇرۇت قاتارلىق بىساتىدا بارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقىپ داستىخانغا تۆكتى. بۇ چاغدا يىگانە، جىم-جىتلىق ئىچىدە ئۆسكەن بالىلار ئۆز ئاكىلىرىدەك بولۇپ قالغان يىگىتلەرنىڭ ھازىرلا كېتىپ قالىدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ يەنە مۇشۇ جەزىرىدە قالىدىغانلىقىنى بىلىپ يىغلاشقىمۇ ئۇلگۈردى. بۇ ھالنى كۆرگەن ئاتا - ئانىلارنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ بۇزۇلدى. ئەممە ئۇلار قانچە ئويلاپمۇ بۇلارنىڭ باشقا ئۆتكۈنچىلەردىن نېمىسى ياخشىراق ئىكەنلىكىنى دەمال ئاڭقىرالماي ھەيرانىدى.

شۇڭا ئىزچىلار ئۇزاپ ماڭغاندا ئۇلارغا قۇرۇت، سېرىق مايلارنى يوللۇق تۇتتى. ھەم ئۇلارغا ئەگىشىپ خېلى ئۇزۇنغىچە ئۇزۇتۇپ كەلدى. ئاندىن بىر دۆڭ ئۈستىدە تۇرۇپ قول پۇلاڭلىتىپ قالدى. ئىزچىلار كەلكۈن ئېقىپ، ئۆتكەن سايى ئىچىدە گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ يوقۇلۇپ يىراقلاپ كەتكەندە چوپانلار ئۆزلىرىنى تۇنجى قېتىم ۋەھىملىك كويقاپ ئالدىدا يەككە-يىگانە قالغاندەك، قورقۇنۇچقا ئوخشاپ كېتىدىغان، يىتىمسىرەشتەك بىر خىل روھى- ھالەتكە بوغۇلۇپ قالدى.

تەۋپىق ئەمدى ئىزچىلارنى ئەركىن مېڭىشقا قويۇۋېتىپ، دارا تاغقا ئالاقىدار بارلىق ئەپسانە، رىۋايەتلەرنى سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى. بۇ

ربـــۇايەتلەر ئىزچىلارنـــى، بولۇپمـــۇ بـــۇ ســـەپتە بىللـــە كەلـــگەن يـــاش مۇئەللىملەرنى بەك قىزىقتۇردى. ئۇلار قاچانكى پۇرسەت بولسىلا بۇ يەرگە ئاتايىن كېلىپ كىشىلەر سىرلىق كۆرسۈتۈۋاتقان بۇ تاغنىڭ جىمى سىرىنى ئېچىشقا نىيەت قىلىشتى. ئۇلارنىڭ ئوتتەك قىزغىن پوزىتسىيىسى ئۇستازىنى بەكمۇ سۆيۈندۈردى. ئۇستازىنىڭ قەلبىدە شۇ چاغ بىر خىل ھاردۇقى چىققانىدەك تۇيغۇ ئويغانغان بولۇپ، بۇ تۇيغۇ ھەم ئۆز ئەمگىكىدىن قانائەت ھاسىل قىلىش تۇيغۇسىغا، ھەم ئاللىقانداق ئىشلاردىن خاتىرجەم بولۇش تۇيغۇسىغا ئوخشاش كېتەتتى. ئۇ ۋەتەننىڭ تاغ- دەريالىرىنى قىزغىن مۇھەببەت بىلەن سۆيۈدىغان ئىز باسارلىرى بولغانلىقىدىن سۆيۈنگەن، ئالدىنقىلار ئاخىرىغا ئېلىپ چىقالمىغان ئىشلارنى ئاخىرلاشتۇرۇش ئىرادىسىگە ئىگە ئەۋلادلارنىڭ مەيدانغا كېلىۋاتقىنىدىن، ۋەتەننىڭ تەقدىرى، مىللەتنىڭ ئىستىقبالى ھەققىدىكى ئەندىشىلىرى پەسلىگەنىدى.

ھاۋا ئوچۇق ئىدى. شۇڭا غەربىي جەنۇپ تەرەپتە سۇس تۇمانغا پۇركەنگەن مىڭيولنىڭ دەرەخلىرى كۆرۈندى. ئەمەلىيەتتە مىڭيولنى تۇمان قاپلىمىغان، پەقەت ئارىلىقنىڭ يىراقلىقىدىن شۇنداق كۆرۈنەتتى. توپا تاغ بىلەن دارا تاغ ئارىسىدىكى ساي، سۆگەت بۇلاقتا تۆگە لوكىسىدەك ئىگىزلىككە كۆتۈرۈلەتتى. مىڭيول تەرەپكىمۇ، توقاچلا تەرەپكىمۇ تەدرىجىي تۆۋەنلەيتى. ھازىر ئىزچىلار كېتىۋاتقان يول ئىلدى بولغاچقا مېڭىشقا ئاسان ئىدى. مىڭيولنىڭ دەرەخلىرىمۇ يىراقتا- ئاللىقانداق چوڭقۇرلۇقتا كۆرۈنەتتى.

ــ ئەپەندىم، ــ دەپ سوريدى ئەكبەر، ــ توققۇزاققا ماڭىدىغان يولنى بىلەمسىز؟

ــ نېمىشقا بىلمەيتتىم، بىلىمەن. چەتئەللىك تەكشۈرگۈچىلەر ئۆزىمىزگە يول باشلىتىپ، چۆل- جەزىرە، تاغ- ئىدىرلىرىمىزدا ئازماي تىمىسقاپ يۈرىدۇ- يۇ، بىز ئۆزىمىزنىڭ ۋەتىنىدە ئېزىپ قالساق سەت ئەمەسمۇ؟ كونىلاردا «يول سورىغان يولدىن ئازماس» دېگەن گەپ بارغۇ،

سوراپ ماڭمىز. ئالدىمىزدىكىسى مىڭيول. ئۇ يەردىن مۇشقا، ئۇ يەردىن ئۆستەڭبويىغا، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ زەمىنگە، ئاندىن توققۇزاققا بارىمىز.

يول تاكى مىڭيول يېزىسىغىچە تۆۋەنلەپ بارىدىغان بولغاچقا سەپەر ئاۋۇيتى. ئاندا- ساندا چوۋشۇپ چىقىدىغان كىچىك ئېقىنلار بارىدى. مانا شۇنداق ساي يولىدا تېخىمۇ قاتتىقراق ئىسىق بولاتتى. ئىسىق ۋە ئۇسسۇلۇق يولۇچىلارنى چاپسانلا چارچىتاتتى. لېكىن ئۇلار مىڭيول يېزىسىغا يېقىنلاشقاندا يەنە سەپلىرىنى تۈزەپ جەڭگىۋار ھالەتكە كەلدى ۋە مارشلار ياڭراتقان ھالدا يېزىغا كىرىپ كەلدى.

مىڭيولدا ئۇسسۇلۇق ئېچىپ، تاماق يەپ ۋە بىر ئاز دەم ئېلىشتى. ماغدىرىغا كەلگەندىن كېيىن مۇشقا قاراپ ئاتلاندى. ئەمدى ئۇلار بىر- بىرىگە تۇتۇشۇپ كەتكەن يېزا ـ كەنتلەر ئىچىدە ئېتىز ۋە ئۆستەڭلەر يانىلاپ شەرقىي جەنۇب يۆنۈلۈشىدە بۇرۇلۇپ مېڭىشاتتى. شۇڭا يولمۇ ئانچە ئۇزۇن بىلىنمىدى. كۆپ ئۆتمەي مۇش يېزىسى كۆرۈنەتتى، مۇشتىن ئۆستەڭ بويىغا قاراپ ماڭغانلىرىدا جەنۇب يۆنۈلۈشىدە بۇرۇلدى. ئۆستەڭ بويىدىن زەمىنگە قاراپ ماڭغاندا بولسا شەرقىي جەنۇپ تەرەپكە بۇرالدى. زەمىندىن توققۇزاقنىڭ دەل- دەرەخلىرى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

ئۇلار توققۇزاققا كىرىپ كەلگەندە قوياش دارا تاغ تىزمىسىنىڭ غەرپ تەرىپىدىكى چوققىلىرى ئۈستىدىن ئەڭ ئاخىرقى قىزغۇچ نۇرلىرىنىمۇ يىغىپ، تۇن ئەتراپقا پەردە يېيىشقا تەييارلانغاندى. ئۇلارنىڭ ناخشىسى كەچكى گۇگۇمدا جاڭگالدىن قايتقان پادىلارنىڭ سۈرەنلىرىنى بېسىپ چوۋشۇپ، قۇدرەت بىلەن جاراڭلاپ، بالىلار ۋە ئاياللارنى، ئاندىن ئەرلەرنى ئۆيلەردىن چىقىشقا جەلپ قىلدى.

ئۇلار توققۇزاق مائارىپ ئويۇشمىسىغا بارغاندا توققۇزاق مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىسمايىل ھەققى، ئابلا رازى قاتارلىق مائارىپچىلار ئۇلارنى كۈتۈۋالدى. تەۋپىق ئابلا رازىنى ئىلگىرى ئىكساق مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا كۆرگەنىدى. ئابلا رازى «ھەببىزادە دارىلمۇئەللىمىن»نىڭ دەسلەپكى ئوقۇغۇچىلىرىدىن بىرى بولۇپ، مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن

توققۇزاققا كېلىپ مەدەنى ئاقارتىش پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللۇنۇپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئوينىپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزىدىن ياشلاردا بولۇدۇغان بىر خىل قىزغىن ۋە تەخىرسىز نۇر بىلىنىپ تۇراتتى. ئەمما ئۇ ياش ئادەم ئەمەس، 40 ياشلاردىن ھالقىغان ئادەمدى. ئۇنىڭ يانىڭراق ئاۋازىدىمۇ بىر خىل شوخلۇق سېزىلىپ تۇراتتى. ئۇ مەمتىلى ئەپەندىنىڭ قولىنى قاتتىق قىسىپ تۇرۇپ چاقچاق بىلەن ئامانلاشتى:

ــ كەچ قالغان يولۇچىدەك ھولۇقۇپ كىتىپتىلىغۇ، ئىنىم؟ تەنلىرى سالامەتتۇ؟

ــ سالامەت، سىز بىلەن چېلىشقۇدەك ھالىم بار تېخى، ــ دېدى تەۋىق چاقچاق قىلىپ.

ــ بۇنىسى سەل ئېشىپ كەتتىمكىن، بولمىسا ئىسمايىل ئاكىلىرى باھا بېرىپ باقسۇن، قوللىرى تىترىگەندەك قىلۋاتامدۇ، ــ ئابلا رازى خۇرسەنچىلىكنى چاقچاق بىلەن ئىپادىلىدى.

ــ ياق، بۇ ھەرگىزمۇ ھېرىپ كەتكەنلىكىمدىن ئەمەس، سىزلەر بىلەن كۆرۈشكىنىمدىن ھاياجانلىنىۋاتىمەن.

ــ ھا ھا ..... پونىمۇ كېلىشتۇرۇپ ئېتىشنى بىلىلا، ئادەمنى ئالداشقىمۇ ئۇستا ئىكەنلا، ــ ئابلا رازى ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ مۇرىسىگە يېنىك شاپىلاقلىدى ۋە ئىزچىلار بىلەن بىر- بىرلەپ كۆرۈشتى، ــ قىممەتلىك مېھمانلىرىمىز، قېنى ئەمىسە مەرھەمەت قىلىشسىلا، مەكتەپنىڭ ھويلىسىغا، ــ دەپ ئۇلارنى باشلىدى.

ئۇلارنى توققۇزاق مائارىپ ئويۇشمىسى ئىنتايىن كاتتا داستىخان راستلاپ كۈتۈۋالدى ۋە تاماقتىن كېيىن ئىزچىلارنى قونالغۇغا جايلاشتۇردى. بۇ چاغدا ۋاقىت يېرىم كېچە بولغان، ئەتراپ تىمتاسلىققا چۆمگەن، پەقەت نامەلۇم جايدا چېكەتكە چىرىلدايتتى ۋە ئاللىقانداق يىراق بىر جايدا گاھ- گاھ ئىتلار قاۋايتتى. ھاۋا ئىنتايىن ئوچۇق، ئاسمان تىنىق سۈدەك سۈزۈك، يۇلتۇزلار پىلىلداپ تۇراتتى. سامان يولىمۇ ئوچۇق كۆرۈنەتتى. ئىزچىلار ئۇخلاشقا ياتقاندىن كېيىن تەۋىق ئىسمايىل

هەققىي، ئابلا رازىلار بىلەن پاراڭلىشىپ، پىكىر ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن ئۇلار بىلەن بىللە كەتتى. ھېچقانداق خوجايىنغا ياللانمىغان پاكىز ھۆكۈمەتتىن مائاش ئالمايدىغان پىدائى خىزمەتچىلەرنىڭ ئۇيقۇسىز تۈنلىرىدىن يەنە بىرى باشلاندى.

4

تەۋپىق ئىزچىلىرى توققۇزاقتا ئەتىسى بىر كۈن تۇرۇپ، توققۇزاق ئىزچىلىرى بىلەن بىللە پائالىيەت ئۆتكۈزدى. يەنە بىر قونۇپ ئەتىسى قەشقەر تەرەپكە يولغا چىقتى. شۇ كۈنى چۈشتە قىزىل دۆۋىگە ــ توختاجىنىڭ مەكتىپىگە كېلىپ ئارام ئېلىشتى. بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى مۇئەللىملەرگە كونا تونۇشلاردىندى. شۇڭا سايىپخان تەرەپ بىلەن مىھمان تەرەپ تۇزۇت تەكەللۇپسىزلا ئارىلىشىپ، ئەھۋاللىشىپ، گەپلىرى تۈگىمەي كەتتى. تاماقتىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپ ئىزچىلىرى ئايرىم- ئايرىم ماھارەت كۆرسۈتۈشتى. ئارقىدىن ئىككى تەرەپ ئىزچىلىرى بىللە پائالىيەت ئۆتكۈزدى، مۇسابىقىلەشتى.

ــ تەۋپىق كەچكە قالماي نوۋېشى مەكتەپكە كەتمەكچى بولغانىدى. شۇ چاغدا مەكتەپ ھويلىسىغا بىر ھارۋا كىرىپ كەلدى.

ــ بۇگۈن سىجاڭ قىزىل دۆۋىگە چىقىدىكەن ـ دە، ــ دېيىشتى قىزىل دۆۋە مۇئەللىملىرى.

ــ مەمتىلى ئەپەندى، ئەمدى سىجاڭ بىلەن كۆرۈشۈپ كەتسىلە، سىجاڭنىڭ ھارۋىسى كېلىپ قالدى، ئارقىدىن ئۆزىمۇ كېلىدۇ، ــ دېدى توختاجىمۇ سۆز قېتىپ. ھارۋا ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىدى. ھارۋىغا سۇۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن تىتراد[1] ۋە تۈرلۈك ئوقۇشلۇقلار،

---

[1] تىترەت ــ رۇسچە тетрадь سۆزىدىن، مەشق دەپتىرى، ــ ئا.

قېرىنداش، قەلەم، سىيا قاتارلىقلار قاچىلانغانىدى. مەخمۇد مۇھىتى ھەر قاچان قەشقەر ئەتراپىدىكى مەكتەپلەرنى زىيارەت قىلىپ بارسا دەپتەر، قەلەم قاتارلىق ئوقۇش قوراللىرى ئېلىپ كېلەتتى.

بۇ يەردىكى مۇئەللىملەر گەرچە ئارقىدىنلا مەھمۇد مۇھىتىنىڭ ئاتلىق يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلسىمۇ قەلبى سۆيۈنۈپ، نېمىگىدۇر تەشنا بولغاندەك ھارۋىكەشتىن.

ــ سجاڭ ئاتىمىز ئۆزى كەلمەمدۇ؟ ــ دەپ سورىشاتتى.

ــ كېلىۋاتىدۇ.

ــ تېنى تازىمۇ؟

ــ تازا بولغاندىمۇ قانداق دېمەملا،ــ ھارۋىكەش ئۆزىگە خاس تىلى بىلەن جاۋاب بېرەتتى.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى ئۇستىگىلا مەھمۇد مۇھىتى ئۆزىمۇ كېلىپ قالدى. ئاۋۋال مەكتەپ ھويلىسىغا ئىككى ئاتلىق مۇھاپىزەتچىسى كىرىپ كەلدى، ئارقىدىن مۇھىتىنىڭ ھەم ئېگىز، ھەم سېمىز ئېتى كۆرۈندى. سجاڭ ئات ئۇستىدە شۇنداق سۈرلۈك ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە ئىككى ئاتلىق مۇھاپىزەتچى كىردى. ئارقىدىكى ئاتلىقلار ھويلىغا كىرىپ بولۇشى بىلەنلا مەھمۇد مۇھىتى چاققانلىق بىلەن ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى. ئۇنىڭ بوي- بەستىگە ئانچە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان چاققان-يېنىك ھەركەت بىلەن ئاتتىن چۈشۈشلىرىدىمۇ بىر خىل ھەربىيلەرگە خاس جەسۇرلۇق، پىشقان ماھارەت بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئات تېزگىنىنى مۇھاپىزەتچىلەرگە بېرىپ پىيادە ماڭدى.

ئۇنىڭ ئىخسلاسمەنلىرى ــ مۇئەللىملەر ۋە ئىزچىلار ئۇنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭغانىدى، مەھمۇد مۇھىتى ئۇلارغا قول ئىشارىتى قىلىپ توختۇتۇپ قويدى.

ــ كەلمىسەڭلارمۇ بولۇدۇ. سىلەرنىڭ ئالدىڭلارغا كەلگۈچى بولغاندىكىن مەن باراي،ــ دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

ــ يوقسۇ، ئۆزلىرى بىزنى مۇشۇ يەرگىچە ئىزدەپ چىققان يەردە بىر

نەچچە قەدەم بولسىمۇ ئىستىقبالىلىرىغا بارساق نېمە بولاتتى.

ئۇلار بىر- بىرلەپ قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. سىجاڭ تەۋپىقنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

ــ توققۇزاقتىن ئەتىگەن چىققانمىدىڭىز؟ ــ دەپ سوردى ۋە ئاندىن دوستانىلىق بىلەن قوشۇپ قويدى،ــ ئابلا رازى سىزنى رازى قىلىپ ئۇزاتقاندۇ؟

سىجاڭ ھەممەيلەن بىلەن كۆرۈشۈپ، تېنچلىق سورۇشۇپ ۋە بىر- ئىككى ئېغىزدىن چاقچاقلىشىپ بولغاندىن كېيىن:

ــ خوش، تەتىلنى يېغىدىغان ۋاقت بولغاندۇر؟ ــ دەپ سوردى.

ــ مانا بىز مەكتەپكە كېلىپ ئىزچىلار بىلەن كەم- كوتا ئىشلارنى قىلىپ يۇرۇپتىمىز، بۇگۈن ئەتە يېغىلىساقمىكەن،ــ دېدى مۇھەممەت ئىمىناخۇن.

ــ شۇنداق بولسۇن، بالىلارنىڭ ئالدىراش ئىشىمۇ تۈگىدى، خامان ئېلىنىپ بولدى، ئەمدى بىكار ئوينىغاندىن كۆرە ئوقىسۇن. ئالدىمىزدا كەتكەنلەرنى قوغلاپ يېتىمىز دېسەك ئاز دەم ئېلىپ، كۆپرەك يۇگرىمەي بولمايدۇ. شۇنداقمۇ، مەمتىلى ئەپەندى!

ــ شۇنداق، سىجاڭ ئاتىمىز توغرا ئېيتىدۇ. دەم ئېلىش بىزگە تازا ياراشمايدۇ، ــ دېدى تەۋپىقمۇ ئۇنىڭ سۆزىنى ماقۇللاپ.

ئۇ تەۋپىققە قاراپ:

ــ خوش ئۆزىڭىزچۇ؟ بالىلارنى يۇرت كەزدۇرگىنىڭىز ياخشى بوپتۇ. سىز قانداق قىلماقچى؟ قايتىپ بېرىپلا بالىلارنى يېغامسىز؟

ــ شۇنداق، يېغىلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى.

ــ بىراق، بېرىپلا توينى قىلىۋېتىڭ، پىشىپ قالغان ئىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ يەنە.

ــ ئۇلگۈرىمىز،ــ دېدى تەۋپىق يېقىملىق كۈلۈمسىرەش بىلەن.

ــ سىز تەتىلنىمۇ كېيىنرەك قويۇۋەتتىڭىز، يېغىشنىمۇ كېيىنرەك يېغىڭ، سىزگە بىر قېتىم رۇخسەت. بۇنىڭسىز سىزنىڭ بېشىڭىزنى

ئوڭلىغىلى بولمىدى.

ــ بىراق، تەتىلنى يىغىش تويغا توسقۇنلۇق قىلمايدۇ، باشقىلار دەرسنى باشلاۋېرىدۇ.

ــ ئەمما بۇ قېتىم بەلگىلەنگەن تۇي ۋاقتىنى كېچىكتۈرسەڭىز خاپىلىق تارتىپ قالىسىز، ئۇقتىڭىزمۇ؟

باشقىلار كۆڭۈللۈك كۈلۈشتى.

ــ ئاتۇش بازىرى ھەققىدە بەك ياخشى تەرىپلەرنى ئاڭلايمەنغۇ؟ ئۇ تاپتىن چىققانلارنى قانداق ئادەم قىلدىڭىز؟

ــ ئەسلىدە ئادەملەردە ئەيىپ يوق، ئەيىپ زاماندا، ــ دېدى تەۋپىق ئەستايىدىل تەلەپپۇزدا، ــ زامان ياكى ھەر زاماندىكى باشلامچىلاردا. ئۇنىڭ ئۈستىگە بازار، شەھەر دېگەن ھەر تۈرلۈك ئادەملەرنىڭ توپلۇنىدىغان يېرى بولغاچقا بۇزۇقچىلىقمۇ شۇ يەرگە توپلۇنۇپ، جەمىيەتنىڭ يىغنىچاق كۆرۈنۈشى بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شەھەر ياكى بازار دېگەندە يېزىلارغا نىسبەتەن ئوقۇغان ئادەممۇ كۆپ بولغاچقا، جەمىيەتكە ئۇلگە بولۇشقىمۇ يېتىشىدۇ. مەشھەد دېگەن ئاتۇشنىڭ شەھرى ھېساپلىنىدۇ ئەمەسمۇ، شۇڭا ئۇ يەرگە يىغىلىپ قالغان نىجاسەتلەرنىڭ كۆپ بولۇشى مۇقەررەدى، نىجاسەتلەر تازىلانغان ھامان ئالتۇنلار پاقىراپ كۆرۈندى. شاگىرتلىرىم، ئىزچىلىرىم ئىچىدە مەشھەدتىن بولغانلار ئەڭ كۆپ، سەۋەبى بۇ يەردە ئوقۇغان، بىلگەن ئىنسانلارنىڭ كۆپ بولغانلىقىدىن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھازىر مەشھەد ئاتۇشنىڭ مەدەنىيەت، ئەخلاق، بىلىم مەركىزىگە ئايلاندى.

ــ ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن، ھەر بىر يۇرتنى ئەنە شۇنداق رەتكە سېلىۋېتىڭلار، ئىشىڭلارنى ئاللاھ قوللىسۇن، ــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى. ئاندىن، ــ ئۇنداق بولسا ئۇيۇشمىدىكىلەر مېنىڭ سوغاتلىرىمنى ئۆتكۈزۈۋالسۇن، قېنى سىز، بايا‌خۇن؟ ــ ئۇ ئۇيۇشما مۇدىرىنى كۆز نۇرى بىلەن ئىزلەپ تېپىپ دېدى،ــ ئادەم بەلگىلەڭلار.

بايا‌خۇن شۇئانلا ئەمىتاخۇننى دەپتەر- قەلەملەرنى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا

بۇيرۇندى.

ــ مېنىڭ سوغام ئۇچۇن بالىلار نېمە قايتۇرىدۇ؟ــ دەپ سورىدى مەھمۇد مۇھىتى ئاتىلارچە تەلەپپۇزدا.

ــ ئەگەر ۋاقتلىرى بولسا بالىلار مەش ئوينىپ بەرسۇن،ــ دېدى مۇھەممەد ئىمىناخۇن.

ــ سىز يىراقتىن كەلگەندىكىن قۇرۇق قول كەلمىگەنسىز؟ــ دەپ سورىدى سجاڭ تەۋپىققە بۇرۇلۇپ.

ــ ئەلۋەتتە قۇرۇق كەلمىدىم. مۇھەممەت ئىمىخاخۇنۇم مەش ئويۇنى تەقدىم قىلسا، مېنىڭ ئىزچىلىرىم كومىدىيە ئوينىپ بەرسۇن،ــ دېدى تەۋپىق روھلۇق ھالدا.

ــ ئەمىسە باشلاڭلار، بالىلارنى كۆرۈپ كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇراي.

شۇ چاغدا مەكتەپ ھويلىسىغا روزى بايۋەتچە ھەيدىگەن پوچتا كىرىپ كەلدى. مۇھەممەد ئىمىناخۇن شۇنىڭغا قاراپ قالغاندى. مەھمۇد مۇھىتى قوشۇمىسىنى تۇرۇپ:

ــ پىسەنت قىلماڭلار، سېرىق ساقال ئورۇس مېنىڭ ئىزىمنى ژىتىلاپ يۈرىدۇ، ئوينىۋېرىڭلار.

ــ Здравствуйте[1] ــ دېدى ئۇ چېقىر كۆزلىرىنى ئوغرىلاردەك ئوينۇتۇپ.

مۇئەللىملەر ئۇلار بىلەن سوغۇقلا كۆرۈشتى، مەھمۇد مۇھىتى چىراينىمۇ ئاچماي ئارقىسىنى قىلىپ تۇردى ۋە جەھلى قاتقان ھالدا روزى بايۋەتچىگە ۋارقىرىدى:

ــ ھەي، لومودى! مۇمىدەك مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرماي ھارۋاڭنى بىر ياققا تارتمامسەن! بالىلار مەش ئوينايدۇ.

روزى بايۋەچچە تېپىك يىگەن ئىتتەك پوچتىنى چەتكە تارتىپ مەيداننى بىكارلىغان ھامان قىزىل دۆۋە ئىزچىلىرى مەش ئوينىشىقا

---

[1] زىدراستۇۋىتې ــ رۇسچە ــ Здравствуйте ـ ياخشىمۇسىلەر (كۆپلۈك)، ــ ئا.

باشلىدى. ئۇلارنىڭ ھەربىلەردەك جەڭگىۋار سىپى، چاققان ھەربكەتلىرى ئەسلىدىمۇ ھېسىياتچان بولغان مەھمۇد مۇھتىننىڭ يۈرەكلىرىنى ئوينۇتۇپ، ئۇنى گاھ ئىستىقبال ھەققىدىكى شېرىن خىيال باغلىرىغا ئېلىپ كەتسە، گاھ مىللەتنىڭ ئويغۇنۇۋاتقان روھىدىن سۆيۈنۈپ ماختىنىش، ئىپتىخارلىنىش تۇيغۇسىغا چۆمۈلدۈرەتتى.

«ياق، بۇلار قۇل بولمايدۇ، بولماسلىقى كېرەك!... » دەپ ئويلايتى ئۇ مۇشتىنى چىڭ تۈگۈپ، تىرىغا ئۇرۇپ. ئۇنىڭ جەسەرلۇق، قەھرىمانلىق، شۇنداقلا مېھرىۋانلىق يېغىپ تۇرىدىغان بىر جۈپ يوغان كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلمەكتىدى. ئۇنىڭ زوقلۇنۇش، مەغرۇرلۇنۇش، ئۈمىدلىنىشىنىڭ مەھسۇلى بولغان كۆز يېشى سېرىق كالتە ساقاللىرىنىڭ ئارىسىدا تۇرۇپ قېلىپ ئۇزاققىچە پاراقىرايتتى. ئۇنىڭغا قارىغان ھەربىر بالا ئۇنىڭ كۆز يېشىنى كۆرۈپ سەبى كۆڭلىدە ئويلاتتى. «بۇ سىجاڭنىڭ دېگىنى ساراڭ ئادەممۇ؟ يوغانلا تۇرۇپ يىغلايدىكەن...»، بىراق، سىجاڭنىڭ كۆزى ئىدرىس بىلەن رىبالكونىڭ كۆزلىرىگە چۈشكەندە خوشاللىقى، ئۈمىدى يوققا چىققاندەك كەيپىسىزلىنىپ كېتەتتى.

قىزىل دۆۋە ئىزچىلىرىنىڭ مەش ئويۇنىدىن كېيىن تەۋپىق ئىزچىلىرى ساۋاتسىزلىق، خۇراپات ئەيىپلەنگەن كومىدىيىنى ئوينىدى. كومىدىيىدىكى جانلىق ھەرىكەت ۋە ھەجۋىي دىئالوگلار تاماشىبىنلارنى قوساقلىرىنى تۇتۇپ كۈلۈشكە مەجبۇر قىلاتتى، سىجاڭمۇ كۆز ياشلىرى مەڭزىدە تۇرۇپ قالغان ھالدا راسا ئېچىلىپ كۈلدى ۋە تەۋپىقنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋېلىپ:

ــ راست بابلاپسىز، لومودىلارنى! ئەتتەڭ، مەن سىزنىڭ بالىلىرىڭىز ئۈچۈن قۇرۇق كەپتىمەن، ئويۇننى بىكارغا كۆرۈدىغان بولدۇم،ــ دېدى.

ئۇيۇن تۈگىگەندىن كېيىن بالىلارنىڭ ھەممىسىگە رەخمەت ئېيتتى. باش رولىلارغا چىققان بالىلارنى يېنىغا چاقىرىپ پىشانىسىدىن سۆيدى. ئۇلارنى يەنىمۇ تىرىشىشقا رىغبەتلەندۈردى. ئاندىن تەۋپىق ئىزچىلىرىنىڭ ھەممىسگە قارىتىپ:

ــ مېنى كەچۈرگىلار، بالىلىرىم، سىلەرگە قورۇق كەپتىمەن، لېكىن كېتىدىغان ۋاقىتىڭلاردا سىلەرگىمۇ بىر ھارۋا دەپتەر- قەلەم قوشۇپ ماڭدۇرىمەن،ــ دېدى.

بالىلار ۋە ياش مۇئەللىملەر گېنىرال مايۇرلۇق فورمىسىدا ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈدىغان بۇ بەستلىك ئادەمنىڭ سۆز- ھەرىكىتىدىن قاتتىق تەسىرلىنىشتى. ئۇ ئابدۇراھمان شائىرنى تونۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ قولىنى ئۇزاق تۇتۇۋېلىپ كۆزىگە قاراپ، خۇددى نۇرغۇن گېپى بارەك تەمشەلدى - يۇ، ئەمما ھېچنەرسە دېمىدى. ئابدۇراھماننىڭ شائىرغا خاس ھېسىياتغا باي يۈرىكى چىداپ تۇرالماي ھەتتا بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

بۇ ئىشلاردىن كېيىن مەكتەپ سىجاڭ ئۈچۈن قوي سويۇپ، داستىخان قىلماقچى بولۇپ تەييارلىق قىلغان بولسىمۇ سىجاڭ رەت قىلدى:

ــ ئۇيۇشما ئىقتىسادىنى مېھماندارچىلىق ئوينىاپ بۇزۇپ- چېچىۋېتىشكە بولمايدۇ، ئۇ بالىلارنىڭ بايلىقى. بۇ ئازغىنە بايلىقنىڭ ئىشى كۆپ، ــ دېدى ئۇ ۋە ئاۋۋالقى سۈرلۈك قىياپىتىگە كىرىپ، مۇشاۋۇرى بىلەن ئىشتاپ باشلىقىغا قاراپمۇ قويماي، چاققان ھەرىكەتلەر بىلەن ئېتىغا مىنىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ماڭار چېغىدا تەۋپىق ئىزچىلىرىغا «قەرزدار» بولۇپ قالغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلەپ ئۇلارنىڭ ئاتۇشقا كېتىدىغان ۋاقتىنى سوراپ بىلىۋېلىشنى ئۇنۇتمىدى.

ئۇ كەتكەندىن كېيىن ئەپەندىلەر ئارىسىدا يەنە بىر پەس ئۇنىڭ تەرىپى بولدى.

تەۋپىق توختاجىنىڭ مېھمان دوستلۇق بىلەن كەچكى زىياپەت ئويۇشتۇرۇپ بېرىش نىيىتىگە رەخمەت ئېيتىپ، كەچلىك تاماققا نوۋېشى مەكتەپكە كەتمەك بولۇپ يولغا چىقتى. قىزىل دۆۋە ئىزچىلىرى ئاتۇش ئىزچىلىرىنى قۇمدەرۋازا ئالدىغىچە داغدۇغا بىلەن ئۇزۇتۇپ كېلىشتى.

ئون بەشىنچى باب

1

تەۋپىق شاگىرتىنىڭ توينى داغدۇغلىق ئۆتكۈزگىنى بىلەن ئۆزىنىڭ توينى جىم- جىتلا، ئاددىغىنا ئۆتكۈزدى. بۇنى ھېچكىم كۈتمىگەن ئىدى. «مەمتىلى ئەپەندىنىڭ توينىدا راسا تاماشا كۆرىدىكەنمىز» دەپ تۈپرىكىنى يۇتۇپ ئولتۇرۇشقان كىشىلەر ئاللىقانداق بىر نەرسىدىن قۇرۇق قېلىشقاندەك لەسسىدە بولۇپ قالدى. ھەتتا مەلىكزادمۇ تاسادىپىلىك ھېس قىلدى. كۆڭلى يېرىم بولغاندەك شۇكلەپ قالدى. ئىككىلا قىز قولدىشى بىلەن يىگىتنىڭ ئۆيىگە كەلگەن مەلىكزاد غېرىپلىق، گويا تۇتقۇنلاردەك سىقىلىش ھېس قىلدى. بىراق كەچتە يىگىتنى قېشىغا كىرىپ كەلگەندە ئۇنىڭ جىمى غەشلىكى تارقاپ كەتتى. ھەتتا شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىكتەك، شۇنداق بولغىنى تېخىمۇ ياخشى بولغاندەك ھېس قىلدى. ئۇنىڭ قەلبىدە پەيدا بولغان خۇشاللىق، ھاياجان، تارتىنىش، ئىزا تارتىش قاتارلىق تۇيغۇلار ئۇنى گاڭسا قىلىپ قويغاندى. شۇڭا ھوجرىسىغا كىرىپ كېلىۋاتقان جۆرىسىنى قانداق قارشى ئېلىشنى ــ ناز- كەرەشمە، سۈنئىي خاپىلىق، قېيداش ياكى خۇشاللىق بىلەن قارشى ئېلىشنى ئىلغا قىلالماي تۇرغىنىدا يىگىتنى ئۆزىنىڭ يېنىدا ھېس قىلدى. ھەتتا ئىسىسق نەپەسلىرى يۈزىگە ئۇرۇلغاندەك بولدى.

ــ ھاردىڭىزمۇ؟ ــ يىگىت ئۇنىڭدىن ئاۋۋال ئەھۋال سوردى.

مەلىكزاد مەڭدەپ قالدى بارلىق ئۇيغۇر خوتۇن- قىزلىرىدەك ئۇنىڭ ئېڭىدىمۇ «ئەر كىشى يېرىم خۇدا» ئىدى. ئۇنداقكەن ئۇ ئەرنى قارشى ئېلىپ ئورنىدىن تۇرمىقى، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرمىكى لازىمىدى. يەنە كېلىپ مەلىكزاد شىرىن چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ئىلگىرى خىيال

قىلىشقىمۇ جۇرئەت قىلالمايدىغان بەختكە ئېرىشكەن، ئۆزى ئاشىق بولغان كىشىنىڭ قوچىقىغا نېسىپ بولغانىدى، ئۇنىڭ تەرىپىدە بۇ كىشى بىر ئۇلۇغ مەبۇد ئىدىكى، مەلىكزاد ئۆزىنى ئۇنىڭغا دېدەك بولۇشقىمۇ يارىمايدىغاندەك ھېس قىلاتتى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ ئايالىغا ئايلانغاندا بۇنى چۈشۈمىكىن دەپ ئويلاپ قېلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. لېكىن ئۇ مەبۇدنىڭ ئاياقلىرىغا باش قويۇش ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتكىنىدىن بەك خىجىل بولدى. ئىچ- ئىچىدىن ئۆكۈنۈپ، ئۆزىنى كايىدى. بىراق شۇ چاغدا ئاستا- ئاستا كۆچلۈنۈشكە باشلىغان ۋە پۈتۈن قەلبىدە ھۆكۈمرانلىق ئورۇنغا چىقىۋاتقان قىزلىق مەغرۇرلىقى ئەمدى ئۇ خاتانى تۇرۇتۇشكە ۋە ئەپۇ سوراشقا يول قويمىدى. «ئەمدى ئۇ مېنىڭ بولدى، ئالدىرسامۇ، ئالدىرمىسامۇ مېنىڭ!... ». بۇ خىيال بىلەن ئۇ سۈنئىي قېيداش بىلەن تىوينى نېمىشقا كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا قالغۇدەك قىلمىغىنىدىن ئۆچ ئالماقچى بولدى.

ــ مەندىن رەنجىپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟

مەلىكزادنىڭ ۋۇجۇدى شۇركۈنۈپ كەتتى. ناتىقنىڭ ئۆزىگە خاس جەلپكار ئاۋازى ئۇنىڭدا مۇستەقىل ئويلاش ئىقتىدارىنى يوقۇتۇۋەتكەنىدى. ئەمدى ئۇ كەمكوتسىز ئەسىرگە، ئىخلاسمەنگە ئايلىنىپ كېتىش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ كارۋاتنىڭ بېشىدا كۆيۈپ تۇرغان، شامغا قارىۋالدى ۋە ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىمۇ شامدەك ئېرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇنى ئىككى ئوت كۆيدۈرەتتى، قىزلىق مەغرۇرلىقى «ئاسانلا قۇيرۇق تۇتقۇزماسلىق»قا ئۇندەيتتى، ئاخىر ئۇنىڭ سەۋر قاچىسى تاشتى. يىگىتنىڭ قوچىقىغا ئۆزىنى ئېتىشتىن مەغرۇرلۇق يەنە بىر قېتىم ساقلاپ قالدى، بۇ ئاخىرقى مۇداپىئە سېپى مۇنداق تەقلىتتە ئىپادىلەندى:

ــ سىلى ئادەمنى كۆزلىرىگە ئىلمىگەندەك.... ــ ئۇ ئەسلىدە نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى تازا ئوبدان ئويلۇنۇۋالمىغانلىقى ئۈچۈن، كارۋاتنىڭ شام تۇرغان پۈتىنى تىرنىقى بىلەن كىترلىتىپ بىردەم توختاپ سۆزىنى داۋام قىلىش ئۈچۈن گېپىنى ياسىدى. ئەمما يەنىلا نېمە

دەپ ئاخىرلاشتۇرۇشنى ئويلىنىۋالمىغانىدى، ــ بالدۇر ماڭا بىر ئېغىز «لام» دېمەستىن، خۇددى... سۆزلۈشۈپ، ماقۇللىشىپ قويغانىدەك، ئاكىلىرىغا ... نىزامىدىنكامغا دەپلا... ــ ئۇ پۈتۈنلەي باشقا بىر نېمىلەرنى دەۋاتاتتى.

ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك ئۇنىڭ مەمتىلىسى يېقىملىق كۈلدى. لېكىن بۇ كۈلكە ئۇنىڭ غۇرۇرىغا تەگمەيلا قالماي، بەلكى ئۇنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقىپ، ئۇنى تېخىمۇ سۆيۈندۈرىۋەتتى. ئۇ مەمتىلىنى دۇنيادا ئەڭ دانا، ئالدىن كۆرەر دەپ ئىشىنەتتى. ئويلىغىنىدەك ئۇ ھېلىمۇ ئاۋۇ گەپلەرگە ئىشەنمىدى.

ــ بىزنىڭ كۆزلىرىمىز ھەممىنى ئاللىقاچان دىيىشىپ بولغانىكەن، يەنە نېمە رەسمىيەتچىلىك؟

مەلىكىزادقا ھەقىقەتەنمۇ ئۇلار قاچاندۇر بىر يەردە بۇ گەپلەرنى ئوچۇق سۆزلۈشۈپ، بىرلىككە كېلىپ بولغانىدەك تويۇلدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ئۇ ئۆزىنىڭ نازۇك بىلىكىنى بىر ھارارەتلىك قولنىڭ ئالقىنىدا سەزگىنىدە غەلىتىلىك ھېس قىلمىدى. بەلكى بىلىكىنى بوش قويۇۋەتتى ھەم بېشىنى يېگىتنىڭ مۈرىسىگە قويۇۋالدى.

مەلىكىزاد يېگىتنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى ئاڭلىغاچ ئويلىدى: «ئۇ قانداق قىلىپ مېنى ئۆزىگە قارىتىۋالدى؟ نېمىشقا مەن...؟ » مەلىكىزاد بۇنى ئويلىيالمىدى. ئەمما ئۇ نۇرغۇن ئايالارنىڭ «مەمتىلى ئەپەندى» دېسە ئاغزىدىن شۆلگەي ئاقىدىغانلىقىنى بىلەتتى. نۇرغۇن ئايالار ئۇنىڭ ئىشقى پىراقىدا سارغىيىپ يۇرۇشكىنى ئۇنىڭغا سىر ئەمەسىدى، بەزىلىرى ئۇنىڭ ئالدىدا ھەسرەتلىرىنى تۆكۈشكەنىدى. ئەمدى ئۇنىڭدا بۇ خېرىدارلىق يېگىتنى تەخىرسىز قىزغىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولۇپ، ئۇنى تېخىمۇ چىڭراق قۇچاقلىدى.

بۇ چاغدا يېگىتمۇ ئۆز خىيالى بىلەن ئىدى. ئۇ شۇ تاپ ئەدىبەنى ئەسلىدى ۋە ئۇنىڭدىن خىيالىدا ئەپۇ سورىدى. رازىلىق ئالدى. خىيال ئىكرانىدا ئەدىبەنىڭ ياشقا تولغان كۆزلىرى مۆلدۈرلەپ تۇراتتى، «بوپتۇ،

بەختلىك بولۇڭ، بەربىر مېنى ئۆزىڭىزگە مۇناسىپ كۆرمەيتىڭىز...»

تەۋپىق سەل ئۆزىگە كەلگەندەك بولۇپ، مەلىكزادنى پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن سۆيدى ۋە:

ــ مەلىكەم، سىز ماڭا ئەۋەل بىر قىز تۇغۇپ بېرىڭ، بولامدۇ؟ مەن بىر ياخشى ئىسىم ئويلاپ قويدۇم، قىزىمىزغا ئەدىبە دەپ ئىسىم قويايلى، ــ دېدى.

مەلىكزاد تۇغۇشىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يۈزىنى چاڭگاللاپ تۇرۇۋالدى، تەۋپىق ئۇنىڭ سۈمبۈل چاچلىرى ئارىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان كەھرىۋادەك سۈزۈك بوينىغا قاراپ بىردەم تۇرىۋىدى، بايىتىن بېرى تەستە بېسىپ تۇرغان تۇيغۇلار كەلكۈنى كۆكرەك قەپىزىگە شىددەت بىلەن ئۇرۇلۇپ، ئۇنى ئۆزىنى تۇتۇپ تۇرۇش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم قىلدى. قوللىرى ئىختىيارسىز ھالدا قىزنىڭ بوينىغا قاراپ سوزۇلدى. قىز بىردەمدىلا ئۆزىنى كىچىك قىزچاقتەك يېنىك ھالدا يىگىتنىڭ قۇچىقىدا كۆردى. مەمتىلى ئۇنىڭ ئوتتۇر كەلگەن يېرىگە توختىماي سۆيۈپ، مەلىكزادنى نەپەس ئالالماس ھالغا كەلتۈرۈۋەتتى.

ــ ئەگەر دەسلەپكىسى ئوغۇل بولسىچۇ؟.... ــ تارتىنىپ تۇرۇپ سوريدى مەلىكزاد.

ــ ئوغۇل بولسا ئىسمىنى ئابدۇللا قويىمىز.

ــ نېمىشقا؟ بۇ ئىسىملار قانداقلارچە ئەسلىرىگە كېلىپ قالدى؟

ــ بىر تەرەپتىن ئابدۇللاھ دىنىي نۇقتىدىن ئەڭ ياخشى ئىسىم ھېساپلىنىدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن مەن تۈركىيىدە سەرگەردان بولۇپ يۈرگەندە شۇنداق ئىسىملىك بىر ۋەتەندىشىمنىڭ ياخشىلىقى بىلەن ئوقۇدۇم، قىيىن كۈنلەردىن قۇتۇلدۇم... ياخشىلىقنى ئۇنتۇش ئالىجاناپلىق ئەمەس.

ــ ئەدىبە ئابدۇللا دېگەن كىشىنىڭ ئايالىمۇ؟

ــ ياق، .... قىزى.

ــ قىزى؟

ــ ھەئە، ئابدۇللا ئەپەندىنىڭ ئايالى قازا قىلىپ كەتكەنىكەن، ئاتا-

بالا ئىككىسىلا يالغۇز ياشايتى.

ــ سىلى شۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇرغانمۇ؟

ــ ياق،... ئۇلار مېنىڭ ئوقۇش خىراجىتىمنى بەرگەن.

ــ ھە،... ــ مەلىكزادنىڭ يۇرىكىدە نېمىدۇر پەيدا بولۇپ، ساراسىمگە چۈشۈپ قالدى، ــ دېمەك،... ــ مەلىكزاد ئۇنىڭ مۇرىسىدىكى بېشىنى ئىتتىك كۆتەردى ۋە ئەلەم بىلەن يىگىتكە قارىدى، ــ دېمەك...؟ ــ بىراق ئۇ يىگىتنىڭ كۆزلىرىدە جىددىيلىك ۋە ساداقەتتىن باشقا نەرسىنى كۆرەلمىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇنىڭدا بىر خىل قارىغۇلارچە رەشىق پەيدا بولغان بولۇپ، بۇنى ئېنىق ئېيتالمىسىمۇ ئۇ يەنىلا يۇرەكتە ساقلىناتتى. ئۇ ئۆزى ئۇلۇغ بىلگەن بىر ئادەم ئالدىدا ھە دېگەندە رەشىق ئىپادىسىنى كۆرسۈتۈپ، ئۆزىنى چۈشۈرگۈسى كەلمىدى. بۇنداق ئۇششاق چۈپرەندىلىكلەر ئۇنىڭ يولدىشىغا ھېچ يار اشمايدىغاندەك قىلاتتى.

مۇھەببەتتىكى مەرتلىك ۋىسالدىن ئۈمىدى ئۆزۈلگەنلەردە كىشىنى ھەيران قالدۇرۇدىغان دەرىجىدە پەيدا بولغىنى بىلەن، ۋىسالغا ئېرىشكۈچىلەردە شەخسىيەتچىلىك ئۈستۈنلۈكتە تۇراتتى. خۇددى شۇنىڭدەك مەلىكزادمۇ ئۆز مەمتىلىسىنىڭ پەقەت ئۆزىگىلا تەئەللۇق بولۇشىنى، ئۇنىڭ ئۆزىنىلا سويۇشنى ئىستەيتتى. مۇمكىن بولسا ھەتتا ئۇ باشقا ئايالارنىڭ ئىسمىنىمۇ بىلمىسە.

بىراق ئۇ چوڭقۇرراق ئويلاپ كۆرۈۋىدى، ئۇنىڭ قىزغانچۇقلۇقى تولىمۇ تۇترۇقسىز ئىكەن. بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ كۈندىشى تولىمۇ يىراقتا بولۇپ، ئۇنىڭغا دەخلىسى يوقىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئەگەر تەۋپىقنىڭ كۆڭلىدە ئۇنىڭغا ئورۇن بولغان بولسا بۇ يەرگە كەلمەس ئىدى... شۇلارنى ئويلاپ غەشلىكتىن سەل يېشىلگەندەك بولدى.

ــ نېمە، جىم بولۇپ قالدىڭىزغۇ؟ ــ تەۋپىق ئالقانلىرى بىلەن مەلىكزادنىڭ ئىككى مەڭزىنى يېنىككىنە تۇتۇپ ئۆزىگە قارىتىپ سورىدى:

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

ــ سىلىنىڭ تىنىقلىرىنى ئاڭلاۋاتىمەن...

ــ شۇنداقمۇ؟ سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدىكىلەر ماڭا ئايان، ئايالارنىڭ نېمە ئويلاردا بولۇدۇغانلىقىنى چۈشۈنىمەن...

بۇ گەپ بىلەن مەلىكىزاد خىجىل بولۇپ، دەرھال سۆز ۋە ھەرىكىتى بىلەن ئۆزىنى ئاقلاشقا كىرىشتى. ئۇ تەۋپىقنىڭ بوينىغا گېرە سالغان ھالدا بېشىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە تېرىۋېلىپ، بالىلىق خۇلقى بىلەن ئەركىلەپ:

ــ بىلگىدەك نېمە ئىش بوپتۇ؟ جىم تۇرغۇنۇم يامان ئىشمۇ؟ بىلگەنلىرى يالغان! ــ دەپ سۆزلەشكە باشلىدى.

ــ ھە، بۇنىسى دۇرۇس، بۇگۈن دېگەن بىزنىڭ ۋىسالىمىز، باشقا خىياللاردا بولۇپ نېمە قىلىمىز، ۋىسال...

ئەمدى ئۇلار تومۇرلىرىدىكى قانلارنىڭ ئۇرغۇشىدىن پەيدا بولغان، تەخىرسىز ئىنتىلىش ئىلكىدە لەۋلىرىنى چۈپلەشتۈردى.

2

ئەمدى تېخىمۇ ياخشى بولدى، ئائىلىدىكى تۇرمۇش تەرتىپى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتى. گىمناستىكا، يۇيۇنۇش، بامدات نامىزى، رۇشتى مەكتەپتىكى ئەتتىگەنلىك گىمناستىكا، ئەتتىگەنلىك ناشتا كېسەل كۆرۈش،ــ مانا بۇلار خىزمەت ۋاقتىغا كىرمەيدىغان خىزمەتلەردى. ھەقىقىي كۈندۈلۈك خىزمەت كېسەل كۆرۈش ئاياقلاشقاندىن كېيىن باشلىناتتى.

تەۋپىق رۇشتى مەكتەپتىكى ئەتتىگەنلىك گىمناستىكىسىنى تۈگۈتۈپ ناشتا قىلاتتى. مەلىكىزادنىڭ ھەممىنى تەق قىلىپ قويغان داستىخاندا ئولتۇرۇپ ناشتا قىلاتتى. ئۇنىڭ كېسەل خېرىدارلىرى بۇ بىر جۈپ يېڭى ئەر- خوتۇنلارنىڭ چاي ئىچىپ بولۇدۇغان ۋاقتىنى بەك ئېنىق

بىلىۋالغان بولۇپ، ئازراق بالدۇر ياكى كېيىن قالماي كېلىشەتتى. شۇ ئارىلىقتا يېرىم سائەت ئۇنىڭ ئۆيى شاۋقۇن سۈرەنگە تولۇپ كېتەتتى. ئەممە ئۇلار تەرتىپسىز ئەمەسىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شاپائەتچىسىگە ئۇگۇنۇپ قېلىشقان، ئۇنىڭ تەرتىپنى ياخشى كۆرۈدىغانلىقىنى چۈشۈنەتتى. شۇڭا ئۇلار خۇددى چوڭ دوختۇرخانىلاردا نۆۋەت كۈتكەندەك ئاۋۋال ـ كېيىنلىك تەرتىپى بىلەن دوختۇرنىڭ ئالدىغا كىرەتتى. بالىلار ۋە ئاياللار ھەر قاچان خۇسۇسىيەتلىرىگە كۆرە ئاغزىنى شۇڭ تۇتالمايتتى، خالاس.

كېسەللەر كېسەل كۆرۈش ۋاقتىنىمۇ ياخشى ئىگەللىۋېلىشقان بولۇپ، ئاشۇ يېرىم سائەتتىن ئارتۇق ئاۋارىچىلىق تېپىپ بېرىشنى ھېچكىم خالىمايتتى. تەۋپىق كېسەل كۆرۈپ بولۇپلا شۇ كۈنى قەيەرگە بېرىش كېرەك بولسا دەرھال شۇ ياققا ئاتلىناتتى. ئەھۋالغا قاراپ يە ھىلال ئەھمەر سىزىلغان دورا سومكىسىنى، يا ماتىرىيال سالىدىغان خۇرۇم سومكىسىنى ۋە بەزىدە ھەر ئىككىسىنى ئالاتتى، دە، ماڭاتتى.

مانا مۇشۇ تەرتىپ ئۇنىڭ تويىدىن كېيىن تېخىمۇ ياخشى بولدى. دەسلەپ كېسەللەر ئەتتىگەندىلا يېڭى كېلىن بار ئۆيگە ئۈسۈپ كىرىشتىن تارتىنىشىپ، تەرتىپ قالايمىقانلىشىپ كەتكەندەك بولدى. بىراق، ساددا ئاق كۆڭۈل دېھقانلار چاپسانلا مەلىكزادىنىڭ خۇددى يولدىشىغا ئوخشاشلا ئالىجاناپ ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئىشلار ئىزىغا چۈشتى. تەۋپىق خىزمەتتىن قايتىپ كەلگەن ھامانلا مەلىكزاد ئۇنى ئالدىغا چىقىپ ھويلىدا كۈتۈۋالاتتى، قولىدىن سومكىنى ئېلىپ، يولدىشىنىڭ ئۈستى بېشىنى كۆزدىن كەچۈرەتتى. ئەگەر يىراق سەپەردىن كېلىپ ئۈستى بېشى چاڭ ـ توپا بولسا دەرھال ئىسىق سۇ ھازىرلاپ بېرەتتى. ئارقىدىن يەنە سوغۇق سۇ بېرەتتى. (ئۇ ئىنتايىن زىرەك ۋە ئەرنى كۈتۈشنى بىلىدىغان ئايال بولۇپ چىقتى، شۇڭا ئۇ ئۆز جۈرىسىنىڭ ئەڭ ئىنچىكە خۇسۇسىيەتلىرىنىمۇ، تۇرمۇش ئادەتلىرىنىمۇ بىلىۋالغانىدى)، ئالماشتۇرىدىغان كىيىملەر بولسا ھەر قاچان پاكىز

يۇيۇلۇپ، دەزماللىنىپ تەييار تۇراتتى. ئۇنىڭغا تەۋپىق ئەڭ ياخشى كۆرۈدىغان ئەتىر چېچىلاتتى.

تەۋپىق بولسا ئايالىنىڭ كۆيۈمچانلىقىغا قانداق جاۋاب قايتۇرۇش كويىدا هەلەك ئىدى. ئۇ ئالدىراش خىزمەت ئارىسىدىكى دەم ئېلىش پۇرسەتلىرىنى ئايالى بىلەن بىللە ئۆتكۈزۈش، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا بېغىشلايتتى. خىزمەتتىن كېلىپلا يېرىم سائەت دەم ئېلىشقا ئادەتلەنگەن بولۇپ، مۇشۇ يېرىم سائەت ئىچىدە مەلىكزادقا بېغىشلاپ تەمبۇر چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ بېرەتتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن چاقچاقلىشاتتى. مەلىكزاد ئۇنىڭ كۆڭۈللۈك چاقچاقلىرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئەمما بۇ چاقچاقلار، بۇنداق بىللە بولۇدۇغان چاغلار بەك قىسقا بولغاچقا ئۇنىڭ ئۇچۇن تولىمۇ قىممەتلىك ئىدى، ئۇ ئېرىنىڭ ئۆزىنى ئەركىلىتىپلا ئولتۇرمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ بەك ئالدىراش ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەچكە ياش ۋە مۇھەببەتكە تولغان قەلبى ئېرىنىڭ ۋىسالىغا قانمىسىمۇ، ئۇنىڭ خىزمەتلىرىدىن ۋە يەنە تۇگىمەس دەپتەر، كىتابلار دۆۋىسىدىكى ئۇگۇنۇش ۋە يېزىشلىرىدىن بىزارلىق هېس قىلمايتتى. ئۇ ئەل ئىچىدە شۇنچە ئىناۋەتلىك، قەدىر- قىممەتلىك يولدىشىنىڭ قىممىتى دەل ئاشۇ خىزمەتتە ئىكەنلىكىنى، ئەگەر ئۇ خىزمەتنى تاشلاپ ئۆزىنىڭ ئېتىكىگە باش قويۇپ تۇرۇۋالسا قىممىتى تۆگەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنداق بولۇشىنى ئۇنىڭ مەغرۇر يۈرىكى خاهلىمايتتى. چۈنكى ئۇ مەمتىلىنى چىرايلىق بولغىنىدىلا ئەمەس، ئاشۇنداق ئەلسۆيەر كىشى بولغىنى ئۈچۈنمۇ ياخشى كۆرۈپ قالغان - دە! بولۇپمۇ مەمتىلىنىڭ بىر ئەر بولۇش سۈپىتىدە شەخسىي مۇھەببىتىدىن هىچنېمىنى ئېلىپ قالماستىن ئۆزىگە بېغىشلايدىغانلىقىغمۇ جەزم قىلالايتى. دەل بۇنى تولۇق هىس قىلغىنى ئۈچۈن بىر قېتىم مەمتىلىنىڭ قىلغىلى قىلىق تاپالماي قېلىۋاتقانىدەك، ئامراقلىق ئىپادىلەشلىرىگە چىدىماي شۇنداق سورىغانىدى:

ــ بۇنچىۋالا ئاچكۆزلۈكلىرىگە قاراپ، سىلىنى شۇنچە ژىل بويتاق

ژۇرۇشـــكە قانـــداقمۇ ســـەۋر قىلالىغانـــدۇ، دەپ قـــالىمەن، راســـاتىنلا ســـەۋر قىلغانمىدىلە ياكى...

ـــ گۈمـانىڭىزغۇ يـوق، ئەمـما قەسـتەن سـوراۋاتقىنىڭىزنىمۇ بىلىـمەن. ســەۋر قىلالىشـىمىنىڭ ســىرىغا كەلسـەك، يـۇز قىزنىـڭ ۋەسـلىدىنىمۇ بەك مېنـى جەلـــپ قىلـــىدىغان مەۋزۇلـــىرىم بولغاچقـا، شـۇلار مېنـى ســەۋرگە ئۇندەپ، ماڭا كۇچ-قۇۋۋەت، چىدام ئاتا قىلىپ تۇرغانىدى.

مەلىكـــــزاد ھەمىشـــــە خۇشـــخۇي يۇرۇدىغـــان يولدىشـــىنى جىمـــى سەپداشـلىرى ئىچىـدە ئەڭ تولـۇق چۈشـۈنەتتى. ئۇنـاڭ خۇشـخۇي يـۇرگىنى بـىلەن يۇرىكىـدە ئـازاپ، كۆزىـدە يـاش بـارلىقىنى بىلەتتـى. خىزمىتىنـاڭ مىسلىسـز ئېغىرلىقىنى بىلەتتـى. شـۇڭا ئـۇ يولدىشـىنى خۇشـال قىلىـش ئۈچۈن ھەممە ئىشنى قىلىشقا تەييارىدى. گەرچە ئـۇ مەمتىلىدىن بـۇرۇنراق ياتسىمۇ ئۇخلىماستىن ئوغۇرلۇقچە ئـۇنى كۈزۈتـۈپ ياتـاتتى. ئەمـما ئۆزىنـاڭ ئۇخلىمىغـــانلىقىنى ھەرگىـــز چانـــدۇرمايتتى. ئۇنـــداق قىلمىســـا مەمتىلىســىنىڭ يەنە پاراكەنـدە بولۇدۇغـانلىقىنى بىلەتتـى- دە. ئـۇ سـۈزۈك بۇلاقتەك كۆزلىرىگە ئۇيقۇ بارمايدىغان يارىغـا ھەم ئـىچ ئاغرىتقـان، ھەم ئـۇنى «جېنىغـا ئىچـى ئاغرىمايـدىغان سـاراڭ» دەيـدىغان تـاتلىق ئەيـپلەش ئارىلاشـقان نەزەردە قـاراپلا ياتـاتتى. ئۇمـۇ مەمتىلىنىـڭ بېقىنىـدا، ئۇنـاڭ بوينىغا گېرە سېلىپ ئولتـۇرۇپ، ئۇنـاڭ بىـلەن ھـارغىنلىق ئـازابىنى تەڭ تارتىشـنى خـالايتى - يـۇ، بىـراق، كۆيۈمچـان ئېـرى ئـۇنى ئۇخلاۋېرىشـكە ئالـدىرىتاتتى. تېخى ھەمىشـە: «ئالدىراشـچىلىقتا ئـۆي ئىشـلىرىنى يـالغۇز سـىزگىلا تاشـلىۋەتتىم، ئەپـۇ قـىلارسـىز» دەپ تـۇراتتى. «تـوۋا، بـۇ ئادەمنـاڭ جېنـى تۆمـۇردىن سـوقۇلغان ئەمەسـتۇر؟ ئۇنـاڭ جېنىغـۇ چىدايـدۇ، پەقەت ۋاقتىلا يېتىشـمەيدۇ. ئەگەر ۋاقتـى يېتىشـىدىغان بولسـا ئـۆي ئىشـلىرىنىمۇ قىلاتتـى، ئەلـۋەتتە... » مەلىكـــزاد چـــىن يۇرىكـــدىن خۇداغـا يېلىنـــپ، ئېرىگە كۇچ-قۇۋۋەت، سالامەتلىك تىلەيتـى ھەم تېخى خـزمەت قىلىۋاتقـان ۋاقتىنـــى پـــاتراق ئۆتكـــۈزۈپ، دەم ئـــېلىش ۋاقتىغـــا بەركەت بېرىشـــىنىمۇ تىلەيتتـى. بىـراق، يەنە بـۇ ئادەمنـاڭ دەم ئېلىشـتا ۋاقتىغـا قـاراپ ئەمەس،

خـــزمەت پـلانـنـنـــاڭ ئورۇنلۇنـــۇش ئەھۋالـىغـا قـاراپ دەم ئالـــدىغانلىقىنى ئـــويلاپ، ئۆزىنـــاڭ ئاخمـقـانە تـلەكـلىرىـــدىن ئـــۆزى كۈلـــۈپ كېتەتتـــى. مەمتىلى ئەپەندىنىڭ كەچتە يەنە بىـر ناخشـىغا ئاھـاڭ ئىشـلەش ۋەزىپىسى يـاكى بىـر نەچـچە پـارچە شـېئىرنى قايتـا تۈزۈتـۈپ چىقىـش ۋەزىپىسـى، يـا بولمىسا «دىۋان» دىن مۇنچە بەت تەرجىـمە قىلىـش ۋەزىپىسـى بـولاتتى. ئەنە شۇ ۋەزىپە ئورۇنلانغانـدا ئاندىن خـزمەتتىن توختـايتتى. ئـۇ ھەرگـز سـائەت مانچىـدا ئـۇخلايمەن، دەپ بەلگىلىۋېلىـپ، ئىـش ئاقسـۇن- ئاقمىسـۇن شـۇ ۋاقىتتـا دەم ئېلىـۋەرمەيتتى. شـۇڭا مەيلـى بالـدۇر كەلسـۇن، مەيلـى يېـرىم كېچىدە كەلسۇن، ئۇ ھامان قىلماقچى بولغان ئىشنى پۈتكۈزەتتى.

كەچلىك ۋەزىپىسى تۈگىگەنـدە ئـۇ يېنىكلەشـكەندەك ئورنىـدىن تـۇرۇپ كېرىلەتتـى. مەلىكـــزاد ئۆنىـــاڭ ئەمـــدى دەم ئالـــدىغانلىقىنى ئەنە شـــۇ ھەرىكەتـتىن بىلىـۋالاتتى. بىـراق تەۋپىـق يېتىش ئالدىـدا سـرتقا چىقىـپ بىردەم سالقىنداپ، يۇلتۇزلار بىلەن يـاكى بۇلـۇتلار بىلەن ۋە يـاكى شامالـلار بىلەن سىردىشـۋالمىسا كـۆڭلى ئۈنىمـايتتى. ئـۇ ئېغىـر ئەقلى ئەمـگەك جەريانىـدا قانىنـــاڭ مـــېڭىگە ئاقـــدىغانلىقى، شـــۇ ھالـــدىلا يېتىۋالغانـــدا ئۇزاققىچە باش ئېسـلىپ، ئاغرىـپ ئـۇخلىغىلى بولمايـدىغانلىقىنى، شـۇڭا ھەر قاچـــان ئـــازراق ھەرىكەتلىـــنىش، ھـــاۋا ئالماشـــتۇرۇش زۆرۈرلىكىنـــى تەكىتلەيتـى. ئـۇ ھويلىـدا گىمناسـتىكا ئوينايـدىغان ئاشـۇ ئـون مىنـوت، مەلىكىزاد ئۈچۈن ئۆتۈپ كەتكەن پۈتۈن ئۆمرىدىنمۇ ئۇزاقراق تۇيۇلاتتى.

تەۋپىـق مەلىكىزادنـى ئويغىتىۋەتمەسـلىك ئۈچـۈن ئېھتىيـات بىـلەن ئۇنىـاڭ يېنىغا سوزۇلاتتى. بۇ چاغدا ئۇ يەنىلا خـاتىرە دەپتىـرى بىـلەن شـامنى ياسـتۇقنىـاڭ تـۈۋىگە قويـۇپ قويۇشـنى ئۇنۇتمـايتتى. مەلىكـزاد يالغانـدىن ئۇخلىغاندەك كۆزلىرىنى يۇمۇپ ياتسـمۇ بۇلارنىـاڭ ھەممىسـنى بىلەتتى. ئېرىنىـاڭ ئۇنى قىستاپ ئويغۇتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ناراق يېتىـپ، چىراقنـى ئۆچۈرۈشتىن ئاۋۋال بىـر ھازا ئـۆزىگە تىكىلىـپ، ھۆسـىن گـۈلزارىنى تاماشـا قىلىـدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتـى. ئۇنىـاڭ يالغانـدىن يۇمۇۋالغـان كـۆزلىرىگە تىكىلىـــپ، ئـــاق رۇخســـاردا تېخىمـــۇ روشـــەن كۆرۈنۈدىغـــان تـــال-تـــال

كىرىپىكلىرىنى قەلبىدە ئەركىلىتىشكە باشلىغاندا، مەلىكىزاد بۇنداق تىكىلىپ قاراشقا چىدىماي، خۇددى يۇزىدە سانسىز چۆمۈلە مېڭىۋاتقاندەك بولۇپ كېتەتتى ۋە ئاخىرى كۆزلىرىنى ئاچاتتى.

ــ ئۇخلىمىغانمىدىڭىز؟ــ تەۋپىقنىڭ تەسىرچان ئاۋازى ئۇنىڭ يۈرىكىنى دولقۇنلىتاتتى.

ــ تازا ئوبدان ئۇخلىغانتىم، سىلى قاراۋەرسىلە ئويغۇنۇپ كەتتىم.

— ھەي، تاڭ، كۆزلىرىڭىزغۇ ئۇخلاپ ئويغانغان ئادەمنىڭ كۆزىدەك ئەمەس.

ــ قانداق دەيلا؟

ــ چولپان يۇلتۇزدەك نۇرلۇق چاقناپ تۇرۇدۇ.

ــ ۋىيەي، تاڭ ئاتقۇدەك ۋاخ بولغاندىمۇ يەنە پاراڭ سېلىپ ئولتۇرىدۇيا، ما ئادەم، ئۇخلىسىلا ئەمدى.

ــ سىز ئۇخلاۋېرىڭ، كۈن بويى چولام تەگمىگەندىن ئەمدى بولسىمۇ سىزنى كۆرۈۋالاي، بىردەم...

ــ باش توخۇ بىلەن تەڭ ھەقىچان تۇرۇپ كېتىلا، بالدۇراق ئۇخلىسىلا بولاتتى.

ــ ئەنە، دېمىسەمۇ، شۇنداق بولغاندىكىن...

مەلىكىزاد گەپتىن- گەپ چىقىپ، ۋاقىت بولۇۋاتاتقىنىدىن سىقىلىپ كېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن چىراق ئۆچەتتى. ئۇ ھەر كۈنى ئاشۇ ۋاقىتتا ئېرى بىلەن قىلىشقان بىر نەچچە ئېغىز گەپتىن ئۇنىڭ ئەتە نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى پەملۇۋېلىپ، ئۇ ئەتتىگەنلىك گىمناستىكىغا مەكتەپكە چىقىپ كەتكەندە ئۇنىڭ شۇ كۈنلۈك ئىشىغا يارىشا تەييارلىق قىلىپ قوياتتى. كاتتايلاق، ئۈستۈنئاتۇش، ئاغۇ قاتارلىق يىراق يېزىلارغا بارماقچى بولسا ھامان دورا سومكىسىنى ئېلىۋالىدىغانلىقىنى بىلەتتى. بۇ كۈنى ئالماشتۇرۇلۇدىغان كىيىملەرمۇ تەييارلىناتتى. قەشقەرگە ئەگەر دورا ئېلىش ئۈچۈن بارمىسىلا دورا سومكىسىنى ئالماي باراتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى مەلىكىزادقا ياد بولۇپ كەتكەندى. ئۇنىڭ بۇنداق ئەتراپلىق

تەييارلىقىدىن رازى بولۇپ قەلبى سۆيۈنگەن ئېرى، سەپەرگە مېڭىش ئالدىدا ھەر قاچان ئۇنى تەشنالىق بىلەن ئۇزاق سۆيۈپ خوشلىشاتتى. بۇنداق ئەر- خوتۇنچۇلۇق مۇناسىۋەت ئاشۇ زامان، ئاشۇ ماكاندا ھەقىقەتەنمۇ بىر مۆجىزە ئىدى.

ئېرىگە بولغان ئىشتىياق مەلىكزادنىڭ قەلبىدە ئۇنىڭ ئىشلىرىغا نىسبەتەن قىزىقىش، مۇھەببەت ئويغاتقانىدى. ئۇ ھەر قاچان ئېرىنى ئاسراش تۈيغۇسى بىلەن يېنىپ، ئۇنىڭ بۇرۇنراق قايتىپ كېلىپ، بۇرۇنراق دەم ئېلىشنى ئېستىگىنىدە، ئېرىنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشنى تۈگەتمەستىن ئارام ئالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈنمۇ ئېزگۇ تىلەكلەرنى تىلەيتتى. ئۇنىڭ بىر كۈنلۈك ئىشىنىڭ تۈگۈشى، ئۇنىڭ شۇ كۈنلۈك دەم ئېلىشىنىڭ باشلىنىشى بولاتتى. ئۆمۈرلۈك خاتىرجەملىك تېخى بەك يىراقتىكى گەپ ئىدى. مەلىكزاد بۇ نۇقتىنى ئېرى بىلەن بولۇدۇغان قىسقا سۆھبەتلەردىن بىلەتتى. ئېرىنى ئاخىرقى ھېسابتا بىئارام قىلىپ تۇرغان ئىشنىڭ ناھايىتى جاپالىق، ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشۈنۈپ قالغانىدى. شۇڭا ئۇ ھەمىشە: «ئەگەر ئۇ جىمى غەم- غۇسىدىن قۇتۇلغاندا قانداق قىلارىدى؟... » دېگەندەك ئويلاردا بولاتتى ۋە ئۆزى بىلىدىغان ئۇششاق سۇرىلەرنى ئوقۇپ تۇرۇپ، پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ بىر كېچىدىلا ساۋادلىق بولۇپ بولۇشىنى، ئەتىسى ھازىرقى ئىلغار مىللەتلەرگە تەڭلىشىپ، ئۆگۈنى ئېشىپ كېتىشىنى، بۇ بەختسىز مىللەتنىڭ ئۇزۇل- كېسىل ئازادلىققا ئۇلۇشۇپ، خەندانە كۈلۈشىنى،... ۋە يەنە مەمتىلى ئەپەندى تەسەۋۋۇرلىرى بىلەن بېيىتىپ سۆزلەپ بېرىغان مەدەنىيەتلىك، ھۆر، ئەركىن، پاراۋان ئەلنىڭ بارلىققا كېلىشىنى تىلەيتى. مانا شۇندىلا ئۆز مەمتىلىسىنىڭ ئارزۇغا قېنىپ، تولۇق خاتىرجەملىككە ئېرىشىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

«ئاھ، خۇدا، ئۇيغۇرلارغا ئۆزەڭ مەدەت قىلغايسەن!... » ئۇنىڭ ئاغزى ئاشۇ سۆزگە كۆنۈپ قالغانىدى، ئۇنىڭ دۇئاسىمۇ، تىلىكىمۇ، ئويىمۇ شۇ

ئىدى.

مەمتىلى ئەپەندى ئۇنىڭ بۇ خىل نىداسىنى بىر نەچچە قېتىم ئاڭلاپ قالدى ۋە ئايالىغا بولغان ئىشقى- مۇھەببىتى تېخىمۇ ئاشتى. ئۇ ئۇيقۇ ئىزدەپ خىيال بىلەن يېتىپ، مەلىكزادىنىڭ ئېھتىيات بىلەن تىنىق چىقىرىپ، ئۇھ تارتىپ، ئۇلۇغ كىچىك تىنغىنىنى ئاڭلىدى ۋە ئۇنىڭ ئىچىدە ئاشۇ نىدانى دېگەنلىكىگە جەزم قىلىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ مەلىكزادقا شۇنداق ھېسداشلىقى، مۇھەببىتى ۋە ئامراقلىقى قوزغالدىكى، ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى. «ئۇنىڭغا قارىشىپ بېرىدىغان بىر بالا بولمىسا بولمايدۇ، مەن بۇنى پات ئارىدىلا ھەل قىلمىسام بولمىغۇدەك، شۇنداق، شۇنداق قىلىش كېرەك. ئۇنىڭغا ئەسقاتقۇدەك بىرسىنى ئىزچىلار ئىچىدىن تېپىپ، بالا قىلىۋالسام مېنىڭ يوقلۇقۇم بىلىنمەس...» ئۇ شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەندە كۆڭلى پاللىدە يورۇپ كەتكەندەك بولدى ۋە مەلىكزادنى قاتتىق قۇچاقلىدى، چۈنكى ئۇ ئايالىنىڭ تېخى ئۇخلىمىغانلىقىنى بىلىپ قالغانىدى...

ئەمدى ئۇ نامزات تاللاشقا باشلىدى. ئىزچىلارنىڭ چوڭلىرى بولمايتى. ئۇنداقتا دۇشمەنلەر يەنە نېمە ئىپلاس گەپلەرنى تاپمايدۇ، نېمە سۈيقەستلەردە بولمايدۇ. يەنە كېلىپ چوڭ بالىلارنى ئۆي ئىشىغا سېلىش شەخسىنىڭ ئىزىتى مەسلىسىگىمۇ تاقىلاتتى. چوڭ ئىزچىلار بۇنى ھار ئېلىشى ھەم مۇمكىن. شۇڭا ئۇ كىچىكلەر گۇرۇپپىسىنىڭ بارلىق ئىزچىلىرىنى بىر- بىرلەپ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ئاخىر ئۇ ئىزچىلارنىڭ ئەڭ كىچىكىگە بېرىپ توختىدى. بۇ بالا ناخشىنى ئوبدان ئېيتاتتى. تېز ئۇگۇنۇۋالالايتى، ساز چېلىشىمۇ قولىدىن كېلەتتى. يېشى كىچىك، ئۇسقىنىمۇ ۋىجىك بولغاچقا دىراما، كومىدىيەلەردە كۆپىنچە قىزلارنىڭ (ئايالىلارنىڭ) رولىغا چىقاتتى. «توغرا، شۇنى دادىسىدىن سورىۋالسام كەچلىرى ئۆيىدە ناخشىلارنى ئۇنىڭغا ئۇگەتسەم، ئۇ باشقىلارغا ئۇگەتسە شۇنداق قىلىپ ۋاقتىمىمۇ تېجىلىدىكەن بۇنى ئىسلىماخۇنغا ئېيتاي، ئۇ بالىنىڭ ئۆيىدىكىلەر بىلەن سۆزلەشسۇن... » ئەمدى ئۇ رەسمىي خاتىرجەم

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

بولغاندەك مەمنۇق بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

3

ئىسلامئاخۇن خەلپىتىم ئۇيۇشما نامىدىن تەۋپىقنىڭ تۇرمۇشىنى سەرەمجانلاشۇرۇش زۆرۈر دەپ قارىغاچقا، تەۋپىقنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپلا بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭمۇ ئويلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بالىنىڭ ئۆيىدىكىلەرگە خىزمەت ئىشلىمەك بولۇپ، شۇ ئانىلا ئابدۇراھمانھاجىم بىلەن بىللە كېتىشتى.

بالىنىڭ ئاتىسى ئۇلارنىڭ سۆزىنى خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى. ھەممىنى ئەتراپلىق ئويلىغان ئىسلىماخۇن بۇ ئىشنى نامىز جۇمەدە جامائەتنىڭ ئالدىدا ئېلان قىلىش ۋە جامائەتنىڭ دۇئاسىنى ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردى. شۇنداق بولغاندا ھەر خىل گەپ، چۆچەكلەر ئۇچۇن بىر باھانە قالمايتتى.

ئۇ كۈنى ئىزچىلار ۋە قۇمباغ جامائىتى قۇمباغ مەسچىتىدە نامىز ئوقۇپ بولۇشقاندىن كېيىن ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم تەۋپىقنىڭ خىزمەت ئالدىراشلىقى بىلەن ھەمىشە سىرتتا بولۇدۇغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇيۇشما ۋە بىر قىسىم يۇرت مۆتىۋەرلىرى ئويلىشىپ، ئىزچىلاردىن قاسىمنى كۆڭلىگە پۈككەنلىكىنى ئېيتتى.

ــ جامائەت دۇئا بەرسە، بالىنىڭ ئاتىسىمۇ دۇئا بەرسە، مەمتىلى ئەپەندىنىڭ نەزىرى ئىلىنگەن بۇ ئوغۇلنى ئۇنىڭغا بالا قىلىپ بەرسەك، ــ دېدى ئۇ ئاخىرىدا.

كۆپچۈلۈك بىردەم غۇلغۇلا قىلىشقىلى تۇرىۋېدى، ئارىدىن كىمدۇر بىرى:

ــ ئامىن! ....ــ دەپ ئۇن قاقتى. شۇنىڭ بىلەن كۆپچۈلۈك غۇلغۇلىسىنى توختۇتۇپ دۇئاغا قول كۆتەردى.

نامازدىن يانغاندا تەۋپىق بېقىۋېلىۋاتقان ئوغلىغا بۇگۈنلا نىزاخۇننىڭ ئۆيىگە كۆچۈپ بېرىشنى ئېيتىپ قويۇپ، بۇ خەۋەرنى مەلىكىزادقا ئېيتىش ئۈچۈن ئۆيگە ئالدىرىدى. ئالىجوقى گەپلىرى بىلەن غەۋغا كۆتۈرۈپ قاياققىدۇر ماڭغان راخمان ساراڭ ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ بىردەم ھايال قىلدى.

ــ يول بولسۇن، ئەپەندىم؟

ــ ئۆيگە، قانداق تۇرۇۋاتىسىز؟ دوستۇم.

ــ نەدىن يانىڭىز، ئەپەندىم؟

ــ نامازدىن، سىزچۇ، سىز نامازغا كىرمىدىڭىزغۇ؟

ــ نامازمۇ؟ ھە، نامازدا! سىلەر بەش ۋاق ئوقۇساڭلار، مەن ئون ئالتە ۋاق ئوقۇيمەن. ھا ھا ...ــ راخمان شۇنداق دەپلا يۇرۇپ كەتتى. ئارقا تەرەپتىن ئۇنىڭ تاغدىن- باغدىن ناخشىلىرى ئاڭلاندى:

سەن- سەن دۇنيا سەن دۇنيا،
كىمگە ۋاپا قىلدىڭسەن.
مەن- مەن دېگەن يارەننى،
يەر قوينىغا ئالدىڭسەن.

تەۋپىق بىردىنلا شۇكلەپ قالدى. ئۇنىڭ ھېسىياتچان قەلبىگە ئاللىقانداق روھى كۈلپەتلەر ھۇجۇم قىلغانىدى. ئۇ ئۆز تەسەۋۋۇرىدىكى گۈزەل كەلگۈسىدە راخمانغا ئوخشاشلارنى قانداق بەختلىك قىلىش ھەققىدە خىيالغا كەتتى. ئەمما ئۇ خىيالىنى ئاخىرىغا يەتكۈزەلمىدى.

ــ ئەپەندىم، تېچلىقمۇ...؟ــ دېگەن ئاۋاز ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلىۋەتتى ئۇنىڭ ئالدىدا پاشاخان پەرىشان ھالدا قاراپ تۇراتتى.

ــ...؟ــ تەۋپىق ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىدە قاراپ گەپ قىلماي كۈتۈپ تۇردى.

ــ توي قىلىۋاپسىز... مارەك بولسۇن...

ــ ئۆزلىرىدىن بولسۇن، سىزدەكلەرنى مېنىڭ ئىچ پۇشقۇمدىن باش قاتۇرۇپ بەك ئاۋارە بوپكەتمىسۇن دەپ توي قىلىۋالدىم...ــ ئۇ پاشاخانىڭ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

كەيپىياتىنى كۆزەتمەكتىدى.

ــ ئــۇ...ئــۇ ئىشــتىن...مەنــدىن ئــاغرىنىش ....تــوغرا، مەنــدىن ئاغرىنىشقا ھەققىڭىز با. نېمىشقا دېگەندە، ئەمەلىي ئەھۋالنى سىز بىلمەيسىز...

ــ يەنە نېمە ئەھۋال؟ چۈمبەلنىڭ ئىچىدە كىمنىڭ بارلىقىنى دەمسىز يا؟

ــ ياق...ھېلىقى شەرمەندە خوتۇن «ۋاي كۆيدۇم، ۋاي ئۆلدۇم» دەپ يالۋۇرۇپ، مېنى ئەلچى بولۇپ قويۇشقا شۇنچە قىپ كەتسە مەن راست دەپتىمەن، شۇڭا سىلىنى بويتاق يۇرۇۋاتىدۇ، بويتاقلىق دېگەن يامان، نىملا دېگەن بىلەن چوڭ بولغاندىكى بويتاقچىلىق دېگەن جاننى ئېلىپ جاڭگالدا قويۇدىغان ئىش دەپ ئويلاپ، سىزنى بىر قېتىم بولسىمۇ خوش بولۇپ قالسۇن دەپتىكەنمەن، نەدىن بىلەي، ئۇ خەقنىڭ دوپپامغا جىگدە سالغىنىنى...

ــ ئەھھە، بويتاقلىق يامان؟ بويتاقلىق يامان... سىز- زە بويتاقلىق يامان... دەپ ماڭا كۆيۈنۈپ خىزمىتىمدە بولغان ئىكەنسىز- دە؟

ــ ئەمدى ئــۇ ئىشــلارنى تىلغا ئالمىسىڭىز بوپتىكەن،... ئاخىرى ھېلىقىدەك چۈشكەندە خىزمىتىڭىزدە بولدۇم دەلمەدىم... شۇ ئىشتىن كېيىن مېنىڭ تارتقان ئەلەملىرىمنى ئاز دەمسىز...؟ــ پاشاخان كۆز يېشى قىلىشقا باشلىدى.

ــ خوش؟

ــ ئەركەك تۇغقانلار مېنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئۆلتۈرۈۋەتكىلى تاس قالدى، يۈزىمىزنى تۆكتۈك دەپ جېنىمنى ئالغىنى تاس قالدى. ئەمدى مېنى قەپەزدە باققان قۇشتەك تالا- تۇزگىمۇ چىقارمايدۇ، شۇ تاپ بۇ يەردە تۇرغۇنۇمنى كۆرۈپ قالسا يەنە تاياق يەيمەن،...ئەمما، تاياق يېسەممۇ سىزگە ئەھۋالىمنى بىر ئېيتاي، ئەپۇ سوراي دەپ... ــ پاشاخان كۆرگەن كۈنلىرىنى ئۇجۇر- بۇجىرىگىچە سۆزلەپ كۆز يېشى قىلدى.

ئاقكۆڭۈل تەۋپىق ئۇنىڭ ئاجىزلىقىغا ئىچ ئاغرىتىش بىلەن، ئۇنىڭ

ئىلگىرىكى بارلىق سەۋەنلىكلىرىنى ئۇنتۇپ كەتتى.

ــ بىزنىڭ ئادىتىمىزدە مەزلۇم خەقنىڭ تۇل ئولتۇرمىقى ئەيىپ سانىلىدۇ، سىز ياتلىق بولغان بولسىڭىز ھەممە گەپ سۆزدىن بىر يولى قۇتۇلاتتىڭىز.

ــ ماڭا قاراپ تۇرغان ئە(ئەر) نەدە دەيسىز؟ ئاجىزكەنمىز، ئەنىڭ ئۆيىگە ساڭا تىپگەي، دەپ بېرىۋالغىلى بولامدۇ؟... يەنە كېلىپ يامان ئاتلىقمۇ بولۇپ كەتتىم، خەقنىڭ كەينىگە چىرىپ...

تەۋپىقنىڭ كۆڭلىدىن سەمەد كىگىزچى لىپ قىلىپلا ئۆتتى. «بۇ ئىككى بويتاقنى بىر قىلىپ قويساق نېمە بولار؟ سەمەد ياۋاش، بۇ ھازارۇل ئۇنى بوزەك قىلماسمۇ؟... » ھەر ھالدا تەۋپىقنىڭ بۇ ئايالغا يەنىلا ھېسداشلىقى قوزغالدى، ئۇنىڭ دەردىگە يېتىش ئۆزىنىڭ بۇرچىدەك تويۇلدى.

ــ سىز «بويتاقلىق يامان» دەپ ماڭا كۆيۈنگەنتىڭىز، مەنمۇ سىزنىڭ بويتاقلىقىڭىزغا كۆيۈنۈپ قويسام نېمە دەيسىز؟

پاشاخان بۇنى مەسخىرە دەپ ئويلاپ بىچارىلىك بىلەن تەۋپىقنىڭ كۆزىگە تىكىلدى ۋە «ئۇنداق دېمەڭ، ئۇنداق دېمىسىڭىزچۇ؟» دېگەن ئىلتىجانى ئىپادىلىدى.

ــ راست دەۋاتىمەن، ــ دېدى ئۇ ئايالنى ئىشەندۈرۈپ،ــ مېنىڭ دەۋاتقىنىم ھالال نىكاھ. ئۇ يەردە ئەرچە ياسىنىۋالغان ئايال كىشىگە يولۇقۇپ قالمايسىز، ــ ئۇ گەپكە تەئەددى ئارىلاشتۇرغاچقا پاشاخان ھە دېگەندە ئىشەنمىدى. ئاخىر ئۇ ئەستايىدىللىق بىلەن دېدى، ــ بىر بويتاق دوستۇم بار، ئۆزى ھۇنەرۋەن، كىگىزچىلىك قىلىدۇ، ئۇچ بالىسى بار، ئايالى ئۆلۈپ كەتكەن ياۋاش ئادەم، ئۇنى بوزەك ئېتىپ، بالىلىرىنى ئۆگەيلىمەسلىككە ۋەدە قىلىسىڭىز، سىزنىڭ بېشىڭىزنى ئوڭلاپ، بۇ ساۋاپنىمۇ ئالماقچىمەن.

پاشاخان ياش تۆكۈپ تۇرۇپ، قەسەم قىلدى، ۋەدە بەردى.

ــ ياش تۇرۇپ تۇل قېلىپ، ئاز دەرت تاتتىممۇ؟ ئىلگىرىكىسى سایاق

چاغلىرىم، ئەمدى ھەر قانچە بولسىمۇ چوڭ بولغاندىمەن؟ بۇرۇنۇمغا نەچچە يەپ، ئىسسىق- سوغۇقنى كۆپ تارتقاندىكىن، يەنە نېمە...

ــ بولۇدۇ، كۆتۈپ تۇرۇڭ.

پاشاخان خۇدانىڭ نامىنى شىپى كەلتۈرۈپ ئەپەندىگە رەخمەت ھەشقاللا ئېيتىپ خوشلاشتى.

تەۋپىق تاكى كەلگىگە پاشاخانغا ئىچ ئاغرىتقان ھالدا ئۇنىڭ قايغۇ- ھەسرىتىگە قانداق دەرمان بولۇش ھەققىدە ئويلۇنۇپ ماڭدى.

مەلىكزاد ئادىتى بويىچە ھويلىدا ئۇنى كۆتۈپ تۇراتتى.

ــ نىمىنى ئويلۇنۇپ كېلىۋاتىلا؟

ــ ئويلىغىنىمنى سورىماڭ، خوشخەۋىرىمنى ئاڭلاڭ.

ــ نېمە خوشخەۋەر.؟

ــ بىر ئوغۇل بېقىۋالدىم، مەن يوق چاغلاردا قىينىلىپ قالمايدىغان بولدىڭىز، ئۇ ھازىرلار كېلىدۇ، قالغان گەپلەرنى كېيىن قىلىشايلى. ھازىر ئۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرلىنايلى،ــ دېدى ۋە مەلىكزادنىڭ مەڭزىگە لەۋلىرىنى يىنىككىنە تەگدۈرۈپ قويدى. ئۇنىڭ قولىدىن تۇتقىنىچە ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى.

ئون ئالتىنچى باب

1

غەيرەتسىز، ھىممەتسىز كىشى
ھېچقاچان ئولۇغلۇققا ئېرىشەلمەيدۇ.

ــ «قابۇسنامە»

سىنتەبىرنىڭ كىرىشى بىلەنلا يېزىلارنىڭ قوينى نېمەتكە تولغان داستىخاندەك بولۇپ كېتىدۇ. ھەممە مېۋە پىشىپ ۋايىغا يېتىدۇ. ئاتۇشنىڭ داڭلىق مېۋىسى شۇنداقلا جىمى ئۇيغۇر ئېلىدىكى مېۋىلەرنىڭمۇ ئەتىۋاسى بولغان ئەنجۇرنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق مېۋىسىمۇ ئاۋغۇستنىڭ ئاخىرىدىن پىششىقا باشلاپ، سىنتەبىرنىڭ مۇشۇ كۈنلىرىدە راسا تۆكمە بولۇدۇ. كەڭ يوپۇرماقلار ئۈستىگە ئەنجۇر شىرنىسى ئېقىپ قوياش نۇرىدا مەۋايىتتەك پارقىرايدۇ.

16ـ سىنتەبىر كۈنى تاڭ سەھەردە (يەكشەنبە كۈنىدى) تەۋپىق نامىز بامداتتىن قايتىپ كىرىپ بېقىۋالغان ئىزچى ئوغلى قاسىم بىلەن ناشتا قىلىشقا ئولتۇردى. مەلىكزاد ئۇنىڭ بۇگۈن قەشقەرگە «18ـسىنتەبىر» كۈنىدە بولۇدۇغان تەنتەربىيە پائالىيىتىگە بارىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭغا داستىخان سېلىۋېتىپ، ئېرىگە تەييارلىقلارنىڭ قانداق قىلىنغانلىقىدىن «مەلۇمات» قىلدى. «ئاتا ـ بالا» چاي ئىچىپ بولۇشىغلا بىر جانان تەخسىدە ئەنجۇر ئەپكېلىپ قويدى.

ــ ئەتتىگەندە مۇزدەك ۋاقتىدا تۆرت ـ بەشنى يېۋالسىلا، ــ دېدى ئۇ مۇھەببەت بىلەن يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئېرىگە تىكىپ، ئاندىن

تارتىنىپ تۇرغان قاسىمغا قاراپ،ــ سىلىمۇ ئالسىلا، ئايىرىم دىمىسەم ئولتۇرۇۋېرەمتىلە، ئەمدى مۇشۇ ئۆينىڭ بالىسى بولغاندىكىن گەپ كەتمىسۇن، ــ دېدى ئوچۇق- يورۇقلۇق بىلەن.

تەۋپىق ئايالىغا لەپ قىلىپ قارىۋالغاندىن كېيىن ئەنجۇرگە قول ئۇزاتتى، ۋە:

ــ سىزمۇ ئېلىڭ، بىللە يەيلى،ــ دېدى.

مەلىكىزاد ئۆزى ئۇچۇن بۇيرۇق ھېسابلىنىدىغان ئېرىنىڭ سۆزىنى ھەر قاچان ئىلىك ئالماي قالمايتتى. شۇڭا ئۇمۇ بىر تال ئەنجۇر ئالدى. ئالتۇندەك ئەنجۇرنىڭ بۇرنىدا ۋايىغا يېتىش بىلەن تېشىپ چىققان شىرنە بىر تال كەھرىۋا مارجاندەك پارقىراپ تۇراتتى.

تەۋپىق تاماق ئۇچۇن كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلمايتتى، ئېزىپ، شۇمۇپ، تەتۇر چاينىغاننى يامان كۆرەتتى. بۇگۈن ئۇ تېخىمۇ چاپسانراق ئەتتىگەنلىك ناشتىدىن بىكار بولۇپ قاسمنى بويامەتتىكى جەڭگۋار ئەترەتكە خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتتى. ئاندىن كېسەل كۆرسەتكۈچىلەرنى كۈتۈپ تۇرمايلا دورىلارنى راستىلاپ، قەغەزلەرگە ئوراشقا، ئۈستىگە دورىنىڭ تۈرى ۋە ئىشلىتىشنى يېزىشقا باشلىدى، دەل شۇ ئىش ئۈستىگە كېسەللەرنىڭ ئالدى يېتىپ كەلدى...

ئۇ بۇ ئىشلارنىمۇ مۇشۇ تەرتىپتە تۈگەتكەندىن كېيىن، رۇشتى مەكتەپكە كەتتى. ئۇ يەردە مۇئەللىملەرنىڭ تەييارلىقلىرىنى تەكشۈرۈپ، ئىزچىلارنى كۆزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، كاتتايلاقتىن مۇھەممەد دامۇللا ئېلىپ كەلگەن ئوقۇغۇچىلار سېپىنى كۆزدىن كەچۈردى، بۇ ئاردا مۇھەممەت دامۇللام بىلەن بىر- ئىككى ئېغىز ئامانلىشىپ، چاخچاقلىشۋېلىشقىمۇ پۇرسەت تاپتى. ئاندىن بۇ يەرگە جەم بولغانلارنى جەڭگۋار سەپلىرىنى بۇزماي كۈتۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇپ، ئۆزى ئاتلىق بويامەتكە بېرىپ«ئەلەمدارلار»نى كۆزدىن كەچۈرمەكچى بولدى. ئېلاخۇن ئۇنىڭ ئېتىنى توقۇپ تۇتۇپ تۇرغاندى.

ئۇ بۇيامەتكە يېتىپ بارغاندا بويامەت مەكتەپنىڭ سەيناسىدا

تەنھەركەتچىلەر جەڭگىۋار سەپ بولۇپ ئۇنى كۆتۈپ تۇرغانىدى. ئۇ دەرھال بۇ سەپنى نۆۋەتتىكى يۈرۈشكە مۇۋاپىق تۈزەشتۈرۈپ چىقتى. ھەر سەككىز ئادەمنى بىر گۇرۇپپا قىلدى. مۇشۇ سەككىز كىشىلىك گۇرۇپپىدىن تۆرتىگە بىردىن چاھار بېشى بەلگىلەندى. چاھار باشلىرى بوينىغا چۈچىلىق قىزىل شەلپەر ئېسىشتى. ھەربىر ئۇقۇغۇچى قوللىرىغا بىر كۆك، بىر قىزىل بايراق ئېلىشقان بولۇپ، بىر خىل فورمىدا كېيىنگەن بۇ قوشۇن تولىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى.

ــ دىققەت!ــ دەپ ۋارقىرىدى تەۋپىق جاراڭلىق ئاۋازدا، ــ ھازىر سىلەرنى ئون مىنۇت ئازاد قىلىمەن، ھەربىرىڭلار ئىككى تاختىدىن سامان قەغەز ئېلىۋېلىڭلار، دەم ئالغاندا قەغەزنى ئاستىڭلارغا قويۇپ ئولتۇرىسىلەر، كىيىمىڭلارنى كىر قىلىۋەتسەڭلار بولمايدۇ،ــ دېدى ۋە ھەربىي قوماندانلاردەك بۇيرۇق قىلدى،ــ تارقال!

ئۇقۇغۇچىلار تەرتىپ بىلەن، ۋاڭ- چۈۋاڭ قىلماستىن يۈگرۈشۈپ بېرىپ ياتاقلاردىن، سىنىپلاردىن سومكىلىرىنى ئېلىشقا كەتتى. ئۇلارنىڭ رەسمىي ئاتلىنىش ئۇچۇن تەييارلىنىشىغا ئون مىنۇتمۇ ۋاقىت كەتمىدى.

ــ ھازىر ــ دېدى تەۋپىق تەكشى سوزۇپ ۋارقىراپ،ــ ئول!

بۇلار مەخسۇس ھەربىي- تەلىم تەربىيە ئالغان ئوقۇغۇچىلار بولغاچقا بەشىيۇز كىشىنىڭ قاتارغا تىزىلىشى ھېچقانداق قالايمىغانچىلىق تۇغدۇرمىدى.

ــ ئىلەرى ئارش!- تۆرتتىن سەپ بولغان ئوقۇغۇچىلار بىر خىل رېتىمدا «گۇپ- گۇپ» قەدەم تاشلاپ، مەكتەپتىن يولغا قاراپ ئاتلاندى. نەي ۋە باراباننىڭ ساداسى ۋە دۇمباقنىڭ ھەيۋەتلىك گۇمبۇرلىشى، قەدەملەرنىڭ تەكشى گۇپۇلدىشى كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان دەرىجىدە رەتلىك ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن بويامەت مەكتەپنىڭ ئۆزىدىن بارىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ سېپى، قەدەم تاشلايتى.

ھەر سەككىز كىشىگە بىر گۇرۇپپا باشلىقى، ھەر 32 كىشىگە (تۆرت

سەككىز ــ سەككىزلىك تۆرت گۈرۈپپىغا) چاھار بېشى، ھەر 250 كىشىگە ئەترەت باشلىقى مەسئۇل ئىدى. قوشۇننىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا يانداپ ماڭغان تەۋپىق پۇتۇن قوشۇنغا كوماندا بېرىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ گاھ ئېتىنى دېۋىتىپ ئالدىغىراق كېتەتتى، گاھ ئارقىغا يېنىپ تەرتىپ تەكشۈرەتتى.

ئۇلار شۇ تەقلىدتتە تېجەن يېزىسىنى، ئىككى ساينى كېسىپ ئۆتۈپ مەشھەدكە يېتىپ كەلدى. بۇ يەدە ھەر قايسى يېزا مەكتەپلەردىن تاللانغان ئوقۇغۇچى ۋە ئوقۇتقۇچىلار كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇلار ھەزرەت سۇلتان جامەسىنىڭ كەڭ ھويلىسىدا يېگۈاشتىن بىر پۇتۇن سەپ تەشكىل قىلىپ، بىردەم مەش دەسسەشتى. مەخسۇس تەربىيىلىنىۋاتقان «ئەلەمدارلار» دىن باشقا 40 نەچچە نەپەر ئىزچى، ھەربىر مەكتەپتىن تاللانغان يېگى ماھىرلار، ئوقۇتقۇچىلار بولۇپ سەپەرگە 700 نەپەر ئادەم تەييارلانغاندى.

تەۋپىق ئۆز قوشۇننى دىققەت بىلەن كۈزەتكەندىن كېيىن نۇرۇللا خەلپىتىم بىلەن مۇھەممەد قارى زەكىدىن لاۋزىمات تەييارلىقىنى سۈرۈشتۈردى:

ــ يېتەرلىك نان، تۇز، سۇ ئېلىندىمۇ؟ قويچۇ؟ ھەممىسى ماڭدۇرۇلدىمۇ؟

ــ ماڭدۇرۇلدى، ھەممىسى مەسلىھەتىڭىزدىكى سان بويىچە بولدى.

ــ رەخمەت، خەلپىتىم ئەمىسە، يولغا!ــ ئۇ ئاتنى دېۋىتىپ سەپنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا توختىدى، ــ دىققەت! ئوڭغا بۇرۇلۇپ،...ئىلەرى ئارش!

تەۋپىق ئادەمنىڭ مۇھىتقا ماسلىششى ــ كېلىمات، سۇ، ئۇزۇقلۇقنىڭ بىرىكىشى بىلەن بىر «بىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق» ھاسىل بولۇدۇغانلىقى، كىشى يېگى مۇھىتقا كەلگەندە «سۇ ئىلغاش» ھادىسىسى يۈز بېرىپ، ئادەم بەدىنى يېگى مۇھىتقا پاسسىپ ئىنكاس قايتۇرۇدىغانلىقىنى نۇرغۇن ئەمەلىي مىسال، ئىلمىي ئاساسلار بىلەن چۈشەندۈرۈپ يولداشلارنى بارلىق يىمەكلىكنى بىللە ئېلىپ بېرىش

بىلەنلا قالماي، ئىچىدىغان سۈنىمۇ بىللە ئېلىپ بېرىشنىڭ توغرىلىقىغا ئىشەندۈرگەندى. خەلىق ئارىسىدىمۇ يېڭى مۇھىتتىكى بوشۇشۇش، ساقىسىز بولۇپ قېلىش ھادىسىنى «سۇ ئىلغاپتۇ» دەيدىغان ئادەت بار، تەۋپىق بىر ئادەمنىڭمۇ يېڭى مۇھىت تەسىرىدە ئاغرىپ سەپتىن چۈشۈپ قېلىشنى خاھلىمايتى. چۈنكى ئۇ تەييارلىغان مەش ئويۇنى ۋە تەنتەربىيە تۈرلىرى بىر ئادەمنىڭ كەملەپ قېلىشىمۇ ئومۇمىي نەتىجىگە تەسىر كۆرسۈتۈدىغان دەرىجىدە زىل جىپسىلاشتۇرۇلغاندى.

ئەنە شۇنداق قىلىپ ئۇلار سۈنتاغ تەرەپكە كەتكەن يول بىلەن يۈرۈپ كەتتى. يول بويىدا ئۆزلىرىنىڭ قەدىردان كىشىلىرىنى ئۇزۇتۇۋاتقانلار ئىچىدە مەلىكزادنىڭ زىلۋا قەددى كۆزگە چېلىقاتتى. ئۇ غىجىم رومىلىنى سەل قايرىۋېلىپ مەمتىلىنىڭ قېشىدىن ئۆتۈشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى. ئىچىدە بولسا ئادەتلىنىپ قالغان تىلەكلەر يادىلىناتتى. تەۋپىق ئۇنىڭ ئالدىدىن ئالدىراپ ئۆتۈپ كەتتى. كۆزلىرىمىز ئۇچراشسا ئۇنسىز خوشلىشارمىز دەپ ئۈمىد قىلغان مەلىكزاد بەكمۇ مەيۈسلەندى. ئۇنىڭ يۈرىكى بۇ ھەرىكەتچان ئادەمنى قايتا كۆرەلمەيدىغاندەك زىرىلداپ كەتتى. بىراق ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭ سۆيۈملۈكى يەنە شۇنداق ئالدىراشلىقى بىلەن ئارقىغا يانىدى ۋە مەلىكزادقا كۆزى چۈشۈپ، ئالدىراش كۈلۈمسىرەپ سالامنى ئىپادىلىدى. دە ئۆتۈپ كەتتى. مەلىكزاد شۇندىلا كۆڭلى ئارام تاپقاندەك چوڭقۇر تىندى. ئۇنى تېخىمۇ خوشال قىلغىنى مەمتىلى ئۇنىڭ ئالدىدىن يەنە بىر قېتىم ئۆتەتتى.

كۆپ ئۆتمەي تەۋپىق ئانچە ئالدىرىماي يەنە ئالغا قاراپ سەپنىڭ يېنىدا كەلدى. ئۇ بۇ قېتىم يول بويىدا تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى بىلەن كۆز ئۇچراشتۇرۇپ، باش لىڭشىتىپ، كۈلۈمسىرەپ خوشلاشتى. مەلىكزادقىمۇ ساداقەت ۋە سۆيگۈ مۇھەببەتكە تولغان نەزىرى بىلەن قاراپ، كۆزىنىڭ قۇيرىقىدىكى كىچىككىنە تاتۇقنى كۈلۈمسىرەشتىن پەيدا بولغان پۈرۈكلەرنىڭ ئارىسىدا غايىپ قىلىپ ئۇزاق قارىدى. ئەمدى بولسا، ھېلىلا چالا- پۇچۇق بىر نەزەر بىلەن خۇداغا شۈكرى ئېيتىقان ئايال، يەنە سۆيگۈ

ئاچلىقى بىلەن ئۆرتەندى، ئەمدى ئۇ مەمتىلىنى بوينىدىن قۇچاقلاپ، سۆيۈپ تۇرۇپ ئۇزۇتۇپ قويۇشنى ئىستەپ قالدى. لېكىن بۇ مۇمكىن ئەمەسدى.

مەلىكىزادنىڭ بېقىنىدا بىرسى مىدىرلاپ، ئالدىغا ئۆتمەكچى بولغانىدەك قىستالدى. مەلىكىزاد شېرىن ئارمان قۇچىقىدىن چىقىپ ئۆرۈلۈۋىدى، ئۇنىڭ يېنىدا گۈلدەك نازۇك ۋە گۈزەل بىر قىز كۆزىگە ياش ئالغان هالدا بىردەم ئۇنىڭغا ۋە بىر دەم ئۇزاپ كەتكەن سەپكە قاراپ تۇراتتى.

ــ هوي، چولپان كۆز، نېمە بولدى سىلىگە؟ چىدىۋايماتاملا، كەلمەسكە كەتكەندەك؟ــ دېدى مەلىكىزاد يېرىم بولغان كۆڭلىنى چاخچاق بىلەن ئاۋۇندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ. ــ كىمنى ئۇزىتىۋاتىلا؟

ــ هېلىقى ... نى، ئەپەندىمنىڭ شاگىرتى، سابىت، سابىتچۇ؟ ئاڭلىغانسىز؟

ــ هە،... بىلدىم، سىلەر هېلىقى تاهىر- زۆهرەلەركەنسىلەرغۇ؟! تويۇڭلارنىڭ داڭقىسىنى ئاڭلىغانتىم، ئۇ چاغدا مەن مەستۇرە بولغاچقا بارالمىدىم، ئەمما بەگ ئاكىمىز بېرىپ كەلگەن.

ــ هە، سىزمۇ ئاڭلاپتىكەنسىز - دە؟ شۇ...

ــ چىدىمايۋاتاملا؟ كەلمەسكە كەتمىگەندىكىن چىدىسىلا، ــ دېدى گۈلزادنى ياقتۇرۇپ قالغان مەلىكىزاد كونا تونۇشىغا گەپ قىلغانىدەك يېقىنلىق بىلەن.

ــ سىزمۇ مەندىن قالغۇچى ئەمەس تۇرۇپ نېمە دەيسىز ماڭا؟ قېلىنلىقىنى! ــ دېدى گۈلزادە كۆزىدىكى ياشنى سۈرتمەي كۈلۈپ. ئۇنىڭ بۇنداق هالىتى بەكمۇ گۈزەل، شۇنداقلا قارىمۇ- قارشىلىققا تولغان، يامغۇر يېغىۋاتقاندا كۈن چىققانىدەكلا يېقىملىق ئىدى.

ــ هوي، قاراڭلا، بۇنىڭ يامانلىقىنى! سابىت گەپ قىلمىغان بىلەن سىلىنىڭ تىللىرى بالاكەن جۇما،ــ مەلىكىزاد يېڭى ئەمەك تاپقانىدەك خوشال بولۇپ، ئۇنى قولتۇقلىدى ۋە،ــ جۇرسىلە، ماڭا هەمرا بولسىلا، بىر- بىرىمىزگە تەسەللى بولايلى،ــ دېدى دە، ئۇنى ئېلىپ ئۆي تەرەپكە كەتتى.

ئۇلار جامەنىڭ ئالدى بىلەن نىزاخۇننىڭ ئۆيى تەرىپىگە كېتىۋاتقاندا ئالدىدا ئىككى كىشىنىڭ ئىچى قارىلىق بىلەن قىلىشقان گەپلىرى قۇلىقىغا كىرىپ قالدى.

ــ مانا بۇنىڭ ئۆزى نەقىلا ئىسيان! شىڭ دۇبەن جانابلىرى بەرگەن ئازادلىققا ئاشۇنداق ھەشقاللا ئوقۇيدىكەن. دە! ھۆكۈمەتنىڭ چىرىكلىرىمۇ بۇنچىلىك ئەمەس، بۇلارنى يامانراق كۆردۈمغۇ، تەقسىر؟! خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي!..

ئۇنىڭ گوڭۇلداشلىرىدىن ياشىنىپ قالغان ئادەملەر ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. شىرىكى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تەستىقلاپ بىر نېمە دەي دېگىچە ئارقىسىدا ئادەم بارلىقىنى تۇيۇپ، زۇۋانى ئۆچۈپ، بىر تار كوچىغا بۇرۇلۇپ كېتىشتى.

2

تەۋپىقنىڭ 700 كىشىلىك ئەترىدى قۇمالتاغ بىلەن بەشكىرەمگە ئۆتۈپ دەم ئالدى. چۈشلۈك تاماققا بەشكىرەم بايلىرىدىن قارىھاجىمنىڭ ھويلىسىغا چۈشتى. قارىھاجىم تولىمۇ كاتتا باي. شۇنداقلا تەرەققىپەرۋەر ئادەم بولغاچقا ئۇلارنى ياخشى كۈتتى. ھەر بىر كىشىگە چوڭ جانان چىنىدە بىردىن سۈت بېرىلدى[1] .ئەمما مېھمانلار بۇنىڭدىن باشقا

[1] سۆھبەتداشلىرىم شۇ قېتىم قەشقەرگە بارغانلارنىڭ سانىنى مىڭ ئادەم دېيىشكەنىدى. قارىھاجىمنىڭ ئۆيىدىنلا مىڭ چىنە سۈت چىققانلىقى ئۇلارنى ھەيران قالدۇرۇپ، ئۇ كىشىنىڭ بايلىقىغا قول قويۇشقان ئىكەن. بىراق، قايتا- قايتا- تەكشۈرۈشلۈرۈم نەتىجىسىدە ئۇلارنىڭ مىڭ ئادەملىكىنى ئىسپاتلايدىغان ئىشەنچىلىك ئاساس تاپالمىدىم. بۇ سان شۇ شارائىت ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ 600 دىن ئارتۇق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىش تەس ئەمەش، چۈنكى بويامەتتە مەخسۇس تەربىيلىنىۋاتقان «ئەلەمدارلار» لا 500 كىشىدى ــ ئا.

نىيمەتلەرگە ئىغىز تەگمەي، ئۆزلىرىنىڭ نانلىرى بىلەن ئورۇقلاندى. قارىھاجىمنىڭ ئىلتىماسلىرىنى قايتىشتا ئورۇنداشقا سۈرۈپىرىپ، تەكەللۇپ بىلەن رەت قىلىشتى.

ئوقۇغۇچىلار سەپلىرىنى دەرھال ئەسلىگە كەلتۈرۈپ سەپىرىنى داۋام قىلىشتى. ئۇلار بەشكىرەمدىن ئۆتۈپ «غوجا چوڭنىڭ قۇملىقى»غا يېقىنلاشقاندا ئالدى تەرەپتىن ھەربىي ئوركىستىرنىڭ ھەيۋەتلىك كاناي-سۇنايلىرى ياڭراپ كەتتى. بۇ مەھمۇد مۇھىتى تەۋپىقنى قارشى ئېلىشقا چىقارغان ئەسكەرلەر ئىدى. ئەسكەرلەرگە روتا كوماندىرى ئابدىنىياز (ھازىر دېۋىزىيە ئىشتابىدا ئېچىلغان ھەربىي كۇرۇستا ئوقۇۋاتاتتى، بۇ كۇرستا بولسا يېقىندا سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئوقۇشنى تۈگۈتۈپ كەلگەن قۇربان نىياز، قۇربان سەئىدىلەر دەرس بېرەتتى) ئابدىنىيازنىڭ قارشى ئالغۇچى قىسىملىرى بىلەن بىللە زىيالىلاردىن يۈسۈپ ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئىزچىلىرى، ئەخمەد ئەپەندى، مەجىددىن ئەپەندى قاتارلىقلارمۇ كەلگەندى.

تەۋپىق يىراقتىنلا ئاتتىن چۈشۈپ، ئۆزەڭگىنى ئېلاخۇنغا تۇتقۇزدى - دە، كۈتۈپ تۇرغانلارنىڭ ئالدىغا ئۆزىگە خاس ئىتتىك قەدەم بىلەن يۈرۈپ كەتتى.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، قېرىنداشلار! ــ دېدى ئۇ ئاۋۋال سالام قىلىپ ۋە ئۇلار بىلەن بىر- بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

ــ ياخشىمۇسىز، دوستۇم، ئاۋۋال قېرى دوستىڭىزغا قول بېرىڭ، ــ دېدى مەجىددىن ئەپەندى چاقچاق بىلەن.

ــ ئەلۋەتتە چوڭىدىن كېلىدۇ - دە، تېخىچە ياشاۋاتامسىز؟ ــ تەۋپىقمۇ چاقچاق قىلىپ، ــ زىيا، ئۆزىڭىزچۇ؟ تىنچ تۇرغانسىز دوستۇم؟

ــ خۇداغا شۈكرى.

ــ ئەخمەد ئەپەندى، سىزنىڭ ئاۋازىڭىزنىڭ باھاسى تېخىمۇ ئۇرلەپ كەتكەندەك تۇرىدىغۇ؟

ــ ئۇنداقمۇ ئەمەس...

ــ ئەمسە نېمىشقا ئۇنىڭىز چىقمايدۇ؟

ــ مال كاسات، دېگەنلىرىنىڭ ئەكسىچە باھاغا يارىمايدۇ. شۇڭا بازارغا سېلىشنىڭ ھاجىتى يوق، ــ ئەخمەد ئەپەندى مەيۇسكىنە كۈلۈمسىرەپ جاۋاب بەردى.

ــ ھېچ بولمىسا مۇشۇنداقراق چاقچاق قىلىپ تۇرۇڭ، دوستۇم، ــ دېدى تەۋپىق ۋە ئابدىنىيارغا بۇرۇلدى، ــ ئوھوي، جەڭچى دوستىمىزمۇ يات ئادەم ئەمەسكەن، سىز يەكەندە ئەمەسمىدىڭىز؟ نېمە غوپۇر مىڭبېشى[1] سىزنى قوغلىۋەتكەنمۇ قانداق؟

ــ قوغلىۋەتتى دېسىمۇ بولۇدۇ، ــ دېدى ئابدىنىيازمۇ ئۇلارنىڭ چاقچاقلىرىغا قوشۇلغىنىدىن ئۆزىنى خوشال ھېس قىلىپ، ــ مەن ھازىر قۇربان نىيازلارنىڭ كۆرسىدا ئورۇسچىسىغا ھەربىي تەلىم ئېلىۋاتىمەن.

ــ ئالدىمىزغا چىققىنىڭىز ئۈچۈن رەھمەت.

ــ نېمىگە رەھمەت دەيسىز؟ رەھمەتنى سىزگە دېسە بولۇدۇكەن.

ــ نىمىگە؟ ــ دېدى تەۋپىق ئابدىنىيازنىڭ تەلەپپۇزىنى دوراپ چاقچاق ئارىلاش.

ــ مانا شۇنىڭغا، ــ دېدى ئابدىنىياز رېتىنى بۇزماي باراۋان ساداسىغا تەڭكەش قىلىپ مەش دەسسەۋاتقان ئوقۇغۇچىلار سېپىنى ئىشارە قىلىپ، ــ بۇنداق جەڭگۋار ھالەت، بۇنداق قاتتىق تەرتىپ بىزدەك ھەربىيلەردىمۇ يوق، بىلەمسىز، ئەپەندىم، سىز ئىنقىلاب ئۈچۈن راسا سەر خىل ئۇرۇقلارنى، پىدائىيلارنىلا تەربىيلىگەندەك تۇرىسىز. ھەم جەڭگۋار ھەم ئىلىملىك.

ــ بۇ ئۇنىڭ ھەممە قوشۇنى ئەمەس، تېخى، ــ دېدى يۇسۇپ ئەپەندى دوستى ئۈچۈن ماختىنىپ.

ــ مانا، گەپ مۇنداق ئەمەسمۇ، بۇلاردا پەقەت قۇرالىلا يوق، بولمىسا

---

[1] 6 ـ دىۋىزىيىنىڭ بىر پولكى ــ غوپۇر پولكوۋنىڭ پولكى ــ يەكەندە تۇراتتى. ئابدىنىياز شۇ پولكتا ئىدى، ــ ئا.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىدىن

هەربىيدىن نەرى كام؟ ماڭىمىزمۇ؟

ــ ماڭايلى، بىراق ئۇلاردا قورال بولمىغىنى بىلەن ئۇلار ئۇچۇن قورال يوچۇن ئەمەس.

ــ كەتكىچە بولغان ئارىلىقا سۆھبىتىڭىزدىن مەھرۇم قالدۇرماسسىز.

ــ دېدى ئابدىنىياز ۋە ئۆز قوشۇنلىرىنى دىققەتكە چاقىردى. ئوقۇغۇچىلار سىپىنىڭ ئىككى تەرىپىدە قوغداپ ماڭىدىغان قىلىپ تىزدى. ئاندىن مەمتىلى ئەپەندىگە، ــ قوشۇنلار تەييار بولدى، قوزغۇلۇشقا بۇيرۇق بېرىڭ، ــ دېدى.

ــ سىزدەك رەسمىي ھەربىي كوماندىر تۇرغاندا ماڭا نېمە؟ ئېلىپ مېڭىۋېرىڭ، ــ دېدى تەۋپىق خۇشخۇيلۇق بىلەن ــ سۆھبەتكە خۇمار بولسىڭىز مەن كەچتە مۇنۇ ئەپەندىلەر بىلەن بىرگە بولىمەن، بەلكىم نوۋېشىدا بولارمىز، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

قوشۇن سەپەرنى داۋام قىلدۇردى. تەۋپىق مەجىدىن، يۈسۈپ ۋە ئەخمەد ئەپەندىلەرگە ئۆزر ئېيتىپ:

ــ سىلەر بىلەن كەچتە بىراقلا پاراڭلىشىدىغان بولدۇق، ھازىرچە مەن ئۆز سىپىم بىلەن كەتتىم، ــ دېدى- دە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەدەم ھەرىكىتىنى كۈزەتكەچ سەپنى يانداپ كەتتى.

مەجىدىن ئەپەندى بىلەن يۈسۈپ ئەپەندىلەر سەپنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈشتى. قەشقەر ئىزچىلىرى بولسا چوڭ سەپكە قوشۇلۇپ يۈرۈپ كەتكەندى.

ــ ئەپەندىم، تەۋپىقنىڭ بۇ قوشۇنى (كۆز تەگمىسۇن) ھەقىقەتەنمۇ قالتىسقۇ؟ ــ دېدى مەجىدىن زوقلۇنۇپ.

ــ مەھمۇد مۇھىتى ئۇنىڭ شاگىردلىرىدىن چوڭ ئۇمىد كۈتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ مەمتىلىغا ھەممىدىن بەك ئامراق.

ــ توۋا، بۇ ئادەم 24 كەنتتىكى مەكتەپنىڭ ھەممىسىگە قاتناپ، يەنە جەمئىيەتنىڭ تەرتىپىگە يېتىشىپ، قايسى ۋاقىتلاردا بۇنچە كۆپ پىدائىنى تەييالىغاندۇ؟

ــ ئۇ مۇسابىقە ئۈچۈن كېلىۋاتامدۇ ياكى شە ئالغىلىمۇ؟ نېمە بۇنچە كۆپ ئادەم؟ بۇلارنىڭ ھەممىسىگە قىلىدىغان ئىش بارمىدۇ؟ پۈتۈن نوۋېشى مەكتەپ، قەشقەرنىڭ ئەڭ موھىم مەكتىپى تۇرۇغلۇق مۇراسىمغا قاتنىشىدىغانلار يۈزدىن ئاشمايدۇ، تەۋپىق- زە، تاماشا كۆرىدىغان، چاۋاك چېلىپ ئالقىشلاپ بېرىدىغانلارنىمۇ بىللە ئېلىپ كېلىۋاتامدۇ نېمە؟

ــ ئۆگۈنلىۋىككە كۆرىلا تېخى، ئۇلار قانداق ماھارەتلەرنى كۆرسىتىدىكىن. مەمتىلىنىڭ خىيالىغا كەلمەيدىغىنى يوق.

ــ بىخىل تەبىئەت...

ــ ئۇنىڭغا ھەسەت قىلىمەن، ئەمما بۇنى ھەسەت دېمەي ھەۋەس دېسىمۇ بولۇدۇ، ئەمما تەبىئەتنىڭ بىخىللىقىدىنلا ئاغرىنىمەن. مۇشۇنداق ئوغۇلبالىدىن ئوننى، يۈزنى، مىڭنى ياراتقان بولسا نېمە بولاتتى.

ــ قىزىقكەنلا- دە، دوختۇر، سىلى دوختۇر بولغاندىكىن ئەمەلىيراق گەپ قىلسىلا بولاتتى. قارىسام بەك خۇراپى ياكى رومانتىك بولۇپ كەتكەندەك كۆرىنىلا.

ــ رومانتىك بولۇش شائىرلارغىلا بەخشەندە قىلىنغانمىدى؟

ــ چېقىشىپلا تۇرىكەنلا، دوختۇر، سىلىگە چېقىشىش ئۈچۈن يەنە تەۋپىقنىڭ ئۆزىلا بولىشى كېرەككەن.

ــ بۇنچە كۆپ ئادەمنى قەيەرگە جايلاشتۇرۇش كېرەككىن؟ نەگە پاتىدۇ بۇلار؟ توختاجىنىڭ قوروسىغا كەتمىسە باشقا مەكتەپلەردە ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرغىدەك يەر يوق.

ــ ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدىن ئورۇنلاشتۇرمايلا يولغا چىقىدىغان ئادەمۇ؟ باشلىرىنى قاتۇرمىسىلا، ــ دېدى ئەخمەت ئەپەندى.

كەچكى شەپەق غەرىپتىكى تاغلار ئۈستىدە بولۇتلارنى ئالتۇن رەڭگە ۋە مىس رەڭگىگە كىرگۈزگەندە يول بويلىرىدىكى تېرەكلەرنىڭ كۆلەڭگىلىرى ئۇزۇراپ، ئۇ قاتتىكى ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىگە ياماشقاندى. ھەر قاچانقىدەك دېھقانلار يول بويلىرىغا يۈگرەپ چىقىشىپ، قوشۇننىڭ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىدىن

مېڭىشنى تاماشا قىلىشاتتى.

3

دۇشمەن بارلىق هىلىلەرنى ئىشلىتىپ، دەرمانى قالمىغاندا دوستلۇق زەنجىرىنى جىرىڭشىتىدۇ، بۇنداق چاغدا «دوستلۇق» بويىچە هېچقانداق دۇشمەن قىلالمايدىغان ئىشلارنى قىلغىلى بولۇدۇ.

ــ سەئدى «گۈلىستان»

تەۋپىق ئوقۇغۇچىلار بىلەن كەچلىك غىزا يەپ، ئۇلارنى ياتاقلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، قەشقەرلىك يولداشلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ كېلىش ئۈچۈن يېقىن شاگىردلىرىنى باشلاپ نوۋېشىغا كەلدى. دوستلىرى ئۇنى مۇشۇ يەردە كۈتۈپ تۇراتتى.

ئۇلارنىڭ كۆڭۈللۈك ئولتۇرىشى ئاۋالقىدەكلا جانلىق كەيپىياتقا چۆمدى. بۇ يەردە مۇئەللىملەردىن باشقا شەۋقى، ئوبۇلقاسىم، ئابدۇرنىيازلار «هىلال ئەھمەر»دىن مەجىددىن، نامان ئەپەندىلەر ئولتۇرۇشقاندى. يۈسۈپ زىيا هەمىشەمكىدەك مەدەنىيەتلىك شەهەر پۇخرالىرىغا خاس هۆرمەت ۋە تەكەللۇپلار بىلەن مېهمانلارنىڭ خىزمىتىدە بولۇۋاتاتتى.

سورۇن ئەھلى بۇگۈن مەمتىلى ئەپەندى بىلەن شەۋقىنىڭ «شەخسىي سۆهبەت» قىلىشىغا يول قويمايدىغانلىقىنى بىر ئېغىزدىن جاكارلاشتى. تەۋپىق كۆپچۈلۈكنىڭ رايىغا بېقىشقا رازى بولۇدۇغانلىقىنى بىلدۈرگەن بولسىمۇ، پۇرسەت تېپىپ شەۋقى بىلەن «دىۋان» نىڭ تەرجىمىسى هەققىدە دېيىشىش زۆرۈر تېپىلغان سۆزلىرىنى دېيىشۋالدى.

سورۇننىڭ ئومۇمىي تېمىسى هازىرقى خەلقئارا ۋە ئىچكى ۋەزىيەت،

بولۇپمۇ ئۆلكە ۋەزىيىتى، شۇنداق دۇبەننىڭ نېمە قىلىۋاتقىنى، نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكى قاتارلىق سىياسى تېمىغا بۇرۇلۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ سۆھبىتى قىزىپ كەتكەچكە دەسلەپ كىمنىڭ بۇ سۆزلەرنى باشلاپ بەرگەنلىگىنى ئاڭقىرالماي قېلىشتى.

ــ بىز ھازىرقى ۋەزىيەتنى قانداق تونىساق توغرا بۇلۇدۇ؟ــ دېدى ئوبۇلقاسىم قاڭشىرىنى سىلاپ قۇيۇپ ،ــ ھازىر، ئازاتلىققا چىقتۇق، «ئالتە بۇيۇك سىياسەت» ئانداق- مۇنداق دېگەندەك گەپلەر ئېقىپ يۈرىدىغان بولدى. بىزنىڭ ئارزۇ قىلغىنىمىزمۇ مۇشۇنداق ئازاتلىقمىدى ياكى بۇ ئانچە تولۇق ئەمەسمۇ ؟

ــ مېنىڭچە مۇشۇنىڭغا شۇكرى قىلىش كېرەك،ــ دېدى مۇئەللىملەردىن بىرى،ــ ئىلگىرى كۆرگەن كۈنلىرىمىزنى ئۇنتۇپ قالمىساق بولۇدۇ، ئۇنىڭغا قارىغاندا ھازىر دېگەن ئاسمان- زېمىن ياخشى ئەمەسمۇ.

ــ بۇ قاچانغىچە داۋاملىشار؟ كۈنسېرى ياخشىلىنىپ بارارمۇ؟ــ مەجىددىن ھاسسىنى يىپ ئەشكەندەك پىرقىرتىپ قويۇپ، ئويچان ھالدا سورىدى.

ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى شاڭ شىسەينىڭ ھىلىسى! ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى،

ــ ئۇ تىركىشىپ تۇرغان ۋەزىيەتنى پەسكارىغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئازراق ئەركىنلىك بېرىشكە مەجبۇر بولغىنى بىلەن بۇ ۋاقىتلىق ھادىسە.

ــ ئەمىسە ئۇنىڭ سۈۋىت ئىتتىپاقى بىلەن مەھكارلاشقانلىقىنى نېمە دەپ چۈشەندۈرۈش كېرەك؟ــ سورىدى ئوبۇلقاسىم.

ــ بۇمۇ بىر خىل ئالدامچىلىق، سۈۋىت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي ياردىمىگە ئىگە بولمىسا شىڭ شىسەي ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا خەلقپەرۋەرلىك تونىنى كىيىپ چىقتى.

ــ ئۇنىڭ ساختىلىقىنى نېمە بىلەن ئىسپاتلايسىز؟

ـــ ئۇنـــاڭ مەدەنـــي مائارـــپ جەھەتتىكـــى يېڭىلىقـــى، ئـــايرىم تەرەپلەردىكى ئىلغارلىق ئىپادىسىدىن باشقا ئالدىنقى مۇستەبىتلەردىن پەرقى نېمە؟ خەلق قانچىلىك بەختلىك بولدى؟ ئاچ زېرىنلىقتا ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلار ئازمۇ؟ ئۇ ئىنقىلابنىڭ سەرەڭگىسى بولمىش زىيالىلار ۋە نوپۇزلۇق ئەربابلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇش بىلەنلا ئوتنى پەسەيتمەكچى خالاس.

ـــ مەن ئەپەندىلەرگە ئوخشىمايمەن،ـــ دېدى ئابدىنىياز گەپكە قوشۇلۇپ ـــ سىياسەت دېگەننى سىلەردەك چۈشەنمەيمەن لېكىن مەن تۇرپاندا قوزغۇلاڭ قىلغانلارنىڭ بىرسى. بىز ئۇ چاغدا ئىسلام ئاچىمىز دەپ جەڭ قىلغان. مەخسىدىمىز ئۇزۇل ـ كېسەل ئازادلىق ئىدى. ئەمدى بۇ ئىش جىممىدە يوقۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ. شىڭ دېگەندىن قورقامتۇق، قانچىلىك خىتاي بار بۇ يەردە؟ بۇ چىۋىن مىجەزلەرنى جايلاشقا كۆزىمىز يېتەتتى. مانا ئەمدى ئۆزىمىزمۇ تۈيماي جەڭسىز تېزىپ كېتىۋاتىمىز. بۇنىڭ ھەممىسى ئورۇسنىڭ كاساپىتى. بۇلتۇر قۇربان نىيازلار سوۋېتكە ئوقۇشقا كېتىپ بىر يىلدىلا كامىنس بولۇپ كەتكەندەك تۇرىدۇ. ئۇ بىزنى ئوقۇتۇۋاتىدۇ، تازا گېپىگە زەڭ قويسام ئاينىپ كەتكەندەك، ئىچىمىزدىن پورلىشىپ كېتىۋاتقىنىمىزغا سەل قېنىم قىزىپ قېلىۋاتىدۇ.

ـــ سىزنىڭ سۆۋېت ئىتتىپاقى ھەققىدىكى پىكرىڭىزگە قوشۇلالمايمەن، ـــ دېدى تۇرغۇن ئەپەندى.

ـــ مېنىڭچە ئابدىنىياز راست دەيدۇ، ـــ دېدى ئوبۇلقاسىم قاڭشىرىنى چىمدىپ تۇرۇپ، ـــ مۇشۇ ئۆلكە مەسلىسىدە خىتاي بىلەن ئورۇسنىڭ ئەزەلدىن مەيدانى بىر، مەنپەئەت بىرلىكى بار. مەيلى شىڭ دۇبەن خەلقپەرۋەر بولسۇن ياكى جاللات بولسۇن ئۇنىڭغا پەرقى يوق. پەقەت بۇ يەردە ئىسلام جۇمھۇرىيىتى دېگەندەك بىر نەرسىنىڭ بولۇپ قالماسلىقى ئۇنىڭ مۇددىئاسى. شۇڭا ئۇ مۇشۇ مەخسەت ئۈچۈن ھەر قانداق ھۆكۈمەتكە يارەدەم قىلىۋېرىدۇ. ئىشقىلىپ ئۇ خەقتىن بىزگە ۋاپا يوق... مېنىڭچە قەشقەردە كامىنىزىمغا قارشى بۇيۇك بىر كۈچ بار، مانا شۇ

كـۇچ هەقىقـي تـوغرا يولـدا دېيىشـكە بولـۇدۇ، ــ ئوبۇلقاسـىم قەشـقەر كوچىلىرىدا زامـان- زامـان پەيـدا بولـۇپ قالىـدىغان تەشـۇىق ۋاراقلىرىغـا ئىشارە قىلماقتىدى.

تەۋپىـق بىـر قـانچە قېـتىم ئـۆز كۆڭلىـدىكىنى تۆكۈشـكە ئالـدىرىغان بولسـىمۇ، ئۇنـاڭ ياشلارغا خاس ئاسان هاياجانلىنىشـىنى يېنىـدىكى شـەۋقى بېسىپ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشكە ئالدىرىماسلىققا ئۇندىدى.

ــ بـۇ يەردە بەزى تېگـى- تەكتـى قـاراڭغۇ شەخسـلەر يـوق ئەمەس، بىـز سىياسـىغا ئارىلاشـمايدىغان ئاقـارتقۇچىلار سـالاهىيتى بىلەنـلا مەيـدانغا چىقايلى. بۇ ۋەزىيەتتە سىياسـي هەققىدە يەڭگىللىـك بىـلەن گەپ قىلىـش ئىشلىرىمىزنى يېرىم يولدا ئاخىرلاشتۇرۇشقا سەۋەب بولـۇپ قـالۇدۇ، ــ دەپ پىچىرلىدى شەۋقى.

ــ كېـيىن سۆزلىشـەيلى، قىزىـپ كېتىۋاتقانلارغـا ئىشـارە قىلىـپ قويسىلا.

توساتتىن ئوبۇلقاسىم مەمتىلى ئەپەندى بىلەن شەۋقىگە قاراپ دېدى:

ــ ئىككىلىرى بىـر نېمە دەپ بېقىشـماملا؟ قەشـقەردىكى كـامىنىزىم دۇشـمىنى شـۇ كـۇچ كىمـلەر بولۇشـى مـۇمكىن؟ بەزىـلەر دېگەنـدەك بـۇ ئەنگىلىيە جاسۇسلىرىمىدۇ ياكى ئۆزىمىزنىڭكىلەرمىدۇ؟

تەۋپىـق بـۇ ئـادەمنى خېلـى يـاقتۇرۇپ قېلىۋاتـاتتى. ئۇنـاڭ قارىشـىچە ئوبۇلقاسـىم ئوچـۇق پىكىرلىـك، مـۇلاهىزە قىلىشـنى بىلىـدىغان، چـېچەن ئادەمدەك قىلاتتى. شۇڭا ئۇ ئۇنـاڭ سـۆزىنى يەردە قويغۇسـى كەلـمەي، ئېغىـز ئاچماقچى بولۇپ تۇراتتى. شەۋقى ئۇنـاڭ يوتىسـىنى بىلىنـدۇرمەي بېسـىپ قويدى ۋە:

ــ بىزمـۇ؟ مېـنىڭچە بىـز سىياسـي بىـلەن شۇغۇللانـمايدىغانلارنـاڭ بۇنـداق تـېمىلاردا پاراڭلىشـىشـىمىز تـازا كۆڭۈللـۈك بولمايـدۇ، ئـۆزىمىز چوڭقۇر چۈشەنمىگەن ساهەدىن پىكىـر بايـان قىلىـش ئـانچە دېـگەن يەردىـن چىقمايـدۇ، بىـز مەدەنـي ئاقـارتقۇچىلار، شـۇڭا مۇشـۇ سـاهەدە گەپ بولسـا ئەلۋەتتە ئۆز ئويلىغىنىمىز بار، ــ دېدى.

ئوبۇلقاسىم بىر يېرى تاتىلانغانىدەك چىرايىنى پۇرۇشتۇردى ۋە بىردەم ئەپسىز ئولتۇرۇپ قالغانىدەك قىمىرلاپ، ئاخىرى ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئابدىنىياز كۆپچۈلۈككە بىرمۇ- بىر قاراپ قويۇپ، ئوبۇلقاسىمنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ كەتتى.

ــ بۇ ئوبۇلقاسىمنىڭ تېگى- تەكتى قانداق بىلەمسىلەر؟ ــ دەپ سوردى ئەخمەد ئەپەندى تۈيۈقسىزلا جىملىقنى بۇزۇپ.

ــ بىز ئۇنىڭ سانايى نەپسىنىڭ مۇدىرى ئىكەنلىكىنلا بىلىمىز، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى.

ــ ھەرھالدا ئىككى تىللىق بىر نېمە...

ــ چۈن قونغان نەرسە بۇلغانماي قالامتى، خىتاي بىلەن ئارىلاشقان ئادەمدىن ۋاپا كەلمەيدۇ جۇما، ــ دېدى مۇئەللىملەردىن بىرى غۇدراپ.

ــ مېنىڭچە ئۇنىڭ شۇ تەرىپىگە قاراپ ئۇنىڭ يۈرىكىنى باھالىغىلى بولماس، بىر تىلنى ئارتۇق بىلگەنلىك ياخشى ئىشكى، يامان ئىش ئەمەس، ــ دېدى ساۋۇت ئەپەندى، ــ گەپ ئۇنىڭ خىتايچىنى بىلىشى، ئائىلىسىنىڭ لەنجۇ بىلەن ئالاقىدار بولىشىدا ئەمەس، ئۇ زادى قانداق؟

شۇ چاغدا سىرتتىن ئابدىنىياز كىرىپ كېلىپ:

ــ تىۋۋا، ھېلىقى ئادەم قانداق زىيالى؟ خالادا تۇرۇۋېلىپ نەشە چېكىۋاتامدۇ، چوقۇم شۇ، شۇ چەكتى، ــ دېدى، ئەمما ئۇنىڭ سۆزلىرىدە كەسكىن ئىشەنچ يوقىدى.

ــ سىلى گۇمان بىلەن ئەگىشىپ چىققانمۇ، ئويلىمغان يەردىن بۇنداق بولۇپ چىقتىمۇ؟

ــ مۇشۇ ئادەم ماڭا ئانچە ياقمايدۇ، بىرىنچى كۆرۈشتىلا ياخشى تەسىر بەرمىگەن. شۇڭا مەن ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىمەن. ھازىرمۇ كۆڭلۈمگە بىر ئىش كېلىپ ئارقىسىدىن چىققانتىم.

ــ سىزنىڭ پەرىزىڭىزچە بولسا قانداق بولاتتى؟ ــ سوردى تەۋپىق.

ــ ئۇ سىرتقا ماڭاتتى.

ــ شۇنداقلا بولغاندا نېمە قىلاتتىڭىز؟ ئاخىرغىچە ئەگىشەمتىڭىز؟

ــ یــاق ئەڭ خــالـي جــایغىچە ئەگىشــەتتىم، ئانــدىن ئىشــىنى تۈگۈگەتتىم.

ــ بولـدى قـلايلـى، بـۇرادەرلەر، بەس، ــ دېـدى تەۋپـىق گەپنـى ئـۇزۇپ، ــ ئـارتۇقچە گۈمـانخورلۇق ئـادەمنى جۈرئەتسـىز قـىلـىپ قويـىدۇ، ئۇنـاڭ پەقەت نەشـە چەككـىنـلا پاكـىت ئـىكەن، شۇنـىسـلا يـىرگـىنـىشـلىك ئەمـما بـۇلار ئۇنـاڭ جاسوسـلىقىنى ئىسـپاتلـىمايدۇ. ئابـدىيازمۇ كەسـكىن جەزم قـىلالـمايدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

ــ لېكىن...

ــ مېنىڭچە بىز مەۋزۇنى ئۆزگەرتسەك قانداق؟

شۇ چاغدا ئوبۇلقاسىم قايتىپ كىردى ئۇنىڭ كۆزلىرى مەسلەرگە خاس ئېلىشاڭغۇ ئىدى. كۆپچۈلۈك ئۇنىڭغا زەڭ سېلىپ قاراشتى. بۇنداق قاراش ئوبۇلقاسىمدا گۈمان تۇغدۇرۇپ قويۇدىغانلىقنى ئويلىغان تەۋپىق دەرھال سۆز باشلاپ:

ــ نېمىشقا نەغمە- ناۋا قىلىپ ئازراق كۆڭۈل ئاچمايمىز، ــ دېدى.

ــ مەن تەمبۇر ئېلىپ كىرەي، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ ئەپەندىم، تەمبۇر دېگەننى ساماۋارخانىدىمۇ ئاڭلىۋالالايمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ قولۇمدا سەنئەتچىلەر بار، ــ دېدى ئوبۇلقاسىم كۆرەڭلىكنى بۇرنىنى چىمداش بىلەن يوشۇرۇپ، ــ ھازىر پارىڭمىز خېلى قاملىشىپ كېتىۋاتاتىغۇ، نېمىشقا مۇشۇ ھەقتە پىكىر ئالماشتۇرمايمىز؟ مەن تېخى سىلىدىن ئازراق ساۋاتقا ئىگە بولارمەن دېگەن ئۈمىدتە ئىدىم.

ــ پاراڭمۇ ياخشى ئىدى، بىراق ھەربىرىمىز ھەر قايسى ساھەنىڭ كىشىلىرى ئىكەنمىز. مەسىلەن، مېنى بىلىسىز، مەن پەقەت مەدەنى ئاقارتىش بىلەنلا ھەپىلىشىدىغان ئادەم، مەجىددىن بىلەن نامان ئەپەندىلەر دوختۇر، كېسەل داۋالاش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، ئابدىنىياز پەقەت ھەربىي ئىشلارغا قىزىقىدۇ. ھەر قايسىمىزنىڭ سەۋىيىسى، ھەۋەس

قىزىقىشىمۇ ئوخشاش ئەمەس، ئۇنداق بولغاندا بەزىلىرىمىز قىسىلىش هېس قىلىپ قالىدىكەنمىز، ئۇندىن كۆرە هەممىگە ئورتاق بولغان ناخشا ساز بىلەن بۇ يەردىكىلەرنىڭ هېچقايسىسى نا تونۇش ئەمەس، ــ تەۋىق شۇنداق دېدى- دە، يۈسۈپ ئەپەندى سۇنغان تەمبۇرنى ئېلىپ سازلاشقا باشلىدى.

ئوبۇلقاسىم كەيپىسىزلەنگەندەك جىمىپ قالدى. ئۇ كىمدۇر بىرى ئۆزى هەققىدە گۇمانلىنىپ قالغان بولسا كۆپچۈلۈكنى ئاگاهلاندۇرۇپ قويغانمۇ قانداق، دەپ ئويلاپ، گۇماننى كۇچەيتمەسلىك ئۈچۈن بىر زامان جىم بولۇۋېلىش پىكرىگە كەلدى.

مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ناخشىسى بىردەمدىلا ئارىدىكى جىددىلىكنى تارقىتىپ، هەممە ئادەمگە خۇشكەيپىلىك بەخش ئەتتى.

ئۇلار نوۋېشى مەكتەپتىن تارقىغاندا يۈسۈپ ئەپەندى، شەۋقى، تەۋپىق، ئابدىنىيازلار بىلەن چىقىشقاندى. شەۋقى يۈسۈپ ئەپەندىگە قاراپ:

ــ ئوبۇلقاسىمنى قايىسىڭلار تەكلىپ قىلغان؟ــ دەپ سوردى.

ــ خەۋرىم يوق، بەلكىم بىزنىڭ مەكتەپتىكىلەردىن بىرسى تەكلىپ قىلغاندۇر، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى.

ــ سىلى ئاستىرىتتىن سۈرۈشتە قىلىپ باقسىلا، كۆڭلۈمدە ئۇنى بىرسىنىڭ تەكلىپ قىلغىنىغا گۇماندىمەن، ــ دېدى شەۋقى. بۇ ئادەم قانداقسىگە بۇ سەپكە قىستۇرۇلۇپ قالدىكىن،...

ــ سىجاڭ هەر كۈنى قىزىلنىڭ كۆۋرۈكىگە قاراۋۇل قويۇپ يېڭىشەر تەرەپتىن كەلگەنلەرنىڭ ئاغزىنى پۇراپ تەكشۈرتىدۇ. هاراق ئىچكەنلەر بولسا دەريانغا تاشلايدۇ. ئەگەر سانايى نەپسەنىڭ مۇدىرى بولغان ئادەمنىڭ نەشە چېكىپ يۈرگىنىنى بىلىپ قالسا ئىش بار- دە! ــ دېدى ئابدىنىياز.

ــ بۇنى ئۇ كىشىگە ئېيتىپ قويماق كېرەك.

ــ دۇرۇس، بۇنداقلاردىن هەر هالدا ئاگاه بولۇش ئارتۇق ئەمەس.

ــ مەن ئۇنى كىمنىڭ تەكلىپ قىلغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ باقاي، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى، ــ ئارانىدا بىر كەلگەنلىرىدە گەپ گەپكە

قولاشمىدى. دە، سىلى مېنىڭ ئۆيۈمگىلا باراي دېگەن بولسىلا، ئادەمىمۇ ئازراق بولاتتى.

ــ شۇنداق قىلسامغۇ بولاتتى، مەن يالغۇز ئەمەس. تە، ــ دېدى تەۋپىق ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان شاگىردلىرىغا قاراپ قويۇپ، ــ پاراكەندە قىلىپ قويارمەنمىكىن دەپتىمەن.

ــ ھازىرچۇ؟ ھازىر بولسىمۇ شۇنداق قىلماملا؟

ــ ئەڭ ياخشىسى مەن قوشۇنلىرىم بىلەن بىللە بولاي، كۈندۈزى بىللە بولىمىزغۇ.

ــ قارىغاندا بۇ سۆزلىرى ماڭىمۇ تەئەللۇق ئىكەن. دە؟ ــ دېدى شەۋقى.

ــ بىزلەرگە تەكەللۇپ ھاجەتمىكىن، ئۇستاز؟ ــ دېدى تەۋپىق خۇشخۇيلۇق بىلەن.

ــ ئەمىسە ياخشى چۈش كۆرسىلە، خۇداغا ئامانەت، ئەتە كۆرىشەيلى.

ــ خەيىر، قېنىي ئەزىمەتلەر يېتىشىپ مېڭىڭلار، ــ دېدى تەۋپىق ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان شاگىرتلىرىنى ئۈندەپ، ئۇلار ئۆستەڭ بويى كوچىسىدىن «يۇملاق شە» تەرەپكە بۇرۇلدى.

ــ مەن بىر پۇرسەت تېپىپ ھېلىقى مەلئۇننى ئۆلتۈرىۋېتىمەن! ــ دېدى ئابدىنىياز پىچىرلاپ.

ــ ئۆزىڭىزگە ھاي بېرىڭ، ــ دېدى تەۋپىق ئۇيغۇرغا خاس ساددىلىق ۋە ئاقكۆڭۈللۈك بىلەن، ــ بەلكىم ئۇ يامان ئادەمىمۇ ئەمەستۇر، گۇمان بىلەنلا ئىش قىلسا ياخشى بولمايدۇ.

ــ مېنىڭچە ئۇنىڭ يۈرىكىدە ئوتى بار، ياخشى ئادەم. نەشە چەككەنلىكىگە كەلسەك، پەقەت ئىلگىرى ئۇگۇنۇپ قالغان يامان ئادەت، ھەممە ئادەمدە ئاشۇنداق بىر خىل يارامسىز تەرەپ بولۇدۇ.

ــ ھەي تاڭ...

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېڭى نادىرىسى

ئون يەتتىنچى باب

كىمكى ئۆز خەلقىنىڭ
دۈشمىنىگە خىزمەت قىلسا رەھمەت
ئورنىغا لەنەت ئاڭلايدۇ.

ــ ژ. گ يان: «چىڭگىزخان»

1

قادىرھاجى بۇگۈن ئالدىراش بىر كۈن بولۇدۇغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا تاڭ سەھەردىلا ئورنىدىن تۇردى. دۇپىچەك بويىنى تېخىمۇ دىقماق كۆرسۈتىدىغان كەڭ يەلكىلىك ساقچى كىيىمىنى كىيىپ بولۇپ، يەنە بىردەم ئويلاپ تۇردى. دە، ئۇنى سىلىپ تاشلاپ، پۇقراچە كىيندى، بۇرۇتلىرىنى ئىككى تەرەپكە قايرىپ سىلاپ قويۇپ، بۇگۈن ئەڭ ئەۋەل قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرى ھەققىدە ئويلۇنۇپ قالدى. تۈنۈگۈن مەخسۇم ئۇنىڭغا شەڭ دۇبەن جاناپلىرىدىن كەلگەن مۇھىم بىر تىلىگرامىنى ئېلىپ كەلگەندى. ئۇ تولىمۇ مۇھىم يولىۋۇرۇق ئىدى. ئەپسۇسكى مۇشۇنداق ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە مەخسۇم ئالدىنراق خەۋەردار بولغۇچى ئىدى. چۈنكى ئۇرۇمچىدىن كېلىدىغان تېلېگىراممىا سۈۋىت كونسۇلخانىسىدا قوبۇل قىلىناتتى. ئۇ يەردىن مەخسۇم تېگىشلىك ئورۇنغا يەتكۈزەتتى. قادىر ھاجىنىڭ ئاشكارە سالاھىيىتى مۇۋاپىق بولمىغاچقا ئۇنىڭ ھەممە يەرگە ئارىلىشىپ يۈرىشىگە مۇمكىنچىلىك يوقىدى.

شۇنداق بولسىمۇ ئۇ مەخسۇمغا ھەسەت قىلاتتى. ئۇ مەخسۇمنىڭ

ساقاللىق ئورۇق يۈزىنى، ھەمىشە سەللە بىلەن يۇرۇپمۇ ھاراقنى تاشلىمايدىغان ئاجايىپ قىلىقىنى ئويلاپ بىر تۈرۈپ كۈلگىسى كەلسە، بىر تۈرۈپ ئۆچلىكى كېلەتتى. ئەمما ئۇ ئاخىرقى ھېسابتا مەخسۇمناڭ خەلق ئالدىدىكى نوپۇزىغا ھەسەت قىلىدىغان بولغاچقا ئۆچمەنلىكى ئۈستۈنلۈكتە تۇراتتى. خەلق قادىر ھاجىنى جاللات دەپ قارايتتى. ئەپسۇسكى، قادىر ھاجى جاللاتلىق قىلىدىغان قۇربانلارنى پۈتىنى بۇغۇچلاپ تۇتۇپ بېرىدىغان ئادەمنى بولسا ئۆزلىرىنىڭ ۋەكلى، مەرىپەتچى، ئەڭ ئىلغار زىيالى دەپ قارىشاتتى. شۇڭلاشقا ئۇمۇ قادىر ھاجىغا ئوخشاشلا ئۆز ئېلى ۋە خەلقىنىڭ مەنپىئەتىگە قارشى ئىشلار بىلەن شۇغۇللۇنۇدىغان، ياتلارنىڭ مەنپىئەتى ئۈچۈن ئىشلەيدىغانلاردىن بولىسمۇ، بەلكى، ئۇنىڭغا قارىغاندا تېخىمۇ رەزىلراق بولسىمۇ، خەلقنىڭ كۆپچۈلۈكى بۇنى بىلمەي، ئۇنى باش ئۈستىدە كۆتۈرۈشى نام مەنپەئەت ئۈچۈن ھەممىنى سېتىشقا ئۇگەنگەن قادىرھاجىغا ئەلەم قىلىپ، ئىچى ئاداپ كېتەتتى. مەخسۇمنى ھەممىدىن ياخشى بىلىدىغىنى قادىر ھاجى ئىدى. قادىر ھاجى ئېنىق بىلەتتىكى، مەخسۇم قوزغىلاڭچىلار قەشقەرنى ئىگىلىگەن چاغلاردا ئۇلارنىڭ مەسلىھەتچىسى سۈپىتىدە، مەرىپەت تارقاتقۇچى سۈپىتىدە پەيدا بولغانىدى. «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى»نىڭ قورۇلۇشىغىمۇ قاتناشقان، ھەتتا بۇ ھەشقىپىچەكتەك كوتا ئۆمۈر ھۆكۈمەتنىمۇ قولدىن بەرمەي، ئۇنىڭدىمۇ ۋەزىپە ئۆتىگەن، ئەمما ئۇ بۇ ھۆكۈمەتكە چېتىشلىقى بارلىكى ئادەملەرنى، ئىئانە بەرگەن بايلارنى دۇبەنگە يوللاپ بەرگەنىدى. كېيىن بۇ ھۆكۈمەت تارقىتىۋېتىلىپ، ئۇنىڭ قاتناشقۇچىلىرى قولغا ئېلىنىشقا باشلانغاندا شاڭ شىسەي تېلېگىراممىا ئەۋەتىپ «پالانچى.... باي شەرقى تۈركىستان قورچاق ھۆكۈمىتىگە مۇنچە پۇل ئىئانە بەرگەنلىكى ئۈچۈن دەرھال قولغا ئېلىنسۇن! » دەپ ئېنىق ئەيىپلەر بىلەن بۇيرۇق قىلغانىدا ساددا كىشىلەر، «شاڭ دېگەن ئەۋلىيا ئوخشايدۇ، يەرنىڭ تېگىدە يىلان كۆشىگەننىمۇ بىلىدىكەن» دېيىشىپ ھەيران قىلىشقانىدى. قادىر

هاجىغا شۇ نەرسىمۇ ئايان ئىدىكى، «شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتىگە «يارەم بەرگەن» ئەمەس، بەلكى ھەممىدىن قورقۇپ ئۇگۇنۇپ كەتكەن بۇ خەلق قورقۇپلا ئىئانە بەرگەن، ئۇلارنى قورقۇتقىنى بۇ ھۆكۈمەتنىڭ كىچىكاخۇن قوماندانلىقىدىكى گارنىزون قىسملىرىدى. لېكىن بۇ ساددا خەلق ئازراق چېتىشلىقى بارلارنىڭ ھەممىسى قولغا ئېلىنىپ، نېمىشقا مەخسۇمنىڭ قولغا ئېلىنمىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرمىگەندى. مۇناسىۋەتلىك مەلۇماتلار بالدۇردىنلا سوۋېت كونسۇلخانىسىدا ساقلانغان، چۈنكى، بۇ مەلۇماتلارنى توپلىغۇچىلار ــ مەخسۇم باشلىق ھەممىسى سوۋېتكە ئىشلەيدىغان بولغاچقا مەلۇمات شىڭغا ئەمەس، سوۋېتكە بېرىلەتتى. كېيىن سوۋېت بەزىلىرىنى شىڭغا ساتقان، ھەتتا ئىلگىرى سوۋېتتىن قاچقان بەزى ئادەملەرنىمۇ مۇشۇ پۇرسەتتە تازىلىۋەتكەندى.

ئەنە شۇنداق، مەخسۇم ھەر قانداق يېڭى شەيئي، يېڭى ھەربىكەتتە ھامان خەلقنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالاتتى. ئۇ ئەينى چاغدا قولغا ئېلىنىدىغانلارنىڭ تىزىملىكىگە ئۆزى ياخشى كۆرمەيدىغان ئادەملەرنىمۇ ئارىلاشتۇرۇپ ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەندى. بىراق، خەلق يەنىلا ئۇنى بىلىشمىدى. ئۇ ئەنە شۇنداق ئەپلىك ئادەم ئىدىكى، ھېچقانداق ھۆكۈمەتتىن زىيان كۆرمەي، ھەممىسىنىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشىپ كېتىۋېرەتتى.

بۇ ھال پات- پاتلا قادىر ھاجىنىڭ ئىززەت- نەپسىگە تەككەندەك بولاتتى. ئۇنىڭ ئاق پۇسماق يۈزلىرى تېخىمۇ تاتىرىپ، خۇيى تۇتۇپ قالاتتى. ئۇ مەخسۇمنىڭ ئۆزىنىمۇ بىرەر جىنايەت بىلەن تۇتۇپ قاماپ، خۇماردىن چىقماقچى بولاتتى- يۇ، ئۇنىڭ ئارقا تېرىكىدىن قورقاتتى. شۇنىڭ بىلەن تۇرمىلەرگە بېرىپ، باشقا "گۇناھكارلار"نى ئۇرۇپ ئىچ پۇشقىنى چىقىراتتى. قادىر ھاجى ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئادەملەرنى خۇددى ئوۋچىلار توشقاننى قاپقان بىلەن تۇتقاندەك تۇتۇپ، ئۇنىڭ مۇلدۇرلەپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ تۇرۇپ بوغۇزلاش بەكلا راھەت بىلىنەتتى. كىشىلەر

ئۇنـــاڭ ئايـاق ئاسـتىغا يىقىلسـا، يېلىنىـــپ تۇرسـا، ئـۇ بولسـا ئۇلارنـــاڭ باشلىرىغا دەسسەپ مەغرۇر مېڭىپ يۈرسە....

ئۇنـــاڭ تەلەيلىـــك مەخسـۇمغا ھەسـەت قىلىشـىغا سـەۋەب بولغـان يەنە بىر ئىش، ئۇ مەخسۇمنىڭ پەنتىنى ئۈگەنمەكچى بولـۇپ كـۆپ ئـاۋارە بولغـان، ھەتتـا بـايلىقنى دەسـمى سـالغاندى. مەكـتەپ سـېلىش بـايلار ۋە ئـۆزىنى خەلقـقە يـېقىن ھەم ئوقۇمۇشـلۇق كۆرسـەتكۈچلەر ئۈچـۈن مودىغـا ئايلانغـان مۇشۇ چاغدا ئۇمۇ يۈرتى قازىبققا مەكتەپ سالغاندى. شـۇنچە پـۇل خەجلەپمـۇ يەنـــلا خەلقنـــاڭ مـــۇھەببىتىگە ئېرىشـــەلمدى. مەخســـۇمچۇ؟ ئـــۇ پـــۇل خەجلىمىسىمۇ ئوخشاشلا ئەڭ ھۆرمەتلىك شەخس بولۇپ قېلىۋەردى.

شۇ ئاندا ئۇنىڭ باش ئاغرىقلىرىدىن بىرى قەشقەردە ئەدەپ كېتىۋاتقـان كومـۇنىزمغـــا قارشـــى تەشـــۇىقات ئىـــدى. بۇنىڭغـــا رۇســـلارنىڭ، يېڭىشـــەھەرنىڭ، مەخســـۇمنىڭ ھەتتـــا قادىرھـــاجىم ئۆزىنىـــڭ قارىشـــمۇ بىردەك ئىدى: بۇ مەھمـۇد مۇھىتىنىـــڭ ئىشـى! ئەمـما شـۇ ئانغـا قەدەر بـۇنى ئىســـپات قىلغـــدەك دەلىـــل قولغـــا چۈشـــمەيۋاتاتتى. بـــۇ جەھەتتىكـــى بېجىرىكســـىزلىكى ئۈچۈنمـــۇ خوجـــايىنلار ئالدىـــدا ئۇنىـــڭ يـــۈزى قـــارا بولماقتىـدى. بـۇ يـۈزدىن ئۇنىـڭ مەھمـۇد مـۇھىتى ۋە ئۇنىـڭ تەرەپدارلىرىغا ئۆچمەنلىكى ھەسـىلەپ ئېشـىپ كەتمەكتىـدى. دەلىـل نېمىشـقا قولغـا چۈشمەيدۇ؟

سىجاڭنىڭ بىر توپ ئەسكىرى كېچىلىك ئامانلىقنى باھانە قىلىپ شەھەر كوچىلىرىدا يۈرىدۇ؛ ئۇنىڭ كۈچى بولغاچقا ھېچكىم ئۇنىڭ ئىشىغا ئارىلىشـــالمايدۇ، سۈرۈشـــتۈرەلمەيدۇ. بـــۇ كېچىلىـــك ھەركەت ئۇلارغـــا ھەر ئىمكانىيەتنى بېرىدۇ. كىم ئۇلارنى نەق مەيدانىدا تۇتۇۋالالايدۇ؟ مۇمكىنمـۇ بـۇ؟ ئۇنىـــڭ تەرەپـــدارلىرى ئىچىـــدە ئېلىـــپ بېرىلىۋاتقـــان ئېـــنىقلىمىلار نەتىجىســـدە ئۇلارنـــڭ بەزىلىـــرى سـۇۋېتكە قارشـى كەيپىياتتـا ئىكەنلىكـى ئېنىقلانغـان بولسـمۇ، ئەمـما كونكىرىـت ھەركەت توغرۇلـۇق ھېچنېمىگە ئېرىشىلمىدى.

ئۇنىڭ خىيالىنى مۇلازىمنىڭ ئىشىكنى چېكىشى بۇزىۋەتتى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېڭى نادىرىسى

2

«18-سىنتەبىر» تاڭ سەھەردە پۈتۈن قەشقەر تەۋرەپ كەتكەندى. تاماشا كۆرگۈچىلەر، پايلاقچىلار، يايمىچىلار، باققاللار، قىسقىسى ھەممەيلەن سەھەر تۇرۇشۇپ دېۋىزىيە ئىشتابىغا ئېقىشقا باشلىغانىدى. يېقىن ئەتراپتىكى مەكتەپلەردىن ماھارەت كۆرسۈتۈدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ سېپى، ئۇلارنىڭ رەتلىك قاتارىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تاماشا كۆرۈشكە ماڭغان ئاممىنىڭ تەرتىپسىز توپى چۈۋالشىپ كېتىۋاتاتتى. خالايىقنىڭ ئىگىز- پەس شاۋقۇن سۈرەنلىرى ئىچىدە ئوقۇغۇچىلار قوشۇنىنىڭ «بىر، ئىككى بىر» دېگەن جاراڭلىق كوماندا ئاۋازى ياڭراپ، ئۆزگىچىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. سەھەرنىڭ نەمخۇش ھاۋاسىدا بۇ ئاۋازلار يىراق- يىراقلارغا كېتەتتى.

نامازبامدات ۋاقتىدىلا يېڭىشەردىن يولغا چىققان گارنىزون قوماندانى لىيۇبىڭ ئۆزىنىڭ 150 كىشىلىك قورۇقچى قوشۇنى بىلەن كونىشەرگە يېتىپ كەلدى. ئۇ مەھمۇد مۇھىتى بىلەن ئىلگىرىكىدەكلا ئۆز ئارا ئالدامچىلىق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ كېلەتتى. ئۇلار بىر- بىرىگە ئىشەنمىگەچكە ئۇ كونىشەرگە كەلسە يېتەرلىك ھەربىي كۈچ بىلەن بىللە كېلەتتى. گەرچە ئۇنىڭ ھەربى كۈچى 6- دېۋىزىيىدىن كۆپ ئاجىز بولسىمۇ، ئۇ ئېلىپ كېلىدىغان قوشۇن ھېچ بولمىسا تاسادىپى ئەھۋالدا قورشاۋنى يېرىپ چىقىپ كېتىشكە يارايتى.

خۇددى شۇنىڭدەك مەھمۇد مۇھىتى يېڭىشەھەرگە چىقىسىمۇ 200 نەپەر قورۇقچى ئېلىپ چىقىپ، شەھەر دەرۋازىسى ئالدىدا قالدۇرۇپ كىرەتتى ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسىمۇ بىرەر تاسادىپىي ۋاقە بولۇپ قالسا تاقابىل تۇرۇش ئىدى. ئۇلارنىڭ «دوستلۇق»ى مانا شۇنداق سەممىي ئىدى.

لىيۇبىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ- ئادەتىنى ئانچە- مۇنچە بىلىۋالغان بولۇپ، بۇ ساددە ۋە گول تائىپىنى ئالداشتا يەرلىك ئادەتلەرگە تولىمۇ دىققەت

قىلاتتىى. بۇنىدىن باشقا ئۇ بىر نەچچە ئېغىز ئۈيغۇرچە گەپنىمۇ بىلىۋالغاندى.

ئۇ شەھەرگە كىرىپلا شەھەر كوچىسىدا قارشىسىدىن كېلىۋاتقان بىرقانچە ئاقساقاللىق، سەللە ئورىغان مويسىپىتلەرگە ئۇچراپلا ئاتتىن چۈشتى.

ــ ئەسسالام ئاتا (لار) !ــ دەپ سالام قىلدى ئۇ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، دارىن، قايان ماڭدىلا؟ــ مۇيسىپىتلەر بىر ئېغىز سالام بىلەنلا ئېرىپ كېتىپ، ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ قەدىناسلىرىدىن كۆرۈشتى ۋە بىر ئېغىز سالامغا نەچچە ئېغىز جاۋاب يانداۋۇپ، ئۇنىڭ قوللىرىنى سەمىمىيلىك بىلەن قىسىشتى.

ــ يۇمۇلاق شەكىل بارادۇ، سىبۇغا،ــ دېدى لىيۇبىڭ كۈلكىدىن كۆزلىرى يۇمۇلغان ھالدا.

ــ ھە، ئوبدان بوپتۇ، ئوبدان بوپتۇ، ئۆيگە بېرىپ ئولتۇرۇپ كەتسىلە بولىتى، قوي سويۇپ بېرىمىز، يازنىڭ نېمەتلىرىگىمۇ ئېغىز تېگىپ، مۇنداق، ئۆز ئارا ئىزدىشىپ تۇرساق، نىمىلا دېگەن بىلەن سىلى بىزنىڭ تۇۋرىكىمىز.

ــ شۇ، ھۆكۈمەت ئەمەسمۇ،ــ باشقىلىرى تەڭ تەستىقلىشاتتى.

ــ ئوبدان خىتايكەن جۇما بۇ، ئۆزىمىزنىڭ ئادىمىدەكلا.

ــ راست دەيلا، تائىپىلاردىن بۇنداق ياخشى ئادەم ئاز چىقىدۇ، تونۇشۇپ قويغۇدەك ئادەمكەن، داستىخان قىلىپ ئوبدان بىر مېھمان قىلغۇم كېلىپ قالدى.

ــ قوي سويساقمۇ نىمىتى، نەدىكى تۇزكورلارمۇ يەپ كېتىپ بارىدۇ. بۇنداق ئوبدان خىتايغا كەتسە بولمامتى.

ــ خار خوش!ــ لىيۇبىڭ يەنە قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ ئۇلار بىلەن خوشلۇشۇپ يولىنى داۋام قىلدى.

مۇيسىپىتلەر بولسا جايىدا خېلى ئۇزاققىچە تۇرۇپ قالدى. گويا

كۆڭلىده مۇڭدۇشۇپ قانمىغان يېقىن كىشىسى تويۇقسىز كېتىپ قالغاندەك يېرىمچىلىكمۇ پەيدا بولغاندى.

لىيۇبىڭنىڭ بۇ قىلىقى ئۇنىڭ قېشىدا كېلىۋاتقان مۇھاپىزەتچى بېشىغا تازا ياقمىدى.

ــ ئۇلار تونۇشلىرىڭىزمۇ؟

ــ ياق، ــ لىيۇبىڭ مۇغەمبەرلىك بىلەن كۆلدى.

ــ نېمىشقا بۇ ئايلامباش چەنتۇرلارغا ئاتتىن چۈشۈپ سالام قىلىسىز؟

ــ مەن سالام قىلسام نېمىگە زىيان؟ ئەكسىچە ئۇلار ماڭا قارىتا ياخشى قاراشقا كېلىدۇ، ھەربىر ئىشتا چېكىنىشكە زېمىن ھازىرلاپ قويغانىڭ زىيىنى يوق. «ئۇۋۇنىڭ ئۇۋۇچىنى تۇنۇپ قويغىنىڭ زىيىنى يوق» دېگەندەك سىزنىڭمۇ بۇلارنى بىلىپ قويغىنىڭىزنىڭ زىيىنى يوق، بۇ شۇنداق خەلقكى، ئۇيقۇچان يولۋاسقا ئوخشايدۇ، ئۇنى تېخىمۇ بەك ئۇخلىسۇن دېسىڭىز تۇكنى يېتىشىغا سىلاق. ئۇنى ئويغىتىۋەتسىڭىز بالانىڭ تاشقىنى شۇ.

ــ ئۇ يولۋاس بولسا مەن ئەجدىھار، ئويغۇنۇپ كەتسە كەتمەمدۇ.

ــ كۇچ سەرپ قىلماي يوقاتقىلى بولۇدۇغان ئەھۋالدا غەۋغا كۆتۈرۈشكە نېمە ھاجەت؟ــ لىيۇبىڭ شۇنداق دېگەچ بىر مويىسىپىت دۇكاندارغا سەل ئىگىلىپ، سۆزىنى داۋام قىلدى،ــ بۇلار شۇنچىلىك گول، كۆڭۈلچەك خەلقكى، ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسى بەك ئاددى، چۈشۈنۈۋالساڭ جىنىنى ئۇسۇلغا سالغاندەك بىر- بىرىنى قىرىشقا، بىر- بىرىنى چېقىشقا، ئۆزەڭ ئاۋاره بولماي ئۆيگە ئەپكېلىپ بېرىشكە ھەركەتلەندۇرۇش تامامەن مۇمكىن. ئۇلارنىڭ غورۇرى پەقەت خوتۇن-قىزلىرى سەۋەبىدىنلا چاپسان قوزغۇلۇدۇ. (ئەممە بۇمۇ ئۇزۇن داۋام قىلالمايدۇ.) مۇشۇنىڭغا دىققەت قىلغاندا ئۇلاردىكى باشقا روھلارنىڭ ئۇيغۇنۇشىنى شەخسەن مەن تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن.

لىيۇبىڭ كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى دۇكانداردىكى مالال كۆرمەستىن سالام قىلىپ، تېچلىق سورۇشۇپ، ئەسكەرلىرىنىڭ تازىمۇ

ئىچىنى پۇشۇرۇۋەتتى. ئۇ بولسا بەخىرامان ھالدا يارەمچىسىگە سۆزىنى داۋام قىلىپ كېلەتتى:

ــ ئەگەر سەن چەكسىز قەھرۇ- غەزەپ بىلەن، ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ، شۇنچىلا خۇيلۇنۇش بىلەن بىر ئادەمنى ئۆلتۈردۈڭ نېمە؟ كۈلۈپ تۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ، ئارقىدىن يەنە بىر قېتىم كۈلۈپ قويدۇڭ نېمە؟ نەتىجە بىر: ئادەم ئۆلتۈرۈش مەخسىتىگە يېتىسەن. ئوخشىمايدىغان يېرى، كېيىنكىسىدە ئاسانراق مەخسەتكە يېتىسەن، چۈنكى دۇشمەننىڭ بىخودلىشىپ، تەييارلىقسىز تۇرغان بولۇدۇ.

لىيۇبىڭ ئۆتكۈنچىلەردىن بىرى يېتىلىۋالغان بىر بالىنىڭ بېشىنى سىلاپ، ھەجىيىپ تۇرۇپ، ئۇيغۇر تىلىنى بۇزۇپ سۆزلەپ ئەركىلىتىپ قويدى. «نېمە قىلىۋاتىسەن؟» دېگەندەك نەزەردە قارىغان بالىنىڭ دادىسىغان خۇشكەيىپ ھالدا سالام قىلدى.

ساددا بالا ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن دادىسىغا:

ــ ئەجەپ ئوبدان خىتايكەن ھە،ــ دېدى.

ئۇلار شۇ يوسۇن تاكى دىۋىزىيە ئىشتابنىڭ ئالدىغا كەلگىچە پىيادە مېڭىپ، يولدىن ئۆتكەن ئاقساقاللارغا، دۇكانداراللارغا سالام قىلىپ كەلدى. مەنزىلگە يەتكەندىن كېيىن، لىيۇبىڭ يارەمچىسىگە:

ــ مەن بۇ يەردىكىلەر تارقاشقا باشلىغاندا ئەڭ ئەۋۋال قايتىپ چىقىمەن، ئادەملەرنىڭ يېرىمى چىقىپ بولغۇچىمۇ چىقمىسام ياكى ئىچى تەرەپتىن ئوق ئاۋازى ئاڭلانسا ياكى باشقىچە گۇمانلىق ئالامەت بولسا دەرۋازىدىن چىقىۋاتقانلارنى شىددەت بىلەن ئوققا تۇتۇڭلار! پىلىۋت دەرۋازىغا ئۇدۇل قىلىپ تىكلەنسۇن، ئۈستىگە يوپۇق يېپىپ قويۇڭلار! قوراللار تەكشۈرۈلسۇن، ئوق سېلىپ قولۇپلىرى ئىچىپ قويۇلسۇن!

ــ خوپ!

لىيۇبىڭ ئۆزى بىلەن بەش نەپەر مۇھاپىزەتچىنى ئېلىپ كىرىپ كەتتى سىرتتا قالغانلار دۆڭلەر ئۈستىگە، يېقىن ئەتراپتىكى ئۆگزىلەرگە جايلىشىشقا باشلىدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ئون سەككىزىنچى باب

1

ئوقۇغۇچىلار سەپلىرى دىۋىزىيە ئىشتابىنىڭ ئازادە هويلىسىدا قاتار-قاتار تىزىلىپ تۇرىشاتتى. ئەتراپىنى هالقىسىمان دائىرە قىلىپ خەلق توپى ۋە ئەسكەرلەر ئوراپ ئالغانىدى. تېخىمۇ كۆپرەك كىشى ۋە ئەسكەرلەرنىڭمۇ كۆپرەكى سېپىلنىڭ ئۈستىگە «قاغىدەك قونۇپ» ئېلىشقانىدى.

دىۋىزىيە ئىشخانىلىرىنىڭ ئالدىدىكى لاپاسلىق سۇپىغا بىر نەچچە رەت ئورۇندۇق قويۇلغان بولۇپ بۇ يەردە قەشقەرنىڭ هەربىي- مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى، ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئويۇشمىسىنىڭ مەسئۇللىرى، ئولتۇرۇشقانىدى. ئالدىنقى رەتتە مەهمۇد مۇهىتىنى مەركەز قىلىپ بىر تەرىپىدە ربالكو، ئىدرىس، قۇربان سەئىدى، قۇربان نىياز، سەمىتاجى، باي ئېزىز، ئابدۇللا دامۇللا نەئىمى، مۇسۇلماجىلار ئولتۇرۇغان؛ يەنە بىر تەرىپىدە قەشقەر ۋالىيسى ۋاڭ باۋچىيەن، لىيۇبىاڭ ۋە ئۇلارنىڭ قېشىدا ۋالى مەهكىمىسىنىڭ ئەمەلدارلىرى، بېشىدىن سەللىنى چۈشۈرمەيدىغان ۋىجىك يۈزلۈك مەخسۇم، ئابدىغۇيۇر دامۇللا قاتارلىق مۆتىۋەرلەر، مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ مەسئۇللىرى ئولتۇرىشاتتى. شۇقىمۇ پىشقەدەملەر قاتاردا سەهنىدە ئىدى. ئىككىنچى قاتار مەهمۇت مۇهىتى ئارقىسىدىن باشلاپ ئىلياس باشلىق مۇهاپىزەتچىلەر، لىيۇبىڭنىڭ ئارقىسىدىمۇ ئۇنىڭ مۇهاپىزەتچىلىرى، ئىككى تەرەپتە قۇتلۇقهاجىم شەۋقى، نامان ئەپەندى، مەجىددىن ئەپەندى، توختاجى، مۇهەممەت ئىمىناخۇن ۋە باشقا مەكتەپ مۇدىرلىرى ئولتۇرۇشقانىدى. سەهنىنىڭ لىۋىگە يېقىن جايدا بۇگۇنكى سورۇندا ماهارەت كۆرسىتىدىغان

ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەربىيىچىلىرى ــ تەۋپىق، يۈسۈپ ئەپەندى، ئابلا رازى، تۇرسۇن ئەپەندىلەر ئولتۇرىشاتتى.

بۇگۈنكى سورۇنغا يېڭىسار، يوپۇرغا، پەيزاۋات، قەشقەر يېڭىشەر، كونىشەر قاتارلىق ناھىيىلەردىن ئوقۇغۇچىلار كېلىشكەندى. دۇۋېزىيە ئىشتابىنىڭ ھويلىسى ۋە سېپىل، ئۆگزىلەردىكى ئادەمنىڭ كۆپلىلىكگە قاراپ، پۈتۈن ۋىلايەتتە ئادەم قالماي مۇشۇ يەرگە توپلۇنۇۋالغاندەك تويۇلاتتى.

مەھمۇد مۇھىتى پائالىيەتنى باشلاشنى ئىشارە قىلدى. سەھنىنىڭ لۇۋىدە ئولتۇرغان ھەر قايسى مەكتەپ تەنھەركەتچىلىرىنىڭ تەربىيىچىلىرى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، ئۆز سەپلىرى ئالدىغا كەتتى. ۋىلايەتلىك مەدەنىي ئاقارتىش ئويۇشمىسىنىڭ مۇدىرى ماھارەت كۆرسەتكۈچىلەرنىڭ رەت تەرتىۋىنى ئوقۇپ ئۆتتى.

ئالدى بىلەن قەشقەر كونىشەر ناھىيىسىگە تەۋە مەكتەپلەر ۋە شۇ تەۋەدىكى يېزا مەكتەپلىرى ماھارەت كۆرسۈتەتتى.

ــ ئالدى بىلەن نوۋېشى مەكتەپ مەيدانغا كىرسۇن، ئۈستۈنئاتۇش[1] مەكتىپى تەييارلىقتا تۇرسۇن.

يۈسۈپ ئەپەندى مەمتىلى ئەپەندىگە كۈلۈمسىرەپ باش لىڭشىتىپ قويۇپ، ماھارەت كۆرسەتكۈچىلەرنى دىققەتكە چاقىردى. مەمتىلى ئەپەندى ۋە باشقا مەكتەپلەر ناغرا سۇناي ساداسى ئىچىدە مەيداننى بىكارلاپ چىقىپ كېتىشتى. مەيداندا نوۋېشى مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى مەش ماھارىتى كۆرسۈتۈشنى باشلىۋەتتى.

بۇ چاغدا تەۋپىق ئوقۇغۇچىلىرىغا تەييار ھالەتتە تۇرۇشنى بۇيرۇپ، ئۆزى ئىشارەت بىلەن چاقىرىۋاتقان ئابدىنىيازنىڭ قېشىغا كەتتى. بۇ يەردە تۆۋەن دەرىجىلىك بىر توپ ئوفېتسىر پاراڭلىشىپ تۇرغاندى.

تەۋپىق مەيداندىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇرۇپ، يېنىدىكى

---

[1] ئۈستۈنئاتۇش ئۇ چاغلاردا قەشقەر كونىشەر ناھىيىسىگە قاراشلىق يېزا ئىدى، ــ ئا.

ئابدۇنىيازنىڭ سۆھبىتىگە قۇلاق سالاتتى ۋە بەزىدە ئۇنىڭدىن سۇئال سوراپمۇ قويىاتتى. كېيىن ئۇ سۆھبەتنى مەخسەتلىك ئېلىپ بېرىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە قۇمۇل- تۇرپان دېقانلار قوزغىلىڭىنىڭ تەپسىلاتلىرىنى بىلىش ئارزۇسى باردى. ئۇ بۇ قانلىق كۈرەشنى تارىخ سۈپىتىدە يېزىشنى نىيەت قىلاتتى. شۇ مەخسەتتە ئۇ نىمتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇندىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى سوراپ خاتىرلىۋالغاندى. ئابدۇنىياز بۇ ھىكايىلەرنى تېخىمۇ ياخشى سۆزلەپ بېرەلەيدىغانلادىنىدى.

ــ ھە، دېسە ئىنقىلاپ قىلىپ تۇرپاندىن كەلدىم دەيسىز، ئىنقىلاپقا قانداق قاتناشقان، نىمىلەر بىلەن باشلىغان؟ دەسلەپكى يېتەكچىلەر كىملەر؟ ھەممىسى خاتىرىڭىزدە بارمۇ؟ــ دەپ سوردى ئۇ.

ــ نېمىشقا خاتىرەمدە بولمايدىكەن؟ ئۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ قالغىلى بولامدىغان،ــ ئابدىنىياز تۇرپان قوزغىلىڭىغا قاتنىشىش جەريانىنى، مەخمۇد مۇھىتى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئىنقىلابتىكى ئاۋانگارتلىقى قاتارلىقلارنى سۆزلىدى. تۈڭگانلار بىلەن تۇزگەن ئىتتىپاق، ئاخىرىدا ئۇلارنىڭ ساختىپەزلىك قىلىپ كۆپ قېتىم زىيان سالغانلىقى قاتارلىقلارنى سۆزلگەندە قىزىشىپ كېتىپ،ــ بىز نىمانداق گۇل خەق دەيمەن- ھە؟ تۈڭگانلار بىزنى كىچىك بالىنى كولدۇرلاتقاندەك كولدۇرلاتتى، جەڭدە بىز ئالدىدا، ئولجىدا ئۇلار ئالدىدا، بىزنىڭ باشلىقلىرىمىزمۇ شۇ...ھەي ي!

ــ گول بولماسلىق ئۈچۈن بىلىم بولۇشى كېرەك! ئالدى بىلەن ئىلىم بىلەن قوراللانغاندا ئاندىن بۇنداق ئارمىيە تەڭداشسىز بولۇدۇ.

ــ بىز بەختسىز ئۇيغۇرلارنىڭ زادى چىقىش يولى يوقمىدۇ؟

ــ يول دېگەن تەييار نەرسە ئەمەس، ئۇ كىشىلەرنىڭ ئاياق ئىزلىرىدىن چىقىدۇ، بىزنىڭ نېمىشقا چىقىش يولىمىز بولمايدىكەن؟ بىزنىڭ چىقىش يولىمىز بىلىم بىلەن قۇراللىنىش، دۇشمەنلىرىمىزدىن ئەقلىللىقراق بولۇش.

ــ ئاندىن كېيىن مەسىلە ئۆز - ئۆزىدىن يېشىلىدۇ.

ــــ مەخسۇت مۇھىتىنىڭ سۆزلىرىمۇ يادىمدا، ئۇمۇ سىزگە ئوخشاش گەپلەرنى قىلاتتى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ جىمى بەختسىزلىكى ئەڭ ئەۋەل نادانلىقتىن كەلگەن، بۇ ھەرقانداق كۈچلۈك دۈشمەندىنمۇ خەۋپلىكراق، دەپ سۆزلەيتى. بىز ئازادتلىق دەپ جان تىكىپ چىقتۇق، سىجاڭغا ئەگەشتۇق، قانلار كەچتۇق، ئاخىرىدا شاڭ دېگەن مۇناپىق سىجاڭ بىلەن ھاجىمغا ئەمەل بەرگەندى، مانا، سىجاڭ قەشقەرگە كېلىپ موكلا ياتتى. ھاجىم شىڭنىڭ قول ئاستىغا ئۆزىنى ئاتتى. شاڭ دېگەن كىم؟ يۇز مىڭلىغان بىگۇناھ خەلقنىڭ قاتىلى، سىجاڭنىڭ ئاكىسىنىڭ قاتىلى! ئەگەر مەن سىجاڭنىڭ ئورنىدا بولۇدۇغان بولسام ئاخىرىقى بىر ئادەم قالغىچە، ئاخىرىقى تىنىقىم توختىغانغىچە ئېلىشاتتىم!

تەۋپىق ئۇنىڭ قىزىققان، يۇرىكى ئىچىگە پاتماي قېلىۋاتقانىدەك يۇلقۇنۇپ تۇرىدىغان مىجەرىنى چۈشۈنۈپ، كۈلۈمسىرىدى. ئازادلىق كىشىلەرنى ئەنە شۇنداق ئىنتىزار قىلماقتىدى.

ــــ سجاڭنىڭ بۇ يەردە تۇرۇشى ھەرگىزمۇ سىز ئويلىغانىدەك بولىشى ناتايىن، ــــ دېدى تەۋپىق ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن يەنە مەيدانىدىكى ماھارەتلەرنى كۆرگەچ، ــــ ئۇنىڭمۇ ئويلىغان يېرى باردۇر. ئوننەچچە مىڭ ئادەمنىڭ ھاياتىغا ئۇ مەسئۇل بولمىسا تەۋەككۈلچىلىك قىلغان بىلەن نۇرغۇن قان ئېقىشقا سەۋەب بولۇدۇ. ئۇ بۇلارنى ئويلىماسلىقى مۇمكىنمۇ؟

بۇ چاغدا مۇراسىم رەئىسى نۆۋەتتە ئۈستۈنئاتۇش مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ماھارەت كۆرسۈتىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

ــــ ئۈستۈنئاتۇش مەكتەپ مەيدانغا كىرسۇن، توققۇزاق مەكتەپ تەييار تۇرسۇن!

ئابدىنىياز تېخىچە جىلىلىكتىن يانمىغانىدى.

ــــ ئويلىسىمۇ ئويلىغاندۇ،... ھەي ي، سىز بىلمەمسىز، كونىلاردا خىتايلارنىڭ مىجەزى توغرىسىدا «ھارۋىدا توشقان ئالىدۇ» دەيدىغان تەمسىل بار، سجاڭ ئويلىغان ئويىنى پۇشۇرۇپ بولغىچە شاڭ شىسەي

www.uyghurkitap.com

هەممىمىزنى ئۆز يېغىمىزدا قوروپ پىشۇرۇپ بولۇدۇ. ئۇنىڭدىن كېۋىرە تىركىشىپ باققان ياخشىدى. ھازىر قورقۇشنىڭ ھاجىتى يوقىدى. ئۇنىڭ يېتەرلىك ھەربىي كۈچى بولۇدۇغان بولسا بىزنى مۇشۇنداق قويۇپ بېرىدۇ دەمسىز؟ بىز شۇك تۇرغان بىلەن ئۇ شۇك تۇرمايتتى. ئۇنىڭ جېنى تايىنلىق، يامنى ماۋۇ ئوروسلار، مۇشۇ مۇناپىقلار ئېزىلگۈچىلەرگە ياردەم بېرىمىز دەپ كاپشىغىنى بىلەن جاللاتقا ياردەم قىلىدىكەن ئەمەسما!

ــ سوۋېت ئىتتىپاقى تۇغرۇلۇق بۇنداق پىكىردە بولغىنىڭىز توغرا بولمىدى. ئۇ بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزنى دەسلەپ قوللىغان، قورال بەرگەن، كېيىن ئىنقىلاپتا ئېغىش بولغانلىقى ئۈچۈن قوللىمىدى، ئەمدى شىڭ شىسەي توغرا يول تۇتتى، خەلچىل سىياسەت يۈرگۈزدى، شۇڭلاشقا ئۇنى قوللاۋاتىدۇ.

ــ قويىڭا، ئۇ گېپىڭىزنى، ئۇ بىزنى قوللاپ قورال بەرگىنى قايسى؟ قورال بەرسە بىكارغا بېرىپتىمۇ؟ قويغا، يۇڭغا، ئالتۇنغا تېگىشتى! «پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا» دەپتىكەن، پۇلغا باشقا دۆلەتمۇ سېتىپ بەرمەمدۇ، يەنە كېلىپ ئېلىشنى ئېلىۋېلىپ، تېڭىنى بەرمەي يېنىۋالغىنىنى دېمەمسىز! شىڭ شىسەي بىلەن دوستلۇقى راست، بىزگە ئېرىپ كېتىشى غەلەت!

ــ ھازىر قانداقلا بولمىسۇن شىڭ دۇبەننىڭ تۇتقان يولى يامان ئەمەس، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولدى، بۇنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ ئۇنى يامان دېسەك توغرا بولمايدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەپتى- بەشىرىسىنى ئاشكارىلاپ، راستىنلا خەلققە قارشى مەيدانغا ئۆتسە ئۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ ئۇنى قوللىمايدۇ، ئۇ چاغدا بىز يەنە ئىنقىلاپ قىلىمىز.

ــ قىزىل دۆۋە مەكتەپ ماھارەت كۆرسۈتۈدۇ، پەيزاۋات ناھىيىسىنىڭ مەكتەپلىرىدىن ئاستىن ئاتۇش تەييار بولۇپ تۇرسۇن،ــ رەئىسىنىڭ ئاۋازى ئىككىسىنىڭ سۆھبىتىنى بىردەمگە توختۇتۇپ قويدى.

ــ ھەي، سىزمۇچۇ، يۇرىكىڭىزدىكى گەپنى قىلمىدىڭىز، ــ دېدى ئابدىنىياز نارازىلىق بىلەن،ــ بىلىمەن، سىلىدەك ئەھلى ئىلمى ئادەملەر

بىــزدەك چــالا ســاۋات ئەســكەرگە كۆڭلىــدىكىنى دېمەيــدۇ. مەيلــى، كــۆڭلىڭىزدىكىنى دېمىســىڭىز زورلىمــايمەن، لــېكىن قەشــقەردە بولغــان مەزگىلــدە سۆھبىتىڭلاردىن ئايرىمىساڭلار، مەنمــۇ ئــانچە ـ مــۇنچە قــۇلاق موللىسى بولۇپ قالسام ئەجەپ ئەمەس، سىلەردىن خوش بولۇپ قالىمەن.

ــ ئەلــۋەتتە بولــۇدۇ، خوشــاللىق بــىلەن قوبــۇل قىلىــمەن. ھەم مەن كەتكەنــدىن كېيىنمــۇ باشــقا ئەپەنــدىلەرنىڭ ســىزنى ئارىلىرىغــا قوشــۇۋېلىشــنى تاپىلايمەن.

ــ رەخمەت، سىزگە، ئەپەندىم.

ــ ســىزنىڭ ھەربــي كۆرۈســتا ئوقــۇۋاتقىنىڭىز بەكمــۇ ياخشــى ئىــش ئىــكەن، بىلەمســىز، بىلىــم دېگەننىــڭ دۆلەت چىگرىســى، مىللــەت ئايرىمىسى بولمايدۇ، بىلىم ھەممە ئادەمگە ئوخشاشــلا قــورال. بىرسى ئــاش بەرســە «مەينەتنىــڭ ئېشــى» دەپ يېمىســىڭىز ئۇنىڭغــا مــاقۇل، لــېكىن بىلىــم كىمــدە بولســا، كىمنىــڭ بولســا ئۇگۇنــۇش كېــرەك، ھەدىســلەردە: «بىلىم مۇمىننىڭ يۈتتۇرۇپ قويغــان مېلىــدۇر، شــۇڭا نەدە كۆرسە ئېلىشــقا ھوقۇقلــۇق» دېــيىلگەن. يــۇرىكىڭىزنى تىڭشــاپ كۆرســەم كۆرۈســتا ئوقۇتۇۋاتقــانلارنى كومــۇنســت بولــۇپ كەلگەنــلەر دەپ قــاراپ، ئۇلارنىــڭ دەرســىگە كۆڭــۈل قويمايۋېتىپســىز، ئەخمەقلىــق قىلغــان بولســىز. ھەربــي ئىلىمنى ئۇگۇنۇڭ، زىيىنى يوق، كەچــۇرۇڭ، ماڭــا نــۆۋەت كېلىــپ قالغانــدەك تۇرىدۇ، كەچتە يەنە بىللە بولارمىز،ــ دېدى تەۋپىــق ۋە رەئىســىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ تۇردى.

ــ ئەمــا ئــۇلار نەدە ھەربــي ئىلىــم ئۇگۇتــۇدۇ، دەيســىز! ساپلا مەپكــۇرە تازىلاشــنىڭ گېپــى! ... ــ ئابدىنىياز تەۋپىقنىــڭ ئارقىســىدىن غۇدرىغــانچە قالدى.

دېگەنــدەك نــۆۋەت ئــاتۇش ئىزچىلىرىغــا كەلگەنــدى. تەۋپىــق يېنىــدىكىلەرگە بــاش ھەركىتــى بــىلەن ئــۆزۈر ئېيتــىپ، ئوقۇغــۇچىلىرى ئالدىغا كەتتى.

بــۇ چاغــدا مەجــددىن ئەپەنــدى، نامــان ئەپەنــدى، توختــاجىلار يۈســۈپ

ئەپەندىگە ئاپىرىن ئېيتىش ئۈچۈن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، سۈپىدىن چۈشتى.

ــ ئەپەندىلەر، مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بالىلىرى ئويۇننى باشلىغىچە سىپىلگە چىقىۋالمايلىمۇ؟ــ دېدى مەجىددىن ئەپەندى،ــ بىلەمسىز ئەپەندىم،ــ دېدى ئۇ بۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ توپقا قوشۇلغان ئابدىنىيازغا قاراپ،ــ مەمتىلى دېگەن بىر بالا، ئەتىگەندىن بېرى كۆرگۈنىڭىز بىر سېرى، مەمتىلى ئەپەندىنىڭ كارامەتلىرى بىر سېرى، بۇلارنىڭ تاماشاسىنى ئېگىزدىن كۆرسىڭىز تېخىمۇ پەيزى قىلالايسىز.

ــ ئۇنداق بولسا ئابدىنىياز بىزنى باشلاپ چىقسۇن،ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى.

ــ يۇرۇڭلار ئەمىسە، چىقساق چىقايلى،ــ دېدى ئابدىنىياز جەڭچىلەردەك چاققانلىق بىلەن. ئۇلار كىشىلەر توپىنىڭ ئارقىسى بىلەن مېڭىپ سىپىلغا چىقىش ئۈچۈن كېتىشتى. ئوبۇلقاسىم ئۇلارغا سىپىل تۈۋىدە قوغلاپ يەتتى.

ــ ھوي، سىلەرنى زەپمۇ جىق ئىزدەپ كەتتىمغۇ، نەدىتىڭلار؟ــ دېدى ئۇ، ئۇلارغا قوشۇلۇپ سىپىلگە چىقىپ كېتىۋېتىپ.

ــ زۆرۈر ئىشىڭىز بارمىدى؟ نېمىشقا ئۇنچىۋالا ئىزدەپ كەتكەنسىز؟ ــ دېدى ئابدۇنىياز تەئەددى بىلەن.

ئوبۇلقاسىم ئابدىنىيازنىڭ ئەلپازىغا قاراپ ياسىما گەپلەرگە راسلاۋاتقان تىلىنى يىغىپ، مەيدانغا قارىۋالدى.

تۆرتتىن قاتار بولغان تەۋپىق ئوقۇغۇچىلىرى ناغرا- بارابان ۋە نەي ساداسىغا قەدەملىرىنى تەڭكەش قىلىپ مەيدانغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ھەممە جايلارنىڭكىدىن كۆپ ئىدى. ھېچكىم ئۇنىڭ بۇنچە كۆپ ئادەم بىلەن نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيتى. ئۇلار ئەڭ ئاۋال سەھنە ئالدىغا كېلىپ توغرا قاتار بولۇپ پىشقەدەملەرگە، ئۇستازلىرىغا، رەھبەرلەرگە ئېھتىرام بىلدۈرۈشتى. ئاندىن كوماندا بويىچە

قەدەم ربتمىنى بۇزماستىن مەش دەسسىگەچ جاسا سەپ ھاسىل قىلدى. چاسا سەپ ئىگىزدە تۇرغانلارغا يوغان بىر پارچە ماشىرەڭ رەختىتەك، ئۇلارنىڭ قەدەم ھەربكىتى بىلەن مىدىرلاپ تۇرۇشى بۇ بىر پارچە ماشىرەڭ رەخت شامالدا سىلىق يەلپۈنۈۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

تەۋپىق سوزۇپ بىر قېتىم پۇشتەك چېلىۋىدى، بۇ ماشىرەڭ رەخت، كۆك رەڭلىك رەختكە ئۆزگەردى. ئەسلىدە ئوقۇغۇچىلار ئوڭ قولىدىكى ئاي يۇلتۇز بەلگىلىك كۆك بايراقنى يۇقىرى كۆتەرگەندى. يەنە بىر قېتىم پۇشتەك چېلىنغاندا كۆك رەخت غايىپ بولۇپ سانسىز مەشئەللەر بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەندەك تەكشى قىزىللىق پەيدا بولدى. بۇ چاغدا ئوقۇغۇچىلار سول قولىدىكى قىزىل بايراقنى يۇقىرى كۆتۈرگەندى.

ــ دوختۇر راست دەپتىكەن جۇمۇ،ــ دېدى ئابدىنىياز تۆۋەندىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەربكىتىدىن زوقلۇنۇپ،ــ پەستە بۇنداق ياخشى كۆرۈنمەيتى.

ــ تېخى بۇنىسى بەك ئاددىي ئىشلار،ــ دېدى دوختۇر ماختىنىپ.

ــ كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرۇدۇغان بىر نەرسىنى قوسىقىغا پۇكۇپ كەلدى، چوقۇم، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندىمۇ دوستى ئۇچۇن ئىپتىخارلىنىپ.

ئەسكەر ۋە خەلقنىڭ گۈلدۇراسلىرى ئىچىدە ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى ئاڭلانماي قالدى.

بۇ چاغدا تەۋپىقنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىنتايىن نەپىس ھەربكەتلەر بىلەن دەۋر قىلىپ ئايلىنىپ، بىر توغرا قاتارى ئاۋۋال، يەنە بىرسى كېيىن ئىلگىرى- كىيىنلىك تەرتىپى بىلەن توختاپ، مەيدانىدا غايەت زور مەشئەل ھاسىل قىلدى. مەشئەلنىڭ سېپى كۆك بولۇپ، بۇ يەردىكىلەر كۆك بايراقنى كۆرۈرگەندى. مەشئەلنىڭ كۆيۈپ تۇرغان قىسمىدىكىلەر قوللىرىدىكى قىزىل بايراقنى بارابان-سۇنايلارغا كەلتۈرۈپ تەكشى پۇلاڭشىتقاندا ئېگىزدە ۋە يىراقتا تۇرغانلارغا گويا بۇ زور مەشئەل شامالدا يەلپۈنۈۋاتقاندەك، ئولغۇيىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

كىشىلەر بىۋ زور مەشىئەلنىڭ قانداق ھاسىل بولغانلىقىغا ئەقلى يەتمەي، ھەيران بولغان ھالدا ئويلۇشاتتى. دېمىسىمۇ چاسا سەپنىڭ مەشئەلگە ئۆزگۈرۈشىدە ھېچقانداق قالايمىقانچىلىق، «سەمەد سەن بۇياققا كەل، مەمەت سەن ئۇياققا ئۆت» دېگەن بۇيرۇقلارمۇ بولماي سېھىر قىلغاندەك بىردەمدىلا مەشئەلگە ئايلىنىپ قالغاندى.

مەھمۇد مۇھىتى ھاياجان بىلەن كۆزىگە ياش ئېلىپ چاۋاك چالدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا ئەڭ ئاۋۋال ئەگەشكىنى لىيۇبىڭ ئىدى. ئۇمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ گاۋ! گاۋ! ياكېشى!ـ دەپ ھەجىيىپ چاۋاك چالاتتى.

مەھمۇد مۇھىتىنىڭ چاۋاك چېلىشى بىلەنلا پۈتۈن مەيدان شارقىراپ ياققان يامغۇردىكى ئورماندەك شاۋقۇنغا تولدى. پەقەت ربالكو بىلەن ۋاڭ باۋجىيەنلا ئەدەپ يۈزىسىدىن بوش، خوشياقمىغاندەك چاۋاك چېلىپ قويدى. ربالكو ياۋرۇپادىن كەلگەن مەدەنىيەتلىك كىشى ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەپ شۇنداق قىلغان بولسا، فىئودالىلىق ئادەتلەر قان ـ گۆشىگە يۇغۇرلۇپ كەتكەن، دەرىجە قارىشى كۈچلۈك بولغان ۋاڭ باۋچىيەن بولسا ئۆزىنى مۇشۇ مۇھىتتىكى ئەڭ چوڭ ئەمەلدار دەپ تەمەننا قىلغاندى.

مەھمۇد مۇھىتى ئورندا ئولتۇرۇپ قول ياغلىقىنى چىقىرىپ كۆزىنى سۈرتۈشكە باشلىغاندا ئەتراپ ئاستا ـ ئاستا تىنچىپ، كىشىلەر يەنە مەيدانغا دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرگەندى.

تەۋپىقنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئاساسەن پۇشتەك ئاۋازىغا قارىتا ھەرىكەت قىلاتتى. يەنى پۇشتەكنىڭ سوزۇپ چېلىنىشى، بىر، ئىككى، ئۈچ... چېلىنىشى، ئۈزۈك ـ ئۈزۈك چېلىنىشى،... تەربىيىچى بىلەن ماھىرلار ئارىسىدىكى پارول بولۇپ، ئۇنىڭ مەنىلىرىنى ئۆزلىرى چۈشۈنۈشەتتى. شۇڭا مەيدانىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ سەپ ئۆزگۈرۈشلىرى ھېچقانداق سۆز بۇيرۇقى ئىشلىتىلمەستىن پەقەتلا پۇشتەك ئاۋازى بىلەنلا ئىشقا ئاشۇرۇلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تاماشابىنلارنى تېخىمۇ ھەيرەتكە چۈشۈرمەكتىدى.

پۇشتەكنىڭ ئۇزۇن سوزۇپ چېلىنىشى بىلەنلا مەيدانىدىكى مەشئەل غايىپ بولۇپ، چاسا سەپ ھالىتىگە كەلدى. چاسا سەپ سۈناي، بارابانلار بىلەن ئورۇنلىنىۋاتقان يەڭگىل مەش مۇزىكىسىنىڭ رېتمىغا كەلتۈرۈپ كۈچلۈك- كۈچلۈك دەسسەيتى. پۇشتەكنىڭ ئۇزۇك- ئۇزۇك بىرقانچە قېتىم چېلىنىشى بىلەن چاسا سەپ مۇزىكا رېتمىغا تەڭكەش قىلىپ مەش دەسسىگەچ ئاستا يېيىلىپ، خۇددى چۆمۈچتە ئېلىشتۇرغاندەك ئايلىنىشقا باشلىدى.

ــ ئىم، بۇ نېمە؟ ــ دېدى تاماشا كۆرۈپ تۇرغان ئابدىنىياز.

ــ خەت،ــ دېدى، يۈسۈپ زىيا، ــ خەتكەن، مانا دېمىدىمۇ، تەڭپىقنىڭ قورسىقىدا چۈتۈرى تولا، چوقۇم بىر يېڭىلىق بىلەن كەلمەي قالمايتى، ــ ياشىسۇن ۋەتەن، ــ ئۇ ئاۋازىنى چىقىرىپ ئوقۇدى. بۇخەت كۆك رەڭدە يېزىلغانغا ئوخشايتى.

قىسقا بىر پۇشتەك چېلىنىشى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ سېپىدە ئۆزگۈرۈش بولمىدى، ئەمما خەتنىڭ رەڭگى قىزىلغا ئۆزگەردى.

ــ بۇ نېمە؟ - دەپ سوريدى ئابدۇنىياز ھايجانلىنىپ.

ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمەكچى بولغاندەك، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەيۋەتلىك شوئارى ئاڭلاندى:

ــ ياشىسۇن مەكتەپ!

ــ ياشىسۇن مەكتەپ!

ــ ياشىسۇن مەكتەپ!

شۇئار گۈلدۈرمامىدەك سادا بىلەن ئۈچ قېتىم تەكرارلاندى.

ــ ھە، بۇ- زە، قىزىل رەڭ بىلەن يېزىلغان خەت ئىكەن، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى.

ــ خەت؟! ھە، توغرا خەت ئىكەن «ياشىسۇن مەكتەپ!» دېگەن خەت، شۇنداق ئېنىق تۇرسا بىلمەپتۇق،ــ دېدى توختاجى.

بۇ خەت بىردەم «قىزىل رەڭ»دە، بىردەم «كۆك رەڭ»دە «يېزىلدى». ئوقۇغۇچىلار سېپىدىن ھاسىل بولغان بۇ غايەت زور خەت ئاۋۋال سەھنىدە

ئولتۇرغانلارغا ئوق ئىدى، كېيىن چۆرگىلەپ ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسىگە توغرىلاندى. ساۋادى بارلارنىڭ ھەممىسى بۇ خەتنى ئوقۇپ ھەم ھەيران قالدى، ھەم سۆيۈندى، ھەم تېخىمۇ ھەيۋەتلىك گولدۇراس ئالقىش ياڭراتتى.

ئوقۇغۇچىلار «خەت» ھالىتىنى بۇزۇپ يەنە چاسا سەپ تۈزدى. ئاندىن يەنە مەلۇم تەرتىپ بويىچە ھەركەتلىنىپ، يېڭى شەكىلنى ھاسىل قىلدى. ئابدىنىياز يەنە بالىلاردەك قىزغىنلىق بىلەن ۋاقىراپ كەتتى:

ــ ئەپەندىم، ئەپەندىم، بۇ يەنە بىر يېڭى كارامەتقۇ؟ ــ دېدى ئۇ توختاجى بىلەن يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ مۇرىسىگە ئېسىلىپ.

ــ ياشىسۇن ۋەتەن!

ــ ياشىسۇن ۋەتەن!

ــ ياشىسۇن ۋەتەن!

ئوقۇغۇچىلار ياڭراق ئاۋازدا ئۈچ قېتىم ۋارقىرىدى. خەت ھالىتىنى بۇزماستىن مەيداننىڭ ھەممە تەرىپىگە توغرىلىنىپ چۆرگىلىدى. ھەممە تەرەپتىكىلەر خەتنى ئوقۇپ چىقتى. ئاندىن پۈتلارنى بارابان ساداسىغا كەلتۈرۈپ رېتىملىق ئۇرۇپ لەرزان ھەركەت بىلەن يېيىلىپ، چاسا سەپ ئەسلىگە كەلدى.

چاسا سەپ يەنە تەكشى ھەركەتلىنىپ يېڭى بىر شەكىلگە كىردى.

ئابدۇنىياز بۇ قېتىم ئۆزى ئوقۇدى:

ــ ياشىسۇن ھۆرلۈك!

ئوقۇغۇچىلار سىپى بىر كىشىنىڭ ئاۋازىدەك ماسلىشىپ، بىرىكىپ كەتكەن ئاۋازدا شۇئارنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى:

ــ ياشىسۇن ھۆرلۈك!

ئويۇن كۆرۈۋاتقانلار ئىچىدىكى ھاياجانلىنىپ كەتكەن بىر توپ ئوقۇغۇچى ئۆزلىرىنى ئۇنۇتقان ھالدا ئاۋاز قوشۇپ:

ــ ياشىسۇن ھۆرلۈك! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

6 ـ دىۋىزىيىنىڭ بارلىق ئەسكەرلىرى بىردەك ۋاقىراشتى:

ــ ياشسۇن هۆرلۈك!
تاماشا كۆرگىلى كەلگەن شەھەر پۇقرالىرى بىردەك توۋلىدى:
ــ ياشسۇن هۆرلۈك!
مەھمۇد مۇھىتى يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە ئۇمۇ شوئارنى تەكرارلىماقچى بولغانىدى، بەك هاياجانلىنىپ كەتكەچكە ئۇنى چىقماي قالدى، شۇڭا چاۋاك چېلىش بىلەن كۆپايىلەندى. ئۇنىڭ يوغان ۋە سۈرلۈك كۆزلىرى ئەمدى ناتۇۋان كالىنىڭكىدەك ئايانچلىق مۆلدۈرلەپ، ياش بىلەن پارقىراپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ قېشىدىكى لىيۇ بىڭ ئەمدى بايىقىدەك ماختىمايتتى، ئەمدى ئۇنىڭ ئىچىنى بىر نېمە تاتىلاشقا باشلىغاندەك، تاتارماقتا ئىدى. ۋاڭ ۋالىمۇ بايىقى مەنىستمەسلىك بىلەن پۇرۇشتۇرۇپ تۇرغان كالىپۇكلىرىنى هەيرانلىقتىن سىڭا ئېچىپ، كۆزلىرى چەكچەيگەن هالدا مىختەك تىكىلىپ قالغانىدى.
مەھمۇت مۇھىتى تەۋپىق ئوقۇغۇچىلىرى يەنە چاسا سەپ هالىتىگە كېلىشكە باشلىغاندىلا ئاستا ئورنىدا ئولتۇردى.
سېپىل ئۈستىدە ئابدىنىياز هەيران بولۇپ ئەتراپتىكىلەرگە:
ــ مەمتىلى ئەپەندى سېھرىگەرمۇ قانداق؟ ئوقۇغۇچىلار بىزگە ئوخشاش ئۆزلىرىنى ئېگىزدە كۆرۈپ تۇرمىسا، قەيەردە تۇرسا خەت بولۇشنى، چېكىت بولۇشنى قانداق بىلىدىغاندۇ؟
ــ قارىماملا، مەمتىلىنىڭ قولىدا قەغەز تۇرىدۇ، ئۇ شۇنىڭغا قاراپ كومانىدا بېرىۋاتىدۇ، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى، ــ گەپ شۇ قەغەزدە. ئېھتىمال ئۇ هەرىكەتلىنىش سخېمىسى بولسا كېرەك.
ــ هە، گەپ مۇنداق ئىكەندە، كېيىن بىز ئۇنىڭ سخېمىسىنى كۆرۈپ باقايلى ئۇ بىزگە چۈشەندۈرۈپ قويسۇن. ئەمدى قاراڭلار، بۇنىسى نېمە؟ ــ بىر ئەگرى- بۇگرى قاتادىن پەيدا بولغان هالقىنى ۋە هالقا ئوتتۇرىسىدا گاهى يەردە ئۇچتىن، گاهى يەردە بەشتىن، گاهى يەردە بىردىن هەتتا ئوندىن غۇژمەك بولۇشۇپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلارنى كۆرۈپ هېچنېمىنى چۈشىنەلمىگەن ئابدىنىياز ئەتراپتىكىلەردىن سوردى:

ئەگـــرى ـ بـــۇگرى ســـەپتىن ھاســـىل قىلىنغـــان ھالقىـــدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قىزىل بايراقنى كۆتۈرگەن بولۇپ، بۇ بىر قىزىل سىزىق ئىدى. ھالقىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىراق يەنە بىر كۆك سىزىق بار ئىدى.

ــ بۇ نېمىسى؟ ئېزىپ كەتتىمۇ نېمە بالا؟ ــ دېدى مەجىددىنمۇ تەشۋىشلىنىپ.

بـــۇنى تاماشـــىبىنلاردىن ھـــېچكىم چۈشـــىنەلمىدى، پەقەت ربـــالكولا مۇشـــۇكنىڭكىدەك كـــۆزلىرىنى چىمچىقلىتـــىپ، ســـەل ئالـــدىغىراق ئېڭىشـــىپ قـــارىغىنىچە تاتىرىـــپ تـــۇرۇپ قالـــدى. ئـــۇ بىرىنچـــى بولـــۇپ بـــۇ كارامەتنىڭ نېمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى بىلگەندى.

كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە پەيدا بولغان سوئالنى يەشمەكچى بولغاندەك، قۇربان جاپپار «ئۆلكىمىز ئالتۇن ئۆلكە» دېگەن ناخشىنى باشلاپ بەردى. ئوقۇغۇچىلار تەكشى ئاۋازدا ناخشىنى ئوقۇشقا باشلىدى.

ئۆلكىمىز ئالتۇن ئۆلكە،
ئالتۇن ئۇنىڭ تاشلىرى.

.....

ــ ھە، بۇ ئەسلىدە ئۆلكىنىڭ خەرىتىسى ئىكەن! ــ دېدى يۈسۈپ زىيا تەسرلەنگىنىدىن يۈرىكى شىددەت بىلەن سېلىپ.

ــ نېمە؟

ــ ئۆلكە خەرىتىسى، قارىسىلا، ئاۋۇ كۆك سىزىق تارىم دەرياسى، مانا ماۋۇ ئون ئادەم غۇژمەك بولۇپ تۇرغان توچكا قەشقەر، بەش ئادەم توپلاشقان توچكىلار قەدىمكى ئالتە شەھەر، بۇنىڭدىن باشقا ئۇرۇمچى، غۇلجا، ئۈچ ئادەملىك توچكىلار يېڭى ناھىيىلەر، بىر توچكىلار بەگلىك يېزىلار... خۇدايا توۋا، تەۋپىقنى ئەمدى بىلدىم، بۇرۇن بىلگىنىم ئۇنىڭ سىرتى ئىكەن، خۇدا ئۇنى ئۆزى ئامان قىلغاي...!

ھەممەيـــلەن شـــۇندىلا ئۇنـــىڭ ھەقىقەتەنمـــۇ ئـــۆلكە خەرىتىســـى ئىكەنلىكىنى بىلدى «قەشقەر» ئۇستىدە كۆك بايراق لەپىلدىدى.....

ــ قانـــداق ئـــادەم بـــۇ ئـــۆزى؟ ــ دېـــدى ئابـــدىنىياز چوڭقـــۇر ھەۋىســـى

كېلىپ، ھىسىياتىنى يوشۇرالماي، ــ ئۇ سەھرىگەر ئەمەستۇ؟

ــ ياق، ئۇ ئوت، ــ دېدى يۈسۈپ زىيا قەلبىنىڭ دولقۇنلۇق ھىسلىرىنى قانداق ئىپادە قىلىشنى بىلەلمەي.

ــ ئۇ ئەنە شۇنداق بىر ئادەم، ھېچ نەرسىدىن زېرىكمەيدۇ، قىلىمەن دەپ نىيەت قىلسا ۋۇجۇتقا چىقارمىغۇچە توختىمايدۇ،... ــ كەم سۆز ئەخمەد ئەپەندى ھىسىياتچانلىق بىلەن كۆزى ياشاڭغىراپ تۇرۇپ، دوستى ئۈچۈن ماختاندى، بۇ غەرەزسىز ئىپتىخار ئۈنى سۆزلەشكە ئۈندىگەندى.

باشقا تاماشىبىنلار بۇ كۆرۈنۈشنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەندى، تاماشىبىنلار ئارىسىدىكى ئوقۇمۇشلۇقلار بۇ «يۇرت بەلگىسى» (خەرىتە) دەپ چۈشەندۈرۈشكەندىن كېيىن، «يۇرت بەلگىسىكەن» دېگەن سۆز ئېغىزدىن- ئېغىزغا كۆچۈپ، پۈتۈن مەيداننى ئايلىنىپ چىقتى.

ۋاڭ باۋچىيەن لىيۇ بىڭ، ربالكو ئىدىرىس بىلەن نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلاشتى. بۇ چاغدا تەۋپىق ئوقۇغۇچىلىرى ئاستا- ئاستا چاسا سەپ بولۇپ، سەھنە ئالدىغا كېلىپ، سەھنىدىكىلەرگە ئېھتىرام بىلدۈردى.

ــ ئۇلارنىڭ ئويۇنى تۈگەپتۇ، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى.

ــ چاپسانراق چۈشۈپ مەمتىلى ئەپەندىگە ئاپىرىن ئېيتايلى، ــ دېدى ئابدىنىياز.

ئۇلار ئابدىنىيازنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپ سېپىلدىن چۈشۈشتى

تەۋپىقنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئېھتىرام قىلىشقا باشلىغاندا مەھمۇت مۇھىتى يەنە ئورنىدىن تۇردى ۋە يوغان قەدەملەر بىلەن بىرنەچچىلا چامداپ سەھنىدىن چۈشۈپ، تەۋپىقنى قۇچاقلىدى. بۇ ھال يەنە بىر قېتىم شاۋقۇن- سۈرەنگە سەۋەبچى بولدى. مەھمۇد مۇھىتى تەۋپىقنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ پىچىرلايتتى:

ــ رەھمەت ئىنىم، رەھمەت...!

بۇ چاغدا مەيدان ئاللىقانداق بىر مۇراسىمغا ئايلانغانىدىكى، گويا مۇھاسىرە سەۋەبىدىن ئىككىگە بۆلۈنۈپ كېتىپ ئۇزۇن زامان ئۆتكەندە قايتا ئۇچراشقان قوشۇندەك، ياكى ئايرىلىپ كەتكەن ئورۇق- تۇغقانلار

قايتا كۆرۈشكەندەك قۇچاقلىشۋالغان كىشىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. ئەسكەرلەر ۋە شەھەر پۇقرالىرى ئوقۇغۇچىلارنى قۇچاقلىماقتا ئىدى.

هاياجانلىنىپ كەتكەن ئابدىنىياز بىر كىچىك ئوقۇغۇچىنىڭ پېشانىسىگە سۆيدى ۋە ئۇنى ئېگىز كۆتۈرۈۋېلىپ، بىر پىرقىرتىپ ئورنىغا قويۇپ قويدى.

بۇ پەۋقۇلئاددە مۇراسىم يېغىن رەئىسىنىڭ ئاگاهلاندۇرۇشى بىلەن ئاياغلىشىپ، مەيدانىدا قايتىدىن تەرتىپ ئەسلىگە كەلدى. ئەمدى يېڭى بىر ئوقۇغۇچىلار سېپى مەش ماهارىتى كۆرسۈتۈش ئۈچۈن مەيدانغا كىرىپ كەلگەن، ئاتۇش ئوقۇغۇچىلىرى مەيدانىدىن چىقىپ كەتكەنىدى. بۇ ماهارەت ئىگىلىرىنى ئەسكەر ۋە خەلق يېنىدا نېمە بولسا شۇنىڭ بىلەن مېهمان قىلىشقا، هېچ بولمىسا بىر- ئىككى ئېغىز ياخشى گەپ بىلەن ماختاپ كۆڭلىنى ئىزهار قىلىشقا باشلىغانىدى.

مەهمۇت مۇهىتى بولسا بۇ ماهارەت ئىگىلىرىنىڭ ئۈستازى بولغان مەمتىلى ئەپەندىنى قېشىدا ئولتۇرغۇزۋالغان بولۇپ، ئۇنىڭ قولىنى كۈچلۈك پەنجىلىرى بىلەن مەهكەم سىقۋالغانىدى.

18- سېنتەبىر كۈنى «مۇسابىقە مەيدانىغا كىرىش» پائالىيىتى بىلەن ئاخىرلاشتى. يېغىن رەئىسى ئەتىدىن باشلاپ يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىسى باشلىنىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

2

كەچتە مەهمۇد مۇهىتى كاتتا زىياپەت بېرىپ هەرقايسى جايلاردىن كەلگەن تەربىيىچىلەرنى ۋە شەهەردىكى زىيالىيلارنى كۈتۈۋالدى. ئۇ ئادەتتى بويىچە رەسمىي گەپلەرنى قىلىپ كۆپچۈلۈكنى دىققەتتە تۇرغۇزماي، دوستلارنىڭ بەزمىلىرىدىكىدەك ئەركىن سۆهبەتكە قويۇۋەتتى. باشقىلارنىڭ قورۇنۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۆزى چاقچاق

باشلاپ بەردی:

ــ مەمتىلى ئەپەندى، سىزنىڭ ئىچىڭىز يامانراقمۇ قانداق؟

ــ قانداق دەيسىز، سىجاڭ؟ ــ دەپ كۈلدى تەۋپىق.

ــ ئەگەر ئىچىڭىز يامان بولمىسا، بۇگۈنكى كارامەتلىرىڭىزنىڭ سىرىنى باشقا ۋەتەنداشلىرىڭىزغا ئېيتىپ بېرىڭ، بىزنىڭ ھەممە باللىرىمىز سىزنىڭكىدەك بولۇپ كەتسۇن.

ــ باش ئۈستىگە! ــ تەۋپىق قىزىقچىلىق بىلەن جاۋاب بەردى.

ــ مەمتىلى ئەپەندى بۇ سېھىرگەرلىكنى رويابقا چىقىرىش ئۈچۈن كەم دېگەندىمۇ بىر ئاي يا كۈندۈزى، يا كېچىسى ئارام ئالمىغان بولسا كېرەك، قانداق دېدىم ئەپەندى؟ ــ سورىدى يۈسۈپ ئەپەندى.

ــ ئاز دەپ قويدىڭىز، دوستۇم.

ــ مانا ئەمەسمۇ، ئۇ نەچچە ئاي باش قاتۇرغان ئىشنى بىزگە قاچانمۇ ئۆگۈتۈپ بولار؟

ــ بۇ ئاسان دوستۇم. بىرئالىم بىر تېئورمىنى ئىجاد قىلىش ئۈچۈن نەچچە يىل ئويلىنىدۇ. تېئورما ئىجاد قىلىنىپ دەرسلىككە كىرگۈزۈلگەندىچۇ؟ چېچەن ئادەم دەرھال ئۆگۈنۈۋالىدۇ. بۇمۇ شۇنداق. مېنىڭ ۋاقىت سەرپ قىلغىنىم ئىجاد قىلىش جەريانى. ئەمدى ئۇ فورمىلىغا سېلىپ، قېلىپلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن بىردەمدىلا ئۆگۈنۈۋالالايسىلەر. مەسىلەن، مەن شۇ تاپ ھەرىكەت سخىمامنى سىلەرگە كۆرسەتسەم ئىشنىڭ ئانچىۋالا مۇرەككەپ ئەمەسلىكىگە كۆزۈڭلار يېتىدۇ.

ــ بۇ گەپچە ئاسانلا بىر ئىشتەك تۇيۇلدى، ئەمما بىز ئىشەنمەي تۇرىمىز، ــ دېدى توختاجى.

ــ قېنى سخېمىلىرىڭىزنى ئېلىڭ ئەپەندى، كۆرەيلى، ــ دېدى ئەخمەد ئەپەندى ئالدىراپ.

تەۋپىق سخېمىلارنى ئالدى. بۇ قېلىن قەغەزگە سىزىلغان بەش ئالتە يۈز كاتەكچىلىك چاقماق سىزىق بولۇپ، كاتەكچىلەردە قارا توچكىلار، ئىستىرىلكىلار، نومېرلار بار ئىدى.

ـــ خوش قېنى سۆزلەڭ، ـــ دېدى ئەخمەد ئەپەندى ئالدىراپ.
ـــ سىزگىلا سۆزلەمدىم؟ شۇنچە كۆپ ئادەم تۇرسا، ئۇلار بۇنى كۆرمىسە سۆزلىگىنىم بىكار ـ دە.
ـــ ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، ـــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى مەسلىھەت بېرىپ، ـــ ئەتە كەچتە مۇسابىقىدىن يېنىپ نوبېشى مەكتەپكە بېرىڭلار، شۇ يەردە سىنىپتا ئولتۇرۇپ، بۇ دەرسنى ئاڭلاڭلار، مەمتىلى ئەپەندى چاقماق سىزىقلىرىنى تاختىغا سىزىپ چۈشەندۈرسۇن.
ـــ ھەبەللى، بۇ گەپ دۇرۇس بولدى. ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، ـــ دېدى تەۋپىق سخېمىلارنى سومكىسىغا سېلىۋېتىپ.
ـــ توختاپ تۇرسىلا، ـــ دەپ پىچىرلىدى ئەخمەد ئەپەندى ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ، ـــ مەن بۇگۈنلا چۈشۈنۈۋېلىشىم كېرەك، ئەتىگىچە تاقىتىم يەتمەيدۇ.
ئۇلار پىچىرلىشىپ سۆزلۈشۈپ، سخېمىنى كۆرگىلى تۇرۇۋۇدى، يۈسۈپ ئەپەندىمۇ ئۇلارغا شېرىك بولدى.
ـــ تەرتىپنى بۇزمايلى، ئەمىسە، باشقىلارنىڭ دېققىتىنى بۆلمەي، پەم بىلەن قىلايلى، ـــ دېدى تەۋپىق. بۇنچە قىزغىن بولساڭلار سخېمىنى سىلەرگە بېرەي.
ـــ سىلىچۇ؟ سىلى بۇنى بىز ئۆگەنگۈچە يەنە بىر يېڭى قىلىقنى ئويلاپ تاپامىلا؟ ـــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى.
ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق بولۇدۇ ـ دە.
ـــ گەپنى ئەپقاچماي، رەسمىي ئىشقا كېلەيلى، ھە، قېنى تەۋپىق چۈشەندۈرۈشنى باشلىسىلا، ـــ ئەخمەد ئەپەندى ئۇلارنى ماۋزۇغا قايتۇرۇپ كەلدى.
ـــ ئاۋۋال كۈادرات شەكىللىك چاقماق سىزىقلارنى سىزىۋالىمىز، ئاندىن شۇنىڭ ئۈستىگە ئىپادىلىمەكچى بولغان خەتنى يازىمىز ياكى شەكىلنى سىزىمىز. ھەربىر كاتەكچىدە بىر ئوقۇغۇچى تۇرغان بولۇدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزئارا ئارىلىقلىرى بىر قەدەمدىن بولۇدۇ ھەم ھەربىرىنىڭ ئۆزى

یادلىۋالغان نومۇرلىرى بولۇدۇ. ئاندىن سىخىمىدىكى خەت يېاكى شەكىل سىزىقلىرى كېسىپ ئۆتكەن كاتەكچىلەردىكى ئوقۇغۇچىلار ئورنىدىن مىدىرلىمايدۇ، باشقىلىرى مەيداندىن چىقىپ كېتىپ، مەيدان چۆرىسىدە رامكا ھاسىل قىلىدۇ. ئۇلار سىخىمىدا قانچە كاتەكتىن كېيىن چەتكە چىقىپ بولۇدۇغان بولسا، ئەمەلىي يەر يۈزىدە شۇنچە قەدەم سۈرۈلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن سىز قايسى ئوقۇغۇچىنىڭ (نەچچىنچى نومۇرلۇق ئوقۇغۇچىنىڭ) قانچە قەدەم قاياققا سۈرۈلۈشىگە كومانىدا بەرسىڭىزلا كۇپايە.

— ئوقۇغۇچىلارنىڭ نومۇرلىرىنى، يەنە سۈرۈلۈشكە يېاكى جايىدا تۇرۇشقا تېگىشلىكلەرنىڭ نومۇرىنى قانداق يادلاپ بولغىلى بولۇدۇ؟

ــ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەربىرسىنىڭ مۇقىم نومۇرلىرى بولۇدۇ. ئۇلار بۇنى ئۆزلىرى بىلىدۇ. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ چاسا سەپ ھالىتىدىكى ئورنى مۇقىم بولۇدۇ. بۇنى ئۇلار كىمنىڭ ئالدىدا، كىمنىڭ ئارقىسىدا تۇرغىنى بويىچە ئەسلىرىدە تۇتۇۋالىدۇ. سىز كومانىدا بەرگەندە سىخىمىدىكى نومۇر بويىچە نەچچىنچى نومۇرنى قانداق قىلىشقا بۇيرىسىڭىز ئۇلار شۇ بويىچە ھەرىكەت قىلىدۇ.

ــ ئۇلار ئايلانغاندا نېمىشقا خەت بۇزۇلۇپ كەتمەيدۇ؟

ــ سىز كاتەكچىدىن مەركەزدىكى بىر ئوقۇغۇچىنى بىلىۋالىسىز ۋە ئۇنىڭغا ئورنىدا تۇرۇپ ئايلىنىشنى ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكىلەر ئالدىغا، سول تەرىپىدىكىلەر ئارقىغا قاراپ تەكشى ئايلىنىدىغانلىقىنى تاپىلايسىز. شۇنىڭ بىلەن ھالەت بۇزۇلمايدۇ .

ــ ئاسىسىي قانۇنىيەت ھەقىقەتەنمۇ ئاددىي ئىكەن، بىراق كۆپ مەشق تەلەپ قىلىدىكەن، ــ دېدى يۈسۈپ ئەپەندى .

ــ ئەلۋەتتە، تەييار ئاش نەدە بار؟ ــ دەپ كۈلدى تەۋپىق .

....

زىياپەتتىن كېيىن كۆپچۈلۈك تارقاشتى. مەھمۇد مۇھىتى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە مەكتەپ مۇدىرلىرىنى ئېلىپ قېلىپ،

چەت ئەلگە ئوقۇغۇچى چىقىرىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرىگە قويدى.

چەتـــئەلگە ئوقۇغـــۇچى چىقىرىشـــنى كۆپچۈلـــۈك بىـــر ئىغىـــزدىن ماقۇللاشتى. بىراق قەيەرگە ئەۋەتىش مەسىلىسىدە تالاش- تارتىش كېلىپ چىقتى. بەزىلەر سـوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىرىشنى، بەزىلەر تۈركىيىگە چىقىرىشنى تەشەببۇس قىلدى. مەھمۇت مۇھىتى، مەجىددىن ئەپەندى قاتارلىق بىرنەچچەيلەن تۈركىيىگە چىقىرىشتا چىڭ تۇردى. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىدىكىلەرنىڭ دېگۈدەك ھەممىسى ۋە باشقا مەكتەپ مۇدىرلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىرىشنىڭ قولايلىق تەرەپلىرىنى ئىسپاتلاشتى. گەرچە سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىرىمىز دېگۈچىلەرنىڭ سانى ناھايىتى كۆپ بولسىمۇ، مەھمۇد مۇھىتى بۇنىڭغا قارشى بولغاچقا مەسىلە ھەل بولمىدى.

ــ بۇ ئىشنى يەنە بىر پۇرسەت تېپىپ ئويلىشايلى، ھازىرچە دەم ئېلىڭلار، ــ دېدى مەھمۇت مۇھىتى گەپنى توۋۇتۇپ، ئۇ ئاخىرىدا تەۋپىق، مەجىددىن، توختاجى، ئەخمەت، يۈسۈپ ئەپەندىلەرنى ئېلىپ قېلىپ يەنە سورىدى:

ــ بەزىلىرىڭلار گەپ قىلغىلى ئۇنىماي ئولتۇرۇۋالدىڭلار، پىكىرىڭلار زادى قانداق؟ سوۋېتكە بېرىپ كەلگەنلەر بىزنىڭ ئەسكەرلەردە بار، كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز، يەنە سىلەر سوۋېتكە بالا ئەۋەتىمىز دېسەڭلار تازا بىر ئىش بولدى- دە! ــ ئۇ بىردەم ئۇياق- بۇياققا مېڭىپ ئارقىدىن، ــ ئورۇسلار باللىرىمىزنى بولشۇۋىك قىلىۋېتىدۇ، دىندىن تاندۇرىدۇ، ئويلاپ بېقىڭلار، ئەقىلىڭلارنى ئىشقا سېلىڭلار، ــ دېدى.

كۆپچۈلۈك زۇۋان سۈرمەي جىم تۇرۇشۇدى، ئۇ تەۋپىققە قاراپ:

ــ ئەپەندىم سىز گەپ قىلىپ بېقىڭا، ــ دېدى.

ــ مەن بۇ ھەقتە ئېنىق قاراشتىمەن، ــ دېدى تەۋپىق، ــ ئەپسۇسكى قارىشىم سىزنىڭكىگە ئوخشىمايدۇ. لېكىن، بۇ ھەقتە سىز بىلەن ئايرىم سۆزلەشسەم بەلكىم سىزمۇ بۇنى توغرا تېپىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن.

ــ مەن؟ شۇنىڭغا چىندىن ئىشىنەمسىز؟ مەن ئۆزگۈرۈپ قالارمەنمۇ؟ ياق، ئەپەندىم، توغرىلىقىمنى ئۆزۈم بىلىمەن، بۇنىڭغا ئاللا گۇۋاھ! ــ ئۇ زەردىلىك ئاۋازدا ۋاقىرىدى. ئارقىدىن ئۈمىدسىزلىك بىلەن، ــ سىزنىڭ بۇنداق گەپلەرنى قىلغىنىڭىز مېنى بەكمۇ مەيۇسلەندۈردى... بىراق، مەن سىزنىڭ سۆھبىتىڭىزگە ھەرقاچان تەييار. بۇ قېتىم قايتىپ كەتكۈچە بولغان ئارىلىقتا ۋاقىت تاپسىڭىز، سۆزلىرىڭىزنى ئەلۋەتتە ئاڭلاپ باقىمەن.

ــ سىزنى خاتا دېمەكچى بولغۇنۇم ئەمەس، رېئاللىق،.... ــ دېدى تەۋپىقمۇ بىر ئاز مۇجمەللىك بىلەن.

ئۇلار سجاڭ بىلەن خوشلۇشۇپ تارقاشتى.

3

رەسمىي مۇسابىقە تۈرلىرى باشلىنىپ، ئاخىرلاشقىچە بىرقانچە كۈن تۈرۈشقا توغرا كېلەتتى، ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار كۆپ، ئورۇنلاشتۇرۇش قىينچىلىقى تۇغۇلغاچقا، يېقىن ئەتراپتىكى مەكتەپلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلۇدۇغان، شۇ يەرنىڭ بايلىرى ئۇلارنى كۈتۈۋالىدىغان بولدى.

كېرەمباغ تەرەپتە ئابدىرېھىم بايۋەچچىنىڭ بېغى، نوۋېشى مەكتەپ، قىزىلدۆۋىدە توختاجىنىڭ مەكتىپى ۋە قورو جايلىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۇرالغۇسى بولۇدۇغان بولدى. مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئىزچىلىرى بەك كۆپ بولغاچقا قىزىل دۆۋىدە توختاجىنىڭ قورو جايلىرىدا تۇرىدىغان، ھەركۈن پائالىيەت ئۈچۈن قىزىل دۆۋە ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن بىللە مەيدانغا كېلىدىغان بولدى.

ئوقۇغۇچىلار ئورۇنلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن كەچلىرى دوستلار تېپىشىپ بىر سورۇندا جەم بولۇشاتتى. ئۇلار ئەخمەد ئەپەندىنى بىر كۈن

ئاۋات قىلىشماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ مەكتىپىدە جەم بولغانلىرىدا، شەۋقى باشلاش مۇراسىمىدىكى ماھارەتلەر ھەققىدە ئېغىز ئېچىپ:

ــ مەن سىجاڭنىڭ ئارقىسىدىكى قاتاردا ئولتۇرغانتىم، ھەمىشە كۆزۈم ئۇنىڭدا بولدى، سىجاڭ كۆز يېشىنى سۈرتۈپلا تۇردى. بولۇپمۇ تەۋپىقنىڭ بالىلىرى مەيدانغا چىققاندىن تارتىپ، چۈشكەنگىچە كۆز يېشىنى تۆتالمىدى، بۇ ئادەم- زە، بالىلارغا ئاجايىپلا قىپ كېتىدۇ جۇما...

ــ تەۋپىقنى تەبرىكلەپ قۇچاقلىغاندا كۆپ ھايال بولدى، قۇلىقىغا نۇرغۇن گەپ قىلدىغۇ، دەيمەن، ــ دېدى ئوبۇلقاسىم، ئۇ يەنە ئۇلارنىڭ پېشىدىن بۇ يەرگىمۇ كەلگەندى.

بۇ گەپ دەسلەپ ھەممەيلەننى قىزىقتۇرۇپ، توغرا، نېمىلەرنى دېدىكىن، قېنى ئاڭلاپ باقمايلىمۇ، دېگەندەك ئىستەكنى تۇغدۇرغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ سۆزنىڭ ئوبۇلقاسىمنىڭ ئاغزىدىن چىقىشى بىردىنلا دىققەتنى تارتتى.

ــ ئەلۋەتتە، كۆپ گەپلەرنى قىلدى، ــ دېدى تەۋپىق چاندۇرماي، ــ بىلمەمسىلەر، سىجاڭ ھەمىشەمكىدەكلا، رەخمەت، ھەشقاللا، ئاندىن يەنە تەسىرلەندىم، خوش بولدۇم، چوڭ ئىش قىپسىز دېگەندەك گەپلەرنى قىلىدۇ ئەمەسمۇ، شۇ.

ئوبۇلقاسىم بۇ گەپنى بەك تومتاق ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى ھىس قىلىپ تاتىرىپ كەتتى. خىجالىتىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن بۇرنىنىڭ ئۇچىنى چىمداپ قويۇپ ئورۇنسىز بىر كۈلكە بىلەن بۇ ۋەزىيەتتىن چىقىش كويىدا بولدى.

ــ راست، تەۋپىق نېمە گەپلىكىنى ئېيتىپ بەرسىلە، ھەممىمىز ئۆز بولغاندىكىن ئاڭلاپ باقىلى، ــ قىزىقىپ سوردى نامان ئەپەندى. ئۇ ئوبۇلقاسىم ھەققىدە ھېچقانداق گۇماندا ئەمەسىدى، شۇڭا قىزغىنلىق بىلەن سوردى.

ــ خۇددى بايا دېگىنىمدەك، باشقا يېڭى مەزمۇن يوق. بالىلاردەك قىزىقچىلىق بىلەن مۇناسىۋەتسىز گەپلەرنى قىلىپ نېمىشقا ۋاقىت

ئۆتكۈزىمىز، بىرەر ئەھمىيەتلىك تېما يوقمۇ؟

شەۋقى نامان ئەپەندىگە مەنىلىك قاراپ قويدى، ئەمما ئۇ بۇنىڭ مەنىسىنى ھېچ چۈشەنگەندەك قىلمايتى. شەۋقىنىڭ بۇنداق ساددىلىققا، ھەممىگە ئىشىنىۋېرىدىغان بالىلارچە مىجەزگە تازا ئاچچىقى كەلسە كېرەك، قىزىرىپ كەتتى. ئۇ خېلىدىن بېرى يېقىنلارنى ئوبۇلقاسىمدىن ئاگاھلاندۇرۇپ كېلىۋاتىسىمۇ، لېكىن يەنىلا سورۇندا بۇ ئادەم كەم بولمايتى. چۈنكى، زىيالىلار ئىچىدىكى خېلى نۇرغۇن ئادەم ئوبۇلقاسىمنى ياخشى دەپ قارايتى.

ھە دېگەندە كۆڭۈلسىز بىر ھاۋاغا دۇچ كەلگەن سۆھبەت تازا ئەپلەشمەي، بىرئاز ناخشا- ساز بىلەن ئولتۇرۇشتى، ئاندىن سورۇننى جانلاندۇرۇشقا تىرىشقان تەۋپىق بىللە كەلگەن شاگىرتلىرىدىن ئابدۇراھمان بىلەن سابىتقا شېئىر ئوقۇتتى.

ئاندىن تېما يېقىن ئارىدا چەتئەلگە ئوقۇغۇچى چىقىرىش مەسىلىسىگە كېلىپ توختالدى. بۇ مەسىلىدىمۇ ئۇزاق تالاش- تارتىش بولدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىرىلماقچى بولۇشى بەزى مۇئەللىملەرگە چۈشۈنۈكسىز تۇيۇلغاندى.

ــ سىجاڭ بۇنىڭغا قانداق ماقۇل دېگەندۇ؟ تۇركىيەگە چىقىرىشقىغۇ كۆپلىرى قارشى چىقسۇن، ھېچ بولمىسا ھىندىستانغا چىقسىمۇ بولىتى، ئېنگلىزلاردا ئوقۇپ كەلسە، بولشېۋىكلارغا بالا ئەۋەتكەن دېگەن قانداق گەپ بۇ؟

ــ سىجاڭ تارتىشمىدى ئەمەس، ئامال بولمىدى، ھۆكۈمەتمۇ ئۇنىمىدى، سىجاڭنىڭ مۇشاۋۇرى، تەنجاڭلىرى، ھەممىسى بىر بولۇۋالسا نېمە قىلغىلى بولۇدۇ؟

ــ تۇركىيەگە ئەۋەتىشتە چىڭ تۇرغۇلۇقتى، ــ دېدى ئوبۇلقاسىم قىزغىنلىق بىلەن قايناپ، ــ نېمە بۇنداق ئاسان يول قويۇش بۇ؟ بۇنىڭغا ئۇنىمىغاندا ھېچىيەرگە ئەۋەتمەسلىك ياخشىراق بولمامدۇ! سىلەر، تۇركىيىدىن كەلگەنلەر، تۇركىيەگە ئەۋەتىشنىڭ ئوبدانلىقىنى تۇزۇكرەك

چۈشەندۈرۈپ تالاشمىغىنىڭلارنى دەيمىنا!....

ــ ياق، دوستۇم، ــ دېدى تەۋپىق ئۇنى سىلىق رەت قىلىپ، ــ ھېچىيەرگە ئەۋەتمەسلىك نىيمە دېگەن گەپ؟ نەدە بولسىمۇ ئوقۇپ قالغىنى ياخشىراق.

بۇ ئىشتىمۇ ئوبۇلقاسىمنىڭ پوزىتسىيىسى ناھايىتى قەتئىي بولۇپ چىقتى. ئۇ ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان روھ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنى، شاڭ شىسەينى تىللاپ قايناپلا كەتتى. بۇ تېمىنىڭمۇ مەزىسى قاچتى. بۇنى ھەركىم سەزدى. شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر قاتماللىق ھۆكۈم سۈردى. بۇ قاتماللىقتىن جېنى سىقىلغان تەۋپىق، بىر لەتىپە بىلەن ھەممەيلەننى كۈلدۈرۈپ، تارقاشقا يول ئېچىپ بەردى. بۇنىڭ باھانىسىدا ئالدىرايدىغانلار خوشلاشقىلى تۇردى.

ئەسلىدە تەۋپىق ئەخمەد ئەپەندى بىلەن قونۇپ قالماقچى بولسىمۇ، ئەمما توساتتىنلا بۇ قاراردىن يېنىپ، شەۋقى بىلەن كېتىدىغان بولدى. شاگىرتلىرىنى توختاجىغا قوشۇپ ماڭدۇرۇۋەتتى.

شەۋقى بىلەن يالغۇز قالغاندا:

ــ سجاڭ مېنىڭ سىلەردىن باشقا يېقىنىم قالمىدى، دېدى، ئۇ بەك غېرىپسىنىپ قالغاندەك قىلىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئاينىشقا باشلىدى، ئۇرۇمچىگە، سوۋېتكە ئاپىرىۋېلىپ، ئوقۇتمىز دەپ بېشىنى قايدۇرۇشۇاتسا كېرەك، ــ دېدى شەۋقى.

***

مۇسابىقە يەنە ئىككى كۈن داۋام قىلدى.

ئـون تـوقـقـۇزىـنـچـى بـاپ

1

سـابـىت جـۇمە كـۇنى سـەھەردە مەشـھەدكە قـاراپ ماڭـدى. تۇنۇگـۇن كەچتىكـى «تـوپلانتى»دا تەۋپـىق تەتىلـدە توپلانغـان فولكلـورنى رەتلەشـكە قاتناشـقان شـاگىرتلىرىغا ئەتە بـازار كۇنـدىن پايـدىلىنىپ تـوپلاملار ھەققىـدە مۇھـاكىمە يىغىنـى ئېچـىپ، ئـاخىرقى ھېسـابتا ئورگىنـالنى بېكىتمەكچـى ئىكەنلىكىنـى ئېيتقانـدى. شـۇڭا ئابـدۇراھمان، ئابـدۇغوپۇر، ئەمەت مەخسۇم ۋە سابىتلار ئۆيىدە جەم بولماقچى ئىدى.

سابىت بارغاندا تەۋپىق كېسەللەرنى يېڭىلا ئۇزاتقانىدى.

ــ كەل ئوغلۇم، كەل، كېلىن قىزىم قانداق؟ ــ دېدى تەۋپىق گويا ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەن قېرىندىشى بىلەن كۆرۈشكەندەك، ــ مەلىكەم، مېھمانغا چاي راستلاڭ.

ــ بولدى، بولدى ئاۋاره بولماڭ، ــ دېدى سابىت قىزىرىپ. تاتىرىپ مەڭدىگىنىچە.

ــ ئوغلىمىز قاسىم تۇنۇگۇن دادىسىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالغان، ئۇ بىردەمگىچە كېلىدۇ، ــ دېدى تەۋپىق سابىتقا ئىزھات بېرىپ، سابىت ئۇنىڭ بېقىۋالغان ئىزچى بالىسى ھەققىدە سۆزلەۋاتقانلىقىنى چۈشەندى، ــ تۇنۇگۇن بىر ئىش خىيالىمغا كەلمەپتۇ، يىغىننى بىزنىڭ ئۆيىدە ئاچساق بىرنەچچە ئىشقا تەسىر يېتىدىكەن، بىرىنچىدىن ھەر بازار كۈنى چوڭ ئۆيىدىكىلەرنى يوقلۇشۇم كېرەك ئىدى، ئۇ يەرگە بارالمايدىكەنمەن، مەلىكەممۇ بىزنى كۈتمىسە بولمايدىكەن. يەنە بىر تەرەپتىن ئاخۇن داداملارنىڭكىگە بارمىغىلى بەك ئۇزۇن بولۇپ كېتىپتۇ. شۇڭا مەلىكەم قاسىم كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ئاكامنىڭكىگە بېرىپ ئازنىلاپ

كەلسە، بىز يىغىنىمىزنى ۋاقۋاغقا بېرىپ ئاخۇن دادامنىڭكىدە ئاچساق، بىزنىڭ ئىككى ئەزايىمىز ــ لىۋاھىددىن بىلەن سەيپىدىنمۇ شۇ ئۆيدە بولغاندىكىن ھەم يىغىنىمۇ ئېچىلىدىكەن ھەم تۇغقان يوقلاشمۇ ئىشقا ئاشىدىكەن، شۇنداق قىلساق ئوبدانراق بولۇدۇغاندەك تۇرىدۇ.

ــ بولۇدۇ، ئابدۇراھمانلار كەلسە دەرھال ژۇرۇپ كېتەيلى.

ــ سېنى ئاۋارە قىلغىنىم ئۈچۈن خىجىلمەن. تۇنۇگۈنلا شۇنى ئويلىغان بولسام سەن بۇ يەرگە كېلىپ يۈرمەي ئۇدۇللا ۋاقۋاغقا كېتىۋېرەتتىڭ ـ دە.

ــ مەيلى، ھېچقىسى يوق.

شۇ ئاردا قاسىممۇ كەلدى. ئۇ سابىت بىلەن تېنچلىق سورۇشۇپ بولغاندىن كېيىن تەۋپىق ئۇنىڭغا:

ــ ئۆيدىكىلەرنى يوقلاپ كەلدىڭمۇ ئوغلۇم؟ ئۇنداق بولسا بۇگۈن ئاپاڭنى ئېلىپ بويامەتكە بېرىپ كەل، بولامدۇ؟ ــ دېدى. «ئاپاڭ» دېگە سۆزنى ئاڭلاپ قاسىمدىن بىرنەچچە ياشلا چوڭ بولغان مەلىكزاد يۈزىنى ئالقانلىرى بىلەن توسۇپ كۈلگىنىچە ئېچىكىرى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بۇ ھالنى بايقىغان تەۋپىقمۇ ھەزىل قىلغۇچىلارغا خاس كۈلۈمسىرەپ، قاسىمغا، ــ ئېشەكنى توقۇپ تەييارلا، ھازىرلا مېڭىپ كېتىڭلار، ئاكام يولغا قاراپ قالمىسۇن، ــ دېدى.

ئۇنىڭغىچە ئابدۇراھمان، ئابدۇغوپۇر، ئەمەت مەخسۇملار كېلىشتى.

ــ ھوي، سابىت، ئەپەندىمنىڭكىدە قونۇپ قالغانمىدىڭ نېمە؟ ــ دېدى ئابدۇراھمان چاقچاق قىلىپ.

ــ قونمىغان، مەنمۇ تېخى ھېلىراقتا كەلدىم، ــ دېدى سابىت تۇزلا.

ــ قېنى يىگىتلەر، ھەممىڭلار يۇقۇرى ئۆتۈۋۈڭلار، ئەتىگەندە خىزمىتىڭلاردا بولۇپ ساۋاپ ئالاي، ــ دېدى تەۋپىق شاگىرتلىرى بىلەن چېقىشىپ.

ــ بولدى، بولدى، ئاۋارە بولماڭ. بىز مېھمان بولغىلى كەلمىدۇق، ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم تەكەللۇپ ئېيتىپ.

ــ سىلەر تۇزۇت قىلىپ ئۇنداق دېسەڭلارمۇ، مېھمان دوست ئايال خوجايىن چاي بەرمەي ئۆيدىن چىقارمايدۇ، ــ دېدى تەۋپىق ئىچكىرىگە قاراپ، مەلىكزادقا قارىتىپ، ــ قېنى سىز مەلىكەم؟

ئۇيغۇر ئادىتى بويىچە ئۇلار بىر پىيالىدىن چاي ئىچىشكەندىن كېيىن تەۋپىق:

ــ يىغىنىمىزنىڭ ئورنى ئۆزگۇرۇپ قالدى. يىگىتلەر، ــ دېدى، ــ ۋاقۋاغدا ئاچىدىغان بولدۇق. لىۋاھىددىننىڭ پۇتى ئاغرىپ كېلەلمەيدۇ دەپ ئېتىبار قىلىپ شۇنداق، ــ دېدى ئۇ چاقچاق بىلەنلا.

ــ مەيلى بوپتۇ، بىزمۇ ئۇ تەرەپكە بارمىغىلى نىكەم، بېرىپ كېلەيلى، ــ دېدى ئابدۇراھمان.

ــ ئەسلى سەۋەب شۇ، مەنمۇ تاغامنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى يوقلاش بىلەن بىللە قىلايلىمىكىن دېدىم، ــ دېدى تەۋپىق ئابدۇراھماننىڭ سۆزىدىن كېيىن ئەستايىدىللىق بىلەن.

ــ ئۇنداق بولسا ماڭايلى، ۋاقتىنى نېمىشقا ئۆتكۈزىمىز، ــ دېدى ئابدۇراھمان دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ.

ــ بولۇدۇ، ماڭايلى، ــ تەۋپىق داستىخاننى يىغىشقا چىققان مەلىكزادقا، ــ ئەمىسە بىز كەتتۇق، سىلەرمۇ دەرھال مېڭىڭلار، ــ دېدى.

ئۇلار كۈزنىڭ سەھەردىكى نەمخۇش ھاۋاسىدا خۇشال چاقچاقلار بىلەن يۈرۈپ كېتىشتى. ئالتۇن رەڭ ئېلىشقا باشلىغان ياپراقلار يول ۋە ئېرىقلارغا تۆكۈلمەكتە ئىدى. سەھەرنىڭ شەبنىمىدە ھۆل بولغاچقا ئاياقلاردا شاراقلىمايتتى.

ــ بىز يۈگەنسىز تايدەك ئەپقاچتى پاراڭلارنى قىلماي، مۇشائىرە يىغىنى ئۆتكۈزۈپ ماڭساق قانداق؟ ــ دېدى تەۋپىق شاگىرتلىرىغا.

ــ بىراق مەن مۇشائىرىگە قاتنىشالمايمەن. دە،ــ دېدى ئابدۇغوپۇر.

ــ مەۋزۇمىز نېمە بولۇدۇ؟ ــ سوردى ئابدۇراھمان.

ــ سەھەرنىڭ نەمخۇش ھاۋاسى، ياپراقلاردىكى شەبنەملەر، غازاڭ

بولۇۋاتقان ياپراقلار، قىشلىق ئۈيقۇغا تەييارلىنىۋاتقان رىسىن قاتارلىقلار ئىپادىلىنىشى كېرەك.

ــ تېما سەل تەس بولۇپ كەتتى، مەن قەغەز بىلەن سىزىپ- جىجىپ قىلمىسام ئېغىزچىلا ھازىر جاۋاب شېئىر ئوقۇشقا يارىمايمەن، ــ دېدى سابىت.

ــ ئۇنىسى راست، ئابدۇراھماننى ھېسابقا ئالمىغاندا ھەممىزگە تەس، شۇنداق بولسىمۇ بىكار ماڭغىچە دەۋاتقان گەپ. بىز سۇنتاغقا بارغىچە كۆڭلىمىزدە شېئىر توقۇغاچ ماڭايلى، سۇنتاغدا ئەگەر يېزىپ بولۇپ ئوقۇيتۇم دېگۈچىلەر يېزىپ ئوقۇپ بەرسە بولۇدۇ. مەن سىلەرنى دوستۇم سەمەتنىڭ ئۆيىگە باشلاپ كىرىمەن، بىز ئۇنىڭكىگە يېڭى توي قىلغانلارنى يوقلاش باھانىسى بىلەن كىرىمىز، ــ دېدى.

تەۋپىق ھەربىر دېگەن سۆزنى ئىشقا ئاشۇرماي قالمايتتى، ئۇ پاشاخانغا بەرگەن ۋەدىسىنى ئورۇنداپ سەمەت كىگىزچى بىلەن ئىككىسىنىڭ ھەممە ئىشنى تەۋپىق ئۆزى يول مېڭىپ، رويابقا چىقىرىپ ئۇلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويغاندى.

ــ بۇ گەپچە سۇنتاغقا بارغىچە گەپلىشىشكە رۇخسەت يوقمۇ؟ «لام-جىم» بولۇپ ماڭمىزمۇ؟ ــ دېدى ئابدۇغوپۇر.

ــ پاراڭنىڭ زەرەرى يوق، ــ دېدى ئابدۇراھمان، ــ سابىتقۇ بەربىر پاراڭ قىلمايتتى. ئەمما بىز پاراڭسىز زېرىكىپ قالىمىز.

ــ ماۋزۇسىنى مەن قويۇپ بېرەي، ئويلانغاچ مېڭىڭلار. ماۋزۇسى: كۆز ئەتىگىنى بولسۇن، ــ دېدى تەۋپىق.

سابىت ھەرقانداق بىر ۋەزىپىنى تاپشۇرۇالسا شۇ مىنۇتتىن باشلاپلا ئەستايىدىل كىرىشىپ كېتىدىغان بولغاچقا پىكىر ئويلۇنۇشقا، ئەتراپتىكى مەنزىرىنى كۆزۈتۈشكە باشلىدى.

ئېتىزلاردا قوناق ئورمىسىنىڭ ئەمدىلا ئاخىرلاشقانلىقىنى بىلدۈرگۈچى ئىزنالار كۆرۈنەتتى. كۆتۈچىكى كولۇپلىنىغان يەرلەر، شودىگەرلىكلەردە قوناق غازاڭلىرىنىڭ قېلىپ قالغانلىرى كۆزنىڭ

ئىزغىرىن شامىلىدا دىرىلداپ ئۇچاتتى، قىرنىڭ باغرىغىمۇ غازاڭلار يىغىلىپ قالغاندى. دەرەخ شاخلىرىدىن بىر تال، ئىككى تالدىن لەرزان ئۇچۇپ چۈشۈدۇغان غازاڭلار كىشىگە غەمكىنلىك بەخش ئېتەتتى. لېكىن كۆزگى بۇغدايلارنىڭ كۆكۈرۈپ چىققان مايسىلىرى ئالتۇنرەڭ ئالغان مۇھىتتا ئۆزگىچە ياشلىق تۇيغۇسى بېرەتتى .

تاڭدا ئالتۇن تەڭگىلەردە يالتىرار كۆز شەبنىمى،
شۇدىگەرلىك قىرلىرىنىڭ باغرىدا ئەخلەت، غازاڭ.
سايرىماس، قۇشلارمۇ جىم، كەيگەچكە باغلار زەر لىباس،
نەگە مۆككەندۇ چېكەتكە، لۆمشىمەس قىغدا سازاڭ.

يىل قېرىپ قالغان كەبى دۇمچەك بولۇپ ھەم بەللىرى،
تاڭ چېغى تۇرخۇندا ئىسلار تولغۇشۇپ، مىسكىن چىقار.
تۆكىدۇ شاخلار زېمىنگە ئايماي زەر چاچقۇلار،
يىل بوۋاينىڭ نەۋرىسىدەك ياش، جۇلالىق مايىسزار.

سابىت كۆڭلىدە شۇلارنى بىر قۇر قوراشتۇرغاندەك بولۇپ، قالغىنىنى سەمەتنىڭ ئۆيىگە بارغاندا قەغەزگە يېزىپ رەتلىمەكچى بولدى. بۇ ئىككى كۇبلىتنى توقۇغۇچە ھەمراھلىرىنىڭ نېمىلەرنى دېيىشكەنلىكلىرىنى، قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى ئاڭقىرالمىدى. خىيالدىن باش كۆتۈرگەندە سۈنتاغقا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلدى.

تەۋپىق شاگىرتلىرىنى باشلاپ سەمەتنىڭ ئۆيىگە كىردى. سەمەت خۇشاللىقىدىن نېمە قىلارنى بىلمەي مەڭدەپ كەتتى. يۇۋاش ئادەملەردە بولۇدۇغان قولاشماسلىق، ئىشنى ئەپلەشتۈرەلمەسلىك، گەپنى جايىدا قىلالماسلىق سەمەتنى تەمتىرەتكەن بولسا، پاشاخان مەشھەدلىك ئايال بولغاچقا ئۇ سەمەتنىڭ بوشلۇقىنى تولدۇرۇپ، مېھمانلارغا ئۆزىنىڭ چاققان تىلى، ئىتتىك ئايىغى بىلەن پاي- پېتەك بولۇپ خىزمەت

قىلىشقا باشلىدى. سابىت سەل ئۆڭايسىزلىق ئىچىدە تەمتىلەپ ئارقىدىراق تۇرۇۋىدى پاشاخان قېلىن قاتتىق، ئاسان تە بولمايدىغان كىشىلەرگە خاس ئوچۇقلۇق بىلەن:

ــ سابىت، نېمانداق يات ئادەمدەك ئارقىغا ئۆتۈپ تۇرىسىز؟ ساھىپخانلىق قىلىدىغان يەردىدىتىڭىز بولمىسا، ــ دېدى.

بۇ گەپ بىلەن سابىت تېخىمۇ مەڭدەپ كەتتى. خەيرىيەت تەۋپىق پاتىھە ئوقۇپ، گەپ باشلىغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆڭايسىزلىقتىن قۇتۇلدى.

ــ سەمەت دوستۇم، بىز يېڭى ئائىلىڭلەرنى مۇبارەكلەپ، پاتىھە قىلىپ ئۆتۈپ كېتەيلى دېدۇق. بىر پىيالىدىن چاي ئىچسەكلا بولۇدۇ، شۇ ئاردا بىزنىڭ ئازراق ئىشىمىز بار.

ــ شۇنداق بولسىمۇ قوغۇن- قاپاق، يەل- يىمىش ئول- بولغا ئېغىز تېگەرمىز، كۆز دېگەندە... ــ دېدى سەمەت ۋە پاشاخانغا چۈشۈنۈكسىز ئىشارىلارنى قىلغاچ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ــ قېنى يىگىتلەر، دەسمايەڭلەرنى ئوتتۇرىغا تاشلاڭلار، ــ دېدى تەۋپىق، ــ توغرا، قەغەزگە چۈشۈرەيلى، خاتىرە بولۇپ قالسۇن. قېنى سىز سەمەت!

ــ خوش؟ ــ دەپ يۈگرەپ چىقتى، قولىدا ھېلىلا قوغۇن پىچقان پىچاق تۇراتتى.

ــ بىزگە خەت يېزىشقا ئاستىغا قويغىلى تاختىدەك بىر نېمە بېرىڭ، نۇرۇللانىڭ شۇنداق نېمىلىرى باردۇر؟ ھە شۇنى ئېلىپ چىقىڭ.

سەمەت تاختىنى ئېلىپ چىققاندىن كېيىن تەۋپىق سومكىسىدىن قەغەز ئېلىپ، ئابدۇراھمان، ئەمەت مەخسۇم ۋە سابىتقا ئىككى ۋاراقتىن بەردى. ئۇنىڭغىچە سەمەت ئۆزىنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك دوستى، كەم ئۇچرايدىغان ئەزىز مېھمىنى ئۈچۈن داستىخاننى مول نېمەتلەرگە تولدۇرۇۋەتتى. ئۇرۇم، قوغۇن، نەشپۈت، ئالما، كۆزلۈك ئاق توغاچ... قىسقىسى بىساتىدا بارىنىڭ ھەممىسىنى تۆكۈۋەتكەندى.

ــ ئەمىسە مېھمانلار، داستىخانغا باققاچ... ــ دېدى سەمەت

ئالقانلىرىنى بىر ـ بىرىگە سۈركەپ ئوڭايسىز كەيپىياتتا.
ــ يېزىپ بولغان بولساڭلار ئوقۇيلى، باھالىغۇچىلارمۇ بارىكەن، ئاڭلاپ تۇرسۇن، ــ دېدى تەۋپىق، ــ كىم ئاۋۋال ئوقۇيدۇ؟
ــ مەن ئوقۇي، ــ دېدى ئابدۇراھمان جانلىق كەيپىياتتا. ئاندىن شېئىرنى دىكلاماتسىيە قىلدى .

تەبىئەت كەيدى تامامەن زەر لىباس،
ئاستا مىدرايدۇ غازاڭلار كارۋىنى.
توقلىشىپ كۆكنىڭ رېڭى، سوغدىن خەۋەر ــ
بەرسە يىغلار، بار كەبى، باغ، ئارمىنى.

باغ ـ دالالار يىغلىتار نىچۈك ئەجەپ؟
ھەسرىتىمۇ تېز ئۆتۈپ كەتكەن ئاجايىپ ئۆمرىنىڭ؟
ياش تۆكۈش نىگە كېرەك ئەي دالىلار،
تۇرسا ياپ ـ ياش مايىسلار ئۆمۈرلەر ئىزىنىڭ؟!

ــ خوش، ئەمدى نۆۋەت كىمگە كەلدى؟
ــ ھەقىچان سابىت ئالدىرمايدۇ، ئۇنداقتا ماڭا كەپتۇ، ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم ۋە قەغەزنى قولىغا ئالدى.
...
ئۇنىڭدىن كېيىن تەۋپىق قەغەزگە يازغانلىرىنى ئوقۇدى:

ئىزغىرىن شامال تۆكىدۇ غازاڭ،
باغ ۋە دالىلار ئالدى ئۆزگە رەڭ.
شۇدىگەرلىكتىن كېلەر سوغ ھىدى،
كۆرۈنەر ۋەيران، بولغان كەبى جەڭ.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نادىرىسى

پەسىل قۇشلىرى كەتكەن جەنۇبقا،
شاۋقۇن نەغمىسى يۇتكەن ھەم تامان.
جىم ـ جىت تەبىئەت، مۇڭلۇق بىچارە،
سىزدىم شۇلارنى بولۇپ مەن رەسسام.

ــ قېنى ئوغلۇم سابىت، باشلىغىن، ــ دېدى ئۇ ئوڭايسىزلىق بىلەن پاشاخانىغا قاراپ قويۇۋاتقان سابىتقا قاراپ.

سابىت بىردەمگە ھەممىنى ئۇنتۇپ، ئۆزىنى دەرس مۇنبىرىدە تۇرغاندەك قىياس قىلدى ـ دە، ئوقۇشقا باشلىدى.

ئۇلار شېئىرلارنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن بىر ـ بىرىگە قاراشتى.

ــ ئەمىسە، ھۆرمەتلىك باھالىغۇچىلار، پىكىر بېرىڭلار، ــ دېدى تەۋپىق كۇلۇپ تۇرۇپ.

ــ بىز نېمىمۇ دېيەلەيمىز؟ ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم، ــ شۇنداق بولسىمۇ بىلگىنىمنى دەپ باقاي. سابىت «كۆز» دېگەن سۆزنى ئىشلەتمەي «كۆز»نى ئېپادىلىگەن بولسا ھەممىدىن سابىتنىڭ ياخشى بولماقچىكەن. شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ مۇشۇ ئۆلچىمىم بويىچە بولغاندا قالغان ئىككىڭلارنىڭ ياخشىكەن.

ــ شۇنداقمۇ؟ سەنمۇ دەپ باق ئوغلۇم، ــ دېدى تەۋپىق ئابدۇغوپۇرغا قاراپ.

ــ مېنىڭچىمۇ شۇنداقراق. شۇنىڭ ئىچىدىن بىرنى تاللا دېسە سىزنىڭكىنى تاللايتتىم.

ــ باھالار ئادىل بولمىدى، ــ دېدى تەۋپىق، ــ مېنىڭكى ئەڭ كېيىن تۇرىدۇ... «كۆز» دېگەن سۆزنى ئىشلەتكەن بولسىمۇ سابىتنىڭ يەنىلا ياخشى، سىلەر ئۇنى بوزەك دەپلا شۇنداق دېدىڭلارغۇ دەيمەن، بۇ بولمىدى.

ئۇلار يەنە بىر ھازا مۇنازىرە قىلىشقاندىن كېيىن دۇئا قىلىشتى. تەۋپىق سەمەتنىڭ تەكەللۇپلىرىغا:

ــ ئالدىراش ئىش بىلەن كېتىۋېتىپ يوقلاپ ئۆتەيلى دېگەن، ئەمما بىز يېڭى كېلىننىڭ تۆشۈك ماھارىتىنى باھالاشقا ئايرىم كېلىمىز، ــ دەپ ئۆزرە ئېيتتى، ــ كېلىن سىزنى بوزەك ئېتىپ قويمايۋاتقاندۇ؟ ماڭا ۋەدە قىلغان، بوزەك قىلىپ قالسا ماڭا دەڭ، ئاجراشتۇرىۋېتىپ جازالايمەن، ــ دەپ چاخچاق قوشۇپ قويدى.

ئۇلار سەمەت بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن مۇشائىرە ھەققىدىكى مۇنازىرىلىرىنى يەنە داۋام قىلىپ مېڭىشتى. تەۋپىق سابىتنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشتە چىڭ تۇرۇپ:

ــ سابىتنىڭ شېئىرىدا«كۆز ئەتىگىنى» ئىپادىلەنگەن. بىز بولساق «ئەتىگەن»نى ئېسىمىزدىن چىقىرىپ قويغاندەكلا ئىش قىپتۇق، ــ دېدى.

ــ سىز پەقەت سابىتنى ئۇچۇرۇش ئۈچۈنلا شۇنداق دەۋاتىسىز، «جىم ـ جىت تەبىئەت مۇڭلۇق، بىچارە» دېگىنىڭىز «ئەتىگەن» بولماي نېمە؟ ــ دېدى ئابدۇراھمان.

ــ دېمەك، ھەممىڭلار سابىتقا ھۇجۇم قىلغۇچىلار ئىكەنسىلەر ـ دە؟

ــ ئابدۇراھمانمۇ «ئەتىگەن»نى ئۇنتۇپ قالمىغان، ئۇنىڭ شېئىرىدىمۇ ئەتىگەننىڭ پۇرىقى كېلىدۇ، ــ دېدى سابىت.

ــ بەلكى سەن ئۆزۈڭنىمۇ چۈشەنمەمسەن، ئوغلۇم؟ ــ دېدى تەۋپىق چاقچاق قىلىپ، ئۇ باشقىلارنىڭمۇ چىن كۆڭلىدىن سابىتقا ھەۋەس قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى، ــ سابىتنىڭ پۈتۈن تۇرقى شائىر، كەم ـ كۆتىسىز شائىر، ئابدۇراھمان بولسا تېخىمۇ شۇنداق. بىراق مەندە ھەقىقىتىنى ئېيتقاندا شائىرلىق ئىستىدات يوق. مەن پەقەت ئوقۇتۇشتا كېرەكلىك ناخشىلارنى تەييارلاش ئېھتىياجى ئۈچۈنلا تەشۋىقات ـ تەرغىباتقا مۇۋاپىق نەرسىلەرنى يېزىشقا ئۇرۇنمەن. ئاخىرقى ھېسابتا مەن شائىر ھېسابلانمايمەن.

ــ بىزنى خويمۇ ئۇچۇردىڭىزغۇ، ئەپەندىم، ــ دېدى ئابدۇراھمان كۈلۈپ.

ئۇلار ۋاقۋاغ تەۋەسىگە يېتىپ كەلگەندى. كۈزنىڭ كېلىشى بىلەن سازلىقلاردىمۇ ئۆزگىچە رەڭ پەيدا بولغان، بىقسىنىپ پۇراپ تۇرىدىغان سازلىقتىن پاتقاقنىڭ، لەشنىڭ، سېسىغان كۆكتاتلارنىڭ پۇرىقىمۇ تارقالماس بولغاندى.

ئۇلار ۋاقۋاغ تەۋەسىگە يېتىپ كەلگەندىلا سەيپىدىن بىلەن لۇاھىددىن ئۇلارغا ئۇچرىدى. بۇئىككىسى ئەمدىلا تەۋپىقنىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىشقاندى. ئۇلار ئۇستازى ۋە دوستلىرى بىلەن كۆرۈشكىچىلا ئۇزلۇكسىز ھۇجۇمغا، شاڭخو ۋە ھەزىل ئوقلىرىغا ئۇچرىدى. ئۇلارنىڭ شۇنچە كېچىكىپ ئەمدىلا يولغا چىققانلىقى ھۇجۇمنىڭ سەۋەبى ئىدى. بۇ چاقچاقلار تاكى تاشاخۇنۇمنىڭ ھەشىمەتلىك قورۇ- جايىغا كىرىپ كەلگۈچە داۋام قىلدى.

سارىخېنىم ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالدى، تەۋپىقنى ئەيىپلىدى.

ــ ھەرقانچە ئالدىراش بولسىڭىزمۇ ئانىڭىزنىڭ ئورنىدا پات- پات كېلىپ تۇرسىڭىز بولاتتى. يات يەردە كۆپ يۈرۈپ باغرىڭىز قېتىپ قالغانمۇ نېمە؟...

ــ ئەيىپ مەندە، كېلىپ تۇرالمىدىم، سىزنىڭچە بولغاندىغۇ ھەپتىدە بىر كەلسەم ياخشىدى، ئۆزەمنىڭچە بولسا ئايدا بىر قېتىم كېلەلىسەممۇ ئوبدان ئىش بولاتتى، بىراق شۇنىڭغىمۇ ئېشىنالمايمەن، خانىئانا كەچۈرۈڭ.

ــ ئۇنىمىغۇ كەچۈرەي، مەكتەپ يوقلاپ ۋاقۋاغقا كەلگىنىڭىزدە، ئۆيىگە كىرمەي كەتكىنىڭىزنى بىلمەيدۇ دەمسىز؟ بۇگۈن قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭىز؟

ــ بۇگۈن سىزنى يوقلىغاچ، بىر مەجلىسىمىز بار ئىدى، شۇنى مۇشۇ يەردە ئاچماقچى بولدۇق. شۇنداق قىلساق ھەم ئىشىمىز پۈتۈدىكەن، ھەم سىز بىلەن دىدارلىشالايدىكەنمىز.

ــ تېخى ئىشىمنى كۆتۈرۈپ كەلدىم، بولمىسا كەلمەيتتىم، دەڭ.

ــ شۇنداق دېسىمۇ بولۇدۇ، قېنى بىزنى بىر ئۆيگە باشلىمامسىلەر،

یامان ساھىپخانلارمۇ نېمە، بۇلار؟ ــ تەۋپىق شۇنداق دەپ باشلاپ كەلگەن شاگىرتلىرىغا قارىدى. ئۇ چاقچاق بىلەن سارىخېنىمنىڭ تۇگىمەس تەنبىھلىرىدىن قۇتۇلماقچى بولدى. ئاخىرى ئۇنىڭ چاقچاقلىرى تېز ئۇنۇم بېرىپ، ھەممەيلەن دىققىتىنى ئۇنىڭ تاڭسۇق گەپلىرىنى ئاڭلاشقا قارىتىپ كەتتى. سارىخېنىمنىڭ چاقچاقلىرىدىن ھوزۇرلۇنۇپ كۈلۈپ:

ــ سىزگىغۇ ئاچچىقلىسىمۇ ئوخشاش، قېيىنىسىمۇ ئوخشاش، ھە دېمەي كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئۈتۈپ، خاپىلىقىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ بولىسىز، خەير بوپتۇ، مېھمانلىرىڭىز ئالدىدا بۇ دولۇقچە يۈزىڭىزنى قىلاي، ــ دېدى.

قالغانلار تۇققانلار ئارىسىدىكى يېقىنلىقنى ئىپادە قىلغۇچى چاقچاق، تەنبىھ ۋە كەچۈرۈم سوراشلارغا جىم قۇلاق سېلىپ، كۈلۈمسىرىشىپ تۇراتتى. سارىخېنىم شۇندىلا باشقىلارغا قاراپ:

ــ نېمە دەپ قالغانسىلەر، باللىرىم؟ تازىمۇ ئوسال ئايالكەن، بىزنىڭ ئالدىمىزدىلا ئۇستازىمىزنى ئەيىپلەپ كەتتى، دەپ قالغانسىلەر، ھەقىچان؟ قېنى ئەمىسە ئازادە ئولتۇرۇڭلار، بۇگۈن خويىمۇ ئوبدان كەپسىلەر، بۇگۈن ئازننى[1] ئوبدان ئۆتكۈزۈپ، كەچلەپ كېتىڭلار، ــ دېدى.

سارىخېنىم مانا ئەمدى ئۆزىنىڭ مېھماندوستلۇقىنى كۆرسۈتۈشكە باشلىدى. لىۋاھىددىن مېھمانلار بىلەن بىللە ئولتۇردى، سەيپىدىن مۇلازىمەتتە بولدى. كۆپ ئۆتمەي ئۇلارنىڭ رەسمىي سۆھبىتى باشلىنىپ كەتتى.

ئاۋۋال ئابدۇراھمان قوشاقلار توپلىمىنى تۈزۈش جەريانى ھەققىدە تەپسىلىي ئىزاھات بەردى ۋە ئۆزىنىڭ تاللاش، رەتلەش پرىنسىپلىرى ھەققىدە چۈشەنچە بەردى. ئارقىدىن سابىت خەلق ناخشىلىرى توپلىمى ھەققىدىكى پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. پىرىنسىپ توغرىسىدا

---

[1] ئازنا ــ جۈمە، ــ ئا.

ئابدۇراھمان بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بېكىتكەنلىكىنى ئېيتتى. ئەسىرى تىپتىكى فولكلور توپلاملىرىنى ئىشلىگەنلەرگە ۋاكالىتەن لۇۋاھىددىن سۆزلىدى. چۈنكى ئۇ شۇ گۈرۈھتا ئەڭ چېچەن، ئەڭ ئۆتكۈر پىكىرلىك بولغاچقا، ھەممىسى ئۇنىڭغا يول قويۇتتى.

ــ مەن ھازىر ئۆز پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇشتىن ئاجىزمەن، ــ دېدى تەۋپىق ئاخىرىدا،ــ چۈنكى توپلاملار ھەققىدە سىلەر سۆزلەپ بەرگەن نەرسىلەردىن باشقىنى تېخى بىلمەيمەن. شۇڭا مەن توپلاملارنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقاي، شۇنىڭدىن كېيىن ئۆز پىكرىمنى بايان قىلىش سالاھىيىتىگە ئېرىشىمەن. ئۇ چاغدا بىز يەنە بىر قېتىم يىغىلىش ئۆتكۈزىمىز، ئۇ چاغدا مەخسۇس توپلام ھەققىدە پىكىرلىشىمىز، قانداق؟

*****

توپلاملار ھەققىدىكى سۆھبەت چۈشتىن كېيىن ـ پىشىنلەر بىلەن ئاخىرلىشىپ، سۆھبەتنىڭ تېمىسى ئۆزگەردى. تەۋپىق چەتئەلگە ئوقۇغۇچى چىقىرىش مەسىلىسى ھەققىدە ئېغىز ئاچتى.

ــ ئالدىمىزدىكى ئايدىن قالدۇرماي چەت ئەلگە چىقىدىغان ئوقۇغۇچىلارنى جابدۇيمىز، ئۇلار ئالدى بىلەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ گىمنازىيىدە ئوقۇيدۇ، ئاندىن سوۋېتكە چىقىپ ئوقۇيدۇ... بىز مەڭگۈ ئىپتىدائىي مەكتەپ بىلەن رۇشتى مەكتەپكە قاراپ ئولتۇمايمىز. بىزدىمۇ پروفېسسورلار، دوكتورلار بولۇشى، ئالىي بىلىم يۇرتلىرى بولۇشى كېرەك!

ــ ئاڭلىشىمىزچە تۇركىيىگە چىقىرىدىكەن دېيىشۋاتقان، سىز سوۋېتنىڭ گېپىنى قىلدىڭىزغۇ؟ ــ دەپ سوردى ئابدۇراھمان.

ــ بۇ تېخى تالاش- تارتىشتا، .... ئەمما ئاخىر مېنىڭ دېگىنىمدەك بولۇدۇ.

ــ نېمىشقا؟

ــ بۇنى سىلەر يەنىمۇ چوڭراق بولغاندا بىلىسىلەر، ھازىر ئەنە شۇنداق قىلماي ئامال يوق.

ــ دېمەك، ئاخىرقى ھېسابتا سوۋېتكە چىقىرىش راست بولۇدۇكەن ـ ده؟

تەۋپىق جاۋاب بەرمىدى. ئابدۇراھمان بىردەم سۈكۈتتىن كېيىن:

ــ بۇ ھەقتە قانداق خام چوتلىرىڭىز بار، ئەپەندىم؟ ــ دەپ سوردى.

ــ ئۇيۇشمىنىڭ پىكىرچە بىرىنچى تۈركۈمدىكىلەر دىقىقەت بىلەن تاللىنىدۇ، شارائىتى يار بەرگەنلەر ۋە ئىختىيار قىلغۇچىلار ئىچىدىن تاللىنىدىغان گەپ. مەسىلەن: ئائىلىسىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ۋە باشقا تەرەپلىرى يار بەرگەنلەر بولۇدۇ. سەيپىدىن بىلەن لىۋاھىددىن ئىككىلاردىن بىرىڭلار ئەلۋەتتە بارىسىلەر، مېنىڭچە سەيپىدىننىڭ بارغىنى ئوڭراق. لىۋاھىددىننىڭ پۈتى ئاجىز بولمىسىغۇ لىۋاھىددىن بارسا تېخىمۇ ياخشىدى، سىلەردىن بېرىشنى ئويلاۋاتقانلار بارمۇ؟

ــ مەن جەزمەن بارىمەن، ــ دېدى ئابدۇغوپۇر.

ــ ئەگەر مېنىڭ كۆپرەك پۇلۇم بولسا سابىتنىمۇ ئەۋەتەتتىم، ــ دېدى تەۋپىق مېھرىبانلىق بىلەن سابىتقا قاراپ، ــ بۇنىڭدىن ياخشى ئىلمىي خادىم چىقىدۇ، بىراق ئۇنىڭ ئۆيىدە باشقا ئادەم بولمىغانلىقتىن بارالمايدۇ ـدە! ــ تەۋپىق ئەپسۇسلانغاندەك باش چايقاپ ئاندىن ئابدۇراھمانغا قاراپ، ــ سەن بارالامسەن؟ــ دەپ سوردى.

ــ مەن بۇنى بۇرۇنلا ئويلىغان، بىراق، دادام بۇنىڭغا قوشۇلۇدىغاندەك ئەمەس.

ــ شۇنداقمۇ؟ بوپتۇ، مېنىڭ ئوڭ قولۇم بولۇپ قال، سابىت سول قولۇم بولۇپ قالىدۇ، ھەممىڭلار كەتسەڭلار ماڭىمۇ تەس، ــ دېدى تەۋپىق، ئۇ ئەمەت مەخسۇمنىڭ شۇكلەپ قالغىنىنى پەملەپ، ــ مولىلا ئېزىز دامولىلامدەك ئوچۇق پىكىرلىك زات سېنىڭ چەتئەلگە چىقىشىڭغا قارشى ئەمەستۇر، ئوغلۇم؟

ــ ئەپسۇس، ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم تەنىلىك كۈلۈمسىرەپ، ــ مەن بۇ گەپنى چەتئەلگە ئوقۇغۇچى چىقىرىدىكەن مىش ـ مىش بولغاندىلا دادامغا دەپ باققان، كېيىن سوۋېتكە چىقىرىدىكەن دېگەن پاراڭلار بولدى

ــ سـزلەر ئۈيۈشـمىدا تـالاش- تـارتىش قىلىشقانكەنسـىلەرمۇ دەيـمەن - دادام زادىـلا ئۇنـمىـدى. «باشـقا يەرگە مەيلـى، ئـۇ قايسـى كويىقـاپ، قايسـى ناسارا ئىلى، پەرەڭلەرنىڭ ئۇۋۇسى بولسـىمۇ مەيلـدى، كومـۇنىسـتلارغا يالا بەرمەيـمەن، ئـۇ خەق ئۇلـۇغ بۇخـۇراپى شـىرىپنى ۋەيـران قىلىشـتى. دىنـدىن چىقىرىدۇ، ئۇلار» دەپ تۇرۇۋالدى.

چەتـئەلگە ئوقۇغـۇچى چىقىرىشـنىڭ ئەھمىيىتـى، كەلگۈسـى ھەققـىدە يەنە بىـر ھـازا پاراڭلاشـقاندىن كىـيىن، مىھمـانلار قايتمـاقچى بولـۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشـتى. سارىخىنىم يەنە بىـردەم «پوپوزا» قىلىـپ، ئـۇلارنى ئىلىـپ قىلىشـقا ئۇرۇنغـان بولسـىمۇ، ئۇنىـڭ دوقلىـرى تەۋپىقنىـڭ چاقچاقلىرى تەرىپىدىن يېڭىلىـپ، يول قويۇشقا مەجبۇر بولـدى. ئـۇ پات- پات كىلىـپ تۇرۇشـنى شـەرت قىلىـپ، مىھمانلارنىـڭ قايتىشـىغا ئىجازەت بەردى.

سـەيپىدىن بىـلەن لىۋاھـددىن ئـۇلارنى چـوڭ يولغـا چىققـۇچە ئۇزۇتـۇپ كەلدى.

بـۇ چاغـدا غەرب تەرەپـكە قىيسـايغان قۇيـاش ھارارەتسـىز ھالـدا مىـس لىگەندەك قىزىرىپ قىران دەريا بوغۇزىنىڭ سـول تەرىپىدىكى تـاغ ئۈسـتىدە ئىسـىلىپ تـۇراتتى. تـاغ چوققىسـىدا دۆۋىلىشـىپ قالغـان پاختىـدەك بۇلۇتلارمـۇ ئـالتۇن رەڭـدە جۇلالىنىـپ تـۇراتتى. كۆلەڭگـۈلەر ئۇزارغـان، يوپۇرماقسـىز شـالاڭلاپ قالغـان دەرەخزارلارنـىڭ كۆلەڭگىسـى ۋە شـاخلار ئارىسـىدىن چۈشـۈۋاتقان تارامـ ت-ارام قىزىـل نـۇرلار كىشـىگە نىمىـدۇر بىـر نەرسـىنىڭ ئاخىرلىشـىش ئالدىـدا تۇرغىنىـدەك قىيالماسـلىق تۈيغۇسـى بېرەتتى.

ــ توپلاملارنى پات ئارىـدا كـۆرۈپ بولالـمايمەن، ھـازىر ئەڭ زۆرۈر ئىشـلار كۈن تەرتىپىدە «دىۋان»نىڭ تەرجىمىسـى بار، شـەۋقى ھەۋرىتـىم نىمىلەرنى ئويلاۋاتـىدىكىن، بەلكـىم مىنىـڭ سـۈرئىتىمدىن رازى ئەمەسـتۇر. شـۇ ئىـش ھەققـىدە پىكىرلىشـىدىغان بەزى ئىشـلار چىققانـدى، قەشـقەرگە بېرىـپ كىلىش خىيالىم تۇرىـدۇ. ھەر بىرىڭلارنىـڭ ئالـدىغا كەنـت مەكتەپلەرگىـمۇ

كۆپ بارالماسلىقىم مۇمكىن، مەنسىزمۇ سىلەرنىڭ نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمەن. تىرىشىڭلار، ئوغۇللىرىم، ــ دېدى كېلىۋېتىپ.

سابىت باغلىنى ئارىلاپلا ئۆيگە كېتەتتى، شۇڭا ئەڭ ئاۋۋال ئۇ خوشلىشاتتى، تەۋپىق ئۇنىڭ پاتلا ئۆزلىرىدىن ئايرىلىدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىردەم قولتۇقلۇشۇپ ماڭدى.

ــ گۈلزادە قىزىمنىڭ ساۋادى چىققانىدىن كېيىن ئۇچرىتالمىدىم، بىر ئىمتىهان ئېلىپ باقارمەن دېگەنىدىم، يوقلاپ بارالمىغىنىم ئۈچۈن كەچۈرۈڭلار، بالىلىرىم، لېكىن بالامغا سالام ئېيتقىن، يەنە هېلىقى مېنىڭ كىچىك، دوستۇم ئابلەققە سالىمىنى يەتكۈزۈپ قوي. هالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇر. ئۇنىڭ ئوقۇشى ياخشىدۇر؟

ــ ئۇ سىنىپىنىڭ ئالدى، ــ دېدى سابىت قىسقىلا.

ــ ئەگەر ۋاقىت چىقىرالايمەن دېسەڭ، «دىۋان»نى كۆچۈرۈشۈپ بېرەمسەن؟

ــ ئەگەر مېنىڭ كۆچۈرگەنلىرىمنى ياراتسىڭىزلا، خۇشاللىق بىلەن، ــ دېدى سابىت.

ــ سەن هەممىدىن پۇختا قىلىسەن. ئەمىسە ئەتىلا كۆچۈرىدىغان نەرسىلەرنى ئالغىلى كەل. خەير، ئەمىسە، ياخشى چۈش كۆر.

2

سابىت ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىلا گۈلزادنىڭ تۈگمەس سوئاللىرى باشلاندى.

ــ مەمتىلى ئەپەندى قانداق تۇرۇپتۇ؟ مەلىكزاد خېنىمچۇ؟

ــ هەممىسى جايىدا.

ئۇلار هويلا سۈپىسىدا ئولتۇرۇشقان، سابىت يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇرغان كۆك ئاسماندىن كۆزىنى ئۈزمەي قارىماقتا ئىدى.

ــ تۇزۇكرەك سۆزلەپ بەرسىڭىز بولمامدۇ، ھەمشە خۇددى بىرلا ئېغىز گەپ قىلىش پەرزدەك قىلىدىكەنسىز، ــ دېدى گۈلزادە ئاغرىنىپ.

ــ ياخشى دېدىمغۇ، يەنە نېمە دەيمەن؟

ــ بارغاندىن باشلاپ يانغىچە بولغان جىمى ئىشنى سۆزلەپ بېرىڭ. بولمىسا مەندىن قۇتۇلالمايسىز.

ــ بولۇدۇ، بولۇدۇ، قارا، ھاۋا قانداق ئوچۇق، يۇلتۇزلار روشەن جىمىرلاپ تۇرىدۇ، خۇددى سېنىڭ كۆزلۈرۈڭدەك، ــ سابىت ئاسماننى تاماشا قىلماقچى بولۇپ يانپاشلىۋىدى، گۈلزادە ئۇنىڭ يوغان بەستىنى لىڭشىتىشقا ئۇرۇنۇپ:

ــ ئەمىسە باشلاڭ، قۇلۇقۇم سىزدە، ــ دېدى.

ئۆكتەبىرنىڭ كەچكى سالقىن ھاۋاسىدىن كۆڭۈل- كۆكسى ئېچىلىپ، كەيپى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن سابىت نازۇك بەدەن ئايالنى بېلىدىن قامالىلىغىنچە قۇچىقىغا ئېلىۋالدى.

ــ بىلەمسەن، گۈلزادەم، ئەپەندىم بۇگۈن چەتئەلگە ئوقۇغۇچى چىقىرىش ھەققىدە گەپ قىلدى. ئەگەر سەن قوزىچىقمىنى دېمىسەم جەزمەن مەنمۇ چىقاتتىم...

ــ ھېلىمۇ دەخلىسى يوق، مەن سىزنى ساقلاپ ئولتۇرىمەن.

ــ لېكىن مەنسىز قىينىلىپ قالىسەن - دە.

ــ چىدايمەن، سىز ئۈچۈن مەن ھەممىگە چىدايمەن.

ــ بىراق، مەن سېنى تاشلاپ كېتىپ چىدالمايمەن - دە!

ــ مەن مۇشۇ ھالىمغا چىدايمەن دەۋاتسام، سىز تاغدەك بەستىڭىز بىلەن چىدىمامسىز؟ ــ گۈلزادە كۈلدى، ئۇنىڭ ئاۋاق قوللىرى سابىتنىڭ كەڭ يۈزىنى، ئىڭەكلىرىنى سىپايىتتى.

ــ چوڭ ئادەمنىڭ يۈرىكىمۇ چوڭ بولامتى، بەغەرەز، يا بولمىسا چوڭ ئادەمنىڭ يۈرىكى گۆش ئەمەسمۇ؟

ــ يەنە نېمە يېڭىلىق بار؟
ــ ئەپەندىم ماڭا كۆچۈرۈشۈپ بېرىدىغان بىر نەرسە تاپشۇرماقچى بولدى، ئەتىدىن باشلاپ شۇنى قىلىمەن.
ــ ئەپەندىم بۇياقتا كەلمەمدىكەن؟
ــ يېقىن ئارىدا كېلەلمەيدىغان ئوخشايدۇ، ساڭا سالام ئېيتتى، سېنى رەنجىمىسۇن دېدى. كىتابنى كۆپ ئوقۇسۇن دەپ تاپلىدى. سەن بولساڭ مانا مۇشۇنداق كىچىك بالىدەك ئەركىلەپ ۋاقتىڭنى ئۆتكۈزىسەن.
ــ نېمىشقا؟ بىردەم بىللە ئولتۇرغانغىمۇ قىيمىغان بولسىڭىز بوپتۇ، نېرى كېتەي. بار كىتاپنىڭ جىمىنى ئوقۇپ بولدۇم. ئۆزىڭىز ناۋايى غەزەللىرىنى تېپىپ بېرىمەن دېگەنتىڭىزغۇ؟
ــ «دىۋان مەشرەپ»نى كۆرمىدىڭمۇ؟
ــ ياق، قەيەردە ئىدى؟
ــ مەن ئۇنى ئاخشام ئالغاچ كېلىپ تەكچىدە قويۇپ قويغان.
ــ قارىماپتىمەن، ئەمىسە مەن شۇنى ئوقۇي، بولمىسا سىز ئوقۇپ بەرسىڭىز مەن ئاڭلاي.
ــ مەنغۇ ئوقۇپ بېرىمەن، ئەمما، ئۆزۈڭ ئوقۇساڭ پايدىسى جىقراق، كۆپ ئوقۇپ، شېئىرلارنى يادلا.
ــ ئەمىسە سىز يېنىمدا ئولتۇرۇڭ.
ــ مەن سەل تۇرۇپ قېشىڭدا ئولتۇرۇپ يازىمەن، ھازىر مەنسىزلا ئۆزۈڭ كۆرۈۋەر.
گۈلزادە چىراق يېقىش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كەتتى. سابىت يەنە دېڭىز سۈيىدەك كۆڭ ئاسمانغا تىكىلىپ خىيالغا كەتتى. ئۇ مەمتىلى ئەپەندىنىڭ مەجلىسلىرىدە كۆپ بولغانسېرى ياۋروپالىقلارنىڭ تەرەققىياتى، مەدەنىيەتلىك مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالى بىلەن ئۇيغۇرلارنى سېلىشتۇرۇپ تولىمۇ تىت- تىت بولۇدۇغان بولۇپ كەتكەندى. ئۇنىڭ ئارزۇسىچە بولسا بۇ بەختسىز مىللەتنى بىر كېچىدىلا ئەڭ ئىلغار، ئەڭ باي، ئەڭ مەدەنىيەتلىك مىللەت قىلىۋەتكۈسى كېلەتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن

ئالىي بىلىم يۈرتىدا ئوقۇغانلارنىڭ پۈتۈن مىللەت نوپۇسىدا خېلى زور سالماقنى ئىگىلىشى، ھەربىر شەھەردە بۇنداق بىلىم- يۈرتلىرىدىن بىرقانچىسى بولۇشى كېرەكلىكىنى، ئەنە شۇ مەكتەپلەرنىڭ ئىختىساسلىق مۇئەللىملەر بىلەن تەمىن ئېتىش ئۈچۈن چەتئەلگە چىقىپ ئوقۇش كېرەكلىكىنى ئويلىغىندا ئۆزىنىڭ بۇيۇك ئارزۇلىرىدىن تولىمۇ يىراقتا، ئۇنىڭ ئۈستىگە تولىمۇ ئاجىز، ئىقتىسادسىز ھالەتتە ئىكەنلىكىدىن ئىچى پۈشتى. ئۇنىڭ سەل جاھىللىق ئارىلاشقان ئىرادىسى شۇنداق قارارغا كەلتۈردىكى «مەن چەتئەلگە چىقىپ ئوقۇيالمىسامۇ، باشقىلارنىڭ چەت ئەلدە مۇنتىزم ئوقۇغانلىرىنى مۇشۇ يەردە ئۆزلۈكۈمدىن ئۆگۈنىمەن» دېدى ئۇ مۇشتىنى تۈگۈپ. ئاندىن مۇشۇ ئارزۇلىرىنى ئاشۇ كۆك ئاسمانغا قاراپ تۈرۈپ، شېئىرى پىكىرلەر بىلەن سۈغاردى ۋە بۇ ئوتلۇق ھېس- تۇيغۇلارنى سەھىپىلەرگە خاتىرىلەش ئۈچۈن ئۆيىگە كىرىپ، گۈلزادىنىڭ قارشى تەرىپىگە كېلىپ ئولتۇردى.

ئەگەر بىپايان كۆك بولسا مېنىڭ مۈلكۈم،
ھېچبىر ئايانماي ساڭا تەقدىم قىلاتتىم مىللىتىم.

ــ دەپ يېزىشقا باشلىدى سابىت.

ئەگەر مىڭ قېتىم قايتىدىن تۇغۇلسام،
سەن ئۈچۈنلا ياشايتتىم ھەم ھەر قېتىم.
.....

سابىت بىرىنچى ئورىگىنالنى يېزىپ بولۇپ، گۈلزادىنىڭ نېپىز لەۋلىرىنى تېنىمسىز مىدىرلىتىپ كىتاب ئوقۇۋاتقىنىغا زوقلۇنۇپ بىردەم قاراپ ئولتۇردى. ئۇ بۇ قىزنىڭ تېخى يېقىندىلا ھېچنېمىدىن بىخەۋەر، قايمۇقۇپ يۈرگەن، ئۆزىنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ، ئادەمنىڭ نېمىلەرگە ئىگە بولۇشى كېرەكلىكىنىمۇ چۈشەنمەي يۈرىدىغان ساددا قىز

ئىكەنلىكىنى، ئەمدى ئۇنىڭ كىتاب ئوقۇيالايدىغان بولغانلىقىنى، يېقىن كەلگۈسىدە ئۆزى بىلەن مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىدىغان، مۇنازىرىلىشەلەيدىغان بولۇدۇغانلىقىنى ئويلاپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكىدە ماگمىدەك بىر ھارارەت، ئۈمىد ۋە ئىشەنچىنىڭ ئوتى يالقۇنلىدى:

سەن بىزنى ئالدىما، كولدۇرلاتما ھەم،
بىلىمىز، بىزمۇ ھەم سەن كەبى ئادەم.
ئادەمدەك ياشاشقا باردۇر ھەققىمىز،
بىزگە ھەم تالىقتۇر ھايات ۋە ئالەم.

بىلمىگەن بىز بۇرۇن، بويۇنتۇرۇقتا،
ئادىمى ھايۋاندەك ياشاپ ئۆتكەنمىز.
پەپىلەپ ئۇخلاتسا يالغانلار بىلەن
مەۋھۇم ۋەدىدىن ئۈمىد كۈتكەنمىز.

ئېچىلدى ھە، ئەمدى بىزنىڭ كۆزىمىز،
بىلدۇق ھەم مەڭگۈلۈك بولمايدۇ تەقدىر.
كۆرەشكەن بەندىنى ياقلايدۇ ئاللاھ،
تەقدىرنى ئۆزگەرتەر بەزىدە تەدبىر.
.....

ئۇ يەنە بىردەم گۈلزادىنىڭ كىتاب ئوقۇشىغا زوقلۇنۇپ قاراپ تۇردى. ئاندىن:

ــ بولار، ئامرىقىم، ئەمدى ئۇخلايلى، ــ دېدى.

ــ ئاپلا، يەنە بىردەم ئوقۇسام بولاتتى، ــ دېدى گۈلزادە بالىلارچە قىزغىنلىق بىلەن، ــ توختاپ تۇرۇڭ، كەلگەن يېرىمنى يەنە بىر كۆرۈۋالاي. ھە «ئاسىي جاپى كۆيمىسۇن، دوزاققا تەنھا مەن باراي» دېگەن

www.uyghurkitap.com
كىتاب تور بېكىتى

يېرىنى يادىمدا تۇتۇۋالسام بولىدى. ئەمما ماڭا بۇلارنى قاچان چۈشەندۈرۈپ قويىسىز؟ بىرمۇنچە گەپلەرنى چۈشەنمەيلا ئوقۇيمەن، ئوقۇيمەن...

ساىبت ئۇنىڭ ھارغىن كۆزلىرىگە مەسلىكى كېلىپ ئۇنىڭ لەۋلىرىگە سۆيدى ۋە:

ــ بۇ تىرىشچانلىقىڭ ئۈچۈن مۇكاپات! ئوقۇۋۇرسىڭ چۈشۈنۈدۇغان بولسىمۇ، شۇ چاغدىمۇ چۈشەنمىسەڭ ئاندىن مەن دەپ بېرىمەن، ــ دېدى چاقچاق قىلىپ.

ــ ھەشقاللا... ــ دېدى گۈلزادە ئۇنىڭ كاچىتىغا يېنىك شاپىلاقلاپ، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ چۈشەك راسلاشقا باشلىدى.

3

ساىبت مەكتەپتىن كەلگەندىن كېيىن ئەتىكى دەرسلەرنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ بولۇپ، ئۆي- ئىشلىرى بىلەن بولاتتى. ئاندىن بىردەم كىتاب كۆرەتتى ياكى بىر نەرسە يازاتتى. بۇگۈن مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ، ئەتىلىك دەرس تەييارلىقىنى تۈگۈتۈپ گۈلزادىگە:

ــ گۈلزادەم، ئەپەندى تاپشۇرغان ئىشنى قىلىش بىلەن ساڭا قارىشىپ بېرەلمەيدىغان بولدۇم، رەنجىمىگىن، جۇمۇ، ــ دېدى.

ــ مېنى ئەخمەق چاغلاۋاتامسىز؟ ئەپەندى تاپشۇرغان ئىشنىڭ مۇھىملىقىنى بىلمەمتىم مەن؟ ــ دېدى گۈلزادە دومسۇيۇپ.

ــ ئۇنداق بولسا ياخشى، ئەمىسە مېنى ئارامىمچە قوي. بولمىسا ئابلەقنى چاقىرىپ كىر، ئىشلىرىڭغا قارىشىپ بەرسۇن.

ــ ياق، بولدىلا، ئۇ تاپشۇرۇق ئىشلەيدۇ، ھەقچان.

ــ مەيلى ئەمىسە.

ــ سىزگە ئاش پىشقىچە رۇخسەت، ئۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ كىتاب ئوقۇغۇنۇمنى ئاڭلاپ ئولتۇرىسىز.

ــ بولۇدۇ، بۇ كۈنتەرتىپكە قوشۇلىمەن.

ئىككىلىسى ئۆز ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. سابىت «دىۋان»نىڭ تەرجىمىسىنى ئاققا كۆچۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ بۇ ئىشنىڭ نازۇك ئىلمىي خىزمەت ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇنى خاتا كۆچۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن پۈتۈن دىققىتىنى ئاشۇ ئىش ئۈستىگە يىغدى. ئۇ ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيمىغان بولاتتى، گۈلزادە ئاستىلا ئۇنىڭ كۆزىنى ئېتىۋالدى.

ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ بىز كېلىشكەن ئەمەسمىدۇق؟

ــ شۇنداق، بىز كېلىشكەن، ھازىر توختايدىغان ۋاق بولدى، ــ دېدى ئايال قىلچە يول قويمايدىغان ئەلپازدا.

ــ بەللى، ئەمدى مەن پۈتۈنلەي سېنىڭ ئەسىرىڭ بولدۇمغۇ؟

ــ ئەمىسە،... ئەپەندىم سىزنى ماڭا تاپشۇرغان، دەم ئېلىشىغا دىققەت قىلسۇن، ھەمشە كىتاپقا دۇم يېتىۋېلىشىغا يول قويماڭ دېگەن.

ــ ئەپەندى ئۆزىگە باقماي، مەندىن ئەنسىرىگىنىنى قارىمامدىغان!

ئۇلار خۇشال چاقچاقلار بىلەن غىزالىنىپ بولغاندا ئابلىمىت قارى كىرىپ كەلدى.

ــ مەن سېنىڭ ئالدىراشلىقىڭنى بىلگەچكە چىمەيمەن، لېكىن چىمەي يەنە چىدالمايمەن. ــ دېدى ئۇ كىرىپ كېلىۋېتىپ، ــ دوستىمىز «ئاتكەن» يېقىنراقتا بولسىغۇ شۇنىڭ بىلەن بىر ئامال قىلىپ ياشايتتىم. لېكىن يالغۇزسىراپ ئاخىرى سېنى مالال قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم، ــ ئۇلار مۇھەممەد قارى يوق يەردە ئۇنى «ئاتكەن» دېيىشەتتى. ئەينى ۋاقىتتا تەۋپىق ئوچ مۇھەممەت قارىنى پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن قويۇلغان بۇ لەقەم «مەشرەپ»، «زەكى»گە ئوخشىمايدىغان، زاڭلىق خاراكتېرىنى ئالغاچقا ئادەتتە ئالدىدا تىلغا ئېلىنمايتتى.

ــ بۇرۇنغۇ ئانچە ئالدىراش ئەمەس ئىدىم، بۇ دەل سەن «تارتىنىپ» چىمىگەن چاغلاردىكى ئىش. مانا بۇگۈندىن باشلاپ رەسمىي ئالدىراش

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

بولۇدۇغان بولدۇم.

ــ تازا ۋاقتىنى تېپىپ چىرىپتىمەن، ئەمىسە.

ــ لېكىن، بىر ياخشى تەرىپى بار.

ــ نېمە گەپ؟

ــ مەمتىلى ئەپەندى «تۇركىي تىللار دىۋانى»نىڭ تەرجىمىسىنى كۆچۈرۈپ بېرىشنى تاپشۇرغاندى. شۇنى كۆچۈرەي دېسەم گۈلزادەم كىتاب ئوقۇپ بېرىمەن، ئاڭلايسەن دەپ تەڭقىسلىقتا قالدۇرغاندى، ئەمدى مەن كۆچۈرىدىغاننى كۆچۈرۈۋېرەي، ئۇنىڭ كىتاب ئوقۇشىغا قاراپ تۇر، قانداق؟

ــ مەيلى، بىراق، بىزنىڭ كىتاب ئوقۇشىمىز سېنى ئېلىشتۇرمامدۇ؟

ــ ياق، زادىلا ئازمايمەن، ھېلىلا سىرتقى شاۋقۇن قۇلىقىمغا كىرمەس بولۇدۇ. ھە، راست، سەن «ناۋايى غەزەللىرى»نى گۈلزادىگە ئالغاچ كىرگىنە. ئەتە ـ ئۆگۈنگىچە ئەپكىرىسەڭ بولۇدۇ. بۇنىڭ شۇنى ئوقۇغۇسى بار.

ــ ماقۇل، قېنى ئەمىسە گۈلزادە، باشلا.

گۈلزادە «دىۋان مەشرەپ»نى ئوقۇشنى باشلىدى. سابىت بولسا كۆچۈرۈشكە كىرىشتى. ئۇ ئۆزى دېگەندەك ناھايىتى چاپسانلا ئۇلارنىڭ كىتاب ئوقۇغان، چۈشەندۈرگەن، تالاش ـ تارتىش قىلغان ئاۋازلىرىنى ئاڭلىماستىن، ئۆز ئىشىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى.

نىھايەت ئۇلار ئىشتىن توختاپ، ئابلىمىت قارى خوشلاشماقچى بولغاندا يېرىم كېچە بولۇپ قالغاندى. ئابلىمىت قارى ھارغىنلىق بىلەن كېرىلىپ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ:

ــ ۋاقىت ناھايىتى ئوبدان ئۆتتى. ماڭا قاپ يۈتكۈزمىسەن، كەتمەن چاپتۇرامسەن، ئىشقىلىپ بىكار تۇرماسلىق ئۈچۈن بىرەر ئىش بىلەن تەمىن ئەتكىن، مېنى يالغۇزلۇقتىن قۇتۇلدۇر، ــ دېدى ئۇ.

ــ ياخشىغۇ، ئۇنداق بولسا ئەتە بۇرۇنراق چى، مەكتەپتىن كېلىپلا ئىشىڭ بولمىسا مۇشۇ يەرگە چى، ئىككى يوغان كۆتەك بار، شۇنى يارىسەن، قوتاننى قۇرۇقدايسەن، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئىش چىقىدۇ، ــ دېدى

سابىت چېقىشىپ.

ــ مەيلى سېنىڭ قولۇڭنى سۈۋۈتۈش ئۈچۈن بىرەر ئىشىڭنى قىلىشىپ بېرىشكە ھەرقاچان تەييارمەن، دوستۇم، ــ دېدى ئابلىمىت قارى چىن كۆڭلى بىلەن.

ــ رەھمەت، كۈتىمەن.

سابىت ئۇنى ئۇزۇتۇپ قويۇپ كىرگەندە بۇگۈنكى ئىلگىرىلەشلىرىدىن كۆڭلى يايراپ كەتكەن گۈلزادە خۇشاللىقىنى ئىچىگە پاتقۇزالمىغاندەك ئۇنىڭ بوينىغا گىرە سالدى:

ــ مەن بەك خۇشالمەن، سابىت ئەپەندىم، ــ دېدى ئۇ ئېرىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، ــ چۈشەنمىگەن گەپلەرنى ئابلىمىت قارىكامدىن سورىۋالدىم.

ــ مەڭگۈ خۇشال بولۇپ ئۆتەرسەن، ئىلاھىم، ــ دەپ ئەركىلەتتى سابىت.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىدىن

يىگىرمىنچى باب

قادىر ھاجى سەللە يۆگۈۋالغان، ئورۇق، 45 ياشلار چامىسىدىكى ھېلىقى كىشى بىلەن ئىچىشىپ ئولتۇراتتى.

ــ ھاراق ئىچىۋاتقاندا بولمۇ سەللىنى ئېلىۋەتسىلىچۇ، مەخسۇم، ــ دېدى قادىر ھاجى زەھەرخەندىلىك بىلەن.

ــ دەخلىسى يوق، سەللىگە ئىچمىگەندىكىن تۇرۇۋېرىدۇ. سىلىنىڭ ھاجىملىقلىرىغا ھاراق پۈتلاشمىغاندەكلا بىر ئىش.

ــ بۇ زە، ياۋرۇپالىقلارنىڭ مەدەنىيىتى بىلەن شەرق ئۆرۈپ ئادىتىنىڭ بىرلىشىشى ئىكەن- دە؟ سىلى غەرپ دۇنياسىنى كېزىپ چىققان كىشى بولغاندىكىن، كاستيوم بورۇلكا كىيىپ ئەپەندى بولۇۋالسىلىمۇ بولاتتى. سەللە بىلەن مەخسۇم بولۇۋالغانلىرى زە...

ــ ھەر ئىككى ئادەتنىڭ ئۆز نۆۋىتىدە رولى بار، ــ مەخسۇم قادىر ھاجىنىڭ مەسخىرىسىنى چۈشەنمىگەندەك ئەستايىدىل جاۋاب بەردى، ــ شۇنىسى ئۆزلىرىگىمۇ مەلۇملۇق، سىلىنىڭ بولشۇنىڭ ئىكەنلىكلىرىنى كۆپچىلۈك بىلىدۇ، ھېچ بولمىسا سوۋېت ئەۋەتكەن ئادەم دەپ بىلىدۇ. ئەمما مېنىچۇ؟ بىلمەيدۇ، ھېچكىم مېنى كومۇنىست دەپ ئويلىمايدۇ.

ــ مانا «شەرق سالاپىتى» بىلەن تۇرۇپ «ئىسلام دۆلىتى» نىڭ جىمىكى ئەمەلدار، قوللىغۇچىلىرىنى «غەرپ سالاپىتى» ئۈچۈن ئەرزان سېتىپ بەردىلە. ئەمدى «غەرپ سالاپىتى» بىلەن يەنە بىر قېتىم ئوخشىمىغان «ئىزىم»دىن بىرنى «شەرق سالاپىتى» غا سېتىپ بېرەرلىمۇ؟

ــ ئەگەر ۋەزىيەت تەلەپ قىلسا ئۇنىمۇ قىلىمىز، ــ دېدى مەخسۇم تۇرىقىنى ئۆزگەرتمەستىن، ــ بىراق، مېنىڭچە، بىزگە يولنى ئۆزگەرتىشكە

توغرا كەلمەيدۇ. «سېتىش» تا «ئېكسپورت» قىلىش ئاساسىي ئورۇندا تۇرىۋېرىدۇ. پەقەت سودا شەكلىدە قىسمەن ئوخشىماسلىق بولىشى مۇمكىن. هى هى...

ــ ئەگەر مۇشۇ هالەتلىرىدە سىجاڭ ئاتامغا يولۇقۇپ قالسىلا ياكى ئۇنىڭ يېقىنلىرىغا ئۇچراپ قالسىلا بالانىڭ تېرىلغىنى شۇ. دە! «هۇ لومودى!... » دېگىنىچە نىمىلەرنى قىلار؟

ــ هېچنىمە قىلالمايدۇ، پەقەت بۇندىن كېيىن ئىشەنمەيدۇ، خالاس!

ــ ئەگەر كېچىسى ئۇچراپ قالسىلچۇ؟

ــ نېمە، سىلى مېنىڭ تەقدىرىم هەققىدە بەك باش قاتۇرۇپ كەتتىلىغۇ؟ بۇلەك گەپلىرى يوقمۇ؟ ــ مەخسۇمنىڭ تەرى تۇرۇلدى.

ــ خاپا بولمىسىلا، مەن مۇنداقلا چېقىشىپ دەپ قويدۇم. ئىچىسلە، خوش، ــ قادىر هاجى ئۆزىنى ئوڭشاپ گەپنىڭ تېمىسىنى ئۆزگەرتتى، ــ سەمەن تەرەپكە ئۆتتىلىمۇ؟

ــ هە، ئەلۋەتتە ئۆتۈپ تۇرىمەن ـ دە، دۇبەن جاناپلىرىدىن تېلېگىراممىا كەپتۇ، مەهمۇدنىڭ ئىچكى سېپىنى قالايمىغانلاشتۇرۇش ئۈنى ئەسكەرلىرى ئالدىدا نوپۇزى يوق قىلىۋېتىش، قوزغۇلاڭ كۆتۈرۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، هازىرقى جەنۇپ ۋەزىيىتىنىڭ شۇنىڭدەك ئۆلكە ۋەزىيىتىنىڭ هالقىسى. يولۋاسنىڭ بېشى قاپقاندا، ئۇ خالىغان ۋاقىتتا يەنچىۋەتكىلى بولۇدۇ، خوجانىيازنى مەنسۇر ئەپەندى ئايلامباش قىلىۋېتىدۇ، گەپ مەهمۇدتا قالدى. هۆكۈمەتكە ماسلىشىپ، مەهمۇدنىڭ يېقىن ئوفىتسېرلىرىنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا، ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ ئوقۇتۇپ سىياسىي جەهەتتىن مەهمۇدتىن يىراقلاشتۇرۇشنى بىزنىڭ خوجايىلىرىمىز ئۈستىگە ئالدۇ. بىزچۇ؟ سىلىنىڭچە بىز نىمىلەرنى قىلىشىمىز كېرەك؟

ــ دۇبەن جاناپلىرى شەپە بەرسىلا ئۇنىڭغا بېقىپ توغرىلىنىمىز ـ دە! ــ دېدى قادىرهاجى ئۆزىگە سۇر بېغىشلىغان بۇرۇتىنى ئىككى تەرەپكە سىلاپ قويۇپ، ــ بىزمۇ ئۇنى بىر تەرەپتىن قىستايمىز، مۇمكىن

بولسا ئوفتسرلىرىدىن بىر نەچچىنى سېتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ قولى بىلەن...

ــ بۇ ئىشقا بىرەر ئىشەنچىلىرى بارمۇ قانداق؟

ــ ھاجىز ھالقىلار بار، ــ دېدى قادىر ھاجى ئۆزىچە سىر بەرمەس قىياپەتكە كىرىۋېلىپ گىدەيگىنىچە:

ــ سىر ئەمەستۇر؟

ــ ئەلۋەتتە سىر. ئۆزلىرىگە مەلۇم، بۇنداق ئىشلارنى مۇناسىۋەتسىز ئادەملەر سوراپ يۈرمەسلىكى كېرەك!

ــ مېنىڭمۇ پەرىزىم بار، سىر تۇتسىلا تۇتىۋەرسىلە. خوجايىنلارمۇ سەمىتاجىنىڭ مەھمۇدقا غۇمى بارلىقىنى بىلىپ ئۇنىڭغا دىققەت قىلىۋاتىدۇ. سوۋېتتە ئوقۇپ كەلگەن قۇربان سەئىدىلەرنىڭ موھىم ئورۇنغا چىقىشى ئۇنىڭدا ھەسەت قوزغىدى. ئەسلىدە ئۇ بەغەرەز ئوقۇپ كەلگەنلەرنىڭ مەھمۇد ئۈچۈن دۈشمەنگە ئايلانغىنىنى ئۇقسا ئاچچىقلانماسدى، ئەمما بىز خەقتىكى كاللا شۇنچىلىك، خوجايىنلار بىزنى ھەر قىماپ بىلەن مايمۇن ئوينىتالايدۇ ـ دە.

ــ دېمەك، خوجايىنلار ئىتتەك ھەممە يەرگە تۇمشۇقىنى تىقىپ يۈرىدىكەن ـ دە؟ بۇ ئىشقىمۇ ئۇلار ئارىلىشىۋاتامدۇ.

ــ ئەلۋەتتە، سىلى ئۆزلىرىگە بەك ئىشەنچ باغلاپ كەتمىسىلە، سىلى مانا شۇ كەمگىچە ۋاراق تارقىتىۋاتقانلار ھەققىدە بىر ئۇچۇر ئالالمىلا، يوغان گەپ قىلغىدەك سالاھىيەتلىرى يوق، ھازىر جەنۇبىنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان كۈچ كىم بىلەملا؟ سىلىمۇ؟ ياكى يېڭىشەدىكى ھارامزادە خىتايمۇ؟ ھى ھى . . .

ــ دېمەك «يۇمۇلاق شە» ئىچىدىمۇ ۋەزىيەت ئۆزگۈرۈشكە باشلاپتۇ ـ دە؟

ــ يۇقۇرىدا ئۆزلىرى دېگەندەك، بۇنداق ئىشلار ھەمتاۋاقلار ئارىسىدىمۇ سىر تۇتۇلىدۇ، ــ مەخسۇم كۆرەڭلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى.

ــ سىرلىرى ئىچىلىرىدە سېسىپ كەتسۇن، ماڭا ئۇنى كوچىلاشنىڭ

كېرىكى يوق، دېمەكچى بولغۇنۇم، ھەرىكەتنىڭ ماس قەدەمدە بولۇشى ئۈچۈن بىزلەرگىمۇ بەزى ئاخباراتلار بېرىلىشى كېرەك ئىدى- دە، مەنمۇ ئۆز يولۇمدا توپلىغان ئاخباراتلارنى بېرىپ تۈرۈۋاتقاندىكەن...

ــ ئاساسىي دىققەت مامۇتتا بولۇش كېرەك، ھاجىم. ئەپەندىلەرگە قۇش سېلىپ ئاۋاره بولغۇچىلىكى يوق. ئەگەر مىلىتىقنىڭ دالدىسى بولمىسا ئۇلارغا كۈچ ئىشلىتىشمۇ كەتمەي، قاششاق خەلقنىڭ تەبىئىي بېسىمى ئىچىدىمۇ بوغۇلۇپ تۈگەيدىغان نېمىلەر ئۇ.

ــ ئەممـا بەزى ئەھـۋاللار ئۇلارنىڭمـۇ بـوش ئەمەسلىكىنى ئىسپات قىلىۋاتمامدۇ، يەنى مەسىلەن...

ــ ھەممىسى بىكار، بىر- بىرىگە سېلىپمۇ كاللىسىنى قايدۇرىۋەتكىلى بولۇدۇ، ئۇلارنىڭ مۆجىزە يارىتىش شارائىتى مامۇتنىڭ كۈچىدىن بولۇۋاتىدۇ. مامۇت ئەڭ چوڭ تەھدىت، ئەگەر بۇ تەھدىت ئەپەندىلەرنىڭ ياش باللىرى بىلەن بىرلەشسە بالاغا ئايلىنىدۇ.

ــ ھەببەللى، مېنىڭ دېگىنىمۇ شۇ ئەمەسمۇ، تەخسىر، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىسيان كۆتۈرۈش ئەھدى، باغلىنىشى بارمۇ- يوق، بىلىپ تۇرۇش كېرەك ئەمەسما؟

ــ بۇنداق ئايغاقچىلىقلار سىلەردەكلەرنىڭ ئىشى، مېنىڭ دەۋاتقىنىم چوڭ ئىستراتېگىيە مەسىلىسى، ئومۇمىي پىلانىنىڭ ئىشى.

ــ ئىچەيلى، مەخسۇم، ــ دېدى قادىرھاجى، ئاندىن مەيدە يانچۇقىدىن سائىتىنى چىقىرىپ قاراپ قويدى. ئۇ مەخسۇمدىن تېزرەك قۇتۇلۇش كويىغا چۈشتى، ــ مېنىڭ قۇلاقلىرىممۇ بوش ئەمەس، كۆردىلىمۇ، ــ دېدى دىققەتنى چالغىتىش ئۈچۈن.

ــ سىلىنىڭ بوش ئەمەسلىكلىرى ئورتىدا، ھەممىمىز كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز ئەمەسما، يوغان گەپنى ئاز قىلساق بولۇدۇ، ــ دېدى مەخسۇم زەھرىنى پاتۇرۇپ. ئۇ يەنە قەشقەر كوچىلىرىدا ھەمىشە پەيدا بولۇپ تۇرىدىغان ۋاراقلارغا دارتماقتىدى، ــ ھە، سائەتكە قاراۋاتىلا، بىرەر ئىش بارمىدى؟ ــ دەپ سوردى.

ـــ بىرسى كەلمەكچىدى.
ـــ مېنىڭ بولۇشۇم دەخلى قىلمايدىغاندۇر؟
قادىر ھاجى مەخسۇمنى يامپاشقا چىقارغاندىن بەكمۇ مەمنۇن بولۇپ كەتتى. ئۇ مەسخىرىلىك ھېجىيىپ تۇرۇپ:
ـــ دەخلىسى بار، ئەلۋەتتە. سىلى كىچىك بالا ئەمەسقۇ؟ـــ دېدى زەھەرخەندىلىك بىلەن.
ـــ ئەمىسە مەن كېتەي، ـــ مەخسۇم ئارقىدىن بىر نېمىلەرنى دەپ غۇدراپ، رومكىدىكى ھاراقنى كۆتۈرۈۋەتتى- دە، ئورنىدىن تۇردى.
قادىرھاجى ئادەتلەنگەن كۆرەڭلىكى بىلەن جايىدىن قوزغالماي ئولتۇرۇۋەردى. دەرۋازىنىڭ ئېچىلىپ- يېيىلغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ قوللىرىنى كۆتۈرۈپ كېرىلدى. ئەمما ئۇنىڭغا ھەمشە كۆڭۈلسىزلىك، پاسسىپ ھالەت كەلتۈرۈۋاتقان مەسىلىلەر ئۇنىڭ راسا غەزىپىنى قايناتتى. ئەگەر قولىغا چۈشۈپ قالسا چاينىپ پۈركۈۋەتكۈدەك بولىدى. مەخسۇمنىڭ ھەمشە ئۇنى كۆزگە ئىلمەي، يارىماسلىقتا ئەيپلىشىگىمۇ مانا شۇ ئىش سەۋەپ بولاتتى. ئۇ بۇ ھەقتە يەنە يېڭى پىلان ئويلىماق، يېڭى ئادەملەرنى ئىشقا سالماق كېرەكلىكىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.
سىرتتا ئۆكتەبىر ئېيىنىڭ سالقىن كېچىسى شەھەر ئۈستىگە ئېتەك يايغاندى. مىس شامداندىكى ئوچ تال شام ئاقارتىلغان مېھمانخانىنى يورۇتۇپ تۇرغاچقا كەيپ بولۇشقا باشلىغان قادىر ھاجى ئاللىقاچان ئەلياتقۇ بولغانلىقىنى بىلمەي ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كاللىسىدا مەخسۇمدىن ئاھانەت ئىشتىكەنلىكى قايتىدىن نامايەن بولۇۋىدى، مەستلىكى تارقاپ كەتتى. ئۆز خەلقىنىڭ دۇشمەنلىرىگە خىزمەت قىلغۇچىلارنىڭ ھەممىسىگە ئوخشاشلا ئۇمۇ خوجايىنلاردىن ھەمشە دەشنام ئىشتىپ تۇراتتى، شۇڭىمۇ بۇنداق دەشنام‌لارغا كۆنۈپ كەتكەن ئىدى. بىراق مەخسۇمنىڭ ئۆزىنى «سەن»لەپ ۋارقىرىشى ھەر قانچە تەسەللى بەرسىمۇ كۆڭلىدىن چىققىلى ئۇنىمايۋاتاتتى. مەخسۇم كىم؟ ئۇ كىم؟ ھەر ئىككىسى چەنتۇ، ھەر

ئىككىسى يالاقچى! ئوخشاش سالاھىيەتتىكى ئادەمدىن ھاقارەت ئاڭلاش قانداقمۇ يۈرەكنى مۇجىمىسۇن؟

ھويلىدىكى تۈشلارمۇ جىمجىت، ئۆيدىكىلەر ئۈيقۇغا كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى. شۇڭلاشقىمۇ ئېغىر دەۋازىنىڭ بىلىندۈرمەي ئېچىلغان ئاۋازى قادىرھاجىغا ئېنىق ئاڭلاندى. بىر كۆلەڭگۈ قادىرھاجىنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەلدى. ھەمىشە سەگەك ياتىدىغان خىزمەتكار تېخى كىيىمىنى سېلىپ يېتىشقا ئۈلگۈرمىگەن، ئەمما بەك چارچاپ كەتكەچكە كىيىمى بىلەنلا سۈپىغا قىشىيىپ مۈگدەپ قالغانىدى. لېكىن ئۇ شەپىنى ئاڭلاپ دەرھال ھويلىدا ئۇنىدى ۋە مېھماننى پىشايۋان ئالدىدا توختىپ، قادىرھاجىغا خەۋەر قىلىپ كىردى. كۆپ ئۆتمەي مېھمان ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلىندى.

شام قېشىدا ئولتۇرغان قادىرھاجى كەيپىنىمۇ ئۆزگەرتمىدى، مېھمان ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىنمىدى. ئۇ خوجايىننىڭ پوكاندەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزىگە قاراپ سۈر باسقاندەك تۇرۇپ قالغان بولۇپ، ئوڭايسىزلىقىنى قاڭشىرىنى سىلاش ۋە باشقا قۇلاشمىغان ھەركەتلەر بىلەن يېپماقچى بولاتتى.

ــ سەنمىتىڭ، ئەبلەخ! ــ دېدى قادىر ھاجى تېنىچلىق سوراشمايلا.

ــ قانداق...ياخشىمۇ سىز؟...

ــ توختا، جۇر، ئارقامدىن ماڭ!

مېھمان ھەرخىل گۇمانلار بىلەن ئۆزىنى قىينىپ، جان- ئىمانى چىققان بولسىمۇ قادىرھاجىغا ئەگىشىپ ھويلىغا چىقتى. ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گۈللۈك ۋە ئۈزمە دەرىخىگە ئىھاتە قىلىنغا ۋادەكنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، پەلەمپەي بىلەن مەنزەر ئۆيگە چىقىشتى. قادىرھاجى مېھماننى سەرەڭگە يېقىشقا بۇيرىدى.

ــ دەرىزىدە شام بار، ياق، ــ دېدى ۋە شام يورۇتۇلغاندىن كېيىن يەنىلا ئىلتىپاتسىزلىق بىلەن،ــ مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇر، ئەمەس ۋاقىتتا كەلگەندىكىن كۈتۈپ تۇر، مېنىڭ ئىشىم بار، كېيىن

سۆزلۈشىمىز،ــ دېدى ۋە مېھمانغا يىرگەندەك بىر قاراپ قويۇپ، ھويلىغا چۈشۈپ كەتتى.

مېھماننىڭ بۇ يەردە تازا ئىچى پۇشتى. ئۇ گاھ دەرىزە ئالدىغا، گاھ سۈپىغا بېرىپ، بىردەم توختايتتى. ئۇنىڭ سىرتقا چىقىپ، شەھەرنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىگە قاراپ تۇرغۇسى كېلەتتى- يۇ، قادىر ھاجىدىن قورقۇپ چىقالمايتى. بۇ چاغدا شەھەر ئۈيقۇغا چۆككەن، ئۆيلەر زۇمچەك - زومچەك قەۋرىلەردەك قارىيىپ كۆرۈنەتتى.

مېھمان دەرۋازا ئېچىلغانلىقىنى ئاڭلىدى. ئارقىدىن خىزمەتكارنىڭ قادىرھاجىنىڭ خانىسىنى چەككىنى ئېنىق ئاڭلاندى. مېھماننىڭ كۆڭلىدە تۈيۈقسىز بىر خىل قىزىقارلىق گۇمان پەيدا بولۇپ قالدى ۋە ھويلىنى كۆرگىلى بولۇدۇغان يەرگە پەللەمپەي تەۋىگە كېلىپ تۇردى. ھويلىمۇ ئوخشاشلا قاراڭغۇ ئىدى. قادىر ھاجىنىڭ خانىسىدا يېنىپ تۇرغان شام پەردىلەرنىڭ توسىشى بىلەن ئاجىزلىشىپ، پەقەتكىنە دەىزىنىڭ ئۈدۈلىدىكى تۇۋۇرۇكنى باشقىلىرىدىن ئېنىقراق كۆرسۈتۈپ تۇراتتى خالاس. بىر قارا كۆلەڭگە ئەڭ قاراڭغۇ جايدا تۇراتتى. مېھمان ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ ئەر ياكى ئاياللىقىنى ئاڭقىرالمىدى. ئەمما ئۇ ئۆيگە ماڭغىچە گىرىمسەن يورۇقتىن ئۆتەتتى، ئەنە شۇ چاغدا بۇنى جەزمەن ئايدىڭلاشتۇرىۋالغىلى بولاتتى. ئۇنىڭچە بولغاندا كەلگۈچى ئايال بولۇشى كېرەك ئىدى. چۈنكى قادىرھاجىمنىڭ بۇگۈنكى شىر كەيپ ھالىتىدىن قارىغاندا ھەم ئۆزىگە شۇنچە يامان مۇئامىلە قىلغىنىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ كۈتۈپ تۇرغىنى بىر ئايال!

خىزمەتكار قايتىپ چىقىپ مېھماننىڭ كىرىشىگە ئىجازەت بېرىلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. قاراڭغۇدا تۇرغان كۆلەڭگە ئاجىز يورۇقلۇقتىن ئۆتكىچە مەلۇم بولدىكى، ئۇمۇ ئەر كىشىدى. «ئەگەر ئۇنىڭ كۈتۈۋاتقىنى ھەقىقەتەنمۇ ئايال بولۇدۇغان بولسا بۇ تەقسىرنىمۇ قوغلايدۇ، قوغلىمىسا، دېمەك، ئۇ ماڭا قارىغاندىمۇ مۇھىمراق كىشى، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلۈشۈپ بولۇپ ئاندىن مېنى چاقىرىدۇ،... » دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن

ئۆتكۈزۈپ، سۈپىغا كېلىپ يامپاشلىدى. قادىر ھاجى بولسا ئۆزىگە خاس جىددىيلىك، كەسكىنلىك بىلەن ئىككىنچى مېھمىنىنى كۈتۈۋېلىپ، قوپاللىق بىلەن گەپ باشلىغانىدى.

ــ خوش، توختاخۇن، نېمە يېڭىلىقلار بار؟ــ دېدى ئۇ توڭلۇق بىلەن. توختى زۇنۇن بۇ خانداننىڭ رەسمىگە مۇۋاپىق ئۈدۈلدا ئۆرە تۇراتتى.

ــ جۇجاڭ ئاتىمىزغا سالام بەرگەچ، يېڭى ۋەزىپە بارمىكىن، تەمىنلەيدىغان قانداق يىپ ئۈچلىرى بارىكىن دەپ كەلگەنتىم...

ــ ماڭا دەيدىغىنىڭ يوقمۇ؟

ــ دەيدىغان گەپلىرىم مانا، ــ توختى زۇنۇن ئۆزىگە خاس ھەجىيىش بىلەن بىر نەچچە ۋاراق قەغەزنى قادىر ھاجىغا ئۇزاتتى.

ــ ھە، ھەممىسى مۇشۇمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن تۇگىگەن بولسا يېڭى ۋەزىپە شۇكى قايتىپ بارغىنىڭدىن كېيىن ئاۋۋالرنىڭ سېپىنى پارچىلاشنىڭ تەييارلىقىنى قىل، چوقۇم ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر قانچە مۇھىمراق ئادەمنى سېتىۋېلىش كېرەك! ئۇلارنىڭ تۇۋۇرۇكى يىقىلغاندا ئۇلارمۇ ئۆز ئىچىدىن خامتالاشقا چۈشۈدىغان بولسۇن!

ــ مەمتىلىنى مەغلۇپ قىلىش...؟ ئۇنىڭ تەشكىللەش ئىقتىدارى ئاجايىپ، غۇمى بارلانمۇ ئېغىز ئاچالمايدىغان قىلىۋېتەلەيدىغان تۇرسا، سېتىۋالغان ئادەملەر بۇ ئىشنى قىلالامدۇ...

ــ ھېچ بولمىسا سەن چاچقان نىزاھ ئۇرۇقى شۇ ئەپەندىنىڭ يوقۇلىشى بىلەنلا ئۈنۈپ چىقىدىغان بولسۇن! ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ قاششاق خەق يەنە تېرىقتەك چېچىلىپ كەتسۇنكى، ھېچ ئىشى ئاقماي قالسۇن.

ــ بولۇدۇ.

ــ ئەمما سەن لامزەللە، تولىمۇ ئاستا ئىش قىلىسەن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىزنىڭ قۇلاقلىرىمىز بولسۇن دەپ تاپىلىغلى نىكەم، قېنى؟ ھازىرغىچە گەپ يوق!

ــ بار، مەن بىر ئوقۇغۇچى تاپتىم دېمىدىممۇ، ئۆزىمىزنىڭلا بالىسى،

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى تاردىسى

دېگەندىمغۇ، دەيمەن؟...

ــ دېسەڭ، دېمىسەڭ، ئوقۇغۇچى نېمىنى بىلدۇ! ئەپەندىلىرىڭ ئۇنى مەسلىھەتلىرىگە چىللاپ بارامدۇ يا؟

ــ مۇنداق گەپ، ئاشۇ ھېلىقى بالا، ... دېگىنىمىز مەمتىلى ئەپەندىنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ قاپتىكەن. سابىت دېگەن ياش ئەپەندىگە ئۆزى دوست قىلىپ قويۇپتۇ. سابىت دېگەن مەمتىلىنىڭ ھەممە مۇزاكىرىسىگە قاتنىشىپ تۇرىدىغان يېقىن شاگىرتى. بايا سىزگە بەرگىنىمنىڭ ھەممىسى سابىت «دوستىغا» سۆزلەپ بەرگەن ئىچكى ئەھۋاللار. مېنىڭ ئۇ قۇلقىم مەمتىمنىنىڭ ھېلىقى ۋەقەسىدە قەھرىمانلىقى بىلەن كۆزگە كۆرۈنۈپ كەتتى، ئەمدى ئۇ قۇرۇتتەك ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىدۇ، ھەر ھالدا...

ــ ھە، مۇنداق دە! ياخشى، ياخشى! ئۇ ئادەمگىگە ھەر بىر ئېغىز گېپى ئۈچۈن پۇل تۆلەپ تۇر، ئۇ تازا قىزىقسۇن.

ــ ئۇ پۇلغا قىزىقمامتى دەيسىز، تۇغۇلۇپلا گازىر ساتقىلى تۇرۇدىغان، يا بولمىسا سۈنى بويىپ ساتىدىغان خەق تۇرسا.

ــ دېمەك،... سەن خامكاللا ئۇ نېمەگىنىڭ ھېلىقى «دوستى»نى راستلا مۇھىم ئادەم، ھەممە سىرلاردىن خەۋەر تاپالايدىغان ئادەم دەپ ئويلامسەن؟

ــ قەسەم قىلالايمەن!

ــ شۇنىڭ ئۆزىنىلا سېتىۋالساقچۇ؟

ــ خۇداغا ئامانەت دەڭ، جۇجاڭ، ئىش بۇزۇلۇدۇ! ــ دېدى توختى زۇنۇن قول ۋە باش ھەرىكىتىنى تەڭ «ياق» دېگەنگە كەلتۈرۈپ، ــ مەمتىلى ئەپەندى قانداق جاھىل، گېپىدىن يانماس دەپ ئويلىسىڭىز، ئۇنىمۇ شۇنداق ھېساپلاۋېرىڭ.

ــ ھە، بولدى، ئەمىسە شۇ بولۇدۇغان بولسا بولاۋەسۇن، گەپ تۈگىدىمۇ؟

ــ تۈگىدى.

ــ ئۇنــداق بولســا ئــاقيوللۇق بــول،...ــ قــادىر هــاجى ئارقىســىغا ئۆرۈلۈۋاتقان توختى زۇنۇنغا قاراپ، بىــر نەرسە يادىغا يەتكۈدەك، ــ هــوي،ــ دەپ قالدى ۋە ئىزىدا توختىغان مېھمانغا، ــ سەن قاچان كېتىسەن؟

ــ ئەتە كېتەرمەن...؟

ــ يــاق، هــازىرلا مــاڭ، خەق ســېنى ئاتۇشــنىڭ بوسۇغىســىدىن چىقمايۋاتقانــدەك كۆرسـۇن. بۇنــدىن كېيىنمـۇ كەلسـەڭ ئەلىيـاتقۇدا كەل ۋە تاڭ ئاتقۇچە يەنە ئۇۋاڭغا بېرىۋال.

ــ بولۇدۇ.

ــ ئەمىسە ئاقيول بولسۇن.

قادىرهــاجى تــوختى زۇنــۇننى ھەيدىگەنــدەكلا ئارقىســىدىن چىقــىپ ھويلىدا توختىــدى. تــوختى زۇنــۇن دەرۋازىــدىن چىقــىپ كەتكەنــدىن كېــيىن دەرۋازىنى تاقىغان خىزمەتكارغا بالخانىدىكى مېھاننى چاقىرىــپ چۈشۈشــنى ئىشارەت قىلدى.

ــ ســەن ئەبــلەخ مېنــى ئــاۋارە قىلــىپ تۇتامســىز گەپلەرنــى كۆتــۈرۈپ كېلىسەن، مەخسىدىڭ پۇل! ساراڭ بەڭگى! ــ قــادىر هــاجى مېھمانخانىغــا كــىرە-كــىرمەيلا مېھمانغــا شــۇنداق ۋارقىرىــدى. مېھمــان پەگــادا چىپچىــدىلا توختىدى، ــ هە، نېمە گەپنى كۆتۈرۈپ كەلدىڭ؟

ــ مەمتىلــى ئەپەنــدى كەلگەنــكەن، «ھــلال ئەھــمەر»دە ئولتۇرۇشــتى. مەندىن باشقا يۈسۈپ، نامــان، مەجــدىدىن، تۇرغــۇن، شــەۋقى، ھەم يۈسـۈپنىڭ بىر نەچچە چوڭ ياشــلىق ئوقۇغۇچىســى قاتناشــتى. يەنە ھېلىقــى ئابدىنىياز دېگەنمــۇ بــار. ئــۇ يەنە ھېلقىــدەك يامــان ئەلپــازدا، مــىجەزى شــۇنچىلىك ئىتتىك، خۇددى ئوقتەك ئېتىلىشقا تەييار...

ــ بولدى، بولدى، ھىكايىنىڭ كېرىكى يوق! ئــۇ شــۇنداق بولغــاچقىمۇ ئەسكەرلەر ئىچىدە يامان تەســىر بەرمىســۇن دەپ قۇربــان نىيازنــىڭ كۆرىســىغا ئېلىــپ كېلىنگەن، ئۇ چوڭ نەرسە ئەمەس، يامىنىغــا كەلســە «ۋاڭ» قىلــىپلا قــويىمىز تۇگەيــدۇ،ــ قــادىر هــاجى ئــاددىلا بىــر مەســىلىنى سۆزلەتقاندەك قــولىنى شــىلتاپ قويــدى،ــ بۇنــداق گەپلەرنــى كۆتــۈرۈپ كەلمىســەڭمۇ

بولـۇدۇ. بـىزگە كېرىكـى، ئـۇلار مەھمـۇدلارنـاڭ ھەرىـكەت پىلانـى ھەققىـدە نېمىلەرنـى دەپ قالـدۇ، شـۇنىڭغا دىقـقەت قىلـىدىغان ئىشـتى، ئۇلارنـاڭ بـىرەر ھەرىـكەت قوزغـاش يـاكى مەھمـۇد قايتـا قوزغالسـا ماسلىشـىش ئـويى بارمۇ- يوق، مانا شـۇ! ئەمـما سـەن بەڭگىنـاڭ ئىشـنى بـۇزغىنىڭنى بىلمـەي بولدۇم! تايىنى يـوق چاغـدا خۇمارىڭنـاڭ تۇتـۇپ كېتىشـى، سـالاھىيىتىڭگە گۇمـان چۈشـۈرۈپتۇ. ئەمـدى سـەن ئۇلارنـاڭ ئىچـىدىكى ئىشـقا يارىمايسـەن! خوش، ھاجى بىلەن كۆرۈشتۈڭمۇ؟

ــ كۆرۈشتۈم.

ــ ئەمىسە شۇ گەپنى قىل، مۇھىمى شۇ.

ــ ئۇنىڭدا نـارازىلىق بـارلىقى ئېنىـق بولـدى. ئـۇ قۇربـان نىيـازدىنمۇ، قۇربـان سـەئىدىنمۇ زېرىكىگلىـك ئىـكەن. ئابـدۇللا دامۇللىنىمـۇ يامـان كۆرىدىكەن. بىراق...

ــ نېمە بىراق؟

ــ ئـۇنى سـايە قىلـىدىغان ئىشـنى ھـازىرلا ئېيتىشـقا بولمايدىغانـدەك تۇرىدۇ. باشقىچە گۇمانغا كېلىپ قالمىسۇن دەپ ئېغىز ئاچمىدىم.

ــ ئالدىرىما، ۋاقىـت پىشـىپ يېتىلگەنـدە ئـۇنى نېرىـدىن ئايلانـدۇرۇپ قورقـۇت. مەسـىلەن: شـىڭ دۇبەن سـىجاڭدىن ئـانچە رازى ئەمەس ئىـكەن، ھامان بىر كۈنى ئارىسى بوزۇلۇدۇغاندەك تۇرىـدۇ. ناۋادا شـۇنداق بولـۇپ قالسـا ئۇنىڭغـا يېقىن بولغـانلارنىڭمۇ ئىشـى چاتـاق دېگەنـدەك گەپلەرنـى قىـل، ئۇنىڭغـا مەدەت بولـۇدۇ، خىـزمەت كۆرسـۈتۈپ، جېننىـى قۇتۇلـدۇرۇپ قېلىش خىيالى پەيدا بولـۇدۇ. ئۇنىڭـدا تـاللاش ئىمكـانىيىتى قالدۇرماسـلىق ئۈچـۈن قۇربان نىيازدەك سـوۋىتتە ئوقۇغۇچىلارنـاڭ ھەممىسـى سـوۋېتكە بېقىنىـدۇ، شـۇڭا ئـۇلارنى ئورۇسـلار قانـات ئاسـتىغا ئالـدۇ، باشـقىلارنـاڭ ئىشـى تەس، دېگىـن، شـۇنـاڭ بىـلەن ئـۇ بـالا- قازاغـا چـوڭراقلاردىن مەنـلا ئۇچرايـدىغان ئوخشايمەن دەپ ئويلاپ، جەزمەن ھەرىكەت قىلىـدۇ، ھـىچ بولمىسـا پـولكىنى ئېلىپ مامۇتتىن ئايرىلىپ قېچىپ كېتىدۇ.

ــ بولـۇدۇ، ــ دېـدى ئىگىـز بويلـۇق مېھمـان قاڭشـارلىق بۇرنىنىـاڭ

ئۇچىنى چىمدىپ قويۇپ.

ــ ئىنتايىن ئۇستۇلۇق ئىشلەت: خىتايلارنىڭ 36 ھىلىسىنى بىلىسەنغۇ؟ شۇ خەقنىڭ كىتاپلىرىنى كۆپ ئوقۇغان نىمىغۇ سەن؟

ــ ھەئە، چاتاق يوق.

ــ ئۇگۇتۇشىمنىڭ ھاجىتى يوقكەن- دە؟ قادىر ھاجى كەيپىي تارقاپ، كاللىسى سەگەكلىشىپ قالغان، بىراق تۇرۇپ-تۇرۇپلا زىڭىلداپ ئاغرىپ تۇراتتى. شۇڭا بالدۇراق كەتكۈزۈۋىتىش كويىدا دەيدىغاننى دەپ بولدۇمۇ قانداق دەپ ئويلۇنۇپ قالدى،ــ دېمىسەمۇ بىلىپسەنغۇ، ۋەزىپە مۇھىم، ئەما يەنە ئىشتانغا شاخنا قويۇپ، ھەممە ئىشنى سۇغا چىلاپ ئولتۇرما ساراڭ بەڭگە! ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ــ بىلدىم، ــ دېدى مېھمان.

ــ ئاۋۇلارنىڭ ئولتۇرۇشلىرىغا چاقىرمىسىمۇ سۆرۈلۈپ بېرىۋالما، ئۆزەڭنى ئاشكارىلىغاننىڭ تاشايىندا ئىشنى بۇزۇپ قويىسەن. چاقىرسىمۇ گاھىدا ئەتىۋارلىق قىلىپ بارماي قوي. ئۇ يەردىكى گەپ- سۆزلەرنى سەندەك ساراڭ بەڭگىسىزمۇ ئۆزۈم ئەپلەشتۈرۈپ كېتىمەن، يەنىلا مېنىڭ قۇلىقىم ئۇزۇن.

ــ ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە.

ــ ئۇ سولتەكلەر قۇرۇق گەپنى جىق قىلىشقىنى بىلەن ۋاقتى كەلگەندە بىرلا سائەتتە يىغىشتۇرۇلۇدۇ، يەنە كېلىپ، ئۇلارنىڭ گۇناھكار ئىكەنلىكىگە پاكىت توپلاشقىمۇ ھاجەت يوق. ئۇلار تۇتۇشقا تېگىشلىك، بۇ ئېنىق! مۇھىمى ماموت! ماموت يىقىلسا ئەپەندىلەرنىڭ ئىشى بىردەملىك ئىش! بۇندىن كېيىن ئەپەندىلەرنىڭ ئىشىغا كەم ئارىلاش!

ــ بولۇدۇ، ــ مىھمان ئۆزىنىڭ ئەپەندىلەر ئارىسىدا گۇمانغا قالغانلىقى ھەققىدە قادىرھاجىنىڭ خەۋەر تېپىپ بولغانلىقىنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتتى. «توۋا، يەرنىڭ تېگىدە يىلان كۆشىگەننى بىلىدۇ» دېگەندەك ئىشقۇ بۇ؟ دېمەك توپنىڭ ئىچىدە مەندىن باشقا قۇلاقلىرىمۇ بار ئوخشىمامدۇ؟...» دېگەنلەرنى ئويلاپ كەتتى.

ــــ ئەمسە یاخشی چۈش كۆر!

مېھمان قادىرھاجىغا ئەيمەنگەندەك قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. قادىر ھاجى دەرۋازىنىڭ ئېچىلىپ، يېپىلغان ئاۋازى ئاڭلانغىچە ئورنىدىن قىمىرلىمىدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

يەگىرمە بىرىنچى باب

1

مەھمۇد مۇھتىنىڭ كۆرۈشمەكچى بولغانلىقىنى شەۋقى خەۋەر قىلغىنى ئۈچۈن ئۇ نېمە گەپلىكىنى ئېنىقراق ئۇقۇپ بېقىش نىيىتىدە شەۋقىنىڭ ئۆيىگە باردى.

ــ نېمە گەپلىكىنى مەنمۇ بىلمەيمەن، سىلىنى باشلاپ ئايرىم بىر كېلىشىمنى تاپىلىغاندى. بەلكىم موھىم بىر گېپى باردۇ، كەلگەنلىرى ئوبدان بوپتۇ، ئىككىمىز بىللە باراتتۇق ئەمەسمۇ، شۇڭا سىلىنى ماڭا قارىماي كېتىۋېرەمۇ دەپ دەككە- دۈككە بولۇپ ئولتۇراتتىم.

ــ ئۇنداق بولسا جابدۇنۇڭ، تېزرەك بارايلى، ــ دېدى تەۋپىق، يانچۇق سائىتىگە قارىۋېتىپ، ــ مەن ھويلىدا ساقلاپ تۇراي.

شەۋقى ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ ناھايىتى ئۇزاق يۈتۈپلا كەتتى. ئەزەلدىن ئەسكەرچىسىگە تېزلىككە ئۈگەنگەن تەۋپىققە بۇ ھال تازا ئېغىر كەلدى. بۇۋاي ئەسلىدىمۇ ناھايىتى ئۇزاق جابدۇيتى. بۇگۈن سىجاڭنىڭ كۆرۈشمەكچى بولۇشىدىن كۆڭلىگە ھەرخىل گۇمان كېلىپ، تېزرەك بىلىپ بېقىشقا ئالدىراۋاتقاچقا تېخىمۇ ئۇزاق بىلىنىپ كەتتى. تەۋپىقنىڭ سەل سەۋرىسى تېشىپ، ھويلا ئىچىدە ئۇياقتىن- بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇ جىلى بولۇپ تۇرغاچقا ئاخىرقى ھېساپتا جابدۇنۇپ بولۇپ بوسۇغىدا پەيدا بولغان شەۋقىغا قېيداش ئارىلاش:

ــ نېمە بولدىڭىز، ئۇستاز؟ تويغا جابدۇنغاندىنمۇ تەس بولدىمۇ قانداق؟ ــ دېدى.

ــ سىلىنى تازا ساقلىتىپ قويدۇم، رەنجىمىسىلە، ــ دېدى شەۋقى خىجىل كۈلۈمسىرەپ. شۇنىڭ بىلەنلا جىلىچىلىكى تارقاپ كەتكەن

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى

تەۋپىق:

ــ نېمە گەپ بۇ؟ سىز ھەمىشلا شۇنداق ئۇزاق جابدۇنىسىز، شۇنداق ئەستايىدىل، خۇددى قىز كۆرگىلى بارىدىغاندەك؟ ــ دېدى.

ــ بولۇپمۇ سىجاڭنىڭ ئالدىغا بارىدىغان چاغلاردا، دېسىلە، ــ دەپ تولۇقلىدى شەۋقى كۈلۈمسىرەپ، ــ ۋاي ي، نېمىسىنى ئېيتىلا ئىنىم، سىجاڭ بىزنىڭ ساڭگىل- سۇڭگۇل بېرىشىمىزنى ياقتۇرمايدۇ. مەنغۇ ئەزىلى شۇنداق مىس- مىس، قەشقەردىكى بىلەمەنلە ھەرزامان سىجاڭغا سالامغا بارماقچى بولسا ھەممىسى مانا شۇنداق جابدۇيدىغان بولۇشتى.

ــ ياخشىغۇ. مۇشۇنداق ئۆزىنى تۇزەپ يۈرگەنغۇ ياخشى، بۇنىڭدا يەنە باشقا ئالاھىدە سەۋەپمۇ بارمۇ؟

ــ بار، بولمامدىغان، ــ دېدى شەۋقى قالغان چالا پەدىزىنى ھويلىغا چىققاندىن كېيىنمۇ داۋام قىلىپ، ئۈستىبېشىغا ئەتىر چېچىپ تۇرۇپ، ــ كەلسىلە، سىلىنىڭ ئۈستىلىرىگىمۇ سىپىپ قويساي، بۇ سىلى ئىشلىتىدىغانغا ئوخشىمىسىمۇ، ــ تەۋپىققە ئەتىر چېچىۋېتىپ داۋام قىلدى، ــ سىجاڭ بىر قېتىم كىر كىيىملەر بىلەن، ئەبگا تۇرقىنى تۇزىمەي بارغاندىن بىرىنى تىللاپ ھەيدەپ چىقارغانىكەن. بىزگە گەپنىڭ ئوچىقىنى قىلىپ، «يۇمۇلاق شە دېگەندە نەچچە مىللەتنىڭ ئادىمى بار، مۇرەككەپ بىر يەر، سىلەر بولساڭلار خەلقىمىزنىڭ ئەڭ ئىلغار، ئەڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان ئادەملىرى، ئاڭلىق، ئۇقۇمۇشلۇق تەبىقىسى، بۇ يەرگە مەدىنىي ئادەملەردەك كەلمىسەڭلار بولمايدۇ، مىللەتنىڭ ئابرويىنى چۈشۈرىسىلەر، مىللەتنىڭ ئۇقۇمۇشلىقى مۇنداق بولسا قالغىنى نېمە بولماقچى، دەيدىغان تونۇش پەيدا قىلىپ قويىسىلەر، شۇڭا ناھايىتى دىققەت قىلىڭلار» دەپ ئالاھىدە تاپىلىغان تۇرسا، دىققەت قىلمىساق قانداق بولۇدۇ.

ــ شۇنداقمۇ؟ قالتىس ئادەم جۇمۇ، سىجاڭ. بولدىڭىزمۇ؟ كەتتۇقمۇ؟

ــ دېدى تەۋپىق شەۋقىنى يەنە چالاڭ قالمىغاندۇ دېگەندەك قىلىپ، ئاندىن ھويلىدىن چىقىۋاتقاندىلا، ــ يېڭىلىقلاردىن سۆزلىگەچ مېڭىڭ،

ـــ دېدى.

ئۇلار رەستىلەردىكى دۇككانلارغا دىققەت بۆلمەستىن ئۆز پاراڭلىرى بىلەن بولۇپ، يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن كېلىشەتتى. ئۇلار سىجاڭنىڭ مىللىي ساپاغا دىققەت قىلىشىدىن باشلانغان پاراڭلىرىنى داۋام قىلىپ بارا- بارا قىش يېقىنلىشىۋاتقان مۇشۇ كۈنلەردە ئالتىنچى دىۋىزىيىنىڭ ئەھۋالى ئېغىر بولۇۋاتقىنى ئۈستىگە كېلىپ توختىغاندا شەۋقى ھۆكۈمەتنىڭ ئەسكەرلەرگە بېرىلىدىغان قىشلىق كىيىم- كېچەكنى كېچىكتۈرىۋاتقانلىقىنى، باشقا تەمىناتلاردىمۇ بەك سىقىۋاتقانلىقىنى، بۇنىڭ بىلەن ئەسكەرلەرنىڭ كەيپىياتى بۇزۇلۇۋاتقانلىقىنى، سىجاڭنىڭ مۇشۇ ئىش تۈپەيلى بەك غەمگە قالغىنىنى سۆزلەپ بەردى.

ـــ بىر كۈنى قىزىل دۆۋىدىن توختاجى بىلەن كېلىۋاتاتتۇق، قۇم دەرۋازا تەرەپتىكى ھىندىنىڭ دۇكىنى ئالدىدا سىجاڭغا ئوخشاش بىرسىنى كۆرۈپ قالدۇق. ھوي، ئۇ يەردە سىجاڭ نېمە قىلىدىغاندۇ؟ ھىندىنىڭ دۇكىنى ئالدىدا نېمە ئىشى باردۇ؟ دېدىم مەن. توختاجى باشقا بىرسى بولسا كېرەك، ئوخشىتىۋاتقانلا، دېدى. ئەمما يېقىنلاپ كېلىپ قارىساق راست سىجاڭ ئىكەن. ئۇ بىزنى كۆرۈپ بەك خىجالەت بولغاندەك قىلىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ بۇنداق بىر ھالىتىنى كۆرمەپتىكەنمەن، كۆڭلۈمگە يەتمىگەن خىياللار يەتتى. بۇ ئادەمگە نېمە بولغاندۇ، دەپ ھەيران بولدۇم. سىجاڭ تازا قولاشمىغان ھالدا گەپ يومزاپ، مەن ھاۋا يەپ يۈرەتتىم دېدى، ئاندىن بىزنى ۋاقىتسىزلار بولسا ماڭا مىھمانغا كېلەرسىلەر دەپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن توختاجىغا قارىدىم، سىلى سىجاڭغا دىققەت قىلىلما؟ نېمە بولغان بۇ ئادەمگە؟ دەپ سورۇدۇم. توختاجى سىجاڭنىڭ غېمى كۆپ، خاپىلىقتا شۇنداق، دەيدۇ. نېمە خاپىلىق؟ ياردەم كېرەك بولسا بىزگە دېسە بولمامدۇ؟ دېدىم مەن تەخىرسىزلىنىپ. توختاجى سەل سۈكۈتتىن كېيىن ماڭا ئۇ بىچارىنىڭ ھازىرقى ھالىنى دەپ بەردى. ھۆكۈمەت ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىنى بوشاشتۇرۇۋېتىش ئۈچۈن تەمىناتنى ئازايتىش، كېچىكتۈرۈش ئۇسۇللىرىنى قوللۇنۇۋاتقىنىنى، بۇ ئىشنى ۋاقتلىق ھەل

قىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن تۈرپاندىكى بىر قىسىم يەر زېمىنلىرىنى ساتقانلىقىنى، ئېيتىپ بەردى. ئاندىن ئۇنىڭ ھىندىنىڭ دۈكىنى ئالدىدا تۈرىشىمۇ چوقۇم قەرز سوراش ئۈچۈن بولسا كېرەك، ئۇ چوقۇم بىر مۇلكىنى گۈرۈگە قويماقچى بولسا كېرەك، دېدى.

ــ توختاجى باي بولغاندىكىن بىر ئاز ياردەم قىلماپتىمۇ؟ ــ سورىدى تەۋپىق.

ــ بىر قېتىم ياردەم قىپتۇ. ئەمما سىجاڭ ناھايىتى ئىچى كۈچلۈك ئادەم بولغاچقا قايتا سورىمىغان ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە توختاجى مەكتەپلەرگە كۆپ ياردەم قىلىۋاتقاچقا ئۇنىڭ كۈچىنى خورىتىشنى خالىمىسا كېرەك.

بۇ گەپلەردىن تەۋپىقنىڭ يۈرىكى ئېچىشىپ كەتتى. ئەمما قولىدىن ھېچقانداق ياردەم بېرىش كەلمىگەچكە تېخىمۇ ئازاپلاندى.

ــ شۇ ئىشقا ئالاقىدار گېپى بارمىكىنە؟

ــ ئىككىمىزنى چاقىرتىشى بۇنىڭ ئۈچۈن بولمىسا كېرەك، چۈنكى بىز باي بولمىغاندىكىن بۇ جەھەتتە ياردەم قىلالمايدىغىنىمىز ئۇنىڭغا ئايان.

ــ دۈرۈس،...

ــ يەنە چەتكە ئوقۇغۇچى چىقىرىدىغان ئىشتىمۇ بەك جېنى سىقىلغان بولسا كېرەك. سوۋېتكە چىقىرىشقا قارشى تۇرۇپ بۇ ئىش ئەپلەشمىگەندىكىن ئازاپلىنىشى بىر سېرى، ئوقۇغۇچىلارغا ئازدۇر- كۆپتۇر بىر نېمە بېرىپ يولغا سېلىش نىيىتى بولغان بولسا، قولى قىسقىلىق قىلىپ، تازا ئىچى تىتىلداۋاتقان بولۇشىمۇ بار گەپ.

ــ توغرا، ئاستا- ئاستا كېرەكتىن چىقىرىشىدا گەپ يوق، ھەر ئىش بولسا ئاللاھنىڭ ئۆزىگە ئامانەت دەڭا، ئىشقىلىپ،...

ئۇلار يۇمۇلاق شە ئالدىغا كەلگىچە بۇ ھەقتىكى قايغۇلىرىنى سۆزلىشىپ كەلدى.

2

ئۇلار گۈللىباغقا كىرىپ كەلگەندە ئىشتاپ ھويلىسىدىكى لاپاسلىق سۈپىدا ئوفىتسېرلار ۋە رۇس مۇشاۋۇر ئەسكەرلەرنىڭ مەشق ھەركىتىنى كۆرۈپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار گەپ- سۆزسىز ئۆتۈپ كېتىشنى ئوڭايسىز بىلىپ، ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ بىردەم تۇرۇپ قېلىشتى. ئۇلار قەستەن كۆرمەسكە سالدىمۇ ياكى ھەقىقەتەن دىققىتى مەيداندا بولغاچقا ئۇلارنى سەزمىدىمۇ، ھېچكىم ئۇلارغا دىققەت قىلمىدى. ئۇلار بۇ ھالدىن تېخىمۇ ئوڭايسىزلىنىپ كەتتى. يېڭىلا سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئوقۇشنى تاماملاپ كەلگەن قۇربان نىياز مەيدانىدىكى ئەسكەرلەرنى چۆكۈرۈپ، مەسخىرە قىلىپ، ئاغزىنى پۇرۇشتۇرگەن ھالدا بىر نېمىلەر دەۋاتاتتى. ئۇنىڭ پەقەت شۇ سۆزلىرى ئۇلارغا ئۇقۇلدى:

— تەربىيلىنىشى ياخشى ئەمەس، قىزىل ئارمىيىنى ئالدىغان بولساق...

— بولدى شۇك قويۇڭ، — دەپ سالا قىلدى قۇربان سەئىدى پىچىرلاپ، — بۇلار شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قىزىل ئارمىيە ئەمەس!

— سىز بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭىزمۇ قانداق؟ — دېدى سەمىتاجى تەرىنى تۇرۇپ ئۇنىڭ كىمگە قارىتىپ دەۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتى، — مۇئاۋىن سجاك بولۇپ قالغان ئوخشىمامسىز؟!

— پىكىر بېرىۋاتىمەن....

— بەس! كېرىكى يوق!

— Что они говорять? [1] — دېدى ربالكو تەرجىمانغا بۇرۇلۇپ.

تەرجىمان پىچىرلاپ ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ بەرگەندىن كېيىن، ربالكو سەمىتاجىغا غەلىتە بىر نەزەردە قاراپ باش چايقىدى. بۇنى كۆزىنىڭ

---

[1] ئۇلار نېمە دېيىشۋاتىدۇ؟ (رۇسچە)، — ئا.

قۇيرىقىدا كۆرۈپ تۇرغان سەمىتاجىنىڭ شۇئان رەڭگى تاندىرىپ كەتتى ۋە مەشىققە كومانىدا بېرىۋاتقان مەشقاۋۇلغا قاراپ كەيپسىزلىك بىلەن ۋارقىرىدى:

ــ بولدى قىلىڭلار!

ئەسكەرلەر تارقاۋاتقان چاغدا تەۋپىق، شەۋقى ئوفىتسېرلار بىلەن كۆرۈشۈپ، بىر- ئىككى ئېغىز ئەھۋال سوراشتى- دە، سىجاڭنىڭ كابىنىتىغا قاراپ مېڭىشتى. تەۋپىق بىلەن ياندىشىپ ماڭغان ئابدىنىياز ئۇنىڭغا:

ــ كەچتە قەيەردە بولىسىز ئەپەندىم؟ ــ دېدى.

ــ كەچتە كېتىمەن.

ــ ئەتتەڭ، تۇرۇپ كەتسىڭىز ئوبدان بولاتتى، سۆھبىتىڭىزدە بولساق.

ــ ئەمما پات ئارىدا يەنە كېلىمەن، ــ دېدى تەۋپىق.

مېھمانلار ئىشىك تۈۋىدە مەھمۇت مۇھىتىنىڭ مۇلازىم ئەسكىرى بىلەن ئۇچرۇشۇپ سىجاڭغا خەۋەر قىلىپ قويۇشنى سوردى. كۆپ ئۆتمەي ئۇ مېھمانلارنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى. توختاجى شۇ يەردە ئىكەن.

مەھمۇد مۇھىتى مېھمانلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، ئاللىقانداق ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان ئىشتاپ باشلىقى ئىدرىسىغا:

ــ ئەمدى دەم ئالسىڭىزمۇ بولۇدۇ، مەنمۇ مېھمانلار بىلەن ياتاققا چىقىپ كېتىمەن، ــ دېدى ۋە مېھمانلارغا بۇرۇلۇپ، ــ چۈش بولۇپ قالدى، مېنىڭ ياتقىمغىلا چىقايلى، يۇرۇڭلار، ــ دەپ مېھمانلارنى باشلاپ ماڭدى. تاشقارقى بۆلۈمدىكى مۇلازىم ئەسكەرگە، ــ سىز بېرىپ مېھمانلارغا تاماق ئېلىپ كېلىڭ، ــ دېدى.

ئۇلار مەھمۇد مۇھىتىنىڭ ياتقىغا كىرىپ ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن، ئۇزاققىچە ئارىنى سۈكۈت باستى. مۇلازىم ئەسكەر تاماق ئېلىپ كەلدى. (مەھمۇد مۇھىتى ئادەتتە ئەسكەرلەرنىڭ ئاشخانىسىدىنلا تاماق يەيتى). ئۇلار شۇ چاغقىچىمۇ نېمىدۇر بىر نەرسە ئۈزلىرىنى سىقىپ تۇرغاندەك

سۇكۇتتە تۇرۇشقاندى، سجاڭ ئۇلارنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ:

ــ قېنى مېھمانلار، مەرھەمەت قىلىشسىلا، ئەسكەرلەر تامىقى لايىقلىرىدا بولمىسىمۇ، ــ دېدى تەكەللۇپ بىلەن، ــ تاماقتىن كېيىن پاراڭلىشارمىز. سىلەرنىڭ ۋاقتىڭلار زىق ئەمەستۇر؟ ماڭا كۆپ بولغاندا ئىككى سائەت ۋاقتىڭلارنى بەرسەڭلار يېتىدۇ، ــ دېدى ئۇچۇق-يۇزۇق بولۇشقا تىرىشىپ. توختاجىننىڭ نەزىرىدە ئۇ ئەتتىگەنكىگە قارىغاندا بىر ئاز ياخشىراق كۆرۈنەتتى.

توختاجى ئۇنىڭ كەيپىياتىدىكى ئاشۇ نازۇك ئۆگۈرۈشنى بايقىۋالدى. ئۇنىڭ خېلى ئېچىلىپ قېلىۋاتقىنىنى تەۋپىققە بىلدۈرگەن توختاجى ئۇنىڭ خېلىدىن بېرى چىرايى ئېچىلمايۋاتقىنىنى ئەسكەرتتى. تەۋپىق دەرھال بۇنىڭغا كۆڭلىدە تەبىر بېرىپ، ئەگەر شەۋقى دېگەندەك ئۇنىڭ ئەھۋالى قەرز ئېلىش گىرداۋىغا بېرىپ قالغان بولسا، دېمەك ئۇ قەرزنى ئالالىغان بولسا كېرەك دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. لېكىن بۇ ئاخىرقى چارە ئەمەسىدى. شۇڭا تەۋپىق گويا ئۆزىنىڭ مەلۇم بىر يېرى جاراھەتلەنگەندەك چوڭقۇر ئازاپ ھېس قىلدى. ئاشۇنداق ھېسداشلىق ھېسياتى بىلەن سجاڭغا پات- پاتلا قاراپ قويۇۋىدى، سجاڭ ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشۈنۈپ، ئۇنى ئارتۇقچە تەشۋىشتىن ئازاد قىلىش ئۈچۈن گەپكە سېلىپ:

ــ نېمە ئانچە شۇك بولۇپ كەتتىڭىز؟ قېنى سىزنىڭ جۇشقۇن، روھلۇق كەيپىياتىڭىز؟ كۈلكە- چاقچاقلىرىڭىز؟ ھاجىم، سىز ئېيتىپ بېقىڭا، مەمتىلى ئەپەندى توي قىلغاندىن كېيىن خېلى خوپ سۈندىمۇ قانداق؟

بۇ گەپ بىلەن تەۋپىق دەرھال ئىچكى ئازاپلارنى نېرى چۆرۈۋېتىپ، دائىمى خۇشخۇيلىقىغا قايتتى، دە چاقچاق قىلدى.

ــ مەنغۇ توي قىلغاندىن كېيىن شۇكلەپ كېتىپتىمەن، سىزچۇ؟ سىز يەڭگىمىزنى سېغىنىپ شۇكلەپ كەتتىڭىزمۇ؟

ــ ئەلبەتتە، ئەلبەتتە، ــ دەپ كۈلدى سجاڭ.

ئەمما كۆلكىنىڭ تېگىدىن بىر خىل ئازاپ بىلىنىپ تۇراتتى.
ــ ئۇنداق ئەمەستۇر، سىجاڭ؟ ــ دېدى تەۋپىق جىددىيلىك بىلەن.
ــ ئېنىق بىلمىسەكمۇ ھەر ھالدا ھېس قىلىپ تۇرۇپتىمىز.
سىجاڭ داستىخاننى يېغىشتۇرۇشقا مۇلازىم ئەسكىرنى چاقىرىپ، تاكى ئۇ داستىخاننى يېغىشتۇرۇپ ئېلىپ چىقىپ كەتكىچە جىم ئولتۇردى. ئاندىن كۆزىنى بىر نوقتىغا تىككەن ھالدا:
ــ شۇنداق، دوستلار،..... ــ دېدى ئارقىدىن ئالدىرماي ئورنىدىن تۇرۇپ تامدىكى گۇاڭشۇينىڭ 36- يىلى ئېلىنغان قەشقەر رايونىنىڭ خەرىتىسى ئالدىغا بېرىپ، قولىنى كەينىگە تۇتۇپ، خەرىتىگە قارىغانچە، ــ مەن باشتىلا بولۇشنى پەرەز قىلغانىدىم، .... ــ دەپ قوشۇپ قويدى.
شۇ چاغدا ياتاققا قۇربان نىياز كىرىپ كەلدى. مەھمۇد مۇھىتى ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىدە قاراپ:
ــ ئىش بارمۇ؟ ــ دەپ سوردى.
قۇربان نىياز مەڭدەپ قالدى. خىجىل بولغىنىدىن بىر مەھەل نېمە دەرىنى بىلمەي تۇرۇپ قېلىپ، ئاندىن:
ــ بىر ياققا چىقمايدىغانسىز؟ ــ دەپ سوردى.
ــ ياق، قانداق؟
ــ توختاجىملار سىزنى بىر ياققا تەكلىپ قىلىپ كەلدىمكىن دېگەنتىم...
ــ شۇنداق بولسا نېمە قىلاتتىڭىز؟
ــ مۇشاۋۇر سىجاڭ بىر ياققا چىقسا مېنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇڭ، ھەمرا بولىمەن، دېگەنتى....
ــ ھە، مۇنداق گەپ ئىكەن- دە! خاتىرجەم بولۇڭ، سىزنىڭ مۇشاۋۇرىڭىز ھەم خاتىرجەم بولسۇن، مەن ئۇ كىشىسىز قانداقمۇ بىر يەرگە ماڭاي!؟
ــ ئەمىسە مەن چىقاي...
مەھمۇد مۇھىتى ئۇنى كۆز نۇرى بىلەن ئۇزۇتۇپ قويغاندىن كېيىن

كۆچۈلۈكنىڭ قېشىغا قايتىپ:

ــ كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئەھۋال ئەنە شۇنداق، ــ دېدى ئويچان يوغان كۆزلىرىنى دوستلىرىغا بىرمۇ- بىر تىكىپ. راۋۇرۇس كىيگەن گېنېرال مايرۇرلۇق ھەربىي فورمىسى ئۈستىدىن باغلىغان كەمىرىدىكى تاپانچىنى ئارقىغىراق سۈرۈپ قويۇپ، ــ ئۇنىڭچە بولسا بۇ يەردە ئولتۇرغىسى بارىدى، بىراق قارشى ئېلىنمىدى. راست دەپتىكەن دەيسىلەر، ھېلىغىچە باشقىسى كىرىدۇ، ــ ئۇنىڭ چىرايى غەزەپلىك تۇس ئالدى ۋە ئىشىك تەرەپكە قاراپ تاشقارقى ئۆيدىكى مۇلازىم ئەسكەرنى چاقىرىدى ۋە ــ مەن مېھمانلار بىلەن بىللە بولۇۋاتىمەن، ھېچكىمنى كىرگۈزمەڭ، ھەتتا مۇشاۋۇرنىمۇ! ــ دېدى.

ــ خوپ! ــ مۇلازىم ئەسكەر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن بۇرۇنقى ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، سۆزىنى داۋام قىلدى:

ــ مەن بۇلتۇر ئەتىيازدىلا ھاجىمنىڭ رەئىس بولۇشى ۋە ئۆزۈمنىڭ 6- دېۋىزىيىگە قوماندان بولۇپ دۆلەت ئارمىيىسى قارمىقىغا ئۆتىۋىشۇمگە رازى ئەمەسىدىم. بىز خەلقنىڭ قوزغىلاڭچى قوشۇنى جىم- جىتلا يەنە ئۆزىمىز قارشى تۇرۇۋاتقان تەرەپنىڭ قول ئاستىدىكى قوشۇنغا ئايلىنىپ قالدۇق. ئەجەبا، بىزنىڭ شۇنچە قۇربان بېرىشىمىز رەئىس دېگەن قۇرۇق ئاتاق بىلەن سىجاڭ دېگەن نامنى ئېلىش ئۈچۈنمىدى؟ مەن شۇ چاغدىلا ھاجىمغا بۇ ئىشنىڭ بىر ئويۇن ئىكەنلىكىنى، ئورۇس ئارىلاشقان ئىشقا ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى، شىڭ دېگەن مۇناپىق ئۆزىنى ئوڭشىۋالغاندىن كېيىن بىزنى يەنە بىر- بىرلەپ يوقۇتۇدىغانلىقىنى ئېيتقانتىم. بۇنداق ئالدامچىلىق تارىختا ئاز بولدىمۇ؟ بۇنداق ئالدامچىلىقنى زورۇڭتاڭمۇ، ياڭ زىڭشىڭمۇ قىلغان. زورۇڭتاڭ «كۆۋرۈكتىن ئۆتىۋالغىچە ئىشكىم نەزىرە» دېگەندەك، ياقۇپبەگ ئۇرۇش تەييارلىقى ئۈچۈن يىغىۋالغان ئاشلىق ئامبارلىرىنى خەلققە ئېچىپ بەرسە، ساددا خەلقمىز چاجاڭ قۇرۇپ ئۇنى قارشى ئالغاندى، ھەتتا ئۆزلىرى ياقۇپبەگنىڭ ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇشقا ھەمدەم بولۇشقاندى.

ئۇ چاغدا ئۇلار «پادىشاھ زالىم بولار، ياقۇپبەگدىنمۇ زالىم بولماس» دەپ شۇنداق قىلىشقان (سەۋرىسى يوق بىچارە ئەل!)، ئاخىرىدا ئۇ تولۇق غەلىبىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، رەھىمسىز ئۆچ ئېلىشقا كىرىشىپ قانچە مىليون خەلقنى قىرغىن قىلدى؟ تۆمۈر خەلىپىچۇ؟ ئۇ قۇرئان تۈتۈپ ئىچىلگەن قەسەمگە ئىشىنىپ ئاخىرىدا نېمە بولدى؟ .... ــ مەھمۇد مۇھىتى كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا سۈكۈت ئىچىدە بىر ھازا تۇردى، ــ بىز تارىخى ساۋاقنى ئۇنتۇپ قالدۇق. بىز خەقنىڭ كۆزىمىز كىچىك، كۆڭلىمىز ساددا، كاللىمىز ئاددىي ئىكەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى نادانلىقىمىزدىن ئىدى. شۇڭا مەن ھەر قايسىڭلارغا ئىخلاس قىلدىم. ئۆزۈمنىڭ ھامان توزاقتىكى قۇش ئىكەنلىكىمنى، ئۇۋچى خاھلىغان ۋاقتىدا توزاقتىن ئېلىپ بوغۇزلىسا بولۇدۇغانلىقىنى بىلەتتىم، شۇڭا كېيىنكى كۈنلۈكتە بىزنىڭ ئىسيانچىلىرىمىز، ئىنقىلابچىلىرىمىز يەنە بۇگۈنكىدەك نادان، ئاسانلا گول بولۇدۇغان قىزىققانلاردىن بولمىسۇن دەپ سىلەرنىڭ پېشىڭلارغا ئېسىلغانىدىم...

ــ ھازىر قانداق قىلماقنى ئويلاۋاتىسىز، ئىنىم؟ ــ سورىدى شەۋقى جىملىقنى بۇزۇپ.

ــ مەنمۇ؟ مەن كۆرەش قىلىمەن! ــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ، ــ مەن شۇنىڭ ئۈچۈنلا ياشايمەن! بىراق، ھازىرقى بۇ قوشۇن، ئىچىدىن سېسىشقا باشلىغان كۆتەككە ئوخشاپ قالدى. ئۇ بىز كۆزلىگەن ئىش ئۈچۈن يارىمايدۇ. باشقىدىن تەييارلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. شىڭ قىلىۋاتقان ئىشلارنى مەركىزى ھۆكۈمەتمۇ خوپ كۆرمىسە كېرەك، مەن نەنجىڭغا ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ باقايمىكىن دەيمەن. بۇنداق قىلغاندا ھېچ بولمىسا شېڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغاندىن كېيىن باشلايدىغان ئۆچ ئېلىشىدىن، مىڭلىغان ئىنقىلابچىلارنىڭ، گۇناھسىز كىشىلەرنىڭ قەتلىئام قىلىنىشىدىن ساقلىنىپ قالغىلى بولار دەپ ئۈمىد قىلىمەن....

ــ شېڭ ھۆكۈمىتىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان

مۇناسىۋىتىمىز ئىچكى ۋەزىيەتنى ئوڭشىۋېلىش ئۈچۈنلا بولۇشى چوقۇم! مەن بۇ قارانىيەتچىدە كومۇنىزىم ئەقىدىسى بارلىقىغا ئىشەنمەيمەن! ــ دېدى تەۋپىق.

ــ ئەلبەتتە شۇنداق، ــ دېدى شەۋقى.

ــ سۇۋېت ئۆزى كىم؟ بىزنىڭ دوستىمىزمۇ؟ تۇغرا «ئېزىلگۈچى مىللەتلەرنىڭ دوستى»، لېكىن بۇ قانداق دوست؟ ئېزىلگۈچىلەرنى ھېلىقىدەك چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئىشەندۈرۈپ، ئاۋالقى خوجايىننى ھەيدىۋىتىدۇ ـ يۇ، ئورنىغا ئۆزى خوجايىن بولۇۋالىدىغان ئاجايىپ دوست! بۇنىڭ «ئېزىلگۈچى» ئۈچۈن نېمە پەرقى بار؟ ــ مەھمۇد مۇھتىنىڭ غەزەپتىن كالتە ساقىلى دىرىلدەپ تۇراتتى، ــ كامنۇزۇم دېگەن نېمىسى؟ ئۇ ئادەم ئالدايدىغان قۇرۇق گەپ، ئۇخلىماي كۆرگەن چۈش! باشقىسىنى قويۇپ تۇرايلى، شىڭدا بۇنداق ئەقىدە بولسۇن ـ بولمىسۇن ــ شۇ ئەقىدىنىڭ ئۆزىلا ئىنسانىنى قۇرۇتىدىغان قۇرۇتقۇ. ئورۇس دېگەن بىزنىڭ تارىخى دۈشمىنىمىز!

بۇ گەپ بىلەن ئارىدا ئېغىر سۈكۈت پەيدا بولدى. ئاۋۇ ئۇچەيلەننىڭ ئىچىدىكى بەزىلىرى سۇۋېت ئىتتىپاقى ھەققىدىكى قاراشلىرى ئوخشىمىغان نوقتىلاردىن مەلۇم يىلمانلىققا ھېچ بولمىغاندا دۈشمەن ئەمەس دەپ قارايدىغان خاھىشقا يېقىنراق ئىدى. شۇڭا ئۇلار ئوڭايسىزلىق ئىچىدە زۇۋان سۈرەلمەي قالدى.

ــ سىلەرنى چاقىرتىشىمىمۇ مانا شۇ ئىشلار ئۈچۈندى، ــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى، ــ ياشلارنى ئوبدان تەربىيىلەڭلار، ۋاقتى كەلگەندە ئۇلارنىڭ قولىغا قورال بەرسىلا جەڭ قىلالايدىغان زاپاس ئەسكەر بولۇپ قالسۇن! ــ كەسكىن ھالدا شۇنداق دېگەندىن كېيىن تەۋپىقنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ يەڭگىل سىلكىپ، ــ سىزنىڭ ھېلىقى ئايرىم تەربىيىلەۋاتقان 500 نەپەر«ئەلەمدارلار»ىڭىز مېنىڭ زوقۇمنى كەلتۈرۈۋاتىدۇ. سىز ئۇلارغا تېخىمۇ ئېتىبارىڭىزنى ئاغدۇرۇڭ، مەن ئارىلاپ مەشقاۋۇللارنى ئەۋەتەي، تەربىيىلەشكە يارەملەشسۇن. تەبىئىيكى

ئىلگىرىكى جەڭچىلىرىڭىزنى ئەۋەتسەم ئانچە دىققەتنى تارتماس.

تەۋپىق جاۋاب بەرمەي ئۇنىڭغا مەنىلىك قاراپ قويدى. ئىككى نۇرانە كۆز ئۇچراشتى. دېمەك ئۇنىڭ ئايرىم كۆرۈشۈشتىكى مەخسىدى شۇ بولسا كېرەك دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى تەۋپىق. مەھمۇد مۇھىتى يوغان كۆزلىرىنى دەرھال توختاتجىغا يۆتكەپ:

ــ ھاجىم، بۇنداق ئالاھىدە تەربىيلىنىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ باشقا مەكتەپلەردىمۇ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ دېدى. ئاندىن سەل ئويلۇنۇۋېلىپ، ــ نوۋېشىدا بولمايدۇ، يىراقراق جايلاردا، ئاسمىنى كەڭ سەھرا قىشلاقلاردا...

ــ چوقۇم شۇنداق قىلىمىز. سىجاڭ، ــ دېدى توختاجى قىسقىلا.

ــ قارىغاندا شىڭ شىسەينىڭ «ئىلغار»لىق تونىمۇ پات پۇرسەتتە يېرتىلىپ، بىزنىڭ ئەمدىلا گۈللۈنۈشكە باشلىغان مەدەنىيەت ھەرىكىتىمىز ئۈجۈقۇپ كېتىدىكەن، ـ دە! ــ دېدى شەۋقى خۇرسىنغان ھالدا.

ــ ئەگەر مەن مەھمۇدنىڭ جېنى ئېسەن بولسىلا بىزنىڭ بۇ ياخشى بىخلىرىمىزنى قوغدايمەن!

ــ سىلىدەك بىر تۇۋۇرۇك بولغاچقىلا بولۇۋاتقان ئىشلار ـ دە بۇ، ئەگەر سىلىدىن ئايرىلسا يېڭىلىقپەرۋەرلەرنىڭ كۈنى تەس...

ــ ئۇغۇ شۇنداق. شۇنداق بولغىنى ئۈچۈنلا تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەيلى! ــ دېدى تەۋپىق جىددىلىك بىلەن، ــ مۇشۇ پۇرسەتتە كۆپرەك ئۇرۇق چېچىۋېتەيلى، كېيىن ئۇلار قىرغانغا، چاپقانغا تۇگىمىسۇن!

مەھمۇد مۇھىتى تەۋپىقنىڭ مۇرىسىنى قاتتىق قاماللاپ تۇتۇپ، دوستانىلىق بىلەن ئېغىتتى. ئۇلار شۇندىن كېيىن يەنە مۇشۇ ئىشلار ھەققىدە كونكېرىت پىكىرلەشتى، سىجاڭ ئۇ ھەقتىكى كۆرسەتمىلىرى تۇگۇگەندىن كېيىن، شەۋقى ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ئۈستىدە سۆز ئاچتى:

ــ شۇنداق قىلىپ، ھىنىدىن قەرز ئالالىدىلىمۇ؟

ــ هە؟ ــ تۇيۇقسىز سوئالدىن ھەيران بولغان سىجاڭ قايتۇرۇپ سورىدى، ــ ئۇقۇپ بوپسىز ـ دە؟ قەرز ئالدىم، تېخىمۇ مۇھىمى قىشلىق كىيىم ـ كېچەك.

ــ ھۆكۈمەت قەشقەردە ئەسكەرلىرى بارلىقنى ئۇنتۇپ قالمىغاندۇر؟ ــ دېدى توختاجى ئاچچىقى كېلىپ.

ــ ئېسىدە بارىكەن، بىز ئېسىدە بولمىغان بىلەن باشقىلارنى ئۇنتۇماپتۇ، ــ دېدى سىجاڭ تەئەددى بىلەن، ــ يېڭىشەردىكىلەرنى تەكشۈرۈپ باقتۇق، ئۇلار ھەر ھالدا ئېسىدە بارىكەن، تەمىناتىمۇ توختىماپتۇ، قىشلىق كىيىم ـ كېچەكلەرمۇ كېلىپ بوپتۇ.

بۇ گەپ قايتىدىن قوزغۇلۇشى بىلەنلا ئارىدا خېلى كەيپى كۆتۈرۈلۈپ قالغان مەھمۇد مۇھىتى يەنە غەمكىنلىشىپ قالدى. ئۇنىڭ ئىنتايىن تىت ـ تىت بولۇۋاتقانلىقى بىلىنىپلا تۇراتتى. تەۋپىق يەنە ئۇنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قاراپ ئىچى سېرىلدى. ئۇنىڭغا بىرەر ئەمەلسىز يارەدەم بېرەلمەي تۇرغىنىغا ئىچى پۇشتى. نىھايەت ئويلىنا ـ ئويلىنا بىر مەسلىھەت بېرىشكە مۇۋەپپەق بولدى.

ــ بۇ ئىشلارنى مۇشاۋۋۇر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، شۇ كىشىنى ھۆكۈمەت بىلەن سۆزلۈشۈشكە قويۇپ كۆرۈڭ. بەلكىم بۇ ئىتتىپاقچىنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى ئۈچۈن بۇنداق نومۇسسىزلىقنى توختۇتۇپ قالار، دانالار ئېيتقان: «يىلاننى ئۆلتۈرمەكچى بولساڭ دۈشمىنىڭنىڭ قولى بىلەن ئۆلتۈر، ھېچ بولمىغاندا بىر پايدىغا ئېرىشىسەن. يا دۈشمىنىڭ يىلاننى ئۆلتۈرىدۇ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلىسەن، يا يىلان دۈشمىنىڭنى چېقىۋالىدۇ، دۈشمەندىن قۇتۇلىسەن» دېگەندەك، ئەگەر ربالكو بۇ ئىشنى ھەل قىلالىسا قېيىنچىلىق ھەل بولۇدۇ، ھەل قىلالمىسا ئۇنى چەتكە قېقىشقا باھانە تېپىلىدۇ.

ــ توغرا، ــ دېدى شەۋقى قوشۇلۇپ، ــ ئىككى پايدىدىن بىرىگە ئېرىشىش ئۈچۈن بۇنى پۈتۈن ئەسكەرلەرنىڭ ئالدىدا ــ مەجلىستە ئېلان قىلىش، «بۇ ئىشنى ربالكو مۇشاۋۋۇر مەسئۇل بولۇپ ھەل قىلماقچى»

دېگەنـدەك ئۇسـۇل بـلەن ئەپـلەش كېـرەككەن. ئـش ئاقمـاي قالسـا ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى شۇنىڭدىن ئاغرىنىدۇ.

ــ ربالكو بۇ يەردە نوپۇز تىكلەش ئۈچۈن بىرەر چوڭ ئىشنى ھەل قىلىشقا ھەر قاچان جاندىلى بىلەن تىرىشىدۇ، ئوچۇق سۆزلەشسىلا، ئۇنىڭ سۆزى يەردە قالماسلىقى مۇمكىن.

ــ بەللى، مانا ھەقىقى مۇشاۋۇرلار، ــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى مەمنۇنلۇق بىلەن ساقلىنى سىپاپ، ــ بۇنى ئەلۋەتتە سىناپ كۆرۈشكە بولۇدۇكەن. بىراق بۇ ھىلە بىلەن پەقەت يېرىم يىللىق، كۆپ بولغاندا بىر يىللىق تەمىنات غېمىدىن قۇتۇلغىلى بولار، ھامان بىر كۈنى ئۇ يەنە بۇ ئىشنى ئاشۇنداق قىلماي قالمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ مەن ئورۇس بىلەن بۇگۈنلا سۆزلۈشىمەن.

چۈشتىن كېيىنلىك مەشغۇلات ۋاقتى بولۇپ كاناي چېلىنغاندا مېھمانلارمۇ كېتىش ئۈچۈن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. مەھمۇد مۇھىتى ئۇلارنى ئۇزۇتۇپ مەيدانغىچە بىللە كەلدى.

ئابدىنىياز سىنىپقا كىرىش ئالدىدا ئۇلارنى كۆرۈپ قېلىپ، باش لىڭشىتىپ خەيرلەشتى.

ئۇلار ئىشتاپ دەرۋازىسىدىن چىققاندا توختاجى دوستىدىن سوردى:

ــ ھازىرلا كېتەملا؟

ــ كەچتىرەك كېتىمەن، ھازىر نوۋېشىغا بېرىپ يۈسۈپ ئەپەندىلەر بىلەن كۆرۈشىمەن، ئاندىن مەجىددىن «بوۋاي»نى يوقلاپ قايتىمەن، ئىبادەتخاننىڭ لەغمىنىنى يېمەي كەتسەم «بوۋاي»نىڭ گېپى تۈگىمەيدۇ.

ــ ئەمىسە بىللە ماڭايلى، مەن سانايى نەپىسەگە بارىمەن، سىلىچۇ، ھاجىكا؟

ــ مەن سىلى بىلەن مېڭىپ، ئۇيۇشمىغا كىرىپ چىقايمىكەن، ــ دېدى شەۋقى.

ئۇلارنىڭ دەسلەپكى يوللىرى بىر بولۇپ چىقتى.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

1

بىر ئادەمنىڭ ئىنتىلگەن مەۋقەسى قانچە يىراق بولسا ئۇنىڭ ئىقتىدارىمۇ شۇنچە تېز تەرەققىي تاپىدۇ. جەمئىيەتكە شۇنچە پايدىلىق بولۇدۇ.....

ــ ئا. م. گوركىي.

تەۋپىق شەۋقىگە بەرگەن ۋەدىسىگە مۇۋاپىق بىر ھەپتىدىن كېيىن قەشقەرگە ئاتلاندى. ئۇنىڭدا سەنەملەرنى رەتلەش خاھىشىدىن باشقا چەتئەلگە چىقىرىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەييارلىق ئەۋالىنى ئويۇشمىغا مەلۇمات قىلىش، ئويۇشمىنىڭ تەييارلىقلىرىنىمۇ كۆرۈپ بېقىش نىيىتىمۇ بولغاچقا تېجەن مەكتەپكە مۇدىرلىق قىلىۋاتقان سەيپىدىننى بىللە ئېلىپ ماڭدى.

نويابىرنىڭ ئىزغىرىن شامىلى بىلەن ئەتتىگەن كەچلەردە بولۇدۇغان قۇرغاق سوغۇقى باشلانغان بولۇپ، سوغۇقنىڭ ئەڭ بىلىنىدىغان يېرى قىران دەريا بوغۇزىنىڭ ئۇدۇلىدىكى جايلار ئىدى. بۇ يەردە نەشتەردەك سوغۇق غۇر- غۇر ئىسىپ يۈزلەرنى چېقىپ ئۆتەتتى. بىراق ئۆلكىنىڭ جەنۇبىدا قىش پەسلى بۇنچە بالدۇر باشلانمايدىغان بولغاچقا، قۇياش كۆتۈرۈلۈشى بىلەنلا ھاۋا- جاھان ئىسسىپ، تاكى ئېغىر ياتقۇغىچە شىللە قورۇلمايتى. بۇ ئايلار قېلىن كىيىم كىيىسەڭ كۈندۈزى ئېغىر كېلىپ، يېلىڭ كىيىنسەڭ ئەتتىگەن كەچتە دۈگدەرەپ، تازىمۇ ئادەمنى تىت- تىت قىلىۋېتەتتى. سەھەردىكى ھەرىكەتلەر كىشىگە خوشياقمايتتى. قۇياشمۇ

باچاڭ تەرەپتىن توڭۇپ قالغاندەك كۆڭۈلسۈزلۈك بىلەن، چىرايى تۈتۈق هالدا قىزىرىپ هارارەتسىز چىقىپ كېلەتتى.

تەۋپىق سايدا كېتىۋاتقاچ شەرق تەرەپكە قاراپ، تۆۋەندە كۆرۈنۈۋاتقان قاخشال بولغان باغ- ئورمانلار ئۈستىدە هارارەتسىز قىزىرىپ تۇرغان قوياشقا قاراپ، ئاجايىپ كۆڭۈلسۈزلىنىپ كەتتى. ئۇ يېقىن ئاردا بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر شاگىردلىرىدىن ئايرىلىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ قالدىمۇ ياكى كۆڭۈلسىز قىشنىڭ قىستاپ كېلىپ قالغانلىقىنى ئويلاپ شۇنداق بولدىمۇ، رەڭگىدىمۇ روشەن كۆڭۈلسىز ئىزنالار پەيدا بولدى.

ــ نېمە بولدىڭىز؟ تاۋۇڭىز يوقمۇ، قانداق؟ ــ دەپ سوردى سەيپىدىن.

ــ ياق، ئۆزۈم ساق، كەيپىممۇ جايىدا. پەقەت سېنىڭ ئۈنچىقماي مېڭىشىڭ جېنىمغا تېگىۋاتىدۇ، ــ دېدى تەۋپىق كۈلۈمسىرەپ.

ــ نېمە قىل دەيسىز؟

ــ هىكايە سۆزلىگەچ ماڭىسەن.

تەۋپىق هەتتا سابىتنىڭ ئاغزىدىنمۇ گەپ يۇلۇپ ئالالايدىغان بولغاچقا، سەيپىدىننى ئاسانلا گەپكە سالدى. كۆڭۈللۈك چاقچاقلار، هەزىل ــ يۇمۇرلار بىلەن، چاپسانلا قەشقەرگە يېتىپ كەلدى.

هەززەت تەرەپ ئىگىز بولغاچقا ئۇ يەردىن جەنۇپقا ــ ئاللىقانداق چوڭقۇرلۇققا مۆككەندەك كۆرۈنۈدۇغان شەھەرگە قارىغاندا كەچ كۈز مەنزىرىسى تېخىمۇ ئاجايىپ كۆرۈنەتتى. يازلىق تونىنى سالغان شەھەر غېرىۋانە كۆزگە تاشلىناتتى. ئاندا- ساندا كەچكۈز شامالىرىنىڭ هۇجۇمىدىن ئامان قالغان سېرىق ياپراقلارمۇ بولاتتى. شەھەر ئۆيلىرى ئەنە شۇ يوچۇن دۇنياغا ئوخشىتىپ تۇرغان دەرەخلەر ئارىسىغا مۆككەندى. يەنە بەزىلىرى دەرەخلەردىن خېلى خوپ ئىگىزدە ــ تىك يار باغرىدا مۇئەللەق تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. بۇ ئىگىزلىكلەرگە قانداق چىقىشىدىغانلىقىغا ئەقىل يەتمەيتى. بۇ هال تۇمەن بويىغىراق كەلگەندىلا ئاشۇنداق هەيۋەتلىك قۇرۇلۇش بولۇپ كۆرۈنگىنى بىلەن، يىراقتىن ئىگىز- پەس

یارلىقلاردەك، يېڭىلا ئۇرۇش ئاسارىتىنى بېشىدىن كەچۈرگەن خارابىدەك مىسكىن كۆرۈنەتتى.

يەنە بىردەم كەيپىسىزلىنىپ كەتكەن تەۋپىق تۇمەن دەرياسىغا قاراپ بىردەم تۇرۇۋالدى. ئاندىن سەيپىدىنگە:

ــ قەشقەرنىڭ يارىشىقى، ئاننىڭ سۈتىدەك پاك سۇ،... ــ دېگەندەك باش ئۇچى يوق بىر نېمىلەرنى دېدى. سەلدىن كېيىن ئۆزىگە كەلگەندەك بولۇپ، ــ ئاۋۋال «ھىلال ئەھمەر»گە كىرەيلى، ــ دېدى. بەلكىم ئۇ مەجىددىن بىلەن چاقچاقلىشىپ ئازراق كۆڭلىنى كۆتۈرۈۋالماقچى بولغانمىكىن، ئەيتاۋۇر ئالدىراپ كېتىۋاتقىچە ــ تاكى مەجىدىننىڭ بوسۇغىسىدا دوختۇر بىلەن ئۇچىراشقىچە ھېچنەرسە دېمىدى.

ــ ۋاقىتسىز كېلىش، ــ دېدى مەجىدىن ھاسسىنىڭ ئەگرى سېپىدىن بىلىگىگە ئېسىپ قويۇپ، ئىككى قوللاپ قولىنى سىقىپ، ــ شۇنداق بولىسمۇ مېنى خوشال قىلىسىز.

ــ سىزمۇ مېنى خوشال قىلىسىڭىز ئىدى، ــ دېدى تەۋپىق كۈلمەي تۇرۇپ، جىددىيلىك بىلەن.

ــ نېمە بولدى سىزگە؟ ــ دېدى دوختۇر تەۋپىقنىڭ چىرايى تازا ياخشى ئەمەسلىكىنى سېزىپ.

ــ نېمە بولغۇنۇمنى دوختۇر بولغاندىكىن بىلىڭ ـ دە!

ــ مەن روھنىڭ دوختۇرى ئەمەس، دوستۇم.

ــ نېمە، مېنى روھى كېسەل دېمەكچىمۇ سىز؟

ــ چاقچاقنى قويۇڭ، نېمە بولدىڭىز؟ سەيپىددىن بۇ ھۆرمەتلىك تاغىڭىزغا نېمە بولدى؟

ــ مەنمۇ بىلمىدىم.

ــ بەللى، بۇگۈن ماڭا سىلەردەك كۆڭۈلسىز مېھمانلارنى قايسى شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ قانداق، كۆپ مېھمان چاقىراي، خوشال- خورام بىر كۈننى ئۆتكۈزەيلىمۇ؟

ــــرەخمەت، دوختۇر، ئىبادەتخان يەڭگىمىز بولسا پەقەت سۇنچايلا ئىپپ چىقسۇن، بولمىسا، شۇنداق بىردەم ئولتۇرايلى. مەن ھازىر ئويۇشىمغا بارماقچىمەن.

ــ ياماں خەۋەر ئاڭلىمىغانسىز؟

ــ ياق، پەقەت ياخشى خەۋەر، بىر نەۋرە ئىنىم ۋە ئۇنىڭ بۇرادەرلىرىنى يولغا سېلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقىنىمزنى بىلىسىزغۇ؟

ــ ھە، شۇڭا كۆڭلىڭىز يېرىمىدى؟ چىدىمايۋېتىپسىز. دە؟ ياخشىغۇ ئۆزىڭىزنىڭ پىكىرچە بولۇپ سايۇزغا چىقىدىغان بولغىنى، بولمىسا نېمە دەيتىڭىز؟

ئىچكىرىدە ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغان ئىبادەتخان ئارىلىقتىكى ئىشىككە كېلىپ، پەردە ئارىسىدىن رەنجىگەن ئاۋازادا دېدى:

ــ ھە، دېمەيلا مېھمان بىلەن تەگشىپ كەتكىلى تۇردىكەنلا، ما داستخاننى ئالسىلا، ھېرىپ كەلگەن ئادەم دېگەننىڭ ھاردۇقىنى سورايمىز، ئاندىن ئۇسسۇلۇق بولسىمۇ بېرىپلا ۋارقىراشساقمۇ بولۇدۇ.

ــ ئەمدى نېمە دەيسىز، «بوۋاي»؟ــ دېدى تەۋپىق كۈلۈپ.

ــ سىزنىڭ ئىتتىپاقچىلىرىڭىز ھەممە يەردە تېپىلىدۇ، بۇنىڭغا ھەيران قالمايمەن. خوش، چايغا قاراڭ، ۋارقىراشنىمۇ توختاتقۇم يوق،

ــ بەللى، يىغلىپ قالغان ئاچچىقىڭىز بارمىدى؟

ــ چاخچاقنى قويايلى،ــ دېدى مەجىددىن چاي لىقلىغاچ، ئارقىدىن سەيپىدىنگە ئېچىنغاندەك قاراپ تۇرۇپ دېدى،ــ بىچارە بالىلارنى بىھۇدە قىلىۋىتىمىز ـ دە!...

سەيپىدىن ھەيران بولۇپ دوختۇرغا تىكىلىپ قالدى.

ــ ئۇنداق دېمەڭ، نېمىشقا بىھۇدە بولاتتى؟ بىلىم دېگەننىڭ ئۆگىيى يوق.

ــ مەسىلەن: خوتۇن دېگەننىڭمۇ ئۆگىيى يوق، بىراق، ياخشى ـ يامىنى بولۇدۇ ئەمەسمۇ.

ــ ئاستىراق، يەڭگەم ئاڭلاپ قالسا بىز كەتكەندە كوسا قىلىپ

قويمىسۇن.

ــ چاخچاققا بۇرىماڭ، جاۋاب بېرىڭ.

ــ شۇنداقمۇ؟ ياخشى- يامنى قانداق؟

ــ بۇلار سۆۋېتكە چىقسا پالشۇتك بولۇپ كېتىدۇ؟ تۇغرا، تەبئىي پەنلەرنىڭ تۈرلىرىغۇ دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە ئوخشاش، بىراق، باشقا يەردە پاكىزلا شۇنى ئۇگەتسە، ماۋۇلار روھنى بۇلغاپ ئۇگۇتىدۇ...

ــ بۇ ھەقتە ئىلگىرى ئاز تالاشتۇقمۇ؟ ئاخىرى بىرلىككە كەلگەندۇققۇ؟ بۇگۈن يەنە بۇ گەپنى قوزغاپ نېمە قىلىسىز؟

ــ بىرلىككىغۇ كەلگەن، سىزنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرىڭىز ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنى ئامالسىز قالدۇرىدىغان سەۋەبلەر، ئۇنداق بولغانىكەن، ئەۋەتمىگەن ياخشىراق بولاتتى.

ــ نېمىشقا؟

ــ مەسىلەن، ئالايلۇق، ھازىر سەيپىدىننىڭ نەزىرىدە ئىككىمىز كىم؟ مەبۇد! بىزنىڭ سۆزلىرىمىز مۇقەددەسلىكتە ئايەتتىن قېلىشمايدۇ، ئۇ شۇ تاپ بىزگە بولغان ساداقەتتە ئۆلۈمگە بۇيرىساق رەڭگىنى ئۆزگەرتمەي ماڭىدۇ... ــ مەجىددىن بۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا سەيپىدىن ئۇنىڭغا ھەقىقەتەنمۇ قايىل بولدى. «بوۋاي تېپىۋالدى، كۆڭلۈمدىكىنىڭ ئۆزىنىلا بىلدى، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ،ــ بۇ ئەپەندىلەر ھەقىقەتەنمۇ ئاتا - ئانامدىن ئەزىز،...» مەجىددىن ئەپەندى سۆزىنى داۋام قىلىۋاتاتتى، ــ بىراق، سوۋېتكە بېرىپ ئالتاي تۈرغاندىن كېيىن نېمە بولۇدۇ، دېمەمسىز؟ ئەگەر شۇ يەردە تۇرۇۋېلا ئاتسا ئوقى يېتىدىغان مىلتىق بولسا ھېچبىر ئايانماي ئىككىمىزنىڭ پىشانىمىزگىلا ئاتىدۇ.

سەيپىدىن بۇ گەپلەردىن كېيىن بوۋاينى ئالقىشلىمىدى: «مەبۇد بىلىپ چوقۇنغىدەك بولۇۋاتقان ئادەملەرنى نېمىشقا ئاتقىدەكمەن؟ شۇ دەرىجىدە ئۆزگۇرۇپ كېتىمەنمۇ؟" دەپ ئويلىدى ئۇ بوۋايدىنمۇ،

مولىلىكىسىدىنمۇ قاتتىق رەنجىدى.[1] ــ ئەپەندىم، كومۇنىست دېگەن مانا شۇنداق يامان نەرسە!ــ دەپ داۋام قىلدى مەجىددىن، ــ ئۇلار روھنى زەھەرلەشكە ئۇستا. تۈيدۇرمايلا ئۆز بالاڭنىمۇ ئۆزەڭگە دۈشمەن قىلىپ قويالايدۇ.

ــ دوختۇر!ــ دېدى تەۋپىق ۋارقىراپ دېگۈدەك، ــ دېگەنلىرىڭىزغۇ راست، ئەمما، مەن سىز بىلەن مۇنازىرىلەشكىلى كەلمىدىم، ئۇنىڭغا ھەپسىلەممۇ يوق. مەن سىزدىن تەسەللى ئاڭلارمەن دەپ كىرگەندىم!...

ــ كەچۈرۈڭ، ئەپۇ قىلىڭ دوستۇم، مىڭ مەرتىۋە ئەپۇ سوراي،ــ دېدى مەجىددىن لەۋلىرى تىترىگەن ھالدا،ــ مەن سىزنىڭ كەيپىياتىڭىز ياخشى ئەمەس تۇرغىنىنى ئېسىمدىن چىقىرىپ بىلجىرلاۋېرىپتىكەن...

تەۋپىقمۇ ئۇنىڭ نېرىسىغا پاراڭنىڭ تازا قولاشمايدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، ئۈيۈشمىغا بېرىپ ئىشنى پۈتتۈرۈشكە ئالدىرىدى.

ــ خەير دوستۇم، قايتىشىمدا يەنە كېلىمەن، يەڭگەممىنىڭ لەغمىنىگە ئېغىز تەگمەي كەتمەيمەن، سىزمۇ مېنى ئەپۇ قىلىڭ، كۆڭۈلسۈزلۈكۈمگە سىزنى شېرىك قىلۋالغىنىم ئۈچۈن...

ــ ئۇ يەردە شۇنچە زۆرۈر ئىشىڭىز بارمىدى؟

ــ ئۈيۈشما بۇلار ئۈچۈن تىكتۇرۇپ بەرمەكچى بولغان كىيىم-كېچەكلەرنى ئېلىپ كېتەي، مەھمۇد سىجاڭ ئۇزۇتۇش مۇراسىمىنى «يۇملاق شە»دە ئۆتكۈزۈشىمىزنى تەكلىپ قىلغان. شۇڭا كىيىملەرنى كەيدۈرۈپ، راۋىرۇس ئېلىپ كېلەي، دەيمەن. يەنە ھەر بىرسىگە بېرىلىدىغان راسخۇدمۇ بار...

---

[1] 1988 ـ يىلى 9ـئايدا، بۇ رومان توغرىسىدا سەيپىددىن ئەزىزى بىلەن پىكىرلەشكىنىمىزدە يوقارقى مەجىددىن ئەپەندىنىڭ دېگەنلىرىنى ۋە ئۆزىنىڭ خىيالىدا پەيدا بولغان نارازىلىقىنى ئەينەن شۇ تەقلىتتە سۆزلەپ بەرگەندى. ئاخىردا ئۇ: «مەجىددىن ئەپەندى راست دەپتىكەن، بىز سوۋېتكە بېرىپ ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ پەرزىنىڭ توغرىلىقىنى ھىس قىلدىم» دېگەندى، ــ ئا.

ــ كىينچۇ؟ ماڭا ئەتە كېلەمسىلەر؟
ــ ھەئە.
ــ خەير!
ئۇلارنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى بەكمۇ ئېھتىياتتا، پەس ئاۋاز بىلەن، خۇددى بىر مەيدان قاتتىق يىغا-زارىدىن كېيىن ھازىدارلار بىلەن كۆڭلى يېقىنلار ئەھۋاللارشقاندەك، ئۆز ئارا ئىچ ئاغرىتىش، ئۆز ئارا ئايىاش تۈيغۇسىدا ئېيتىلدى. بۇ ھەر ئىككى تەرەپكە ئېغىر-ئېغىر تىنىش بىلەن كۆڭۈل بۇزۇلۇش كەيپىياتىنى يۇقتۇردى. شۇڭا تەۋپىق خوشلۇشۇپ چىققاندىن تارتىپ تاكى ھېيتگاھقا كەلگىچە يىغىدىن ئېسەدىگەندەك كەيپىياتتا كەلدى.

2

1935 ـ يىلى نۇيابىرنىڭ باشلىرىدىكى بىر جۈمە كۈنىسى ئاتۇشتىن چەتئەلگە چىقىپ ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارنى ئۇزۇتۇپ قويۇش يۈزىسىدىن تەۋپىق ئاكىسىنىڭ ئۆيىدە يىغىلىش ئۆتكۈزدى.
بۇ يەرگە چاقىرىغان مېھمانلار ئىچىدە چەتئەلگە ئوقۇشقا چىقىدىغان سەيپىدىن، مۇھەممەد قارى مەشرەپ، مۇھەممەد قارى ئاتكەن قاتارلىقلاردىن باشقا، ھەمىشە سۆھبىتىدىن ئايرىمايدىغان شاگىرتلىرى ــ ئابدۇراھمان، ئەمەت مەخسۇم، ئابدىغوپۇر قۇناجىم، لۇاھىدىن، سابىت قاتارلىقلار، ھەم مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىدىسىدىكى خادىملاردىن قۇتلۇقئاخۇن خەلپىتىم، ئىسلام ئاخۇن خەلپىتىم، نۇرۇللا خەلپىتىم، مۇھەممەد قارى زەكى ۋە يۇرت مۆتۈۋەرلىرىدىن مولا ئېزىز دامۇللام، ئابدۇراھمانھاجى قاتارلىقلار جەم بولۇشتى.
مېھمانلارنى كۈتۈش ئىشلىرىغا نىمكار بالىلار قارىشىپ بەردى. غېنى، ئايىمگۈل، رەجەپلەرمۇ ئىشقا ياراپ قالغاندى.

مېهمانلارغا داستىخان سېلىنىپ، مەھەممەت دامولا كاتتايايلاقتىن ئەۋەتكەن «كۆكبەھرى»پىچىلدى (بۇنداق ئېسىل قوغۇنلارنى پەقەت پەيزىۋات، كاتتايايلاق خەلقى تاكى يازنىڭ باشلىرىغىچە ساقلايدۇ). داستىخانغا مەشھەدنىڭ شىرمان نانلىرى ۋە ھەر قايسى يۇرتلاردىن قول بالىسى قىلىپ ئەۋەتىلگەن مۇناقى ئۆزۈملەرمۇ يېتىپ كەلدى. داستىخانغا كەلتۈرۈلۈدىغان بىرىنچى نۆۋەتلىك نېمەتلەر ئاخىرىلاشقاندىن كېيىن نىزامىددىن ساھىپخانلىق سۈپىتى بىلەن مېھمانلارنى داستىخانغا بېقىشقا تەۋەززۇ بىلەن تەكلىپ قىلدى. ھېچكىم «ئۇزۇتۇش مۇراسىمى»نىڭ باشلىنىشى مۇناسىۋىتى بىلەن تەنتەنىلىك نۇتۇق سۆزلىمىدى. تەۋپىقمۇ ئىنتايىن خاتىرجەم ھالدا ئابدۇراھمان شائىر بىلەن سەيپىدىن ئارىسىدا ئولتۇرۇپ بىر نېمىلەر دېيىشىۋاتاتتى. ئۇ چەتئەلگە چىقىدىغان ئوقۇغۇچىلىرىغا تاپىلايدىغان سۆزلىرىنى بۇندىن بۇرۇن نەچچە قېتىملاپ دەپ بولغاچقا، بۇگۈن سورۇنغا رەسمىي تۈس بېرىپ سۆزلەپ ئولتۇرۇشنى ئارتۇقچە ھېسابلىدى.

پەقەت تەڭتۇش ياشلالا ئۆز ئاراچېقىشقان يوسۇندا ئوقۇشقا چىقىدىغانلار بىلەن سۆزلىشىپ، «تاپىلاش»لارنى قىستۇرۇپ ئۆتەتتى.

ــ مۇھەممەد قارى، سەن ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگۈتۈپ جەزمەن گىئولوگىيە ئوقىغىن،ــ دېدى سابىت مۇھەممەد قارى «ئاتكەن»گە، ــ بىز ئۆزىمىزنىڭ تۇپرىقى ئاستىدا نېمە بارلىقىنى بىلمەي، باشقىلار ئاچقان كاندا نىمكا ئىشلەپ يۈرۈۋەرمەيلى!

ــ ئۆزۈمنىڭ ئارزۇسىمۇ شۇ،ــ دېدى «ئاتكەن».

ــ خوش، سەنچۇ «مەشرەپ»؟ ــ سوردى لىۋاھىدىن.

ــ قېنى سەن ئېيتىپ باقە.

يەنە بىر گۈرۈھ ياش بولسا يەنە بىرسىنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ، تۇشمۇ-تۇشتىن گەپ سورايتتى ۋە تاپىلايتتى.

ــ مېنىڭچە سەن بىناكارلىقتا ئوقۇ،ــ دېدى ئەمەت مەخسۇم،ــ ئارخىتىكتور بولۇپ كەل، بىزدىمۇ قاتمۇ-قات بىنا-قەسىرلەر بولسۇن،

ئەجداتلىرىمىز هەتتا پادىشاهلىرىمىزدىنمۇ بىرەر خىش تام ياكى تاش تام قالماپتىكەن، كېيىنكى، چالمىلاردىلا ئۆينىمۇ، ئوردىنىمۇ ياساپتىكەن، شۇڭلاشقىمۇ باشقا مىللەتلەرنىڭكىدەك پادىشاهلاردىن قالغان ئوردىلار بىزدە يوق. ئەمدى ئۇنداق بولمىسۇن.

سۇنچايدىن كېيىن داستىخان يىغىۋېتىلدى. نىزامىددىن كۆپچۈلۈككە تەكەللۇق قىلىپ.

ــ بىردەم پۇت- قولۇڭلارنى سوزۇپ ئولتۇرۇپ، پاراڭلىشىۋېلىڭلار، تاماقنى ئارقا- ئارقىدىن قىلىپ سىلەرنى قىينىمايلى، هەم ۋاقتنى ئۇزارتايلى دەپ، ئارىلىقنى سەل ئۇزارتىۋەتتۇق،ــ دېدى.

تەۋپىق ئەڭ ئاۋۋال ئورنىدىن تۇردى ۋە چوڭ ئادەملەر ئارىسىدا سىقىلىش هېس قىلىپ قالغان ياشلارغا بىردەم بولسىمۇ يېنىكلىك بېرىش ئۈچۈن:

ــ ياشلاردىن «كالتەك توپ ئويۇنى» ئويناشنى خاهلايدىغانلار يۇرۇڭلار، بىردەم قىزىۋالايلى، كۆرۈشنى خاهلايدىغانلار چىقىپ كۆرسەڭلارمۇ بولۇدۇ،ــ دېدى.

بىر توپ ياش هويلىغا قاراپ چىقىشقا باشلىدى. پىشقەدەملەردىنمۇ بەزىلىرى ئەگەشتى. هويلا سەيناسىدىن كېسىپ ئۆتۈپ، دەرۋازىغا ئېلىپ چىقىدىغان قاراڭغۇ دالاندا كېلىۋاتقاندا قاياقتىندۇر پەيدا بولغان نەبى مايمۇنىدەك چاققانلىق بىلەن قاراڭغۇ دالان ئۈستىدىكى بالىخانا ئۆگزىسىگە چىقىۋالدى ۋە مېهمانلار دەرۋازىدىن چىقىۋاتقاندا ئۇلارنى بىر چۆچۈتۈۋەتمەكچى، بۇ قىزىقچىلىق بىلەن ئەپەندىلەرنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قالماقچى بولۇپ، يېرىم كېسەكنى تۇتقىنىچە دەرۋازا ئۈستىدە بېشىنى چىقىرىپ ماراپ تۇردى. تۆۋەن تەرەپتىن گۇدۇڭ- گۇدۇڭ قىلغان ئاۋاز يېقىنلىشىپ كېلىشىگىلا يېرىم كېسەكنى تام بويلۇتۇپ تاشلىدى. دەل شۇ ۋاقىتتا بوسۇغىدىن پۇتنى ئېلىۋاتقان سەيپىدىن كۆكرىكىگە سۇۋۇشۇپ دېگۈدەك پۇتنىڭ تۇۋۇگىلا «گۇپ! » قىلىپ چۈشكەن كېسەكتىن چۆچۈپ كېتىپ، ئارقىسىغا داجىدى. كۆپچۈلۈكمۇ قورقۇپ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىدىن

كەتتى.

ــ يا، پەناھ! سەللا كېيىن چۈشكەن بولسا سەيپىدىنىڭ چوققىسىغىلا چۈشۈدىكەن!

ــ خۇدا ساقلىدى، دەڭلا، بولمىسا بالىخانا ئۆگزىسىدىن چۈشكەن مۇنچە يوغان نېمە باشنى يېرىپ، جاننى ئالمامدىغان!

ــ ئۆزى چۈشتىمۇ، نېمە بالا؟

ــ بۇ نەبىنىڭ قىلغان ئىشى!ــ دېدى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قىسىلىپ يۈرگەن غېنى،ــ مەن ئۇنىڭ ئۆگزىدە ئۆملەپ يۈرگىنىنى كۆرگەن.

ــ ھۇ، ئالاجوقى!ــ دەپ كايىدى نىزامىددىن ۋەھمىدىن تىترەپ كېتىپ،ــ قېنى ئۇ گالۋاڭ؟!

ــ ئۇنى ھازىرلا سۆرەپ چۈشمەن! ــ دېدى غېنى ئۆگزىگە يامىشىپ.

«كالتەك توپ ئويۇنى» ئۇچۇن كېتىدىغان كالتەكلارنى تېپىش ئۈچۈن ئارقىدا قالغان تەۋپىق يېتىپ كېلىپ بۇ ھەم قىزىق، ھەم ۋەھىملىك ئىشنى ئوقتى.

ــ بولدى قوي،ــ دېدى ئۇ غېنىنى توسۇپ،ــ كىچىك بالا قورقۇپ كەتسە قورقۇنچاق بولۇپ قالىدۇ.

كۆپچۈلۈكنىڭ ھەرخىل تەسەۋۋۇر ۋە سوئاللىرى ئارىلىشىپ كەتكەن بىردەملىك ۋاڭ- چۇڭى سەل پەسىيىپ، ئۇلار ئىشىك ئالدىدىكى ئاق تاشلۇۋېتىلگەن ۋەخپە ئېتىز تەرەپكە مېڭىشتى. ئۇلارنىڭ تېخىچىلا يۇرىكى جايىغا چۈشمىگەندەك ھېلىقى تاسادىپى ئىش ئۈستىدە سۆزلىشىپ ماڭاتتى. ئۇلار ئېتىزلىققا چىققاندىن كېيىنلا دىققىتى يېڭى ئويۇننىڭ قانداق بولۇدۇغانلىقىنى بىلىشكە كۆچتى. بۇ يەردىكىلەرنىڭ كۆپچۈلۈكى بۇنداق ئويۇننى كۆرۈپ باقمىغانىدى.

تەۋپىق بىر مېتىرچە ئۇزۇنلۇقتىكى نۇغۇچسىمان كالتەك بىلەن دىئامېتىرى 40 مېتىرچە كېلىدىغان يومىلاق دائىرە سىزدى. ئاندىن ئوتتۇز سانتېمېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى كالتەكچاقلاردىن ئوننى پىرامىدا

شەكىلدە ئۈستى- ئۈستىگە تىزدى. ئويۇن جەريانى نوغۇچسىمان كالتەك بىلەن ھېلىقى ئۈششاق كالتەكچاقلارنى بىر-بىرلەپ ئۇرۇپ دائىرە سىزىقىنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋېتىش بولاتتى. بۇ ئاددىيلا بىر ئىشتەك تويۇلغىنى بىلەن ناھايىتى جەلىپ قىلارلىق ئويۇنىدى. نوغۇچ كالتەكنى ھە دېگەندە ئەڭ ئۈستۈنكى كالتەكچاققا تەككۈزگىلى بولمايتتى ياكى بىر ئۇرۇش بىلەنلا كالتەكچاقلارنىڭ دۆۋىسى ئۆرۈرۈلۈپ، بۇزۇلۇپ كېتەتتى.

ئون تال كالتەكچاق سىزىقتىن ئۇرۇپ چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچى بىرخىل شەكىلدە تىزىلاتتى. يەنە ئورۇپ چىقىرىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۈچىنچى بىر خىل شەكىلدە تىزىلاتتى. بۇ ئويۇننىڭ بىر قېتىم ئاياقلىشىشىغا بەزىدە تولۇق يېرىم كۈن ۋاقت كېتەتتى...

ئۇلار ئويۇنغا قاتتىق بېرىلىپ كەتكەن چاغدا بويامەت مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى- ئوقۇغۇچىلار ۋە ھېلىقى مەخسۇس تەربىيىلىنىۋاتقان تەنھەركەتچىلەر ھەم ئۇلارنى تەربىيىلەشكە يارەملىشىش ئۈچۈن مەھمۇد مۇھىتى ئەۋەتكەن نىمىتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇنلارمۇ دائىرە ئەتراپىغا كېلىپ ئويۇن كۆرۈۋاتاتتى...

غېنى مېھمانلارنى چاقىرغىلى چىقتى. ئۇ ئويۇنغا قاتناشماي چەتتە تۇرغان سابىتنى تونىدى- دە:

ــ تاماق تەييار بوپتىكەن، دادام قىچقارغىلى چىقاردى. مولىلىكامغا دەپ باشلاپ كىرىڭە، ــ دېدى ئالدىرتىپ.

ــ بولۇدۇ، سەن كېتىۋەر، سابىت شۇنداق دەپلا تەۋپىقنى چاقىرىش ئۈچۈن ئېتىزلىقنىڭ ئوتتۇرىسىغا قاراپ ماڭدى.

لېكىن ئويۇنغا قىزىقىپ كەتكەنلەرنى چاقىرىش ئاسان بولمىدى. ھەممىسى پەقەت «مانا ھازىر، سەل تۇرۇپ» دېيىشەتتى- دە، ئۇزىنى ئۇنۇتقان ھالدا ئويۇنغا كىرىشىپ كېتەتتى. شۇڭا غېنى يەنە بىر قېتىم چاقىرغىلى چىقىشقا مەجبۇر بولدى. بىراق بۇنىڭ بىلەنمۇ يەنە ئىش ئەپلەشمىدى. ئۈچىنچى قېتىم نىزامىدىن ئۆزى چىقىپ، ئىنىسىنىڭ پېشىدىن تاتتى:

ــ نېمانداق قىلىسەن، ئۇكام؟ ئۆيدە نەچچە ئاقساقال ساقلاپ ئولتۇرسا...

شۇندىلا ئۇلار كۆڭلىنىڭ تېگى ئويۇندا قالغان هالدا ۋەخپە ئېتىزدىن چىقىشقا باشلىدى. ئەتراپتىن يىغىلغانلارمۇ تارقىلىپ كەتتى. نىمىتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇن تەۋپىقنىڭ كۆزىدىن قېچىپ سەل بۇرۇنلا كېتىپ قالغاندى.

مېهمانلار قايتىدىن ئۆيگە كىرىپ ئىلگىرىكى ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن تەۋپىق مولىلا ئېزىز دامۇللا، ئابدۇراهمانهاجىلاردىن ئەپۇ سوريدى. ئۇلار بولسا ياشلارنىڭ قىزغىنلىقىنى توغرا چۈشۈنۈدۇغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

ئاۋال خام قىيمىلىق ئۈگرە تاتىلدى. هېرىپ- ئېچىپ كىرگەن ياشلار تەرلەپ- تەپچىرەپ تۇرۇپ، ئىشتىها بىلەن بىر چىنىدىن ئاشنى ئىچۈۋتكەندىن كېيىن، بىيە ۋە گۆش بېسىلغان پولۇ كەلتۈرۈلدى. ئەمدى مېهمانلار كىچىك گۈرۈهلار بويىچە قىزغىن پاراڭلىشىپ، ئالدىرماي تاماققا بېقىشتى. بەزىلەر كالتەك ئويۇنى هەققىدە، بەزىلەر يېتىپ كېلىۋاتقان قىش پەسلى هەققىدە؛ بەزىلەر ئوقۇش، چەتكە چىقىدىغانلارنىڭ كەلگۈسى قاتارلىقلار ئۈستىدە پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەندى.

تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن تۆردىكى مولىلا ئېزىز دامۇللام گال قىرىپ، سۆزلىمەكچى بولۇۋاتقانىدەك ئورنىدا قىمىرلىدى. پاراڭلىشىۋاتقانلارنىڭ هەممىسى جىم بولۇشتى.

ــ بۇگۈن، ئۆزى، مەمتىلى ئەپەندى بىلەن نىزامىددىن ئالاهىدە چاي قىلىپ، هەر قايسىمىزنى داستىخانغا تەكلىپ قىپتۇ. بۇنىڭدىن مەخسەت، چەتكە چىقىدىغان بالىلارنى ئۇزۇتۇپ قويۇش ئۈچۈن تۇز قۇيغانىدەك بىر گەپ، مانا مۇشۇ پۇرسەتتە هەممەيلەن نىزامىدىننىڭ داستىخىنىغا بەركەت، چەتكە چىقىپ ئوقۇيدىغانلارنىڭ كۆڭلىگە ئىنساب تىلەپ بىر دۇئا قىلايلى، ــ دېدى ئۇ.

ــ بەرهەق، ــ دېدى ئابدۇراھمانھاجى دامولىنى قوللاپ ــ شۇنداق قىلىلى. سىلى نېمە دەيلا، ئەپەندى؟ ــ دەپ سوردى ئۇ تەۋپىق تەرەپكە قاراپ.

ــ مەن بۇلارغا دەيدىغان گەپلىرىمنى دەپ بولغان، تەكرار-تەكرار تاپىلاپ بولغاندىم. بۇگۈن يەنە بىر قېتىم تاپىلايدىغىنىم، بۇلار چەتكە چىققاندا راھەتكە بېرىلىپ ۋەتەننى، بەختسىز مىللىتىنى ئۇنتۇپ قالمىسا، ھەر ۋاقىت بۇ قەۋرىستاندەك خاراپ ۋە ئەجەل پۇراپ تۇرغان يۇرت بىلەن، ھاياتنىڭ خوۋلىقىنى بىلمەي ئۆمرى ئۆتۈپ كېتىدىغان بىچارە ئۇيغۇرنى ئېسىدە تۇتۇپ ئوقىسا، كەيپى-ساپاغا بېرىلىپ، يولدىن چىقىپ كەتمىسە ھەم چوقۇم قايتىپ كەلسە دەپ ئۈمىد قىلىمەن. شۇڭا گەرچە بۇ مۇشۇلارنىڭ ۋىجدانىغا باغلىق بولسىمۇ، دامۇللامنىڭ تەكلىۋىگە كۆرە بۇلارنىڭ ئىنساۋىغا دۇئا قىلايلى،ــ دېدى ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا. ئۇنىڭ ئاۋازى ۋە بىر قىزىرىپ، بىر بۇزۇۋىرىۋاتقان چىرايىدىن كۆڭلىدە مۇرەككەپ ھېس-تۇيغۇلارنىڭ قاينىاپ تۇرغانلىقىنى پەرەز قىلىش تەس ئەمەس ئىدى،ــ قېنى دامۇللام دۇئا قىلىپ بېرىڭ. خوش،...

ــ ئامىن! ــ دامۇللام دۇئاغا قول كۆتۈردى ھەم پىچىرلاپ دۇرت ئوقۇشقا باشلىدى.

مېھمانلارنى ئۇزۇتۇپ قويغاندىن كېيىن تەۋپىق غەمكىن بولۇپ قالدى. ئۇ ئاللىقانداق قىمەتلىك نەرسىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك تۇيغۇ بىلەن ئېزىلگەن، شۇنداقلار بىر مۇنچە ياراقلىق بالىلارنى يېتىشتۇرگەن ئاتىدەك ئىپتىخارلىنىش تۇيغۇسىغا چۆمگەنىدى. ھويلىدا ئالدىراپ مېڭىپ يۈرگەن نىزامىددىن ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ:

ــ نېمە بولدى ساڭا؟ــ دېدى جىددىلىشىپ.

ــ كۆڭلۇم پەرىشان بولۇۋاتىدۇ، ئاكا، جىسىمىمنىڭ تېڭىدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقاندەكلا... قانداق ئېسىل يىگىتلەر ئىدى ھە...ــ ئۇ ئاكىسىنىڭ ئالدىراپ مېڭىپ يۈرگىنىنى ئېسىگە ئالدى ھەمدە ئاكىسىنىڭ جىددىي چىرايىغا دىققەت قىلدى ۋە سوردى،ــ سىزگە نېمە

بولدی؟

ــ قارىمامسەن، ھېلىقى بەغەرەز ھېلىقى ئىشتىن كېيىنلا يوقالغان پېتى ھازىرغىچە قارىسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ،ــ دېدى نىزامىدىن ئىتتىك تىنىپ ۋە تالادىن كىرىۋاتقان غېنىدىن سوردى،ــ بارەدەكمۇ؟

ــ نېمە گەپ؟ كىم يوق، كىمنى ئىزلەۋاتىسىلەر؟

ــ نەبى بولمامدۇ، شۇ گالۋاڭ بايا قورقۇپ كەتكەنمۇ، ھازىرغىچە يوق، ئاچىيارغا چۈشۈپ كەتمىسە بولاتتىغۇ.

ــ ئۇ ئەقىللىق بالا، ھېچىيەرگە كەتمەيدۇ، ئاۋارە بولماڭ. مەن ئۆزۈم ھازىرلا تاپىمەن،ــ دېدى تەۋپىق ۋە كۆڭۈلسىز ۋەزىيەتتە كىچىككىنە بولسىمۇ ئىچ پۇشقىغا ئېرىشكەندەك، يېنىڭ ھەرىكەتلەر بىلەن ئورندىن تۇردى ۋە مەلىكزادىنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن ئېشەكنى توقۇپ چىققان قاسىمغا «ئىككىگلار كېتىۋېرىڭلار» دەپ قويۇپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

ئۇ ئاستا ئاچىيار تەرەپكە كېتىۋېتىپ يەنە ئاشۇ ئونبەش نەپەر ئوقۇغۇچىسى ھەققىدە ھەم ئىپتىخارلانغان، ھەم يۈرىكى ئېچىشقان ھالدا ئويلىدى. ئىچىنىڭ تىتىلىقىنى بېسىش ئۈچۈن بىرتال سىگارت تۈتاشتۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ خىيالى ئالدىغا ئۈچرىغان بىر كىچىك بالىدىن (بۇ بالىمۇ تەۋپىقنىڭ ئاتۇشتىكى مىڭلىغان كىچىك دوستلىرى ئىچىدىكى بىرسىدى) نەبىنى كۆرگەن- كۆرمىگەنلىكىنى سوردى.

ــ كۆرمىدىم،ــ دېدى بالا ئۆزىگە خاس چۈچۈك تىل بىلەن،ــ ئۇ تالاغا چىقمىدى، مەنمۇ ئۇنى تاپالمىدىم. سىز تاپالىسىڭىز قىچقىرىپ قويۇڭ جۇما، ئەپەندى دادا، بىللە ئوينايمىز.

ــ بولۇدۇ، مەن ئۇنى تاپسامىلا چاقىرىپ قويىمەن،ــ دېدى تەۋپىق بالىنىڭ پىشانىسىغا سۆيۈپ، ئۇ بالىنى تېخىچە ئۆگزىدە مۆكۈپ ياتامدىكىن دېگەن گۇمانغا كەلگەندى.

ئۇ ھويلىغا قايتىپ كىرىپلا ئۆگزىگە چىقتى ۋە ئۆگزىگە بېسىلغان قوناق شېخى ئارىسىدىن چىقىپ تۇرغان بىرجۈپ كىچىك پۇتنى كۆردى. ئۇ بۇنى كۆرۈپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ــ بالىلىق دېگەن نېمانداق قىزىق، نىمانداق ئومۇق! ھەي، ساددا ئىنسان، بېشىڭنى شاخ ئارىسىغا تىقىۋالغىنىڭ يوشۇرۇنغىنىڭ ئىكەن- دە؟ پۇتۇڭ داردىيىپ چىقىپ تۇرسا ئۇنىڭ بىلەن كارىڭ يوق. تۇرە ئورنىڭدىن، تېز بول، ــ ئۇ كېلىپ نەبىنى تارتىپ تۇرغۇدى. بالا ھېلىمۇ قورقۇپ تۇراتتى.

ــ دادام مېنى ئۇرماسمۇ؟ــ دېدى ئۇ سىناش نەزىرىدە تاغىسىغا قاراپ.

ــ ئۇرمايدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئەپۇ سوريىشىڭ كېرەك، ئۇقتۇڭمۇ؟ چوڭلارنىڭ ئالدىدا گۇناھ قىلىپ قويغاندا جەزمەن ئەپۇ سوراش كېرەك.

ــ نېمە دەيمەن؟

ــ«دادا، مېنى ئەپۇ قىل، گۇناھ قىلىپ قويۇپتىمەن» دېسەڭلا بولىدى، ئۇ سېنى ئۇرمايدۇ، ئەپۇ قىلىدۇ.

ــ ماقۇل، ئەمىسە،ــ ئالدىغا چۈشۈپ، شۇ تەرەپكە ماڭدى. ئۇ بىردىنلا توختاپ ئارقىغا بۇرۇلۇپ:

ــ مولىلىكا، سەيپىدىنكامنىڭ بېشى يېرىملىغانىدۇ؟ــ دەپ سورىدى.

ــ ياق، تەگمەپتۇ، ئەمما تاسلا قاپتۇ. بۇندىن كېيىن بۇنداق ئىشنى ھەگىز قىلما، بولامدۇ؟

ــ ماقۇل.

ــ ئۇلار قايتىپ چۈشكەندىن كېيىن نىزامىددىن ئۆيدىن چىقىپ ئۇلارنى كۆردى. سەل خاۋاتىرلىنىۋاتقان نەبى دادىسىغا يېقىنراق كەلگەندە تاغىسى ئۇگەتكەن سۆزلەرنى ئېسىگە ئېلىشقا تىرىشىپ، دۇدۇقلىدى:

ــ دادا، ئەپۇ قىل، گۇناھ قىلىپ...

شۇئان نىزامىددىننىڭ ئاتلىق قەلبىدە مېھىر فونتانلىرى ئېتىلىپ رەڭگىگە كۈلكە يۈگەردى ۋە بالىنى قولىدىن يېتىلەپ ئالدىغا تارتىپ:

ــ ئەپۇ قىلدىم، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق ئىشنى قىلما، جۇمۇ!؟ ماڭە يۈگۈر، تامىقىڭنى يە، ــ دەپ ئۇنى ئۆي تەرەپكە ئىتتەردى.

ــ نەبى تامىقىڭنى يەپ بولۇپ تالاغا چىقىپ باققىن، بىر دوستۇڭ سېنى ئىزدەۋاتاتتى، ــ دېدى تەۋپىق ۋەدىسىنى ئېسىگە ئېلىپ.

ئاكا- ئۇكا ھويلىسىدا يالغۇز قالغاندىن كېيىن بىردەم سوكۇتتە تۇرۇشتى. نىزامىددىن بۇنداق تۇرۇشتىن ئىچى پۇشۇپ:

ــ ئولتۇرمامسەن، كەچلەپ كېتەرسەن، ــ دېدى.

— ياق، ئاكا، مەن كەتسەم بولغۇدەك پىغانىم تۇتۇۋاتىدۇ، كېتىپ بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولاي،ــ دېدى تەۋپىق.

نىزامىددىن تەكەللۇپ قىلىپ ئولتۇرماي ئاختاخانىدىن ئىنسىنىڭ ئېتىنى يېتىلەپ چىقتى. ئۇلار دەرۋاز ئالدىدا خوشلاشتى. تەۋپىق يېنىك ھەرىكەت بىلەن تورۇق ئېتىغا مىنىپ يۈرۈپ كەتتى.

3

ئەتىسى چەتئەلگە چىقىدىغان ئوقۇغۇچىلار ۋە بىر تۈركۈم ئۇزاتقۇچى مۇئەللىملەرنىڭ سىپىي تەۋپىقنىڭ كوماندىسىدا قەشقەرگە قاراپ ئاتلاندى. چەتئەلگە چىقىدىغانلار قەشقەر ۋىلايەتلىك ئويغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى تىكتۇرۇپ بەرگەن سارجا كاستيۇم- بۇرۇلكىلارنى كىيىپ، بۆلەكچە ئۆز بولۇپ كەتكەندى. ئۇلارنىڭ باشقا يۈك- تاقىلىرىنى ئېلاخۇن ھارۋىغا بېسىپ ئېلىپ ماڭغاندى.

ئۇلار ئاۋۋال قەشقەر ئۇيغۇر ئۇيۇشمىغا كىرىشتى. بۇ يەردە ھەر قايسى ناھىيە، يېزا مەكتەپلىرىدىن كېلىدىغانلارنىڭ ھەممىسى جەم بولغاندىن كېيىن، قاتار بولۇشۇپ «يۇمۇلاق شە»گە ئاتلىنىشتى، ئۆستەڭ بويى كوچىسىدىكى مىغ- مىغ ئادەم دېڭىزى ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ، ئۇلارغا يول بېرىشتى. ھەممە ئادەم پۇزۇر كىيىنگەن يىگىتلەرنىڭ چاققان- تېتىك قەدەم ئېلىپ يۈرۈشلىرىدىن زوقلۇنۇپ جايىدا ئۇزاق تۇرۇپ قالاتتى.

6- دېۋىزىيە ئىشتابى بۇگۈن بۆلەكچە قىزىپ كەتكەندى. ئىشتاب

ئىچىدىكى ھەربىلەر پەرزەنتلىرى ئوقۇيدىغان مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ۋە ئەسكەرلەردىن ھۆرمەت قاراۋۇللىرى تەشكىللىنىپ، ئىككى تەرەپتە تۇرىشاتتى. لاپاس ئاستىدىكى سۈپىدا ئوفىتسىرلار ئولتۇرۇشاتتى.

سەپەرگە چىققۇچىلارنىڭ سەپلىرى سۈپا ئالدىدا ئوفىتسىرلار تەرەپكە يۈزلۈنۈپ تۇرۇشتى. بىر كەمدە «مامۇت سىجاڭ چىقتى» دېگەن شۇئىرلاشتىن كېيىن مەھمۇد مۇھىتنىڭ يوغان بەستى سەھنە ئۈستىدە پەيدا بولدى

يىغىننى ئۇيغۇر ئۇيۇشما باشقۇردى. ئاۋۋال ئۇيۇشمىدىن بىرى ئېچىش سۆزى سۆزلىدى. ئارقا- ئارقىدىن ئايرىم مەكتەپلەرنىڭ مۇدىرلىرى، ناھىيىلەرنىڭ ئۇيۇشما مەسئۇللىرى سۆز قىلدى. ئۇلارنىڭ سۆزلىرى ئاخىرلاشقاندا يىغىن رەئىسى مەھمۇد مۇھىتىغا پىچىرلاپ:

ــ سۆزىڭىز بارمۇ؟ــ دەپ سوردى.

ــ بار! ــ دېدى تۇرۇپ سەھنە، ئالدىغا كەلدى،ــ بالىلىرىم، سىلەر چەتئەلگە ئوقۇشقا مېڭىش ئالدىدا تۇرىسىلەر، مۇشۇ مەزگىلدە سىلەرگە ئاخىرىقى بىر نەچچە ئېغىز سۆزۈمنى دەۋالاي،ــ ئۇ ھايا-جىننى بېسىۋېلىش ئۈچۈن بىردەم توختىۋېلىپ داۋام قىلدى، ــ سىلەر سوۋېتكە چىقماقچى. ئۇ يەر بولشۇكلارنىڭ ئېلى، سىلەرنىمۇ قىزىل پاچاق بولۇشقا قىستىشى مۇمكىن. ئەگەر شۇنداق ئەھۋالغا يولۇقساڭلار، بولشۇكلارنى دۇمبالاڭلار، جېدەل چىقىرىڭلار! مەكتەپنىڭ يېنىغا مەسچىد سېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىڭلار! تەلىپىڭلارغا ئۇنىمىسا ئىسيان كۆتۈرۈڭلار! قىيىن ئەھۋالدا قالساڭلار ماڭا تېلېگىراما بېرىڭلار، مەن سىلەرنى قايتۇرۇپ كېلىمەن![1]

مەھمۇد مۇھىتى شۇلارنى دېگەندىن كېيىن مۇلازىم ئەسكىرىگە ئىشارەت قىلىپ ئۆزى پەسكە چۈشتى. مۇلازىم ئەسكەر ئېلىپ چىققان تېرە

---

[1] يوقۇرىدا بېرىلگەن دئالوگدا ماھمۇد مۇھىتى تىلىدىن بېرىلگەن سۆزلەرنى سەيپىددىن ئەزىزى بىلەن بولغان سۆھبىتىمىزدە سەيپىددىن ئەپەندى ئەينى شۇ بويىچە ئېيتىپ بەرگەندى، ــ ئا.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتاپنىڭ بىرىنچى تورىدىن

هەمياننى ئېلىپ شەخسىي ئۆز نامىدىن هەربىر ئوقۇغۇچىغا ئىككىدىن تىللا تارقىتىپ بەردى.

ئۇزۇتۇش مۇراسىمى زور داغ- دۇغا ئىچىدە ئېچىلىپ ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۇلار سەپەر تەييارلىقى قىلىش ئۈچۈن تارقاشتى.

تەۋپىق قەشقەردىكى دوستلىرىنىڭ قېشىغا بارمىدى، ئايرىلىش ئالدىدا تۇرغان شاگىرتلىرى بىلەن كۆپرەك مۇڭدىشىۋېلىش ئۈچۈن ئۇلار بىلەن بىللە دىۋېزىيە ئىشتابىدا قونۇپ قالدى.

ئەتىسى ئوقۇغۇچىلار پوچتا هارۋىلىرىغا ئولتۇرۇپ رەسمى سەپەرگە ئاتلانغاندا مەهمۇد مۇهىتى يەنە ئۇزاتقىلى چىقتى ۋە يوغان كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، تۆنۈگۈن تاپىلىغان سۆزلىرىنى تىلغا ئېلىپ تۇرۇپ، قەهرى بىلەن يەنە بىر قۇر تاپىلاپ خەيرىلەشتى.

ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئۇزاتقۇچىلارنىڭ هەممىسى كەيپى بۇزۇلغان هالدا جايىدا تۇرۇپ قېلىشقاندى، مەهمۇد مۇهىتى ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشۈنۈپ، تەسەللى بېرىش ۋە كۆڭۈل ئېچىش ئارقىلىق قايغۇنى ئۇنتۇش مەخسىتىدە ئۇلارنى چايغا تەكلىپ قىلدى.[1]

ــ بالىلارنىڭ هىجران ئازابىنى بىللە ئولتۇرۇپ، هەمسۆهبەت بولۇش ئارقىلىق ئۇنتايلى، يۇرۇڭلار، ماڭا مىهمان بولىڭلار، ــ دېدى ئۇ ئويچان هالدا.

1987- يىل سىنتەبىر، بىرىنچى ئارگىنال پۈتتى.

1988- يىلى سىنتەبىردە ئىككىنچى

---

[1] 1988-يىلى سىنتەبىردە سەيپىدىن ئەزىزى بىلەن مەزكۇر رومان ۋە رومان ئۆز ئىچىگە ئالغان تارىخىي دەۋىر ئۈستىدە سۆهبەتلەشكەن ۋاقتىمدا سەيپىدىن ئەزىزى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن بەزى ئىشلارنى سۆزلەپ بەرگەندى. بۇ باپنىڭ 1-3- بۆلۈكلىرى سەيپىدىن ئەزىزنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرىگە ئاساسەن يېڭىدىن تولۇقلاندى، ــ (ئاپتور.)

قېتىم تۇزۇتۇلدى

ئاتۇش ــ شورۇق.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نادىرىسى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئىمىنجان ھەمدۇللا
رەنا ئابلىمىت
مەسئۇل كورريكتورى:
زۇلەيخا ئەزىز
مۇقاۋىنى لاھىيلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

باياۋاندىكى گۈلخان (2)

(تارىخىي رومان)

ئاپتورى: غۇلام ئۆمەر

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھەرى جەنۇبىي ئازاتلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۇرۇمچى داجىنما مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: X1168 850، 1/32 مىللىمېتىر
باسما تاۋىقى: 14.125 قىستۇرما ۋاراقى: 2
2003 يىل 8-ئاي 1- نەشرى
2003 -يىل 8-ئاي 1- بېسىلىشى
ISBN 7-228-08202-8
ئومۇمىي باھاسى: 60.50 يۈەن